

1639849

FR. HELLWALDA

# ZEMĚ A OBYVATELÉ JEJÍ.

ILLUSTROVANÁ ZEMĚPISNÁ

DĚJEPISNÁ A NÁRODOPISNÁ KNIHA DOMÁCÍ.

VZDĚLALI

JUSTIN V. PRÁŠEK A JAK. MALÝ.

AMERIKA.

---

V PRAZE.

NAKLADATEL FR. A. URBÁNEK, KNIHKUPEC  
pro literaturu paed. i hudební a pomůcky učebné.

# AMERIKA.

ILLUSTROVANÁ ZEMĚPISNÁ, DĚJEPISNÁ A NÁRODOPISNÁ

## KNIHA DOMÁCÍ.

DÍLE

FR. HELLWALDA

VZDĚLAL

JAKUB MALÝ.

SE 112 VYOBRAZENÍMI V TEXTĚ A 19 OBRÁZK. PŘÍLOHAMI.

---

V PRAZE.

NAKLADATEL FR. A. URBÁNEK, KNIHKUPEC  
pro literaturu paed. i hudební a pomůcky učebné,

# OBSAH.

	Str.
Všeobecný přehled . . . . .	5
<b>I. Severní Amerika.</b>	
Nákres pomorí . . . . .	12
Vysočina novomerická a poušť koloradská . . . . .	14
Hory Kalifornské. Coast Range a Siera Nevada . . . . .	20
Hory Kaskadské . . . . .	30
Oblast vysokých stepí . . . . .	32
Rocky Mountains čili Skalné hory . . . . .	39
Americký sever . . . . .	46
Kotlina misisipská a prairie . . . . .	56
Alegany čili Apalače a rovina přímoří atlantského . . . . .	60
<b>Spojené obce.</b>	
Historický přehled . . . . .	66
Území a obyvatelstvo . . . . .	89
Lid a jeho živly . . . . .	104
Čechové v Americe . . . . .	108
Rozšíření Čechův amerických . . . . .	109
Živnosti. Vyznání. Spolky a jednoty . . . . .	111
Místopis českých osad . . . . .	112
Český tisk . . . . .	123
Životopisný nástin o vynikajících Čechích v Americe . . . . .	125
Budoucnost Čechů v Americe . . . . .	128
Černochové a Číňané . . . . .	131
Indiáni . . . . .	136
Poměry společenské . . . . .	140
Duševní vzdělanost . . . . .	143
Školství . . . . .	159
Živnosti a hmotné zájmy . . . . .	167
Zřízení státní . . . . .	172
<b>Zeměště Alasška . . . . .</b>	<b>181</b>
Aleutové . . . . .	185
<b>Britská severní Amerika.</b>	
Všeobecný přehled . . . . .	189
Britská Kolumbie . . . . .	190
Zeměště severozápadní . . . . .	196
Manitoba . . . . .	200
Poloostrov Labrador . . . . .	202

Newfoundland a sousední ostrovy jeho . . . . .	205
Kanada . . . . .	208
Nové Brunšvicko . . . . .	214
Nové Škotsko a ostrov prince Eduarda . . . . .	216

## Střední Amerika a západní Indie.

Podoba země . . . . .	218
Obyvatelstvo střední Ameriky . . . . .	224
Území a obyvatelstvo mexické . . . . .	231
Historický přehled . . . . .	233
Města a společnost v Mexiku . . . . .	254
Další rozhled po kraji . . . . .	266
Pásmo mexických sopek . . . . .	272
Fysikální poměry Mexika . . . . .	276
Poloostrov Kalifornie . . . . .	281
Poloostrov Jukátan a britská osada Belize . . . . .	286
Úvahy o nynějším politickém stavu Mexika . . . . .	287
Britský Honduras . . . . .	290
Quatemala . . . . .	290
Honduraz . . . . .	297
San Salvador . . . . .	298
Nikaragua . . . . .	299
Costarica . . . . .	305
Západní Indie . . . . .	307
Veliké Antily . . . . .	310
Jamaika . . . . .	325
Hajti . . . . .	331
Portoriko . . . . .	344
Malé Antily . . . . .	345

## II. Jižní Amerika.

Nákres pomotí . . . . .	350
Všeobecný nástin plastického útvaru půdy Jižní Ameriky . . . . .	352
Kordilera Andů . . . . .	355
Osamotnělá horstva Jižní Ameriky . . . . .	365
Venezuelské Llanos a úvodí Orinoka . . . . .	367
Úvodí Amazonské . . . . .	369
Vnitřek Brasilie . . . . .	374
Krajiny Laplatské a pampy . . . . .	376
Patagonie . . . . .	380
Průplav Magelanův a Fuegie . . . . .	385
Romanští národové Jižní Ameriky . . . . .	388
Venezuela . . . . .	390
Historický přehled . . . . .	395
Spojené obce Kolumbié . . . . .	410
Ekvádor . . . . .	414
Peru . . . . .	420
Historický přehled . . . . .	427
Bolivie . . . . .	445



	Str.
Chili . . . . .	449
Argentinská republika . . . . .	459
Historický přehled . . . . .	464
Indianská republika Paraguay . . . . .	471
Historický přehled . . . . .	473
Republika Uruguay . . . . .	478
Císařství Brasilie:	
Poloha a poměry . . . . .	481
Obyvatelstvo . . . . .	483
Města . . . . .	488
Poměry státní . . . . .	492
Přehled dějin . . . . .	494
Držebnosti Angličanů, Francouzův a Nizozemců v Guyaně . . . . .	498

## PŘEHLED ILLUSTRACÍ.

(ABECEDNÍ POŘÁDEK.)

	Str.		Str.
Antigua (Stará Guatemala) . . . . .	295	Havannah . . . . .	313
Aravaypanský kaňon . . . . .	15	Honba na bůvoly (příloha) . . . . .	60
Bahie, ulice . . . . .	489	Honba na guanaky . . . . .	382
Barranky v Mexiku (příloha) . . . . .	268	Hostinec v prairii . . . . .	59
Broadway v Novém Yorku . . . . .	93	Chatřé Cayová-ských indiánů	
Buenos Ayres, ulice . . . . .	462	v Brasilii (příloha) . . . . .	486
Caracolské doly . . . . .	449	Chinin . . . . .	359
Cayenne . . . . .	498	Indián kmene Ahtů . . . . .	159
Colima, sopka . . . . .	267	Indián kmene Morů . . . . .	447
Cuyabá, náčelník Cayová-ských		Indián kmene Napo . . . . .	419
indiánů v Brasilii (příloha) . . . . .	484	Indiánka . . . . .	224
Černoeh . . . . .	229	Indiánka ploskohlavá . . . . .	193
Černoeh . . . . .	486	Indiánka v loďce . . . . .	138
Černoška . . . . .	487	Indiánka ze západu . . . . .	11
Čtvrť čínská v San Francisku . . . . .	134	Jezero veliké solné v Utahu . . . . .	39
Dělníci čínští (Kuli) . . . . .	318	Jonáš Karel . . . . .	126
Doly zlaté v horách Chontale-		Jukon U řeky . . . . .	48
ských . . . . .	302	Kalifornie, Josemotské údolí . . . . .	25
Erie, jezero . . . . .	53	Kapitol ve Washingtonu . . . . .	98
Fetiš . . . . .	132	Kaskadské hory . . . . .	30
Flores . . . . .	291	Katedrála v Guadalaxare . . . . .	269
Florida, pomoří . . . . .	63	Katedrála v Limě . . . . .	421
Gaučo . . . . .	463	Kmen obrovského cedru . . . . .	27
Geyser v Jellowstonském Národním		Kordilera charkapeleská . . . . .	364
parku . . . . .	42	Kostel sv. Jana v St. Louis . . . . .	117
Guana dobývání . . . . .	426	Kotopaxi, sopka . . . . .	362
Guatemala . . . . .	294	Kreol . . . . .	228

	Str.
Křesť nově přistoupilého Mormona	156
Kůna labradorská	205
Kuzko	424
Ležení Patagonů	384
Loď na moři (všeob. ilustr.)	5
Lov vyder u Aleutů	188
Loubí kupecké (bazar) v Mexiku	257
Malemut	185
Mexiko, hlavní chrám (příloha)	269
Mestie	226
Missisippské pobřeží	57
Mniši v Kuzku	425
Monte Parmento	356
Mulat z vnitřní Brazílie	500
Niagara	54
Niagary pefeje	56
Nový York (příloha)	91
Obydlí v nitru Kolumbie	413
Obyvatelé Hajtičtí	338
Orizaba	274
Ostrov tygří	378
Park národní Jellowstonský	41
Park v Saratose	94
Park ústřední v Novém Yorku	92
Patagonci na cestě	381
Pes Newfoundlandský	206
Petrolia	211
Plodiny západní Indie	309
Porážka dobytka ve Fray Bentos	479
Prahy na řece Gold Water	209
Prales v Brazílii (příl.)	377
Příprava tortill v Mex. (příl.)	264
Přístav Novo-Yorský	12
Přístav St.-Louiský	101
Příbytek Ingoletů	183
Procházka na Kubě (příl.)	319
Prodavačka ovoce v Brazílii (příl.)	482
Promenada v Mexiku	258
Puncha Arenas	386
Quebeck (příl.)	210
Quito	360
Rio Colorado	18

	Str.
Rocky Mountains	39
Rýžování hydraulické	38
Rýžovník čínský	37
Sad kaknový	390
Sady cukrové třtiny v Antillách (příloha)	308
Saně indianů Ratenských	184
San Francisco (příl.)	103
Sasta, hora	29
Sierra Nevada	22
Sitka	47
Sklizeň kávy	391
Sobi táhnou k vodě (příl.)	198
Sparatan Vačí	49
Stan indiánský u Masaye	304
Stromy obrovské v háji Maripo- ském	26
Švihák na Broadway	106
Škola česká v Chicago	113
Tabernakul mormonský	155
Tábor na řece Amazoně (příl.)	372
Tomáš Svatý	347
Trinidad	345
Typy severoamerické	105
Údolí Thompsonovo	191
Ústí Amazonasu	350
U řeky Amazonek	370
U řeky Rio Negro	371
Ústí San Juana	300
Valparaiso	450
Vegetace v krajině Parhaně (příl.)	377
Veraacruz se strany mořské	272
Vnitřek amerického železnič- ního vozu	171
Vodopad Niagarský (příl.)	54
Vídla v údolí Jellowstonském	43
Výjev na trhu v Quitě	417
Vystěhovalec od Indiánů přepadení	137
Zahrada na Kubě	320
Zátoka Rio Janeirská (příl.)	489
Železnice v Paraguayi	473
Ženy indiánské v Paraguayi	472



svah nežli na straně souše, kde k nim přilehají vysočiny, sklánějící se k Brasilii anebo k Laplatsku. Tuto, na straně Laplatské potkáváme se opět s horstvem, které sice vyvýšením svým nad hladinu mořskou daleko se nevyrovnává Andům, avšak stářím daleko je překonává. Tentýž zjev opakuje se v severní Americe, kde nízké Aleganské čili Apalačské pohoří (Alleghany, Appalaches) na východní, totiž atlantské straně jsou starší nežli vysoké tak zvané Skalné hory (Rocky Mountains), jimž též nenedostává se úkazů sopečných jako Andům. Též k nim přilehají planiny průměrně na 1000 metrů nad moře vyvýšené, a tak opakuji se na severní i jižní části pevniny americké tytéž plastické tvary ve velikém rozměru.

Od ústí řeky sv. Vavřince až dolů k Fuegii posílá Amerika větší část svého vodstva oceanu Atlantskému; nejsevernější část její poplatna jest arktickému moři Ledovému; naproti tomu řeky západní částky pevniny, z nichž jen málo která jest znamenitější, vylévají se všechny do Tichého oceanu. Vynikající důležitost jak pro tvárnost země tak i pro obchod mají hlavně jenom tři obrovské řeky, na severu Misisipi (Mississippi) a na jihu La Plata a Marañon (řeka Amazonky), kterážto poslední jest vůbec největší řeka na celé zemi. Za to, že jižní Amerika mnohem bohatší jest na řeky, má nápadný nedostatek jezer, kdežto severní její blíženeц má velikou hojnost stojatých vod. Nejen že okolek tak zvaných „velikých jezer“ vyrovnává se skoro malému nitrozemnímu moři, poznáme na nejdalším severu, totiž v britské Americe, celou řadu značných kotlin vodních, naproti nimž často jmenované veliké Solné jezero v mormonském státu Utahu scvrká se k nepatrnosti.

◀ Solná vysočina Utahská, mezi dvěma hřbety Skalních hor se rozprostírající, tvoří jedinou poušť, která v severní Americe toto jméno zasluhuje. Vzdušné proudy, jimž oba svahy Skalních hor odnímají všecku vodní páru, neusazují tam žádných sraženin; v jižní Americe nacházíme poušť Atakamu v pásmě jihovýchodního pásátu, jenž na cestě své přes Andy ztrácí všecku vlhkost. Mimo tyto nevyvinuly se v Americe žádné pouště, neboť nemůžeme tak nazývat to, co první francouzští osadníci v severní Americe pojmenovali prairiemi, vymřelé obyvatelstvo Antil savanami, kreolové venezuelští llany, Brasiliáni campos geraes a obyvatelé pobřeží La Platy pampami. Všecky tyto názvy mají pouze význam stepi, která ovšem na př. v Laplatsku má tak veliký nedostatek stromoví, že ještě před nedávnem města Buenos Ayres a Montevideo musila brátí své stavební dříví ze severní Ameriky. Les daří se jenom poblizku vody, a také severoame-

rické prairie vyznačují se nedostatkem stromovitých rostlin a sporou vláhou. Jest pochopitelné, jak mocný vliv tato plastika půdy ve spojení se všeobecnou tvárností země máti musí na její osídlenost. Abychom vytkli jenom jednu věc, budiž tu podotknuto, že kdekoli se nacházejí pouště, tam i loupeživí národové jsou domovem. Tak v severní Americe nejhorší loupežníci rudého plemene, Komančové a Apačové (Comanches, Apaches), potloukají se v nejsušších krajinách, jakými jsou Nové Mexiko, Llano estacado, Chihuahua, (č. Čih.), Arizona, Sonora a údolí Gilanské; na jihu zase jsou loupežné zástupy patagonských jezdců postrachem svých sousedů.

Tak od uvažování všeobecných poměrů zeměpisných octli jsme se ponenáhlu u člověka, tohoto nejznamenitějšího díla Tvůrce. Amerika jest domovem plemene rudého, v nescíslné kmeny rozštěpeného, jemuž Evropané dosti nevhodně přezdíli Indiánův. Jeho zvláštností budou nás opětne zaměstnávat, a k překvapení svému nalezneme při něm nejrozmanitější stupně vzdělanosti. Zdali jsou Indiáni skuteční prabydlitelé Ameriky, nedá se na ten čas určit s jistotou; nám prozatím stačí, že před nimi neznáme žádných lidí na Novém světě. Čím dále však tím více zmáhá se domnění, že rudé plemeno za nepamětných dob odštěpilo se od národův asiatských, s nimiž až dosavad ve mnohém ohledu jakousi příbuznost jeví. Dle toho byli by tedy Indiáni v Americe přistěhovalci jako pozdější Evropané. Vedle nich bydlí na krajním severu polárním národ Eskimáků, bídně živořící na ostrově arktickém a v některých končinách pevniny. Ti nejsou v žádné souvislosti s Indiány, tvoříce kmen pro sebe uzavřený, který v dějinách západní pevniny nevystupoval nikdy na jeviště, aniž povznesl se k nějaké vyšší, byť i zvláštní vzdělanosti, jako někteří národové indiánští. Avšak i tito, jak se zdá, nemají více žádné budoucnosti, krácejíce vstříc jistému vyhynutí, ovšem prozatím jenom v těch krajinách, kde tuhý Anglosas pluhem a kosou, prachem a olovem, železnicemi a telegrafy s nimi o půdu zápasí.

Evropské osídlení Ameriky vtisklo Novému světu dvojí ráz dle toho, kde se usadili germanští a kde románští národové. Můžeme tedy vším právem mluvit o Americe germanské a Americe románské. Jestliže Germanům připadl prostor mnohem skrovnější nežli národům románským, tož přece oni jediní dovedli založiti civilisaci, která již ve mnohém ohledu může se měřiti s kulturou staré Evropy.

Naše vylíčení jednotlivých zemí a národův amerických podá, jak doufáme, klíč k rozluštění té pozoruhodné hádanky, proč jenom Germanům americkým to bylo možno; ale zároveň zapudí také bludné

domnění, jakoby se jim kdy podařiti mohlo, panství své s týmž blahoplným účinkem rozšířiti na celý ten díl světa.

Jako dva rozličně nadaní kmenové evropští, bytují vedle sebe v Americe také dvě rozličné formy státní: princip republikánský, daleko převahující, a princip monarchický, čítající jen jediného, ale skvělého representanta. Císařství Brsilské jest pro jižní Ameriku tím, čím veliká republika Spojených obcí jest severní polovici pevniny; a jako krev germanská všude staví se v přímou protivu k románské, tak uprostřed této živel portugalský zaujímá zvláštní postavení, které jej zachránilo před mnohými výstřednostmi jeho španělských spoluvěrců.

V následujících listech počneme Amerikou germanskou, a sice nejdůležitější její částí, Spojenými obcemi, načež bude následovati vylíčení Kanady a málo dosavad proskoumaných dalších držebností britských, jakož i někdejší ruské Ameriky. Potom zamýšlíme přejíti k Americe latinské, a směrem od severu k jihu postupující propuťovati všechny státy od Mexika až dolů k nejkrajnějšímu konci Patagonie. Dříve však musíme předeslati souvislý přehled všech oněch rysů vypukliny zemské, které celým velikým obvodům jsou společné anebo nedají se uzavřítí hranicemi politickými. Z toho stanoviska považována rozstupuje se pevnina americká ve tři velmi zřetelně od sebe oddělená zemiště: v širokou spoustu severní Ameriky až k jejímu zúžení asi na pomezí mexickém; v střední čili centrální Ameriku, klimaticky a topograficky přísně od oné oddělenou, pojímající v ní spolkové státy mexické a skupinu ostrovův Antilských až k okřídlí Panamskému; a konečně Ameriku jižní, která tvoří pro sebe nerozdielnou jednotu. Dle toho rozvržení přistoupíme v první řadě k ohledání severní Ameriky.



Indiánka ze západu.



Přístav Novororský.

# I

## SEVERNÍ AMERIKA.

### Nákres pomorí.

Ona část Ameriky, jenž leží na sever od velikého zúžení pevniny, způsobeného asi v  $40^\circ$  sev. šířky zálivem Mexickým, tvoří v ohledu zeměpisném jednotný celek, rozpadajíc se politicky ve dva skoro stejně veliké obvody, ve spolek Sjedinocených státův a v země koruny britské náležející. Jižní hranice naproti republice Mexické, patřící k Americe střední, táhne se podél dolejšího běhu řeky Rio ~~Bravo~~ *Grand* del Norte od místa El Paso del Norte až k ústí jeho do zálivu Mexického u Matamoros. Od El Paso del Norte na západ až ku pomorí Tichého oceánu jest hranice zcela libovolná, procházejíc krajiny, které tvoří přirozené spojení mezi severní a střední Amerikou, mohouce dle povahy své připočteny býti stejným právem k jedné neb druhé. Na všech jiných místech kolo kolem oblévá severní Ameriku moře, na východě Atlantský, na západě Tichý ocean, na severu pak severní moře Ledové, vysílající na jih záliv Hudsonský co hluboký vrub. Toto severní pomorí, táhnoucí se dosti nepravidelně asi podél  $70^\circ$  sev. šířky, má již úplně arktický ráz, ano i veliký poloostrov Labrador, sáhající východně od zálivu Hudsonského jenom asi k  $68^\circ$  sev. šířky, náleží k nejnebydlitelnějším pásmům. Rozsáhlé pak mnohoostroví mezi tímto severním pomorím Ameriky a Grónskem, jehož podoba dosavad nedá se určití, má povahu tak rozhodně

polární, že tuto nebudeme si ho dále všímati, nýbrž pojednáme o něm v oddělení, věnovaném polárnímu světu vůbec.

Východní pomorí severní Ameriky mezi 30° a 60° sev. šířky táhne se v celku rovnou čarou slabě od jihozápadu k severovýchodu skloněnou, vynikajíc jenom na severu a jihu silnější článkovitostí. Na severu jest zátoka Sv. Vavřince, do níž vylévá se známá řeka téhož jména, majíc po jedné straně veliký, na fjordy bohatý, ale klesající ostrov Newfoundland (nikoli Nový Fundland), po druhé odštěpující se od Nového Brunšvicka poloostrov Nové Skotsko (Nova Scotia, New Scotland). Mezi nimi leží menší ostrov Cap Bretonský, uvnitř chobotu pak ostrov prince Eduarda a ostrov Anticosti, tento poslední prastarý úlomek silurské pevniny. Tyto všechny útvary spočívají pouze na mělkém dně mořském, a pouze uprostřed zátoky sv. Vavřince táhne se od řeky vycházejíc strouha k moři, jejíž hloubka přesahuje 182 metrů. Vůbec jest moře podél celého východního pobřeží mělké, a teprv u vzdálenosti 100—120 kilometrů od něho dosahuje té hloubky, jakou má zmíněná strouha. Na celé té čáře nejdále do moře vystupuje Cap Hatteras (35° 14' 30" sev. šířky), konec to malého lagunového ostrova, jakých se vyskytuje celá řada mezi Cap Henry a Cap Fear (čti Fír) před průlivem Pamlickým a Albemarským (Pamlico- and Albemarle-sound). Mimo to zasluhují povšimnutí ještě Cap Cod na konci ostrožny Masačusetské (Massachusetts), pak některé zátoky a choboty. Postupujíc od severu k jihu jmenujeme průliv Long Islandský mezi pevninou a známým ostrovem Long Island (č. Ailend), dále chobot Delawareský, konečně divůplnou, hlubokou zátoku Chesapeake (č. Česepík), do níž se vlévá v pozadí Susquehanna (č. Söskvihene), více dole mohutný Potomak. Nejdůležitější část na jihu jest poloostrov Florida, pokrytý močály zimnicí obtěžkanými, který svou výhradně jižnozemskou povahou nejvíce přibližuje se k horkému pásmu, jakož i nejjihuňším koncem svým, předhořím Sable (č. Sebl), jen asi 15 kilometrů od 25° šířky vzdálen jest.

Ještě méně pozoruhodného než toto východní poskytuje západní pomorí Severní Ameriky. Celé to území, jemuž panují Spojené obce, od nepatrného zálivu San Diego na jihu až nahoru k Oregonu, nemá ničeho, co by nás vábilo déle při něm prodlévati; sotva že zde onde přetrhují jednotvárnost pomorňá čáry některé ostrůvky, jichžto jmény jen zbytečně by se paměť obtěžovala. Jediná zátoka Sv. Františka (San Francisco), která svou severní částí protíná 38° severní šířky, zasahuje hluboko do země, jsouc jako schvalně

stvořena k založení onoho čarovného města, s nímž nerozdílně zdá se býti spojena myšlenka na hledání zlata. Zajímavější jest tvárnost pomorí na sever od hranic anglických. Tyto dosahují k moři naproti protáhlému ostrovu Vancouverovu (č. Venkuvr), délcímu průliv Juan de Fuca (č. Chuan) od zemiště Washingtonova (č. Uesingtn) a průliv královny Charloty (č. Šarloty) od britsko-americké souše. Zde nacházíme se pod 48° sev. šířky, a tu začíná, nepočítajíce průliv Pugetský, zvláštní útvar fjordů, jenž nápadně upomíná na Norsko. A netoliko pobřežní čára pevniny jest takovýmto způsobem vyhlodána, nýbrž i četné nyní ostrovy podél tohoto pomorí, jako ostrov královny Charloty, ostrov prince Waleského (č. Uels), Sitcha, Nový Archangelsk a Thlinkitský archipel, ukazují tentýž útvar pobřeží, ačkoli v míře skrovnější. Ještě i dalšímu pokračování tohoto pomorí, pěkným obloukem k úzkému poloostrovu Alašce se zatáčejícímu, přiřknouti se musí tentýž ráz. Až do r. 1867 panoval v tomto nejzazším severozápadním koutě Ameriky car Ruský, od té doby však jest země ta prodána. Spojeným obcím, a jmeno malého poloostrova přešlo na celé rozsáhlé zemiště. Od nejkrajnějšího konce Alašky táhne se věnec ostrovů Liščích a Aleut k Asii.

Prošli jsme tuto končiny, náležející k nejméně navštěvovaným na zemi. Jak mnoho zajímavého nicméně tyto zdánlivé pustiny obsahují, uvidíme na svém místě. Překročíme-li nyní kruh polární, abychom se ohlédlí po severním pomorí Ameriky, nacházíme jediné pozoruhodné místo, totiž ono, kde pravý obrovský veletok arktické Ameriky, Mackenzie (č. Mekensi) se severním mořem Ledovým se snoubí. Východně od ústí řeky této až k ohromnému poloostrovu Boothia Felix, skrývajícimu severní pol magnetický, běží břeh četnými zatáčkami, které však nejsou ještě všude důkladně vyměřeny. Ještě východnější poloostrov Melvilleský s ostrovem Southamptonským (č. Saudzempton) uzavírá pak takorba zátoku Hudsonovu, v níž ústí se větší část značných řek britské Ameriky.

### Vysočina novomexická a poušť Koloradská.

Postupujíce dosavadním směrem pouti své přistoupíme přede vším ku popisu vyvýšenin horských na jihu, kde horská planina Sierra Madre na západ od Rio Grande čili Rio Bravo del Norte prostředkuje spojení horstva mexického se severoamerickým. Jsou to zemiště Arizona a Nové Mexiko, na která vstupujeme, z nichž poslední protéká zmíněný Rio Grande směrem skoro přímo



severojižním. Tento Rio Grande provázen jest levým přítokem svým, zvaným Rio Pecos, zcela rovnoběžně skrze Nové Mexiko, kde vzniká, až v Texasu u Palos Blancos se s ním spojuje. Obě tyto řeky dělí od sebe průměrná vzdálenost 170—200 kilometrů,

a na té mezeře vyzdvihují se rozličná pohoří, též nápadně rovnoběžná. Jednak přistupují až k samému Rio Grande, jednak naznačují rozvody, přes něž vedou horské

#### soutěsky

od úžlabiny jedné řeky k úžlabině druhé. Ještě na půdě mexické nazýváme hory Apachské (Apache



Aravaypanaský kaňon.

Mountains) sprůsmykem Wild Rose, k nimž přidružují se hory Salt Plainské a Guadeloupské.

Rozličné menší sierry v Novém Mexiku mohou býti považovány za pokračování těchto vyvýšenin, avšak netvoří ničádného pohoří souvislého, nýbrž objevují se co odtržené, sa-

mostatné členy ideálního, avšak nikoli skutečného řetězu hor. Rovně půdy zde velmi značně jest povýšena a k severu čím dále tím více vystupuje; hlavní město státu Nového Mexika, Santa Fé, na malém přítoku řeky Rio Grande, týmž jmenem nazvaném, leží již více než 2000 metrů nad hladinou mořskou. Celé Nové Mexiko a v míře ještě větší sousedící jemu na západ Arizona jsou vlastně vysoké planiny, jež prorývají řeky jako Rio Grande, Rio Gila a Rio Colorado, kterážto poslední dělí Arizonu od Kalifornie. Nejdůležitější mezi těmito řekami jest Kolorado, jehož koryto tvořeno jest řadou stupňovitých vyvýšenin, vyzdvižených nad moře 1200—2150, místy až 2500 metrů, strmých a prostých všelikého rostlinstva, tak že mezi 36—42° sev. šířky, vyjímaje některé úžlabiny říční, nacházíme

pouze křoviny artemisíí. Řeky tvoří samé hluboké trhliny do vysočin, které jsou příčinou těch pustin, neboť déšť, beztoho sporný, zmizí v roklicích těchto tak rychle jak spadl. Vysoké planiny, jimž náleží Kolorado, mají 2100 metrů výšky nad mořem, avšak řeka tato již v hořejším běhu svém učinila si hluboký výmol, z něhož později vychází velikým kaňonem (špan. cañon), jímž do nedávna ještě neodvážil se žádný lidský tvor. Jmenem kaňon rozumí se v severní Americe španělské nejhlubší a nejtěsnější rokle. Stěny obou břehů Kolorada spadají větším dílem kolmo až k 900—1500 metrů hloubky. Tento, jakož i všechny jemů podobné vruby do horské planiny jsou výhradně dílem výmolů, neboť po obou stranách roklí leží vrstvy úplně neporušené. Za klasický vzor velikolepých roklí severní Ameriky, jaké v Skalných horách až nejvýše na sever se nacházejí, sloužiti může kaňon Aravaypanský v Arizoně.

Rokle počíná, dle popisu W. A. Bella, který s oddělením geometrů, od železniční společnosti Kansas-Pacifické vyslán, tuto krajinu ohledal a vyměřil, velmi krotce. Stěny její vyzdvihují se jenom až do 150 metrů, jsouce pouze na jedné straně prostopadné, na druhé šikmo se sklánějící. Avšak ku konci první hodiny cesty stávají se stěny po obou stranách příkrými, prozatím však skládají se toliko z hrubě navrstvených valounů. Ústí kaňonu, směme-li se tak vyjádřiti, leží 1027 metrů nad mořem a východ jeho u Camp-Grantu 662 metrů vysoko. Má tudíž Aravaypa spád 365 metrů na 43½ kilometrů. Řeka tedy, poněvadž vrstvy leží neporušené, zasahuje vždy hlouběji. Pod násypem slepence vychází následkem toho na jevo později pískovec a pod pískovcem žula. Údolí, kdekoli je k tomu prostory, plní se bujným rostlinstvem. Podrost záleží v síti, chomáčitých travách, vrbinách a mlázi, nad něž vynikají však ušlechtilé kmeny, jakoby svými vrcholy chtěly dosáhnouti skalných stěn a vystříciti hlavy, aby se rozhlédly po vnějším světě za roklí. Nedaleko prvního svého odpočinku našli zpytatelé několik opuštěných vigvámů, a druhého dne přišli k vyhloubenině v skalní stěně, v níž by se bylo 50 lidí mohlo schovati. Potom začal se kaňon sem tam zatáčet, tak že na mnohých místech byli poutníci v levo a v pravo, napřed i vzadu obklíčeni. Hořejší kraj stěn byl až dosavad obyčejně hladce useknut, a jenom zde onde ukazovaly se od zvětření brázdy. Avšak čím hlouběji vymýlala voda podkladek, tím zřetelněji se jevil útvar stěn, který se nyní skládal ze dvou pater, z nichž každé bylo 120 metrů vysoké. Podkladem byl již šedý pískovec, ale druhé patro náleželo vždy ještě vrstvě slepených valounů, uložené šikmo na pískovci. V tomto byla voda vyhloubila jeskyně a sluje, které nemálo zvyšovaly půvab této pustiny. Rozumí se, že musili často přes vodu, k čemuž nezřídka mohli použiti překocených kmenů, poražených od ochotných bobrů, ovšem že k svým vlastním účelům. Nebyli to však jediní obyvatelé překrásné té rokle, neboť často bylo viděti vrncí stáda sestupovati k vodě, aby ukojila svou žízn. Místy viděti množství holubů a křepek nepravě tak zvaných, všude pak se měřiči kochali pohledem na ptáky a nádherným peřím, mezi nimiž byl také bílý lednáček s jasně červeným hřebenem. Jednou se hejao krát usadilo v údolí, a když přední četa výpravy na ně vystřelila, ostatní členové polekáni srazili se v hromadu v domnění, že přední jich druhové vrazili na Apache; neboť jediný výstřel opakuje se tu nescíslněkrát ozvěnou. Asi 9½ kilometrů od ústí svého zužuje se kaňon ve skulinu, tak že jedinou schůdnou stezkou jest řeka. Vymlelat si tam tunel 6—10 metrů zříti do jižní skalní stěny, jímž třeba proleztí. Tímto průchodem se přijde do otevřené kotliny, kde se rozprostírá 15 akrů travní půdy s jednotlivými nádhernými stromovými veličány. Kotlina tato leží asi uprostřed kaňonu, a hned za ní nastane proměna

v horninách, tak že nyní sopečné kamení fialové až černé barvy poskytuje náhradu za dosavadní jednotvárná šedého pískovce, po horších pak kraji táhne se řada čedičových sloupův ostrých a rozmanitých nákrasův, jakož i fantastických věžovitých výstupkův a stupňův. Ahned také mění se rostlinstvo, neboť na těchto strmých stránicích nedaří se nic kromě obrovského sloupovitého kaktu (*Cereus giganteus*), který všude, od paty až k hořejšímu kraji, vyzdvihuje do výšky své stvolu a ramena, podobou ohromným svícům. Sestoupivše o kus níže přicházíme k druhé těsnině rokle, a na 4 kilometry nezbývá jiné stezky, nežli samo koryto řeky. Tam sestávají stěny ze tří tarasů čili plas, mezi nimiž vložena jest vždy vrstva čedičové lavy, z čehož vysvítá, že udál se trojí výbuch před úplným utvořením se tří tarasů. V této těsnině byl den jenom krátký, pročež musili měřiči brzy přestat pracovati. Zapadlo-li slunce úplně, pak panovala v kaňonu příšerná tma, an úzká klikatá čára na hvězdnatém nebi skvěla se leskem diamantovým. Na štěstí nacházeli všude na cestě stromy mezikitové, jichž dříví hoří nejjasnějším plamenem. Tři čtvrti kaňonu měli ve čtyřech dnech znivelované, ale poslední čtvrt poskytovala nesmírných obtíží. Kaňon totiž rozšiřoval se, ale byl plný rozbitých balvanův, odtržených za dávných dob od strmých stěn skalních, jež musili přelézati, a které jim zavíraly vyhlídku. Tam, kde stěny byly dosud neporušeny, dosahovaly na jednom místě, které ostatně nenáleželo k nejvznešenějším, vždy ještě 251 metrů kolmé výšky. Čím dále tím více přechází nyní kaňon v otevřené údolí, kde Aravaypa následkem sypkosti půdy úplně se ztrácí pod zemi. Toto vylíčení kaňonu může se pokládati za typické, nesmí se však mysliti, že to jest něco vzácného v Arizoně anebo že náleží k největikolepějším zjevům svého druhu.\*)

Ještě před dvaceti lety se domnívali kreslitelé map, že od Mexika táhne se veliké pohoří na severozápad pod jmenem Sierra Madre, jehož dalším pokračováním jsou Skalné hory. Když však zlatokopové ubírali se do Kalifornie častěji přes Nové Mexiko, každý z nich potvrdoval, že mezi 32—34° sev. šířky žádného takového příčného horstva není. Pravda sice, že v Mexiku a v Novém Mexiku velmi často se opakují vyvýšeniny půdy pod jmenem Sierra Madre, ale tento název neznamena tam pohoří se strmým hřebenem, nýbrž dává se i náhlým srázům planin, často pak nenaznačuje jmeno to nic jiného nežli návrší tvořící rozvodí. A skutečně táhne se od Mexika k Arizoně ve směru severozápadním svrchu dotčená mezerovitá řada kopcův, již proráží napříč Rio Gila; ta však nemá ni žádné souvislosti se Skalnými horami, které se dva stupně severněji a mnohem více na východ na výšinách novomexických ztrácejí. Planiny tyto slovou *mesas* (tabule), utvořeny jsouce vodorovnými uloženinami, ale srázy jejich na severní rovinu spadající jsou již zaneseny a vyplaveny; pak teprv přicházejí hory homolovité, potom zkomolené kužele a na konec rozlehlé planiny s údolími hluboko do nich zarytými. Orba přidržuje se těsně řeky Rio Grande, poněvadž se provozovati může jen umělým zavlažováním. Čím dále sestupujeme, tím více zhušťuje se obyvatelstvo a rostlinstvo se stává vždy bujnějším,

\*) W. A. Bell: On the Basin of the Colorado and the great Basin of North America v *Journal of the Geographical Society*. London 1869, str. 95—121.

Hellwald. II.



Rio Colorado

neboť od Santa Fé k Albuquerque klesá údolí s 1934 na 1463 metrův, a kdežto na planinách vanou jarní věterkové, ukazuje tam teploměr  $22\frac{1}{2}^{\circ}$  R. Avšak nesmíme se domnívati, že Nové Mexiko mohlo by se kdy státi převahou státem rolnickým; ono přírodou odkázáno jest hlavně na chov dobytka. Na mesách čili vysokých planinách roste výborná a nad míru živná travina (*Atheropogon* čili *Eutriana oligostachys*), vlastní jen těmto končinám americkým. Tam pasou se stáda bravu až 20—30.000 kusů silná, a dříve neb později závoditi bude Nové Mexiko u vyrábění vlny s Australií, Kapskem a Laplatskem, ba snad překoná některou tuto zemi. Také ku pěstování vína hodí se výborně údolí Rio Grandské od Santa Fé dolů.

Jak už podotknuto, ~~hodí se to~~, co zde o Novém Mexiku pověděno, také na Arizonu, jen že tam jest země ještě hornatější a hory ještě do větší výše vystupují; ano Arizona má několik z nejznamenitějších hor severní Ameriky. Rio Gila protéká jižní Arizonu po celé délce její směrem od východu na západ, padaje u tvrze Jumy (Yuma) do Kolorada nedaleko před ústím tohoto do zátoky Kalifornské. Kolorado teče od tak zvaného Big Cañonu (veliké rokle) směrem skoro přímo severojižním, potom se několikrát ostře zatáčí a stává se po nějakou dobu jaksi rovnoběžným s Gilou. Zde mezi oběma řekami shrnují se hory arizonské v tak nazvané Mogollon

Mountains a Francisco Forrest, v kterémžto posledním jednotlivý pik, San Francisco Mount, dosahuje velebné výše 3673 m. Na sever od těchto hřbetů se ukládá Koloradská planina, která též za touto řekou, totiž na sever a západ od ní, v Utahu (č. Jutah) a Nevadě, nachází pokračování podobného rázu. Mezi Coloradem a Kalifornií rozkládá se veliká kotlina, jejíž povrch většinou jest nežli Francie. Z jednotvárné roviny její všude vystoupila pásma sopečných hor útvaru nového, jichžto směr zůstává rovnoběžným se směrem hor v Utahu a Sierrou Nevadou v Kalifornii. Mezi těmito horami, tam kde kotlina až na 1100 kilometrů se rozšiřuje, překročíti nám jest více než dvacet takových pásem po sobě, utvořených větším dílem ze sopečného tufu, trachytových slepenců, trachytu a pestrého porfyru, do nichž voda všude vymlela nejhlubší brázdy. Výška těchto horských pásem kolotá mezi 300 až 1200 metry nad rovní kotliny. Půda, skládající se ze zvětralých sopečných hornin, jest nad míru úrodná, i poskytuje nejhojnějších sklizní, kde zavlažování jest možné. Jenom jednotlivé tratě, od osadníkův alkalickými plochami zvané a pokryté nitratem sodovým, musejí pokládány býti za úplně neúrodné. Planiny tyto náležejí k nejmladším vyvýšeninám severní Ameriky. Vzrůstání pevniny totiž pokračovalo patrně ve směru zátoky Kalifornské, která se vždy více musila zužovati, poněvadž na západ i východ byla již pevná země. Již z počátku nemusila veliká kotlina mítí valnou hojnost deště, ale vždy přece musily panující proudy vzdušné bývati vlhčí, neboť sladkovodní lastury moderních druhů, které nyní pokrývají rozsáhlé trati půdy, dosvědčují, že dříve zde byla četnější a větší jezera. Pozůstalá jezera jsou pohřbena jenom periodická, po větší část roku vysychající. Jich rozloha a výška nad mořem jsou velmi rozličny. Mimo nadání potkáváme se zde také se dvěma sníženinami. Jedna z nich, prostranný Soda Lake (čti lék), též Salt Lake zvaná, leží 21 metrů pod zátokou Kalifornskou na blízku tvrze Puma k západu a severozápadu, nejsouc ničím jiným nežli zbytkem zátoky této, která jindy mnohem hlouběji do pevniny zasahovala. Pozdější pásmo přesypů zdá se, že oddělilo jezero toto od zátoky, dříve ještě nežli mohlo býti zaneseno pískem. Mnohem důležitější jest sníženina druhá, Mrtvé údolí (Death Valley), nazvaná tak od podobnosti s Mrtvým mořem v Palestině. Táhně se od 36 až k 37° sev. šířky, ale směr veliké osy jeho jde na severozápad, i jest tedy rovnoběžným s pobřežím Tichého oceanu. I tato sníženina, klesající až 53 metrů pod hladinu mořskou, leží v prodloužené čáře zátoky Kalifornské, od té však ji dělí planiny 300 m.

vysoké. Úzká tato propadlina jest právě údolí, a rozloha půdy od ní vysušované rovná se velikostí království Bavorskému. Ostatně přes všechny vodní přítoky zůstává posud suchou, truchlivou pouští.

Vlastní poušť Koloradská (Colorado Desert) obsahuje pouze nejižnější, dolejší část Colorada protékanou část popsaného území, táhnouc se hlavně po pravém, západním břehu řeky ku Kalifornii. Vylíčení její charakterisuje trefně celou tu krajinu. Neobyčejně ploské břehy Kolorada a nízký vzrůst bavlníkových lesův a vrb — což jest následkem té okolnosti, že bývají tak často vlnami mrskány a polamovány — upomínají na dolejší Misisipi. Tato řeka pouště má do sebe něco strašného, zrádné víry jejích proudů zachvacují někdy nejsilnějšího plováče, sama zvířata děsí se pohledem na řeku tu, funice hrůzou, jsouce k ní hnána. Cesta zdlouhavě se táhne hlubokým pískem. Na blízku New Riveru (Nové řeky) přestává písek a počíná rozsáhlá, jak moře hladká rovina červenavé půdy, úplně prosta všelikého zelena a do nesmírné dálky se rozkládající, ana docela holá praží se na slunci. Místy spatřujeme větší neb menší bílé skvrny, vypadající jako ranní jinovatka, avšak blíže přihlédnouce shledáme, že jsou to malinkaté skořápky srdcovek (druhu mušlí, *Cardium*), jichž tu roztroušeny jsou celé myriady. Pokud oko dosahuje, táhne se tato arktická rovina, rozkošně chladná a třpytící se co vodní hladina v klamném modravém lesku. Red River odštěpuje se od Colorada na blízku jeho ústí, protéká klidně poušť úžlabím 400 metrů širokým, až 22 metrů pod Tichým oceanem v půdě se ztrácí.

### **Hory Kalifornské. Coast Range a Sierra Nevada.**

Na severozápad od pouště Koloradské počínají hory kalifornské, více méně rovnoběžné s pobřežím tichomořským: Sierra del Monte Diablo, jinak Coast Range (č. Khost réndž), a Sierra Nevada, obojí pohoří sopečnaté. Od této poslední zabíhají daleko do pouště dvě odnože na způsob kleští, mezi nimiž teče lenivě řeka Carrizo. Výše-li postoupíme údolím, sestupují se hory blíže dohromady, ukazující svahy stupňovité, drsné a příšerně bledé. Zde, jako všude v těchto krajinách, přitahují hory všecku vlhkost z oblaků na sebe a na vrcholcích jejich rostou některé zakrnělé křoviny. Zde onde jest některý nižší vrch, zavlažovaný snad uvnitř nějakým skrytým zřídlem, pokryt houštěm, tvoře zvláštní protivu k této polární nahotě, strašným těmto tropickým ledovcům.

Celá tato mohutná vysočina, rozkládající se od Mexika Novým Mexikem, Arizonou a jižní Kalifornií, dále pak na sever ponenáhlu se snižující, ohraničena jest na západ zmíněnými pobřežními horami. Tyto tvoří rovnoběžné za sebou se táhnoucí pásma, která mohou považována býti za prodloužení hřebetu, táhnoucího se podél poloostrova kalifornského. Tak zvaný San Bernardino Range, mezi nímž a poměří však ještě jiné, méně důležité rovnoběžné vršiny se rozkládají, tvoří vlastní ohraničení pouště Koloradské a veliké kotliny. Četné přesmyky vedou tudy s vysočiny pouště do podélných údolí, uložených mezi rovnoběžnými pásmy, jež opět křížují údolí příčná, jimiž protéká

řada přímořních řček, přicházejících ze San Bernardino Range a ubýrajících se k oceanu. V okolí statného Monte Pina ( $34^{\circ} 30'$  sev. šřf.) v jižní Kalifornii shušťují se všechna tato rozličná pásma v jakýsi uzal, z něhož jedno odnoží se odštěpuje k severu, druhé pak i dále se drží pomorí. Toto poslední jest Coast Range, který v celém běhu svém až do severní Kalifornie zachovává povahu svou, až v okolí hory Šasty (Mount Shasta) opět se přibližuje k druhému, východnímu pásmu horskému. Toto, táhnouc se od Monte Pinosu v odlehlosti 150—200 kilometrů rovnoběžně s horami přímořskými, jest Sierra Nevada, která mezi oběma velikány horskými, Whitneyem na jihu a Šastou na severu, dochází největšího svého vývoje, tvoříc přirozenou hranici Kalifornie. Tato není tedy nic jiného, nežli úzlabinu mezi Coast Rangem a Sierrou Nevadou, nazvaná po hlavní řece své Sacramento Bassin, která, asi 750 kilometrů dlouhá, jest ve spojení s četnými příčnými a postranními údolními těchto hor.

Řeky Sacramento, přicházející od severu, a San Joaquin, přicházející od jihu, setkávají se uprostřed tohoto rozlehlého údolí, odkud s mnohými zátáčkami obracují se na západ, kde je přijímá zátoka sv. Františka (San Francisco). Do těch obou řek vylévají se vody Sierry Nevady, která na východ vysílá tak málo vody jako Coast Range, jehož vodstvo též větším dílem ubírá se do západního moře. Kotlina, velice bohatá na řeky, potoky a jezera, jest v celku rovná, často stupňovitě usazená a ozdobená ostře omezenými doubravami; půda velmi úrodná hodí se zvláště pro pšenici a jiné obilí. Sníh padá tu jen výminkou, za to však dostatek deště v zimě, tak že půda může se v dubnu snadno vzdělávati. Potom prší ještě někdy až do června, v kterémž měsíci obilí zraje. Od června do října nikdy neprší, a obilí posečené vymlacuje se na poli, tak že rolník nepotřebuje žádných stodol. Průměrně spadá tu polovice tolika deště, jako na pomorí atlantském. Máť Kalifornie vlastně trojí klima, mimo pomorň ještě tak zvané nitrozemní ve veliké rovině, jíž protéká Sacramento, a pak horské klima v Sierře Nevadě. Horko nitrozemské bývá často tropické. Coast Range brání chladícímu větru od moře vniknouti do vnitř země, tak že letní parno v kotlině Sacramento jest značně větší nežli na pomorí;  $30^{\circ}$  R. v stínu prý nebývá nic neobyčejného. Konečně v Sierře Nevadě, jejíž nejvyšší temena vystupují až do 4500 metrů, přibývá deště s výškou; vystupující nahoru procházíme všechna podnebí až k hranici věčného sněhu.

Do hor pomorňch, majících asi jen poloviční výšku Sierry Nevady, činí zátoka Sv. Františka hluboký vrub, jejíž Zlatá Brána

(The golden Gate) spojuje s mořem. Na vnitřní straně této brány rozkládá se malebně, po nenáhlých výšinách vystupujíc, oslavované město San Francisco, nejdůležitější obchodiště na západním pomorí severní Ameriky. Na jih od zátoky sv. Františka táhnou se rovnoběžně pásma pohoří Coast Range, někde až k samému břehu; na severu pak ustupuje hlavní hřeben horský více k souši, ale za to nese nejvyšší vrcholky celého pohoří, Mount Ripley (Maunt Ripli), St. Johns a Yalloballey (Jelobeli), čnějící do výšky 2400 metrů. Hojná podélná i příčná údolí jsou rovněž tak malebná jak úrodná, čehož důkaz podávají bujný trávnický a drahocenná dřeva; západní údolí a svahy vyznačují se nad míru pravidelným, mírným podnebím.

Nejznámější mezi údolními severní části pomorských hor jest údolí Nappa na blízku San Franciscu, které bohatším obyvatelům tohoto města slouží za letní pobyt. Nyní vede do něho železnice. V jedné vedlejší úžlabině řeky Napy, vlévající se do zátoky Sv. Františka, leží na dosti strmých severních stránkách pomorských hor hojně navštěvovaná sirná zřídla, opatřená již salony a láznemi dle vzoru evropského. V blízkých pustinách potkáváme se ještě s původním rostlinstvem země. Vedle dubův a borovic vystupují zde vavříni, cipřiš a jistý druh cedru, zde redwood (červené dřevo) zvaný, příbuzný s obrovskými stromy mamutovými. Oběma společný jest název Sequoia, ale mamutové stromy nalezájí se jen v Sierře



Sierra Nevada.

Nevadě, redwood naproti tomu jen v Coast Range. Tento prý tvoří celé lesy, jichž největší stromy mají přes 75 metrů výšky a 15 metrů v objemu. Červenavé jejich dřevo, vyznačující se útlým vláknem, pokládá se za dobré k stavbám. Také tu roste jedovatá, oak poison (dubí jed) nazvaná rostlina, jejíž vliv cítíme, posadíme se blízko ní anebo nějaký čas v obvodu působení jejího prodlíce, aniž bychom se jí dotýkali.\*)

\*) Max von Versen: Transatlantische Streifzüge. Leipzig 1876



Krajinný ráz Kalifornie poznáme nejlépe na jízdě po železnici Tichomořské ze San Franciska na východ. Majíce hnedle město za sebou blížíme se rychle k vysokému Kozímu ostrovu (Goat island, č. Gót ailend) uprostřed zátoky na půl cestě mezi San Franciskem a idylickým městečkem Oaklandem (č. Oklend), ležícím takměř uprostřed dubového lesa. Teprv zde vsedneme na železnici, po níž uháníme dále úrodnými krajinami mezi četnými ovocnými sady a pěknými dvorci, nad sebou majíce temně modré kalifornské nebe. Mineme San Lorenzo, posleďní to přívětivé městečko na blízku velké zátoky. Mineme pěkné městečko Pleasanton (č. Plánton) a projedeme bohaté údolí Livermoreské, jež průsmyk téhož jména, řada to spleťtých roklí a těsných úzlabin, dělí od roviny San Joaquinské, která stranou do modré dálky zabíhaje před námi ohraničena jest na obzoru zoubkovanou sněžnou čarou Sierry Nevady. V levo na rovině nad míru úrodné, jejíž výnos však pohřichu nezřídka újmu trpí suchým letem, prokmitá zde onde jedno z četných ramen řeky San Joaquin, jejíž břehy vydány jsou častým povodním. Stromův jest všude pořádku. Kalifornie není žádná lesnatá země, jako ostatní části severní Ameriky, na jejímžto západním svahu leží. Jest to spíše země podobná k Itálii, Řecku neb Syrii, v níž doba dešťů střídá se s příliš dlouhou dobou sucha, tak že mohutnější vzrůst stromů daří se jenom na takových místech, která mají tolik stínu a vlhka, že letnímu a podzimnímu suchu nelze jich vyčerpati.

Překročíce řeku San Joaquin obrátíme se přímo na sever k Stocktonu, jednomu z nejvíce květoncích míst v Kalifornii, 145 kilometrů od San Franciska vzdálenému. Za další jízdou obrátí se lesklé vrcholy Sierry na pravo, po levé straně ční k modrému nebi dvojitá báh Monte Diabla, vyhaslé to sopky. Dráha přetáhne rovinu přímou čarou, i vstupujeme do nížiny řeky Sacramento, severního to prodloužení San Joaquinské, které jeví zcela tentýž ráz jako tato. Pro časté záhubné rozvodnění své, jímž v dřívějších časech i město Sacramento vícekrát zatopila, má tato řeka špatnou pověst v Kalifornii, jakkoli nížiny jí protékane jsou nad míru úrodný.\*)

Nad míru velikolepé jest pásmo Sierry Nevady, lemující na východ úzlabinu kalifornskou a vykazující řadu nádherných vysokých temen, mezi nimiž vedou četné průsmyky z Kalifornie do východního sousedního státu Nevady. Nejznámější z nich jest průsmyk Truckee (č. Tróks), jehož používá železnice Tichomořská, 2200 metrů vysoký, jižněji leží průsmyk Sonorský (3000 m.). Mezi temeny tohoto řetězu horského zasluhují býti uvedeny vedle již jmenovaného Mount Whitney, jenž vystupuje na západě od jezera Owens (č. Óns) Lake, ještě Mount Lyell (č. Laiel), Castle Peak (č. Khasl Pík), Pyramid Peak, Pilot Peak, a Spanish Peak. Tyto poslední nacházejí se na severu od průsmyku Truckee, vystupující jenom do poloviční výšky prvnějších, ležících na jižní straně pásma. Též vysoký Mount Lassen a Mount Crater náležejí severnímu nižšímu řetězu Sierry Nevady, která vlastně na severu ohraničení svého nachází se v hlubokém korytě řeky Pit River padající do Sacramento. Mount Lassen (3220 m.) jest sopka, nikoli však o sobě stojící homole, nýbrž jedno z temen vysokého hřbetu. V předhořích patrný jsou stopy jícňův a četných solfatar,

\*) Theodor Kirchhof: Reisebilder und Skizzen aus Amerika. Altona und New York 1875.

močalová vřídla a parní prameny. Odtud na východ leží neznámý, nejspíše veskrze sopečný okrsek s temeny 2400—2700 m. vysokými, z nichž jeden, Cinder Cone, skládá se z popele. Vyšší částky horstva toho pokryty jsou věčným sněhem, ano i železnice vystupuje až k výšce sněhové. Nejnověji objeveny jsou také značné spousty krupného sněhu ledového a činěna vědecká pozorování v jich postupu, jež nade všecku pochybnost staví vlastnost jejich co pravých ledovců. Ledovec hory Mount Mac Clure má asi 800 m. délky, a v místě svého největšího průměru skoro stejnou šířku; na jihovýchodním konci svém jest rozštěpen. Ledovec Mount Lyellu, od předešlého malým hřebenem oddělený, má délku  $1\frac{1}{2}$  kilometru.\*)

Krajinná půvabnost Sierry Nevady byla opětně slavena, nejvíce však vyniká v ohledu tom údolí Josemitské (Yosemite), v nejnovější době zhusta navštěvované, s překrásnými slapy čili vodopády, jež tu způsobují prameny řeky Merced, přítoku San Joaquina.

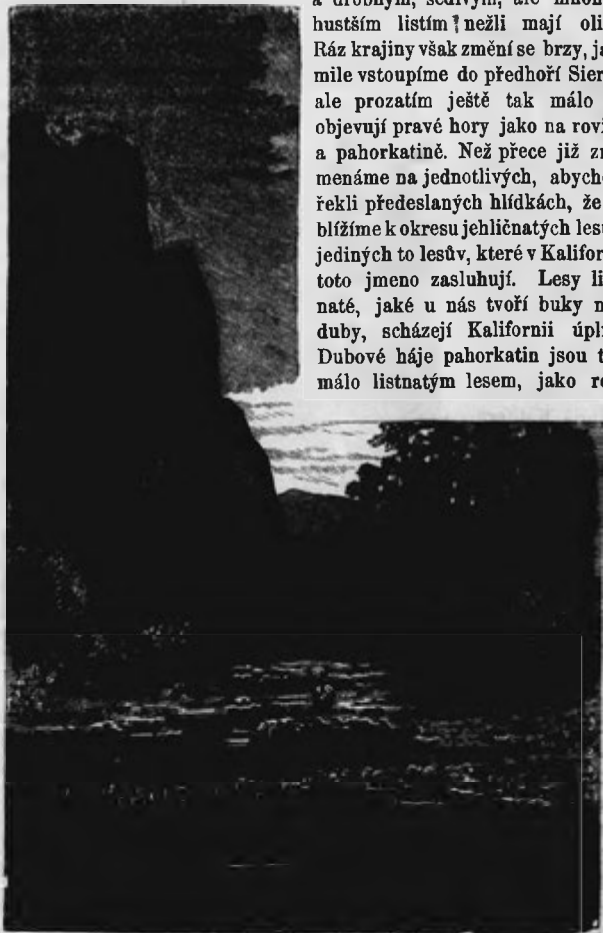
Toto v horách ležící, asi 24 km. dlouhé údolí jest rovněž tak zvláštní jako velikolepé ve své kráse. V průměru asi 1 km. široké jest po obou stranách uzavřeno spoustami horskými, které zde co holé skály přfkře do výše 600—1200 m. trčí, vystupující na druhé straně v jednotlivých vrcholech až do výšky 3650—3960 m. Ana řeka četnými zatáčkami úrodným údolím, plným luk, stromových skupin, křovin a lesíků se vine, tvoří tyto skalné obruby, často tak vysoké jak údolí široké jest, nejpodivnější útvary, jímž podobné vyskytují se v míře zmenšené v Čechách u Aberšpachu a Hořejší i Dolejší Teplice. Nad míru velikolepě vyniká z obrovských těchto skupin prostopádná stěna žulová, asi 900 m. vysoká, při jedné louce. Jiná skalná skupina o četných zubech vystupuje k výši asi 1500 m. Mimo některé menší slapy potkáváme se tu, na blízkou stoku pramenů Mercedových, s nejvyšším snad vodopádem na avěště. Jest prý asi 600 m. vysoký, avšak na posledních 180 m. jej proměňují vystupující skaliska v katarakt, a vody nemá ani stou část Niagary. Dále tvoří přítoky Mercedu v skalnatých údolích těchto ještě několik jiných malebných slapů přes 100 m. vysokých. Dále nahoře možná honiti v pustinách, kde na vzdálenějších výšinách se nachází velmi plachá divoká ovce horní. Údolí Josemitské leží 1220 m. nad hladinou mořskou a objeveno bylo r. 1851 při pronásledování Indiánů, kteří ustupovali v tu stranu.

Takových kaňonů má kalifornská Sierra ještě více. Ještě r. 1875 objeven jest nový u severního ramene Kings Riveru, který se v jižní Kalifornii ústí do Tulareského jezera. Praví se, že velikolepostí ještě převyšuje údolí Josemitské a kaňon u jižního ramene Kings Riveru.

Zvláštní povšimnutí zasluhují lesy Sierry Nevady. Od San Francisca až k Sacramentu, od hor pomořských až k patě vysokého pohorí můžeme procestovati Kalifornii, nevidouce pravých lesů. S čím se potkáváme, to jsou velmi řídké háje vždy zelených dubů, roztroušené po žlutých pšeničných polích a stejně (v letě) zelených travnicích

\*) Popular science Review. 1873.

vysočin, jako stromy ovocné po našich polích. Stromy tyto nejvíce se podobají olivám svým větším dílem nízkým sukovitým vzrostem a drobným, šedivým, ale mnohem hustším listím nežli mají olivy. Ráz krajiny však změní se brzy, jakmile vstoupíme do předhoří Sierry, ale prozatím ještě tak málo se objevují pravé hory jako na rovině a pahorkatině. Než přece již znamenáme na jednotlivých, abychom řekli předeslaných hlídkách, že se blížíme k okresu jehličnatých lesův, jediných to lesův, které v Kalifornii toto jméno zasluhují. Lesy listnaté, jaké u nás tvoří buky neb duby, scházejí Kalifornii úplně. Dubové háje pahorkatin jsou tak málo listnatým lesem, jako roz-



Josemitké údolí v Kalifornii.

troušené javory a osyky na březích potoků horských, anebo kaštanové a mazanitanové roští na stráních. Především sestupují do údolí tři druhy borovic, nejníže dlouhojehličná, ořechy nesoucí *Pinus Sabiniana*, pak nad touto již v hustějších smutných skupinách cukrová a žlutá borovice (*Pinus Lambertiana* a *Pinus ponderosa*).

Další družka těchto předhorských stromův jest taktéž pyšný, vysoký strom, jež tu krátce nazývají cedrem (*Libocedrus decurrens*). Cipřiš Kalifornii zvláštní (*Cupressus Lawsoniana*) jest mnohem vzácnější než *Libocedrus* a v značnějších výšinách nejspíše ani nedochází úplného vyvinutí. V prostředním okrsku

Sierry rostou stromy méně samostatně a samovolně, nýbrž podobněji k sobě, hustěji a méně do šířky než do výšky. Žlutá a cu-

zde jmenované jedle a borovice, jest konečně *Sequoia gigantea*, obrovský cedr, mamutový smrk, *Wellingtonia*, *Washingtonia*, anebo jak jinak ještě ji nazývají, jenž v jistém počtu větších neb menších



Obrovské stromy v háji Maripoském.

krová borovice smíšený tu jsou s *Libocedry*, jichž pyšná nádhera a velikolepost daleko předstihuje všechny jehličnaté lesy Starého světa; i nebylo by potřeba obrovských cedrů neb mamutových stromů, rostoucích mezi nimi v jednotlivých tlupách, ku pojištění tomuto lesu, jenž pokrývá střední výšiny Sierry mezi 1200 a 2400 m. nad mořem, slávy jednoho z nejvelikolepějších zjevů v oboru lesní přírody. K borovicím v těchto vyšších lesích přidružují se jedle *Douglasova* (*Abies Douglasi*) a smrk balšámový (*Picea grandis*). Rod vlastněji kalifornský nežli všechny

tlup roste na úzkém pruhu země, táhnoucím se od 36. až něco přes 38. stupeň šířky ve vyšších předhořích Sierry Nevada, jehož výška nad mořem jednak nedosahuje 2130 m., jednak neklesá pod 1520 m. Skupiny, jež tvoří na tomto úzkém bydlišti, odděleny jsou od sebe jiným lesním stromovým, ano i jednotlivci jejich jsou mezi tímto roztroušeny. Sama o sobě netvoří tato Sequoia žádných lesův, a podstatně různí se od jediného ještě s ní příbuzného druhu, zmíněného svrchu redwoodu (*Sequoia sempervirens*) pomořských hor. Whitney ustanovuje počet těchto hájů na osm, dokládaje, že všechny dohromady nezaujímají větší plochu nežli 2—2½ zeměp. □ míle. Některé jsou malé, a největší z nich daleko nejsou tak rozsáhlé, jak se pokládalo dle dřívějších zpráv. Nejsevernější jest háj Kalaveraský, nejdříve objevený a popsáný. U Beaver Creeku (č. Bíver krýk), ústícího se do řeky Stanislavské, leží nejbližší jižnější háj, a u jednoho přítoku Mercedu třetí. Čtvrtý jest daleko proslulý háj Mariposký. Z jižněji položených, zřídka navštěvovaných hájů leží jeden při řece Fresno; jiný, ježž pokládají za největší ze všech, na rozvodí mezi řekami Kaweah a King River, a dva nejj jižnější u dvou ramen řeky Tule. V nejnovějším čase objeven byl nový cedrový háj u Bear Creeku (č. Bír), ještě krásnější nežli Mariposký. Pod jeho stromy otvírá se nádherná vyhlídka na Sierru, Kings River a vysoká temena jižní. Pozoruhodno jest, že též obrovské cedry, jako všechny ostatní stromy, čím jižnější jest poloha jejich, tím výše do hor vystupují. Zatím však byla výška jejich přeháněna, a nedůvodné jest udání, že Bigelow změřil jeden obrovský cedr 128 m. vysoký, neboť nejdůkladnější změření nejvyššího obrovského cedru (v háji Kalaveraském) nevykazuje více než 99 m. Australský *Eucalyptus globulus* přesahoval by tedy nejvyšší Sequoie ještě o více nežli 30 m. Kalifornie chová dále ještě dva rody sosen, jichž rozšíření a dějiny nejsou nepodobné, *Torreya* a *Taxus*, kterýžto poslední v podobě stromu nikde jinde krom Kalifornie v severní Americe se nenachází. Postoupíce od výšin, kde stojí obrovské lesy, k vysokým údolím, dělícím od sebe nejvyšší temena této části Sierry,



Kmen obrovského cedru.

octneme se nejprve v rozsáhlých lesích, které vyhlášený již ráz velikoleposti, bohatosti a volného vývoje zachovávají ještě i tam, kde některé z nejvelikolepějších postav již pozadu zůstavše nahrazeny jsou novými druhy vysokých hor, jako jsou *Pinus contorta*, *Pinus monticola* a velmi nápadně utvářená jedle *Abies Williamsoni*, snad nejvýznamnější representant vlastního vysokohorského stromoví Sierra. Teprva ve výškách, kde počíná věčný sníh, snižuje se pak rychle pyšný vzrůst kalifornských sosen až k zakrnělým kosodřevinám. Ale jakož vůbec hranice stromů zde mnohem výše vystupuje nežli na Alpách anebo jiných horách Starého světa, tak i jednotlivé stromy zachovávají svůj přirozený, pravidelný, mohutný vzrůst do výšek mnohem značnějších, a zvláštní pásmo zakrnělé kleče marně bychom zde hledali. Nacházímeť pravidelné formy stromové až u samých hranic vzrostu stromového.

Ku podivu velikolepá jest scenerie, provázející nás jedoucí po železnici přes Sierra Nevada. Od Sacramenta spěcháme vstříc lesnatým výšinám Sierra, a za stanicí Colfaxem otvírá se nám vysoké horstvo v celé své nádheře. Před námi leží romantický Cap Horn, pycha Kalifornie, nad námi brzy kolmo do výše strmí skály, na pravo, 760 m. pod námi, vine se lesním údolím American River. Černá čára přetíná jeho stříbrnou nit, jest to široký most dělané silnice. Svah horský jest tak příkrý, že se člověku zdá, jakoby z vozu mohl skočit přímo dolů do řeky. Oko se neustále kochá nejkrásnějšími panoramy. Hned jsou to idylicky zelená údolí, která v mlhovitě dáli snivě leží u paty hor, hned porostlé vrcholy hor, ověšené sněžnými temeny, vysoko k modrému nebi čnějícími; pak zase řeka, která k stříbrné pásce podobna na sta metrů hluboko pod námi se vine, ano moře zelených vrcholů jedlových pokrývá celou stráž mezi drahou a údolím ležící co široká, vlnící se plocha. Avšak schází půvab našich evropských krajín horských — vesnice, mlýny, saláše se svým obyvatelstvem a domácím zvířectvem, jež oživují údolí a jich úbočí. U stanice Gold Run (990 m.) se nachází slavné někdy ložisko rud, a ta různá směsice hald, rozryté půdy, hlubokých roklí, příkopů, rýžovníckých struh a chatrčí hornických, jeví se tu v nejbližší blízkosti. Pak přijde Alta (1100 m.), Blue Cañon (1430 m.), Emigrant Cap (1615 m.), jedno nádhernější a divočeji romantické než druhé; konečně objevují se první sněžná pole, a my rachotíme obrovskými tunely a pod sněžnými krovky, zdánlivě nekonečnými. Konečně mineme Summit (t. j. nejvyšší téměř, vzdálený od Sacramenta asi 185 kilometrů. Jest 2146 m. vysoký, a nejvyšší místo tohoto přes Sierra Nevada vedoucího prosmýku. Brzy za stanicí Summitskou otvírá se nám jedna z nejkrásnějších vyhlídek na Hromové jezero, v malé kotlině vysokými horami obklopené; potom běžíc podél potůčku Truckeeského vstupuje železnice na území státu Nevady, a nejkrásnější část Tichomořské dráhy leží za námi.

Sierra Nevada se svým velikým vlnitým hřbetem přestává na blízku hory Lassenů, a na 130 km. k severu zastoupena jest jenom nízkými, spletitými spoustami hor, vesměs protínanými kaňony neb úžlabinami řek Mac Cloudu, Pittu a Sacramenta. Na západ od hořejšího Sacramenta se táhne hlavní hřeb přímořského pohoří, značně se přibližující k Sierra Nevadě a vysílající odnož Scott Mountains zvanou, již na třech stranách obtéká k Tichému moři



Hora Šasta

spěchající Klamath River s oběma přítoky svými, Scott's a Trinity Riverem. Území na východ odtud ležící zaujímá široká sopečná rovina, zde onde značnými pásmy horskými prostoupená. Z této roviny (760—1100 m. n. m.) vystupuje hora Šasta, jediný to horský kužel ohromné vyhaslé sopky. Okolo paty jeho kupí se sta malých pohorků sopečných, které však skoro nepovšimnuty zůstávají v stínu veliké homole. Tato sopečná rovina pokryta jest částečně lesem, částečně roste na ní tráva neb šalvěj. Jedeme-li přes ni, jest skoro všude viditelný jediný veliký vrch krajiny Šasta; jeho hmotná bílá koruna, jeho veliká výška (4390 m.), bleďošedé neb růžové barvy jeho lav a temný pás lesní, táhnoucí se kolem paty jeho, dodávají mu velikoleposti, ve které sotva se mu vyrovná jiná americká hora.

Šasta zlezen byl roku 1870 americkým geologem Clarencem Kingem v průvodu S. F. Emmonsa, Fredericka A. Clarka, Alberta B. Clarka a Sissona, hlavního průvodčího v té krajině. Učenec ten podal o tom následující zprávu: „Dne 11. září jeli jsme na mezcích k jícnu sopky přes drsné skály skrze zakrnělou kosodřevinu, naznačující hořejší hranici stromův. Jitro bylo chladné a jasné, čerstvý severní vítr přinášel od sopky posilňující studenost ledového pásma. Dostavše se tak daleko, až kam nás mezkové po té obtížné cestě baldami lav nésti mohli, sestoupili jsme, a spořádavše znova své postele, nástroje, potravu a palivo na třídní výlet, odevzdali jsme je opasrovníkům a vydali se se Sissonem pěšky na další cestu.

„Naše vystupování po strmém západním úbočí jícnu šlo jen zvolna a pracně, v celku však nebylo nebezpečno. Jen kde jsme kráčeli po svalinách, bořila se nám půda pod nohama, což nás přivádělo z rovnováhy. Jednou objevilo se před námi na ostrých stěnách jícen korunujících divoce romantické divadlo. Okrouhlý kotel jícnu, mající asi  $1\frac{1}{2}$  km. v průměru a téměř 300 m. hluboký, ležel pod námi, a jeho příkré boky z roztrhšené lávy byly místy až na dno pokryty sněhem.

„Leželi jsme po kraji, až jsme přišli k místu, kde na 300 m. dálky nalezal se jenom úzký, sněhem pokrytý, tenký, křehký věnec ledový, po kterémž, abychom neztratili rovnováhu, musili jsme kráčet s největší opatrností, an jediný pochy-

bený krok by nás nejspíše byl srazil do směsice lavových balvanů uvnitř jícnu. Šťastně dostali jsme se na severní kraj tohoto, a z příkrého pahorku svalin hleděli jsme do propasti mezi námi a hlavní hmotou Šasty zejíci. Tam táhl se labyrintický ledovec, v němž otvíraly se 16—20 m. hluboké trhliny, jichž v modrém stínu ležící otvory tvořily ostrou protivu k lesknoucím se plochám ledovým. My přehlíželi celou délku jeho, která se od vzdáleného vysokého hřbetu hory dolů vinul, která propast, čím více se rozšiřovala, také vždy hlubší se stávala, a která posléze končil smělymi vlnami ledovými a širokým pasem horovité morény. Povrch jeho jest na více než polovičku jeho délky zcela čistý, ale bezprostředně proti nám vystupovala pěkná ledová kaskada; tam jest celý povrch jeho protřán příčnými puklinami, které vesměs dolů se nachylují.

„V prostředním jícnu povznášela se ostrá, na 100 m. vysoká homole, sestávající z množství roztrštěné lávy — bezpochyby útvar poslední činnosti sopeční. U paty jeho leží malé jezírko, celé pokryté drsným černým ledem. Ještě doleji honily se studené šedé páry, které při západu slunce výše vystupovaly, až nás konečně úplně zahalily a všecku vyhlídku nám odňaly. Další vylézání dále se následujícího dne po dlouhém hřebenu trusek kypré červené pemzy, asi 180—220 m. daleko se táhnoucím; pak přes nakřivenou rovinu drsného ledu, načež přišli jsme do jakési chodby mezi dvěma horskými hřbety, velice příkrými, často prorývanými a skvrnatými. Tam viděli jsme vroucí páry sirné a horkou zemi a chránění před větrem několika kameny snídali jsme. Po krátkém dalším pochodu stáli jsme na temeni Šasty.“\*)

### Hory Kaskadské.

Severní hranici Kalifornie naznačuje 42° s. š., a zde počíná také nížina, již řeka Klamath River, vznikající v jezerech Klamathských, tvoří severně hory Šasty a hor Scottových (Scott Mountains). V sousedním zemišti Oregonském a ještě severnějším zemišti



Hory Kaskadské.

Washingtonském nacházejí jak kalifornský Coast Range tak i Sierra Nevada své prodloužení, naznačované jmenem hor Kaskadských. Též zde nemůže býti řeči o žádném zřetelně vyznačeném pásmě, nýbrž jsou to těžko přehledné spořadatelné vyvýšeniny, které se více neb méně zřejmě k sobě řadí. V podstatě můžeme opět rozeznávat dvě skupiny: horstvo pobřežní podél moře běžící, a více v nitru země se táhnoucí vyšší hřeben, který se má k onomu

\*) Atlantic Monthly, prosinec 1871.



tak, jako Sierra Nevada k horstvu pomořnímu. Obojí toto pohoří protřeno jest směrem od východu k západu mohutnou vodní spoustou řeky Kolumbie, mající původ svůj na západním úbočí Skalných hor. Hlavní hmota horstva pobřežního vystupuje mezi řekou Umpquou a ústím Kolumbie, ohraničena jsouc na západě řekou Williamette, ubírající se dlouhou cestou ve směru jihoseverním ke Kolumbii, ale mající pramen svůj v jezeře, položeném v sedle hor Kaskadských u paty Diamantového piku (Pik Diamond, č. Daiamond). Severně od Kolumbie nedá se více ani pobřežní ani hlavní pásmo horské zcela zřetelně rozeznati; onono se od chobotu Pugetského a od úžiny Juan de Fucaské prodlužuje v ostrovech, táhnouc se ostrovem Vancouverským, pak ostrovy královny Charloty a ostatními ostrovy, provázejícími pomoří britské Ameriky na sever až k zemišti Alasce.

Hlavní pásmo táhne se u vzdálenosti asi 200 kilometrů od moře, jsouc žulové; jemu na východ objevují se trapové a jiné sopečné horniny, na západ třetihorní pískovce. Zde, jakož i jižněji jest nepřekročitelnou hradbou všem výparům Velikého oceanu, jež zachycuje a sráží, v čemž příčinu svou má nad míru bujná lesní vegetace na straně jeho západní, a pustota a suchost, ano skoro úplný nedostatek všeho rostlinstva na jeho východě. Jako má horstvo pobřežní stálého doprovoditele v řece Williamette, rovněž tak věrným průvodcím jest hlavnímu pásmu horskému Des Chuttes River (č. Dešut), jenž u samé jeho paty ubírá se ke Kolumbii, úplně rovnoběžně s Williamettem, jehož zřídlo nalezá se v Diamond Piku vedle vlastních jeho pramenů. V tomto hlavním hřebeně hor Kaskadských leží, jako v nějaké vyvýšené sopečné škulině, řada znamenitých ale vyhaslých, ledovci pokrytých ohnivých hor, jichž výška závodí s výškou Sierry Nevady. Postupem od jihu na sever zdvihá se tu nejprvé Mount Pitt, jinak Laughlin (2730 m.), pak Tři sestry (Three Sisters, 3350 m.) a Mount Hood (2870 m.); dále na sever od Kolumbie Mount St. Helens (2960 m.) a Adams (2900 m.), Mount Rainier (3760 m.), a konečně na východě od úžiny Juan de Fucaské sopka dosavad činná Mount Baker (3380 m.), již blízko u 49° s. š., jenž činí hranici mezi republikou Spojených Obcí a držebnostmi anglickými v severní Americe. Za řekou Fraserem, která v britské Kolumbii opakuje úkol jižnějších řek Kolumbie a Oregonu, tlačí se hlavní hmota hor Kaskadských jednak blíže k moři, jednak sbližuje se také se skalnými horami, které se tu na západ zahýbají a s nimiž ponenáhlu splývá.

Nejdůležitější temena hor Kaskadských zlezena byla v posledních desetiletích opětne, přece však udávání výšek jejich značně se od sebe rozchází. Uvedená svrchu čísla vzata jsou z výborné Petermannovy mapy Spojených Obcí, rozumí se však samo sebou, že též se neshodují s jinými udáními, protože nesnadno ustanoviti, které z těchto temen pokládati máme za nejvyšší. Dlouho byl za to považován Mount Hood. Na něj vystoupili 20. srpna 1866 pánové Alfons Wood a Atkinson, kteří hypsometricky jej změřivše našli jej býti 5363 m. vysokým; hranici lesův udali na 2750 a hranici vegetace na 3350 m. Ale 23. srpna 1867 podplukovník Williamson, inženýr Spojených Obcí, zlezl horu tu za počasí velmi příznivého a činil pozorování svá nástroji velmi spolehlivými, jichž výsledek udával toliko 3413 m. výšky pro nejvyšší vrchol hory. Trigonometrické měření, provedené v létě 1867 profesorem Whitneyem v Oregonu, dobře se s tím shoduje; neboť dle předběžného hrubého vypočtení vykazalo pro Mount Hood asi 3600 m., a pro obě skoro stejně vysoké hory St. Helens a Adams o 300 m. méně.

S podobným, avšak ne tak značným kolísáním potkáváme se též při sopce Mount Baker. Kapitán Lawson určil výšku té hory trigonometricky na 3296 m., ale G. Davidson udal ji později toliko na 3280 m. Konečně našel Coleman, jenž horu Bakerovu dne 17. srpna 1868 zlezl, prostředkem aneroidu výšku hlavního vrcholu jejího 3234 m., s kterýmžto stejně vysokým shledal býti vedlejší vrchol Sherman Peak (č. Sermen Pík); čáru sněhovou udával na 1577. Hlavní vrchol, příkrá, ledem pokrytá homole, na kterou vyléztí lze jen po stupních do ledu vytesaných, má nahoře plochu asi 400 m. v průměru, kde bílý pokrov sněhový ani jediným skaliskem není přerušen. Sherman Peak jest od něho asi 450 metrů vzdálen, a při jižní jeho patě leží jícen 270 m. široký se svými černými, jen zde onde sirou zbarvenými skalními stěnami. Mezzerou v kraji toho jícnu, 90 m. širokou, vyhlily se ohromné spousty lavy. Sirný zápach, dým a sněhu prázdnota lavy jsou patrným důkazem, že až dosud v hoře té dříme oheň.

Naproti tomu jest výška Mount Rainieru čili Tachomy změřena profesorem Davidsonem a definitivně určena na 4392 m. Jest tedy hora tato o 2 metry vyšší nežli Sasta, a tedy nejvyšší téměř tichomořského pobřeží. Máť ledovec 16 km. dlouhý a 8 km. široký, jakých se ještě více nalezá v těchto horách. Že se vyskytují ledovce na horských velikánech tichomořských států, shledal již roku 1856 neb 1857 tehdejší poručík August von Kautz, když pokoušeje se o zlezení Mount Rainieru našel v cestě své veliké ledovce; Stevens pak a von Trump dotvrdili při vystupování na horu tu roku 1870, rovněž jako i profesor Davidson, že na jejich úbočích nalezají se veliké ledovce.

### Oblast vysokých stepí.

V plastickém rozčlankování severní Ameriky panuje překvapující jednoduchost. Vráťme-li se na novomexickou planinu, která jest takorba podkladem nejdůležitějších vyvýšenin horských v severní Americe, tedy obrátíce se k severozápadu spatříme, kterak podél břehů tichomořských v neveliké vzdálenosti rovnoběžně s nimi vznikají obě kalifornské Sierry, které jsme až dosavad v nejposlednějších jejich výbězcích sledovali až pod 50° s. š. Na východ horským těmto pásmům rozkládají se rozlehlé vysočiny, jimiž nyní se budeme zabývat, dosahující až k západním svahům Skalných hor. Tyto počínají asi pod 36° s. š. mezi zřídly řek Rio Grande čili Rio Bravo na západě a Kansas Riveru na východě, nedaleko na sever od města Santa Fé horou Moro Peak zvanou. Horské pásmo toto jest nejmohtnější v severní Americe, tvoříc takorba hřbet pevniny této,

spočívá však též na podkladu oněch planin, které s některým nepatrným přerušením táhnou se až k Fraser Riveru. Dobře na 1000 km. ceniti můžeme šířku prostoru mezi kalifornskou Sierrou Nevadou a Skalnými horami, jež zaujímají zemiště Nevady a Utahu, východního Oregonu a Idaha. K severu však zužuje se vždy více, t. j. Skalné hory mění od Laramie Peak, asi nad 42° sev. šířky, svůj směr poledníkový, přecházejíce do směru rovnoběžníků, čímž vždy více se přibližují západnímu pomorí, až konečně, jak svrchu zmíněno, splynou s horami Kaskadskými v britské Americe. Ještě před dvaceti lety nebyla povaha těchto zemí ani dost málo známa, nyní však podivuhodná bohatost jejich na kovy učinila je hlavním cílem přistěhovalcův. A skutečně jsou zde pod zemí nahromaděny netušené poklady ušlechtilého kovu.

Veliké solné jezero v Utahu.

Neutěšenou pustotu těchto na sever od Kolumbie ležících vysočin seznali jsme už v jižní její části, kterou protéká Kolorado. Povaha jejich také postupem k severu jen málo se mění. Kdo sestupuje s nádherných krajín Sierry Nevady, vidí se nesmírně zklamána. Stromy ustupují ponenáhlu keřům, krajina stává se vždy pustější a přikřejší, a skoro bychom mysleli, že tu nemohou vydržeti žádní lidé. Nitrozemské útesy Sierry Nevady jsou mnohem náhlejší nežli přímořské, vyznačující se řadou dosti značných sladkovodních jezer, táhnoucích se při samé východní patě. Jsou to od jihu začínaje: Owen's

jejich až k horám Kaskadským.

Hellwald. II.

Lake, Mono, Tahoe (č. Tehú), Honey (č. Hony), Egel (č. Ígl), Rhett, Lower a Upper Klamath Lake, pak Klamath Marsh (č. Marš). S touto řadou jezer téměř rovnoběžná jest druhá řada o něco dále na východ, z níž nejznamenitější jsou Walker (č. Uákr), Pyramid, Goose (č. Gús), Albert, Summer a Silver Lake. Z toho pásma sladkovodních jezer dále na východ postupující přicházíme do obvodu jezer solných, které v průměru značně menšího objemu jsou obzvláště v státu Nevadě hojně se vyskytují a v proslulém Velikém solném jezeře v Utahu asi svého největšího a spolu nejvýchodnějšího reprezentanta mají. Držít v sobě tolik soli, že se na jeho pobřeží solná vrstva usazuje a skoro žádná ryba v jeho vodě žít nechce. V nejnovější době však nasadili do něho na zkoušku veliké množství ústřic a jelců (Alausa Vol.), a oběma se tam dobře daří.\*) Toto veliké solné jezero pokrývalo někdy plochu 2—3krát tak velkou, až seschlo na nynější svou velikost. Ale v posledních letech opět ho přibývá, i zaplavilo nanovo mnoho tisíc jiter půdy. Také zdá se, že jezero poněmhu ztrácí soli. Když se tam Mormonové ponejprv usadili, dostávali z tří částí vody tolik soli, jako nyní teprv z pěti. V celku jest území svrchu jmenovaných na kovy bohatých států obrovské opakování téže konfigurace půdy, jaká se nachází na západě od Sierry Nevady. Jako rovina řek Sacramento a San Joaquin jest vlastně jenom úval vložený mezi Coast Range a Sierru Nevadu, rovněž tak může se toto považovati za obrovské údolí mezi Sierrou Nevadou a Skalnými horami, jehož dnem jsou planiny. Výška pohybuje se mezi 1200 a 2400 m. nad mořem; avšak nesmíme si tu mysliti žádnou vlastní rovinu, neboť mezi Koloradem a Kolumbií táhne se od severu na jih u vzdálenostech asi 5—8 km. množství rovnoběžných pásem a hřbetů horských, jichžto výška i rozlehlost jest někdy dosti značná. Plochy jimi obklíčené, obzvláště v Nevadě, jsou tou měrou pokryty alkalim, že krajina často neúrodná s tímto bílým alkalickým povrchem činí dojem zimní. Mezi řekami Kolumbií a Koloradem nacházejí se v západní části této planiny rozličné řeky, jako Walker, Carson, Truckee a jiné, které se dříve do země ztrácejí, dříve do svrchu zmíněných jezer vlévají, která nemají žádného odtoku do moře. Z těchto nejvíce vodstva přijímá veliké solné jezero, z oněch řek pak největší jest Humboldt River, jenž ústí se do jezera téhož jména, proraziv od pramenů svých v severovýchodní Nevadě během skoro přímo západním množ-

\*) Londýnský časopis „Nature“, díl XI. str. 217.

ství svrchu zmíněných rovnoběžných pásem horských. K těmto rovnoběžným horstvům náleží tako Wahsatch Mountains (č. Uaseč Maunténs), táhnoucí se Utahem asi od 37 až k 42° s. š. U západní jejich paty rozkládá se malé Utahské a Veliké solné jezero. Hory Bear Riverské, táhnoucí se mezi řekou téhož jména a mořem, jsou asi nejposlednější výběžky tohoto pásma horského.

Zde nacházíme se na blízkou temeniště Hadí řeky (Snake River č. Snék), jinak velikého Lewis Fortu, nejznačnějšího to vodstva v kovových stepích. Přichází ze Skalných hor, kde v Yellowstoneckém obvodu se pramení, a zvláštní výprava podniknutá k Hadí řece za topografického vedení G. K. Bechlera a řízení Jamesa Stevensona nakreslila teprv nedávno mapu tohoto pro hydrografickou soustavu severní Ameriky veledůležitého uzlu. Naproti tomu celý jeho běh, asi 600 km. dlouhý, není ještě celý prozpytován, a právě tam, kde činí hranici mezi územím Oregonu a Idaha, panuje o něm ještě veliká nejistota. V hořejším běhu svém tvoří několik slapů, z nichžto Šošonský (Shoshone Fall), jeden z nejvelkolepějších přírodních divů na západě severní Ameriky, překonává výškou Niagaru; pod 48° 50' s. š. ústí se Hadí řeka do Kolumbie, mohouc považována býti za jihovýchodní zřídelní přítok její. Krajina mezi Hadí řekou a velikým solným jezerem jest nehostinná, jen sagovým roštím a zde onde zakrnělými horskými cedry porostlá, holá, jednotvárná hornatina. Ale za Hadí řekou třpytí se na obzoru sněžné hory, a na vzdálených vršinách spatřujeme sem tam tmavozelené lesy, které zbavují krajinu jednotvárného rázu horské pouště. Na blízkou Hadí řeky za horami Goose Creekskými (č. Gús krýk, Husí potok) opět se rozkládá pustina šalvějová. Porováté spousty trachytu a vypálené kamení leží začasté mezi roštím, na patrný důkaz, že v pradobě byly v té krajině činný sopečné síly. Těmito nesmírnými pustinami valí Hadí řeka své vody, naznačujíc běh svůj řadou černých skal, provázejících rozervané její břehy.

V měsíci květnu panuje ještě krutá zima na těchto planinách utahských a nevadských, a jak je tam v zimě, dá se souditi z toho, že vlaky na dráze Tichomořské začasté uváznou v sněhu. Tak stalo se teprv nedávno, v zimě 1876, když cestovatel po Africe Gerhard Rohlfs nebyl ještě ani 8 km. od stanice Towana (1820 m. n. m.), že vlak přepaden byv silnou chumelící octnul se v tak ohromné spoustě sněhu, že v doslovním slova smyslu nemohl ani ku předu ani na zad. S velikým namáhaním dopravoval se vlak později na-

zpět do Towana, kde musil tak dlouho čekat, až změna povětrnosti mu dovolila jeti dále.

Dle toho se tyto amerikánské planiny nehrubě hodí k orbě. Známe na nich sice nyní úrodné pruhu země, ale v rozlehlých krajinách alkalických závisí všechna vegetace na zavodňování, a bez umělého zavlažování není žádná orba možná. S jistotou tedy můžeme říci, že rolnictví zůstane zde vždycky omezeno na skrovné tratě půdy, které s nesmírným namáháním se musejí vyrvati odporující přírodě. To se jmenovitě podařilo podivuhodné přičinlivosti Mormonů v Utahu, jichž osady u velkého solného jezera proměnily poušť v květoucí vzdělanou půdu. Ovšem našli tu všechny podmínky přirozené oasy. Naproti tomu postrádá ostatní step takových výhod, ovšem pak má mnohá pěkná pastviska.

Budoucnost zemí těchto spočívá hlavně v jich nesmírném bohatství na kovy, v čemž nesnadno vyrovná se jim nějaký jiný kraj na celé zemi. V první řadě jsou tu, jak známo, kovy ušlechtilé, jichž od objevení zlata v Kalifornii r. 1848 až do r. 1875 vytěžilo se za ohromnou sumu tři miliard zlatých. Z toho připadají na Kalifornii okrouhlým počtem dvě třetiny, a to nejvíce zlata; musí však býti podotknuto, že od posledního desetiletí výtěžku zlata v Kalifornii naporád ubývá. Vůbec může se o rozšířenosti ušlechtilých kovů říci, že zlato nalezá se hlavně v horách, obzvláště na jich západních úbočích, a to jak v sierrách kalifornských tak i v Skalných horách, obrubujících stepi na východ, kdežto stříbro nejvíce v těchto posledních se nalezá. Avšak neschází ani platiny, mědi a niklu, ba ani tak vzácného cínu. Rtuť naproti tomu nalezá se jen v kalifornských horách přímořských.

Těžení kovů, obzvláště zlata v Kalifornii a státech tichomořských bylo nejednou zevrubně popisováno; my však tuto nemůžeme nic lepšího učiniti, nežli uvéstí to, co Max von Versen ve svém výborném spise o té věci povídá, maje na zřeteli nejnovější stav věci:

„Zlato vyskytuje se buď co křemencová žíla v skalině, anebo jsou skály zvětřelé, a s nimi také zlaté křemeny, při čemž křemenec a železo se zlatem spojené se odloučí, a zůstane ryzí zlato. To sveze se s pískem do údolí anebo je splákné déšť úžlabinou do nějakého řeciště. Následkem větší tíže své padá zlato v písku vždy hloub. Dle toho jest výtěžek zlata velmi rozličný. První zlatokopové vybírali zlato pouze z koryt tekoucích vod. Skoro ve všech vodách a údolích na západním úbočí Sierry Nevada nachází se zlato, an východní její svahy v státu Nevadě oplývají stříbrným křemencem tak čistým a hojným, jako žádné až dosud známé hory na světě.

„Ryzování musí býti práce obtížná, úloha při tom jest spláknouti písek tak, aby zlato zůstalo. První zlatokopové tedy vyhledávali za přítčinou vody zlatonosné potoky a rovná řeciště. Čiňané s málem se spokojující ryzují tímž způsobem po nich. Opatření sekerou, lopatou a panem (jakýmsi druhem pánve), vysekají do země co možná hlubokou jámu, naplní pan hluboko ležícím zlatým pískem

a drží jej pak pod vodou tak dlouho, až tato všechna písek splákné. Zlato zůstane na dně, načež se v něm míchá kapesním magnetem, který přitahuje na sebe nalezající se v něm částice železa, tak že zbude skoro pouhý zlatý prášek. Tato manipulace byla časem velice zdokonalena. Viděl jsem ryži, kde písek splakován byl vodou v dřevěných žlabech, které každých 10—20 kroků opatřeny byly takovými jamami. V těch způsobován byl dřívkem nad nimi visícím ustavičný vír, jenž napořád udržoval písek v pohybu, při čemž padalo zlato ke dnu. Při povrchním ryžování prvních zlatokopů se počítá, že polovice zlata zůstala v řečišti ležet.

Takovým způsobem jsou skoro všechna řečiště vyprána, poskytnuvše mnohemu bohatého výtěžku. Nyní se provozuje ryžování v zemištích Idaho a Montana, a výnosnost jeho nic neodevzdává někdejšímu kalifornskému. Za tou příčinou ubylo valně lidnatosti v starých lesních okresech Kalifornie, celá místa přijatá již do map zase zmizela a mnohé jednotlivé domy jsou opuštěny. Počítá se, že nyní o polovici méně lidí zaměstnává se těžením kovů nežli roku 1860, jakkoli dobývají se ještě rozličné jiné kovy, jmenovitě měď a rtuť. Novo-Almadenské rtuťové doly v Kalifornii jsou z malého počtu toho druhu dolů snad nejbohatší, závodíce s pověstnými Almadenskými ve Španělsku.

Zlata nachází se vždy ještě veliké množství v Kalifornii, i také těžení jest velmi výnosné, kde se průmyslně technicky provozuje. Mnohá písek zanesená



Čínský ryžovník.

řečiště se těží od akciových společností, které tam s velikým nákladem vedou vodu. Tyto vodovody, je-li spád dosti silný, končí často stříkačkou, která písek rozrývá a vyplavuje. Je-li dostatek vody a síly, tedy pracují často dvě stříkačky, jichž křížujícími paprsky mizí ponenáhlu celé stráně a pahorky. Po dřevěných žlabech vede se odplavený písek na ryže. Tento způsob dobývání zlata nazývá se hydraulické dolování čili krátce hydraulik. Četná jezera horní jsou takto spuštěná a mnohým potokům vykazáno jiné koryto. V celku počítá se přes 8900 km. takových umělých průplavů a odvodů, které však mají za následek to zlé, že odplavený písek mnohé úrodné tratě země na vždy zanáší. Avšak kovy nabyly v této zemi práva historického, těžení jich nesmějí býti žádné překážky kladeny.

Poblízkou zlatého písku nacházejí se všude skály se žilami zlatého křemence. Ty se vzdělávají po horníku, a ruda se hned buď na tůny prodává anebo na amalgamové s doly spojené přehání. Obvyčejně dává tůna kalifornského křemence asi za 25—36 zlatých zlata, avšak někdy dává až za 100 zl., a již při 18—22 zl. se vyplácí. Amalgamování záleží v roztloukání křemence na prášek a smíchání tohoto se rtuť, která se otáčením se zlatým práškem spojící dodává mu tíže, tak že následujícím na to vypíráním zlato snadno se zachycuje. Zlato takto amalgamované se potom v železných hrncích rozpáluje, až se rtuť vypaří; páry chytají se do vody a padají pak opět jako rtuť ke dnu. Jestliť již v Kalifornii několik set takových amalgamoven, a výtěžek jejich obnášel sice dosavad jenom

třetinu celého výtěžku ročního, avšak rostoucím kapitálem nabývá vždy většf rozsáhlosti.

Jako v Kalifornii nejvíce zlata, tak dobývá se v Nevadě nejvíce stříbra. V nových dosavad státech Kolorado, Idaho a Montana roste výtěžek ušlechtilých kovů z dolů každým rokem, v zemišti Washingtonském jakož i v Arizoně teprv dolování začalo.\*) Doly v Nevadě a Skalných horách, jichž výnosnost byla s počátku podceňována, vynesly na den již značné množství stříbra. Dle úředních zpráv obnášel veškerý výtěžek stříbra ve Spojených obcích roku 1850 pouze 100.000 zl., ještě r. 1860 nedosáhl 300.000 zl.; ale roku 1870 obnášel již 31 milionů zlatých, 1874 přes 60 milionů zl. Od roku 1860 do 1875 vytěženo z dolů ve Spojených obcích stříbra v ceně 502,702.000 zl. A výtěžek ten roste napořád.

Óstatné jest Kalifornie tak bohatá na kovy a nerosty všeho druhu, že se nesmíme více ptáti: „jaké kovy má ten stát?“ nýbrž naopak: „jaké kovy nemá?“ Ve 481 dolech táhnou se chodby k vynášení rudy sloužící do délky 4300 mil (angl.), a 192 stup rozdrcovalo posledního roku k 280,385 tūním drahocenného kamení. Obzvláště dobývání tuhy nabylo v posledních letech značného rozšíření.



Ryzování hydraulické.

Nejmohutnější ložisko tuhy nachází se u Sonory v hrabství Tuolumneském. V hloubi 40 stop vyskytuje se tuha velmi čistá, tak že může lámána býti ve velikých balvanech, které potřebují jen málo čistění. Ještě dále, v hloubi 60 stop, nachází se tuha úplně čistá, vyznačující se takovou tvrdostí, že se dá brousiti a hladiti až do vysokého stupně lesku. Důl, v kterém se pracuje při denním světle, dává měsíčně v průměru 1000 tūn tuhy. Že se v Kalifornii nachází cín, jest od mnoha let známo, zatím však pokládána ruda za příliš chudou, aby se její hutnické spracovávání vyplácelo. Mimo to bylo vlastnictví dotýčeného pozemku sporné, za kterouž příčinou činěno jen málo pokusů. Tato překážka jest nyní odstraněna, a před několika lety započata jest práce v cínovém dole Tamaskalu v hrabství Bernardinském; hlavní žíla otevřena jest do hloubky 30 metrů. Jsouc 2—5 metrů široka dává rudu držíci 15—25 procentů kovu. Důl ten leží 1160 m. nad mořem. Říčka Tamaskal vzdálena jest odtud 4 km., a potřebná voda může odtud snadno býti k dolu vedena. Majitel zamýšlí prohloubiti šachtu ještě o dalších 30 m., a osvědčí-li se důl i v této hloubce stejnou měrou, pak má Kalifornie bez odporu nejbohatší cínový důl na světě.

\*) Max von Versen: Transatlantische Streifzüge. Str. 122—125.





Rocky Mountains.

### Rocky Mountains čili Skalné hory.

Stejně bohaty na kovy, jako vylíčené tuto stepovité vysočiny, sou také Skalné hory, ono široké a vysoké horstvo, které následující podélné osy severoamerické pevniny dělí západní planiny od rozsáhlých nížin řeky Misisipi na východě. Nejjižnější začátky toho mohutného pohoří lze pozorovati pod samým  $36^{\circ}$  s. š., odkud se ono bez přetržení táhne na severozápad až ku břehům polárního moře. Vystupující na severním prodloužení novomerické vysoké planiny, kterouž běží ve směru od jihovýchodu k severozápadu šikmá čára, naznačující severní hranici tropického rostlinstva. Hned za ní počínají Rocky Mountains, na jichž úbočích vynikají často zmíněný Rio Grande na západě, na východě pak řeka Kansas, jinak Platte řečená. Zde, až asi k  $40^{\circ}$  s. š., nahromaduje horstvo nejmohtnější své spousty, ačkoliv ještě nedosahuje největších výšek, což děje se teprv na hranicích zemiště Kolorada, které dle zeměpisného a geologického změřením, vykonaného v letě 1873, obsahuje v sobě střed největších vyvýšenin Skalného pohoří. Zde nalezájí se veliké, vysoko položené kotliny, známé pod jménem parků, jichž nejjižnější jest San Luis Park, po němž následují South, Middle a North Park. Mezi těmito kotlinami táhnou se rovnoběžné tři horské hřebety, z nichž první, sněhem pokrytý, vysílá četná temena 3960—4260 m. vysoká. Jemu na západ leží druhé pohoří, Parkovým zvané, jehož nejvyšší vrcholy jsou Mount Lincoln a Quandary Park, každý asi 4260 m. vysoký. Od tohoto pohoří odděleno jest údolím Arkansaským pohoří Národní, jemuž na západ zdvihá se veliká skupina hor Losích (Elk Mountains), v níž patero piků dosahuje výšky 4260 metrů.

Za těmito Parkovými horami překračuje železnice Tichomořská, přicházející od Utahu, Evanským průsmekem Skalné hory,

prošedší dřívě horami Wahsatchskými, naznačujícími západní kraj hor Skalných. Krajina od Utahu až k horám Wahsatchským jest jedna z nejmalebnějších na celé dráze; cesta totiž vede Čertovou branou (Devils Gate), jejíž stěny strmí kolmo do výše přes 100 m.; užlabinou řeky Weberu, šumící hluboko pod námi, která vícekrát mizí a opět na den vychází, pak několika kaňony, velikolepostí svou daleko i nad Čertovou bránu vynikajícími. Nejpověstnější z nich jest Echo Cañon. Vystoupivše z hor Wahsatchských musíme ještě překročit rozsáhlou planinu, nežli se octneme u paty hlavní spousty Skalných hor. Na jihu zdvihá se s temeny 4000 m. i ještě vyššími příční pásmo hor Uintahských, které, táhnouc se podél 41. kruhu rovnoběžného a hranice zemiště Wyomingu, zdá se chtít spojovati Wahsatch s hlavní spoustou Skalných hor. Naproti němu na severu ční skupina horská jmenem Wind River Mountains, a mezi oběma prostírá se pustá, neutěšená planina wyomingská, bez stromův a bez keřů, pokryta jenom spoře druhem Artemisií zvaným sage brush, zápachu pryskyřicového, a protékána Green Riverem (č. Grýn), podle jehož břehu táhnou se útvary pískovcové, a který máje za temeniště Wind River Mountains, mnohými oklikami ubírá se přes planinu k řece Kolorado, k níž protlačití se musí mezi horami Uintahskými a východní sousedkou jejich Sierrou Escalante. Americká tato poušť sestává, vyjma úzké užlabiny říční, z rozlehlých rovin písčitých, vyznačujíc se rozličnými kaktusy, osykami, uschlou travou, zakrsalými stromy a alkalickými, často jedovatými vodami. Nežádka se řeky zde propadají, zůstávajíce po sobě suché písčité koryto a běžíce pod tímto pískem celé kilometry dále, načež u veliké vzdálenosti nenadále zase vystupují. Na té poušti žijí vlci, antilopy, luční psi (prairie dog), chřestejší u velikém množství, v lesích pak losi a medvědi. Tato pustá planina wyomingská, přecházejíc na východ ve výtečné pastviny Laramieské roviny, tvoří vlastně široký hřbet Skalných hor, neboť jakkoli jest asi o 300 m. nižší nežli stanice Sherman, kde dráha přestupuje nejvyšší hřeben horstva, leží nicméně zde, před stanicí Rawling Springs, právě rozvodí mezi Atlantským a Tichým oceanem.

S píkem Laramieským (něco nad 42° s. š.) uchylují se Skalné hory od svého dosavadního poledního směru skoro o 90° k západu. Tuto prorývá je užlabina řeky Platte North Fork, oddělující tak zvané Černé vrchy (Black Hills) od hlavního horstva, jehož severovýchodním výběžkem jsou. Prodloužením hlavního horstva jest tak zvané Rattlesnakeské pohoří, které nás vede ke spoustě

podivně zubatého, ještě od žádného bělocha nepřekročeného Wind-Riverského pohorí, v němž leží Fremonts Pik, vyhaslá sopka (4134 m.) a severněji sněžné hory Tetonské, asi 3300 m. vysoké, až k nimž dosahuje svrchu lícená poušť wyomingská. Zde stojíme na prahu krajiny, vyhlašované od jejích objevitelův za daleko vynikající nad veškeré divy americké pevniny, u Yellowstoneeského Národního parku, údolí to, obklíčeného na sever od Gallatinských, na jih od Wind Riverských, a na východ od pásma Sněžných hor (Snowy Mountains).



Yellowstoneský Národní park.

„Velikolepý, jako všecko v Americe, jest také národní tento park: má v rozloze neméně nežli 168 mil, a jest tedy o hodný kus větší nežli náš Bubenecský park anebo Vídeňský prater. Kdyby byl na př. některý z našich krajanů, který navštívil světovou výstavu ve Filadelfii, chtěl tam odtud uciniti výlet do národního parku severoamerického, musil by asi 512 zeměpisných mil jeti po Pacifické dráze až k Ogdenu na Solném jezeře, odtud pak bylo by se mu protloukati ještě o 60 až 70 mil dále roklínami, úžlabinami a horními hřbety divoké krajiny, nežli by se dostal na hranice národního parku, který k tomu ke všemu jest po devět měsíců v roce skoro úplně nepřístupný.

„Když r. 1856 generál Warren v končinách nynějšího státu Wyomingu, kterážto krajina ležela ještě docela stranou od velikého obchodu světového, proti Indiánům operoval, obdržel zprávy, že uprostřed Skalných hor leží tajemně vysoké údolí s horoucími planinami, vřelými vodotrysky, ledovými jezery a ohromnými kolnými roklími. Podav o tom zprávu kongresu žádal za vystrojení výpravy do té krajiny, ale „zázračná země na řece Yellowstone“, jak území to nazýváno, upadla brzy zase v zapomenutí. Roku 1869 vnikli dva podnikaví obyvatelé teritoria Montanského, Cook a Folsom, do zázračné té země, i vypravovali s takovým nadšením o velikoleposti té krajiny, že na podzim téhož roku odebrala se tam opět společnost cestovatelů s generálním inženýrem Washburnem v čele, aby spatřili tyto krásy a divy přírody. Přes divoké, na zvíř a ryby bohaté hory dostali se k hořejšímu běhu řeky Yellowstone (přítoku to řeky Misuri), kdež našli tisíce horských zříděl a vroucích vodotrysků, velikolepé vodopády, mohutné, jako

brudy nakupené čedičové spousty, slovem čarounou krajinu sopečnou, která ležíc 6—8000 stop nad hladinou mořskou, se všech stran horskými velikány a věčným sněhem obklopena, před tím navštívena byla nanejvýše od některého osamělého Indiána — neboť Indiáni vůbec vyhýbají se této tajemné horské krajině — anebo zabloudilého skoumatele vzdáleného západu. Washburnova zpráva přiměla spolkovou vládu k tomu, že přece vystrojila výpravu do té krajiny, která by ji důkladně propátrala. V létě 1871 odebral se geolog profesor F. W. Hayden v čele výpravy do té čarovné krajiny, a poněvadž výpravě přidán byl také umělec Henry W. Elliot, tedy v krátkce nacházely se četné fotografie těch divů přírody v rukou amerického obecnstva. Severoamerický kongres pak učinil 2. března 1872 unesení, že území ležící při vzniku řek Yellowstone a Madisonské v obvodů 3575 angl. □ mil. má za veliký národní park k zábavám a zdravotním účelům lidu Sjedinocených obcí býti věnováno a navždy za národní území zachováno.

„Žádný lakotný soukromník neobráti v majetek svůj ty krásy a památnosti, jaké příroda v obvodu tom nakupila. Žádný spekulant nepoloží hrabivou ruku na léčivou sílu těch set horských zřídél, aby uzdravení hledajícímu ukládal těžkou daň vůči svobodnému požehnání přírody. Žádný podnikavý živnostník nebude pleniti poklad lesní řeky Yellowstone, na stromů prázdném velkém západě dvojnásob drahocenný, upotřebovati žluté se lesknoucí skály jejich útlabin za stavební materiál, zistně těžiti z honby a rybolovu v jejich revírech. Nezakrnělý a nedotknutý zachován bude tento divů plný celek národu, těm tisícům a tisícům, kteří někdy pohnou se na tyto výsočiny co do krajín odděluje, bude přístupnou učiněna, o tom rozhodne budoucnost. Prozatím jest na všech nových mapách severní Ameriky „Národní park“ vyznačen pod tímto jménem co veliký, rovnými čarami omezený čtverhran 13 mil široký a 12 mil dlouhý, jenž tvoří krajín severozápadní kout státu Wyomingu, zasahuje úzkým pruhem do teritorií Idaho a Montana. Zemi protéká v celé její délce od jihovýchodu k severozápadu řeka Yellowstone, která zde tvoří veliké jezero, v západní části její se prýští řeka Madison, jeden z hlavních pramenů řeky Misuri, a v její jižnější části Hadí řeka, vlévající se s Oregonem do Velikého oceánu. Nejpříměřenější vyznačí se povaha země slovem sopečná vysoká pustina. Pro orbu není tu prostoru, aniž jí příznivo jest podnebí, neboť léto jest zde jen krátké, a tři čtvrti roku panují víchřice, lijavce a chumelenice. Ale v červnu, červenci a srpnu jest podnebí velmi silné,



Geyser v Yellowstone National Parku.

nejkrásnějšího útulku letního, aby se radovali z čarovných útvarů přírody, honili v lesích, chytali ryby v jezerech a ručejích a vyhledávali posily a uzdravení v horských zřídlech. Hostitele pak bude dělati národ sám. On ustanoví zvláštní komisi pro správu a vynakládání sum určených každoročně na zřizování cest, mostův a t. d., která bude udělovati povolení k zakládání závodův a ústavů všeho druhu, práva jejich ustanovovati, a konečně nad tím bdíti, aby území jednou ohraničené zůstalo svobodným, a nikdo si v něm neosoboval právo nějakého vlastnictví.

„Zdali to vše do slovné platnosti potrvá, až jednou pustina, která tu čarovnou zem od velikých obchodních cest a obydlených

jest na všech nových mapách severní Ameriky „Národní park“ vyznačen pod tímto jménem co veliký, rovnými čarami omezený čtverhran 13 mil široký a 12 mil dlouhý, jenž tvoří krajín severozápadní kout státu Wyomingu, zasahuje úzkým pruhem do teritorií Idaho a Montana. Zemi protéká v celé její délce od jihovýchodu k severozápadu řeka Yellowstone, která zde tvoří veliké jezero, v západní části její se prýští řeka Madison, jeden z hlavních pramenů řeky Misuri, a v její jižnější části Hadí řeka, vlévající se s Oregonem do Velikého oceánu. Nejpříměřenější vyznačí se povaha země slovem sopečná vysoká pustina. Pro orbu není tu prostoru, aniž jí příznivo jest podnebí, neboť léto jest zde jen krátké, a tři čtvrti roku panují víchřice, lijavce a chumelenice. Ale v červnu, červenci a srpnu jest podnebí velmi silné,

a jak mile jen bude postaráno o komunikaci a přístřeší, pak bude krajina ta navštěvována od nesčíslných nemocných, kteří zde budou vyhledávati uzdravení dílem od čerstvého vzduchu, dílem od horských zřídél, ba snad i od bahenních neb plynových lázní. Horkých pramenů možná zde počítati na tisíce, a mezi nimi jsou takové, vedle kterých proslulé gejsery islandské jsou zcela nepatrnými. S překrásnými sosnovými lesy, bydlíštěm to pyšných jelenů, losův a medvědů, střídají se velikolepé skalní rokle s obrovskými kolmými stěnami, jichž vápenec na mnohých místech sirou leskle na žluto jest zbarven, a které ukazují všelijaké barevné věže, minarety a jiné divné podoby. Se skal vrhají se krásné vodopády, anebo šumí celé řady pěnících se prahů. Zde malá ale na vodu bohatá říčka razí si cestu mezi skalními spoustami a spouští se s výše 150 stop dolů do rokle, skrze kterou pospíchá k jiné propasti 200 stop hluboké, jejížto stěny ukazují četné, mechem potažené sluje. Washburne tu prairii nazval Věžovým vodopádem (Tower falls).

„Jedna z nejkrásnějších partií na řece Yellowstone jest tak zvaný Veliký kaňon, hluboký to, lesem obrostlý úval několika mil zdělí, do něhož se řeka dvěma, sotva půl angl. míle od sebe vzdálenými vodopády vrhá s ohromným hřmotem, rozptýlena v oblaky pěny, a jež pak protéká řadou nesčíslných prahů. Na obou březích prýští se četné horské prameny ze země. Sádrové stěny jsou na



Vídla v údolí Yellowstoneckém.

mnoha místech sněhobíle potaženy vápnem, jinde jest kamení bohato na hlatové útvary, sestávající větším dílem z tmavošedé síry; tato jest prostoupena červenými, zelenými a černými pruhy, pocházejícími z prosakování horských pramenů minerálních, které se z tisícerych otvorů prýští. Bohatost těchto kovových barev na stěnách jest opravdu podivu hodna, sotva majíc rovné na světě. Největší hloubka toho úvalu činí při nejmenším půltřetího tisíce stop, spád až přes tři tisíce. Když Washburne s jedním z tovaryšů svých po těchto obrovských stěnách nahorn hleděl, viděl, jakkoliv byly teprv tři hodiny s poledne, hvězdy na nebi.

„Nemůžeme zde křítiti všechny divy tohoto nejvelkolepějšího parku na světě. Na příklad jeho bahenní sopky, jichž daleko střikající bahno tvoří hmotu nad míru útlu, tak že mohou veliké kusy sušeny býti na slunci neb ohni, aniž by dostaly nejmenší trhliny, představující pak kámen nejdrobnějšího zrna, podobný k tak zvané mořské pění. Anebo jeho sírové nádrže, z nichž skrze miliony dírek vystupuje sírná pára, před nimiž však musí se každý míti na pozoru, neboť při každém kroku se může probořiti skrze tenkou kůru do spousty bělavého bahna, tvořícího nejnebezpečnější močál, jaký si jen mysliti lze. Anebo ty gejsery, kde sta a sta horkých paprsků vodních v podobách nejmalebnějších až na sto i více stop vysoko střiká, a na něž obzvláště bohato jest údolí Fireholské při jednom z přítoků řeky Madisonu.

„Jeden z nejpodivnějších útvarů národního parku jsou znamenité vodojemy u řeky Gardineru, přítoku to Yellowstoneu, z nichž tuto jeden v vyobrazení podáváme. Jest to takorba výstava přirozených lázní, jaké tu příroda v podivném rozměru svém nad sebou stupňovitě nakupila. Obzvláště tu vyniká White Mountain hot spring (horký pramen Bílé hory). Pomysleme si asi 200 stop vysoký, nahore sploštěný, ze samých leskle bílých vápených sraženin sestávající pahorek, jehož kolmé stěny tvoří stupňovité tarasy, zahalené na pohled bílými závoji, které se podobají zmrzlým vodotryskům. Přijdouce blíže shledáváme, že tyto stupně představují polokruhovitě pánve, které ve výšce i v průměru mezi 6—8 palci až i tolikéž stop majíce, vystupují nad sebou až k vrcholn pahorku. Tento sám má v objemu asi přes 2000 stop a pokryt jest podobnými pánvemi a miskami jako jeho straně. V nich vše horký proud rozličných z vnitřka pahorku se prýstících zříděl, který pak přes kraje přetékaje naplňuje nižší misky a tak se stupně na stupeň až ku patě pahorku stéká. A tento horký proud nemá dost na tom, že ukládáním vápence utvořil celou tu podivnou budovu samorostlých van — on i vnitřek její zdobí nejčarovnější hrou lesklého šarlatu, zelená i žluta ve všech jen možných odstínech.

„Však netoliko jen uzdravení hledající nemocný, milovník přírody a geognost mohou v severoamerickém národním parku očekávatí vyplnění přání svých v plné míře, i onen druh lidí, který puškou a brašnou anebo udicí ozbrojen svým spolutorvorní z říše zvířat válku opovídá, nalezne zde mnohou rozkoš, až jestliže severoamerický kongres nevezme v obzvláštní ochranu svou také vše, co v tomto parku běhá, se plazí, lítá a plove. Tak jmenovitě jezero Yellowstone (které mimochodem řečeno leží 7427 stop nad hladinou mořskou) oživeno jest velmi četným ptactvem, nejvíce labutmi a pelikány, od nichž pod večer se nízké ostrovy jen bělají. Též kanadské husy, všeliké druhy kachen a potápek, volavky a jeřábi se prohánějí na tomto jezeře, které nad to ještě velmi bohaté jest na pstruhy. Jiných ryb ale v tom jezeře není. Ostatně jsou v rozličných obvodech parku toho domovem orlové, sokoli, krahujci, káně i všeliké druhy kur. V malých říčkách hojně jsou vydry, jichž po soumraku na sta viděti ve vodě si brát; také bobři tu provozují své stavitelské umění. Četné lesy na jahody bohaté jsou pro medvědy jako stvořeny. Také o kalifornském lvu (pumě) se Washburne často zmiňuje, i musili v noci koně proti jeho útoku chrániti. O jelenech a losech jsme se již zmínili; na blízku bařin spatřila výprava také stopy bůvolů. Nepříjemnou společností jsou chřestýši, v některých krajínách obzvláště četní. Jinou nepříjemnou zvláštností jsou veliká volata tak zvaných Vraních Indiánů, kteří se v těch končinách toulají. Jmenovitě staré ženy mezi nimi mají někdy tak obromně výrostky, že jim visí od brady až na prsa. Jest to patrně účinek tamějšího podnebí, an dva muži, kteří na blízku Yellowstonekého jezera přezimovali, také dostali volata. Ovšem budoucí lázeňští hosté obmezí pobyt svůj v národním parku pouze na dobu letní\*.)

Řeka Yellowstone (č. Jelostón), jejíž temeniště leží vysoko v líceném pohoří, protéká severovýchodní Montanu, načež u Fort Unionu spojuje se s Misurim (Missouri). Prochází tedy sedm stupňů délky, majíc mnoho přítokův, jichž vody přijímá od jihu a v jichž údolích, i Yellowstone v to počítaje, nacházejí se statisíce jiter vzdělatelné země. Totéž platí o přítocích řeky Misuri, k nimž náležejí Jefferson, Madison a Gallatin, podél nichž osada za osadou vzniká a orba vynosnou živností se stává.

Údolí tato jsou velmi vábíva pro osadníky, obklíčena jsouce návršími a horami smrkovým porostlými, an podél hadovitě se vinoucích hojných, vodnatých řek roste bavlník. První pokus o polní

\*) Pražský kalendář na r. 1876.

hospodářství učiněn tu v letě 1863, jímž ukázalo se, jakou výnosnost mají tato údolí Skalných hor. Jižní část Montany má podnebí lahodné, ano i nejsevernější její kraj požívá výhody zdravého a stejně lahodného klimatu, jako mnohé severní a západní státy. To platí obzvláště o krajině na západě hor ležící, což úplně shoduje se se známou okolností, že postupem od států východních na západ k Tichému oceanu čára rovnoteplotnosti více na sever se posouvá. Ve Fort Benton (210 km. přímo na sever od Gallatinu), jednomu z hlavních stanovišť americké společnosti kožešinné, ležícím asi pod 48° s. šířky, velmi četní koně i hovězí dobytek nikdy se přes zimu nezavírají do stájův a nekrmí, neboť si bez obtíže mohou sami hledati potravu.

Postupem od obvodu Yellowstonského k severnímu konci americké pevniny shrnuje se spousta Skalných hor vždy více na západ; planina, která celému tomu pohoří slouží za podkladek, neustále se zužuje, nicméně hlavní horstvo táhne se co nepřetržené pásmo až za polární kruh. Poslední značnější průsmyk na území Spojených obcí jest Lewiský čili Clarkský; asi pod 49. kruhem rovnoběžným vede přes tyto hory průsmyk Kootanieský (č. Kúteni), tvořící zároveň hranici Spojených obcí, a na západním jich svahu teče rovnoběžně s horským hřbetem řeka Kootanie. Dále zasluhují býti uvedeny průsmyky Crownestský (č. Krau), Kararaskiský (1950 m.), Vermillionský (pod 51° s. š.), Kickinghorseský (1800 m.), Yellowheadský (č. Jelóhed) čili Leatherský (č. Ledzör) a Pineský (č. Pain). Mezi nimi vystupují vysoká temena, jako Mount Forbes (4500 m.), Mount Hooker (č. Húkr, 4800 m.) a Mount Brown (č. Braun, přes 4900 m.). Mezi ledovcovými spoustami obou posledních leží na hřebeni malé jezero nazvané Committees Punch-Bowle, z něhož vytékají na jih řeka Kolumbia k Velkému oceanu, a na sever řeka Atapaska (Athapasca) paměti hodnou 2300 m. vysokou sníženinou, nazvanou Athapasca Portage (č. Portič) k artickému moři. Počínaje od 53°, obzvláště pak od 55°, klesá tento hlavní hřeben Skalných hor až na 1300 m., rozstupuje se na více pásem a končí u dolejšího břehu řeky Mackenzie vyvýšeninou jen 600 m. vysokou. Hluboko vryté kaňony zůstávají též v těchto vysokých šífkách pro Skalní hory význačnými. Zde pásmo toto pomalu splývá s prodlouženými horami Kaskadskými, které neklesají tak nízko jako ono vlastně úlohu jeho přejímají, běžíce podél břehů tichomořských, nenepodobny rozervanými fjordy a ledovci svými horám skandinávským, až k poloostrovu Alašce na nejkrajnějším západu

Ameriky. V tomto řetězu horském vynikají homole Mount Fairweather (č. Féruedzr pod  $58^{\circ} 50' 40''$  s. š., 4492 m.) a Mount Elias (pod  $60^{\circ} 17' 35''$ , 4570 m.), obě nejspíše ještě před nedávnem činné sopky.

### Americký sever.

Přirozeně směru hor následujícíce přišli jsme od hranic tropických rostlin až do nehostinných končin, kde dávno již nedaří se ječmen. Na mapě sice zaujímají nesmírné prostranství, avšak jednoduchost přírodních poměrů dovolí nám přestat na všeobecném přehledu. Nesmírné území, jež zaujímají Amerika britská a někdejší ruská, nyní teritoriem Aláskou zvaná, dělí se ve dvě zeměpisné ostře odloučené skupiny zemí: v západní, kterou vždy ještě tvoří vysoká planina, na nížto spočívají Skalné hory, a ve východní, která jest hlavně nížinou. Běh mohutné řeky Mackenzie, tekoucí jihoseverním směrem u samé paty západních planin v hlubokém úžlabí, dělí od sebe dosti zřetelně obojí oblast. I na západě řeky Mackenzie sice klesá planina, s počátku ještě až 1500 m. vysoká, vždy více, čím dále postupujeme na sever, ale při tom všem jest přece celá Aláška vysoká rovina, obroubená na jihu pásmem vrchův a protékána Jukonem (Yukon) čili Kvičpakem (Kwich-pak), nejznamenitější řekou těchto krajin. Jenom na severním a severozápadním přímoří táhne se pruh rozhodně nižiny.

Cesty a výspyty Angličana Fredericka Whympera v letech šedesátých nejlépe nás seznámily s Amerikou severozápadní, pročež jej sobě tuto za vůdce volíme. V létě 1864 účastnil se výpravy botanika Roberta Browna ku proskoumání ostrova Vancouverova. Vepluli do říčky Kaničenu (Cowitschan), která může pokládána býti za vzor většiny vod ostrova toho. Délka její činí asi 60 km. při silném spádu, a hořejší její běh končí se v jednom jezeře uvnitř ostrova. Též zde nacházejí se v nedotknutelných lesích cedry, mající ve výši muže 11 m. v objemu. Jezero, z něhož Kaničen odtéká, nazývá se Káca (Kaatza), a do něho vybíhá poloostrov, končící hustě porostlým mysem. Na další plavbě kolem ostrova spatřili vycházeti na den uhelný sloj, nejspíše prodloužení sloje v chobotu Clallamském na protějším přímoří v zemiště Washingtonském, který se již těží. V ústíku a valounech říčky Sooke (č. Súk) našli zlato, jež prý se nalezá také na ostrovech královny Charlotty. Sooke vytéká též z horakého jezera, jeho vodstvo jest hojně oživeno lososy, a na pobřeží jeho jest přebytek srnčí. Od jezera Sookeského se ubírali k jezeru Shawniganskému (č. Sánigen) a Kaničenskému, a pak opět ku přímoří do městečka Nanaima, jež vystavěno tu při slojích uhelných, které se již nyní těží až do hloubky 82 metrů. Konečně ohledávali cestovatelé ještě řeku Puntledge (č. Pantlidž), dravou to bystřinu s dvěma značnými slapy, která též vytéká z jezera. Vůbec nachází se uvnitř ostrova i rezi východním a západním pobřežím řada sedmi jezer horských, jichž největší Central Lake (č. Lék) jest 29 km. dlouhé a  $1\frac{1}{2}$ —2 široké. Mimo svrchu jmenované čtvernožce jest na Vancouveru ještě skrovňý počet medvědů, pardalů, kun atd.



Dne 8. srpna 1865 octnul se Whympers před Sitkou, novým hlavním městem Alasky. Zeměpis zná ostrov a město Sitku, od Rusů však bylo město nazváno Novým Archangelem a ostrov Baranovem ke cti prvního zakladatele té osady. Město i ostrov jsou velmi malebně položeny, neboť za onom vystupují nejbližší hustým lesem porostlé hory, v pozadí pak spatřují se překrásná sněžná temena. Pohledu jest podnebí neslýchané, méně studené nežli mokré; nepadá-li sníh, tedy neustále prší; ale ještě horší nežli déšť jsou řídké dny teplého slunečného svitu, které vždy způsobují zimnici a prsní choroby; jinak jsou hostecké neduhy neryhnutelným podílem všech obyvatelů. Pro polní hospodářství, jmenovitě orbu, se podnebí toto docela nehodí. Mimo rybolov a honbu k vůli kožím má Alaska jen málo jiných pramenů výživy, a obojí bylo již za Rusů v dostatečné míře vytěžováno.

Ze Sitky pluli po parníku k ostrovům Aleutským, v nejnovější době od Alfonse Pinarta prozpytovaným, a k Norton Sundu na ostrově Sv. Michala. Na pobřeží pevniny jeví rostlinstvo nejvyšší suchopar. Barvitost kolísá od červená a červenohnědá až do hnědá a žluta. Skutečně jest tam léto velmi horké, později střídají se horké dny s nočními mrazy, čehož následkem jest, že horko a zima každý klas spálí. Moře Beringovo jest zde velmi mělké, a za příznivého počasí viděti všude zakotvené velrybolovce. Přímořský ostrůvek sv. Michala



Sitka.

skládá se z poroslé lávy, která sem nejspíše byla naplavena, a nemá žádného pramene. Stromů zde také není, nýbrž půda jest jenom hustým mechem pokryta. Ale že sem bývá hojnost dříví od ústí Jukonu naplavováno, mají obyvatelé na zimu dostatek topiva. Led záhy se tvoří v Norton Sundu, ale před vánocemi není stálý a často jej i bouře odnášejí. Odtud odebral se Whympers do Unalatskita na pevninu, nejsevernější to ruské osady v Americe ( $63^{\circ} 53' 33''$  s. š.), a dále k Jukonu (Yukon), 270 km. vzdáleného, jež sledoval proti vodě až k Fort Yukonu nedaleko britských hranic. Tento Misisipi Alasky byl tam, kde Whympers jej poprvé spatřil, asi 7 km. široký, vzdálen jsa od pramene svého 3000 km., z čehož viděti, že Jukon náleží k řekám první velikosti. A skutečně osvědčil se býti řekou mohutnou, která se často rozšiřuje v mělké laguny a v dolejší své části skoro všude má  $1\frac{1}{2}$ —2 km. šířky. Splavný jest přes 2000 km., a teče větším dílem krajinou lesnatou. Každoročně jest  $7\frac{1}{2}$ —8 měsíců zamrzlý, a v létě má velmi prudký spád. Oba prameny přítoky jeho přicházejí ze Skalných hor. Nejsevernější bod jeho leží asi pod  $66^{\circ}$  s. š., a má tedy podnebí arktické, které však v Alasce jest značně mírnější nežli na východním přímoří americkém.

Alaska jest z části pokryta lesy a močály, z části jest úplně lesů prázdná a pokryta vysokými horami, skalisky a ledovci. Na pomoří nacházejí se ještě krásné lesy, v horách železo a uhlí. Poněvadž nelze provozovati orbu, tedy jest hlavní živností obyvatelů honba na zvěř kožešin dávající. Z užitečných zvířat

první místo zaujímá tuleň, neboť dává nejenom kůži, z ktrée se dělají také řemeny, nýbrž i tuk za důležitou potravinu. Také lososové Jukonu jsou tak tuční, že se pekou bez přídavků másla neb oleje \*). V druhé polovici let šedesátých objeveno jest při řece Tagno také zlato, kteréhož kovu nacházely se tu celé hroudy.

Východně od dravé řeky Mackenzie, východní úpatí Skalných hor provázející, až pod 69° s. š. v písčité deltovině do arktického Ledového moře se vlévá, rozkládá se co protiva vyličeného právě západu nižší planina, dosahující až ku pobřeží oceanu Atlantského. Povrch země postrádá hor, jest však drsný a nerovný četnými nízkými hřebeny a pásmy skalními, ležícími nejvíce směrem východozápadním. Planina zde nikde nepřesahuje výšku 500 metrů. Nepravidelný útvar povrchu jest překážkou pravidelného vývoje větších a dokonalých soustav říčních, ovšem pak podporuje nehotové takové soustavy. Přes celou planinu roztroušeno jest nescíslné množství větších i menších jezer, spojených mezi sebou výtoky říčními. Ty nejenom že po



Ú řeky Jukonu.

velikou část roku pokryty jsou ledem, nýbrž i četnými prahy a peřejemi plavbě překázejí; nicméně pro lehké bárky z březové kůry jsou jediné možnými spojovacími cestami v těchto arktických krajinách. Začasté jest strouha od jednoho jezera k druhému naznačena pouze řadou stálých louží, které teprva v čas deště spojí se v tekoucí řeku. Proto také na tomto nevyvinutém území spojeny jsou spolu rozličné říční soustavy a rozličná úvodí. Největší vodojemy leží v čáře jdoucí od kanadských jezer na severozápad, která tvoří zároveň důležité geognostické rozhraní. Na východě jejím leží okres útvaru prahorního, na západě obvod pískovce, vápence a prairií, přilehajících na jihu ke kotlině řeky Misisipi. Nejdůležitější těchto jezer jsou: Winipegské,

\*) Frederick Whymper: Travel and Adventure in the territory of Alaska. London 1868.

Deerské (č. Dýr), Wollastonské, Atapaskanské, Veliké Otročí a Veliké Medvědí jezero. Atapaskanské jezero jest střediskem velikolepých vodních komunikací. Do jeho západního konce ústí se dvě řeky, Atapaska a více na sever řeka Míru, která zároveň jedním ramenem svým se spojuje s řekou Otročí, jež vystupujíc z jezera spěchá k jezeru Otročímu. Odtok tohoto vodojemu nazývá se Mackenzie.

Také pro tyto krajiny máme spolehlivého vůdce v moderním cestovateli anglickém kapitánu W. F. Butlerovi. Od Red Riveru, tekoucího do jezera Winipeuského, vydal se na cestu k Musk Rat Creeku na jižním pobřeží jezera Manitobského, nepatrně to řece, jejíž břehy zastiňují duby a jilmy. V deseti dnech minul Mauvais Bois (č. Mové boa), Sand Ridger, Pine Creek (č. Pain kryk) a pahorky malého Saskatchewanu. Odtud odebral se do osamělých končin daleko za Saskatchevanem, kde veliký Unčagah čili Peace River (č. Pís, řeka Míru),



Spataran Vači.

řeka mnohem ještě mohutnější, přivádí vody své nesčíslnými jezery moři polárnímu. Dlouho to šlo dále vlnitými rovinami, přes pahorky křovím ověšené, skrze pustiny, stromů prázdné a jezera v záhybech půdy ukrytá, která se rozkládají mezi Saskatchevanem a Quappellem. Prosta skoro vši vyšší zvíře táhne se krajina v nepřetržené tichosti 500 km. daleko. V této poušti vyzdvihuje Spataran Vači (Spatharan Watschi) své osamělé holé těmé, s jehož vrcholu přehlédáme asi 150 km. do kola. Podél lesnatých břehů širokého Saskatchevanu táhl Butler k tak nazvaným Grand forks\*) of the Saskatchewan, spojišti to dvou velebných řek, jichž jedna protéká délkou 270 km. pahorkatinu, druhá délkou 310 km. smutnou pustinu, nežli se v hluboké úžlabině spojí a pak smrkovým pralesem dále se ubírají. K jižnímu Saskatchevanu přiléhá kraj veliké prairie, která tiše a pustě rozkládá se do nepřehledné dálky. Za Fort Carltonem vylezl Butler na kolmý severní břeh Saskatchevanu, kdež octnul se v bohaté a úrodné otevřené krajině s jezery a topoly, načež přišel do krajiny lesnaté, táhnoucí se až k jižnímu konci Zeleného jezera (Green Lake, č. Grýn lék), dlouhé to a úzké vodní hladiny značné hloubky. V této krajině leží také neznatelné rozhraní mezi úvodím řek Saskatchevanu a Beaver Riveru (asi 250 m. n. m.), a zde se jen hemží nejlahodnějších ryb; v lesích jest hojnost nejvzácnější zvíře, a na pobřeží řek bydlí bobrové. Za Fort Ile à la Crosse rozkládá se bezcenná lesní půda, prostoupená četnými jezery, po které probhánají se pižmovci (kabar pižmový, Moschus moschifer); napřed leží jezero La Crosse,

\*) Fork (vidlice) slove Angličanům místo, kde dvě řeky se spojují.

do jehož jihovýchodního konce teče Beaver River, na severozápadě zase odtékající. Výška jeho nad mořem obnáší asi 400 metrů. Od La Crosse šla cesta podél řady jezer hloub do severní pustiny skrze močály a spleť lesy, kde sotva bylo spatřiti živé bytosti. Tak dostal se Butler na planinu Methy Portage, odkud sklání se cesta do údolí 300 m. hlubokého, jímž vine se řeka Clearwater (Kliuotr), přítok Atapasky.

Rozlehlé území, v němž leží Methy Portage, bylo někdy zaplaveno mořem; když voda otekla, zůstaly jenom velké řeky Misisipi, Sv. Vavřinec a Mackenzie. Na sever od Methy Portage snižuje se půda nenáhle do přímé délky asi 1530 km. a tím směrem ubírají se k moři Ledovému tři řeky: veliký Fish River (č. Fiš, Rybí řeka), Coppermine River (č. Khoprmain, řeka měděných dolů) a Mackenzie. Tato poslední přijímá na svém 2750 km. dlouhém běhu rozličné přítoky od obou stran Skalných hor; ale nejdůležitější pramenní žíly jeho prýstí se na západě tohoto pohoří, jež prolamují hlubokými prorvami, jako Liard, Peel, a Peace River. Mimo to pokrývá toto někdejší mořské dno množství velikých jezer, které dohromady převyšují rozlohu moře Jaderského. U vidlic (forks) Atapasky ustupuje zakrnělé chrastí vysokým ztepilým stromům, dosahujícím v objemu až 3 m., a na vysokém pobřeží široké ostrovnaté řeky vystupují husté lesy vysokých stromů. Po jeho zmrzlé hladině přišel Butler k nesmírnému jezeru Atapakanskému čili lépe Arabaskonskému s jeho skalnatými, smrkovým porostlými ostrovy, jež může pokládáno býti za hranici několika rozsáhlých obvodů zvířeny. Sob a skot pížmový (*Bos moschatus*) přibližují se k jeho severovýchodnímu břehu, neboť jenom málo kilometrův odtud nachází se oblíbené jejich bydliště, tak nazvané Barren Grounds; nikdy však nepotkáváme se s těmito zvířaty na jihu jezera; neboť karibu čili lesní sob tvoří zvláštní druh, velice rozdílný od onoho, jenž toulá se v pustinách stromů prázdných. Lesní bůvůl v hojnosti se nachází na severo- i jihozápadním pobřeží jezera, na jehož vodách celé léto se prohánějí divoké a lední husy. Nízkou, za veliké vody zaplavenou bařinou spojen jest s ním Lake Clair (č. Klér), vlastně jen rameno jezera Atapasky. Čtyři dni cesty dále na západ sestoupil Butler přes písčité hřbet cypresy porostlý do rozlehlého údolí Peace Riveru, kde na sever a západ vyhlídka omezena jest modrým pásmem hor Karibuských. Prameny mohutné řeky té leží, jak podotknuto, na západní straně Skalných hor; v divoké krajině nazvané Stickeen (č. Stykin), neznámé to skoro ještě krajině alpské, vytéká hlavní pramenní přítok Peace Riveru, asi ve výšce 1800 m. n. m., z jezera ode všad sněžnými temeny obtočeného. Pak proráží pásmo horaké rozsedinou, jejížto stěny skoro 1300 m. kolmo vystupují, nácež dostav se na staré dno mořské protéká přes 700 km. hlubokým těsným úvalem, asi 210—240 m. pod rovni okolní planiny. Později se ubírá hustými lesy, ale běh jeho hadovitě se vinoucí zleniví a končí tím, že se nízkou deltou vlévá do řeky Otročí, vlastního to hořejšího toku řeky Mackenzie. Proti této řece ubíral se Butler nahoru k Fort Vermillionu, kde na sever vystupují temné obrysy Sobího, na jih Bůvolího pohoří, kterážto tvoří hranici domova obojího tohoto druhu zvířat. Jest věru podivno, jak podobní k sobě jsou oba tito tvorové svým způsobem života; oba prohánějí se v stromů prázdné prairii, ale v zimě vyhledávají lesy obzvlášť při jezerech, kde jich pak Indiáni na tisíce pobíjejí. Od Fort Vermillionu, majícího jméno po rumělkové barvě zdejších vod, vystoupil Butler na planinu Dunveganskou, hustě porostlou lesy a křovinami smrkovými a topolovými. Cetná okolní jezera prosta jsou solí draselnatých, půda jest černá, písčitá hlína, skála vápenc a pískovec. Konečně spatřil Butler prozatímní cíl cesty své, malou tvrz St. John. Zde strmí vysoko k nebi sněžní velikánové — Skalné hory.\*)

Východní část severní Ameriky tvoří veliký poloostrov Labrador, uvnitř ještě málo probadaný, na západ od velikého zálivu Hudsonského, hluboko do země zabíhajícího, na východ od moře

\*) F. W. Butler: The wild North Cand, being the story of a winter Journey with dogs across northern North America. London 1874.

Atlantského splachovaný. Též on jest planina bohatá na jezera ovšem mnohem méně rozlehlá, z části velmi hornatá, ale větším dílem stromů prostá, pokrytá rozsáhlými bařinatými rašelinisti a nade všecko pomýšlení pustá, obroubená pobřežím nad míru drsným a příkrým. Žádná z nemnohých tekoucích vod nesměruje k moři Atlantskému, nýbrž skoro všechny k Hudsonskému zálivu; jediný Kaksoak, přicházející z jezera Kanapuska (Caniauscow), ubírá se na sever a ústí se do chobotu Ungavského nad samou čarou severní hranici lesů naznačující. Na pobřeží panují útvary prahorní, nad nimiž leží zde onde mohutný červený pískovec; dále do vnitř mizí vrstvy druhotní. Bludné balvany roztroušeny jsou tu po celé zemi, v které se nacházejí železné rudy a vápno. Rostlinstvo jest velmi chudičké, pouze v jižní části rostou zakrnělé topoly, smrky, břízy a vrby, a po několik neděl do roka pokrývají se údolí travou. Rozumí se, že se tu žito nedaří, ovšem pak zemčata i rozličné zeleniny; severněji jsou naproti tomu mechy a lišejníky jedinými zastupiteli rostlinstva. Podnebí labradorské jest jedno z nejstudenějších na zemi, a pobyt v Nainu, nejdůležitější misií Ochranovských na pobřeží atlantském, velice obtížný. Bohactví Labradoru záleží hlavně v rybách, jimiž řeky jen se hemží; jmenovitě jest lovení lososů zvláštním odvětvím průmyslovým. Ještě důležitější jest lov na tresky, sledě a makrely. Ostatní zvířectvo činí psi a srnčí co zvířata domácí, medvěd hnědý a mořský, vlk, liška, zajíc, horská kočka, kuna, vydra, pak hranostaj, jezek, bobr a tuleň; moskitové jsou v Labradoru nemenším soužerem nežli v krajinách horkých.

K Labradoru, jen úžinou Belle Ileskou od něho oddělen, přidružuje se znamenitý ostrov Newfoundland, jemu povahou dosti podobný, proslulý svým plemenem psů, které však už jen pořádku se nachází čisté, a velikolepým lovem tresek jak na pomoři svém tak též u rozsáhlé, v letě ustavičnou mlhou pokryté mělčiny newfoundlandské. Vylícený dosavad útvar planin panuje i zde, a to s těmiž příznaky pustoty a chudoby rostlinné. V nížinách ostrova nalezájí se bařiny a močály pokryté neproniknutelným téměř jalovčím, cedrovím a smrkovým, které činí orbu nemožnou. Ušlechtilé kovy sice scházejí, ale za to nás překvapuje dosti pestré střídání se hornin, obsahujících olovo, bohaté rudy měděné, uhelné sloje a rozsáhlé vrstvy sádrové. Také zvíř neschází. Největší však přednost před Labradorem má Newfoundland svým podnebím, které jest velmi zdravé, a jehož zimní drsnost mírněna jest blízkým Golfským proudem.

Na jihu přechází Labrador znenáhla v ono území, jež vyznačuje se velikými jezery a mohutnou řekou sv. Vavřince. Tato vychází co průzračný vodotok z jezera Ontaria, spěchajíc na severovýchod k své hluboké, skoro fjordovitě zátocí, která povstala zároveň s útvarem severní Ameriky, na němž jest závislá. Zátoka sv. Vavřince totiž není ničím méně, nežli kotlinou vodstvem řeky vyplavenou, nýbrž spíše podmořská, do pevniny zasahující úžlabina, která vodám sv. Vavřince předpisuje směr jejich toku. Oba břehy zátoky té ohraničeny jsou značnými horami, přibližujícími se k řece, kde již 24 km. široká jest, pak ale na sever i na jih ustupujícími, tak že u Montrealu na jihu jsou již 80 km., na severu 48 km. od řeky vzdáleny. Dolejší běh řeky sv. Vavřince odděluje planinu Nového Brunšviku s příležitým, nízkým poloostrovem Novým Skotskem a severoamerický stát Maine úplně od území západnějšího. Stojíme v Kanadě na jednom z nejstarších míst ztuhlé kůry zemské, neboť tamější svatovavřinecký útvar chová *Eozoon canadense*, nejstarší živočišná zkamenělinu. Vodstvo kanadské sbírá se dílem v řece sv. Vavřince, dílem ve známých velikých jezerech, dílem konečně, pokud teče na sever, v zálivu Hudsonském. Mezi tímto a kotlinou svato-vavřineckou vystupuje co rozvodí horský hřbet, táhnoucí se podél dolejšího běhu řeky. Severnější části země, obzvláště dolejší Kanada, nepožívají ani klimatických aniž jakých jiných výhod; teprv od Quebecu nahoru stává se krajina přívětivější a úrodnější. V údolí sv. Mauricia, mezi Quebecem a Montrealem, nacházejí se také husté lesy, z nichž bere se množství smrkového dříví; dobrou půdu má také pobřeží Otavy (Ottawa), nejdůležitějšího přítoku řeky sv. Vavřince. Avšak teprv na jih od této, v krajinách na blízku velikých jezer kanadských, přibývá vzdělavatelné půdy, jejíž plastika neposkytuje nic pozoruhodného. Rozsáhlé lesy, jak listnaté tak i jehličí, střídají se zde s křemenitými, písčitými a chudými, ale také s tučnými, úrodnými rolnickými okresy. Podnebí v těchto šířkách jest vždy ještě dosti drsné, avšak při všech výstřednostech svých nenepříznivé orbě; ano hořejší Kanada, t. j. země u jezer, pokládá se za nejlepší kraj pšeničný.

Krajina tak zvaných velikých jezer tvoří okres pramenův řeky sv. Vavřince, který se stupňovitě zvedá na čtyřech rozličných pláních. Na nejdolejší z nich leží jezero Ontario (70 m. n. m.), na nejbližší nad ní jezero Erie (172 m.), spojené s předešlým krátkým během a po celém světě známým vodopádem Niagary; ještě výše, jdouce proti řece Detroitu a přetnouce malé jezero St. Clairské,

octneme se na veliké planině, kde se nacházejí jezera Huronské a Mičiganské (Michigan, 181 metr), odkud konečně dostaneme se na nejvyšší stupeň (191 m.) posledního jezera této skupiny, nazvaného jezerem Hořejším (Lake Superior). Plocha, již tato jezera pokrývají, jest asi tak veliká jako půl říše Rakouské; plocha však jednotlivých jezer jest velice rozdílná, a taktéž i hloubka jejich. Rozloha jejich roste, počínajíc od nejmenších z nich, Ontario, stále až k největšímu jezeru Hořejšmu; hloubka kolísá mezi mělkým Eriem (25 m.) a hlubokým Michiganem (302 m.). Třebať hloubka tato

nedá se porovnat

s hloubkou jezer

lombardských,

nicméně jezera

ona největší svou

hloubkou (66,130,

99 a 81 m.) klesají

pod hladinu mořskou. A jakož ona

doposavad tvoří

sladké nitromoří,

můžeme je považovati za někdejší

středozemní moře

podobné k našemu

Baltickému, čemuž i to na

svědčuje, že v jeze-

ru Michiganském novějším pá-

tráním objevena

jest někdejší oce-



Jezero Erie.

anská zvrhena oné

kotliny. Na takovýto

mořský původ ukazuje také

málo dosavad vysvětlené

kolísání hladiny jezera

Hořejšího, které není pouze

pomíjející, nýbrž s pravidelností

na způsob vlnění se opakuje

— pulsace to, nejspíše všem

tamějším jezerům společná,

která však při jezeře Hořejšm

nejpatrněji se jeví.

Největší památností tohoto

území jest obje-

vený roku 1679 paterem Hennepinem pád řeky Niagary. Řeka tato jest průplav, spojující východní cíp jezera Erie se západní částí jezera Ontario, jemuž přivádí vodstvo jezer hořejších, které pak řeka sv. Vavřince vede do moře Atlantského. Niagara protéká skoro přímým směrem od jihu na sever trať 58 km., z čehož přichází 35 1/2 na částku nad jeho slapy a 22 1/2 na část pod nimi, a tvoří zároveň přirozenou hranici mezi Kanadou a Spojenými obcemi. V hořejším běhu svém ještě obkličuje veliký ostrov, Grand Island, nemajíc žádného značného spádu, tak že ještě 3 1/4 km. nad Čipivou (Chipewa)

parníky přistávají. Teprv  $1\frac{1}{2}$  km. nad slapy počíná téci prudčeji přímým směrem ke Goat Islandu, dlouhému to, úzkému ostrovu řeku na dvě dělicímu, takže na pravo tvoří užší, velmi dravý průliv při břehu Spojených obcí, a v šířce 300 m. vrhá se kolmým srázem do propasti; máje na levo při samém Goat Islandu též slap, ale pro větší vzdálenost břehu kanadského mnohem širší. An tento vodopád svým nejkrajnějším levým křídlem dále ku předu ční, tvoří se tím jaksi podoba podkovy, jejíž tětíva obnáší přes 66 m., oblouk pak mnohem více. Tento vodopád slove Pádem podkovovým (Horseshoe fall), onen krátce Pádem americkým; prvnější má 52, poslední 54 m. výšky, což však pro oko nečiní mezi nimi žádného rozdílu. Kdežto nahoře měla řeka přímý směr k Pádu americkému, a tedy Pád podkovový aneb alespoň levá jeho strana obje-



Niagara.

vovala se co vedlejší, tvoří z dolejška viděn Pád podkovový hlavní slap, z něhož řeka dále téci se zdá, an Pád americký valí se přes břeh nového koryta řeky v pravém úhlu k tětívě podkovy a rovnoběžně s korytem řeky. Toto, které nad samým vodopádem bylo hodinu široké, k čemuž hlavně přispívá výkrojek do kanadského břehu, zužuje se nyní asi na 410 m., řeka pak, měvší nad pádem 6 m. hloubky, jest pod ním 76 m. hluboká, a nejspíše ještě mnohem hlubší na nepřístupném místě, kde kolmo dolů padá. Břehy zachovávají tutéž výšku jako nahoře, tvoříce rokli 5 km. dlouhou se stěnami skoro kolmými, až dole ohromný vír, na způsob kotle skalními obstoupený, řeku přijímá a skoro v pravém úhlu zase propouští. U vzdálenosti  $6\frac{1}{2}$  km. odtud stává se řeka opět splavnou, pospíchajíc, vždy ještě velmi rozbouřena a vysokými skalami sklíčena, k jezeru Ontariu.





Engraving by J. W. P. P.

VODOPÁD NIAGARSKÝ.

Náš krajan Dr. Josef Štolba \*) líčí světem pověstný vodopád Niagary těmito slovy: „Když došli jsme břehu tam, odkudž možno pohlédnouti na vodopád z blízka, tu teprv cítil jsem úplna velikolepost jeho. . . S děsnou zuri-  
vostí a s hukotem, že skutečně vlastního slova neslyšís, ženou se vlny v síle dvaceti stop přes kolmou tu skalní stěnu, a rozbíjejí se dole o nesčetné balvany, tak že z vodopádu vystupují stále ohromné oblaky vodní, jež dovede vycházející neb zapadající slunce čarovně barviti. Velikolepý, unášející to pohled! Ty strel-  
hbité ženoucí se vlny a divoký jejich hukot omamují smysly, ta skvěle bílá barva přemáhá oči, a člověk připadá sobě náhle tak nepatrným, tak nicotným vůči té skvělé přírodě, jejímžto pánem se býti mní.

„Čím dále hledíš na Niagaru, tím velikolepější, tím zajímavější se ti hýti zdá. Nalezáš stále nových na ní půvabů, stále stránek, jež ti byly dříve ušly. Jest to zvláštní. Nepamatuji, že bych se byl tak těžce kdy loučil s přírodní nějakou krásou jako s Niagaron. Strávil jsem u Niagary dva dni, ale nemohl jsem se od ní odloučiti. Opět a opět vracely se zraky mé k ní, a pořáde se mi zdála veliko-  
lepější s krásnější.

„Kdo chce poznati Niagaru důkladně, kdo chce aby utkvěla mu v paměti na věky, musí pohlédnouti ji se všech stran. Nemohu říci, s které strany je nejkrásnější. Kdekoli jsem stál, odtamtud zdála se mi jí býti. Ale ani to nedo-  
stačí ještě. Navštívitel musí návštěvu svou doplniti sejítím k hlubinám, do jichž nenasytného jícnu Niagara své vody vrhá.

„Za dolar poskytne ti zvláštní půjčovna šat, v kterém, kdyby nebyl od nesčetných těch návštěvovatelů Niagary tak usmolen, mohl by člověk v šíbrkách od-  
buditi pozornost. Široké spodky ze žlutého voskovaného plátna, k tomu stejná halena, jež převáží se v pasu provazem, a kterážto má na zádech mocnou kapuci. Vstrčíš nohy do gumových střeviců, stáhneš kapuci přes hlavu, obvážeš krk šátkem, aby ti za košili nenateklo, a pak můžeš již pokojně kráčet k točným schodům, které nedaleko vodopádu vedou dolů.

„Rozkošný to pohled na karavanu několika osob takto vyšňořených a tak usmoleně žlutých, tím rozkošnější, jsou-li mezi nimi také dámy, které v obleku takovém teprv komicky vypadají. V čele kráčí chlapík, jenž dědí obleky, kterých cizincům pro chatrnost jejich více půjčovati nelze, a celek vypadá tak, jako kdyby houfu Eskimáků vypelichaly sváteční uniformy.

„Po nesčetných schodech sešli jsme konečně dolů, kdež blíže vodopádu tvoří břeh výběžek, odkudž bys mohl pozorovati výborně celý vodopád, kdyby husté oblaky ze samých atomů vodních nezakrývaly rozhled a kdyby to hromové burácení téměř neomamovalo. Sotva že sestoupíš po schodech a vykročíš na břeh, již také kape z tebe voda. Jsi zahalen ihned v řídké oblaky, jež vnikají s báječnou rychlostí všude, kdekoli voskovaný šat dobře nepřiléhá.

„Když jsme se trochu poohlédli a oblakům těm zvykli, kráčeli jsme dále, pod vodopád, kamž vede úzká cestička z onoho výběžku. Držíce se skály, aby-  
chom tak snadno nesklouzli, kráčeli jsme po ní. Za nedlouho byli jsme pod vodo-  
pádem. Zvláštní to situace! Podeprení o černou skálu, s níž voda jen srčela, stáli jsme na úzké cestičce a přes nás, tři stopy od skály, padal strašný ten proud vody a rozbíjel se dole o nesčetné balvany. Závrat nebo falešný krok, a člověku stalo by se jako vodám těm: proud strhl by jej s sebou a rozbil o balvany.

„Návštěva ta byla velmi zajímavá; ale přece se mi velmi odlehčilo, když přišel jsem zase na suchý vzduch, když jsem setřel vodu s obličje a s vousů, a když shodil jsem se sebe to usmolené pouzdro, do něhož jsem byl drahé své tělo uložil.

„Mám památku na návštěvu tu: kousek kamene, kterýž odloupil jsem pod vodopádem ode skály, jež prosáknuta jsou vodou zvolna se drobí.“

Také Niagara nezapírá všeobecné pravidlo, že všechny slapy ustupují nazad, on couvá napořád a musí časem svým dostati se

\*) „Za oceanem.“ Cestopisné obrázky. V Praze 1876. Díl III. str. 168.

až k jezeru Erie, jehož hladina by tím klesnouti musila až k hladině níže ležícího Ontaria. Lyell udává toto couvání Niagary — zajisté přehnané — na 0·3 m. ročně. Vodopád řítí se přes vápencovou desku, a nepůsobil by snad ani znatelné vyhlodání, kdyby břidlice, nejdolejších 24 m. zaujímající, nepovolovala ohromnému nátlaku dolů se řítících spoust vodních, které tento podkladek vápence podmílají.



Petoje Niagary.

### Kotlina misisipská a prairie.

Interior Valley of North America, vnitřní údolí severní Ameriky, nazývají američtí zeměpisci onu velikou, hojně zavlažovanou rovinu, která se od arktického moře až k zálivu Mexickému mezi sopečnými Skalnými horami na západě a nižšími Apalačskými čili Aleganskými na východě rozkládá. A skutečně jest to jen jediné, ačkoliv ohromné úžlabí, dříve bývalé dno mořské, neboť ještě za doby Jury oddělovalo úzké rameno mořské, podél nynějších Skalných hor od moře Mexického až k arktickému sahající, východní a západní polovici severoamerické pevniny od sebe. Dno tohoto nesmírného údolí zaujímá na ten čas Misisipi, „otec vod“, k němuž z prava i z leva rovinami k žlabu jeho mírně nakloněnými spěchají přítoky sotva méně mohutné. Ano přítoky těchto přítoků mohou se často vším právem rovnati k velmi značným řekám evropským.

Na přič skrze vnitřní údolí severní Ameriky položena jest značná přehrada, již vody nuceny jsou dle severního neb jižního temeniště svého téci buď na sever nebo na jih. Toto rozvodí přiléhá



Pobřeží misisipské.

na planinách 100 metrů vysokých těsně k horám Skalným, končíc na východě u jezera Hořejšího, kde klesá v nepatrné pahorky. Na mapách naznačováno jest zde pod jmenem Coteaux des prairies anebo Hauteurs de terre. Na jižním úpatí této přehrady, v líbezné krajině s pahorky a údolími, jezery a lesy, leží před nízkým pásmem pískovcovým, jehličím a mocnými roztroušenými žulovými balvany pokrytým, jezero Itaska na západ od jezera Hořejšího. Z něho vytéká malý potůček, pozdější Misisipy, jehož povšechný směr jde od severu na jih. Hořejším během svým protéká okres četných, družně vystupujících malých jezer, jež po celé Minesotě roztroušena obrubují na západ území velikých jezer, prochází mnohými těmito vodojemy a tvoří řadu peřejí, z nichž peřej u Fort St. Anthony naznačuje konec hořejšího běhu. V prostředním běhu svým, čině neustále hranici mezi rozličnými státy severoamerické Unie, přijímá od západu řeku Misuri (Missouri), od východu řeku Ohio (č. Ohaio), nejznamenitější to přítoky své; méně značné, ale vždy dosti mohutné, jsou Illinois a Tennessee (č. Tenesí), přicházející od východu, pak Arkansas a Red River, přítoky západní. Oba poslední však již náležejí k dolejšímu běhu obrovské řeky.

Ohromné úžlabí, jehož nejnižší dno zaujímá koryto misisipské, rozděleno jest tímto ve dvě přirozené části, z nichž jedna, východní, jest velikolepá planina, druhá, západní, dosahující až k horám Skalným a skoro neznatelně ve vysočinu přecházející, tvoří rozsáhlou rovinu, nenáhle od západu na východ se klonící. Tato dosahuje na západním konci svém (u Skalných hor) asi 2100 m. výšky n. m.; na východišti jejím jest výška dle severní polohy rozličná. Neboť jakkoli tuto nakloněnou rovinu neprostupuje žádné pásmo vyvýšenin, neřkuli pohoří — takovým sotva lze nazvati Ozark Ridge od jihoseveru na severo-východ se táhnoucí — přece pozorovati jest na ní směrem od jihu na sever celkovité zvýšení, čili lépe řečeno nenáhlé vydmutí půdy, které ostatně tak nepatrné jest, že neobnáší nic více nežli 183 m.

na  $7\frac{1}{2}$  kilometru. Až nahoru ku pramenům misisipským a misurským, k rozvodí svrchu zmíněnému, trvá mírné vystupování půdy, která poněkud dosáhne 500 m. výšky; odtud zase mírně klesá až k severu Winipegskému v britské Americe a dále k severnímu Ledovému moři. Velikou část území severního a východního zaujímá vždy ještě prales, jenž také obrubuje břehy a úžlabiny řek. Severoamerické lesy liší se od našich v stejné šířce ležících jmenovitě tím, že v nich nepanuje jediný druh stromů, nýbrž bohatá rozmanitost 20—30 druhů. Dravá a nebezpečná zvířata, leda chřestýše výjma, neobývají v těchto lesích; nejhojnější jest los (*Cervus alces*), veverka, oposum, vačice virginská (*Didelphys virginica*) a ohavná činga (*Mephitis Chinga* Tiedm.). Povahu lesu i stepi spojují stupňovitě nad sebou položené horské planiny se svými skupinami stromův a travníky, přecházejíce v dalším snížení svém v jeden z obou těchto tvarů. Řeky zaryty jsou korytem svým tak hluboko do rovin, že zdají se nad ně vyčnívati přikré pahorky (bluffs), táhnoucí se dále dovnitř země velikou rovinou. Na východním pobřeží misisipském jest tato již více méně vzdělána, ztratívsí původní svou povahu; jindy však bývala tak dobře prairí jako podnes roviny západní jmeno toto nesoucí. V širším slova smyslu vyplňují tyto celou velikou trať země mezi Misisipim a Skalnými horami; v obyčejném, užším smyslu však nenáleží k nim jižní krajiny při zálivu Mexickém, Louisiana a Texas.

Pod prairiemi amerického západu, jimž v Americe také často říkají plains (roviny), musejí se spíše vyrozumívati vůbec ona území, která se na západ od prostředního běhu misisipského až ke Skalným horám a jich východním výběžkům rozkládají. Tento střední běh řeky počítá se od Fort St. Anthony až k Memfisu v Tennessee.

Slovo prairie slouží k označování všech otevřených, více méně stromů prázdných, ale travami porostlých krajin, zde onde třeba pásmy nevysokých pahorků prostoupených. Avšak mnohé části prairí mohly by také nazvány býti *savannami*, kterýmžto jmenem rozumíme nyní vůbec jižně položené, bujnou travou porostlé, ale též větším dílem stromů prázdné krajiny.

Prairie jsou skoro veskrz vlnité roviny, prostoupené často dlouhými výšinami velmi ploského svahu, širokými řečišti s nízkými břehy, jakož i více méně hlubokými, vodou vymletými úžlabinami. Tvoří-li tyto výšiny, což nezřídka bývá, malé rozvodí, pak nazývají se *divides* (předěly). Západní prairie obsahují mnohem více nerovností nežli ploché pampy (pampas) v jižní Americe; ano zde onde potkááme se porůznu s opravdovými malými pahorky, někdy s kolmými

srázy, anebo s obzvláštními podivínskými 30—100 metrů vysokými pískovcovými neb slínovými útvary, jichž původem byla nejspíše voda, které však během času podstatně byly proměněny. Poněvadž prairie od východu na západ zvolna ale stále stoupají, tedy mají vody na nich se nalézající dosti silný a rychlý, ale všelijak se vinoucí běh, skoro vesměs od západu k východu aneb od severozápadu k jiho-východu. Širokými koryty tekoucí, nízkými břehy obroubené potoky, jakož i skoro veskrze mělké, tedy ku plavbě se nehodící řeky mají jen málokdy čistou, průzračnou vodu, nýbrž větším dílem kalnou, někdy alkaliemi nasycenou, v níž jen malý počet ryb se zdržuje. Někdy jest řečiště naplněno pískem, který činí přepravu nebezpečnou. Na dně širokých úžlabin říčních nacházejí se často rozsáhlé pruhy naplavené půdy, bottoms nazvané, co protiva země výše položené čili vlastní prairie, která pak nazývá se vysočinou (upland). V celku jsou tyto bottoms úrodnější nežli vysočiny, poněvadž mají více prsti; avšak i tenkrát, když povaha půdy jest při obou stejná, dává se pro účely rolnické nicméně přednost nízkým náplavům, poněvadž jest tu zavlažování snadnější. Ačkoliv úplné vyschnutí potoka, jaké se tak často přihází na pouštích Skalných hor, na západních prairiích velmi řídké jest, vyznačují se nicméně potoky těchto vysokým stupněm suchoty, majíce spíše nedostatek nežli přebytek vody, a rozsáhlejší jezera solná i sladká docela jim scházejí.

Co se týče rostlinstva prairií, jsou tyto obyčejně bezlesé; za to bývají porostlé krátkými travami, jmenovitě často živnou travou bůvolí (*Sesleria dactyloides* Nutt.); v jednotlivých částech Kansasu a Texasu, vůbec v krajinách jižnějších nacházíme nezhledně zakrnělé druhy kaktusů; též potěšuje nás tu v jistém



Hostinec v prairii.

pčasí ročním na mnoho mil bez přetržení rozšířená, nádherná, mezi nejtemnějším zelenem pučící ozdoba květná. Blíže ke Skalným horám proměňuje se vegetace; neboť zde potkáváme se se stepovitými tratmi, které často pokryty jsou půdou písčitou, místy též slanou a alkalickou, nevykazující buď žádné, anebo jen skrovné rostlinstvo, a nemohouce asi nikdy učiněny býti výnosnými. Toliko na pobřeží řek nacházíme výminkou zde onde malé lesíky, skládající se ze zakrnělých vrb (*Salix longifolia*), topolů, jilmů, bílých ořešáků (*hickory*, *Juglans tomentosa*

Mich.), lokust (*Robinia pseudoacacia*) a jiných<sup>\*</sup>stromovitých rostlin; obyčejně však táhne se podél břehů jenom klikatá řada stromů neb křovin; les v plném slova smyslu nenalezne se skorem nikde na rozsáhlém území západní prairie. Tento nedostatek stromů má svou příčinu v nedostatku deště, an sraženiny čím dále od moře tím více ubývá.

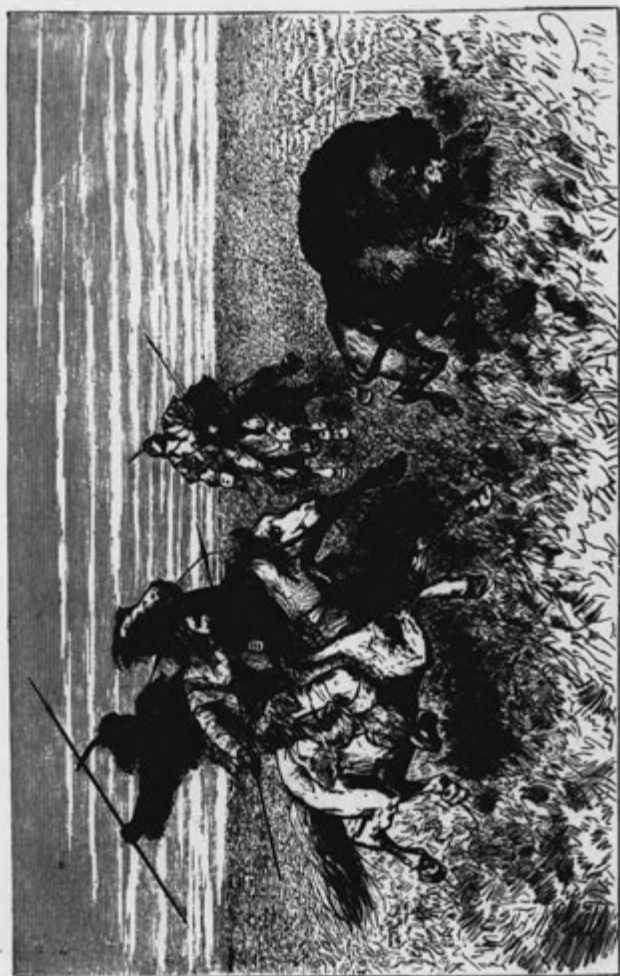
Prairie se svým mořem trávy jsou posledním útočištěm bisona čili amerického тура (*Bison americanus*), obyčejně bůvolem zvaného, jichž celá stáda na těchto rozsáhlých prostorách se prohánějí, někdy až na 200.000 kusů silná. Mají oni po celé zemi hluboko vyšlapané dědičné stezky a silnice, vedoucí nejkratším směrem k nejpohodlnějším průsmykům horským, k nejbezpečnějšímu brodům řek anebo k zimním bydlištím v teplém pásmě na jih od Arkansasu. Poněvadž z bisona všecko se dá dobře potřebovati, jest on předmětem horlivé honby, a množství těchto zvířat od mnoha let neustále klesá. Jmenovitě spotřebuje se ohromné množství pemikanu, jak slově tučné sušené maso bůvolů v pevnou hmotu stlačené. Počet zabíjených ročně bůvolů jest skoro neuvěřitelný, jediní Indiáni Černo-nožci (*Blackfeet Indians*) jich spotřebují 12.000.\*)

Prairie zachovávají povahu tuto líčenou vůbec i v přechodu svém do savan, vztahujících se až k ústí řeky Rio del Norte v Texasu na pravém břehu misisipském. Řeka tato vine se v dolejší svém toku mezi nepravidelnými náspy, jichžto zatáčky běh její prodlužují, bařinatou nížinou k deltě svého ústí. V ramenech této delty tvoří nános řeky každoročně v době rozvodnění jejího mocné hráze, které pak řeka příštím rokem násilně protrhovati musí, tvoříc doleji hráze nové, což se rok co rok opakuje. Takovým způsobem postupuje ústí řeky každoročně asi o 80 m. dále do zálivu. Po obou stranách jest Misisipi obrouben rákosím a cipřišovými lesy, v nichž roztroušena jsou četná polokruhovitá jezera, opuštěné to části řečiště, kde se zdržují aligatoři a divoké ptactvo. Tyto močály bývají v čas rozvodnění řeky s celým okolím zaplaveny, a z rozsáhlé vodní hladiny vyčnívají pak tyto lesy jako ostrovy.

### Alegany čili Apalače a rovina přímoří atlantského.

Jakožto východní kraj veliké úzlabiny misisipské vystoupilo rovnoběžně s pohořím Georgie a Jižní Karoliny pohoří Aleganské čili Apalačské, někdejší to západní kraj propadlé do Atlantského oceanu pevniny s vysokými horami. Od východní Kanady celým Vermontem, západním Masačusetsem a prostředními atlantskými státy až do severovýchodní Alabamy táhne se toto pohoří, vyznačující se nápadnou rovnoběžností svých pásem, v délce 2300 kilometrů. Výška hřbetu obnáší 900 m., a často běží tyto hřebeny v délce 70—90 km. vedle sebe směrem přímočárným, jako řady mořských vln bez značně vyvýšených temen, z nichž nejvyšší nedosahují ani 2000 m. Jakkoli rozsáhlými rovinami od nich odděleny, náležejí k soustavě Alegan,

\*) Globus, díl XXV, str. 26—28.



HONBA NA BŮVOLY.



při všech odchylkách zevnitřního tvaru i alpských forem svých, jak Bílé hory novohampshirské tak i hory Adirondacké v státu Novoyorském. Na sever od Nového Yorku hluboká a dlouhá rozsedlina, obsahující řeku Hudson, malebné jezero Champlainské a odtok jeho do řeky sv. Vavřince, řeku Richelieu, dělí celou tuto soustavu horskou ve dvě hlavní skupiny, severní a jižní. Severní, méně důležitá, vybíhá v skalnatou planinu, bohatou na jezera i pahorky, rozkládající se mezi dolejšími sv. Vavřincem a oceánem Atlantským, a zahrnující v sobě území mainské a novobrunšvické, kdežto na severu řeky sv. Vavřince připojuje se k ní skalnatá planina labradorská. Prostřední výška tohoto severního pásma, které slušně nazváno může býti Akadským, obnáší asi 300—600 m.; nejvyšší téměř jeho, Mount Kathadin, vystupuje k výši 1700 metrů.

Pramen Hudsonu leží v hrabství Essexském státu Novoyorského, v tak zvaném Indian Passu, divoké to, velikolepé roklí v nejdívočejší části Adirondaku, v oné osamělé krajině, již tuzemci nazývají Kurakraga (Cour a craga) čili smutnou pustinou, jejížto větší část nebyla ještě navštívena od bělochů, jsouc dosavad bezpečným útočištěm vlků, pardálů, velikých černých medvědů, vzácnějšího rysa, rosomáka a losa. Zřídla nacházejí se ve výši přes 3000 stop nad hladinou mořskou, ve skalních roklích, v jichžto studených hlubinách led nikdy úplně neroztaje. Uprostřed tétož průsmyku nacházejí se také prameny řeky Ausable, ústící se do jezera Champlainského, jejíž vodstvo mnoho set mil na sever od ústí Hudsonu řeka sv. Vavřince do Atlantského moře odnáší; a přece jsou sobě prameny obou řek tak blízké, že při povodních obě se pomíchají. Hlavní pramen řeky Ausable vytéká severovýchodním otvorem průsmyku, hlavní pramen Hudsonu jihozápadním. V té krajině má jméno Adirondak a po svém výtoku z průsmyku vlévá se do jezer Hendersonu a Sanfordu. Opustiv je dostane jméno Hudson a ubírá se do hrabství Warrenského, kde přijímá Boreas a Shroon (č. Srún), kteří a přítoky svými přivádějí mu vody rozličných horských jezer a nešťastných močálův.

V každém ohledu mnohem důležitější jest jižní část Apalačů, Alegany v užším smyslu, na železo a uhlí bohaté. Zde jest rovnoběžnost jednotlivých pásem jejich nejpravidelnější; zatočí-li se jedno do nějakého jiného směru, hned také všechna ostatní jeho příkladu následují, a tím samým zůstávají také rovnoběžná údolí mezi nimi stejně širokými. S těchto rovnoběžných horských pásem, jmenovitě z Blue Ridge (č. Bljí Ridž) ve Virginii, stékají kolmo k Atlantskému přímoří nesčíslné vodní strouhy, jimž větším dílem scházejí značnější přítoky; kde však se takové nalezájí, tam jsou po delší čas rovnoběžné s brázdou hlavní, a konečné splnutí jich děje se vždy pod úhlem velmi ostrým. Mnohé z těchto vod, prýstíce se na některém západním pásmě Alegan, prorážejí na cestě své k moři Atlantskému více jiných rovnoběžných pásem horských příčnými úvaly. Nejpečnějším příkladem toho jsou Delaware, Susquehanna a

Potomak, kteří všichni prorážejí čtyři neb pět rovnoběžných pásem horských, a to nejvyšší, Modré hory (Blue Mountains), naposledy. Temeniště tří těchto řek leží na vysoké planině pennsylvanské, pouze 300,450 — 600 m. n. m. vystupující. Nejvyšší vrchol této jižní horské soustavy jest Black Mountain (2100 m.).

Apalače náležejí druhé veliké době geologické, jsouce mnohem starší nežli daleko vyšší Skalné hory, které dle všeobecného pravidla, že později vystoupilé hory čili mladší vyvýšeniny tisknou vody k horám starším, také řeku Misisipi přinutily přiblížiti se k Aleganu.

Geologická kostra Alegan srovnává se úplně se zeměpisnou. Hlavní řetěz četných rovnoběžných pásem tvoří laurentinský útvar rulový, k němuž těsně přilehá huronský útvar břidlicový. Ještě před poměrně krátkými dobami tvořilo toto předsilurské pásmo pobřeží tehdejšího Atlantského oceanu, a podnes jest konfigurace břehů tohoto moře přísně závislá na východní hranici ruly a nevrtvitě břidlice. V době předsilurské přidružovalo se k tomuto od jihozápadu na severovýchod směřujícímu pásmu jiné stejně staré a petrograficky s ním příbuzné, které od nynějšího Atlantského moře na západ se táhnouc dosahovalo až ke Skalným horám. S ním shoduje se nyní rozvodí mezi Misisipim a řekami k moři Ledovému tekoucími. Mezi oběma těmito ohradami pevniny proudil se jindy záliv Mexický, lze-li se tak vyjádřiti, který od těch dob zůčen jest postupmo až k nynější své velikosti. V této kotlině se za dob silurské, devonské a karbonské k zmíněné ohradě ruly a nevrtvitě břidlice ukládaly mladší útvary. Ve velikém pohoří atlantském spadají ruly a břidlice kolmo k severovýchodu, tedy k moři doby silurské. Úplně rovnoběžné s jich krajem táhne se nyní údolí s dnem podsilurským, jemuž náleží dolejší běh sv. Vavřince, pak Champlainské jezero a hořejší běh Hudsonu, a které ještě jakožto úzká páska běží od úbočí blueridgeského až ku pohoří zvanému Smoky Mountains. Druhá soustředně uložená půda náleží době nadsilurské. Budťo velmi dlouhá doba dělila svět nadsilurský od podsilurského, anebo dály se zeměpisné proměny, které uvnitř tehdejšího zálivu Mexického způsobily rychlé zjinačení zvířeny; neboť dle Dany nemají nejnovější silurské vrstvy a nejhorejší uložení dolejšího siluru žádných společných druhů, s druhé strany pak přechází ze silurského zvířectva sotva tucet druhů do devonské doby, poněvadž vymřely dávno před ukončením této periody. Vzrůst severní Ameriky pokračoval na způsob let u stromů k Misisipi až do času produktivního útvaru uhelného. Tento předpokládá již pevnou zemi, rozlehlou bařinatou nížinu sladkovodní, kde hořlavý obsah pozdějších slojů zvolna rostl a zetlival. Ale mezi samým uhlím jsou opět pískovce, břidlice a vápna uloženy s pozůstatky obyvatelů mořských, pročež musila se díti ustavičná oscilace, střídavé postupování pevniny a zase moře. Tomu nasvědčuje také porušení vrstev uvnitř nynějších hor, i těch, jež obsahují nejstarší zkameněliny živočichů. Z původní vodorevné polohy své vytlačeny jsou vrstvy jako postranním tlakem sešoupnuty v samé mezi sebou i s nynějším Atlantským poměřím rovnoběžné záhyby, jichž příkrost a výška dosahuje maxima svého na východě, tedy ve vlastním Aleganském pohoří, kdežto na západ jí ubývá, a sice tou měrou, že čím více se vzdalují od Blue Ridge, tím více se splošťují. K většinu ještě spletení tvaru přispívají ohromná přešinití, jimiž vápenec uhelný klesl až k rovni podsilurského Trentonského dolomitu, a konečně vyplavením a zvětráním mnohé pokryvky vrstev na úboří jsou rozdrbány. Mladší útvary nežli kamenohelné nebyly více uloženy v kotlině apalačské.

Zcela jiný pohled poskytuje dnešní poměr atlantské. Pomějeice Nové Brunšvicko, pobřeží zátoky Fundyské a úžinu Northumberlandskou, kde neschází živočišných zkamenělin, nenacházíme jižně od pásma rulového a břidlicového nižšího starší útvary uložené, nýbrž po těchto prastarých útvarech následují hned usazeniny z doby nadtriasové objemu velmi skrovného, pak několik úzkých pruhů křídových útvarů, k nimž se napotom druzí vrstvy třetihorní. Tam, kde

staré pásmo rulové posud až k moři přistupuje, tvoří strmé, na fjordy bohaté pobřeží, ale na rozhraní třetihorních a nevrstvitých hornin předsilurských nastává náhlá proměna topografické povahy: řeky až potud rychlým proudem tekoucí příji-

mají běh líný, pahorkovitá, hornatá, místy malebná krajina stává se jednotvárnou, vysoké javorové, dubové a ořchové stromy mizí a na jich místo nastupují rozsáhlé bařiny s cipřiši a cedry, vnikající pak přítok zaplavuje vždy veliké tratě země, neboť hranice mezi pevninou a oceanem jest tam dosavad nejistá a přechod nenáhlý.

Ještě zasluhuje zmínku pozorované stoupání a klesání amerického pomoci. Víme, že pomoci Nového Brunšvicka, ostrova prince Eduarda, Nového Jerseje (č. Džersi) a část východního pomoci atlantského poněmáhle se zdvihá, kdežto zátoky Fundyská a Greenlandská klesají. Tu sobě americká fantasie představuje, kdyby to tak trvati mělo deset století po sobě, že by mapa americké pevniny roku 2900 vypadala zcela jinak. Z Hudsonského zálivu a pomoci jerseyského stala by se úrodná údolí s nescíslnými jezery; kde nyní leží píščiny newfoundlandské, povstaly by poloostrovy s pevninou souvislé; cesta z Írska do Ameriky trvala by pak jenom čtyry dni.

Pomoci Floridy.

Přímorská rovina atlantská na východní straně Alegan počíná v severu co úzký pruh, a pokračujíc k jihozápadu napořád se šíří. Na severu kolmá padá jižně od ústí Hudsonu, až úplně zplochatí, májíc sotva více než 30 m. výšky. Tato veliká jižní část, vlastní to rovina přímořská, rozstupuje se opět ve dva podélné pruhy, kteréžto rozdělení naznačeno jest hradbou prahornin, způsobující svrchu zmíněnou proměnu topografické povahy země. Ona sice jen málo vystupuje, ale stává se patrným peřejemi a prahy říčními; v něm nachází také příliv

do řek vnikající svou mez. Oba podélné pruhy mají povahu zcela rozdílnou. Podoban severo-německé nížině skládá se pruh blíže



u moře ležící z neúrodné půdy písčité, pokryté rozsáhlými lesy smrkovými, nazvanými Pine Barrens (č. Pain, sosnové pustý); jen podél řek leží úrodné tratě a vyskytují se též jiné druhy stromů. Veliké močály, swamps, nabývají obzvláště u mysu Hatterasu rozsáhlosti, pak zase jich znenáhla ubývá. Pruh západní, mezi pruhem písčitým a pohořím, 100—300 m. vysoký a vyznačený příjemnou rozmanitostí lžebných pahorkův, údolí a rovin, jest v celku mnohem úrodnější, obzvláště v údolích říčních.

Alegany přecházejí na jihu i na severu pahorkatinami pomalu v rovinu; tato poslední rozkládá se v nepřetržité souvislosti kolem jižních výběžků hor až ku břehům misisipským, snoubíc se s rovinou přímořskou, jež obrubuje celou zátoku Mexickou. Povahou svou shoduje se s rovinou svrchu vylíčenou, nacházejíc prodloužení v podtropicckém poloostrově Floridě. Tato jest u svého východiště prostoupena ještě lehkými pahrbky, avšak od 29° s. š. již docela plochá, větším dílem jezery a močály pokryta a jen málo vzdělavatelna; tak Everglades na jihu, pravá to poušť sladkovodní, stojí 2—3 m. pod vodou, z níž vynikají ostrovy křovím a cedry porostlé, nazvané hammocky. Ploché pobřeží obroubeno jest úzkými, nízkými písčitými ostrovy, jež od pevniny oddělují mělčiny. Jižní část obstupuje řada ostrůvků vždy více od břehu se vzdalujících, zvaných Keys (č. Kís, Klíče).

Apalače, tato kostra východní části severní Ameriky, jsou nad to veledůležité pro nesmírné bohatství na plodiny, obzvláště z říše nerostů, jež chovají ve svém nitru. Především živí půda veliké lesy užitečného dříví, jmenovitě cenných bílých smrků (*Picus flexilis*), cukrových javorů (*Acer saccharinum*), břízy, buku, jasanů, cedrův atd. Na chudší půdě a podél roklí horských daří se tak zvaný černý rost: vždy zelené druhy sosen, a ve swampech modřín (*hackmatac*). Jižněji vyskytují se rozličné druhy dubů na místo javoru, břízy a buku, ano i na místo jehličí nastupuje kaštan. V Pennsylvanii jsou úbočí pokryty celými lesy velikých treňňových stromů, které dávají trvanlivé stavební dříví. Ještě však velikolepější jsou nerostní poklady tohoto pásma, jmenovitě zásoby železovcův, uhlí a mědi. Laurentinská rula dává železovec omítnutý (magnetový) v slojích 1—15 m., v Kanadě až 30—70 m. mocných, ve spojení s cennými sloji červených železovcův a hnědelův, uložených nanejvýše pohodlně vedle nich. Těží se v 115 dolech, dosahujících 300 milionů kilogramů. Příbuzné rudy železné tvoří u Peekaskillu (č. Píkskil) blíž Nového Yorku sloj 27 m. mocnou, v Novém Jersey obsahuje nevstřítvý vápenec sloje franklinitu a rudého zinkovce. Hadovce pennsylvanské a marylandské obsahují barvastek, a na mnohých místech se nachází tuha. Velmi bohaty na rudy jsou huronské břidlice, obzvláště na zlato, a dost možná, že se ho tu nalezá nemenší množství nežli v Kalifornii. Zlatonosné couky obsahují též mnoho olova, a někdy též stříbro, hlavně pak rudy měděné. Skrze Virginii, Tennessee a Georgii táhne se pásmo měďové 440 km. daleko v ložiskách 500 m. dlouhých a 140 m. mocných. Horniny silurské dávají zink, olovo a železovec, kalamín hranolový, skalici olovnatou, olovec dvojhranolový a hnědel. Uhelná pole sev. Ameriky pokrývají k 320.000 □ km., z čehož 170.000 náleží Apalačům, kde se oblast uhlí od severní Pennsylvanie až do prostřední Alabamy jakožto ploské, 8½—40 m. mocné koryto táhne. Následkem rozličného vyvření roztrhána jest na osamělá pole. Následkem vypaření přešlo uhlí

živčičné v anthracit čili uhlovec, tvořící ložisko 66.000 □ km. veliké v podobě podlouhle vejčitého koryta. Konečně dobývá se ze sideritových slojů hlin břidličných laciné surové železo a z nadtriasových rudých pískovců vedle živčičného uhlí měděná ruda, malachit křemenný a někdy ryzé stříbro. Třetihorní útvar Nového Jersey činí draslem a kyselinou fosforečnou, v slínech obsaženou, nejenom půdu úrodnou, nýbrž tato se i prodává, poněvadž jest 40 m. mocná. Solné vody dostalo se arteskými studněmi vrtanými až do spodních vrstev, a dobývá se z ní sůl, an uhlí k odpařování nalezá se na blízku. Solnaté vrstvy, které často ani příliš hluboko neleží, jsou zároveň bohaty na sádku.

Obzvláště bohatá jest země ta na petrolej, který z rozličných útvarů v Pennsylvanii a Virginii na úpatí Alean, u Oil Creeku (olejového potoku), Kanawhy, Hughes Riveru a Parkersbury se prýští. Petrolejové prameny v severozápadní Pennsylvanii utvořily od objevení svého roku 1859 mocný průmysl a v průvodu jeho americké divy, které ještě překonávají kalifornské z r. 1849. „Podnětem nevyčerpitelné činnosti,“ dý pramen z roku 1865, jež máme před rukama, „vytrstají města i vesnice ne v letech, nýbrž v měsících a týdnech jak houby ze země. Pithole City (město couků), teprv čtyři měsíce staré, těší se již z obyvatelstva více než 5000 duší (skoro výhradně mužských), asi 40 hostincův a jídelen, nescíslných závodů potravních a kořalných, opery (písníkářské), několika bank, novin, divadla, a již staví se dva kostely. Město jest tak nové, že nemohly ještě ani zvoleny býti obecní úřady, což ostatně není tomu na překážku, aby cestou spravedlnosti od lidu vykonávané opatřování byl pokoj a pořádek lépe nežli v Novém Yorku.“ Mimochodem budiž podotknuto, že roční výtěžek pennsylvanské petrolejové krajiny obnáší asi 2½ milionu sudů surového petroleje, jehož sud stojí u pramene 4 dolary. Zatím pozoruje se v posledních dvou letech patrně ubývání produkce, které alespoň částečně jest následkem kleslých cen surového petroleje.

## SPOJENÉ OBCE.

### Historický přehled.

Z obou útvarů státních, které se rozkládají na území právě dle svých nejpodstatnějších zeměpisných známek od nás vylíčeném, jest bez odporu veliká republika Spojených obcí nejdůležitější. Před britskou Amerikou má znamenitou výhodu jižnější polohy, která ve spojení s nescíslnými, skoro nevycerpateľnými přírodními poklady poskytuje všechny podmínky rozkvětu zámožného a spořádaného občanství a připouští zhuštění obyvatelstva — první to a nevyhnutelný základ kulturního pokroku. A skutečně vyvinul se na popsáném území soujem států, který ve mnohém ohledu nemá sobě rovného. Spojené obce (čili, jak se za oceánem krátce říká, Amerika), které r. 1876 slavily památku svého stoletého státního trvání, poskytují pamětihodný zjev občanstva, které není národem v běžném smyslu toho slova, a jest v dějinách jediným příkladem praktičnosti republikánské vládní formy při četném obyvatelstvu. Již z tohoto stanoviska poučou jest stopovati krátkým přehledem vznik a vzrůst Spojených obcí.

Skvělé objevení Kolumbovo vzbudilo u všoch národů tehdejší Evropy chuť ku podobným podnikům, i vyslány jsou odevšad četné výpravy námořní do končin nově odkrytého světa. V tomto všeobecném hnutí nezůstal pozadu národ Anglický, který právě v tu dobu byl vyběděl z dlouhých vnitřních válek o posloupnost, známých pod jménem bojů červené a bílé růže. Za mocné vlády Jindřicha VII. zkvétal průmysl a obchod, za kteroužto příčinou jmenovitě množství Vlachů zdržovalo se v Anglii. Z těch jeden, Giovanni Caboto (obvyčejně po anglicku John Cabot zvaný), rodilý Benátčan, ale v Bristolu co kupec usedlý, vymohl si od krále patent k námořské výpravě do nového světa na vlastní útraty, mocí kteréhož směl se uvázati ve všechny země, jež by objevil, jakožto man koruny Anglické, s povinností, odváděti králi pětinu z užitků. Následkem toho podnikl Cabot společně se synem svým Šebestianem plavbu do severních moří, na kteréž r. 1497 objevil pevninu americkou, totiž pobřeží Labradoru, o rok dříve nežli Kolumbus na své třetí cestě dorazil ku pevné zemi. Toto odkrytí pustých břehů nepřineslo Cabotům žádného prospěchu, ale panovníci angličtí odvozovali odtud právo své k těmto zemím. Šebestian Cabot podnikal ještě další výpravy do těchto končin, na kterých ohledal pobřeží americké od Labradoru na jih až k Marylandu, a první ze všech plavců pokoušel se o nalezení severního průplavu do Indického oceanu, o němž, že kdesi v těch krajinách býti musí, pevně byl přesvědčen. Že však štěstí jeho podnikům nepřálo, vstoupil Šebestian Cabot do služby španělské, kdežto potom došel veliké slávy.

Do šlépějí obou Cabotů vstoupili jiní četní plavci angličtí, a na začátku 16. století podnikány celé výpravy do těchto moří. Roku 1502 přivezení jsou do Anglie první Indiáni ze severní Ameriky, a jméno Newfoundland (nově nalezená země) pochází z oněch časů. Brzo zvykli sobě Angličané plaviti se do těchto končin pravidelně za příčinou rybolovu, kteréžto rybářské plavby nabyly brzy veliké důležitosti.

Myšlenky Šebestiana Cabota o severním průplavu uchopil se znova Martin Forbisher, jeden z nejodvážnějších mořeplavců všech věků, i podnikl roku 1576 novou výpravu k jeho vyhledání. Průplavu sice nenalezl, ale za to přivezl domů kamení na pomůři nasbírané, o němžto vyjádřili se znalci, že obsahuje zlato. I vyslány jsou po sobě dvě silné výpravy do těch krajin, které vezly s sebou i vystěhovalce, mající založiti osadu v zemi dle domnění zlatem oplývající. Ale nikde nenalezeno žádoucího drahého kovu, a mrazivé

podnebí těchto končin neukázalo se příznivo kolonisaci. Výpravami těmi nedosaženo ničeho, nežli že zkušeností skrze ně nabytou domněnka o severním průplavu utvrzení nalezla.

Těž pověstný plavec Francis Drake chystal se jej hledati r. 1579, ale z druhé strany, totiž od západu, když dotkl se západního pobřeží severní Ameriky v krajinách nyní Oregonskými zvaných; ale tuhá zima v těch krajinách panující nesnesitelná byla jeho lidem, pročež musil upustiti od svého předsevzetí a vrátiti se do Anglie.

Po celý ten čas plavci angličtí pravidelně navštěvovali Newfoundland za přčinou rybolovu, ano počínali si v tamějších přístavech jako páni, vybírajíce od cizích lodí plat za ochranu jim poskytovanou. Na důležitost rybolovu toho zakládal Sir Humphrey Gilbert skvělé plány k stálému osazení těch krajín. I obdržel snadno patent od vlády anglické, který mu uděloval nejvyšší zákonodárnou i výkonnou moc v osadě pod vrchnictvím Anglické koruny. Dvě výpravy po sobě (1579 a 1583) vystrojil s pomocí nevlastního bratra svého Sir Waltera Raleigha ku provedení svého zámyslu, ale žádná z nich nezdařila se, ano na druhé Gilbert sám zahynul.

Neodstrašen neštěstím svého bratra ucházel se nyní Sir Walter Raleigh sám pro sebe o patent na založení osady, jež také obdržel v podobném spůsobu jako Gilbert. On však nezvolil pro budoucí osadu mrazivé krajiny vysokého severu, nýbrž zamýšlel ji založiti v mírnějším pásmu. K tomu konci vypravil r. 1584 dvě lodi, které po šťastné plavbě přirazily k americkým břehům asi pod 36° s. š. Nalezena jest tu země přerozkošnou i úrodnou, a indiánští její obyvatelé přívětivě měli se k cizincům. Angličané slavně uvázali se v držení země ve jmenu své královny, a vrátili se domů s rozličnými ukázkami plodin té požehnané krajiny. Královna Alžběta nazvala tuto zem, která jí líčena byla co pravý ráj, od svého panenského stavu Virginii.

Již následujícího roku založena tam byla osada, které na podporu vysláno bylo několik dalších výprav. Ale osadníci byli lid více dobrodružný než pracovitý, a nedovedli odolati ani Indiánům, kteréž si byli znepřátelili, ani hladu. Chatrné jich zbytky, kterým se nepoštěstilo navrátiti se do vlasti, pomísili se s přátelským jedním kmenem Indiánů, a ku konci panování královny Alžběty, roku 1603, nebylo ani jedinké anglické osady v severní Americe.

Proto však nepřestali se Angličané považovati za pány Virginie, kterýmžto jménem rozuměl se veliký pruh země mezi 34° a 45° s. š. na východním pomoří severní Ameriky s nestejnou rozsáhlostí do

vnitř pevniny. Jakkoliv až dosavad nedařila se kolonisace těchto krajín, proto neustala podnikavost v národu a chuť k osazení jich, an všickni plavci, kteří je byli navštívili, jed osvorně vychvalovali je co nad míru úrodné. Dosavadní nezdar přičítán nedostatečnosti prostředků soukromých podnikatelů, pročez sestoupily se nyní dvě společnosti šlechticů a kupců, jedna Londýnská a druhá Plymouthská, ku provedení kolonisace v rozsáhlejší míře.

Roku 1606 udělil král Jakub I. oběma těm společnostem patenty, v nichž každé z nich vykázal jednu polovici Virginie k osazení; Londýnské jižní, Plymouthské severní. V obou těchto obvodech povstalo oněch třináct osad, které se potom staly jádrem Spojených obcí, a sice v obvodu severním Nový Hampshire, Masačusets, Rhode Island a Konektikut (společným jmenem Nová Anglie zvané), Nový York, Nový Jersey, Pennsylvanie a Delaware; v obvodu jižním Virginie, Maryland, Severní Karolina, Jižní Karolina a Georgie.

Nejmocnějším podnětem k stěhování se do Ameriky a zakládání tam osad byly náboženské rozmíšky a občanské války, kterými Anglie brzy na to zmítána jest, neboť každá, ať náboženská, ať politická strana, která právě doma utiskovanou se cítila, vyhledávala si za oceánem novou vlast, kde by své přesvědčení svobodně vyznávali a zásadám svým v životě volný průchod zjednati mohla. Tak povstaly v letech 1621—1638 puritanské osady Nový Hampshire, Masačusets a Rhode Island, které roku 1643 uzavřely spolek pod jmenem Nové Anglie; roku 1628 založil katolický Lord Baltimore pro spoluvěrce své osadu Maryland na zátocě Chesapeacké s městem po něm nazvaným, a roku 1681 přišel kvaker William Penn se svými přáteli a založil Pennsylvanii s bratrským městem Filadelfií. Do svobodných osad těchto brali útočiště své vypovězenci z jiných zemí evropských a přívrženci nejrozličnějších sekt doma pronásledovaných, mezi nimiž nacházeli se i čeští exulanti, jmenovitě bratři moravští v dosti značném počtu.

Vystěhovalci do Ameriky dali osadám, které tam zakládali, zřízení úplně samosprávné, ovšem v duchu toho vyznání náboženského a těch zásad politických, k jakým se přiznávali, tak že byl mezi jednotlivými osadami veliký rozdíl, ano i zjevné nepřátelství, které však nedospívalo tak snadno k činu, poněvadž nové usedlosti roztroušeny byly na tak ohromně rozlehlém území, že protivné sobě živly neměly mnoho příležitosti spolu se stýkati a na sebe narážeti. Vyvíjelat se tedy každá osada samostatně o zvláštním sněmu dle příkladu mateřské země a pod vlastním vladařem, ale v tom všechny spolu se shodovaly,



že všemožně hleděly se vymaniti z podrobenosti, v jaké je Anglie udržeti se snažila. Takové usilování osad o samostatnost podporováno bylo velice vnitřními spory a zmatky v Anglii nastalými, které mateřské zemi nedovolovaly míchat se do záležitosti osad, jež za doby občanských válek anglických požívaly neobmezené politické svobody, vždy jsouce hotovy k nasazení života i jmění pro její obranu. Masačusets bez ostýchání nazýval se republikou, a brannou rukou udržoval ve svých přístavech neutrálnost mezi loďmi, náležejícími rozličným stranám v Anglii válku vedoucím. Časem svým, a hlavně následkem pevně utvrzené politické svobody, upuštěno jest i částečně od nesnášlivosti náboženské.

Zatím neustával proud stěhování se z Evropy, ale usazování se vystěhovalců v koloniích nedálo se více s jediným ohledem na politické neb náboženské vyznání, nýbrž se zřetelem více praktickým na okolnosti takové, ježto měly vliv na prospěšnost rozličných odvětví průmyslu a obchodu. Tak časem svým zmizela převaha jistých náboženských vyznání v jednotlivých osadách, různověrci zvykali pokojnému spoluobcování, a nastalý později věk pochybujícího mudrování dovršil všeobecnou snášlivost.

Nemohlo bez toho býti, že přistěhovalci brzy stýkali se s domácím obyvatelstvem, rudým plemenem Indiánů, kteří s nedůvěrou a bázní pohlíželi na neustálé se šíření bělochů, jimž viděli se nuceny vždy dále ustupovati. Při tom osadníci na mnoze chovali se s nešetrnou bezohledností k prabydlitelům, jež násilně vytiskovali z dědičných jejich sídel, což zavdávalo podnět k častým krvavým srážkám mezi oběma plemy. Nescházelo sice pokusů se strany osadníků o civilisování divokých kmenů, a jmenovitě puritánské misionáře dávali si na tom záležeti, aby je obrátili na křesťanství. Tu jsou kostely a školy zřizovány v indiánských obcích, divochové zároveň s náboženstvím vyučováni jsou také ve čtení a psaní, a na důkaz vzdělatelnosti rudého plemene budiž uvedeno, že jeden z vychovanců těchto misionářů stal se v Anglii na universitě Cambridgeské bakalářem. Také náčelník kvakerů William Penn míval časté obcování s indiánskými pohlaváry, jichž neobmezenou lásku sobě uměl získati svým důvěrným a upřímným s nimi zacházením. Poměry kvakerů k Indiánům staly se v brzce tak přátelské a utvrzeny jsou zvláště smlouvami, tak svědomitě s obou stran zachovávanými, že nikdy nebylo slyšeti, aby kdy kvaker byl obelstil Indiána anebo Indián násilím sáhl na kvakera. Pamětihodna jest schůze Pennova s okolními sachemy indiánskými pod posvátným rozložitým jilvrem, na

kterémž místě kmenové tito od starodávna byli zvykli odbývati své sněmy. Zde mluvil Penn k divochům v jejich vlastní řeči slova mírná a vážná, jichž upřímnost a prostota dotkla se srdcí těchto dětí přírody, kteří pohlíželi na Penna s úctou, jaká se vzdává jenom vyšší bytosti. Tu jest utvrzen bratrský spolek mezi bělochy a plemenem rudým na základě obapolné rovnosti. Slavná tato schůzka, nade všechno pak výmluvnost Pennova takový dojem učinily na Indiány, že napotom jejich náčelníci každým rokem svolávali v lesích kmeny své, opakující a vykládající jim vážná slova velikého Orasa, jak v jazyku svém nazývali Penna, který po odplutí svém zpět do Evropy stal se Indiánům osobou báječnou, jejížto památku tito kmenové zachovali vděčně až do svého vyhynutí.

Ovšem sluší zde uvážena býti ta okolnost, že kmen Algonkinů, mezi nimiž se Penn se svými spoluvěrci usadil, valně byl zesláblý válkami s dřívějšími osadníky, a tedy raději volil v přátelství žítí s třídou bělochů, kteří s rudými svými bližními zacházeli jako laskaví bratři, nežli popuditi je na sebe odporem, o němž měli již tolikerou zkušenost, že proti záhubné zbrani a válečnému umění Evropanů jest marný.

Avšak takových prospěchů docíleno jest jenom při nepatrné menšině těch kmenů, a ve většině kolonií anglických nepřestaly se čas po čase obnovovati kruté boje s Indiány, které sice všechny skončily porážkou těchto a zatlačením jich do dalších lesů, avšak často teprv po nesmírných ztrátách osadníků jak na jmění tak i na životech. Nejednou vešlo více kmenů indiánských ve spolek na záhubu bělochů. Tak stalo se jmenovitě roku 1622 ve Virginii, kde nesmiřitelný nepřítel těchto, Opečankanof, roznítil záhubnou válku. Působením jeho udeřili okolní Indiáni v jeden den na všechny pomezí osedlosti Angličanů, při kterémžto přepadení přišlo ukrutným způsobem o život 340 bělochů. Válka takto počatá trvala celých 22 let, i vedena jest od osadníků s takovou důrazností, že většina indiánského obyvatelstva těch krajín jest vyhlazena, Opečankanof pak sám, když r. 1644 naposledy proti bělochům povstal, s větší částí svých spojenců v boji zahynul. Podobné povstání Indiánů proti bělochům událo se r. 1675 v Masačusetsu. V čele Indiánů stáli Filip, mocný náčelník kmene Pokanokatů, a Kanončet, nejvyšší sachem neméně četného kmene Narasangetů. Válka vedena jest dle způsobu indiánského hlavně kladením záloh a nenadálým přepadáním nepřátel; v širém poli netroufali si divochové potkatí se s Angličany, byť i jakákoliv byla převaha jejich počtu. Tu jest množství osamělých příbytků anglických;

zvláště na pomezí položených, od divokých houfů indiánských vypáleno a obyvatelé jejich ukrutně povražděni.

Ale když převaha evropské zbraně a vojenské cvičenosti všude obdržovala vrch nad divochy, jichžto ztráty byly nesmírné, a ti, kterých ušetřila palná zbraň bělochů, zápasiti musili s hladem a všelikou bídou, tu nastalo rozdvojení mezi spojenými kmeny a část Indiánů přála si pokoj a smíření s osadníky. Ale zarputilý Kanončet nechtěl vyjednávat s Angličany, i chystal se k odporu do posledního muže. Když však upadl do zajetí a k smrti jest odsouzen, a brzy na to i Filip od vlastních svých lidí zrádně zabit, učinil skrovný zbytek Indiánů narovnáni s vítěznými osadníky. Jak krvavá byla tato válka, nejlépe vysvitá ze ztrát, jakých napočítáno na obou stranách. Indiánů zahynulo v ní ke třem tisícům, bělochů neméně nežli šest set, a tolik též domů bylo spáleno osadníkům.

Když později na půdu americkou přenešeny války evropské mezi Angličany s jedné a Francouzi, Španěly a Holanďany s druhé strany, neostýchali se válčiti spolu národové užívati proti sobě oba- polně pomoci kmenů indiánských a tak hrůzy války rozmnožovati ukrutenstvími od divokých spojenců svých páchanými, což ovšem vy- padalo vždy jenom na větší záhubu Indiánů, jichž počet těmito válkami neustále se tenčil. Ještě r. 1763 vypuklo rozsáhlé povstání Indiánů proti bělochům pod vůdcem Pontiakem. Záměr Indiánů byl týž, jaký již vícekrát před tím se byli snažili provésti, totiž nena- dálým a všeobecným udeřením na nenáviděné vetřelce šmahem je všechny vyhubiti. Když záměr tento nepodařil se Indiánům v oněch dobách, kde počet bělochů v osadách byl ještě skrovný, zpozdlé bylo opakovati podobný pokus nyní, kde osady byly dospěly k tak vysokému stupni moci a obyvatelstvo jejich daleko počtem svým přesahovalo veškeré sousední kmeny indiánské. Byl to také poslední toho způsobu pokus rudého plemene, a jako všechny předešlé skončil se též on toliko na větší škodu Indiánů, kteří před šffíci se bělochy ještě dále jsou přinuceni ustoupiti. Nicméně jednotliví kmenové ne- přestávají doposavad povstávati ob čas proti bělochům, ovšem s ne- prospěchem vždy stejným.

Na ten čas zatlačeny jsou skrovné zbytky prabydlitelů daleko na severozápad, ale zápas bílého plemene s rudým dosavad není ukončen, ano čas od času opakují se zuřivé boje mezi oběma. Avšak tolik již nyní s jistotou tvrditi lze, že vymizení rudého člověka z půdy severoamerické jest jenom otázkou času, neboť neodoláť on nikde šffíci se civilisací evropské, pokud jí na odpor se staví. Jakouž

takouž budoucnost mají jen oni někteří kmenové, kteří přivykše stálým sídlům provozují rolnictví a sami hledí sobě osvojiti kulturu, proti níž marný jest všecken boj.

Nebyliť pak Angličané jediný národ evropský, jenž vysílal osadníky do severní Ameriky; činiliť tak na jihu i Španělové, na severu Francouzi, Holanďané a Švédové, ale všechny krajiny od těchto osedlé dostaly se svým časem v držení buď ještě Angličanů, anebo již republiky Spojených obcí.

Tak nabyla Anglie k dosavadním svým osadám nových krajín, z nichž utvořily se obce Nový York a Nový Jersey, a to právem podmanění. Krajiny tyto zahrnovány byly do těchto dob společným názvem Nového Nizozemska, jsouce v držení Holanďanů.

Tito byli r. 1613 založili na ostrově Manhattanu osadu nazvanou Nový Amsterdam. K této krajině však pokládali sobě Angličané právo na základě prvního jí objevení ku konci 16. století, a jakkoli po dlouhý čas o to nedbali, aby je ku platnosti přivedli, však proto přece nikdy se ho neodrekli. Holanďanům bylo tu vésti boje dílem s Indiány, dílem se Švédy, kteří tu v sousedství také měli osadu Kristinu, r. 1638 založenou. Oněm dosti stěží se ubránili, osadě pak švédské r. 1655 konec učinili, přinutivše její obyvatele uznati nad sebou vrchnost holandskou. Nyní vládli Holanďané v končinách těch rozlehlou krajinou, nazvanou od nich Nové Nizozemsko.

Osada holandská mezi tím rok od roku více prospívala, i stěhovaly se tam z Evropy četné zástupy vypovězenců všeho druhu. Tak naplnil se Nový Amsterdam obyvatelstvem různým, k němuž i Nová Anglie příspěvek svůj posílala, aby se účastnila valně kvétajícího obchodu toho města.

Ale správa holandské osady byla zcela jiného způsobu nežli osad anglických, závisla jsouc úplně od mateřské země, která jí dávala zákony a daně vypisovala. Proto zvláště anglickému obyvatelstvu Nového Nizozemska stýskalo se po samosprávě, a s ním počali v brzce souhlasiti též mnozí jiní, tak že čím dále tím více šířila se v lidu nespokojenost s dosavadní vládou. Tu počaly se ozývati hlasy žádající sněm, který by daně povoloval, ano roku 1650 poslali nespokojenci deputaci do Holandu, která měla přednésti jich stížnosti a přání. Když pak žádosti osadníků nedocházely žádného vyslyšení, oni neohlížejíce se více na vládu zvolili o své moci sněm, který odvoláváje se na právo přirozené prohlásil se za shromáždění k ochraně svobody a majetnosti. Vladař Stuyvesant mocí rozehnal

sněm, ale nyní se objevil odpor veškerého lidu odepřením daní. Další násilné kroky vladařovy, jakož i nedostatečná ochrana, jakou vláda poskytovala osadníkům proti náběhům Indiánů, popudily veřejné mínění ještě více proti ní, a přání spojití se s Novou Anglií bez ostýchání jest pronášeno.

Při tom osady anglické vždy dále se šířily, až i vtíraly se na samu půdu Nového Nizozemska, tak že musilo se co nejdříve očekávatí sražení se obou stran. Když vyjednávání Stuyvesantovo strany té věci marným se osvědčilo, vláda pak štítla se nákladu na vojsko k obraně osady, musil vladař sám na tuto pomyslit, a povoliv nyní z nouze žádosti osadníků dříve zamítnané rozepsal sám sněm. Ten však jevil úplnou neochotnost učiniti něco k obraně země, neboť sympatie pro holandskou vládu byly v lidu již na dobro utuhly, a tak zůstal i tento poslední krok vladařův bez výsledku.

Tak stály věci, když r. 1664 vypukla válka mezi Anglií a Holanďem, která bez odkladu přenesena jest také na půdu americkou. Anglie nikdy se nebyla odřekla práva svého k zemím, v jichž držení byli Holanďané, při této pak příležitosti udělil je Karel II. bratru svému vévodovi Yorskému co vlastnictví pod vrchnictvím koruny. Nová Anglie vypravila vojsko proti Novému Amsterdamu, a když holandská osada neměla žádné pomoci z Evropy, osadníci pak sami nejevili žádné chuti k odporu, musil vladař Stuyvesant trpěti, že městská rada uzavřela s Angličany kapitulaci, načež i všecka ostatní země podrobila se Angličanům, kteří tím drzebnosti své v severní Americe náležitě spojili a zaokrouhlili. Jmeno hlavního města Nový Amsterdam proměněno jest na Nový York, ke cti nynějšímu pánu země.

Vévoda Yorský nepodržel pro sebe celou krajinu od bratra svého obdrženou, nýbrž část její mezi řekami Hudsonem a Delawarem ležící postoupil dvěma podnikavým šlechticům anglickým, kteří tu založili osadu Nový Jersey zvanou. Osazování se dařilo, jmenovitě vypovídání odjinud Puritani a Kvakerové valně stěhovali se do Nového Jerseye, který v brzce hojně se zalidnil a výborně prosperoval.

Dalšího přírůstku území dostalo se koloniím anglickým r. 1713, když Anglie mírem Utrechtským nabyla nynějších krajín Nového Skotska a Nového Brunšviku, které až do té doby pod jmenem Akadie byly činily část osad francouzských. Z počátku měla Anglie při tom na zřeteli pouze pojištění stanišť pro rozsáhlý rybolov newfoundlandský; později však zakládány tam osady na útraty vlády, starší pak

osadníci francouzští přesídlení jsou do jiných kolonií, kdež splynuli s obyvatelstvem anglickým.

Poslední osada od Angličanů v severní Americe založená byla Georgie, jak nazvána krajina ležící mezi jižní Karolinou a španělskou Floridou, kteráž osazena r. 1732 brzo znamenitě se rozmohla.

Nabytím Akadie a osazením Georgie rozšířeny jsou meze anglických držebností v severní Americe na sever i na jih; smlouvou s Irokesy, uzavřenou r. 1744, postoupeny jsou Angličanům rozsáhlé krajiny na západě, které v příměřených částech připadly Pennsylvanii, Marylandu a Virginii. Ale nejznamenitěji rozšířila Anglie hranice svého panství v Americe válkami s Francouzi, opět a opět se obnovujícími. Tyto války vedeny jsou z části na vlastní útraty a s vlastními silami osad bez velikého přispění mateřské země, jakož jmenovitě roku 1744 dobytá jest pevnost Louisbourg od samotné hotovosti novoanglické v řádném obležení, avšak v míru na to následujícím zase jest Francouzům vrácena.

Roku 1752 vypukla nová válka mezi Angličany a Francouzi, k jejímuž důraznějšímu vedení, když na začátku Francouzové některých výhod byli obdrželi, sešel se r. 1754 v masačusetském městě Albany sjezd obesaný od plnomocníků z Masačusetsu, Nového Hampshiru, Rhode Islandu, Konektikutu, Nového Yorku, Pennsylvanie a Marylandu, na němž slovutný Benjamin Franklin učinil návrh k uzavření jednoty pro společnou obranu. Avšak návrh tento, ač nacházel mnohých sympatií u horlivějších vlastenců, nepřišel na ten čas ještě k vyvedení, a to hlavně za příčinou překážek od anglické vlády tomu v cestu kladených. Že však tu myšlenka na sjednocení všech kolonií ve prospěch obecného dobra zřejmě jest vyslovena, může se tento sjezd považovati za předchůdce onoho památného kongresu všech třinácti kolonií, na němž prohlášena jest později neodvislost od mateřské země.

Po delší čas vedena jest válka tato nešťastně se strany anglické. Ještě téhož roku 1754 general Braddock, přišlý z Anglie s posilou řadového vojska, dal se od Francouzů a spojených s nimi Indiánů přilákati do zálohy jemu nastrojené, kdežto na hlavu poražen neopatrností svou vlastní smrtí zaplatil. Byť by z té bitvy málo který Angličan ušel, kdyby pozdější osvoboditel vlasti své Jiří Washington, který velel kolonialní hotovosti, nebyl s milicí svou tak mistrně kryl ústup vojska, že již tenkrátě skvěle se jevila vojenská obezřelost jeho, kterouž napotom tak znamenitým se stal. Také později na rozličných jiných místech vítězila zbraň Francouzů, až konečně roku

1757 společným úsilím kolonií vyslána jest pod generálem Wolfem silná výprava proti Kanadě. Wolfe veplul do řeky sv. Vavřince, vysadil vojsko své na břeh, kde toho nepřátelů nejméně očekávali, a srazil se v tuhé bitvě s francouzským generálem Montcalmem. Oba vůdcové padli, ale vítězství bylo na straně Angličanů, jimž brzo na to Quebec se vzdátí musil. Po pádu hlavního města opanovali Angličané bez veliké obtíže celou Kanadu, která r. 1763 řádně jim od Francouzů jest postoupena.

Během času dospěly osady anglické v severní Americe k znamenitému blahobytu. Osady severní, jmenovitě Nová Anglie, skoro výhradně zabývaly se rolnictvím, vedle toho také průmyslem a plavectvím. Mírné podnebí jejich, podobné evropskému, podporovalo vznik téhož státního života, jaký v stejných přírodních a společenských poměrech i v Starém světě se byl vyvinul. Osadníci náleželi všickni jednomu národu, byli všichni Angličané, jichž předkové byli přinesli s sebou do Ameriky ony politické zásady, které ve vlasti jejich byly základem veřejné svobody a v Americe staly se základem samosprávného zřízení osad. K tomu však přistoupil v Americe ještě nový živel svobody, úplná rovnost všech mezi sebou. Té nepřinesli s sebou vystěhovalci z Anglie, neboť tam nalezala se aristokracie v bujnějším květu než v kterékoliv jiné zemi. Ale v Americe nebylo místa pro aristokracii. V Anglii tvořila aristokracii třída velikých majetníků půdy, která v celosti své spadala dědičně vždy na nejstaršího syna, naproti vzdělavatelům jejím; v Americe kdo získal pozemek, musil jej vzdělávati sám. Veškerá půda totiž záležela tam v pralesích, které musily teprv býti mýtěny a v plodné role obracovány, kde musily se stavěti přibytky, dělati cesty a vůbec teprv všecko tvořeno býti, aby divoká poušť mohla se státi bydlitelnou pro lidi usdlé. V takových okolnostech byla cizí práce tak drahá, že se nikterak nevyplácela, ano práce sama pomáhala i k majetnictví půdy. Statek pak takový, společným úsilím všech členů rodiny vzdělaný, nemohl dědictvím připadnouti jenom jednomu z nich, a tím již napřed scházela první a hlavní podmínka zřízení aristokratického, podobného anglickému.

Jiné byly poměry v osadách jižních, ležících v pásmech podnebí horkého. Tam nebyly předmětem zemědělství obilí a jiné plodiny náležející k nevyhnutelným potravním potřebám lidí, nýbrž takové, jež teprv pokročilá kultura přijala za potřeby vzdělanějšího života a jistého rozkošnictví. Plodiny tyto, hlavně bavlna, cukr a káva, jsou předmětem zvláštního druhu hospodářství, tak zvaného sadařství

čili plantážnictví, které vymáhá práci ještě mnohem těžší a namáhavější nežli jest orba. To pak jest zkušeností všeobecně stvrzenou, že běloch nikterak není spůsobilý k těžké práci v horkém pásmu, jíž snadno podléhá, pročež bylo potřebí se ohlížeti po dělnících otužilejších, kteří byli zvykli podnebí tropickému, a takoví nalezeni jsou v černoších, jichž africká vlast leží mezi kruhy obratnískovými.

A tuto jest místo pojednati o věci, jejíž původ sáhá do prvních dob zakládání osad, která však teprva v pozdějším čase onoho rozšíření a vývoje došla, že stanouc se pravou skvrnou severoamerické společnosti teprv za našich dnů jest odstraněna velikou a nebezpečnou krisí, jež otřásla celou republikou Spojených obcí. Mníme otroctví černochoů a vyplývající z něho všeobecnou opovrženost jak černého plemene tak i smíšenců z něho pošlých.

Již r. 1620 přirazila ku břehům Virginie holandská loď přicházející z Guinei, a prodala osadníkům dvacet černých otroků. Z počátku neujímalo se valně zakupování černých otroků, poněvadž nebyla nouze o dělníky, když napořád přibývalo chudých přistěhovalců, kteří za přívoz přes moře na více let se do práce pronajímali, a k tomu vláda anglická zvykala si odsouzené zločince trestem zavázeti do osad, kdež přidržováni jsou k nucené práci. Proto ještě roku 1650 na 50 bělochů přicházel toliko jeden černocho. Ale čím dále tím více stávali se bílí dělníci osadníkům nepohodlnými. Dělníci smlouvou pronajatí hájení byli zákonem proti příslušnému jich týrání se strany najimatelů, zavezení zase zločinci náchylni byli ke zpourám, kdežto ubozí černochové byli lidé beze všeho práva, pracovití a trpěliví, mnohem pak otužilejší naproti podnebí nežli Evropané. Pročež v druhé polovici 17. století, obzvláště následkem zavedeného pěstování bavlníku, rozmnožoval se počet černých otroků v míře napořád rostoucí, a v té době povstávaly ty rozsáhlé sady, v nichž majitelé jejich provozovali nad otroky svými panství opravdově feudální. V krátké době černí otroci počtem svým dvojnásobně převyšovali obyvatelstvo bílé.

Nebylo však otroctví černochoů obmezeno pouze na jižní osady, nýbrž u větší neb menší míře nalezalo se všude. Byl totiž obchod s černochoy za oné doby tak rozšířen, že žádná osada nemohla se ubrániti přivážení do ní otroků, jsoucích běžným zbožím jako kterékoliv jiné. Tak do nové Anglie záhy vedle svobodných evropských dělníků přiváženi jsou afrikánští otroci; západoindická společnost uváděla ihned otroctví do Nového Nizozemska, jak mile se té kolonie ujala; ba ani osady takové, v jichž ústavách, založených



na zásadách neobmezené svobody a nejčistšího lidmilenství, výslovně otroctví bylo zakázáno, nemohly se ho na dlouze prázdny udržeti. Tak bylo jmenovitě v Pennsylvanii, kdežto, když nebylo ochrany proti všude rozšířenému obchodu s lidmi, našli důvtipní bohoslovci alespoň slušný pláštík, jímž přikrývali ohavnost jeho, tvrdíce, že dovoleno jest bráti v otroctví černochoy, jen když se to děje v úmyslu, vyučováním jich pravému náboženství pečovati o jejich věčné blaho. Tak používáno i svatosti onoho náboženství, které přikazuje milovati bližního jako sebe samého, k omlouvání skutků božské zásadě této přímo odporujících.

Počet otroků v osadách množil se v stejné míře, v jaké přibývalo svobodného obyvatelstva, při čemž nemohlo jinak býti, nežli že i zde, jako všude jinde, kde černí otroci jsou držáni, utvořila se časem aristokracie pleti, totiž přednost bělochů ve společenském postavení nad plemenem černým a oněmi smíšenci, kteří z jedné strany měli od něho původ. Paměti hodno jest, že plemeno rudé nebylo v takovém povržení jako černochové, pročež i potomkové Indiánů a Evropanů těmto za rovné jsou pokládáni. Buďsi již tato povrženosť Negrů a jejich smíšených potomků důvodně založena na nižším duševním nadání plemene černého, jak ze mnohých stran ne bez podobnosti se tvrdí, anebo toho budiž jakákoliv jiná příčina, tolik jisto jest, že to přísné vyloučení tak zvaných barevných lidí od obcování s bělochy, jaké v severní Americe v obyčej vešlo i až do války odstěpenecké nezmírněné se zachovalo — takže nejvzdělanější černocho nebo smíšenec neměl přístupu do společnosti bělochů a též při veřejných příležitostech, ba i v chrámech božích zvláštní místo měl vykázané — musilo svým časem vésti k násilnému převratu.

Jakkoli každá osada měla svou zvláštní ústavu, která se byla vyvinula z jejich zvláštních poměrů a potřeb, nicméně ve všeobecných rysech byly sobě všechny podobny a jádrem všech byla samospráva, provozovaná v každé osadě zvláštním sněmem a vladařem. Tato samospráva byla za panujících v mateřské zemi občanských válkách a zmaticích, jak jsme viděli neobmezená, jak mile však politický stav Anglie nabýval stálosti a vláda se upevňovala, ihned jevila všemožnou snahu, podrobiti sobě kolonie a těžiti z nich ve svůj prospěch. Tato politika mateřské země vyplývala z mylného domnění, že zájmy její rozličné jsou od zájmů osad, v nichžto spatřovala nebezpečného konkurenta produkce i obchodu svého. Tehdáž ještě Anglie neprovzovala fabriční průmysl v tak rozsáhlé míře jako nyní, nýbrž hlavně na vzdělávání půdy svůj blahobyť zakládala. V tom závodily s ní

severní kolonie, rodící veliké množství týchž polních plodin, pročež anglická vláda hleděla svůj vývoz chrániti proti vždy více zmáhající se konkurenci těchto osad. K tomu konci všemožně dolehala na přísné zachovávání tak zvaného plavebního zákona, vydaného někdy Cromwellem, který všecken obchod kolonií dával v ruce kupců anglických. Osady neměly plodiny své prodávati nikomu jinému nežli Angličanům, kteří pak ovšem mohli ceny libovolně stanoviti; rozvážeti je na vlastních lodích bylo osadníkům přísně zakázáno. S nemenší přísností jest na zachovávání zákona toho hleděno i v osadách jižních, které, obírajíce se skoro výhradně sadařstvím, nekonkurovaly sice co do plodin svých se zemí mateřskou, jejichž však obchod s tak nazvaným koloniálním zbožím, jež vyvážely, hlavně s bavlnou, co rok stával se výnosnějším. Tento obchod do rukou svých dostati, a to bez velikého přičinění, pouhou mocí písmene zákona, bylo pro Anglii velikým lákadlem, odtud i zde neustávající snahy její, ku platnosti přivéstí zákon ten všemi prostředky. Byla to pravá životní otázka pro kolonie, pročež ony všemožně bránily se proti zákonu tomu, který také nikdy nemohl býti důsledně proveden. Vláda anglická, vidouc nemožnost dokonalého v platnost uvedení plavebního zákona, hleděla jiným způsobem těžiti z kolonií, i jala se jim ukládati daně a cla, nepovážíc ve své krátkozrakosti, že každé břemeno osadě uložené jest překážkou jejího volného vývoje, kterýžto zproštěn takového obmezování mnohem rychleji mohl by kolonii přivéstí k takovému stupni rozkvětu a blahobytu, že svobodný obchod v ní v brzce byl by mateřské zemi výnosnější, nežli všechny přímé důchody z ní plynoucí. Proti těmto, před tím neslýchaným břemenům kolonie rovněž vši mocí se zpouzely, a to tím urputněji, an v tom viděly porušení své samosprávy, dle které jenom vlastní sněmy jejich měly právo daně jim ukládati, nikoliv ale vláda mateřské země.

Tyto byly příčiny rostoucí vždy nespokojenosti v osadách a stejné stížnosti všech proti mateřské zemi nemálo přispívaly k tomu, že na místě někdejších náboženských a politických stran, které z počátku kolonie rozdvojovaly, vyvíjelo se vlastenectví americké a občané všech osad počali se považovati za jeden národ.

Tak stály věci při vypuknutí poslední francouzské války, a pokud ta trvala, odložen jest prozatím spor osad s mateřskou zemí, kterou všechny věrně podporovaly proti společnému nepříteli. Sotva však byla vojna ukončena, opětovala Anglie znova pokusy své o podrobení kolonií, při čemž měla především na zřeteli, aby daněmi jim uloženými uhradila náklad na válku vedený. Takovým neprozřetelným jednáním

vlády anglické nemálo pobouřeny jsou mysli všech vlastenců, kteří, když nebylo se více obávati vnějšího nepřítel, všeliké úsilí své obraceli na hájení práv svých proti přechmatům mateřské země. Osady byly v tom čase dospěly k takové síle, že sjednoceny představovaly vážnou politickou moc. Obyvatelstvo jejich bylo se rozmnožilo až ke třem milionům, a mnohá města, zvláště pomořní a přístavní, dosáhla průmyslem a obchodem znamenitého bohatství. Před jinými sluší tu jmenovati Boston, Nový York a Filadelfii. Vědomí o této své síle činilo kolonie tím náchylnější k odporu proti nepředloženým krokům vlády anglické, až konečně došly věci tak daleko, že osady uchopily se zbraně k obhájení svých práv.

První kvašení způsobeno v koloniích roku 1764 ustanovením parlamentu anglického, aby jistá cla, která byla koloniím jenom na jistý čas uložena, na vždy zůstala v platnosti, a kdo by se vybírání jejich protivil, aby nebyl více souzen od poroty domácí, nýbrž odvezen do Anglie a tam postaven před soud. Proti tomu ozvaly se osady v důrazných protestech, a zároveň tvořily se všude spolky k vyrábění doma toho zboží, na jehož dovoz do Ameriky ukládáno clo. Ale na tom nebylo ještě dosti. Přese všecko jitření v osadách, přes přimluvy samých kupců Londýnských, kteří se obávali, aby nastávajícím tuhým odporem se strany Američanů obchod jejich s osadami netrpěl, a přes některé výstražné hlasy v nižší sněmovně prosadila vláda anglická r. 1765 v parlamentě zákon kolkovní, dle něhož neměla v Americe žádná listina míti právní platnosti, která nebyla psána na papíře předepsaným kolkem opatřeném. Přestupníci zákona toho měli v Anglii postaveni býti před soud. Dobře tušíc odpor, s jakým se potká ustanovení takové, uzavřela vláda k zamezení možných nepokojů poslati do kolonií vojsko, které mělo býti vydržováno na jejich útraty. Dne 1. listopadu 1765, kde kolkovní zákon měl vejíti v platnost, po veškerých koloniích na znamení smutku zvoněna jsou hrana, a na mnoha místech činěny veřejné bouřlivé demonstrace, při kterých domy a jmění mnohých královských úředníků jsou zničeny. Takovými nebezpečnými bouřemi zastrášena odvolala sice anglická vláda kolkovní zákon, ale při tom vyhražovala parlamentu právo, dávat osadám zákony, čímž příznivý dojem onoho odvolání větším dílem zase zmařen jest. Když pak ani nyní nepřestala novými, osadám nepřiznivými nařízeními tyto proti sobě dráždit; když vyslanectví od masačusetského sněmu roku 1768 do Londýna vypravené, které žádalo, aby upuštěno bylo od takových kroků libovůle, s nepořízením se potkalo; když v Bostoně přišlo ke krvavé

srážce mezi vojskem a lidem, v které několik osob o život přišlo, tu lid americký doháněn jest k odporu tím urputnějším, a propašť mezi mateřskou zemí a koloniemi stávala se napořád větší. Tu anglická vláda, přesvědčivši se, že po zlém s koloniemi ničeho nesvede, odhodlala se k novému ústupku, i dala parlamentem zrušiti všechna dosavadní cla Americe uložená, s jedinou výminkou cla z čaje. Američané však, vidouce slabost mateřské země, tím rozhodněji opřeli se nyní proti zásadě samé, upírajíce parlamentu všechno právo ukládati jim daně. Ve všech osadách tvořily se spolky a jednoty k vzájemné podpoře na ochranu svobody, následkem čehož stával se odpor proti ustanovením mateřské země každým dnem mocnějším a všeobecnějším. Na více místech přišlo k násilným výstupům proti vykonavatelům nenáviděných zákonů, ale nejrozhodnější skutek stal se v Bostoně. Tam bylo zakotveno v přístavu několik lodí s čajem, i bylo se obávati, aby to zboží nebylo potajím v malých částkách dopraveno do města, kdežto by při nízké ceně své snadno bylo nalezlo kupce. Jedné noci tedy (18. prosince 1773) zlezl zástup za Indiány přestrojených lidí ty lodí a vházel 342 beden čaje do moře. Tu kázal parlament anglický zavřítí přístav Bostonský, pokud by škoda nebyla nahrazena, a obnovil nařízení, aby političtí přestupníci dostaveni byli před soud do Anglie.

Zavření Bostonského přístavu velice popudilo osadníky, i svolán jest bez meškání krajinský sněm masačusetský proti všem záповědém generála Gage, který mezi tím byl jmenován generálním guvernérem všech kolonií v severní Americe. Měl-li odpor osad vésti k žádoucímu výsledku, bylo především potřebí sjednocenosti mezi nimi, i následováno jest tedy příkladem, daného nejprv r. 1643 utvořením spolku „Sjednocených osad Nové Anglie“, obnoveného pak teprv nedávno roku 1754 na sjezdu v Albany, kde, jak svrchu jsme vypravovali, Benjamin Franklin učinil návrh k uzavření jednoty pro společnou obranu. Tenkrátě čelila obrana proti nepřátelům Anglie, s nimiž osady takorůzka na svou pěst válku vedly; nyní učiněn krok podobný, který však směřoval proti samé mateřské zemi. Sněm masačusetský totiž uzavřel povolati kongres všech osad do Filadelfie, i rozeslal k tomu konci pozvání všem ostatním koloniím. Všecky, až na jedinou Georgii, která teprv později přistoupila, přijaly pozvání, a 4. září 1774 ponejprv zasedl kongres Spojených obcí ve Filadelfii.

Kongres, prohlásiv se za strážce práv a svobod osad, učinil prohlášení jich na základě předně práva přirozeného, pak zásad ústavy anglické, a konečně zřizovacích listin osad; potom obrátil se

památnými spisy, v nichž vykládal spravedlivost svých stížností jednak k obyvatelům anglické Ameriky, jednak k samému národu Anglickému; třetí spis, jehož znění bylo při vši účtivosti velmi rozhodné, podán králi, kterého dojemnými slovy žádali, aby jim dopřál míru, svobody a bezpečnosti. Vedle toho učinil kongres všechna potřebná opatření k brannému hájení svobody kolonií, a v jednotlivých osadách zřizována jest milicie pod důstojníky v předešlých válkách osvědčenými.

Při takovém stavu věci musily se každou chvíli očekávati krvavé srážky mezi brannou mocí královskou a sbírající se milicií koloniální, a skutečně přišlo na rozličných místech k násilným skutkům. Ale první krev tekla v přepamátný den 19. dubna 1775 u Lexingtonu, kde anglické vojsko, vyslané z Bostonu, aby zničilo sklad válečných zásob osadníků, vrazilo po vykonání úlohy své na branné zástupy americké hotovosti, z čehož povstala tuhá bitka, ze které Angličané, ztrativše 273 mužů zabitých a zajatých, jen stěží zachrániti se mohli ústupem do města. Ztráta Amerikánů obnášela toliko 88 mužů. Tato šarvátka, sama o sobě nepatrná, byla v tehdejších okolnostech událostí důležitou. Zemští obranci došli tu svého ohnivého křtu, byla to první zkouška jejich síly, a v té obstáli. To je naplnilo důvěrou v sebe a učinilo schopnými oně vytrvalosti, kterou se vyznačoval následující dlouholetý boj Amerikánů za svobodu svou.

Válka byla nyní zjevně vypukla, a tím najednou pominula nejistota po deset let na zemi tíživší; i ti, kteří do poslední chvíle nepozbývali naděje v mírné vyrovnání, byli vtřzeni do všeobecného zápalu, a v tu dobu umlkly všeliké výstražné hlasy, varující před tak nebezpečným podniknutím, jakým ještě před nedávnem zdála se býti mnohým válka se světovládnou Anglií.

Poslední události nebyly podle toho, aby mateřskou zem naklonily k větší povolnosti naproti osadám nežli dříve. Parlament anglický, proti radě lorda Chatama (Pitta) nešetrně odbyv vyslance kongresu do Londýna vypravené, mezi nimiž se nalezal i Franklin, uzavřel nyní s tím větším důrazem zakročiti proti buřičům, jak nazýval Amerikány, a poslal nové vojsko do kolonií.

Mezi tím bylo v Americe též na jiných místech bojováno, občanská válka byla v plném proudu, a kongres nemohl jinak, nežli vzítí vedení její do svých rukou. Dne 26. května 1775 stalo se usnešení sbíratí válečnou moc, k jejímuž udržování měly vydány býti státní poukázky; za nejvyššího vůdce pak zvolen Jiří Washington, který v poslední válce s Francouzi byl skvěle osvědčil

spůsobilost svou k tomu. Všickni k nošení zbraně schopní mužové od 16 do 50 roků vyzváni jsou, aby se vřadili do milicie; k obraně pomoci a přístavů učiněna potřebná opatření, nařizeno vystrojení dostatečného počtu válečných lodí, na rozličných místech zřizovány nemocnice pro raněné obránce vlasti, a vůbec chápáno se všech prostředků k ráznému vedení války, která již zuřila všude, kdekoli anglické vojsko se nacházelo, vedena jsouc se střídavým štěstím. Při tom všem ale nepřestával kongres ujišťovati krále o pokojných svých úmyslech.

Avšak čím dále pokračováno ve válce, tím více rozjítřovaly se myslí a popuzovaly vášně lidu proti mateřské zemi, a kdežto na začátku války nepomýšleno bylo na odpadnutí od Anglie, nyní vždy více a více příznil se lid s myšlénkou neodvislosti. Smělejší přátelé svobody, kteří již při podniknutí boje potají byli na zřeteli měli úplnou samostatnost své vlasti, vynakládali nyní všechny prostředky, aby ve svém smyslu působili na veřejné mínění. Neodvislost a samostatnost stala se nyní všeobecným předmětem uvažování, o němž netoliko mluveno, nýbrž i v novinách a pamfletech přemítáno, až konečně i ti, kteří z počátku protivovali se takovémuto snahám, přišli ku poznání, že prohlášení samostatnosti nemůže nikoli zhoršiti stav věcí, neodvislost pak, když by dosažena byla, že ovšem prospěšnější musí býti vlasti, nežli navrácení se pod panství Anglie, která by v příhodnější době neopominula opakovati svůj pokus o úplné podrobení kolonií. Tato věc, když ve všech provinciích ze všech stran byla objasněna a členové kongresu od svých voličů přiměřená k tomu plnomocenství obdrželi, přivedena jest k řeči v samém kongresu, který po nedlouhém o tom rokování dne 4. července 1776 vyslovil samostatnost sjednocených kolonií.

Prohlášení toto po vypočtení všech stížností proti anglické vládě končilo následujícími slovy: „Pročez my zástupcové Spojených obcí amerických, shromáždění v generálním kongresu, dokládajíce se svrchovaného nad světem soudce stran čistoty svých úmyslů, slavně oznamujeme a prohlašujeme ve jmenu a dle oprávněnosti obyvatelů těchto osad, že tyto Spojené obce plným právem jsou a býti mají svobodné a neodvislé státy; že zrušeny jsou všechny jejich svazky s Anglickou korunou; že veškeré politické spojení mezi nimi a Velkou Britanií úplně přestává a přestati musí, a že jako svobodné a neodvislé státy mají plné právo válku vypovídati, mír uzavírat, ve spolky vcházeti, obchod vésti a všechno vykonávati, cokoli vykonávati právem přísluší neodvislým státům. K udržení tohoto prohlášení nasazujeme, s pevnou

důvěrou v ochranu Prozřetelnosti, vzájemné své životy, své jmění a svou čest." Toto vyjádření podepsáno jest ode všech údů kongresu, a tím navždy odtrhlo se třináct spojených kolonií od koruny Britské. Prohlášení samostatnosti rozesláno jest ihned do všech provincií a také vojsku oznámeno, a všude s plesáním jest přijato.

Válka s Anglií vedena jest pod obezřelým vůdcovstvím Washingtonovým způsobem více počítavým nežli skvělým, ale s tuhostí, obětavostí a vytrvalostí, která jak vůdcům tak vojínům, ane celému národu sloužila k nemalé cti. Boje tohoúčastnili se v řadách Amerikánů též Evropané svobodomyšlností svou vynikající, v první řadě Lafayette a Kosciuszko. Benjamin Franklin, stejně výtečný co diplomat jako učenec, získal vlasti své vydatnou pomoc Francie. Konečně roku 1783 přinucena jest Anglie, přesvědčivši se s velikou škodou svou o ne prospěšnosti dalšího boje s odpadlými koloniemi, uznati samostatnost jejich. Spojené obce daly si zřízení federativní republiky s rozsáhlou samosprávou jednotlivých členů státního spolku, a v čelo její postavili presidenta na čtyři léta voleného. Prvním presidentem zvolen otec vlasti Washington, po němž nazváno i nově založené hlavní město Unie.

Nový stát prospíval a rostl měrou dosud nevídanou, dluhy v čas války učiněné jsou řádně spláceny, finance spořádány, Indiáni dílem dále zatlačováni, dílem upokožováni a civilisováni, orba všemožně podporována, průmysl a obchod se zmáhaly, lidnatost rostla způsobem bezpříkladným neustálým proudem přistěhovalců ze Starého světa, lákaných jednak neobmezenou svobodou politickou, jednak nejširším polem, jaké poskytováno duchu podnikavému, hranice republiky šířily se každým rokem přisvojováním nových území, která, jak mile dosáhla určitého počtu obyvatelstva, přijímána jsou do spolku co nové státy. Tento skvělý vzrůst blahobytu a moci Spojených obcí přetržen jest jenom na krátko roku 1814 válkou s Anglií, která však již po roce jest ukončena.

Během prvního půlstoletí svého trvání Spojené obce, neustále území za územím k sobě připojujíce, překročily pohoří Aleganské a zaujaly východní stranu kotliny misisipské, dále i tuto řeku a Skalné hory, až konečně úchvatnému jich postupu meze položil Veliký ocean. Neodolatelným proudem zaplavil živel anglosaský neobsáhlé končiny západu a drahou Pacifickou spojil břehy atlantské s tichomořskými. Na jihu vítěznou válkou s Mexikem a nabytím severních jeho provincií, jmenovitě Texasu, opanovaly Spojené obce i celé severní pobřeží zálivu Mexického; konečně na severu odkou-

pením Rusku Alašky rozšířily hranice držebností svých až za kruh severní točny. Na ten čas sice zdá se, jakoby obrovská republika byla dospěla k nejdalším mezem přirozeného a rozumného svého rozšíření, avšak nicméně nedá se tajiti bažení Amerikánů ještě po dalších anexích, kterýchžto choutek předmětem jsou především Kanada a požehnané veliké ostrovy Západní Indie.

Jako v každé svobodné obci, tak i ve velké republice severoamerické nescházelo nikdy stran, ale stranictví toto, osvěžující život veřejný, týkalo se jenom otázek vedlejších a podřízených, nejvíce národohospodářských, a dle měnění se poměrů i tyto sporné otázky měnily se, staré strany zanikaly a nové se tvořily. Jediný trvalý spor, který nedocházel vyřízení, nýbrž čím dále tím větší rozštěpení v Unii působil, byla rozepře států jižních a severních, týkající se otroctví černochů, jež posléze vypukla v onu krutou válku občanskou, ve které jih podlehl a hanebnému otroctví, této skvrně vzdělaného člověčenstva, konec učiněn jest.

Jak známo, bylo otroctví černochů zavedeno původně ve všech osadách v Americe, znamenitější rozsáhlosti však nabylo jenom v jižnějších krajinách, kde sadařství nemohlo se obejít bez nich; v krajinách však severních, kde hlavní zaměstnání osadníků byla orba, nevzrostlo množství černochů nikdy k znamenitějšímu počtu, poněvadž nebyli tu nevyhnutelní. Při prohlášení samostatnosti tedy snadno bylo státům severním učiniti ten skutek velikomyslnosti, že svobodu, kterou tím nabyly, vztáhly také na různobarvé své bližní, odřeknouce se na vždy, že nebudou trpěti u sebe otroctví. Toho příkladu nenásledovali státové jižní, kde právě na práci otroků zakládal se prospěch země a veřejný blahobyt. Z původních třinácti států, kteří prohlásili samostatnost svou, následujících osm zároveň zrušilo otroctví: Nový Hampshire, Masačusets, Konektikut, Rhode Island, Nový York, Nový Jersey, Pennsylvanie a Delaware; ostatních pět: Maryland, Virginie, obě Karoliny a Georgie, podrželo je.

Později, když se k Sjedenocným obcím přidávali noví státové, přijato jaksi mlčky za pravidlo, aby toliko v oněch, jejichž poloha a přírodní poměry podobaly se k státům jižním, trpěno bylo otroctví, v ostatních pak aby platnosti nemělo. Toto obmezování otroctví v nově přistupujících státech spolku dalo se hlavně následkem veřejného smýšlení, které se vždy více a více ozývati začalo proti porobě černochů, nedůstojné osvětleného našeho století, a v Anglii již záповěď obchodu s otroky bylo způsobilo. Ze států až do roku 1820 nově přistouplých přijati jsou následující co státové bez otroků: Vermont,



Maine, Ohio, Indiana a Illinois; co státové s otroky tito: Florida (prozatím jen co zemiště čili okres), Alabama, Misisipi, Louisiana, Tennessee a Kentuky. Přírůstek ten jeví se ve prospěch států otrockých, kteří však posud ještě byli v menšině proti státům otroky nedržícím. Dosavad byli státové otroctví na tento poměr malou váhu kladli, když však hlasové proti otroctví, ze zásady lidské důstojnosti se ozývající, pomalu začali přecházeti v popuzování proti nim a též v kongresu samém se ozývali: tu státové jižní pojeti jsou obáváním, aby ta věc nepřišla svým časem dále a snad i kongresu nebyla k rozhodnutí předložena. Pročež jali se všemožně pracovati k tomu, aby obdrželi převahu v kongresu, což jedině mohli tím dosáhnouti, když by počet států otrockých převýšil počet států otroky nedržících.

V otázce o přijetí území Misurského (Missouri) mezi státy přišlo v kongresu ponejprv k tuhému setkání se obou stran. Má totiž krajina ta polohu takovou, že při veliké rozsáhlosti své zasahuje s polovice do oboru států severních, otroky nedržících, a s polovice do oboru jižních, otrokářských států. Jednalo se tedy o to, ku kterým má býti nový stát připočten. Po dlouhém, vášnivém rokování zvítězili konečně státové jižní, a Misuri přijat jest do spolku co stát otrokářský. Naproti tomu povoleno jest státům severním v tom, že pro budoucnost obmezeno jest držení otroků na státy pod 36° 31' severní šířky.

Zatím rok od roku zmáhala se v severních státech agitace proti otroctví, ano tvořily se zvláštní spolky, jichž účel byl zrušení jeho, a strana tato, abolitioners (zrušovatelé) zvaná, co den mocnější se stávala. Mělat v čele svým výtečné státníky, kteří ji zastávali v kongresu, a výmluvné lidumily, kteří působili na veřejné mínění. Došlyt věci až tak daleko, že veřejný mír jest rušen, a ve větších městech sváděny krvavé bitky mezi přívrženci států otrockých a stranou abolitionerů. Při takovém stavu věci přirozená byla rostoucí snaha států jižních po rozmnožení sil svých, a tu se oči jejich obrátily na Texas, kterážto země nedávno se byla od Mexika odtrhla a samostatnou stala. Záměr jejich byl, připojiti rozsáhlou tuto krajinu ke Spojeným obcím, v nichž by rozmnožila počet otrockých států.

Texas nazýval se stát spolkové republiky Mexické, mezující se Spojenými obcemi, a rozsáhla země tato, za času španělského panování téměř neobydlená, byla se stala cílem četných vystěhovalců amerických z příležitých otrockých států, a tím samým zaváděno i tam otroctví černochoů, což odporovalo ústavě mexikánské, která otroctví zapovídala. Přišlo tedy ke sporu mezi vládou mexikánskou

a osadníky texaskými, kteří se zbraní v rukou proti oné povstali, a způsobivše vojskům mexikánským několik porážek od Mexika se odtrhli a neodvislost svou prohlásili. K lepšímu zabezpečení této žádali přijatu býti co zvláštní stát za člena Spojených obcí, kterážto žádost jejich, podporována od států otrokářských, ponejprv sice od kongresu zavržena, když však r. 1844 opakována, přijata jest. Následkem toho byla válka s Mexikem, ve které toto nejenom Texas, nýbrž ještě jiné krajiny ztratilo, jimiž území Spojených obcí znamenitě jest rozmnoženo.

Tak ponenáhlu vždy více a více zmáhal se politický vliv jižních států otrokářských, kteří roku 1850 při otázce, zdali nově se přihlašující území Nebraska (ač řadilo se polohou svou k státům severním, v nichž otroctví trpěno nebylo) má míti právo držet otroky čili nic, provedli v kongresu zákon, jenž dovoloval stíhati uprchlé otroky také v státech, kde otroctví bylo zapovězeno.

V nový plamen vyšlehl spor mezi jihem a severem roku 1854 u příležitosti osazování krajiny Kansas řečené, na sever od státu Misuri ležící. Výjevy, jaké se někdy daly při otázce o Misuri a Nebraska, opakovaly se tuto v míře hroznější. Spor nezůstal obmezen na vyjednávání parlamentární, ale přenesen jest na bojiště s ukrutným krve proleváním a plněním země. Osadníci kansaští, přišlí z volných států severních, přepadáni jsou opětne od jižních sousedů svých otroky držících, a jmenovitě kdykoli se jednalo o politické volby, zahrnutí jsou násilně z místa a volení vykonáno od cizích vetřelců ve smyslu straníků otroctví. Když pak osadníci kansaští pod zákonnou autoritou své vlády též zbraně se chopili k obraně práv svých, nastala z toho válka občanská, v níž zahynul nemalý počet lidí a celá města jsou zpustošena.

Mocněji však nežli kdy před tím povstaly proti sobě strany demokratická a republikánská (jak nyní otrokáři a nepřátelé otroctví nazývati se počali) roku 1856 při volbě nového presidenta. Po krutém zápasu dostali vrch demokrati, jichž kandidát Buchanan stal se roku 1857 presidentem. Nicméně plukovník Fremont, kandidát republikánský, též měl pro sebe znamenitý počet hlasů, a již tenkrát tušilo se, že při volbě nejprv příští zůstane vítězství republikánům, jejichžto strana se napořád sílila a k nimž i veřejné mínění vždy rozhodněji se nakloňovalo. To vidouce demokrati, a nemajíce v úmyslu tak snadno svým protivníkům se poddati, začali ve vši opravdovosti pomýšleti na branný odpor a všemožně k němu se chystali. Ta okolnost, že president náležel k jejich straně, získala jim velikou výhodu,

neboť Buchanan nadužíval způsobem nepoctivým své moci k tomu konci, aby státové otrokářští při odstoupení jeho byli v držení vydatných prostředků válečných, státové pak volní jich zbaveni. Tím mělo státům jižním usnadněno býti odtržení se od spolku, státům pak severním stížena válka na jich pokoření.

Co předvídáno a chystáno, uskutečnilo se, když r. 1860 volen za nástupce Buchananova Abraham Lincoln, rozhodný republikán a muž řídké šlechtivosti a ráznosti. Ten při svém nastolení dne 4. března 1861 shledal již celý spolek ve dva nepřátelské tábory rozdělený. Státy jižní totiž ve shromáždění v Montgomery v Alabamě dne 1. února 1861 zřídily se co nový státní spolek pod jmenem „Konfederované státy americké“, zvolily Jeffersona Davise za presidenta, zavedly prozatimní ústavu a zorganizovaly všechny odbory vládní. Jsouce již od více let na boj připraveny a majíce dostatek zbraně i jiných potřeb válečných, povstaly státy jižní co jeden muž, kdežto státy severní, sflu nepřítelovu podceňující, jen polovičatě a nerozhodně sobě vedly. Vzetím tvrze Sumteru v přístavu Charlesterském v Jižní Karolině dne 14. dubna započali odstěpenci nepřátelství. K nim držely státy Virginie, Severní Karolina, Tennessee, Arkansas, Jižní Karolina, Georgie, Florida, Alabama, Misisipi, Louisiana a Texas s 5 1/2 mil. bílého obyvatelstva a 3 1/2 mil. otroků. Naproti nim stály svobodné státy severní, s nimiž držely též některé státy otrocké jakož i teritoria, úhrnem 22 1/2 mil. obyvatelstva svobodného a 1/2 mil. otroků.

Z počátku vedena jest válka nešťastně pro státy severní na ni nepřipravené, čím dále však, tím více napínal sever všech sil svých ku potlačení nebezpečné zpourey, naproti čemuž jih, jemuž jednalo se o bytí a nebytí, hmotnou slabost svou nahraditi hleděl neslýchanou zuřivostí a ukrutností ve válčení. Výsledek války byl přiměřen poměrům sily obou stran, neboť státy jižní při všem namáhání svém a při vši výtečnosti svých vojevůdců nemohly konečně odolati tak velice hmotné převaze severu, a v dubnu a květnu 1865 poslední jejich vojska, opět a opět rozražená, jedno po druhém složila zbraň, president pak států konfederovaných Jefferson, Davis, jest na útěku jat. Vítězství severních států nad odstěpenci bylo úplné.

Mezi válkou ještě prohlásil kongres v lednu 1864 všeobecnou emancipaci otroků, Lincolnovi pak téhož roku prodlouženo presidentství jeho na čtyři další léta. Ale nebylo mu popřáno sklízeti ovoce vítězství svobody nad hnusnou aristokracií plemene, neboť již 14. dubna zavražděn jest od fanatického přívržence jihu, divadelního

herce Bootha. Na jeho místo vstoupil dle ústavy místopresident Ondřej Johnson.

Nyní nastala vítěznému severu úloha tak zvané „rekonstrukce“ jihu, totiž nového zřízení jižních států na základě svobody černochů, což dalo se s takovým chvatem a takovou přenáhleností, že z toho povstaly veliké zmatky, které doposavad nejsou úplně vyrovnány. Budeť zajisté trvati ještě dlouhý čas, nežli emancipovaní černoši dospějí k tomu stupni civilisace, aby bez nebezpečení pro stát mohli se účastníky státi všech politických práv svobodných občanů. Na ten čas trvá doba přechodu, a není divu, jestliže zde onde slyšíme stěžovati sobě na všelijaké nenáležitosti, nepořádky a hrubé výtržnosti, čehož příčinu hledati třeba v neustálenosti společenských i veřejných poměrů, s jichž konečným upravením také všeliké tyto neplechy pominou.

V nynější době zvláště překvapujícím zjevem jest rychlé zalidňování a vzdělávání západních států a teritorií. Totéž ohromné území na západě za řekami Misisipi a Misuri, které před 25 lety mimo divoké hordy indiánské nemělo téměř žádného obyvatelstva, vykazuje nyní politické rozdělení na více států a teritorií, má mimo 300.000 Indiánů přes 1,200.000 obyvatelů, a na západním pobřeží při Tichém oceanu výborný přístav San Francisco, jedno to z nejdůležitějších obchodních míst světových. Rozšiřování osad, vznikání lidnatých měst v pustinách dříve neznámých, jako v zlatonosných krajinách Kalifornii, Idahu, Montaně, Arizoně, Koloradu a v stříbrnosné Nevadě, jest nade všecko pomýšlení úžasné rychlé. Ohromnému rozvoji a vývoji výroby a obchodu otevřela se nová brána dokončenou roku 1869 železnicí Tichomořskou, kterou nejkrajnější východ s nejkrajnějším západem přímo jest spojen. Podniknutí toto zasluhuje tím větší obdiv, poněvadž dráha ta jde na sta mil neobydlenými krajinami, ano musí dvě vysoká pohoří překročiti. S Evropou sblížily se Spojené obce několika podmořskými telegrafickými lany.

Za důkaz stále vzrůstajícího blahobytu uvéstí lze ustavičné ubývání dluhů jednotlivých států, tak že někteří již ani žádných dluhů nemají, k čemuž dodáváme, že také i veřejného dluhu spolkového, přese vše snížení aneb úplné zrušení daní, které během války byly uloženy, měsíčně o 10 milionů dolarů (po 2 zl. r. m.) ubývá, což u porovnání s kterýmkoli velkým státem v Evropě skoro jako pěkná bájka vypadá.

Nedá se sice upříti, že při všem ohromném hmotném pokroku, jež Spojené obce v celku činí, dostavují se ob čas povážlivé krise,

váznutím obchodu a živností blahobyt jednotlivců ohrožující, z nichž poslední od r. 1873 trvá dosavad, ale takové periodické ochabnutí podnikatelské a průmyslné činnosti jest jenom známkou a přirozeným následkem dřívějšího přílišného jejího napnutí, které v brzce zase ustoupí novému čilejšímu ruchu v tom směru. Mnohem povážlivější jest ta okolnost, že přílišná neobmezenost osobní svobody dopouští vznikat mravní depravaci a korupci v takové míře, až zvláště v době nejposlednější nejenom soukromé nýbrž i veřejné zájmy tím u vysokém stupni trpí. Avšak právě nebezpečný vzrůst mravního toho neduhu musí co nejdříve přiměti zákonodárství k tomu, aby se mu v interesu veřejné bezpečnosti přiměřenými opatřeními opřelo a tím od společnosti zkázu jinak nevyhnutelnou odvrátilo. Že tak se skutečně stane, na to ukazuje v dějinách Spojených obcí nejeden příklad, kterak rozhodně učiněna byla přítrž neřádům a nešvárům, veřejnou bezpečnost v nemenší míře ohrožujícím.

Při neustálém vzrůstání bohatství a moci Spojených obcí vzrůstá tím samým i politický vliv jejich na události světové, který nejednou již v Evropě se osvědčil, a jmenovitě přátelství veliké republiky s největší monarchií na světě, říší Ruskou, ukazuje na to, že snad v době nepřiliš dlouhé severoamerická Unie rozhodně bude spolupůsobiti na přiměřenější se utváření politických poměrů civilisovaných národů.

### Území a obyvatelstvo.

Území Spojených obcí, vyjma zemiště Alašsku leží mezi 25°50'—49° s. š., táhnouc se na příč celou severní Amerikou od ocenu Atlantského až k Tichému. Na severu mezuje s ním britská Kolumbie, země Hudsonského zálivu, Manitoba, jezera Hořejší, Mičiganské a Huronské, a Kanada; na východě Nové Brunšvicko a ocean Alantský, na jihu průplav Floridský, záliv Mexický a republika Mexická; na západě Veliký ocean. Rozlehlost pomezí na suchu obnáší asi 14.000 kilometrů, pomezí jezerního 1400, mořského 8250 km.; největší rozsáhlost země od severu na jih ssi 1260, od východu na západ asi 4600 km. Mimo toto území, odděleno od něho britskými držečnostmi, rozkládá se mezi 54°40'—71°23' s. š. a 123°—150° záp. délky (od Ferra) Alaška, bývalá ruská Amerika, r. 1870 Spojeným obcím postoupená, k nimž od těch dob náleží co zvláštní teritorium. Republika Spojených obcí obsahuje nyní 39 států, 9 teritorií a 1 okres (distrikt), kteréž jsou tyto:

## I. Státy novoanglické.

1. Masačusets (Massachusetts, Mass.) . . . . .	366·9	□ mil a	1,457.351	obyv.
2. Maine (Me.) . . . . .	1646	" "	626.915	"
3. Konektikut (Connecticut, Conn.) . . . . .	232·4	" "	537.454	"
4. Vermont (Vt.) . . . . .	480·3	" "	330.551	"
5. Nový Hampshire (N. H.) . . . . .	436·5	" "	318·300	"
6. Rhode Island (R. I.) . . . . .	61·4	" "	217·353	"
	3223·5	□ mil a	3,487.924	obyv.

## II. Státy střední.

7. Nový York (N. Y.) . . . . .	2210·7	□ mil a	4,382.759	obyv.
8. Pennsylvanie (Penn.) . . . . .	2163·6	" "	3,521.951	"
9. Nový Jersey (N. J.) . . . . .	391·3	" "	906.096	"
10. Maryland (Md.) . . . . .	523·2	" "	780·894	"
11. Západní Virginie (West Virginia, W. Va.) . . . . .	1081·8	" "	442·014	"
12. Delaware (Del.) . . . . .	99·7	" "	125.015	"
Kolumbia, okres (District Columbia, D. C.) . . . . .	3	" "	131.700	"
	5.473·3	□ mil a	10,290.429	obyv.

## III. Státy jihovýchodní.

13. Východní Virginie (East Virginia, E. Va.) . . . . .	1803·7	□ mil a	1,225.163	obyv.
14. Georgie (Georgia, Ga.) . . . . .	2728	" "	1,184.109	"
15. Severní Karolina (North Carolina, N. C.) . . . . .	2384·9	" "	1,071.361	"
16. Jižní Karolina (South Carolina, S. C.) . . . . .	1599·2	" "	705.606	"
17. Florida (Fla.) . . . . .	2787·7	" "	187.748	"
	11.265·5	□ mil a	4,373.987	obyv.

## IV. Státy jižní.

18. Kentucky (Ky.) . . . . .	1772·3	□ mil a	1,321.011	obyv.
19. Tenesi (Tennessee, Tenn.) . . . . .	2144·8	" "	1,258.520	"
20. Alabama . . . . .	2385·7	" "	996.992	"
21. Missisipy (Mississippi, Miss.) . . . . .	2218	" "	827.922	"
22. Texas (Ts.) . . . . .	12·904·4	" "	818.579	"
23. Louisiana (Lo.) . . . . .	1944·7	" "	726.915	"
24. Arkansas (Ark.) . . . . .	2455·1	" "	484.471	"
	25.825	□ mil a	6,434.410	obyv.

## V. Státy vnitřní.

25. Ohio (O.) . . . . .	1879·7	□ mil a	2,665.260	obyv.
26. Illinois (Ill.) . . . . .	2606·2	" "	2,539.891	"
27. Misuri (Missouri, Mo.) . . . . .	3073·8	" "	1,721.295	"
28. Iowa (Io.) . . . . .	2589·1	" "	1,194.020	"
29. Indiana (Ind.) . . . . .	1590·2	" "	1,680.637	"
30. Mičigan (Michigan, Mich.) . . . . .	2665·2	" "	1,184.059	"
31. Wiskonsin (Wisconsin, Wisc.) . . . . .	2536·3	" "	1,054.670	"
32. Minesota (Minnesota Min.) . . . . .	3928·9	" "	439.706	"
33. Kansas (Kan.) . . . . .	3824·8	" "	364.899	"
34. Nebraska (Na.) . . . . .	8574·4	" "	122.993	"
	28.258·6	□ mil a	12,966.930	obyv.

## VI. Státy tichomořské.

35. Kalifornie (California, Cal.) . . . . .	8888·7	□ mil a	560.247	obyv.
36. Oregon . . . . .	4481·3	" "	90.923	"
37. Nevada . . . . .	4897·6	" "	42·491	"
38. Nové Mexiko . . . . .	5700·6	" "	91.874	"
39. Kolorado . . . . .	4915·2	" "	39.864	"
	28.913·3	□ mil a	825.599	obyv.



*Engraving of New York*

NEW-YORK.

## Země (teritoria).

1. Arizona . . . . .	5358	□ mil a	9.658	obyv.
2. Utah . . . . .	3973.9	" "	86.786	"
3. Washington . . . . .	3292.2	" "	23.955	"
4. Idaho . . . . .	4058.9	" "	14.999	"
5. Montana . . . . .	6762.5	" "	20.595	"
6. Dakota . . . . .	7099.1	" "	14.181	"
7. Wyoming . . . . .	4603.9	" "	9 118	"
8. Indian teritorry . . . . .	3245	" "	68.152	"
9. Alaska . . . . .	27.157.6	" "	70.461	"
	65.551.1	□ mil a	317.885	obyv.

Počet neodvislých Indiánů . . . . . 228.614 obyv.

Má tedy celé území Spojených obcí na

168.520.3 □ milích 38.925.639 obyv.

Při tom podotknouti sluší, že počítány jsou míle zeměpisné, počet obyvatelstva pak udán dle posledního úředního spočtení roku 1870, tak že, počítáme-li dle průměrného ročního přibývání obyvatelstva od roku 1790 (ve kterém se dalo první spočtení jeho, které se od těch dob opakuje pravidelně každých 10 let), až do roku 1878, obnáší nynější počet veškerého obyvatelstva Spojených obcí vysoko přes 42 milionů.

Rozdělení tohoto obyvatelstva na celé ploše republiky jest velmi nestejně, jak viděti z podané tabulky. Nej hustější jest lidnatost ve východních státech atlantských, které byly nejdříve od Evropanů osazeny. Čím dále na západ, tím více ubývá lidnatosti, nicméně i v úzlí misisipském a na vzdálenějším západě vytvořily se dosti značná střediska obyvatelstva.

Následující nejlidnatější města Spojených obcí měla roku 1870 obyvatelstva: Nový York 1,441.234 (totiž vlastní město Nový York 942.292, Brooklyn 396.099, k tomu v N. J. Jersey City 82.546 a Hoboken 20.297), Filadelfia (Penn.) 674.022, St. Louis (Mo.) 310.864, Chicago (Ill.) 298.977, Baltimore (Md.) 266.354, Boston (Mass.) 250.526, Cincinnati (O.) 216.239, Nový Orleans (Lo.) 191.418, San Francisco (Cal.) 149.473, Buffalo (N. Y.) 117.714, Washington (D. C.) 109.199, Newark (N. J.) 105.059, Louisville (Ky.) 100.753.

Ve Spojených obcích jest jenom málo vesnic, každá osada, třeba se skládala jenom z několika baráků, nazývá se s pýchou městem (city). V pojmenování míst jeví se náramná chudoba ducha. Hlavní město spolkové nazývá se, jak známo, po zakladateli neodvislosti a svobody Spojených obcí, ale mimo ně chlubí se ještě 137 jiných větších neb menších míst jménem Washington. V Iowě jest 44 takových míst, v Ohio 39, v Pennsylvanii 19 atd.



Rádi také opakují často jmena předních měst evropských, i jest tam více Londýnů, Paříží, Petrohradů atd.; anebo často volí jmena staroklasická, jako Troja, Utika, Alexandrie, Kartago, Palmyra a j. Ulice ve městech naproti tomu naznačují se větším dílem pouze čísly anebo písmeny.

Většina měst amerických vystavěna jest pravidelně dle vzoru vrhcábnice se sítí ulic pravými úhly se křižujících, což vypadá velmi jednotvárně. Prvními budovami měst bývají obyčejně kostel a škola. Nezřídka však stává se, že když pominul podnět, jenž způsobil založení města, toto se opustí a obyvatelstvo jeho jinam se stěhuje. Okresy petrolejové vykazují více takových efemerních míst, která v prošlém čase zmizela z map.

Amerikánská města poskytují oku Evropana, zvyklého uměleckým výtvorům, málo pozoruhodného. Stavební sloh jejich jest tak jednotvárný jako založení jejich, větším dílem střízlivě renesanční. Někde však přece nápodobí se sloh řecký neb římský, a to nejvíce při monumentálních budovách veřejných, kdežto ke stavbám škol, nemocnic, letohrádků atd. oblíben jest sloh anglosaské gotiky ze 16. století. Tím však nemá býti řečeno, že Amerika nemá žádných pěkných měst. Takovým zajisté jest Nový York při ústí Hudsona, první obchodní město ve Spojených obcích a vůbec největší město v celé Americe.



Ústřední park v Novém Yorku.

Nový York vystavěn jest na ostrově Manhattanu a má nejkrásnější přístav na světě, ležící opodál města u Sandy Hooku. Veliká hlavní třída Novoyorská, pověstný Broadway (č. Bródvė), může se právem nazvati ulicí paláců; délka její obnáší 10 km., šířka asi 25 m.; v ní leží skoro všechny hostince, zábavná místa a veliké sklady; zároveň jest hlavní procházkou města. Velikolepý jest shon ve čtvrti obchodnické okolo ulice Wallstreet, jemuž podobného nic nespátňuje se v jiných městech amerických. Tam každý obchodník má svou písárnu, třeba v jednom pokoji s více jinými dohromady, poněvadž nájemné za nejmenší prostor jest zde velmi vysoké. V jediném domě nachází se třebas 50—100 písáren. Domy jsou zde uvnitř i zevnitř samými firmami popsány. Ulice ta není ani 800 m. dlouhá, a přece stojí v tomto peněžním středisku Ameriky celna, bursa, banky atd. Na blízku Wallstreetu leží Castle Garden (č. Khasl), někdejší divadlo, nyní dům určený ku přijímání vystěhovalců do Nového Yorku příšlých, o něž stará se zvláštní ústav komisionářů (Commissionars of Emigration). Pátá podélní ulice (avenue) pověstná jest svými krásnými chrámy a soukromými domy. Podélní třídy vzdáleny jsou od sebe vždy asi 300, ulice příční, v pravém uhlu je protínající 80 m. Dolejší část města jest méně pravidelná. Hlavní žíla východní části jest Bowery (č. Baueri), ulice široká, hlavní žíla části západní třída Hudsonská, majíc každá na sta příčných ulic. Ústřední park jest v Novém Yorku to, co Prater ve Vídni,



Broadway v Novém Yorku.

Hydepark v Londýně, lesík Boulogneský v Paříži. K večeru shromáždí se tam vznešený svět Novoyorský koňmo a v elegantních ekipážích. Z veřejných budov sluší jmenovati obecní dům s průčelím mramorovým, celnu a bursu. Co do čistoty ulic jest Nový York daleko pozadu za kterýmkoli větším městem evropským. V některých čtvrtích města jest nečistota tak veliká, že člověk, jehož oči ještě nezvykl Americe, nemůže tu jíti bez nebezpečení zdraví svého. Skoro všeobecně panuje zde obyčej, všeho druhu domácí odpadky vyhazovati prostě na ulici. Jednotlivých stížností na nečistotu rozličných částí města si úřadové obecní ani nevšímali; výbor městské rady, který měl tu věc vyšetřiti, nechtěl ničeho vědět o nějaké zvláštní nečistotě ulic. Teprv když r. 1873 publicistika té věci se ujala, liče křiklavými barvami stav nečistoty a pocházející z toho nezdравotu, a přinášejíc hrozné zprávy o šíření se cholery v zemi a jejím se přibližování k Novému Yorku, byl zdravotní sbor vyrušen z nečinnosti své, ulice jsou čistěny a otravných látek zbavovány, domy prohlíženy a z bytů vůči hledě nezdравých obyvatelé moci policejní vyklizování. Z ústavů vzdělávacích má Nový York universitu a více kolejí, pak četné vědecké společnosti a více veřejných knihoven; mimo to mají zde sídlo své hojně spolky k nejrozličnějším účelům. Též vychází tu veliké množství novin a časopisů všeho druhu. Naproti Novému Yorku na Long Islandu leží sesterské město Brooklyn, na západním břehu Hudsonu půvabný Hoboken a Jersey city, obojí v státu Novém Jersey, kterážto všechna města tvoří s Novým Yorkem jako jeden celek.

Mravní poměry tohoto obchodního emporia jsou málo utěšené, což stejnou měrou platí v lázeňském městě Saratoga Springs na Hudsonu, asi 260 km. od Nového Yorku, majícím asi 8000 obyvatelů. Lázně tyto jsou za letní doby shromážděním elegantní společnosti, stavící tu na odiv báječný, ale na mnoze málo vkusný luxus, při čemž dražota všech potřeb životních nemá sobě rovné na světě.



Park v Saratoge.

Po Novém Yorku nejlidnatější v celé Unii jest Filadelfia (Philadelfia, město bratrské lásky) v Pennsylvanii, založená v poslední čtvrti 17 století od Kvakerů, kteří se tu pod Williamem Pennem usadili. Filadelfia jest pravidelně stavěna, má krásné a široké ulice, přes 170 kostelů, universitu a množství ústavů vzdělání a hmotný blahobyť podporujících. Z budov památný jest starý statní dům,

v němž r. 1776 kongresem vyhlášena byla neodvislost 13 spojených států, pak katedrála sv. Štěpána, celnice Unie, bursa, námořnická nemocnice, proslulá pennsylvanská věznice a velikolepý vodovod Fairmountský. Filadelfia byla sídlem prvního kongresu Spojených obcí až do r. 1800. Roku 1876 odbývána tu byla velikolepá světová výstava a zároveň slavena stoletá památka prohlášení neodvislosti.

Náš vlastenecký cestovatel dr. Štolba \*) líčí Filadelfii, kterou byl navštívil před rokem 1876, takto:

Filadelfie, ležící mezi dvěma řekami: Delaware a Schuilkill, jež několik mil za ní se spojující tak mocný tvoří tok, že, ačkoli Filadelfie má k Atlantickému oceánu téměř 100 mil, možno ji míti přece za pomorské město, jest druhým městem Spojených států co do počtu obyvatelstva, avšak prvním co do rozsáhlosti. Jest ohromně veliká a chová nesmírný počet domů většinou nevelkých, tak sice, že připomíná zevnějškem svým Londýn, a tím více, jelikož četné stavby provedeny jsou pouze z cihel bez vsi obmítky, arci co v prostých těch fačádách velmi překvapuje, jest, že v některých ulicích nalezneš veskeré římsy, schůdky, ano i zhusta celé přízemní části domů provedené z bílého mramoru, jímž se v Americe vůbec velmi plýtvá, jelikož jest ho tam důstatek.

Zdržel jsem se ve Filadelfii sice pouze velmi krátko, a dosti nepatrný celkem zevnějšek města ve spojení s bídným, deštivým a blativým počasím, jež mne tam přepadlo, nenaplnil mne právě obdivem pro Filadelfii, přece však nemohl jsem „Pennovu městu“, jakž ji zhusta po zakladateli jejím nazývají, upříti, že hodí se pro světovou výstavu velmi dobře. Sevřena jsouc dvěma mocnými řekami, ležíc nedaleko moře, zaujímajíc prostor přes čtyry mile dlouhý a přes dvě široký, a chovajíc ze všech měst amerických nejvíce památností historických, hodí se skutečně k podniku, jímž Američané chtějí oslavit stoleté trvání mocné republiky své, a tím více, poněvadž to, co ještě jí schází, zajisté dohoní do té doby, nežli výstava světová otevřena bude.

Když William Penn roku 1682 uzavřel, že založí zde město, tušil dobře, že tato poloha má velkou budoucnost. Světová výstava, jež r. 1876 zde odbývána bude, dokáže vzhledem k vývoji města již během pouhých, poměrně krátkých příprav k ní, zajisté nepoměrně více, nežli za obyčejných poměrů celá desetiletí. Na Filadelfii pohlížejí Američané s velikou úctou.

Ve Filadelfii byla prohlášena dne 4. července r. 1776 neodvislost Spojených států, první kongres republiky zasedal zde, zde utvořena konstituce její, a zde sídlil první její president; proto nazývají Filadelfii „historickým městem Unie“, a proto v ní má být oslavena 100letá památka neodvislosti vlasti světovou výstavou. Většina památností Filadelfie vztahuje se toliko k době počátků bojů za samostatnost a jen málo která sahá před rok 1700, jako kostel Old Swede's Church, jež jest Filadelfičanům proto náramně památným. „London Coffee-Hause“, v němž scházely se před sto lety rozličné vynikající osobnosti, a dům, v němž prý Penn přebýval atd., patří přede všemi do řady historických památek města.

Strom, pod nimžto uzavíral Penn svou známou smlouvu s Indiány, tu „jedinou smlouvu, jež uzavřena byla bez přísah, tu jedinou, jež nikdy nebyla porušena“, nestojí více. Počátkem nynějšího století padl, a jen jednoduchý kámen značí místo, kde strom ten kdysi stával.

Velice zajímavou památkou jest budova „Independence Hall,“ v níž poprvé před započatím boje nynějších Spojených Států proti Angličanům v předešlém století pronešeno slovo, že válka jest nevyhnutelná; v níž přijala roku 1776 prohlášení neodvislosti a s jejichžto schodů, vedoucích na Independence Square, bylo ihned také ohlášeno jásajícímu lidu. Nábytek z památné doby té jest úplně zachován, i četných jiných památek na doby ty tu dosti.

\*) V severní Americe. Cestopisné obrázky. V Praze 1876 str. 55.

S pýchou bledí Američan na nepřilíš imposantní budovu tu, a s radostí dovede tě Filadelfčan až na místo, tážes-li se po ní.

Ve Filadelfii jest pohřben Franklin. Prostá plotna kamenná kryje jeho hrob.

Jednotlivých skvělých staveb chová Filadelfie dosti. V slohu jejich střídají se architektonické myšlenky středověké s nejemodernějšími, a architektonické extravagance s budovami slohu přísného a věrně dle esthetických pravidel provedených. Nehodlám jmenovati jednotlivé; ale to musím uznati, že tak jako v Americe vůbec i zde jest mnoho budov, jež by evropským stavitelům, zvláště ale našim Pražským, za vzor sloužiti mohly.

Mnohému bude se snad zdáti — a možná že právem — že příliš málo pozornosti věnoval jsem městu, jež po hodnou dobu již vzhledem k nastávající výstavě jest v ústech celého světa. Ale pobyt můj netrval tam déle, nežli abych mohl pověděti něco o zevnějším dojmu a o nejpřednějších památkách.

Přece však musím ještě dodati, že koňské dráhy, jichž použil jsem svědomitě, abych zhlédl se po městě dle možnosti, vedly mne ulicemi přívětivými, zhusta stromy opatřenými, a okolo několika přívětivých sadů. —

Ještě několik slov o Laurel Hill Cemetery a o Fairmount Parku.

Mysli si krásný parčík, asi sto a deset akrů veliký, plný pěkných vodotrysku, bohatého stromoví a nádherných mnohdy pomníků — a máš nejpřednější hřbitov Filadelfie Laurel Hill Cemetery.

Nalezl jsem skoro vesměs, že Američané věnují hřbitovům pozornost velkou. Viděl-li jsi takový nádherný, volný, elegantní hřbitov americký, přepadne tě skoro až brůza, když přijdeš do zelených sice, avšak strašně stíněných hřbitovů našich.

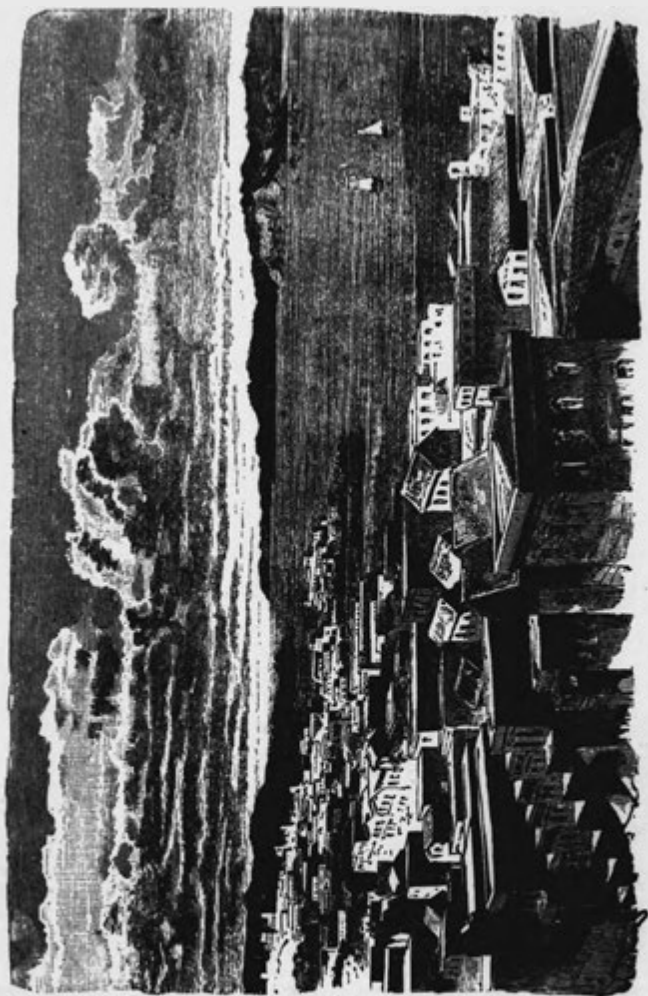
A Fairmount Park? Na pobřeží Schuikillu rostly továrny v úžasném množství, kazily kouřem vzduch, výkaly svými vodu, a ohrožovaly takto velice zdravotní poměry města.

Jednoduchý prostředek. Filadelfčané, aby vyhnuli se nebezpečí a udrželi zároveň své továrny, založili park, jenž jest co do krásy na prvním místě po Central-Parku Novojorském, co do velikosti jej však daleko převyšuje. Kryje skoro tři tisíce akrů, tedy více nežli třikrát tolik půdy co Central-Park, jest protékán mocnou řekou, chová rozkošné stromoviny, háječky, návrší, sochy, pomníky a fontány, jakož i velkolepou a imposantně vypadající vodárnu, jež městu opatřuje zdravou vodu, a jednotlivé partie jeho jsou tak krásné, že dovedly by uchvátiti i umělce malíře.

Abý parku přibývalo hodně mnoho soch, pomníků, fontán atd., jichž třeba počet ohromný, mají-li v parku býti pozorovány, utvořil se ve Filadelfii spolek, kterýž obral si za účel jich zařizování.

Celkový dojem Filadelfie na mne byl asi tento: připadala mi jako mladý obr, jenž stále víc a více roste, se vyvinuje a sílí, a na onom rozhraní stojí, jež tvoří z bocha muže.

Další důležitá města východu jsou: Buffalo (N. Y.) nad pádem Niagary při ústí řeky stejného jména do jezera Erieského, středisko obchodu těchto končin hlavně obilím a dobyt看, který se zvláště plavbou po jezerech Erieském, Ontariorském a Michiganském provozuje. Město má přístav a loděnice, množství továren, asi 40 kostelů, universitu a četné banky. Cleveland (O.) s 92.847 obyvateli (1870) při jezeře Erieském, pověstná čistírnami petroleje a velkolepým průmyslem železářským, lodařským a pivovárnickým, má výborný přístav a provozuje znamenitý obchod přes jezero Erieské. Též jsou tu výborně zřízené školy občanské a četné vyšší vzdělávací ústavy. Toledo (O.) na jezeře Erieském, jedno z nejdůležitějších obchodních míst jezerních, má výborný přístav a jest střediskem



SAN FRANCISCO.

šesti železnic; obzvláště květe zde obchod s obilím a dobyt看. Detroit (č. Dytrait), největší město státu Michiganu, u průlivu spojujícího jezera St. Clairské a Erieské má přes 80.000 obyvatelů, čilý průmysl, obchod a plavbu; obzvláště četné jsou tu měděné hutě. Pittsbours (Penns.) na řece Ohio, má 86.076 (s okolními k němu náležejícími místy asi 116.000) obyvatelů, jest jedno z nejdůležitějších průmyslových a obchodních měst Unie, a slyne hlavně svými hutěmi, čistírnami petroleje, uhelnami, sklárnami a továrnami všeho druhu. Cincinnati, hlavní město státu Ohia, jehož obyvatelstvo jest třetinou německé, jest středem 18 železnic a provozuje obchod velmi čilý, obzvláště s prasaty, odkud obdrželo přezdívku Porkopolis, ačkoli samo honosí se pyšným příjím královského města (Queen City). Průmysl květe tu ve všech odvětvích. Město má 132 kostelů pro rozličná vyznání, ale pravou pýchou města jsou výborné veřejné školy. K okrase jeho přispívá velmi pět rozkošných parků.

Nelze pominouti mezi městy Unie hlavní město spolku Washington, ležící ve zvláštním distriktu Kolumbii, r. 1790 kongresu přikázaném a k žádnému státu nenáležejícím, aby hlavní město stálo na půdě neutrální. Založen 1790 stal se Washington 1800 hlavním městem Spojených obcí a sídlem kongresu i presidenta. Projektováno v rozměrech velikolepých není doposud, abychom tak řekli, hotové. Uvnitř obvodu města, s veliké části ještě nedlážděného, nalezájí se tu a tam roztroušená skupení domů, tu a tam stojí osamělý palác, ale mezi tím nalezá se mnoho prázdných míst. Nejimposantnější budova jest Kapitol, sídlo kongresu.

Podáváme též o Washingtoně výpisek z uvedeného svrchu díla Štolbova: \*)

Kapitol založen generalem Washingtonem zároveň skoro s městem za veliké, okázalé národní slavnosti roku 1793; avšak dlouhá léta trvalo, nežli dosáhl nynější podoby své. Roku 1814, když nebyl ještě ani dostavěn, zničili jej skoro zúplna Angličané, a budova, která pak v následujících letech na novo postavena, tvoří základ a střed Kapitolu dnešního. Když totiž se ukázalo, že budova ta účelu svému více nedostačuje, přistavěna roku 1850 nová křídla, jež spojena s původním stavením velmi obratně pomocí prostranných koridorů, a takto povstala stavba, jež v každém ohledu budí obdiv. Ohromný čtverec, v slohu korintském s četnými majestátními portiky z bílého mramoru vytvořený, pokrývá skoro celé temeno dosti vysokého návrší, a ze středu jeho pyšně pne se k nebesům smělá kopule, jež co do výše i co do leposti vyrovná se úplně světoznámé kopuli Londýnského chrámu sv. Pavla. Rozkošný, úchvatný dojem! Velkolepost spojena co nejužěji s architektonickým vkusem, masivnost ohromná, a přece vše tak umělé a něžné zároveň! Vnitřek nezůstává za nadějemi, jež budí zevnějšek; krásné chodby, přebohaté pokoje, samý mramor a zlato, schody z bílého mramoru a zdi plné fresek neb polovypouklých obrazů. Chodíš z jednoho do druhého a nevycházíš z obdivu — vše jest tak bohaté, tak nádherné, ale přece při tom všem jednoduché.

\*) Str. 64.

Nejvíce zajímají cizince obě sněmovny. Obě jsou velmi prostranné, čtyřhrané, krásné a co nejpraktičtější zařízené, a světlo padá do nich skleněným stropem. Síně senátu je vykládána hnědým mramorem, jež dělí bílé sloupky, a mezi těmi střídají se velká zrcadla s freskami; sněmovna poslanců jest neméně bohatě upravena, ještě větší, mnohem světlejší a ozdobena třemi velkými obrazy, jež představují památné scény z historie Spojených Států. Kolkolem obou sněmoven táhnou se prostranné a pohodlné galerie, z nichž jedna jest na 1000, druhá na 1500 osob.

Kapitol chová překrásnou, velmi bohatou knihovnu, sestávající ze 240.000 svazků, která jest přístupna jen členům zákonodárných sborů a nejvyšším úředníkům státním, a která roste ročně o 15 až 20.000 knih; má svou zvláštní biblioteku právnickou a ohromný počet místností věnovaných pohodlí deputovaných.

Stará sněmovna poslanců, v níž ozývaly se kdysi řeči nejvýtečnějších amerických vlastenců a řečníků, věnována krásnému účelu: má se státi Pantheonem americkým, neboť r. 1864 vyzval kongres veškeré státy, aby zaslaly po dvou sochách nejznamenitějších svých mužů. Posud jsou tam: Lincoln, Hamilton, jen. Green, slavný přítel Washingtonův, Roger Williams a několik jiných. Ano i poprsí Kosciuskovo tu neschází.



Kapitol ve Washingtonu.

Probrati krásy Kapitolu po pořádku nelze. Chci zmíniti se o některých, jak mi právě za pomoci mého denníku na mysl přicházejí. Na předním místě stojí tu bronzové vstupní dvěře do rotundy. Jsou 17 stop vysoké, 9 široké a sestávají z osmi čtverců, jež v krásných reliefech představují jednotlivé scény ze života objevitele Ameriky Kolumba. Mezi čtverci těmi a po stranách jest 16 statuet, představujících vynikající současníky Kolumbovy, a několik hlaviček historiků, kteří psali o objevení Ameriky. Dvěře váží 20.000 liber, stály 30.000 dolarů a byly lity v Mnichově.

Druhé bronzové dvěře tvoří vchod do senátu. Jsou menší, 14½ stopy vysoké a 7½ stopy široké, ale neméně krásné, a poskytují v reliefech na jedné polovici své výjevy z bojů Američanů za svobodu, po druhé pak výjevy z doby míru, pro základy republiky důležité. Stály přý 55.000 dolarů.

Rotunda opatřena jest kolkolem osmi velkými obrazy z historie Ameriky, z nichž některé jsou pěkně provedeny, chová několik kamenných reliéfů, jež mne však rozehráli nedovedly, a jest překlenuta kopulí, jež uchvacuje stříhlostí svou a ozdobena jest bohatými alegorickými freskami.

V Kapitolu i před ním jest několik soch a pomníků, jež však nikterak nedovedly obdiv můj vzbuditi. Američané jsou sice na ně velmi pyšní a považují je



za výborné práce svých domácích umělců. Ale nemohu si pomoci, připadaly my skoro vesměs jako práce začátečnické. Nerad bych Američanům uktivdil. V práci jsou mistři, avšak v umění jimi nejsou; v práci předhonili Evropu, v umění za námi daleko pokulhávají. Arci myslím, že praktický Američan, kdyby uznal za dobré slov těchto si všimnouti, jen ťmrapně by se usmál. Však on ví dobře, co více vynášit.

Kolem Kapitolu jest slušná zahrada asi 30 akrů pokrývající, a v ní mezi jinými též socha Washingtonova. Jest nah, máje šat jen přes nohy a přes jednu ruku přehozený, a hledí ku Kapitolu, přísáhaje rukou pravou a drže meč v ruce levé. Ohledem na to, že představuje muže, jenž povždy, necht jakkoliv jest vyobrazen, musí buditi naši úctu a obdiv, chci pouze podotknouti, že socha jest na malý svůj podstavec příliš velká, že celek jest tedy přede vším trochu nesouměrný. Nejkrásnější na pomníku jest — nápis. „První v srdci krajanů, první v míru, první ve válce“ — tot epitaf, ježž zřídka nalezáme ve světové historii a ježž si ještě řidčeji kdo zaslouží.

Ostatní pomníky jsou ještě slabší. —

Mlůviti o Kapitolu a nezminiti se zároveň také o paláci presidenta severoamerické republiky, bylo by snad nemožné. Jsout obě stavby současné, pocházejíce z téhož téměř roku, obě jsou nejdůležitějšími budovami Spojených Států, a v obou rozhodují se osudy nejpřednějšího státu amerického.

Presidentův palác čili „bílý dům“, jak se obyčejně nazývá, jest mohutná stavba z pískovce, hledící asi z polovice Pennsylvania Avenue na Kapitol. Portikus nešený čtyřmi ohromnými sloupy zdobí vchod, a vejdeš-li, máš co dělat, abys vyznal se v nekonečných těch chodbách a schodech. Živo je v nich neustále; připadá ti to spíše jako v nějaké úřadovně, nežli v paláci vládnoucí hlavy, a to tím více, jelikož o strážích není ani zmínky, a každý vejíti může libovolně bez doprošování a bez protekce.

Sině, ježž věnovány jsou veřejným záležitostem, jsou elegantně sice, ale jednoduše zřízeny. Nejhlavnější z nich jest velká přijímací síň presidentova, tak zvaný East Room. Je 80 stop dlouhá, 40 široká a 20 vysoká. Zde přijímá president všechny důležité hosty co hlava státu — v Evropě by se řeklo, že uděluje audience — zde odbývají se nejroztříčnější státní formality, zde za doby zasedání kongresu vítá president s chotí svou jednou za týden členy kongressu a jiné hodnostáře, a zde jest o nový rok nejživěji, neboť v den ten spěchá vše, co důležité v organismu státním, aby složilo svá novoroční přání „prvnímu občanu“ velké republiky.

S jedné strany jest „bílý dům“ obklopen roztomilým parkem, v němž každého téhodne odbývají se veřejné koncerty, shromažďující květ společnosti Washingtonské.

Po pravici pak sousedí s ministerstvem války a námořnictva, s dvěma ohromnými to budovami, ježž chovají mnohé zajímavé památky na poslední válku s jižními státy; a s levé strany s krásnou budovou, jejížto fačadu tvoří velkolepá kolonáda z jonických sloupů, 342 stop dlouhá, vytvořená prý dle kolonády chrámu Minervina v Athenách, totiž s mincovnou Spojených Států.

Ohromné stavení jest Patent Office, budova patentů. Každý totiž, kdo získá v Americe nějakého patentu, musí malý, avšak úplně správně provedený model odevzdati do budovy této, a tím získala Amerika laciným způsobem výstavu, kterážto jest nejlepší a nejživější ilustrací nejnovějších pokroků ve veškerých oborech lidské práce. Budova jest provedena ve sluhu doricckém, v rozměrech ohromných, a z bílého mramoru; každý obor má své zvláštní oddělení, a veškerá oddělení jsou nyní již přeplněna vzorky, které někdy zvláštností svou překvapují, avšak skvělé svědectví vydávají o pokrocích práce.

Washingtonská ústřední pošta jest palác, jenž taktéž úžasem naplňuje. Ohromná stavba z bílého mramoru, vyplňující celý jeden blok, svádí cizince k myšlence, že má před sebou sídlo nějakého velmože. Ale jest potřebí takových rozměrů. Veškerá nedodatelná psaní Spojených Států zasílají se sem, zde se prohlízejí a pak po opětném pokuse, aby důležitější z nich dodány byly adresátovi, propadají ohni. Dead Letter Office (místnost mrtvých psaní) zove se oddělení, kdež propadají psaní ta svému osudu.

Zajímavá stavba jest Smithsonian Institution (ústav Smithsonský). Vystavěna jsouc v sluhu románském z červeného tesaného kamene, podobá se spíše nějakému

kostelu. Účel její jest šíření osvěty mezi lidem. James Smithson nazýval se zakladatel její, a po něm jméno budovy. Byl to bohatý Angličan, jenž zemřel r. 1828 v Janově, a zanechal své jmění, maličkost půl milionu dolarů, bratrovci svému s tou podmínkou, kdyby zemřel bez dědiců, že má připadnouti celé jmění Spojeným Státům k tomu účelu: „aby ve Washingtoně pod jménem Smithsonův ústav založena byl ústav k šíření vědění mezi lidem“. Bratrovec, člověk to churavý, zemřel záhy bez dědiců, Spojené Státy ujaly se dědictví, a několik let na to vystavěna rozsáhlá budova, obklopená velkou zahradou a opatřená bohatou, hlavně vědeckou bibliotékou, museem atd., jež jsou obecnstvu přístupny. Hlavní účel ústavu toho jest badání vědecké a rozšiřování jeho výsledků mezi lidem.

The Army Medical Museum nesmí takřka cizinec návštěvou svou opominouti. Před lety bylo to pěkné prý a dobře řízené divadlo: Ford's Theatre. Od doby té však, kdy mezi představení fanatická ruka šlechtetnému Lincolnovi zasadila ránu smrtelnou, učinili z toho ústav, jenž medicovi může býti pravou školou, aby naučil se rány hojiti. Překrásné medicínské preparáty, hlavy tetovaných Maorů z Nového Zealandu, rozkošné kostry i těch nejmenších rybiček, přechetné indianské lebky, modely všech možných amputací, rozstřílené a rozsekané lebky a jiné údy těla lidského z rozličných bitev, fotografie neobyčejných případů z medicínské praxe a nesčetné jiné podobné věci poutají i pozornost laikovu, a neposlední místo zaujímá pěkné pracovaná dřevěná, původní japonská figura medicínská s tělem rozložitelným, jež prý je 250 let stará.

Celá budova jest od zavraždění Lincolnova zcela nově upravena. U okna, kde byla lože, v níž vražda se stala, stojí akvarium a stůl s akty, u něhož pracuje mladý úředník ústavu.

Ještě chci se zmíniti o pomnicích, jež nalézají se mimo Kapitol ve městě. Jsou tři, kteréžto zasluhují povšimnutí. Jeden jest věnován „hrdinovi Novoorleanskému,“ generálu Jacksonovi, a dva ostatní Washingtonovi.

Pomník Jacksonův jest velice smělý. Velký kovový kůň s jezdcem, vzpínaje se, stojí na zadních nohách, a ohon jeho vlaje ve větru. Clark Mills vytvořil pěkný pomník ten, jehož nejpřednější stránkou arci jest jen smělost.

Téhož umělce socha Washingtonova jest, ač ne tak smělá, přece výraznější. Představuje Washingtona ve vítězné bitvě u Princetownu, a kontrast mezi strachem, jež jeví kůň před nepřátelskou palbou, s klidem, jež zračí celá postava generála, jest zobrazen velmi šťastně a působí velmi dobře.

Druhý pomník Washingtonův jest sice velmi krásně myšlen, avšak jest pomníkem — budoucnosti. Má sestávat z obelisku, jenž bude nejvyšší celého světa, totiž 200 metrů. Avšak za mé návštěvy bylo ho vystavěno teprv 60 metrů, a o pantheonu, jenž třiceti sloupy nesen kolem obelisku skvíti se má, není posud ani památky. Každý stát měl poskytnouti památný kámen a v pantheonu měly se skvíti sochy mužů, již vynikli v boji za svobodu vlasti, jakož i památky po prvním jejím presidentu. Kameny sice došly z mnohých států, avšak kdy dojdou svého účelu, to neví prozatím nikdo.

Mezi přední města Spojených obcí náleží též Boston, hlavní město státu Massachusetts, při zálivu po něm nazvaném, mající silně opevněný přístav, loděnice, znamenitý obchod, zvláště do východní Indie, přes 100 kostelů rozličného vyznání a četné vědecké ústavy. Znamenitá jest zdejší činnost literární. Boston jest proslaven v dějinách Unie a rodištěm Benjamina Franklina. Nový Orleans, přední město v Louisianě a druhé obchodní město republiky, leží při řece Misisipi asi 100 angl. mil nad jejím ústím, a jest největším tržištěm bavlnným na světě. Obyvatelstvo jeho jest smíšenina národů, hlavně Francouzů, Španělů a Angličanů, mezi nimiž žije množství černochů. Nový Orleans došel smutné pověsti pro nezdravé podnebí své a často

zuřící žlutou zimnici, která právě v době, co toto píšeme, opětne oběti zachvacuje.

Úžasné příklady rychlého vzrostu amerických měst poskytují St. Louis a Chicago. Jest málo měst v Americe, které se těší z polohy tak příznivé, jako St. Louis v státu Missouri, na pravém břehu řeky



Přístav St. Louiský.

Misisipi v středu úžlabí jejího, v stejné vzdálenosti od krajních konců velikých jezer a zálivu Mexického, atlantského pobřeží a svahů Skalných hor, pro hojné prostředky komunikační zde se sbíhající, jak vodní (Misisipi a Misuri) tak i suchozemské (dráha Tichomořská

i množství jiných železnic) středisko obchodu nitrozemního. Též průmysl zdejší jest velerozsáhlý, nejvíce pracuje se v železe, na které se v okolí doluje; mimo to jsou tu četné továrny na zboží vlněné a bavlněné, na stroje, barvy, lučebniny, tabák, cukr, olej, voskované plátno atd., též vinopalny a pivovary. St. Louis jest sídlem katolického arcibiskupa a dvou universit, jedné katolické pod správou jezuitů, a druhé Washingtonovy, bez fakulty theologické. Mimo to jest tu hojnost vyšších i nižších škol výborně zřízených. Roku 1850 měl St. Louis 75.000 obyv., 1860 již 160.000, 1870 vzrostlo obyv. na 310.000, 1873 udáván počet jeho na 380.000, a nyní cení se již na půl milionu — progrese to zajisté ohromující. Město to jest jako stvořeno, býti hlavním městem veliké republiky, a také již nejednou bylo na to pomýšleno, aby sídlo spolkové vlády bylo sem z Washingtonu přeloženo.

Ještě úžasnější jest záchvatný vzrůst města Chicago (č. Čikého) v Illinoisu, které r. 1831 založeno mělo 1839 teprv 3200, r. 1849 již 23.000, r. 1859 již 90.000, r. 1870 dokonce 298.977 obyvatelů. Ačkoli roku 1871 stráženy byly strašným požárem dvě třetiny domů, vyrostl nicméně tento počet v nejprv příštím roce o více než 30.000, r. 1873 napočítla tamější obchodní komora 430.000 obyvatelů, a nyní dosáhl jich počet už 500.000. Chicago, ležící při jezeře Michiganském, jest hlavním přístavem velikých jezer. Jímí spojeno jest město s řekou sv. Vavřince v Kanadě a zároveň i s Hudsonem a Novým Yorkem. Chicago jest největší skladiště obilí na celém světě, a má četné továrny na stroje.

Zevnějšek Chicaga, praví Štolba,\*) jest velikolepý. Vlastní jádro města sestává ze širokých bohatých ulic, jejichž domy podobají se přímo palácům, a v nichžto nesčetné vozy, mezi nimiž omnibusy a vozy pouličních drah největší tvoří počet, působí po celý den život přebujný. Každou chvíli upoutá zraky své nějaká velkolepá budova, jižto nalezněš i v Evropě ne mnoho rovných, nějaký bohatý krám, elegantní hostinec atd.; anebo překvapí tě, procházejícího se ulicemi těmi, pojednou zvláštní obloukovitý most přes to neb ono rameno Chicaga Riveru a okolo něho nprostřed města mocné lodě. Procházka ulicemi baví velmi. Tu je ambulanti ovocnář s překrásným kalifornským ovocem, tu vidíš za sklem všechny možné druhy prapodivných obyvatelů jezera michiganského, tu láká tě na rohu postranní uličky chlapík ve fantastickém rytířském obleku a nabízí ti ku koupi — péra, jež sebe více rozkřipány ihned zase pílí, když pohybými prsty špičky narovnáš, a tak to jde pořád, že sotva se můžeš zpatmatovati.

Tak v středu města.

Části města mimo střed tento, mimo tak zvané „Fire Limits“ (hranice ohně), které arci stávají se stále širšími a v jichž obvodu smějí se stavěti budovy pouze z kamene a ze železa, jsou většinou dřevěné. Celé ulice táhnou se v postranních čtvrtích, v nichž spatříš někdy sotva kamenného domu. Arci že dřevěné domy ty vypadají velmi slušně a jsou velmi pohodlné, a ulice nepůsobí nikterak, jakoby nenáležely k velkému městu.

\*) Viz dle svrchu uvedené, str. 89.

Domy v srdci města jsou velmi krásné a bohaté. Zevnějšek jest z tesaného kamene neb docela ze železa, avšak vnitřek za to překvapuje tím více. Jest totiž úplně dřevěný. Když četl jsem r. 1871 o hrozném onom požáru, jenž zničil tisíce domů, nešlo mi to do hlavy, a když viděl jsem v Chicagu r. 1873 ještě ohromné zříceniny velkolepých domů kamenných, nemohl jsem pochopiti, jak bylo možno, že domy takové nedovedly ohni odolati.

Brzy došel jsem však vysvětlení.

Viděl jsem totiž v Chicagu stavěti mnoho domů, jichž fačada byla roztomilá, buď kamenná neb železná, jež však uvnitř vypadaly jako dřevěné klece. Veškeré příční zdi, mimo zdi hlavní, jsou úplně ze dřeva postaveny, tak sice, že člověk mimovolně zpomene si na známý vtíp o síle zdi domů amerických, že není radno opřít se o zeď, poněvadž kdyby soused zatloukal právě v místech těch hřebík, mohl by v těle se octnouti.

Za to však staví se náramně rychle. Parní stroj vytáhne kámen a všechny ostatní věci snadno nahoru, a pak není divu, že za 14 dní vyroste dům z přízemku do třetího patra.

Vnitřní ty dřevěné stěny podporují oheň, když náhodou vypukne, nesmírně. Co však jest ještě velmi smutnou stránkou v okamžicích takových, jest okolnost ta, že celou budovu nesou v přízemku obyčejně železné sloupky. Jakmile vypukne oheň a sloupky ty se rozpálí, počnou se roztahovati, a zdi nad nimi praskají pak ihned.

Domů z úplna železných jest v Chicagu taktéž dosti. Vypadají však tak, že nelze jest téměř od kamenných ani rozeznati.

Co dále vysvětluje, že požár r. 1871 mohl nabyti takých rozměrů jest, že většina ulic jest dlažděna dřevěnými kostkami. Jeť to sice dlažba velice příjemná a možná jen tam, kde nalezá se takové bohatství dříví na blízku jako v Chicagu. Avšak když vypukne velký oheň, stane se příjemnost ta velmi osudnou. R. 1871 nehořely pouze domy, ale hořela také dlažba ulic, ano přenášela oheň dále a činila takto přístup k hořícím budovám téměř nemožným. A nezdá se, že by zkušenost, jižto dožili se Američané ve velkém onom požáru, byla je napravila. V dlažbě aspoň zůstali při starém; většinu ulic svých dlaždí posud jako dříve dřevěnými kostkami. Pohodlí je v Chicagských domech jako v Americe vůbec veliké. V každém skoro velikém a vysokém domě jest vytažovací stroj, elevator, jenž pomůže ti do kteréhokoli poschodí takofak v okamžiku; a nechceš-li použiti elevatoru, máš v přízemku dalekomluvy. Na příhodném místě v průjezdu nalezneš několik otvorů s vyčnívajícím okrajem a s jmeny nájemníků; přiložíš ústa, zavoláš si na toho, s nímž mluviti chceš, necht je v kterémkoli poschodí, pak přiložíš ucho, a smluvil jsi se, aniž bys byl musel schodům se i jen přiblížiti.

Popis velikých měst amerických byl by neúplným bez San Franciska, středistě veškerého obchodu Kalifornie, ležícího při chobotu stejného jmena, v němž má výborný přístav. Železnici Tichomořskou spojeno jest s východem americkým a oceánem Atlantským, a četnými parníky s Asií a Australií. Vedle rozsáhlého obchodu jest i průmysl v neustálém rozkvětu, jmenovitě jsou tu velké pivovary. San Francisco jest mezi velikými městy americkými nejnovější, nicméně mnohé z nich vzrostem svým předstihlo. Založeno roku 1847 má v této době již přes 200.000 obyvatelů. Jestit ono bez odporu nejkrásnějším městem Unie, a jenom Nový York může se v tom ohledu s ním rovnati. Na všechnen způsob však, kdo déle v obou městech žil, dá přednost San Francisku. Město vystavěno jest na půdě pahorkaté, má půvabnou polohu a jest skoro na všech stranách mořem otočeno. Výbornějšího podnebí, nežli jest to, které zde po devět měsíců do roka panuje, nemožno sobě přát. Při úplně jasném, skvěle blankytném nebi, jaké zde celý den nad sebou vidíme, jest nicméně vzduch i vysoko v letě vždy příjemně chladný. Obyvatelstvo skládá se z lidí všech národů, hlavně Amerikánů, Francouzů, Španělů a Němců, nepočítaje Číňany, jichž také značný počet se tu nachází, kteří však v sociálním ohledu žádnou roli nehrají. Nikde není společnost tak vybraná jako zde, a cizinec nachází vždy snadného přístupu do rodin, což činí živobytí zde příjemnějším a obcování důvěrnějším, nežli obyčejně bývá ve Spojených obcích; ano též Amerikáni zde žijící přijali jakousi evropskou uhlazenost, která jim dobře sluší. Ulice jsou široké a čisté, ale někde tak přfkře, že skoro

nemožno jest jimi jezdití. Ve všech ulicích viděti jest krásné domy, a jestliže Novyorský Broadway co do velikoleposti daleko převyšuje hlavní třídu zdejší, zvanou Kerney Street (č. Kherny strýt), tož beze vši pochybnosti jest procházka touto mnohem příjemnější, nežli po ohromném Broadway, kde po celý den jest takový shon a taková tlačence, že nelze se ani na slovíčko zastaviti se známým ježž potkáme, a hluk od vozů i jiný povyk tak ohlušující, až z toho závrat do-  
stáváme. V San Francisku naproti tomu děje se vše mnohem tišeji a pohodlněji, a člověk může ve vši klidnosti zvolna kráčet ulicemi beze všeho nebezpečení pro svá kuří oka. Kdo si dovede věc zaříditi — a tomu se zde brzo naučí — může tu za málo peněz velmi dobře žiti; přívětivých soukromých bytů jest dosti na výběr, a co do potravin, jest San Francisko pravým rájem pro každého labužníka. Les i pole poskytují nejchutnější zvěřinu, řeka i moře nejlahodnější ryby, a výtečné ovoce kalifornské jest pověstné; mimo to přichází ze střední Ameriky jižní ovoce všeho druhu, a lanýže a šampiňony jsou pochoutkou při každém obědě. Rozličné menší společenské zahrady a veliký skvostný park, spojený se zoologickou zahradou, jsou shromážděním obecnstva, které si za krásných dnů vyjde pěšky pobavit se pod širým nebem; jedoucím zase koňmo nebo v kočáře bývá cílem tak zvaný Cliffhouse, hostinec to vystavěný na skalisku u samého moře, rozkošné to místo, kde možná požívati posilujícího vzduchu mořského, a dívati se bez omrzení celé hodiny na bouřlivou hru pěnících se vln. Nedaleko od hostince toho leží v moři více jiných skalisek, kde prohání se na sta tuleňů, jež zapovězeno jest lovití. Tato zvířata jsou miláčkové měštáků, a mnohá z nich, vynikající nad ostatní velikostí, postavou neb barvou, mají zvláštní přezdívky, pod nimiž všeobecně známa jsou. O kratochvil v pozdních hodinách denních postaráno jest večerními zábavami a tanečními věnečky; též má San Francisko několik pěkných divadel, která však co do rozmanitosti a velikoleposti svých produkcí nikterak se nemohou měřiti s Novyorskými.

### Lid a jeho živly.

Nepočítajíce původní domácí obyvatelstvo, Indiány a lidi barevné (černochoy a smíšence), o nichž bude později řeč, náleží bílé obyvatelstvo Spojených obcí větším dílem kmenu anglosaskému čili britskému. Z počtu obyvatelstva roku 1870 vyšetřeného bylo číslem okrouhlým 33 milionů domorodců a 6 milionů přistěhovalců. Celkem děje se v Americe působením poměrů klimatických, jmenovitě suchosti vzduchu, před očima našima takorba fysická i mravní přeroda, tvoří se totiž nové plémě lidské. Všichni vesměs pozorovatelé shodují se v tom, že Severoameričan celým vzhledem svým nápadně se liší od evropských svých soukmenovců, blíže se vždy více a více k typu indianskému; ano mnozí neostýchají se tvrditi, že takovou proměnu pozorovati jest nejenom na rozených Amerikánech, nýbrž i na přistěhovalcích, kteří již delší řadu let v Americe strávili. Kůže na těle sesychá, svěžest pleti, ruměnek lící se ztrácí, nahrazován jsa u mužů jakousi jřlovatou plavou barvou, u žen sivou bledostí. Hlava stává se menší, kulatou, ba i špičatou; obzvláštního vyvinutí docházejí lícní kosti a svaly chrupní, spánky zapadají, čelisti rostou do hmoty, oči leží v hlubokých, k sobě sblížených důlkách, duhovka jest malá, pohled pronikavý a divoký. Dlouhé kosti ještě více se prodlužují, jmenovitě na hořejších končetinách, tak že v Anglii a Francii

zhotovují se pro Amerikány zvláštní rukavice s delšími prsty. Pánev ženská přibližuje se tvarem svým k mužské. Vlasy severoameričanů přijímají na sebe svilosť a tuhosť vlasů indiánských, ačkoli původně měli vlasy měkké a kadeřavé. Úhledná plnosť a okrouhlost těla mizí, krk patrně se prodlužuje.

Dostává-li takto tvárnosť Severoameričana zcela zvláštního výrazu, tož i celé chování jeho, mající do sebe vždy něco chvatného a zimního, nápadně liší se od vážnosti a rozvážlivosti jeho kmenovců v Anglii.

Příčina tohoto nervosního, nestálého chvatu zdá se též ležeti v podnebí, neboť jeví se již při všech přistěhovalcích, žijících delší čas ve Spojených obcích.



Typy severoamerické.

Tento chvat jest také z veliké části původem proměnlivosti obchodních a živnostních poměrů, jakož i společenského života amerického, jeví se i v nejmenším jednání. Zdá se, že Amerikánu zcela nemožno jest, jen chvilku zahálet. On nedovede pokojně seděti na stoličce, nýbrž houpá se na ní sem tam. Ruce jeho bezděky vždy něčím se zaměstnávají, ať je to cokoli, čeho se právě chopí, byt to byl třeba jen konsek papíru, jež zmačká a zdrmolí. Amerikán neumí choditi zvolna, všickni běhají. Ale nesmíme si mysliti, že mají všickni ti lidé na spěch. Naopak mnohý z nich posadí se najednou někde na plot, na hůl anebo na něco jiného, kde jenom ustavičným se kejkláním udržeti se může v rovnováze. Za chvilku vyndá z kapsy nožík a počne fezati co mu do rukou přijde, třeba plot sám.

Obzvláštní protivn tvoří Amerikán k váhavému, opatrnému měšťáku německému. Pozorujme jednoho i druhého při čtení novin ve veřejném místě. Němec přikročí zvolna ke stolu, odloží povážlivě klobouk a hůl, opráší stoličce kapesním šátkem, posadí se zvolna ale jistě do pravé positury, a přesvědčiv se, že na stole všecko jest v pořádku, vezme konečně do ruky list, rozevře jej pozorně, položí zrovna před sebe a počne shora od levého konce na první straně prohlížeti obsah. Zcela jinak Amerikán. Ten beze všeho popadne noviny a pohlédne na ně jak se mu právě do ruky namátly, pak vrhne se na nejbližší stoličce, roztáhne nohy pod stůl anebo na stůl, aby nabyl potřebné opory, počne se houpát a obracuje při

Hellwald. II.

tom listy, vrhaje na každý zbežný pohled, čte zde něco a tam něco, a konečně hodí noviny celé zmačkané na stůl, dříve ještě nežli Němec ke čtení se dostal. Dá-li si Němec nalít pivo, pije rozvážlivé chvilkami po doušku; Amerikán vrhne do sebe najednou všechn obsah sklenice. Ve veřejných místech a divadlech musejí všechna sedadla býti mnohem širší nežli v Evropě, aby sedící na nich mohli se pořádně otáčet a vrtět. A přes to všechno vyběhne v každém meziaktí větší polovice diváků ven, aby své nestálé povaze nějakou proměnu zjednali. To jest také příčinou, proč Amerikán nerad přijímá závazky, které by jej na delší čas v nějakém poměru poutaly. Odtud pochází též nepokojný pud k stěhování, kterýcky. My máme citlivost Francouzů bez jejich pružnosti, vážnost letory anglické bez její klidnomyslnosti; v ohledu na systematické zvyklosti života jsme nanejvýše bezstarostní. Většina úmrtí v této zemi zachvacuje lidi poměrně mladé, čehož obyčejně bývá příčina vysílení nervové soustavy.



Švihák na Broadway.

bývá příčinou, že nezřídka bez patrného podnětu opouští místo kde již byl zdomácněl, aby si vyhledával jiný domov.

O této povaze Amerikánů vyjadřuje se časopis „New York Tribune“ takto: Amerikáni jsou velikou většinou lid nervosní. Naše politické, finanční, společenské a intelektuální cesty a výsledky směřují vesměs k tomu, abychom udržování byli v ustavičné rozčilenosti. My se přilíš snano vyšínujeme z rovnováhy, a zřídka pojímáme nehody filosofii

Amerikána tuto vylíčeného, člověka dlouhého, vyzáblého, který žvýká tabák, ve společnosti nohy na stůl klade, a každého, kdo mu v cestě jest, na stranu odstrkuje, zvykli jsme nazývati Yankee (č. Janký). To však činíme bezprávně. Slovem Yankee, které jest indiánská korupce jména English (Angličan), nazváni jsou výhradně obyvatelé Nové Anglie, kteří až dosavad před ostatními svými kmenovci v Americe vyznačují se zvláštní přisychlostí k mateřské zemi své, účastenstvím, jaké projevují v jejích duševních a mravních snahách, jakož i zachováním mnohých staroanglických chvalitebných obyčejů, jmenovitě co se týče obliby v polním hospodářství, stavby a upravení příbytků atd. Jich vynikající duševní nadání jeví se také v jich celém vzezření. Jakkoli Yankeeové tvoří jenom desátou část celého obyvatelstva Spojených obcí, nicméně jimi provádí se průměrně více než polovice všech znamenitých podniků v zemi, jakož i větší část spisovatelů a učenců, jimiž severní Amerika honositi se může (Franklin, Prescott, Longfellow, Parker, Emerson a j.) jsou rodilí Novoangličané

Vedle živlu anglosaského, již zdomácnělého, nalezáme stejně dlouho zdomácnělý také živel románský, jehož representanti jsou Francouzové a Španělové v těch státech, které byly někdy koloniemi těchto národů. Toto románské obyvatelstvo zachovalo dosavad



národnost svou, ačkoliv ostatně valně se poamerikánilo; naproti tomu potomkové dávných osadníků kmene germanského, Holanďanů, Skandinavců a j., splynuli s příbuznými Anglosasy.

Noví přistěhovalci, kteří od uznání samostatnosti Spojených obcí pomohli v tak veliké míře zalidnit zemi, náležejí k nejrozličnějším národnostem, mezi nimiž však nejčetnější jsou Němci a Irčané, s nimiž nám potřebí se blíže seznámiti. V nejnovější době také náš národ Český nenepatrně rozmnožil počet vystěhovalců do Ameriky, i pokusíme se o to, abychom čtenářům svým podali co možná úplný přehled osad českých ve veliké republice zaatlantské.

Osady Němců, k nimž připojují se menší národové germanští, jako Holanďané, Flámové, Švýcaři, baltičtí Němci, Dánové ano i Skandinavci, nacházejí se mezi řekami Delaware (č. Delauér) a Susquehanna v Pennsylvanii, po obou stranách Ohia kolem Cincinnati podél jezera Mičiganského, na západním pobřeží misisipském na blízku Dubuque-u, okolo St. Louis a v Misuri. Jihozápadní část Wisconsinu jest, jednotlivé krajiny vyjímaje, skoro veskrz německá, a také v ostatních částech toho státu Amerikáni rychle a pravidelně ustupují. Okresy výhradně německé jsou pro americké poměry rolnické již přelidněny, a již se z nich děje silné stěhování do Minesoty, Nebrasky a Iowy. Mladší synové statkářů bývají od rodičů penězi odbýváni, aby si tam zakládali nový domov. Ostatně se Němci neobmezují pouze na krajiny tuto uvedené, nýbrž rozšíření jsou bez výminky ve všech státech Unie, byť i ne v takovém množství.

Dle statistických výkazů žije nyní ve Spojených obcích 1,690.533 Němců, a sice hlavně v následujících státech: v Kalifornii 29.101, v Illinoisu 203.758, v Indianě 78.000, v Iowě 66.162, v Kentuky 30.318, v Marylandu 47.045, v Mičiganu 64.443, v Minesotě 41.364, v Misuri 113.618, v Novém Jersey 54.000, v Novém Yorku 316.902, v Ohio 182.897, v Pennsylvanii 160.146, v Texasu 23.985, ve Wisconsinu 162.314, v ostatních státech po menším počtu. Co se týče nejdůležitějších měst Unie, počítá se na ten čas v Cincinnati 31.000, v St. Louis 40.000, v Chicagu 50.000, ve Filadelfii k 60.000 a v Novém Yorku dokonce 200.000 německých obyvatelů. A při tom ještě každoročně přicházejí noví přistěhovalci, ačkoli v posledních letech počtu jejich značně ubývá, ano r. 1874, následkem neutěšených živnostních poměrů amerických, byl už jenom nepatrný. Ba silně vzrůstající naspět se stěhování do Evropy platí především o Němcích.

Ostatně hluboká roztržka mezi Němci severními a jižními, mezi protestanty a katolíky ani v Americe nepozbývá své přikrosti. Při

tom všem Němci v posledním čase znamenitě postoupili v moci a vážnosti, osvědčivše se ve válce odštěpenecké co věrní přívrženci strany republikánské, již dali značný počet statečných bojovníků a některé vynikající vojevůdce, od roku pak 1870 i ve veřejném politickém životě důležitým faktorem se stavše, s nímž musejí strany počítati. V této nejnovější době mnozí Němci vysoko se povznegli v státní službě.

Ještě četnější nežli Němci jsou katoličtí Irčané. Dle posledního sčítání bylo jich 1,858.827. a nyní zajisté přesahuje počet jejich dva miliony. V poměru k lidnatosti své poslalo Irsko do Ameriky desetkrát tolik vystěhovalců jako Německo. Dle statistických udání vystěhovalo se z Irska od 1. května 1851 až do 31. prosince 1875 2,377.391 osob. Od těch dob klesá však napořád i počet irských přistěhovalců. Téměř všecken tento proud lidstva ubíral se do Spojených obcí, kde Irčané stali se pravým rakem společnost americkou rozjídajícím. Kdekoliv se u větším počtu usazují, dobývají sobě hromadným a solidárním vystupováním svým brzy rozhodujícího vlivu. Nejraději usazují se v státech atlantských, v jichž velikých městech tvoří velikou většinu fabričních dělníků a domácí čeládky; rolníků jest mezi nimi jen 138.000. Za to žije v Novém Yorku více Irčanů nežli v Dublině, totiž 340.000, kteří tvoří skoro celou třetinu tamějších obyvatelů. Oni to jsou, jenž velikým množstvím svým rozhodují všechny obecní volby. Oni volí mayora, smírné soudce i policii. Politické strany musejí Irčanům činiti všude znamenité ústupky. Společenskou i politickou depravaci a korupci, o které jsme se svrchu zmínili, s veliké části zavinili Irčané, kteří v celku jsou málo vzdělaní, suroví, a z nichž vychází největší část zločinců.

### Čechové v Americe.

Dopustili bychom se neúplnosti, kdybychom zde nepodali zprávu také o emigraci české, která po roce 1848 počavši rozmnožila obyvatelstvo Spojených Států do r. 1878 okrouhlým počtem asi o 200,000 hlav. Čechové jsou, vyjma nevelký počet Poláků, jediní Slované, kteří v Americe tvoří obce pro sebe. Ve větších obcích těchto pěstuje se živel národní způsobem utěšeným, a život spolkový a veřejný zdárně prospívá. Americkým Čechům slouží k obzvláštní chvále, že nepřestávají vřelé účastenství věnovati osudům národu svého v původní jeho vlasti, pěstující horlivě vzájemnost s evropskými svými krajany a dávající výraz národní činnosti své v publicistice. Sluší totiž věděti, že v Americe vychází značný počet časopisů českých, ano že

za mořem Atlantským vyvinula se již zvláštní americká literatura česká, sloužící místním potřebám tamějších krajanů našich. Z těch mnozí pomohli si v nové vlasti své k značnému jmění a dobyli sobě čestného postavení, a není bohdá ten čas dalek, že Čechové solidárně ve veřejnosti budou vystupovati, čímž nabudou také většího vlivu politického aspoň tam, kde u větším počtu žijí.

### Rozšíření Čechův amerických.

Emigrace česká podobně německé a irské táhla se z největší části do severních států Unie. Ze všech jižních, druhdy otročích státův toliko tři přilákaly značný počet vystěhovalců českých, totiž Maryland, Misuri a Texas. V prvních dvou bydlí Čechové hlavně v městech Baltimore a Saint Louis; mimo ta města jest jich pořádku. Rolníků jest tedy mezi nimi jenom nepatrný počet. V Texasu naopak zase bydlí Čechové jen pořádku v městech; s největší částí usazení jsou na venku, zabývajíce se polním hospodářstvím. Mimo státy Maryland, Misuri a Texas shledáváme na jihu jenom něco málo Čechoslovanův porůznu ve státech Louisiana, Arkansas a Kentuky.

Za Skalnatým Pohořím, ve státech tichomořských nalézáme jen nepatrný počet Čechů v Kalifornii a Oregonu, a sice asi ve dvou nebo třech městech, jmenovitě San Francisku.

Státy severní, v nichž Čechové jsou usazení, rozdělití možno na dvě skupiny. I. Státy s městským obyvatelstvem českým, čili ony, kde Čechové hlavně neb skoro výhradně ve velkých městech bydlí. Jsou to následující: Masačusets, Nový York, Pennsylvania, Ohio, Mičigan, Illinois. 2. Státy s venkovským obyvatelstvem českým, čili ony, kde Čechové hlavně na venku bydlí a rolnictvím se zabývají. Sem patří: Wisconsin, Iowa, Minesota, Nebraska, Kansas a oblast Dakota.

Kromě těchto dvou skupin nalézáme české přistěhovalce jenom velmi pořádku ve státech Konektikutu, Novém Jersey, Indianě a Koloradu. V jiných státech a oblastích jich vůbec není, až na některé tam zabloudivší jednotlivce.

Spolehlivých zpráv statistických o českém obyvatelstvu v Americe jest veliký nedostatek. Statistické zprávy nám přístupné, vzhledem ku počtu obyvatelstva toho, zakládají se s největší částí na pouhém hádání. Asi před deseti lety stal se pokus sčítání obyvatelstva českého

v jednotlivých osadách amerických, však nedospěl daleko. Úřední census může sice též sloužiti co základ k odhadnutí skutečného počtu obyvatelstva českého v jisté době, avšak sám ten počet nikterak nepostačuje, a sice z těchto příčin: 1. Census úřední vykazuje toliko počet osob v Čechách dle vlastního udání narozených, čítaje děti z rodičův českých v Americe poslé za domorodce čili Amerikány. 2. Mnoho Čechoslovanův z Moravy, Slezska, ba i samých Čech vřaděno bývá mezi Rakušany neb Němce, následkem nejasného udání aneb omylu sčítatelův. — Poslední census spolkový čili federalní od roku 1870 vykazuje tento počet Čechů v jednotlivých státech Unie: Wisconsin 10,600, Illinois 7350, Iowa 6131, Misuri 3431, Minnesota 2166, Nebraska 1770, Nový York 1668, Ohio 1429, Michigan 1176, Maryland 789, Texas 781. V těchto jedenácti státech napočítalo se tudíž 37,381 Čechů v Evropě rozených. S těmi pak, kteří připočtení byli do rubriky Rakušanův neb i Němcův, a kteří v jiných státech porůznu žili, obnášel počet Čechův amerických rodu evropského asi 42,000 osob. (Výkazy podrobné obsahuje „Amerikán“, časopis týdenní, z měsíce května 1872.) Počet přistěhovalců národnosti české od roku 1871 až včetně do r. 1878 odhadnouti lze průměrem nejvýše na 7000 osob ročně. Tudíž by nynější obyvatelstvo české v Americe, rodilé v Evropě, obnašelo kolem 100,000 osob a s dětmi z českých rodičů v Americe zrozenými snad dvakráte tolik. Bezpečně tedy uzavíráti můžeme, že počet amerických Čechův počátkem roku 1879 asi dvakrát stotisíc obnáší.

Na jednotlivé státy rozděluje se počet ten asi takto: Wisconsin 25,000, Illinois 25,000, Iowa 20,000, Ohio 20,000, Nový York 20,000, Texas 15,000, Minnesota 15,000, Misuri 12,000, Nebraska 10,000, Maryland 5,000, Michigan 4,000, Kansas 3,000, oblast Dakota 1,500; v jiných státech a oblastích porůznu 2,000.

Tudíž i v těch státech, kde poměrně jich žije nejvíce, tvoří Čechové američtí jenom nepatrné procento všeho obyvatelstva, totiž: v Nebrasce 3, ve Wisconsinu a Minnesotě 2, v Iowě  $1\frac{1}{2}$  procentu. V celé Unii netvoří Čechoslované ani  $\frac{1}{2}$  procentu obyvatelstva. Při demokratickém zřízení americkém váhu dává počet. — Důležitost jistého živlu národného dle toho se měří, kolika hlasy vládne. Z čísel hořejších jest patrné, že sice Čechové američtí mohou nabyti jisté politické váhy v místních obcích a okresích, kde obyvatelstvo české jest nejintenzivnější, že však v jednotlivých státech váha jejich vždy jen skrovničká býti může, v celé Unii pak nemohou nabyti téměř prázdné důležitosti politické.

### Živnosti. Vyznání. Spolky a jednoty.

Čechové v městech amerických provozují živnosti rozmanité. Jsou obchodníky, průmyslníky a podnikateli, řemeslníky a prostými dělníky čili nádeníky. V Novém Yorku převládá mezi Čechy živnost doutníkářská, v Baltimore krejčovská; v Clevelandu je množství bednářů, v Chicagu jsou krejčovství a obuvnictví řemesly převládajícími. Dostí značný počet Čechů má samostatné továrny a závody průmyslové, jmenovitě ve městech Chicago (Ill.), Racine, Milwaukee, Manitowoc (Wis.), Cedar Rapids (Iowa), St. Louis (Mo.) a San Francisco (Kal.). Obchodníků českých je mnoho nejen v městech, nýbrž i po venkově, kdež mají místy i velmi rozsáhlé obchody, což platí zejména v okresích Manitowoc a Kewaunee ve Wisconsinu, Johnson, Linn i Benton v Iowě, a Saline i Colfax v Nebrasce. Mezi Čechy ve velkých městech je též síla hospodských čili „salonistů“. Práci nádenickou jmenovitě v dřevoskladech a v přístavech živí se tisícové našich krajanů obzvláště v Chicagu a St. Louisu. O hudebníky české není nikde nouze. Lékařů a kněží stále přibývá, jakož i notářů a právníků, kterýchž zejména v Chicagu již jest počet značný.

Obyvatelstvo české po venkově usazené živí se ovšem nejvíce plným hospodářstvím. Ve státech severních hledí si obilí, kukuřice a dobytka; v Texasu převládá pěstování bavlny.

Co do víry Čechové američtí ovšem jsou původně nejvíce katolíci, byť i nebyli vždy skutečnými vyznavači; avšak vyznání protestantská jsou mezi nimi v poměru k celému počtu o něco silněji zastoupena, než v narodě Českém v Evropě. Bylať emigrace evangelíků českých, zvláště v prvnějších letech, poměrně trochu silnější nežli emigrace katolíkův. Protestantských obcí s kazateli nalezá se v západních státech několik, jmenovitě v okresu Racine (Wis.), Linn (Iowa), Republic (Kansas) a Washington (Texas). Obcí katolických s českými duchovními čítá se nyní mezi čtyřiceti a padesáti, kdežto před deseti lety bylo jich jen as třetina toho počtu. V posledních letech rozmnožily se též katolické spolky podporující, které si utvořily Ustřední Jednotu, odbývajíc výroční sjezdy, k nimž jednotliví spolkové vysílají delegáty. Na výročním sjezdu odbývaném v Chicagu v září 1878 zastoupeno bylo 19 spolků se 1414 členy. Celoroční příjem Jednoty obnášel 2466 dolarů, výdej 2386 dolarů.

Národních spolků besedních, čtenářských, divadelních, sokolských a podporujících jest veliký počet po všech osadách česko-amerických,

ba pro zdárné jich prospívání počet příliš velký. V tom třeba Čechům americkým více soustředění nežli rozptýlování sil. Počátkové spolků národních sáhají do let padesátých, a pionéry mezi nimi byly „Slovanské Lípy“ v Saint Louisu, Racine, Milwaukee, Novém Yorku a Chicagu. Původně měli spolkové česko-američtí směr více ideální, vzdělavací, později začal ku předu vystupovati směr materiální, podporovací, který nyní rozhodně převládá. Mnohé ze spolků těch postavily si vlastní síně s divadelními jevišti, tak že nyní skoro v každém městě, kde Čechové u větším počtu bydlí, nalezáme samostatné síně české s divadly. — Počátkem roku 1865 odbýván v Chicagu první český sjezd, obesaný od většiny tehdejších spolků národních po Americe rozptýlených, na kterémž jednalo se o založení velké české osady a utvoření Národní jednoty. K obmyslené velké osadě nepřišlo, ač vzniklo ruchem tím několik menších osad českých na západě. Národní jednota sice povolána do života, avšak rozpadla se ve dvou letech, nemajíc potřebné souvislosti a určitého cíle. V poslední době rozšířil se značně Českoslovanský Podporující Spolek (Č. S. P. S.) jenž původ vzal v St. Louisu již v letech padesátých dle vzoru tajných loží bratrských v Soustátí velice oblíbených. Větve spolku toho tvoří nyní dosti silnou a stále rostoucí Jednotu, kteráž odbývá sjezdy dvouroční. Roku 1878 sjeli se delegáti v městě Clevelandu ku konci června. Jednota čítala 30 čísel čili řádů s 1016 členy, a měla v roce prošlém 12.665 dolarů příjmu, 8626 dolarů výdaje a 16.781 dolarů spolkového jmění. Do konce roku 1878 vystoupil počet členů již na 1500. — V srpnu 1878 svolán do Chicaga první sjezd sokolských spolků, k němuž dostavili se delegáti z osmi měst v rozličných státech. Na sjezdu tom vešla do života též národní jednota sokolská, majíc zároveň účel podporovací. Teprv časem objeví se, bude-li mti zdaru.

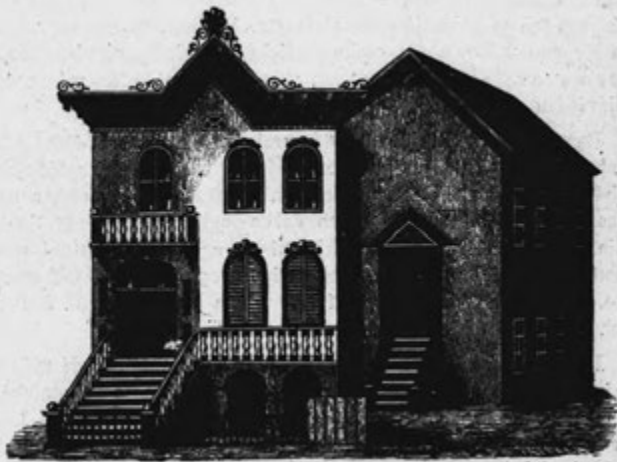
### Místopis českých osad.

V následujícím podáváme data, týkající se míst, kde Čechové usazení jsou v značnějším počtu, spolu se zprávami o projevech národního života těchto. Držíme se při tom aspoň s většou částí článku, jež obsahuje „Amerikán“, prstonárodní kalendář, vyšlý v Chicagu na rok 1878. Data sestavena jsou dle státův a oblastí v abecedním pořádku.

**Dakota.** Okres Yankton čítá asi 350 Čechův, majících svůj kostel a církevní spolek. — Okres Bon Homme čítá 135 rodin

českých a též mnoho polských a rusko-německých. Mají tu kostel a spolek sv. Václava, jenž má asi 30 údův. Nedávno založený spolek hospodářský čítá 60 údův.

**Illinois.** Chicago má kolem 20.000 obyvatelů českých, jichž národní život soustřeďuje se okolo dvou národních síní, totiž síně Tělocvičné jednoty Sokol a síně Česko-amerického Sokola. Tělocvičná jednota Sokol čítá 80 členů a pácí svůj majetek na 20.000 dolarů. Síní její jest hlavním střediskem národního života českého, tam scházejí se četné spolky české i německé, hraje se divadlo, odbývají se české přednášky, různé zábavy a plesy. Divadelní představení bývá mimo čas letní pravidelně každou druhou neděli.



Česká škola v Chicagu.

Česko-americký Sokol čítá 85 členů, má za účel vedle tělocviku divadlo a podporování. Majetek svůj pácí na 27.000 dolarů. Divadlo v síni spolku tohoto obstarávají ochotníci, kteří roku 1877 založili samostatný spolek Tyl. Tento sbor ochotnický čítá několik výborných sil a hraje divadlo každou druhou neděli, vyjma dobu letní.

Z ostatních velmi četných spolků, z nichž jest 14 dělnických vzájemně se podporujících, uvádíme následující: Svobodná obec, založena roku 1871, má účel klesiti cestu myšlénce svobodné a vzá-

jemně se podporovati. Spolek má knihovnu, pořádá každých 14 dní veřejné přednášky a schází se měsíčně v síni Tělocvičné Jednoty Sokol. Pěvecký spolek Lyra, založen r. 1872, schází se ke cvičení každý pátek a účinkuje často k dobrým účelům a při národních slavnostech společně s jinými spolky. Beseda, mající za účel šíření vzdělanost a uvědomění národní, povolána do života r. 1877, zakládá knihovnu a pěstuje zábavy. Česko-národní hřbitov, založen r. 1877, koupil za 10.000 dolarů pozemek, a pracovav pilně a svědomitě ve spojení s několika národními spolky k zařízení hřbitova svobodného, který by byl přístupen každému Čechoslovanu bez rozdílu vyznání, nejsa podroben žádné církvi, dosáhl během roku 1878 svého cíle. U přítomnosti mnoha tisíců Čechův chicagských byl hřbitov v červenci toho roku slavně zasvěcen účelu svému. Spolky katolické jsou tři, které mají tři kostely (sv. Václava, sv. Prokopa a sv. Jana Nepomuckého) a pět česko-anglických škol. Českobratrský reformovaný sbor evangelický, založený roku 1866, má za účel vzdělávání u věcech víry.

Braidwood (Brejdvud) čítá mezi 6000 obyv. asi 450 Čechů. Národní život jest tu čilý. Spolky zdejší jsou: 1. Čtenářský spolek čítající 54 údů, jenž má odbory sokolský, dramatický, pěvecký, a nyní se zasazuje o založení české neb česko-anglické školy. 2. Spolek Thalia, jenž čítá 10 údův, má zvláštní síň a dává dramatická představení. 3. České bratrstvo, spolek podporovací, mající 50 údů a svou síň. 4. Spolek sv. Václava, mající 120 údů a svůj kostel. 5. Jednota Sokol, mající 80 údů, kteří se cvičí v síni Thalie.

Iowa. Iowa City chová asi 800 Čechoslovanů, kteří mají tu národní síň, kde se několikráte do roka hraje divadlo ochotnické a skoro každý měsíc dává ples. Spolky jsou zde čtyry: Slovanská Lípa, spolek vzájemné podpory; Záštitá, mající stejný účel; Ochotník, spolek divadelní a vzdělávací; Českoslovanský svatováclavský římskokatol. podporovací spolek. Zdejší Čechové domáhají se stále platnosti i v politickém zastoupení, a již několik jich zvoleno k úřadům obecním.

Cedar Rapids čítá mezi 10.000 obyvateli asi 1400 Čechů a z těch má asi 40 Čechů vlastní závody obchodní a průmyslové. Národní život je tu velmi čilý. Spolky české jsou: 1. Čtenářský spolek, kolem 60 členův, má pěknou vlastní síň a odbory dramatický, pěvecký a tělocvičný. Divadlo hraje se měsíčně. V spolkové místnosti uhostěna jest soukromá škola česká. 2. Spolek Thalia má též svou síň a hraje divadlo. 3. Česko-bratrský podporující spolek má



50 údů a svou síň. 4. Kostelní spolek sv. Václava má 120 údů. 5. Jednota Sokol má 80 údů a cvičí se v síni Thalíe.

Spillville s okolím tvoří rozsáhlou osadu českou. Krajina skoro výhradně Čechy zalidněná měří 18 mil do délky a 12 do šířky, zabíhajíce do čtyř okresů: Winnesheik, Howard, Chickasaw a Floyd. Hlavní část osady té připadá do okresu Winnesheik, kdež jmenovitě obce Spillville a Ridgeway (Ridžuej) mají četné obyvatelstvo české. V celé osadě této nalezá se asi 500 českých rodin, z nichž je kolem 360 samostatných rolníků. Jsou tu dva české kostely katolické, a třetí se bude stavěti. V městečku Spillville jest velmi nákladná česká škola, dvě české síně s úpravnými jevišti, kde ochotníci několi-krát do roka hrají divadlo.

Okres Tama čítá se sousedním okresem Benton asi 600 českých rodin. Mají tu tři kostely a pojišťovací spolek česko-slovanský. O zařízení česko-anglické školy se jedná.

**Kalifornie.** San Francisco má asi 60 českých rodin. Je tu zábavný a vzdělávací spolek Beseda, čítající 20 členů. Každé čtvrtletí pořádá české zábavy. — V okresu Solano má Jan Votýpka, rodilý Moravan, rozsáhlé vinohrady Bella Vista.

**Kansas.** Nový Tábor, v okresu Republic, jest městečko české stále rostoucí a středisko českého obyvatelstva v tom okresu, jehož čítá se na 160 až 200 rodin. Národní život zastupuje čtenářský spolek, těšící se značné přízni.

Okres Washington má asi 60 českých rodin, z největší části rolníků.

Okres Ellsworth s městečkem Wilson počítá již asi 70 českých rodin, a výhodná poloha vábí sem stále nové přistěhovalce. Mají tu školu česko-anglickou a hospodářský spolek Blahobyť.

Šumava (Bohemian Creek) v okresu Ottawa jest městečko od Čechů založené a čítá 60 českých obyvatelů, vesměs rolníků. Osadníků každým rokem přibývá.

V okresu Summer na pomezí indiánské oblasti začali se před třemi lety Čechové usazovati, a je jich tam nyní asi 30 rodin vesměs rolnictvím se zabývajících.

V okresích Rush, Rawlins, Trego a jinde jsou počátky osad českých.

**Maryland.** Baltimore chová mezi 300.000 obyvateli asi 1000 rodin českých, po městě velice roztroušených. Mají tu prostrannou Národní síň Sokolů, kdež kromě sokolské jednoty Blesk obývají schůze podporující sbor Oul, spolek dám Libuše, zábavný

spolek Olympie, sbor stavitelský č. I., výpomocná záložna a klub demokratický. Jiná velká úpravná síň česká jest Perun Hall, vlastnictví soukromé. Zde scházejí se spolky Slovanská Lípa, Perun, ženský podporující spolek Vlasta, divadelní sbor Thalia a demokratický klub sedmé čtvrti. Jiná síň jest Bohemian Hall, též v rukou soukromých, kde schází se řád Blaník a divadelní sbor Praha. — Je zde též český katolický kostel s farou a školou, a v dolejší místnosti kostelní schází se několik spolků katolických, zejména Obec Svato-václavská. Tiskárnu českou založili r. 1876 V. J. Šimek a spolek.

**Mičigan.** Detroit (Detrójt), největší město v Mičiganu, čítá mezi 115.000 obyvateli asi 1500 Čechův, kteří mají tu kostel sv. Václava. Národní život soustřeďuje se v osmi spolcích. Divadlo české hraje se asi čtyřikrát do roka.

East Saginaw čítá mezi 19.000 obyvateli 350 Čechů, kteří mají spolek čtenářský.

Traverse City čítá 60 Čechů, vesměs uvědomělých a čilých v živnostech i věcech národních.

**Minesota.** St. Paul, hlavní město státu toho, čítá mezi 35.000 obyvateli 665 Čechů. Česká škola trvala zde po několik let, a město ji vydržovalo; však není jí více. Nyní jsou tu čtyry spolky: Slovanská Lípa, Svobodná obec, Řád Čech a spolek sv. Stanislava, který vydrží spolu s Poláky česko-polský kostel sv. Stanislava. Slovanská Lípa pořádá ročně dva neb tři plesy a výlety. Řád Čech ujal se divadla a hraje čtyři- nebo pětikrát do roka.

Nová Praha v okrese Scott jest městečko převážně české, asi 1000 obyvatelů čítající. Jsou tu dvě české síně s divadly, kostel sv. Václava a tři spolky: divadelní Thalia, podporovací Komenský a spolek sv. Václava. V okolí usazeno jest asi 400 českých rolníků, a krajina jimi zaujatá táhne se do sousedního okresu Le Sueur.

Hutchinson v okrese Mc. Lead čítá již kolem 70 rodin českých, a obec Hale v tomtéž okrese také tolik. Nalezá se v okrese tom český spolek čtenářský, spolek vzájemně pojišťovací a česká škola nedělní.

Winona (město) chová mezi 13.000 obyvateli 80 českých rodin, jež mají zde katolický spolek sv. Jana Nep., čítající 53 členy.

Montgomery (Nové Budějovice) v okrese Le Sueur čítá kolem 100 českých rodin; mají tu kostel Panny Marie a čtenářský spolek.

Okres Winona, a v něm jmenovitě obec Hart, má celkem as 300—400 českých obyvatelů.

Owatonna, město se 4000 obyvateli v okrese Steele, má asi 60 Čechů, a je zde kněz český, však kostel mají s jinými národnostmi společně. Zdejší Slov. Lípa má pěknou knihovnu na 400 svazků čítajících. Česká škola soukromá udržuje se zde asi dva měsíce do roka. V okolí je přes 130 rodin českých rolníků. Mají zde též svůj český hřbitov.

**Misuri.** St. Louis má mezi 400.000 obyvateli od 8000 do 10.000 Čechů. Největší proud českého vystěhovalectva táhl se sem v letech 1848 —

1852; jest tedy

St. Louisská  
osada česká jedna  
z nejstarších  
v Americe. Slo-

vanská Lípa  
zdejší založen  
byl v lednu 1859.  
Nyní čítá přes 60  
úřadů, a knihovna  
její obsahuje asi  
1500 svazků, mezi  
nimi mnohá vzác-  
ná díla, jako  
Jungmannův slov-  
ník, Naučný slov-  
ník, Palackého  
Dějiny české a  
j. v. Knihovna tato  
jest bezpochyby  
nejstarší a nejroz-  
sáhlejší česká  
knihovna v Spo-  
jených Státech.  
Slovanská Lípa  
má odhorpěvecký  
Lumír, a odbor



Kostel sv. Jana v St. Louis.

dramatický Slo-  
vanie. Je zde osm  
spolků podporu-  
jících, jmenovitě  
velkořád Č. S. P.  
S., kterážto je-  
dnota v St. Louisu  
původ svůj vzala,  
jsouc nyní po ce-  
lém Soustátí roz-  
šířena, a pět ji-  
ných řádův tětěz  
jednoty; dále dva  
řády jednoty ne-  
odvislých lesníků.  
Samostatný tělo-  
cvičný sbor Sokol  
čítá 70 úřadů a má  
ženský odbor  
Vlasta. V síni jeho  
schází se též če-  
ská sekce dělní-  
cké sociální stra-  
ny. Je zde pěkný  
kostel sv. Jana N.  
s farou a náklad-  
nou česko-katoli-  
ckou školou.

Chrám postaven byl roku 1870 a stál 25.000 dolarů, kdežto náklad na stavbu školy obnášel 10.000 dol. Je zde pět katolických spolků českých, buď náboženských, buď podporujících.

**Nebraska.** Omaha, největší město, čítá mezi 25.000 obyvateli asi 600 Čechů. Život národní se tu pěstuje hlavně zábavami, kde se

česky přednášívá, někdy také divadlo hraje, za kterýmž účelem založen zde spolek dramatický Klicpera, který však zaniknul. Nově založený spolek Palacký lépe prospívá. Vychází zde český časopis „Pokrok Západu“.

V okrese Saunders zmahá se osadnictvo české rychle. Osada Cedar Hill čítá málem 100 českých rodin rolnických, které mají vzájemně pojišťovací spolek proti krupobití. Okolí Cottonwood (Khotnvd) čítá asi 60 českých rodin. Utvořil se zde spolek svatého Cyrila a Metoděje k vůli stavbě českého katol. kostela. Wahoo, městečko nové na železné dráze, stává se zde středem obchodu a má již asi 20 českých rodin. Plzeň jest jmeno nové osady české a pošty v tom okrese.

Crete (Krít) v okrese Saline má mezi 1500 obyvateli snad 250 Čechů. Však co do českého obchodu a ruchu je mu nyní velkým soupeřem Wilber, 10 mil na jih vzdálený, jenž stal se sídlem okresním. V celém okrese Saline jest asi 300 rodin usedlých rolníků českých, z velké části zámožných, kteří mají dvě česko-anglické školy a tělocvičnou jednotu Sokol, která dává též někdy divadelní představení. Ve Wilberu vycházel r. 1877 několik městců zábavný týdeník „Beseda“.

Fairbury okresu Jefferson čítá s veškerým okolím svým 107 českých rodin, však okolí to zasahá již také do okresu Washington, stát Kansas. Jest tu škola česká a spolek Sokol.

Glencoe (Glenkú) v okrese Fremont čítá asi 100 Čechů, kteří mají výpomocný spolek proti škodám z krupobití.

Niobrara s okolím, v okrese Knox (Nax), čítá snad přes 100 českých rodin. Jest tu český rolnický spolek pojišťovací proti škodám krupobitím.

West Point v okrese Cuming čítá mezi 300 rodinami 25 českých, a v okolí usazeno jest asi 70 českých rolníků. Národní život se tu soustřeďuje ve spolku čtenářském, druhý spolek je výpomocný proti škodám z krupobití.

Schuyler v okrese Colfax čítá mezi 700 obyv. 200 Čechů. V okolí nachází se nejméně 250 rodin českých rolníků. Spolky jsou tu dva: Západní Jednota, spolek vzdělavací, a pak spolek kostelní, jenž chystá se k stavbě českého kostela.

**Nový York.** Město Nový York čítá asi 15.000 českých obyvatelů, kteří se tu počali usazovati již roku 1848. Národní život jest tu velmi čilý, a velikého povzbuzení dostalo se mu založením „Newyorských Listů“, které vycházely zprvu co týdeník, potom

co denník; a roku 1877 přesídlily se tam z Clevelandu „Dělnické Listy“, s nimiž „Newyorské“ splynuly, tak že vychází denník i týdeník pod názvem „Dělnické Listy“. Spolků českých jest tu veliký počet, z nichž uvedeme jenom některé: Hlahol, pěvecký, dramatický a v nemoci podporovací spolek; Sokol, spolek tělocvičný; Pokrok, spolek vzdělavací; Thalia; kluby Záboj a Vlastimil; střelecký sbor. Roku 1875 utvořily zdejší spolky české Národní Jednotu, která však nedočkala se náležitého zdaru. Mimo to jest tu pět spolků ženských: Libuše, Lada, Vlastimila, Vlasta a Ladislava. Školy české jsou tu dvě, jedna při českém kostele a druhá národní. Celkem lze říci, že národní živel český v Novém Yorku roste, neboť přistěhovalců českých sem stále přibývá, tak že mezery, které povstanou stěhováním na západ, vždy se zase vyplňují.

**Ohio.** Cleveland, důležité město v státu Ohio, čítá mezi svým obyvatelstvem 15 až 18.000 Čechů, jichž národní život ve spolcích se jeví jest velmi čilý. Roku 1877 měli zde 17 spolků, a z těch jsou hlavnější Slovanská Lípa, Perun, Čtenářský spolek, Svatojanský spolek. Jest zde pět řádů Č. S. P. S., v čemž toliko Chicago předčí, majíc jich pět. Slovanská Lípa má svou zvláštní úhlednou budovu; taktéž Perun má svůj vlastní dům, jenž náleží k nejprostrannějším českým síním v Americe. Národní život projevuje se hlavně provozováním divadelních představení a koncertů, besedami a někdy poučnými přednáškami a slavnostmi. V Perunu soustředila se za dřívějších let téměř veškerá Clevelandská inteligence, byltě spolkem svobodomyšlným, činným a rázným, který důstojně zastupoval Čechy. V posledních letech ochabnul. Slovanská Lípa má vedle pěstování národnosti a života společenského za účel hlavně podporu. Čtenářský spolek má pěknou knihovnu, již stále rozhojňuje.

Velkolepou slavnost národní uspořádal Perun roku 1870 na oslavu památky Husovy, potom všechny národní spolky dohromady oslavením Palackého roku 1876. Zasvěcení síně Perunu 1869 a Slovanské Lípy 1871 slaveno bylo rovněž okazale, s účastenstvím téměř všeho poněkud svobodomyšlného a probudilého lidu českého. Krásná slavnost konána též při svěcení praporu pěveckého sboru Lumíra.

V Clevelandu vycházelo již několik časopisů českých. Týdenník „Pokrok“ přesídlil se sem r. 1870 ze Cedar Rapids, však r. 1877 jest zastaven. „Dělnické Listy“, založené zde r. 1875, přestěhovaly se do Nov. Yorku. V letech 1873 a 1874 vycházely zde „Národní Noviny“, též „Díblík“. Tento poslední vzkřísen k životu v Novém Yorku r. 1878.

Nyní má Cleveland dva české týdeníky, ježto slovou: „Dennice Novověku“, samostatný list radikální, valně rozšířený; a „Rozvaha“, list od strany vládnoucí k účelům volebním vydržovaný. Někou dobu před volbou roku 1878 vydávali „Rozvahu“ každodenně.

Co do povolání jest alespoň devět desetin zdejších Čechů námezdních dělníků, a není skoro řemesla a živnosti, jež by nebyly od Čechů provozovány. Průměrná zámožnost zdejších Čechů není dle toho veliká, a nynější zlé časy krutě na ně dolehly, v kteréž okolnosti sluší hledat příčinu, proč během posledních tří let národní život ochábnul, a za to hnutí dělnické se zmohlo. — V Clevelandu jsou dva katolické kostely české, sv. Prokopa a sv. Václava, při nichž nalezájí se školy, na kterých částečně i české síly působí.

Cincinnati čítá 123 českých rodin, které tu mají dva spolky, podporovací spolek „Slovanskou Lípu“ a dělnický politický spolek. České divadlo hraje se dvakráte do roka a též tolikrát odbývají se plesy. Ostatně českého živlu zde spíše ubývá.

**Pennsylvania.** Alleghany City čítá mezi 60.000 obyvateli asi 300 rodin českých. Národní život jest tu čilý a soustřeďuje se ve čtyřech spolcích, kteréž jsou: 1. Slavoj, spolek ochotnický a vzdělávací. 2. Řád Čech. 3. Svatováclavský spolek podporovací. 4. Spolek dělnický česká sekce jednoty mezinárodní. Je zde též katolický chrám sv. Václava. Každý rok hraje se dvakráte české divadlo, pak se odbývají národní plesy a výroční výlety spolku sv. Václava. Čechů přibývá sem co rok.

Ve Filadelfii čítá se jen asi 150 Čechoslovanů, kteří mají dva spolky podporovací, Vlastimil a tajný spolek Moravan.

**Texas.** Nová Praha (New Prague), okres Fayette, jest osada česko-slovanská, neboť čítá mezi 800 obyvateli 700 Čechů. Život národní je tu čilý. Též je zde katolický chrám slovanský a česká škola, pak hospodářský podporovací spolek. Zábavy české odbývají se často, jmenovitě ročně asi dva výlety a čtyry plesy.

Bluff v tomtéž okrese čítá mezi 200 rodinami přes 80 česko-slovanských. Mají zde školu česko-anglickou, již navštěvuje asi 60 dítek.

Budějov v tomtéž okrese čítá mezi 156 obyvateli 112 Čechoslovanů, kteří mají českou školu. Mimo to jest tu hospodářský podporovací spolek. Osazování se stále zmahá.

Nový Tábor, okres Burleson, jest česká osada čítající asi 50 rodin, které mají školu česko-anglickou a štěpařský spolek Moravan.

**Wesley** (mělo vlastně zníti Veselí), okres Washington, má s okolím asi 150 rodin českých, většinou protestantských, které mají svůj chrám a při něm českou školu. Národní život soustředí se v čtenářském spolku, který má pěknou knihovnu a velkou sň pro zábavy, zasvěcenou o Husově slavnosti r. 1872 velmi okázale. Čechoslovanů sem stále přibývá.

**Wiskonsin.** V státu tomto mají nejsilnější české obyvatelstvo okresy Kewaunne a Manitowoc. Značnější počet Čechův žije též v okresech Milwaukee, Racine, Jefferson, Iowa, Grant, Crawford, Richland a La Crosse. Jinde ve státu jsou jenom porůznu. Okres Kewaunee s 15.000 obyvateli jest více než s třetiny český; okres Manitowoc čítá mezi 40.000 obyvateli též asi 6000 Čechův.

**Kewaunee** (Kiuóny) v okreseu téhož jména čítá přes 1000 obyvatelů a mezi nimi 350 Čechů, kteří mají dva spolky, Slovanskou Lípu a Sokol, a též katolický kostel. České zábavy se pořádají každý měsíc a někdy hraje se divadlo.

**Kroktown** (obec Krokova) v témž okreseu má mezi 60 rodinami 40 českých, které mají tu kostel sv. Jana Nepomuckého.

**Montpellier** v tomtéž okreseu čítá asi 70 rodin českých, které si postavily kostel.

**Franklin**, též v okreseu Kewaunee, čítá 120 rodin českých, které mají kostel sv. Vavřince.

**Carlton** v tomtéž okreseu čítá přes 100 českých rodin, kteréž mají zde svůj farní kostel sv. Josefa a tři rozličné spolky.

**Manitowoc**, sídlo okresu stejného jména, má mezi 7000 obyvateli asi 200 Čechův. Spolek Slovanská Lípa má svou vlastní sň s divadelním jevištěm a pořádá časem plesy, divadla a koncerty.

**Kossuthtown** v tomtéž okreseu čítá kolem sta českých rodin; zde založen byl první spolek český proti ohni vzájemně pojišťovací. Je tu též kostel sv. Augustina.

**Cooperstown** (Khúprstaun) v témž okreseu má asi 150 rodin českých. Je tu český kostel sv. Václava a česká soukromá škola. Každou neděli se odbývají besední schůze ke čtení novin a pohovorení o běžných záležitostech, a třikráte do roka české plesy. Čechů napořád přibývá.

**Michicott-town** v tomtéž okreseu má na 150 českých rodin, které postavily zde kostel Panny Marie a založily spolek vzdělávací sv. Václava.

**Milwaukee**, největší město wisconsinské, čítá mezi 100.000 obyvateli asi 3 neb 4000 Čechů. Slovanská Lípa zdejší, jeden z nej-

starších česko-amerických spolků, proměnila se v Sokol, jenž má svou síň s jevištěm, pořádá časté plesy, divadla a koncerty, má velkou knihovnu, udržuje českou nedělní školu a vůbec statně si počíná. Milwaukee zvláště v letech dřívějších slynilo národní horlivostí svého českého občanstva. Zlými časy i zde utrpěl ruch národní velice. Je zde též silný podporující spolek Čechoslovan, jeden z nejstarších sborů toho druhu, čítající majetek svůj na mnoho tisíc dolarů. Dále je zde český farní kostel sv. Jana Nep. a podporující i čtenářský spolek téhož jména. Tiskárna česká vznikla v Milwaukee r. 1876, a vychází tu „Hlas Jednoty Svobodomyslných“, též i jiné spisy Klácelovy. Český lithografický ústav nedávno založený neměl trvání.

Racine, město přístavní a sídlo okresu téhož jména, má mezi 15.000 obyvateli pouze 200 Čechů, pěstujících však vzorně národní život, k čemuž velice napomáhá vycházející zde časopis český „Slavie“, řízením Karla Jonáše. Je tu vzdělávací a podporovací spolek Národní Jednota, jenž povstal sloučením dvou dřívějších spolků, Slovanské Lípy a Sokola; pořádá časté zábavy, někdy i divadla, má velkou knihovnu, vydrží po všechna léta českou nedělní školu. Předchůdce nynější jednoty, Slovanská Lípa, byla z nejstarších a nejčinnějších spolků českých v Americe, sloužíc zvláště obětovně účelům národním i dobročinným.

Caledonia (s poštou Tábor), v okresu Racine, nejstarší rolnická osada česká v Americe, čítající na 200 rodin, převážně protestantských, kteréž od prvního počátku byly činnými na poli národním. Zdejší Čechové a Moravané nejvíce dbali o založení českého tisku v Americe a přispívali vydatně prvním českým časopisům. Jsou zde národní spolky Slovanská Lípa a Osvěta mající značné knihovny, dílem nakoupené, dílem darované od V. Náprstka. Též mají zde chrám evangelický, však žel, že školu českou v poslední době nechali zaniknouti.

La Crosse, město v okresu téhož jména, má mezi 13.000 obyv. 600 Čechů a v okolí asi 100 českých rolníků. Ale národní život leží ladem pro malou probudilost lidu. Mají jen podporující spolek sv. Václava. V okresu tom je pošta nazvaná Bohemia.

Prairie du Chien (Préri du Šín) čítá mezi 5000 obyvateli 67 českých rodin, a v okolí jest jich ke 100. Mají spolek pojišťovací proti ztrátám ohněm a bleskem.

Muscoda v okresu Grant čítá mezi 3000 obyvateli 27 českých rodin, kteří mají církevní spolek svatováclavský a kostel společný



s Němci. V okolí jest asi 150 českých rodin, mezi nimi mnoho protestantů obojího vyznání, kteří mají svůj chrám a faru.

Nighland v okrese Iowa, má 25 českých rodin a v okolí je asi 250 českých rolníků usazeno.

Newburg, okres Washington, čítá 65 českých rodin, kteréž mají tu čtenářský spolek. Trenton v tomtéž okrese má 38 českých rodin.

Oconto v okrese stejného jména čítá 4000 obyvatelů a mezi těmi 80 českých rodin. Čechů sem stále přibývá.

Watertown v okrese Jefferson má mezi 10.000 obyvateli 85 rodin českých, ale národního života tu není a za posledních pěti let Čechů zde ubývá. R. 1877 založili tu kostelní spolek sv. Václava.

Yuba, okres Richland, čítá na 500 Čechů ve svém okolí, kteří mají svou školu a časté české besedy.

### Český tisk.

Krátké vylíčení duševní a jmenovitě národní činnosti našich krajanů v Americe doplňujeme seznamem českých časopisů, vycházejících ve Spojených Státech.

Každodenně vycházejí:

1. „Svornost“, Chicago, Illinois, založena 8. října 1875. Redaktor Fr. B. Zdrůbek, vydavatel August Geringer.

2. „Dělnické Listy“ v Novém Yorku, jež sloučením se s deníkem „New-Yorské Listy“, počatým 21. května 1877, zaujaly místo jeho v lednu 1878. Redaktoři L. J. Palda a J. V. Čapek. Vydavatelé Fr. Škarda a spol.

Týdenníky jsou:

3. „Slavie“ v Racine, Wisconsin, povstala v listopadu r. 1861 sloučením dvou nejprvnějších listů česko-amerických, „Slovana Amer.“ a „Národních Novin“. Vydavatelé Karel a Bedřich Jonášové.

4. „Slovan americký“, Iowa City, Iowa, založen v říjnu 1869. Redaktor J. Barta Letovský mladší. Vydavatelé J. Barta Letovský a spol.

5. „Pokrok-Západu“, Omaha, Nebraska, založen roku 1869. Redaktor i vydavatel Jan Rosický.

6. „Hlas“, katolický časopis, St. Louis., Missouri, vydávaný od roku 1874 českou katolickou společností literární.

7. „Chicagský Věstník“, Chicago, Illinois, založen r. 1873. Vydavatel Josef Langmayer.

8. „Amerikán“, Chicago, Ill., týdeník „Svornost“, s obsahem z denního listu vzatým.

9. „Duch Času“, Chicago, Ill., zábavný nedělní list „Svornosti“. Redaktor Gustav B. Reišl.

10. „Dělnické Listy“, New-York, co týdeník s obsahem z denního listu vzatým.

11. „Dennice Novověku“, orgán pro šíření zásad svobodomyšlných, založena po úpadku „Pokroku“ roku 1877. Cleveland, Ohio. Redaktor a vydavatel Václav Šnajdr.

12. „Hlas Jednoty Svobodomyšlných“, Milwaukee, Wiskonsin. Založen roku 1872. Redaktor Ladimír Klácel, vydavatel Ant. Novák.

13. „Rozvaha“ Cleveland, Ohio. Vydatelstvo: Jan Oliverius a Karel Vopalecký.

14. „Diblík“ New-York. Humoristický obrázkový časopis, založený r. 1878. Redaktor a vydavatel J. V. Čapek.

Jednou za čtrnáct dní vychází

15. „Besídka Slovanů“, příloha ke „Slovanu Americkému.“

Asi tucet jiných listů českých v Americe založených zaniklo buď úplně, buď splynulo s listy jinými. Počátky českého tisku v Americe shledáváme na prahu roku 1860, právě tedy na začátku veliké občanské války. Již sice o velké schůzi české v Košutově, okres Manitowoc ve státu Wiskonsin, odbývané roku 1856, při které co řečník byl přítomen Vojta Náprstek, usnešeno jednohlasně, starati se o založení listu českého; a na to v měsíci srpnu 1857 svolal pan Náprstek schůzi v St. Louisu, v níž o tomtéž předmětu se mělo rokovati. Při té schůzi zvolen výbor 12člený, jenž se měl o tu věc dále starati, a brzy na to vydal akcie dvoudolarové, vyzýváje české občanstvo k odbírání jich. Avšak dostavila se doba tuhá s bídou o peníze, kteráž podniku tomu velice byla na závalu. Tím časem též Vojta Náprstek opustil Ameriku, vrací se do vlasti. Ku konci roku 1859 výbor St. Louisský měl pohromadě asi 400 dolarů, objednal písmo v tamější slévárně, a ustanovil se na tom, počítí po novém roce 1860 s vydáváním „Národních Novin“.

Však ale mezi tím časem konal přípravy k vydání listu českého František Kořízek v Racine. Pocházející z Letovic na Moravě přistěhoval se do Ameriky roku 1854. Leta 1859, ač již letným a otcem četné rodiny, počal se učit tiskařství, za pracně sehnány kapitálek opatřil něco písma, neúplného to švabachu, a jiných nutných potřeb, a na nový rok 1860 vydal první číslo týdeníku s názvem „Slovan Amerikánský.“ To byl první český list v Americe. „Národní

Noviny“ v St. Louisu vyšly 21. ledna 1860, a poslední jich číslo vydáno 24. června 1861. Na udržení listu toho v St. Louisu nebylo v tehdejších poměrech vyhlídky žádné. Usnešeno odstěhovati „Národní Noviny“ do Racina, kdež pak splynuly úplně se „Slovanem Amerikánským“, a 30. října 1861 vyšla na místě obou těch listů „Slavie“, kteráž od té doby vychází co týdeník, krom několika měsíců r. 1865, kdy vydávána dvakrát týdně. Do r. 1863 byla „Slavie“ jediným českým časopisem americkým. V říjnu toho roku vyšel „Pozor“ v St. Louisu a následovaly pak jiné listy. (Počátky českých novin v Americe podrobněji vypsál Jan Borecký v časopise „Amerikán“ z měsíců dubna a května 1872).

Mimo časopisy vyšly v Americe již některé brožury, kalendáře a knihy české. Z knih jmenovitě uvádíme „Slovník českoanglický a anglicko-český“, obsahující 1200 stran, první to slovník těch dvou jazykův, jež napsal K. Jonáš; dále „Anglickou mluvnici“ od F. B. Zdrůbka; „Dějepisnou čítanku Spojených Států“, sestavenou od téhož; „Americký Besedník“, jež sestavil A. Jurka; a „Historii Spojených Států“ od Klácela, jež vycházeti začala po sešitech r. 1878. Jednotlivé státy objednaly časem tisk některých veřejných dokumentů v jazyku českém, totiž jmenovitě státy Wiskonsin, Iowa, Misuri a Texas.

### Životopisné zprávy o vynikajících Čechů v Americe.

Předním vůdcem národního života Čechů amerických jest bez odporu Karel Jonáš, jehož krátký životopis tuto klademe.

K. Jonáš narozen 30. října 1840 v Malešově, navštěvoval hlavní školu v Kutné Hoře, nižší a vyšší realku a techniku v Praze. Přispíval do „Posla z Prahy“ a r. 1859 vydal brožuru „Über die Germanisation auf den österreichischen Realschulen und Gymnasien“, která byla zabavena a spůsobila mu od policejního ředitelství Páumanna takové pronásledování, že se utekl do Londýna, odkud dopisoval do „Nár. Listů“. V Londýně seznámil se s Hercenem a Bakuninem, a 1862 vydal v Genevě brožuru „Naše politika“.

V únoru 1863 vydal se Jonáš k vyzvání přítele svého Vojtěcha Maška do Ameriky, kdež usadiv se v Racine uvázal se v redakci „Slavie“, tehdy jediného českého listu v Americe. Roku 1865 vydal „Tlumače česko-anglického“, aby třeba jen poněkud vyhověl nalahavé potřebě Čechů amerických; roku 1867 založil v Chicagu časopis „Pokrok“.

V červnu 1870 odebral se do Evropy a v čas války francouzsko-německé meškal při hlavním stanu pruském, posílaje odtud zprávy do Ameriky a do Prahy (do „Posla z Prahy“). Další výsledek těchto pozorování jeho jest spis „Porážka Francie a příčiny její“ (v Praze 1871). Po skončené válce zdržoval se Jonáš delší čas v pruském Slezsku na hranicích českých, později navštívil i Prahu, kdež vydal ještě brožurku „Federace a Rakousko“ (1871), pojednání „Žena ve společnosti lidské zvláště v Americe a Anglii“ v Ottově „Ženské bibliotéce“



a spis „Americká federace a samospráva“. Do Ameriky vrátil se teprv na sklonku roku 1871, načež jal se vydávati týdeník „Amerikán“, který však brzy byl postoupen Rosenauerovi v Omaha a splynul s „Pokrokem západu“. Roku 1876 vydal Jonáš „Slovník česko-anglický a anglicko-český.“

Maje dosti živé účastenství též v aktivní politice zastupoval Jonáš několikrát město Racine co delegát v konventech státních, a k vyzvání volebního výboru strany reformačně-demokratické, pro niž od roka 1872 působil, měl řadu řečí volebních k občanstvu českému.

Roku 1873 po vítězství strany reformačně-demokratické ve Wiskonsinu podáváno mu místo depositního klerka v úřadě státního pokladníka, jehož nepřijal. Téhož roku guvernér Taylor jmenoval jej členem ředitelstva státní školy reformační; roku 1876 zvolen za člena městské rady v Racine a ku konci roku 1877 za poslance do sněmu státního, a roku 1878 za předsedu městské rady Racinské.

Z jiných Čechů, kteří v Americe ve smyslu národním působili, zasluhuje na prvním místě jmenován býti známý po českých vlastech Vojta Náprstek, který odešel z Vídně po říjnové revoluci 1848 do Spojených obcí vedl tam z počátku život dobrodružný, založil konečně v Milwaukee (Wis.) knihkupectví, rozvinul mnohostrannou činnost a přičiňoval se horlivě jmenovitě o zakládání českých spolků a ústavů vzdělávacích i dobročinných a o zaražení časopisu českého. Vrátiv se roku 1857 do vlasti nepřestával udržovati spojení se svými přáteli americkými, účastniti se ruchu tamějších krajanů a velkomyslně je v tom podporovati; zevrubnějších zpráv o jeho proměnlivém životě a působení v Americe podává „Slovník Naučný“ při životopise jeho.

Nemenších dobrodružství zakusil v Americe český básník a žurnalista J. V. Sládek, narozený r. 1845 v Zbiroze, který dokončiv na universitě Pražské studia filosofická odjel 1868 do Spojených obcí, které během dvou let v různých směrech procestoval, navštívil zejména bývalé otrokářské státy Texas, Louisianu a j. Navrátil se z těchto cest ujal se na krátký čas redakce „Národních Novin“, ale vrátil se koncem roku 1870 do Čech.

Nový život nalezl v Americe téměř na sklonku již svého života známý český spisovatel František Matouš Klácel, kterýž v 61. roce věku svého rozmrzen a nespokojen se stavem a životními poměry svými roku 1869 odebral se do Ameriky, kde jal se vyvíjeti značnou činnost literární, pokusiv se o vydávání rozličných periodických časopisů českých, při čemž zakusil nových zklamání. Nějaký čas působil co správce duchovní v Cooperstownu (Wis.), kde počal zaváděti rozličné novoty církevní. Avšak i toho se brzy nabaživ žil napotom blíže Kewaunee co soukromý učitel u Vojty Stránského, odkudž roku 1878 přesídlil se do Milwaukee. Kalendář „Amerikán“ podává ještě více dosti zajímavých životopisů českých žurnalistů a redaktorů v Americe, které však tuto místa nalézti nemohou, pročž zvědavého čtenáře v té věci k samému „Amerikánu“ odkazujeme.

Vojtěch Mašek narozen v březnu 1839 v Pohorovicích u Vedňan. Studoval na české vyšší realce a technice v Praze. Roku 1861

provázel Rusa Malinovského do Ameriky, kdež zůstal v Racine, převzal redakci právě založené „Slavie“, kterou vedl do roku 1863. Ku konci toho roku odebral se do Kewaunee, malého přístavního městečka v severním Wiskonsinu, jehož okolí bylo se počalo zalidňovati osadníky českými. Tam zprvu převzal hotel, kterýž napotom prodal a založil se společně s Vojtěchem Stránským velký sklad zboží, jenž později přešel úplně do rukou Maškových. Vedle obchodu toho je nyní vlastním lodi „Rand“ na jezeru Michigan, po kteréž hlavně dříví plaví na Chicagský trh, a hlavním majetníkem lodního přístaviště v Kewaunee. V. Mašek zastával mnohé místní úřady, jmenovitě byl též předsedou okresního výboru. Roku 1869 navštívil Čechy. Pro průmyslové museum Anny Náprstkové zaslal velmi mnoho důležitých předmětů.

### Budoucnost Čechů v Americe.

Z toho, co tuto jsme pověděli, pozná laskavý čtenář s potěšením, kterak statečně sobě naši američtí krajané v ohledu národním počínají; avšak zároveň z druhé strany s nelibostí musí znamenati, že ne všude panuje stejná uvědomělost, nýbrž ještě na mnohých místech převládá politování hodná nedbalost a lhostejnost. Avšak nesmíme toho sobě tajiti, že by i vlastenecká horlivost vystěhovalců českých v Americe byla sebe vřelejší a všeobecná, přes to všechno národním živlu českému nekyne v Americe žádná budoucnost. Učíť nás dosavadní zkušenost, že žádná cizí národnost v podstatě své neudrží se v Americe ani v druhém pokolení; Čechové nemohou v tom ohledu činiti žádné výminky.

Rozbírám tu věc náš doktor Josef Štolba ve svém zajímavém cestopise \*) všestranně, ale důkladně takto:

Neleží v tom žádná výčitka pro naše krajany, nýbrž jest to přirozený následek okolností, v nichž oni žijí, a poměrů, jež panují v Americe; jest to věc, za kterou oni nikterak nemohou, která leží úplně mimo vůli jejich.

Pohledme na takový český život v Americe. Dejme tomu, že přijde tam mladý muž z Čech, jenž pln je zápalu pro vlast, kterou byl právě opustil, a těžce to nese, že žítí musí tak daleko od ní. Umíní si, že zůstane věrným jejím synem, že bude mu vlast místem poutnickým, do něhož odeběře se vždy po několika letech, aby osvěžil zase city vřelí jej k jeho národu, a že stane se útulkem jeho zase, až nashromáždí si v Novém světě tolik, aby mohl doma žítí bezstarostně.

Vrhne se do života s plnou chutí a pracuje. Při tom však vpravuje se zároveň již do sociálních poměrů, jež jsou daleko svobodnější a volnější nežli poměry naše domácí, vjíje se zvolna do nich a vjíje se do nich tak, že, poněvadž jsou skutečně daleko přirozenější nežli poměry naše, myslí, že jinde jiné ani býti nemohou. Zároveň působí na něj politická váha státu, v kterém žije, a celý jeho politický život, jenž proudí tak bohatě v těch vrstvách, takovým způsobem, že s pýchou má se za příslušníka velkého toho státu.

\*) V severní Americe. Cestopisné obrázky. V Praze 1876. Str. 157.

„To však nikterak nevadí posavadnímu národnímu jeho vědomí a tím méně, poněvadž v politickém životě nové jeho vlasti nikdy se nic nevyskytne, co by vědomí toto uráželo aneb i jen nepříjemně se ho dotýkalo. Neboť každý občan cítí se především Američanem a může se jím cítiti, aniž by staré vlasti své tím ublížil.

„Nyní nastane doba, kde mladý ten muž zarazí si svůj vlastní krb. Vyhledne si dceru z české rodiny, zařídí sobě úplné českou domácnost a těší se, že, uštědří-li mu osud dítek, vychová je co zdárné dívky daleké vlasti. Přání jeho se vyplní, dívky se dostaví a vychovávají se pak zcela česky. Láska k daleké vlasti vstěpuje se jim do srdce, a otec s radostí zpomíná oněch dob, až děti ty uvede do vlasti a ukáže jim onu zemi, z nížto pocházi.

Vše daří se z počátku dobře. Avšak poměr ten se zkálí, když dívky počnou scházeti se s dítkami jinými, ale hlavně když počnou choditi do školy. Zde naučí se hravě angličtině, jižto slyší všude a na všech stranách, a zde vypravuje se jim stále o velikosti a slávě Ameriky. Dítka vžije se velmi snadno do oběho a již je ztraceno. Ono mluví sice s rodiči česky, ale jak mile přijde mezi dívky, a třebaš by to byly i dívky české, mluví anglicky; ono slyší sice, jak otec blouzní o daleké vlasti, ale nechápe, jak možno blouzniti o tak nepatrném kousku země, jenž vedle Ameriky úplně mizí, o němž není v jeho zeměpisných knihách ani zmínky, a o němž mimo rodinný dům neslyší nikdy ani slova.

„Dítě jest nyní česky vychovaným Američanem. S bolestí pozoruje to otec a chce to napravit. Sebere rodinu a vypraví se na cestu do Čech, doufaje, že rodná jeho země vzbudí v dítkách jeho tentýž zápal, jaký panuje pro ni v srdci jeho. Avšak zmyšlil se. Dítkám jest tu vše tak cizí; ony neslyší nikde ani slova té angličiny, již měly doma stále v uších; ty představy, jež nadšené popisy otcovy v nitru jejich vzbudily, nesrovnávají se také se skutečností; města v té otcovské vlasti mizí proti městům americkým; vše jest tak malé, tak nepatrné proti Americe a dítkám tesknou, stýská se jim po — domově.

„Avšak nejen to. I otec k svému zděšení musí se přiznati, že necítí se více v Čechách tak doma, jako před odchodem svým. Vžil se v Americe do poměrů zcela jiných, myslil, že musí býti všude tak, a nyní najde v tom nejzamílovanějším koutku celého světa život, jenž dotýká se ho téměř až mrazivou rukou. Miluje svou vlast, ale přichází k poznání, že — nemohl by v ní více žíti, jest věrným jejím synem, ale — odchází přece zase, a odchází skoro rád.

„Děti vrátí se do Ameriky, porovnávají dalekou tu otcovu vlast se svou vlastí, a jsou rády, že jsou opět tam, kde se narodily. Proces průpravní je ukončen, a dívky našeho pro vlast hořícího krajana, jakož i jejich potomstvo jest pro nás ztraceno. Pokolení třetí jest již čisté americké.

„Těžce to nese náš krajana, avšak není pomoci. Jestli tak nejen u Čechů, nýbrž i u všech ostatních národností. Přistěhovalí Němci pořádají sice „Sieges-festy“ a zpívají „Wacht am Rhein“ — ale dívky jejich cítí se již úplně Američany, třebaš by dovedly mluvití řečí rodičů svých, třebaš by i němectví své v popředí stavěly, a daří se jim i rodičům, když vrátí se do vlasti, právě tak jako onomu Čechu. Jak u jiných, tak též u nich zavinují to poměry. Kdo vžije se do svobodných a volných poměrů amerických, ten nedovede se více vpravit do těžkých poměrů evropských.

„Pozoroval jsem to u všech krajanů i nekrajanů, kteří navštívili po delším pobytu Evropy. Nechtě sebe více lnují k svému dřívějšímu domovu, přece cítí se v něm tak stísněni, že spěchali zase jen zpět a konejšili sami sebe tím, že vrátí se na dobro, až budou jiné politické poměry. —

„Že vystěhovalci tak srostou s novou svou vlastí, jest věc docela přirozená. Kolonisace, má-li udržeti svůj původní ráz, musí míti v každém ohledu převahu nad poměry, do nichž přišla; mateřská její země musí vynikati politickou vahou, politickým životem a státním postavením nad novou vlast, a pokročilost kolonistů ve všech směrech duševní i hmotné práce musí vynikati nad onu, kterou naleznou v novém svém útluku. Nepřijde-li kolonisace za takových okolností, pak neudrží, nemůže udržeti svůj ráz, nýbrž přijme ten za svůj, do něhož přišla.

„Amerika vyniká téměř ve všech ohledech nad ostatní díly světa; zcela přirozeno tedy, že kolonisté stanou a musí se státi Američany skrz na skrz.“

Velmi zajímavě líčí cestovatel náš své styky s Čechy americkými a život mezi nimi, byv od nich všude přijat s neobmezeným pohostinstvím. Ale pohříchu málo utěšené jest jeho líčení obyvatelstva českého v městech: \*)

„Čechů je v Chicagu značný počet, jest jich tam na 15.000. Bohužel však, že poměrně značný počet ten nebyl s to, krajanům našim zjednatí v sociálním životě postavení závažnějšího. Jsou v Chicagu české spolky, české společnosti, české kruhy, české rodiny a čeští jednotlivci, kteří reprezentují národnost naši za morem způsobem velmi čestným. Avšak velká část krajanů našich nežije a nečiní dle toho, abychom s pýchou na ně hleděti mohli.

„Tohoto poznání došel jsem nejen v Chicagu, nýbrž i v jiných velkých městech amerických. Kdežto na venkově nalezl jsem v rolnících z Čech přistěhovalých muže v každém, zvláště pak politickém ohledu velice pokročilé, muže, kteří hledí si všech pokroků v oborech svých a berou nejvšelejší účastenství v životě veřejném, shledal jsem, že velická část obyvatelův měst jest v každém ohledu tak netečna, že s politováním hledíš na ně co na své krajany.

„Má to arci své zcela přiměřené důvody. Mezi těmi, již opouštějí vlast, aby v Americe si založili nový domov, jest sice mnoho lidí, které s bolestí vidí Čechie odcházeti na vždy. Avšak mezi nimi jest také velmi mnoho a snad více lidí, kteří buď stali se ve vlasti nemožnými, odcházejíce lhostejně, poněvadž jest jim kraj jako kraj, jen když se jim dobře vede, aneb kteří ve vlasti již chápali se věci, jež nikdy a nikomu ke cti neslouží, lidé tedy, kteří neznají zájmů jiných nežli osobních, o ideálnějších pak stránkách života, jako vlastenectví atd. nemají ani ponětí, zkrátka lidé, jichž odchodu vlast nikterak litovati nemusí.

„Arci není v ohledu tom Český národ snad za národy jinými. Jest u všech tak, že vystěhovalci bývají v valné části dobrodruzi, kteří počínáním svým v cizině na celém národu se prohřešují. Tak jako jednali doma, vedou si též v nové vlasti, nic nedbajíce toho, že tím neškodí jenom sobě nýbrž i celému tomu národu, jehož nehodnými syny jsou. A to právě je smutné, že cizina podle jednotlivců posuzuje hned celý národ.

„Jak zcela jinak mohlo by státi těch 15.000 Čechů v Chicagu, kdyby si hleděli všichni stejně své národnosti, jako to činí kruhy některé, kdyby všichni s pýchou hlásili se k republice americké co řádní synové své vlasti, jako to činí valný počet jich.

„Němci a jiné národnosti je v tom předcházejí příkladem dosti dobrým, ačkoliv mají neméně příčin k nářkům jako my Čechové. Ale co je u našich krajanů obzvláště na pováženou, jest, že ta pleva ve společnosti české v Americe chápe se zaměstnání, v nichžto konkuruje s ní jenom lid, na nějž hledí Američané s největším opovržením, totiž Irčané.

„Kdekoliv přišel jsem v Americe do českých kruhů vlasteneckých, všude slyšel jsem tento stesk pronáseti s bolestí opravdovou, a dovedl jsem tu bolest oceniti, ano cítil jsem ji palčivě sám, když někdy — arci s radostí mohu říci, že to nebylo často — zaslechl jsem z houfu, z něhož visely hadry a kapala špína, jenž potácel se z jedné strany ulice na druhou a jemůž každý na deset kroků se vyhýbal — hovor český.

„Nerad píšu tato slova. Ale dbal jsem posud ve svém cestopisu pravdy v každém ohledu, a myslím, že by to byl jenom nepravý národní stud, kdybych nepřidržel se pravdy také v ohledu tomto. Ti krajané, kteří za morem tyto rádky snad budou čísti, budou muset bohužel přiznati, že nepřeháním. Vždyť právě nejhlavnějších dat ve věci této dostalo se mi od krajanů, jimž čest naše národní tam za morem skutečně na srdci leží.

„Ostatně za takový lid nemůže nikdo. Nemá beztoho s národem, z něhož pošel, nic jiného společného, nežli tutěž, arci však — špatnou řeč. Neví o národnosti své ničeho, nedbá ji tudíž také a vyměnil by ji za jistě ihned ochotně, kdyby mu to nějaký prospěch přineslo. Ale útěchy tu možno naléztí v tom, že takových lidí chová v láně svůj národ každý. Bejlí roste všude.

\*) Tamtéž str. 113.



„Krajané naši bydlí sice po celém Chicagu, přece však velká část jich obývá zvláštní velkou čtvrť, která nazývá se tuším Nová Plzeň. Čtvrť tato má sice sem tam hezké domy, celkem však jest přece jenom chudobná a nepěkná. Jest skoro bych řekl obrazem Chicagské společnosti české. Jednotlivé zjevy pěkné, ano roztomilé, velká část pak více méně prostá.

„Česká tato čtvrť má také své divadlo, jest to velký pěkný sál s malým jevištěm. Ochoťně provázel nás hovorný hostinský a zval na budoucí české představení.

„Divadla dbají krajané naši vůbec velmi. Kdekoliv jest jich jen trochu značnější počet, tam zajisté také divadlo, kde ob čas se shromažďují, aby upevnili ponto, jež víže je k staré vlasti.“

### Černochové a Číňané.

Pojednavše o bílém obyvatelstvu Spojených obcí původu evropského, přistupujeme k vylíčení plemen barevných, pocházejících z jiných dílů Starého světa, totiž černochoů a Číňanů; domácímu pak barevnému obyvatelstvu, indiánským prabydlitelům Ameriky, věnovati budeme zvláštní pojednání.

Ze všech zemí, kam přiváženi byli z Afriky černí otroci, nebyly žádné tělesnému zdaru tak příznivy, jako jižní státy Unie. V minulých stoletích byla sice veškerá tropická Amerika zaplavena černochoy, avšak statisticky dá se dokázati, že rozmnožení jich dalo se výhradně jenom na jihu Spojených obcí. Ve všech ostatních zemích pozorovati bylo spíše ubývání černého obyvatelstva, a to i tam, kde jako v osadách románských dobře se s nimi nakládalo. Národové románští, méně rázní, přičinliví a násilní ve svých pokusech kolonisačních, vyznačují se před kmenem germanským větší laskavostí a lidskostí k svým otrokům. Při tom všem toto mírné s nimi zacházení nemohlo přítrž učiniti ani rychlému ubývání ani mravní zkáze černochoů. Na severu sama příroda postavila nepřekročitelnou hráz jich dalšímu se šíření, an podnebí severních států Unie osvědčuje se pro ně záhubným.

Pozoruhodno jest, že prospívání černochoů pominulo s okamžikem jejich socialní emancipace a politické rovnoprávnosti. Bez odporu jest černocho nejsilnější člověk podobratnickový, který při lidském nakládání s ním nikterak netrpí prací otrockou; avšak on pracuje jenom z donucení, to jest od svého uvolnění nepracuje nic. On na novo stává se otrokem — své lenosti. Vědělo se to napřed, poněvadž byl před očima příklad smutných mravních následků, jaké měla emancipace černochoů v osadách britských. Ale státníci Američtí nevzali si z toho žádného naučení, domnívajíce se, že proti vši vědě i zkušenosti mohou beze všeho zaříditi to, co jakožto theoretický požadavek lidskosti a svobodomyšlnosti nacházelo pochvaly v nerozvažujícím obecném mínění. Rozdíl pleti nemá od vítězného ukončení

války odštěpenecké a následujícího na to panství republikánské strany, která potřebovala černochoů co podpory, žádné platnosti více. Černochovi jest od té doby otevřena cesta k stolci presidentskému. S politickými padly též společenské hradby, jež černochoy a bělochoy od sebe dělily. Zákonem zrušen jest obyčej, dle kterého nebělochům na vlcích železničních a parolodích vykázána byla zvláštní místa. Avšak kromě řídkých některých výminek neospravedlnili černochové důvěru v ně skládanou, nechťejíce ani pracovati ani se učit. Ano od emancipace, přes všecky školy pro ně zakládané, klesají vždy hloub v nevědomost a pověrečnost, čehož nejpatrnějším důkazem jest napořád více se mezi nimi šířící vodanismus čili ctění fetišů.

Přivrženci afrického fetišství tvoří daleko rozvětvenou sektu, která rozstupuje se na četné tajné spolky, má společnou hlavu nazvanou „papa vodu“. Slovem „vodu“ rozumí se kouzlo, jež působí tajemná moc fetiše. Tento fetiš jest nestvůra zvířecí podoby, uhnětená z rozličných látek, mezi nimiž nesmějí scházeti hrouda země z hrobu nedávno zavražděné osoby, peří rozličných barev, zuby aligatorů a jiné předepsané ingrediencie. Čarovatí fetišem jest výhradní právo a umění jistě třídy kněžské, a zvláště prosulí v tom ohledu černochové z Konga pocházející, kteří skutečně mají známost o léčební moci mnohých rostlin, kterých lékaři neznají, a umějí také připravovati zdlouhavě působící jedy a nápoje k lásce povzbuzující. A poněvadž nedá se upříti, že se jim často daří léčení těmi tajemnými prostředky, tož snadno jest pochopitelné, že nimbus jejich den ode dne roste, což neplatí pouze o černoších, nýbrž také o značném počtu oby-



Fetiš.

vatelstva bílého, který se dává balamutití těmito čarodějnými kněžími. Potřebí jenom rozhlásiti, že v nějakém bytu skryt jest fetiš, a již obyvatel jeho nemá strachem pokoje a nezřídka v opravdovou nemoc upadá, která často smrti jeho se skončí.

Z úředních seznamů o úmrtnosti bělochů a černochoů ve Spojených obcích jest ostatně patrné, že tito poslední nemají valná čáky v boji o existenci. Hynutí černého plemene jest skutek nepopíratelný. Pravidelně bylo by v posledním desetiletí mělo přibýti černého obyvatelstva o 1 milion, skutečně ho však přibýlo jen o 438,178. Jestliže

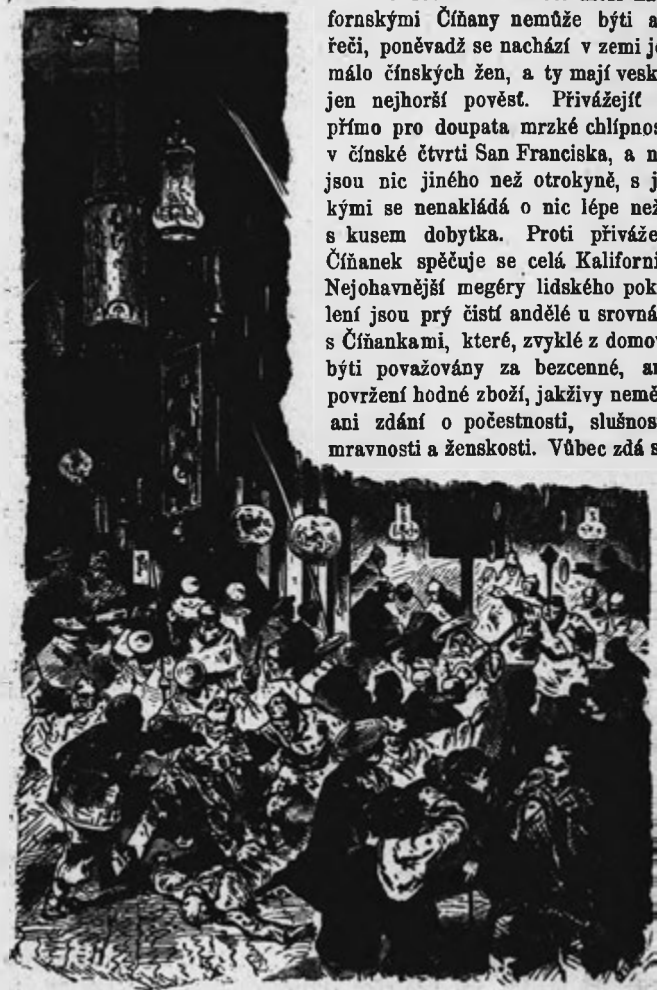
již samou občanskou válkou počet černochoů se valně ztenčil, přispěly k tomu ještě více následky emancipace. Kdežto černochové tvoří jen asi sedmou část veškerého obyvatelstva Unie, jest dle úředních výkazů posledních let mezi zemřelými již pátá část černochoů. Jmenovitě v severních státech pozoruje se každoročně, že počet černochoů, beztoho neveliký, se zmenšuje.

V částečné souvislosti s emancipací černochů jest důležitost, jaké v posledních letech nabyla otázka Číňanů se týkající. Do tichomořských států přistěhovalo se totiž z jižní Číny množství Číňanů, jimž tamější podnebí, podobné jejich domácímu, velmi dobře svědčí. Číňan má mnoho výtečných vlastností: on jest nejenom tichý, pokojný, poslušný, na skrovnu přestávající, nýbrž také u vysokém stupni učelivý, k nápodobování způsobilý a při práci sobě vykázané i bez dozoru učelivý, pilný a vytrvalý. Jakkoliv větším dílem postavy nevysoké, složité, jen málokdy athletické, což u černochů častěji bývá, hodí se Číňané přece velmi dobře k takovým pracím, k jichž vykonání potřebí spolupůsobení mnohých lidí. Byť i za přičinou slabé tělesné síly své nedovedli za jeden den vykonati tolik co stejný počet dělníků bílých nebo černých, nahrazují nedostatek ten při delším trvání práce ctihodnou pilností a stejnoměrností. Dále se dá Číňan potřebovati k nejsprostějším pracím, jako jsou metení ulic, sbírání hadrů a podobné, k nimž americký běloch nikdy se nesnižuje. Také na poli, v dolech a při železničních stavbách jest pilným dělníkem. V San Francisku jest i kupcem a lékařem čili spíše mastičkářem. Potřeb má poskrovnu, a těch málo věcí, bez kterých mu nelze objíti se, dostává prostředkováním „šesti velikých společností“ ze svého domova.

Avšak naproti těmto dobrým vlastnostem stojí mnohé jiné, které vysvětlují neoblíbenost Číňanů. Nejenom že všeobecný stupeň vzdělanosti jejich jest tak dalece nižší, pokud nemají ani nejmenší znalosti řádu země, ve kteréž bydlí, nýbrž oni žijí v úplné odloučenosti od ostatních občanů, tvoříce kastu pro sebe, takorčka stát v státu. Majíť svá zvláštní shromáždění jak pro řízení obchodní tak i pro zábavy, obcování s bělochy obmezují na nevyhnutelnou potřebu. Při tom panuje u nich nevyslovná špína, vše jen se hemží hmyzem. Nad to jest Číňan rozený pašer, obzvláště co se týče oblíbeného jemu opia; a vůbec jsa povahy nedůvěřivé hledí bělocha podskočiti kde jen může. Proto také nepožívá žádného úvěru, a od bělocha musí kupovati vše jen za hotové. Při tom jest vztekly hráč. Číňan nezná nižádné osobní přichylnosti; třeba jakkoli dlouho sloužil jednomu pánu, opustí jej okamžitě i bez předcházející výpovědi, jakmile může jinde dostati větší mzdu, třeba jen o půl dolaru za měsíc. O významu, důležitosti a svatosti přísahy, vůbec o povinnosti mluviti pravdu, má sotva tušení; nesvědomitost jeho v skládání soudního svědectví jest neuvěřitelná. Zkušenost ukazuje, že čínský svědek za několik malých stříbrníků přísáhá nač kdo chce. Přirozený toho následek jest, že

Číňan jen velmi těžko domáhá se práva svého ve sporu s bělochem, potřebí-li k tomu složení přísahy.

O rodinném životě mezi kalifornskými Číňany nemůže býti ani řeči, poněvadž se nachází v zemi jen málo čínských žen, a ty mají veskrz jen nejhorší pověst. Přivážejí je přímo pro doupata mrzké chlípnosti v čínské čtvrti San Franciska, a nejsou nic jiného než otrokyně, s jakými se nenakládá o nic lépe nežli s kusem dobytka. Proti přivážení Číňanek spěčuje se celá Kalifornie. Nejohavnější megéry lidského pokolení jsou prý čistí andělé u srovnání s Číňankami, které, zvyklé z domova býti považovány za bezcenné, ano povržení hodné zboží, jakživy neměly ani zdání o počestnosti, slušnosti, mravnosti a ženskosti. Vůbec zdá se,



Čínská čtvrť v San Francisku.

že většina vystěhovalců z Hongkongu skládá se z vývrhele tamějšího obyvatelstva, jehož se tam všemi prostředky hledí zbaviti.

Čínská čtvrt v San Francisku jest nejhнусnější brloh vši ohavnosti a nepravosti, a čtoucím úžasná křčení její vlasy se ježí. Vzduch nakažen jest odporným zápachem opia a tabáku olejem napuštěného, každý druhý dům jest hampejs nebo herna, kam Evropan jen s nebezpečenstvím života vstupuje, a na ulicích panuje taková tlačence, že za šťastného pokládati se může, kdo vyvázne odtud se zdravými údý. Za bílého dne páchají se na veřejné ulici zločiny všeho druhu a vraždy, aniž by pachatel zastížen býti mohl trestající spravedlností, neboť policie tu naprosto nemá žádné moci.

Daleko větší část Číňanů v Americe žijících nejsou o mnoho lepší nežli otroci, alespoň velmi těžko rozeznati jest svobodného přistěhovalce od zaprodaného dělníka čili tak zvaného kuli. Všickni tito lidé nacházejí se pod panstvím tak absolutním a neobmezeným, jakého jen kdy na světě bylo, a toto panství jest docela neodvislé od kalifornské vlády i moci Spojených obcí. Tuto vládu vykonává tak zvaných „šestero spolků“, i jest ona skutečným státem v státu. Ona má své úředníky, soudy a popravčí k vykonávání ortelů. Jest dostatečně zjištěno, že v čínských žalářích provinilci bývají věznění, mrskáni, bití a jinak trýznění, že jim bývá z rozkazu této čínsko-kalifornské vlády statek zabaven, ano není rozumné přičiny pochybovati, že i často bývá k rozkazu jejímu trest smrti vykonán.

Kuliové činí devět desetin všech Číňanů v Kalifornii, a jsou to otroci v plném smyslu toho slova, jako jimi byli dříve černochové v obojí Karolíně a v Georgii. Pronajímají se svým bohatým pánům v Číně, aby pro ně jistou řadu let v Kalifornii sloužili, a to za pět dolarů měsíčně, kdežto pán nese všechny výlohy dopravy tam i nazpět po uplynutí vyměřeného času.

Číňanek jest v Kalifornii asi 3000, a dle bezpečných zpráv byla jich největší část, ne-li všechny, unesena z domova a dopravena sem k účelu nejhanebnějšímu. Dle svědectví policejních zpráv se tyto ženy přímo dražbou prodávají těm, kdo dávají nejvíce, jako hovězí neb skopový dobytek.

Počet přistěhovalců čínských roste každým rokem měrou úžasnou, a již neobmezují se pouze na Kalifornii, nýbrž rozšiřují se valně jmenovitě do jižních států, kde se pěstuje bavlník, ba i do států východních, hlavně do Masačusetsu. Všude jsou nebezpečnými konkurenty dělníkům bílým, kteří na mnoze musejí ustupovati před nimi. Tak již fabrikace doutníků nachází se skoro výhradně v rukou čínských, a též i při mnohých řemeslech potkáváme se s velikým počtem čínských dělníků. Nejraději dávají se Číňané na řeznictví, pekařství, krejčovství, ševcovství a hodinářství. Nescházelo již na rozličných

místech povážlivých srážek mezi Čínany a bílými dělníky, a v takových okolnostech stává se čínská otázka ve Spojených obcích palčivou.

### Indiáni.

Počet Indiánů ve Spojených obcích těžko jest ustanoviti, census od roku 1870 udává neodvislých Indiánů 228.614, úřední zpráva Parkerova, v pozdější době kongresu předložená, udává číslo všech Indiánů dohromady na 378.577; avšak udání tato nemůžeme považovati za spolehlivá, an větším dílem jenom na pouhém hádání se zakládají.

Indiáni američtí dělí se na dvě velké kategorie, totiž na kmeny usedlé, orbu provozující, a kmeny pouze lovem se živící a toulavé. K těmto posledním náležejí všickni Indiáni Spojených obcí, kteří od té doby, co první Evropané vkročili na půdu severní Ameriky, až do nynějška věrní zůstali potulnému životu svému, se skrovnou toliko výminkou několika málo kmenů, kteří hlavně působením misionářů uvykli živobytí usedlému a oblíbili sobě rolnictví. Avšak ani zdánlivá tato jakási civilisace nedovede zachrániti tyto kmeny od osudu, jemuž patrně propadlo veškeré rudé plémě severo-americké — ustoupiti kulturnímu živlu evropskému a zmizeti v nedaleké době úplně s jeviště světového. Všude ubývá stále obyvatelstva indiánského, a polo-civilisovaní Čerokýové (Cherokees, 18.000), Krýkové (Creeks, 12.294), Čoktaové (Choctaws, 16.500) a Čikasaové (Chickasaws, 6000), usazení v zemišti Indiánském a těšící se z jakési zámožnosti, rozeznávají se od svých lovem se živících soukmenovců jen tím, že jich poněkud méně rychle ubývá. Rudé plemeno podléhá téměř zákonu přírodnímu, dle něhož mizí divoká zvěř z krajin, do kterých zavítá vzdělanost, přinášející mír, blahobyt a spořádané poměry. Jakož nelze vlka zkrotiti tou měrou, aby v něm úplně byla utlumena krvežíznivost, tak rovněž nelze zcivilisovati Indiána tak, aby sobě přisvojil pravidelnou a vytrvalou činnost usedlého vzdělavatele půdy. Nacházíme sice jednotlivé malé, květoucí „obce indiánské“ na blízkou jezer Michiganského i Erijského, ano i ještě na jiných místech Unie, ale lidé tam usedlí a na způsob plemene kavkazského půdu vzdělávající nejsou čistokrevní Indiáni, nýbrž míšenci.

Největší však část Indiánů trvá, neoddolatelnému půdu se podávající, vždy při kočovnickém živobytí svém, a tento pud žene je do zničujícího boje proti předchůdcům kultury, kteří zvolna, avšak jistě postupují na západ, podrobujíce pustá, rozsáhlá lovecká rejdiště

prabydlitelů amerických ušlechťující vzdělanosti. Těch několik malých tvrzí nedostatečně obsazených, které od řeky Misury až ke Skalným horám a dále až k pásmu Sierry Nevady po obrovských těchto prairiích roztroušeny jsou, nepostačují držeti na uzdě rudé divochy a chrániti hlavní obchodní cesty vedoucí k Tichému oceanu. Na těchto



Vystěhovalet od Indiánů přepadení.

rozsáhlými pustinami se táhnoucích silnicích udávají se hlavně ony násilnické výjevy, které jsou na překážku bezpečnému cestování a dopravě zboží. Indiáni v těchto končinách se potulující zásobeni jsou hojně zbraněmi, potravou a malými koníky. Následují oni stáda bůvolů v prairiích se pasoucí v létě na sever a v zimě na jih,

a překračující tyto poštovní cesty páchají své ukrutnosti na vystěhovalcích, obchodnících a osadnících, spalují farmy (dvorce), kradou dobytek, mezky a koně a boří poštovní domy. Tito Indiáni náležejí větším dílem ke spojeným rotám Siouxů, Kiovů, Čivaniů (Chevanees), Arapahů, Krovů a Komančů (Comanches), zlodějských to, zrádných a ukrutných kmenů, kteří vždy byli nepřáteli bělochů, a jak se zdá, zůstanou jimi tak dlouho, pokud poslední jich členové nevypustí poslední dech svůj. Od ukončení občanské války stali se tyto rudáci nebezpečnějšími nežli kdykoliv před tím, a jmenovitě před několika lety, nebyvše ani k tomu popuzeni od bělochů, zuřili s ukrutností zohavilou, pobili celé rodiny, přepadali vystěhovalce a oloupili a zničili opětně poštu Spojených obcí.

Vůči takovým zkušenostem pošetilé jsou všeliké filantropické úvahy a rozpaky, jaké čas od času ozývají se v kongresu Washingtonském, jakmile se tam



Indiánka v loďce.

vali, potravu, šatstvo, příkrývky a jiné potřeby. Ale tyto smlouvy slouží jenom k tomu, aby Indiáni o pravém stavu věci byli klamáni. Smlouvy takové jsou holé pokrytství, vycházející z nepraktického humanismu kvakerů a jiných filantropů, a vláda nikterak toho sobě netají, že tak zvaní pionéři západu, totiž světoběžní dobrodruhové a rváči, kteří jsou předchůdci každé řádné kolonisace, nedají se vázati žádnou smlouvou, byť i sebe slavněji spečetěnou, a že v nejbližší příští době obnoviti se musí válka sotva ukončená, jejíž výsledek bude další zatlačení Indiánů. Avšak vláda nemá tolik odhodlanosti, aby vyslovila plnou pravdu, že na území Spojených obcí není místa pro obě plemena vedle sebe, a že vnitřní nutnost poměrů, která

učiní návrh různých opatření proti rudým divochům západu, i jest toho litovati, že vláda již dávno nevzala tu záležitost rozhodně do svých rukou. Avšak politika Spojených obcí naproti Indiánům jest docela převrácena. Vláda totiž uzavírá skoro s každým kmenem smlouvy a poskytuje jim, aby se pokojně zachovali



bělochy neodolatelnou mocí pudí dále na západ, jest v přímém odporu s trvalým mírem, který jen tenkrát může zachován býti, budou-li Indiáni bez porušení smluv s nimi uzavřených zůstatí v držení půdy jim vyhrazené. Kdyby vláda Spojených obcí chtěla býti upřímnou, musila by vyznati, že jí naprosto schází všechna moc, chrániti Indiány v uznaných jejich právech. Dějiny stykův rudého plemene s Amerikány jsou jeden nepřetržený řetěz uzavíraných a rušených smluv, zuřivých bojů jenom na krátko přetrhovaných, a vždy dalšího ustupování Indiánů, i nedojdou ukončení svého dříve, pokud poslední rudoch nepřenese domov svůj za hranice Unie.

Od roku 1851 jest vrchní dozorství nad veškerými záležitostmi indiánskými svěřeno zvláštnímu odboru v ministerstvu vnitra, nazvanému Indian office, jehož přednostu nazývá se Commissioner of the Indian Affairs. Roku 1867 zřízena jest nová komise k upravení indiánské záležitosti, jejíž úloha záležela hlavně v tom, aby vyhledala nějaké území, které, dosavad od bělochů neobydlené a od rozličných železnic vzdálené — bylo by dosti veliké, aby pojmuti mohlo veškeré indiánské kmeny vzdáleného západu. Území to mělo na vždy zůstatí jejich vlastnictvím, a bělochové, vyjma úředníky vládní, neměli míti právo na ně vkročiti mimo přivolení jejich. V prvních letech měli tam kmenové indiánští vydržování býti na útraty vlády. Komise měla všechno vynaložiti, aby přiměla Indiány k dobrovolnému se tam přesídlení a vzbudila při nich zálibu v rolnictví a jiných uměních míru, při čemž mělo se jim dostati všemožné pomoci poskytováním tkalcovských stavů, strojů atd. Především šlo o to, aby jednotliví kmenové se mezi sebou snášeli, aby se zamezily třenice, jak mezi nimi samými, tak i s bílými sousedy jejich, které by opět musily vésti k válce. Plán ten jest skutečně proveden, a osady Indiánů zorganizovány co zvláštní zemiště Indiánské (Indian territory) severně od Texasu, které roku 1870 mělo 68.152 polocivilisovaných indiánských obyvatelů na rozloze 3245 □ mil.

Mezi kmeny v zemišti tom usedlými jsou bez odporu nejvíce v civilisaci pokročilí Čerokesové, kteří mají zvláštní vládu a zřízení národní, knihy ve svém jazyku, své kostely, školy, akademie, soudy atd.; ale při tom všem schází jim ještě mnoho, aby mohli nazváni býti národem opravdu vzdělaným. Roku 1869 byly ústava a zákony její tiskem uveřejněny; obsahují mnoho dobrého a složeny jsou vůbec ve formě prosté a poněkud drsné. Ústava jest od r. 1827 a naznačuje za účel svůj: spravedlnost, zachování pořádku, prospěch obecného blaha a zabezpečení svobody. Jen Čerokesové mohou býti občané, černochové jsou vyloučeni, a potomci černochoů z otcovy neb matčiny strany nemohou zvolení býti k žádnému veřejnému úřadu. Osoby věřící v jednoho Boha a v odměnu neb trest po smrti mohou připuštěny býti k úřadům. Při soudech zavedeny jsou poroty, vychování školní prohlášeno za hlavní úlohu. Manželství jest posvátné, a bělochům mezi

nimi žijícím zakázáno, míti více nežli jednu ženu. Rozvedení manželstva dosti jest stíženo zákonem 1847 vyšlým. Další zajímavá ustanovení jsou, že muž nemůže vládnouti jménem své ženy, a že zapovězeno jest novinám uveřejňovati osobní pohoršlivé zprávy.

Vyhlazování rudého plemene děje se ostatně systematicky. Osady bělochů v územích, kde se Indiáni potloukají, nacházejí hlavní svou výživu v prodávání jim „ohnivé vody“, totiž kořalky, kterémuž nápoji oni, jako větším dílem všechny děti přírody, náruživě jsou oddáni, a který jejich tělesné ústrojí od samého kořene hubí. Přiležitě, není-li obchod dosti výnosný, začnou běloši hádku s Indiány, kterou pak dovedou rozdmýchat i ve válku s nimi. Dojde-li věc až tak daleko, tedy osadníkům, kteří obstarávají dodávky pro vojsko, všechno na tom záleží, aby válka nebyla tak brzo ukončena a jim neušla příležitost obohatiti se.

Jestliže tyto zhoubné války indiánské na mnoze bývají zaviněny bělochy, vede s druhé strany také přirozená povaha Indiánů ke mnohým sporům. Rudoch severoamerický jest člověk zvláštního druhu, který jinak cítí a jinak smýšlí nežli my, který následkem přirozeného rázu kmene svého naprosto ani nechápe ani chápati nemůže kulturní život evropský. Z vlastností jemu zvláštních nejodpornější nám jest jeho nelidská ukrutnost. Od maličkosti zvyká Indián snášeti největší tělesné muky bez nejmenšího nářku; cit jeho pro cizí bolest jest úplně otupělý, a život jak cizí tak jeho vlastní má v očích jeho jen skrovnou cenu. Toto pohrdání životem jest jedna z největších překážek civilisace, která právě životu lidskému největší cenu přikládá; ono jest hlavní příčinou, proč domněle civilisovaní Indiáni vždy zase zpět upadají ve své staré ohavnosti. V této ukrutnosti povahy má původ svůj hanebný, jenom u severoamerických Indiánů se vyskytující obyčej skalpování, t. j. stáhnutí živému člověku kůže s temene hlavy, kteroužto strašnou operaci obět její jen málo kdy živa přečká. Jako barbarský Turek napíchnutými hlavami křesťanskými, jež rozestavuje na hradbách své kuly čili tvrze, tak pyšní se sverepý Indián rozvěšenými v přibytku svém skalpy, jež strhal přemoženým nepřátelům svým, co vítěznými trofejemi.

### Poměry společenské.

Společenské poměry každé země závislé jsou na povaze obyvatelstva, neboť každé plémě má své zvláštní pojmy o slušnosti a mravnosti. Kde, jako ve Spojených obcích, žijí pospolu rozliční kmenové, nemůže býti jinak, nežli že jednak radikální protiva názorů

vede k prudkým třenicím, s druhé strany pak nevyhnutelné smíšení krve také k pomíchání mravních pojmů, z čehož přirozeným způsobem vznikají zvláštní společenské poměry. Již svrchu bylo podotknuto, kterak v severní Americe děje se tvoření nového plemene a typus Severoameričana vždy více k indiánskému se přibližuje. Zdá se však, že při tom rozhodujícím jest živel evropský s indiánským se spojující, neboť výsledky tohoto smíšení jsou na západě a jihu, kde na mnoze převládá krev španělská, docela jiné, nežli na severu a východě, kde usedlí jsou Anglosasové a jiní germanští kmenové.

Od jakživa panoval u Indiánů obyčej ženy sobě kupovati, a španělští podmanitelé záhy si jej osvojili, jenom že u nich začasté místo koupě zastupovala krádež. Z křížování bílé a rudé krve posli *mesticové*. Jen velmi zřídka se stává, že někdo z plemene toho se naučí čísti a psát. Sotva desátý z nich může se honositi řádným rodem, neboť běloši příliš povrhují ženy indiánské, aby je sobě brali za manželky. Ta špetka rozumu, již mají, zatemněna jest pověrou. U vědomí, že nejsou ani bílí ani rudí, a že také mezi kmeny indiánskými není jejich místa, mají plémě matčino v tak velikém povržení, jak horoucně nenávidí rod otcův. Nectnosti obou nepřátelských plemen pomíchají se v nich: pýcha i ukrutnost španělského otce s leností a chlípností indiánské matky. Toto nešťastné plémě smísenců natropilo v Kalifornii mnohem více zlého nežli sami rudochové. Avšak čím dále postupuje civilisace, vznikají města, vzdělávají se role, tím dále zatlačování jsou také tyto smíseneci do lesů, z nichž vycházejí jenom jakožto loupežníci. Z nich nejvíce rekrutují se „nebezpečné třídy lidí“ na „vzdáleném západě“, kteří při velice zanedbaných právních poměrech oněch krajín nemusejí se ničeho báti.

Usmrcení člověka považuje se tam za lehký přečin u srovnání s krádeží dobytka, která s mnohem větší přísností se trestá. To platí jmenovitě v Terasu, státu v celé Unii na dobytek nejbohatším, kde však zároveň panuje největší bezzákonnost. Velikou škodu činí tamějším chovatelům dobytka Komančové, kteří odhánějí jim celá stáda dobytčí zašantročují je svým bílým pomocníkům v Novém Mexiku, kteří je pak přihánějí do Kolorada a Kansasu a tam s velikým ziskem prodávají. Když vláda z nedostatku buď moci anebo ráznosti chovatelům dobytka proti nepolepě takové nížádné ochrany neposkytovala, vzali oni sami policejní moc do svých rukou, utvořice ozbrojený sbor jízdný, nazvaný dle náčelníka jeho „kavalerií Hitsonovou.“ Tento lehkonohý sbor zastavuje beze vší oprávněnosti všechna stáda dobytka, kde nějaké potká, a naleznou-li mezi nimi kusy s vypálenými znameními některého domácího chovatele dobytka (nosí totiž při sobě seznamy více než 300 takových znamení), a vlastník stáda nemá své písemné výkazy, kde a jak k nim přišel, úplně v pořádku, tedy Hitsonova kavalerie zmocní se dobytka takto poznamenaného, a jakmile mají takovým způsobem pohromadě značnější stádo, přeženou je přes hranice a prodají. Výtěžek připadá s polovice řádným vlastníkům dobytka, s polovice zabavitelům jeho.

Jakkoli toto zařízení má základ svůj v nucené obraně, přece snadno jest pochopitelné, že musí vésti k častému zneužívání, a skutečně slyšeti jest na to mnohé stesky. Tak v jednom městečku zmocnilo se několik mužů Hitsonova sboru násilně beze všeho důvodu stáda dobytka, o němž všichni obyvatelé vydávali svědectví, že jest majetkem počestných a vůbec vážených obchodníků, kteří se právem svým mohou vykáhati. To však nic neprospělo, a když obyvatelé postavili se na odpor, zatknuli na ně Hitsonova kavalerie, a dva z nich zůstali mrtvi. To zastránilo všechny ostatní takovou měrou, že se rozprchli a nechali dobytek zajmout. Později podařilo se sice některé členy toho sboru, kteří se násilnictví toho byli účastnili, zatknouti a do vězení odvésti; ale odtud uprchli již druhý den, a od těch dob ukazují se všude veřejně beze vší bázně a v plné bezpečnosti.

Vůbec jest uprchnutí z amerického vězení něco velmi obyčejného, co se přihází každý den, a to ve spojení s nejpodivnějšími okolnostmi. Jmenovitě v místech pohraničních nacházejí se žaláře v tak bídném a zanedbaném stavu, že z nich

každé dítě může se dostat ven; ano někde ani není žádných místností, kde by provinilci mohli býti u vazbě držáni. V takových místech tedy zůstávají zločinci na svobodě, ale všude, kamkoliv jdou, provází je ozbrojený strážník, jenž ani ve dne ani v noci je neopouští.\*)

Mnohem příznivěji znějí zprávy o smísencích indiánské a evropské krve na východě a na severu, obzvláště v Kanadě. Tam bří velcí přijali v sebe velikou část rudé krve, jejížto stopy patrný jsou ve všech třídách americké společnosti. Ano tam těžko jest naléztí Indiána čisté krve, a plémě smísenců, které nyní reprezentuje staré držitele země, má dle znalců výtečné vlohy a zvyká ponenáhlu životu usedlému a civilisovanému. Tím způsobem tvoří se novorodé plémě, jemuž bez odporu vlastní jsou mnohé příznaky evropské povahy, avšak i mnohé zděděné vlastnosti rudých předků. Takové smíšení krve nevyhnutelné jest všude, kde nějaké plémě usadí se v zemi již zalidněné. Z toho ze všeho vysvítá, že konečný výsledek toho pomíšení krve bude plémě nové, jednorodé, k čemuž již valně se schyluje.

Hledíme-li na věc z tohoto stanoviska, pak sobě dovedeme ve veřejných i společenských poměrech americké republiky vyvážiti přirozeně všelicos, co jinak Evropanům velmi podivným se zdáti musí. Sem náleží jmenovitě jakási surovost povahy, která i na východě se jeví, a to hlavně všeobecnou, napořád rostoucí nejistotou života i statku. Nemine ani den v Novém Yorku, aby pistole neb nůž nehrozily nebezpečenstvím lidskému životu, anebo malicherná hádka neskončila usmrcením člověka. Stávají se v každém větším městě častější vraždy; ty vražedné výjevy však, které tak často se udávají v ulicích Novoyorských, mají docela jiný ráz. V devíti případech z deseti jsou příčiny těchto tak často se opakujících skutků docela nepatrné. Zajisté má toho velkou vinnu velice rozářfený zvyk, nositi při sobě nože; ale hlavní příčina této smutné okolnosti jest beztrestnost takových zločinů. Muž, který se v Americe dopustí vraždy, může směle sázet deset proti jedné, že buď docela ujde trestu, anebo že to odbude pokutou tak lehkou, která mu nemůže býti žádnou výstrahou, aby se budoucně varoval podobného skutku.

Smutná jest také napořád rostoucí nesrovnalost počtu mezi obojím pohlavím. Skoro všude ve Spojených státech panuje citelný nedostatek žen; dle spočtení obyvatelstva roku 1870 bylo o 469.000 více mužů, tedy skoro o půl milionu. K tomu druží se i ta okolnost, že následkem neobyčejné péče, jaká se věnuje duševnímu vychování dcer, většina dívek jest na těle slabých. Dilem příčinou, dílem následkem toho jest statistický poměr obojího pohlaví k sobě. Kdežto v Evropě po pravidlu otec provozuje vládu nad rodinou, jest tomu v Americe větším dílem naopak. Zde vystupuje paní co velitelka, která posílá ráno muže svého s košíkem na trh, a ku konci téhodne shrabuje výdělek jeho, aby odvykal sklenici piva, za to pak aby ona mohla tím více vynakládati na šperk. Muž jest zde úplně otrokem své ženy, která se vysoko vypíná nad něj a práci považuje za věc ji snižující. Ano mnohé zanášejí se i vysokou politikou, navštěvujíce pálletní sjezdy, na kterých se jim jedná o dosažení práva hlasovacího. Poněvadž žena nic nepracuje, tedy ochabnou svaly její, ona stává se vyzáblou, slabne a bledne; muž pak záhy stárne.

S tím částečně souvisí malá plodnost Američanek, a statistické výkazy nás poučují, že počet porodů ve všech státech každým rokem klesá. Částečně má toho příčinu tělesná vysilenost co následek rozšiřujícího se strašným způsobem užívání opia a opojných nápojů, jmenovitě kofalky (whisky). Pijáctví dosáhlo v Americe mnohem vyššího stupně, nežli v kterékoliv jiné civilisované zemi.

\*) Chambers Journal, 15. dubna 1874.

V státu Novyorském jest zvláštní ústav, poskytující útočiště ochlastům, kde netoliko nacházejí opatření, nýbrž kde také o jich vyléčení z toho mravního neduhu se pečuje.

Proti této neřesti povstaly tak zvané spolky střídmosti, vyšlé z kruhů jednot náboženských, a jedné doby vyvinovaly rozsáhlou činnost proti velice rozšířenému pijáctví, avšak namnoze přemrštěnou, až i v některých státech došlo k úředním záповědém prodeje lihových nápojů. Ba horlení proti jich prodávání vzrostlo roku 1874 na některých místech, jmenovitě v Ohio, mezi ženami v pravou epidemickou duševní chorobu, ony shromažďující se před hospodami modlily se a zpívaly nábožné písně tak dlouho, až hospodský slíbil zavřítí svou hospodu a neprodávati více žádných lihových nápojů. Ale horečka tato brzy pominula, a nyní květe prodej lihových nápojů bujněji nežli kdykoliv před tím, obzvláště mezi obyvatelstvem německým, které také nejvíce se bylo zpíralo proti střídmostní agitaci.

Jiný politování hodný úkaz ve Spojených obcích jest napořád se množící počet samovražd, kterážto manie zdá se býti pravou epidemií.

V republice severoamerické není žádného rozdílu stavů dle rodů. Ústava zakazuje udělování šlechtických titulů, pročež panuje shon po titulech jiných, obzvláště vojenských, který zabíhá nezřídka do směšnosti. Všickni občané američtí mají stejná politická práva, a také občané jednoho státu jsou co do svobod a práv svých úplně rovni občanům všech ostatních států.

### Duševní vzdělanost.

Ve Spojených obcích panuje dle zákona úplná svoboda náboženství, nicméně však považuje se církev křesťanská za státní. Náboženství národního není, ale veliké množství nejrozličnějších vyznání, kterážto směsice právě babylonská vzrůstá ještě napořád vyskytováním se od času k času nových věr a sekt.

Velikou převahou však má země ráz protestantský, jakož i nejstarší evropští osadníci byli protestanté. Až do nedávna byli Američané, jmenovitě rodáci Nové Anglie, tito praví Yankeeové, skoro tak fanatičtí protestanté, jako jsou Irčané fanatičtí katolíci. Obzvláště měli v nenávisti katolictví, jež nazývali papeženstvím (papismus) a pokládali za větší ještě ohavnost nežli pohanství. Teprva v novější době zrušena jsou zákonná ustanovení katolíkům nepřívznivá, jichž přidržováno se namnoze proti duchu ústavy; avšak pozoruhodné šíření se katolictví za doby nejposlednější způsobilo, zvláště v státu Ohio, reakci se strany protestantů, a staré heslo „No popery“ (žádné papeženství) hrozí býti obnoveno. Také se z rozdílu náboženských razí politický kapitál. Republikáni, větším dílem protestanté, horlí proti přechmatům papistickým, snažíce se neoblíbenými učiniti své politické odpůrce, jichž veliká část jsou katolíci.

Toto neobyčejné šíření se katolicismu přičítá se neunavnému působení jesuitů, kterých se na ten čas ve Spojených obcích počítá neméně nežli 1100,

kterí mají 20 kolejí, kdežto všech katolických mnichů dohromady není přes 3000. Mnohem větší nežli mnichů jest počet jeptišek, totiž 7000, mezi nimiž se nacházejí 3000 milosrdných sester. Roku 1870 bylo katolíků dvakrát tolik jako r. 1850, církevní pak jmění jejich rozmnožilo se v té době na šestkrát tolik. A novými přistěhovanci ještě pořád jich přibývá. V tom ohledu nemůže se s katolíky porovnat žádné jiné náboženské vyznání v Unii.

Dle novin „New-York Journal“ bylo r. 1873 ve Spojených obcích 127 rozličných náboženských sekt, z nichž každá považovala svou víru za jediné pravou a vyznavače všech ostatních za samé bludaře. Mezi nimi jsou mnohé takové, jichž přívrženci v Evropě stále ubývá a které své hlavní sídlo mají v Americe, jako: methodisté, baptisté, kvakeri, bratři Ochranovští, swedenborgiani; některé pak jsou specificky americké, jako Shakerové (č. Sékr) a Mormoni. Ještě v silnější proporcii nežli katolíci rozmnožují se v Americe Židé, jichž r. 1850 napočteno 18.000 osob s nemovitým jméním 800.000 zlatých, r. 1870 již 78.000 osob s nemovitým jméním 10 milionů zlatých.

Charakteristické pro Ameriku jsou sekty Shakerů a Mormoni. Shakerové povstali r. 1747 mezi kvakery v Manchesteru, a hlavou jejich byla od r. 1770 jistá Anna Lee, ctěná jako prorokyně a „matka“. Ona sama nazývala se slovem. Za příčinou pronásledování vystěhovala se r. 1774 se svými přívrženci do Ameriky, kde zemřela r. 1784. Mezi Shakery jest manželství zapovězeno, a sekta jejich rozmnožuje se jenom přistupováním nových členů. Veškeré jmění jest v obci společno. Služby boží provázeny jsou tleskáním a tancem, kterýžto poslední přechází na konec v tak šílené řádění, až tanečníci unaveni klesají. Shakerové tvořili po dlouhou řadu let kvetoucí obec v Americe, jsouce velice rozšířeni, ale od delšího času již valně jich ubývá. Na ten čas obnáší počet osad jejich 18, které čítají dohromady na nejvýš 2400 hlav.

Ale nejpamátnější sekta americká jsou Mormoni čili „svatí soudného dne“ v Utahu, s nimiž nerozlučně spojen jest rozkvět krajiny kolem velkého Solného jezera, a kteří skutečně tvoří stát v státu. Amerika jest země divů, i dějít se tam věci, které by všude jinde nemožnými byly. Jmenovitě směsice nejodpornějších sobě společenských živlů, spojena s obzvláštními poměry krajinskými, vyvozuje úkazy, nad nimiž ostatní svět užásá. Jeden z takových úkazů, a zajisté ne nejposlednější, jest vznik sekty jmenované, v níž zdá se, že světoborný podmanivý duch prvního mahomedanismu se opakuje, jakož vskutku i zakladatelé její velikou podobnost mají s oním arabským prorokem, i rychlé vzrůstání sekty a šťastné přemožení naskytajících se překážek přirovnati se dají k prvním časům vzrůstajícího se islamu.\*) Fana- tické zanícení pro podvod, který každému, jenom na polo jasném oku musí býti patrn, rády theokratické s demokratickými smíšené,

\*) Kapitán Marryat ve svém románu „Monsieur Violet.“

veřejně hlásané, ne pouze trpěné mnohoženství, nejhlubší materialismus vedle víry v bibli, velmi znamenité úspěchy všude, kdekoliv podivný tento lid se usadí, úspěchy pro všechny, kdežto vůdcové přece jen za účely sobeckými se schánějí, obracují k vznikajícímu státu při Solném jezeře zraky všech, jež zajímají záležitosti Nového světa.

Mýlil by se, kdo by se domníval, že u Mormonů nalezne nějaké divoké, nezřízené prostopášnictví. Naopak všude se setkáváme s největším pořádkem, nevidouce ani žebráků, ani zahalečů, nýbrž spatřujeme výborně vzdělanou krajinu, dílo to lidských rukou, kde ještě r. 1847 byla holá poušť. Jeden z nejnovějších cestovatelů \*) líčí krajinu i město Mormonů následujícími slovy:

Podivná příroda mne obklopuje. Na východě vystupují osněžené hlavy pohoří Vasacaského, u jejichžto paty leží město, podobající se více soujemu nádherných velikých zahrad s obydlími, nežli městu se souvislými domy, neboť takové se objevují skoro výhradně jen ve dvou hlavních ulicích. Všemi ulicemi, které mají značnou šířku, hrčí čerstvá, jak křišťál čistá voda horská, a všude se setkáváme s hustě olistěnými stinnými stromoradiemi, na více mil táhne se úrodné údolí, jako země mlékem a strdí oplývající, dále na západ od města až k velkolepému Solnému jezeru, 90 mil dlouhému a 40 mil širokému, na jehož hladině třpytí se paprsky sluneční. Pánev jeho naplněná nasycenou solankou, nemající odtoku, může považována býti za Mrtvé moře tohoto Kanaanu Nového světa. Z vin jeho vystupují alpská pohoří krásných směle nakreslených obrysů, oddělena od sebe širokými údolími, buď holá, buď ozdobená zeleným jedlovým lesem. Podivná průzračnost vzduchu dává zřetelně poznati obrysy i nejvzdálenějších hor, a jenom na obzoru jeví se jemný, stříbrný opar. Od hor vane občerstvující, rozkošný větřík, mírnící i za dnů nejparnějších účinek slunečního úpalu.

Tu jest ráj Mormonů, a kdo spatřil údolí toto, pochopí radostné vytržení svatých soudného dne, když po klopotném, více měsíců trvajícím pochodu, skrze poušť vyseďše z jedné rokliny Vasacaského pohoří spatřili nenadále tuto čarovnou zem a slasti opojení sklesli na kolena svá, aby děkovali Bohu, že je uvedl do země proroků jejich ve snách objevené, do Sionu horského.

Ale tyto moderní děti israelské nemodlily se pouze, ony též pracovaly. Překvapující praktický smysl, který vyznačuje všechny Američany, také u nich se nezapírá. Solnatá půda sladkými vodami horskými, od nich dolů svedenými, vyloužena jest a vzdělána, a teprv provedeným od Mormonů zavlažením povstaly v této bezděšné krajině ony úrodnou bující role a zahrady na místech, která jindy živila jen hubené šalvějové křoviny. S počátku obnášel počet Mormonů jenom málo tisíc, ale prorokové jejich rozešli se do světa, navštěvující chatře chudáků a bídňků, jimžto nadšenými slovy vysvětlovali divy ráje u Solného jezera, a sta i tisíce hrnuly se tam. Náboženský jejich zápal přemohl hrůzy víceměsíčního putování prairiemi, přijati do království božského, uvedeni ve svobodné držení pozemku, ježž měli vzdělati, rozšiřovali vždy více velikou síť průplavů, zakládali města i vesnice a pilností jejich květila tato nejúrodnější krajina mezi Missouri a Sierrou Nevadou.

Přes dvacet let byl tento nový Sion v horské osamělosti své zcela odloučen od ostatního světa. Tu dokončena jest Tichomořská dráha, kterouž osadníci tito jako nějakým kouzlem opět vtrženi jsou do proudu světa jim nepřátelského, který je druhdy byl ze sebe vyvrhl pro podivínské jejich obyčeje. Mormonové rychle vpravili se do nových poměrů, a sám syn jejich proroka Brigham Younga přiložil ruku k založení dráhy Utahské, spojující město Solného jezera, čtyřicet mil (anglických) od Oydenu (nejbližší zastávky železniční) vzdálené, s dráhou Tichomořskou.

Avšak potřebí jest, abychom laskavému čtenáři podali zprávu o vzniku této podivné sekty, což učiníme poněkud obšírněji pro zvláštní zajímavost i důležitost věci, neboť jedná se o věrné vyklíčení sotva

\*) Herrmann Vogel: „Vom Indischen Ocean bis zum Gaidlande.“ Berlin 1877.  
Hellwald. II.

pochopitelného poblouzení lidského, spojeného s neobyčejnou růzností vůle a vytrvalostí v podniku stejně odvázném jako nesnadným, které v plné míře zasluhují náš obdiv.

Před lety byl v Konektikutu živ muž jmenem Šalomoun Spalding, jenž byl Yankee pravého druhu. Nejdříve se vyskytuje co právník, pak co kazatel, na to co kupec, a přišed na mizinu jest kovářem v malém městečku, z toho stane se dohazovačem pozemků a později venkovským učitelem, dále majetníkem železolinje, a podruhé na mizinu přišlý stane se spisovatelem a vytržencem. Konečně zemřel jako žebrák někde v Pennsylvanii, ani nejmenšího tušení nemaje, že jeden z jeho spisů, „Nalezený rukopis“, několika podvodníky zachráněn bude od zapomenutí, aby se v rukou jejich stal základem nového, mocně vzrůstajícího se učení.

„Nalezený rukopis“ jest smyšlenka o nejprvnějších osadnících amerických, která stanoví, že američtí Indiáni jsou potomci Židů, tak nazvaná ztracená pokolení\*) Vypravuje zevrubně jich vyjití z vlasti a cesty, jež pod správou vůdců Nefi a Lehy konali po zemi a po moři, až konečně dostali se do Ameriky. Později vznik svár mezi nimi, i rozdělili se na dvojí rozličný národ, Nefity a Lamanity. Nastaly kruté a krvavé války, v nichž drahně lidí zahynulo. Mrtvoly pochovány byly v kupách, z nichž povstaly ony náspy, jenž tak hustě nalezájí se na pevné zemi americké. O jich známostech v uměních a vědách, o jich vzdělanosti široce se vypravuje k vysvětlení pamětihodných zřícenin a jiných podivných starožitností, nacházených v rozličných částech severní i jižní Ameriky. To vše píše Šalomoun Spalding ve slohu biblickém.

Jakkoli ve spise tom mnoho jeví se obraznosti a jistý stupeň vědeckého vzdělání, nicméně zůstal neznámý po mnoho let, leže mezi papíry pánů Pattersona a Lambdena, Pittsborougských knihtiskařů.

Po letech, když Lambden utrpěl znamenitou ztrátu, hleděl si ji vynahradiť nějakou literární spekulací. Prohlížeje zásobu svých rukopisů přišel na „Nalezený rukopis“, a nahlédnuv do něho myslil,

\*) Známo jest z biblických dějin starozákonních, že obě někdejší říše židovské, Izraelská i Judská, podmaněny byly, onano od Asyrů, tato od Babyloňanů. Dobyťtí Samarie, hlavního města dříve jmenovaného království, stalo se o 183 let dříve nežli dobyťtí Jerusáléma, hlavního města království Judského. Obyvatelstvo obou říší odvedeno jest do zajetí, tam asyrského, tu babylonakého. Dva kmenové, tvořivší království Judské, vrátili se svým časem ze zajetí babylonakého, ale deset kmenů izraelských, byvše v Medii usazeni, nikdy více se nevrátilo do vlasti. Dlouho bylo obfženým zaměstnáním učených cetovatelů, hledati těchto ztracených deset kmenů v tom neb onom národě; tak na př. měli někteří dnešní Kurdy, druzí Afgany, jiní jiné národy, ano i, jako v dotčeném spise uvedeno, rudé divochy americké za jejich potomky.



že našel onen zlatý důl, který mu opět může na nohy pomoci. Ale smrt mu to překazila.

„Nalezený rukopis“ svěřil Lambden důvěrnému příteli svému Sidneyovi Rigdonovi, aby jej dle svého zdání změnil a opravil. Po smrti Lambdenově podržel Rigdon rukopis pro sebe, a když rozjímal o skrovných prostředcích své výživy, najednou projela mu hlavou myšlénka. Znae své krajany a dychtivost jejich po všem neobyčejném umínil si vydati na světlo „Nalezený rukopis“, ne však jako plod obraznosti aneb učeného badání, nýbrž jako zákon nového náboženství, člověčenstvu od Boha zjevený, jako někdy desatero přikázání na hoře Sinai.

Po nějaký čas namáhal se Rigdon velice, studoval bibli, měnil svou knihu a každou neděli kázal. Byl on, tak jako Spalding, člověk všech řemesel, což v severní Americe jest něco praobyčejného : právník, hospodský, učenec, kupec, sklepník, vydavatel novin, a konečně přílepek knihtiskařů, při nichž se nuzně korekturami a jinak živil. Nyní stal se kazatelem, i prohodil často s kazatelnou mnohé podivné věci ze své knihy, které se měly státi základním kamenem budovy, již vystavěti mínil.

Novost těch věcí ochotně byla od mnohých přijata, připravujíc je na to, co přijíti mělo. Rigdon však brzy znamenal, že úloha jeho není tak snadna, a že bude musit přestáti tuhý boj, k čemuž nedostávalo se mu srdnatosti. On byl sice veliký podvodník, ale bázlivec, a měl veliký strach před vězením. U něho bylo nové učení jenom peněžitou spekulací, i umínil si schovati se za nějakého blázna, na nějž by padla všecka nenávist a všecka vina, co by on zatím sklízel zlaté žně a v čas bezpečné útočiště hledal; než by se strhla bouřka. K tomu konci vyhlídl sobě nějakého Josefa Smitha, v kterém se však dočista zmýlil. On potřeboval muže, v jehož povaze šibalství a hloupost váhu by sobě držely, Smith však byl sice muž nevzdělaný, ale měl srdnatost a velikou sílu ducha, byl muž bez zásad, ale při tom odvážný a velikých věcí podnikavý. Když bylo již pozdě, tu teprv Rigdon poznal svůj omyl, ale už nebylo vyhnutí, musil se podrobiti vyšší vůli a sám stal se otrokem, ježž kázeň a zisk poutaly k jeho veliteli. Na místě Rigdonově stal se Smith „vyvolencem božím“ a v krátké době mocným náboženským i politickým náčelníkem.

Josef Smith, narozen 23. prosince 1805 v Shavonu v státě Vermontu, byl jeden z vylíčených svrchu prohnanych amerických dobrodruhů, jenž mámil a šálik lidi, jsa živ od lehkověrných poštelců, jimž pomáhal hledat poklady. Toulaje se od místa k místu seznámil

se roku 1827 v Pittsburku s Rigdonem, i stali se důvěrnými přáteli a brzy shodli se o způsob, jakým podvod svůj vyvéstí.

Pomalu roztrušováno mezi lid, že Smith mívá často zjevení, a konečně vytasil se s oznámením, že 22. září zjevil se mu anděl a odevzdal mu písmo hieroglyfické ve zlatých deskách vyryté, zároveň pak mu dal dva kameny průhledné, skrze něž bylo možná tyto desky přečísti. Desky obsahovaly „Knihu Mormonovu“, která nebyla nic jiného nežli „Ztracený rukopis“, obsahující mimo zmíněnou historii o zalidnění Ameriky židovskými vystěhovalci rozličná proroctví a zjevení, jež rozkazem božím napsáno bylo na zlaté desky a složeno v pahorku Komora zvaném, kdež tak dlouho skryty byly, až andělem Páně vedený Josef Smith je našel.

Podivná věc při tom jest, že Smith nikomu tyto desky neukázal. O jejich bytnosti svědčilo sice krom něho ještě jedenáct jiných mužů, ale šest z nich odpadlo později od mormonismu, odvolalo svědectví své a přiznalo se že jich neviděli; o hodnověrnosti pak ostatních též lze pochybovati. Jistému Williamu Staffordovi slíbil kdysi Smith ty desky ukázati, ale když ten po čase mu to připomenul, odpověděl, že dostal výslovný zákaz, aby je nikomu neokazoval. Ostatně Smith ve svých udáních o těchto deskách často sám sobě odporoval, ano Petr Ingerroll, jeden z důvěrných jeho přátel, vyřkl pod přísahou: „Smith mi pravil, že celá ta věc jest výmysl, že on takových desk nemá; ale pravil: Když už jsem prokleté blázný dostal na lep, musím v té švandě vytrvat.“

Roku 1830 vydal Smith „Knihu Mormonovu“ tiskem, a od té doby apoštolové nové víry rozšiřovali učení její s horlivostí, jež hodna byla lepší věci. Nejprvnějších Mormonů bylo šest osob, a ty nejprve apoštovaly okolo Nového Yorku a v Pennsylvanii. Dřlo jejich výborně se dařilo a den co den přibývalo jim proselytů. Za nedlouho se nové učení ujalo ve všech téměř státech Unie, i v Kanadě, ano hlasatelé jeho pustili se přes moře do Anglie, kde též s prospěchem apoštovali, ba několik těchto misionářů mormonských až i do Palestiny zabloudilo.

Když mladá církev již nějaký znamenitější počet vyznavačů obsahovala, obdržel Smith zjevení, aby se svými následovníky obrátil se do Kirklandu v státu Ohio a tam se usadil. I učinil tak a založil s těmi přívrženci svými, kteří se s ním vystěhovali, první osadu mormonskou, která byla jakožto hlavním středem církve a sídlem prorokovým.

Avšak toto místo považováno bylo jen za prozatímní od Mormonů dle slibu Hospodinova, že jim připraví jiný domov. Za tento nový

domov prohlásil Smith stát Misuri, kamž ještě roku 1831 vypravi se s Rigdonem a jinými proroky. Tam usadili se v okolí města Independence, o kteréž krajině tvrdili proroci, že jest to jejich zaslíbená země, a jali se tam stavěti město, jež nazvali Sion. Roku 1832 založena jest rozkazem božím obecná pokladnice, z níž zapravovaly se výlohy církve a vydržovali chudí. Rok na to počali stavěti chrám, což církev do velikých dluhů uvedlo.

Zatím však počínali si Mormonové ve své zaslíbené zemi nad míru hrdě a drze, pravíce, že ta krajina jim dána od Pána, i osobovali sobě mnohá práva jim nenáležitá, z čehož staří obyvatelé se rozhněvavše pozdvihli se a Mormony vyhnali. To stalo se roku 1833.

Vyhnanci odebrali se do hrabství Clayského, kdež jim dovoleno se usaditi. Roku 1835 Smith, Rigdon a jiní založili obchodnický dům, hlavně proto, aby získali nějaký úvěrek; ale nechtělo se jim dařiti dle žádosti. Avšak již roku 1836 vypudili Mormony také z Clayského hrabství, načež oni usadili se v hrabství Caldwellském, krajině to velmi řídkce zalidněné, jejíž hlavní místo bylo Far West.

Od té doby počala teprv znamenitě růsti síla Mormonů. Hned po svém přístí do Far Westu zřídil Smith tak zvanou jednotu Danitskou, jejíž účel byl vypuditi z obce všechny osoby nejsoucí jejich vyznání. Z Danitů každý zavázal se slovem i přísahou, státi druh za druh a do úpadu brániti stolici mormonismu. Měli svá tajná znamení, po kterých se poznávali ve dne i v noci, a rozdělení byli v zástupy desíti a padesáti mužů, jimž představeni byli kapitánové, nade všemi pak měl správu generál. Na to ihned vyzváni jsou jinověrci, aby opustili hrabství, nechtějí-li, by s nimi přísně bylo naloženo. Tu opustilo domy své a vystěhovalo se mnoho lidí.

V jednom shromáždění Danitů vyjádřil se jistý náčelník, že již není daleka doba ta, v kteréž starší církve půjdou do světa s meči po bocích, a že brzy projdou celý stát Misurský, zabíjejíce bez rozdílu muže, ženy i děti. Kdož nepozná tu nápadnou podobnost s duchem mahomedánství, jehož přední zásadou jest šíření islamu s mečem v ruce. Jeden čas měli Danité v úmyslu, prorokovati ukrutný mor v Misuri, zatím pak jedem naplniti všechny vody a tak obyvatelstvo vyhubiti.

Roku 1838 Mormonové za příčinou voleb nepohodli se s obyvateli hrabství Davisského, z čehož povstala rvačka. Dva dni na to vtrhl Smith s 500 muži do hrabství toho, zahnal obyvatele na mnoho mil, poplenil zem a množství dobytka zajal, tvrdě, že Pán dal zem tu v moc církve. Toto plenění trvalo bez mála celý týden, až proti

nim vytáhlo občanstvo Clayského hrabství a bitvu s nimi svedlo. Boj byl tuhý a krvavý, Mormonové jsou přemoženi, a Smith, Rigdon i mnoho jiných zajati.

Rigdon byl později na svobodu propuštěn, ale nicméně před soud potahován. Smith a společníci jeho, vytrvavše několik měsíců u vězení, vylámali se z něho a utekli do Quincy v státu Illinois, kamž i větší počet Mormonů, konečně z celého státu Misurského vypovězených, se byl uchýlil.

Do tohoto svého nového útočiště přišli v stavu převelmi bídném, tak že se jich velice slitovalo tamějším obyvatelům, kteří je velmi laskavě a hostinsky přijali. Když přišel Smith, usadil se větší díl jich v Commerce na břehu řeky Misisipi, v položení krásném a utěšeném. Zde začali stavěti, a v krátkém čase stálo tu město, jež nazval Smith hebrejským slovem Nauvoo (c. Návů), což znamená „líbezné místo odpočinku“.

Mormonové svou sjednoceností dosáhli brzo takové váhy v státu, že obdrželi výsady, jaké jen sami chtěli a dle kterých dostalo se Smithovi, Rigdonovi a jiným jich předním náčelníkům téměř neobmezené moci civilní. Mormonové směli si též zařídití svoje vojsko, „legii Nauvooskou“, do níž vstoupili všickni zbraně schopní mužové. Smith se stal jejich velitelem s důstojností generallieutenanta, a chytrostí svou dovedl toho, že byl konečně pánem skoro absolutním.

Ale jako všude, kde Mormonové již dříve se byli usadili, tak i v Illinoisu dávali staršímu obyvatelstvu mnohé pohoršení svými zvláštními řády; nejčastější spory však mezi oběma stranami bývaly při volbách, kde Mormonové jako těžce sražený šik volili jednohlasně dle rozkazu svých představených. Nyní ku předešlým přistoupilo nové pohoršení, když Smith počal do církve zaváděti mnohoženství. Již roku 1838 totiž byl Smith přemluvil několik ženštin, aby bydlely s ním, nazýváje je svými ženami duchovními, a když rádná jeho manželka počala žárliti, prohlásil, že dostal zjevení, jímž mnohoženství se schvaluje. Tím však způsobil takové pohoršení, že proti němu utvořila se strana, která veřejně jala se stavěti všecky hanebnosti jeho na pranýř v nově založeném časopise „Expositor“; ale Smith hned po vyjití prvního čísla jeho vrazil s několika přívrženci svými do tiskárny, kdež všecko roztloukl a rozházel. Za to vydán jest naň zatykač, a když se nechtěl vzdáti po dobrém, posláno proti němu vojsko, načež se vydal soudcům a jest uvězněn. Ale k večeru (27. června 1844) shlukla se chátka před vězením, povalila stráž a strážela do vnitř; Smith chtěje oknem prchnouti jest zastřelen.

Na místo usmrčeného proroka dostal se v čelo sekty muž, kterým počíná nová epocha v dějinách Mormonů, neboť pod jeho vládou utvořili kvetoucí obec blahobytem oplývající a založili stát skutečně neodvislý. Muž ten byl Brigham Young, o jehož předešlém životě třeba tuto podati krátkou zprávu\*). Narozen 1. června 1801 ve Whitenhamu v státu Vermontu přistoupil 1832 k sektě mormonské, kdež učiněn knězem, roku pak 1835 přijat mezi 12 „apoštolů“. Vydav se potom na misi do východních států působil ve prospěch sekty své tak vydatně, že roku 1838 zvolen jest předsedou dvanácti apoštolů. Roku 1840 vydal se s jinými ještě apoštoly do Anglie, by získal přívržence novému evangeliu, a skutečně založil tam církev, pak časopis „Tisíciletá hvězda“, a dal vytisknouti „Knihu Mormonovu“, jakož i zpěvník. Po svém návratu do Ameriky roku 1841 zúčastnil se Young činně v církevních i městských záležitostech obce Nauvooské, a když po smrti Smithově nejvyšší moc v církvi mormonské přešla na sbor dvanácti apoštolů, stal se Young jakožto předseda jeho i hlavou sekty.

Mormonům nastalo nyní nové pronásledování. Veřejné mínění v státu Illinois obrátilo se úplně proti nim, a privilegie, udělené jim od zákonodárského sboru státního, jsou zrušeny. Tu roku 1845 počali se Mormonové stěhovati valně ke Skalným horám, hledajíce sobě opět novou vlast. Ti pak, kdož zůstali v Nauvo, octli se brzo v nových sporech s okolním obyvatelstvem, které vedly k zjevné občanské válce. Tu jest město Nauvo, jehož obyvatelstvo bylo až na 20.000 duší vzrostlo, v září 1845 bombardováno, dobyto, Mormonové z něho vypuzeni a chrám jejich pobořen a v zřícenině obrácen.

Nyní Brigham Young sebral roztroušené stádo své, a opustiv s Mormony Illinois překročil v únoru 1846 zamrzlou řeku Misisipi a usadil se s nimi prozatím v západní části státu Iowa. Odtud vyslal i sám podnikal výpravy přes Skalné hory, hledat příhodnou krajinu za hranicemi nenáviděné Unie, kde by Mormonové, vzdáleni od ostatního světa a nikým neznepokojováni, mohli si založiti nová sídla a žíti podle zákona svého.

Taková krajina skutečně jest nalezena, a roku 1847 vydali se Mormonové na cestu nynějším Indiánským zemištěm, tehdež ještě úplně pustým, a po přemožení nesmírných klopot a svízeli dostali se do nynějšího Utahu, tehdež ještě k Mexiku náležejícímu, u Velikého solného jezera. Tu krajinu, shledavše jí příhodnou k založení osady, nazvali Mormoni Deseret, což prý znamená tolik, jako země včel. Půda byla úrodná, ale netknuta ještě rukou lidskou, a celé okolí

\*) Podle „Naučného slovníka“.

jezera široká poušť. Ale Mormonové nedali se odstrašiti žádnými obtížemi, usadivše se zde dali se chutě do díla, vzdělávali půdu a založili město Salt Lake City, rozmnožování jsouce příchozími ze Švédska a Norvéžska, z Němec, Švýcar i Francie. Toho však nedopřál jim osud, aby vymanění byli od autority Unie, neboť rok po jich usazení se v Utahu postoupěna jest krajina ta od Mexika Spojeným obcím. Nezbyvalo nic, nežli vpraviti se do nemilých okolností.

V březnu 1849 odbývali Mormoni valný sjezd, zřídili si stát pod jmenem Deseret a vypracovali si ústavu, kterou poslali do Washingtonu. Ale kongres nechtěl uznati nový stát, nýbrž zorganizoval kraj od Mormonů zaujatý co zemiště čili territorium Utahské, jehož guvernérem ustanoven roku 1850 Brigham Young. Mladá osada zdárně prospívala přičinlivou pilností Mormonů a přísným pořádkem, jaký mezi sebou zachovávali, a v krátce počítalo nové zemiště Utah pět květonoucích měst.

Jakkoli však poměr Utahu k Unii byl zákonně upraven, nicméně Mormonové zpouzeli se uznati správní a soudní úředníky jim z Washingtonu posílané, z čehož přišlo až k násilným srážkám. Že však s jedné strany pro vzdálenost krajiny a nesnadnou přístupnost k ní, obklopené ode všad drsnou pouští, nemožno bylo vládě Spojených obcí provésti podrobení Mormonů brannou mocí, o čez se opětne byla marně pokoušela; se strany druhé pak Mormonové přes to všecko nemohli doufati, že se na dlouho budou moci ubrániti nadvládě Unie: tedy roku 1858 přišlo k mírnému narovnání mezi oběma stranami, v kterém Mormonové uznali nad sebou autoritu Spojených obcí, ale zůstaveni jsou při svém zvláštním obecním zřízení.

Mormoni tvoří stát kněžský s presidentem v čele, který s dvěma radama a jedním patriarchou jest první vrchností; druhá vrchnost skládá se z dvanácti apoštolů, kteří zastávají úřad cestující vysoké rady; třetí vrchností jest „vysoká rada dvanácti členů“. Mimo to utvořil Brigham Young radu sedmdesáti, již skládají biskupové a starší; ostatní hodnostáři jsou vysocí kněží, učitelové a jáhnové. Nejvyšší moc byla soustředěna v osobě presidenta Brighama Younga, který zůstal neobmezeným vladařem církve i obce mormonské až do své smrti, která jej stihla 28. srpna 1877.

Byl on pravý absolutní panovník a v čele všeho všudy. On byl nejenom nejvyšším knězem, nýbrž i nejvyšším soudcem, máje nesmírný příjem z desátku jemu odváděného; on ustanovoval co jest jméním jeho a co jméním církve, on přisvojoval si ze všeho co bylo nejlepšího, jemu náležely největší továrny, nejvýnosnější farmy, nej-

bohatší doly. Takovým způsobem musil při rychlém zkvétání osady státi se nesmírným bohatcem, i bylť on skutečně nejbohatším mezi Mormony. On rozděloval také úřady, a hodnostáři od něho ustanovení následovali příkladu jeho k obohacování sebe. Apoštolové a biskupové provozovali vedle úřadů svých nejvýnosnější živnosti, jsouce s části kupci, fabrikanti a hostinští, a poněvadž měli nejhojnější příjmy, tedy vydržovali sobě také největší počet žen. Ostatně tito představení sekty předcházeli podřízené své dobrým příkladem co do pracovitosti a pořádnosti, kteréžto všeobecně rozšířené vlastnosti staly se zdrojem zámožnosti Mormonů.

Církev mormonská učí, že jest mnoho bohů, a že vynikající svatí (jak Mormoni sami sebe nazývají) stávají se bohy na nebesích. Josef Smith jest bohem nynějšího pokolení, nad ním jest Ježíš, nad tím Adam, pak Jehova, a nejvýše nade všemi Elohim. Všickni tito bohové mají více žen, a každý vládne nad svým potomstvem, jež stále se zmahá počtem i mocí. Bohové mají podobu lidskou a jsou otcové duší lidských na tomto světě. Deset pravidel životních jest obsaženo ve zjevení, které se stalo Smithovi a nazývá se „Slovo moudrosti“. Obzvláště bohubilá věc jest práce, ještě záslužnější však plození dětí. Vesmír totiž jest naplněn dušemi, které všechny touží po tělesném tabernakulu. Jakmile se dítě narodí, hned vejde do něho jedna taková svobodná duše, a rodičové, kteří přivedou četné děti na svět, získají si zvláštní zásluhy o svět duchů. Poněvadž všichni Mormoni nazývají se svatými, tedy se musí předpokládati, že všickni přijdou do nebe. Mormonské nebe má více stupňů. Nejvyšší stupeň zaujímají otcové četných dětí a mužové četných žen. Ženy sedí na stejném stupni s muži svými. Muž jedině ženy má spolu s ní právo jenom na nižší stupeň v nebi. Což divu tedy, že pravá Mormonka ustavičně nalehá na svého muže, aby si vzal ještě více žen; ona nejenom snáší sokyně, nýbrž ona jich jest žádostiva v naději někdejší vysoké odměny v nebi.

Avšak lze se domnívati, že u mnohých Mormonů podnětem k mnohoženství není tak vyhlídka na nebeské, jako spíše na pozemské rozkoše. Ovšem padá zde na váhu nákladnost věci, ženy jsou drahé, a střední stav anebo dokonce chudý musejí se odříci mnohoženství. Tak stává se dosažení nejvyšších stupňů nebeských závislým na pozemském statku v příkrém odporu se slovy písma, že spíše velbloud projde uchem jehly, nežli vejde boháč do království nebeského.

Brigham Young pečlivě se staral o to, aby ani v nebi nebyl samotěn se svou ženou, a celá řada věřících dívek mormonských dala se s ním církevně oddat pro onen svět. Náboženská blouznivost

a smyslnost často se vedle sebe nacházejí při témž jednotlivci, a při Youngovi, zdá se, že tak bylo u vysoké míře. Bylť on mužem 18 žen a otcem 75 dětí.

Ale ne všickni Mormonové následují příkladu proroka svého. Mnozí čelnější a zámožní členové církve mají toliko jednu ženu, a sám syn Smithův ještě za živobytí Youngova vystupoval proti mnohoženství. Máť on na své straně zákony státní, ty však dlouho byly bezmocné. Obžaloba Mormona pro mnohoženství musí vyřízena býti v jeho bydlišti, tedy na př. v Salt Lake City. Ale porotní soud tamější sestaven jest většinou z Mormonů, a ti arcit zprostili jej pokaždé obžaloby. Proto vydán 1874 od kongresu zákon, který od soudu nad mužem z mnohoženství obžalovaného vylučuje polygamistické porotce. Účel toho zákona jest, ujímati se žen a bráti je v ochranu proti tomu, co nazváno „otroctvím ženských“; ale ženy utahské byly takové ochraně málo povděčny, neboť na začátku roku 1876 podaly kongresu petici s 22.626 podpisy za zrušení zákona proti mnohoženství.

V posledních dobách vznikly ještě jiné rozkoly v církvi mormonské, jež nepodařilo se Youngovi zcela udusiti přísností, jaké naproti odpadlíkům užíval. Při tom všem množil se počet Mormonů rok od roku, a jmenovitě v posledním desetiletí nejvíce proselytů přibývalo do Utahu z Dánska a Švédska; nejnověji pak i z východních Prus. Poslední statistický výkaz, ještě za živobytí Brigham Younga, udává počet Mormonů v Utahu na více než 150.000, mezi nimiž jest asi 10.000 rozkolníků. Ostatních Mormonů po světě roztroušených počítá se přes 100.000, dílem v Americe, dílem v Evropě (hlavně v Skandinavii, v Anglii a v Německu), něco málo v jiných dílech světa.

Jaký jest stav obce a církve mormonské po smrti Youngově, o tom nemáme ještě zevrubnějších zpráv; zdá se však, že podivná tato sekta valně se kloní k úpadku. Hermann Vogel ve spise od nás svrchu uvedeném praví o tom takto:

Dnové mormonství v prvotní jeho podobě jsou spočítáni; o tom v Utahu nikdo nepředpokládá nepochybuje. Tak podivná sekta jako tato může se zachovati jenom v úplné odloučenosti od ostatního světa. Od té doby, co Utah vtažen jest dráhou Tichomořskou ve spojení s tímto, co četní Nemormoni se tam počali usazovat, své kostely zakládat a odchýlné smýšlení své veřejně projevovat, „Nový Sion“ patrně kráčí nazpět. Nyní nacházejí se v Salt Lake City již dva chrámy anglikánské, a třetina obyvatelstva jsou „pohané“, jak říkají Mormoni všem, kdo nenáleží k jejich vyznání. Moc jejich vzrůstá den ode dne, až pak dostanou většinu, bude po moci Brigham Younga i po mnohoženství. Stalo se tak již v malém městečku jmenem Corinna na dráze Tichomořské, obydleném dříve výhradně od Mormonů, a „avati“ opustili místo, kde nebyli více pány, zůstavivše je pohanům. Nově rozhlášené nesmírné bohatství stříbrných dolů v Utahu dodává nevěřicím nového zvýšeného podnětu k stěhování se tam, a snad nemine ani pět let, že tito nabudou většiny v hlavním městě nového Sionu.



Již nyní vystupují dvoje noviny Utahské, „Daily Tribune“ a „Mail“ zjevně proti theokracii mormonské, neostýchající se vypravovati o velikých kněžích nejhorší věci. Před dvěma lety rozhlašovaly všechny noviny pověst o hrozných vraždách, jaké prý spáchali Mormonové na vystěhovalcích, kteří před dvaceti lety na své cestě do zlaté země zavadili o údolí Slaného jezera. Mužové, ženy a děti, byli prý od Mormonů bez milosti pobiti. Zavedené vyšetřování zjistilo úplnou pravdivost pověsti té, a co vůdce vražedné rotý vypátrán jistý Lee, jeden ze starších mormonských. Jak se zdá, byl od apoštolů mormonských, s nimiž se byl pro nějakou příčinu nepohodl, zůstaven osudu svému. Lee byl r. 1877 odsouzen a na samém místě spáchaného zločinu popraven. Zůstavil 18 žen, z nichž jenom tři vytrvaly při něm věrně až do smrti. Vyznání, které před smrtí učinil, zdá se ukazovati na to, že Brigham Young o vraždě té věděl a ji schvaloval.

Jiná historka, která z listů Mormonům odporných přešla do evropských novin, jest příběh Youngovy ženy Elizy. Dáma tato, opustivši Youngův harem, vystoupila z církve a ve veřejných přednáškách odhalovala domácí poměry Youngovy, načež jej žalovala na rozvedení.



Mormonský tabernakul.

Z téhož Voglova spisu podáváme popis mormonského chrámu v Salt Lake City, jehož vyobrazení tuto klademe.

Vedle samého soujemu domů Brighama Younga leží vlastní pozemek chrámový; na němž stojí tak zvaný tabernakul, hlavní chrám Mormonů, podoby tak podivné, jako jest náboženství jejich. Nejlépe podobá se ohromnému eliptickému poklopu na sýr, nejša nic jiného, nežli obrovská, na nízkých, sotva 12 stop vysokých pilířích spočívající střecha 250 stop zdělí, 150 stop zšíří a 120 stop zšíří. O architektonických okrasách nikde ani stopy, žádná věž k nebi ukazující, žádné zvony věřící k modlení svolávající, žádná okna, vyjma dvě díry v temeni střechy. Rovněž tak jednoduchý jest vnitřek, marně hledal by zde kříž, oltář, svatý obraz, tomu všemu nic podobného zde není. Jedinou okrasou kostela jsou varhany, o 3000 píšťalách, třech manualech a šedesáti registrech. Jsou druhé největší v cele Unii. Před nimi nacházejí se tři řečnické tribuny (kazatelny nemohou se nazývat). Kolem jde galerie se dřevěnými lavicemi, amfiteatrálně spořádanými. Podobné lavice naplňují vnitřní prostor chrámu. Uprostřed něho nachází se malý vodotrysk chládek poskytlující, mimo to rozestaveny jsou zde všude džbery s vodou a nádobami k pití pro občerstvení věřících. Ohromný strop jest úplně holý a postrádá vši okrasu. Avšak za doby našeho pobytu pýsnil se skvělou ozdobou pletenců, neboť nastávala veliká slavnost 21. července, dne to vejítí Mormonů do údolí Slaného jezera. Do tabernakula vejde prý se 12.000 osob. Jak nám vypravoval průvodčí náš, jest prý budova ta vystavěna dle vlastního plánu Brighama Younga. Young jest svého řemesla truhlář, a nepochybuji o tom, že má nějaké vědomosti stavitelské; ale kterak přišel na tuto divnou podobu chrámu, jest mi nepochopitelné. Možná, že se mu snad zjevila ve snách, a sny považují Mormoni za

božská zjevení. Alespoň tvrdí Young, že místo, kde nyní stojí tabernakul, bylo mu ve snách naznačeno.

Vedle chrámu staví se nyní velikolepá budova z tesaných žulových kamenů ve slohu okrouhloobloukovém, která slibuje býti nádhernou. Budova ta určena jest pro křty, sňatky a podobné obřady.

Pohřichu nebylo mně popřáno býti přítomnu mormonským službám božím, ale mluvil jsem s mnohými očitými jich svědky. Dle udání jejich jsou tak prosaické jako samo stavení chrámové. Duchovní nemají žádného obzvláštního kroje, vystupující na tribuny v lehkých kazajkách.\*) V kázáních svých zřídka jen zmíní se o Kristu, za to však hrají v nich velikou roli tři arciotcové, Abraham, Izák a Jakub, jichž mnohá názory sobě Mormonové osvojili. Ostatně káže se často o věcech čistě praktických. Práce jest dle učení mormonského dílo bohumilé, pročez nezřídka bývá obrána za předmět kázání, jako na př. o docílení dobré sklizně kukuřice, o zavařování broskví, o zavodňování polí atd. O pekle nadělají málo řečí. Náboženství mormonské polepšuje věřící své raději lákáním nežli odstrašováním.



Křest nově přistoupilého Mormona.

Vogel rád by byl osobně seznal Brigham Younga, k němuž měl poručné listy, ale prorok byl churav a nikoho nepřipouštěl, pročez mohl seznati jen obydlí jeho, jež popisuje takto: Young bydlí v čtvrti obehnané zdí asi 10 stop vysokou, která jest pozemkem církve, zahrnující v sobě veliké množství budov, mezi nimiž vyniká veliká zásobárna, kam věřící Mormonové odvádějí svůj desátek. Tam nahromaděny jsou ohromné poklady naturalií, které se ad majorem Dei gloriam

\*) To platí snad jenom o kázání; při ostatních výkonech bohoslužebních užívají kněží dlouhého splývajícího zvoněha, a duchovní vyššího řádu staví si na hlavu čepice k infulim biskupským podobné.

speněžují. Také mormonská církev má veliký žaludek. Hned vedle nalezá se veliké kúihkupectví, které svým nákladem vydává všechny náboženské knihy mormonské, a dobře zařízená tiskárna, ve které se tisknou nejenom knihy, nýbrž i noviny „Deseret News“, hlavní církevní list Mormonův. Obydlí Youngovo nachází se v bezprostředním sousedství těchto závodů, tvoří podivný, nepravidelný soujem budov, mezi nimiž těžko jest rozeznati od sebe hlavní a vedlejší stavení. Jedny dvěte ve zdi čtverec ten objímající jsou celý den otevřeny, vedouce do Brigham Youngova „úřadu.“ Tento nikoliv nevypadá jako předpokoj nějakého vysokého hodnostáře církevního, nýbrž podobá se úplně písárně nějakého velikého kupce. Kolem stěn běží regály, v nichž stojí veliké účetní knihy. Před nimi stojí psací pulty pro šest neustále pracujících účetních. Uprostřed pokoje nachází se ohražené místo pro obecnostvo, k němuž se od vchodu vstupuje mezi zábradlími. Nahore běží kolem pokoje galerie s policemi na knihy. Na duchovní stav domá- cího pána neukazuje nic, naprosto nic.

V zahradě vedle hlavního stavení nacházejí se pěkné domky žen Young- ových. Avšak nemá každá z nich vlastní dům. Osm jich bydlí společně pod jednou střechou, některé bydlí mimo církevní pozemek. Tak stojí naproti příbytku Youngovu nádherný palác, dům to jeho oblíbené ženy Amelie. Jak mně vypra- voval jeden Mormon, byl dům ten určen dříve za hostinec, a teprv později, když výnosnost jeho jakožto hostince stala se pochybnou, ustanoven byl k jiným účelům. Několik starších paní Youngových bydlí též mimo pozemek církevní ve zvláštních domech, a zdá se, že Young více s nimi neobcuje.

Brigham Young jest sice prorok a nejvyšší kněz, ale on jest také Ameríkan, a skoro každý Ameríkan, ať jest učenec neb duchovní, aneb diplomat, aneb učitel, jest především obchodník v širším smyslu, a tak i Brigham Young a všichni ostatní mormonští kněží. Počet milionů, jaké má ve svém jmění, udává se tak vysoko jako počet jeho žen, což patrně jest přehnáno; neboť osmnáct žen dá se snadněji nabýti nežli osmnáct milionů dolarů. Ale na všechnen způsob jest velmi bohat. Mnoho-li z bohatství jeho pochází z církevního desátku, nebylo mně pově- děno; avšak on není jenom nejvyšším biskupem, nýbrž i majitelem pozemků, divadelním podnikatelem a přednostou akciové společnosti, která se zanáš do- vozem a vývozem všeho jen možného zboží. Tato akciová společnost nazývá se Zions Cooperative Mercantile Institution, zkráceně Z. C. M. I., a firmu tu spatřujeme již na velikých skladištích, jedouce na posledních tratích dráhy Tichomořské. Společnost tato má sklady veliké i malé v Salt Lake City jakož i v ostatních mormonských městech, Ogdonu, Willardu a Brigham City. Skladiště v Salt Lake City jest památkou města, tvoříc 300 stop dlouhé třípatrové stavení s výborným průduchem a osvětlením. Dolejší jeho část věnována jest drobnému prodeji. Nalezá se tu taková pestrá smíšenina všech možných věcí, jako snad nikde jinde na světě. Kupcíci kněži mormonští nezamítají žádné zboží. Tu je vidět pohromadě kořata, Pařížské toalety pro dámy, pochvy na koně, šunky a klobásy, visací zámky, hračky pro děti, hnojné vidle, haleny, slovem vše, co jest k nějaké potřebě.

Šťastnější nežli Hermann Vogel byl někdejší rakouský ministr Alexander svobodný pán Hübner, který roku 1871 na své cestě kolem světa do Utahu přišel velikého proroka Mormonů osobně se- znal, o kterémžto sejíti se s ním vypravuje takto:\*)

Vyhledávající stín akací a bavlníků, neboť bylo nesnesitelné parno, přišli jsme konečně k sídlu presidentovu, skupenině domů, v nichž bydlí jeho manželky se svými dětmi, každá pro sebe. Veliké stavení nárožní jest škola, určená vý- hradně pro jeho děti. Celek oběhnán jest vysokou zdí. Překročivše práh vešli jsme do malé síňky zcela prostě upravené. Na stěnách viselo dvanáct olejových obrazů, představujících apoštoly mormonské. První místo mezi nimi, jak samo sebou se rozumí, zanjímá Joe (Josef) Smith. Sekretář a zeť presidentův, malý, hrbatý mladý muž, podal nám stolice a jal se nás pak dle obyčeje vyslýchat. Mezi tím, co jsem na otázky jeho odpovídal, zdálo se mně, jakobych za jedněmi

\*) „Ein Spaziergang um die Welt.“ Leipzig 1874.

polootvřenými dveřmi pozoroval nějaký stín. Tím způsobem uplynulo asi dvacet minut. Hovor, jehož se všichni přítomní účastnili, nebyl ani na chvíli přerušen, ale prezident se dosavad neobjevoval.

„Pan Young“, pravil jsem konečně, „má pilné řízení, a já též. Nemám mu co říci, a již si nepřeji ho vidět. Ostatně mne očekávají v Camp Douglassu!“

V tom najednou se otevrou ony dveře, které dříve vzbuzovaly mou pozornost, a Brigham Young se objevil na prahu. Oblek jeho byl bedlivě spořádán. Několik okamžiků se na mne díval mlčky, pak lidi své lehkým kynutím rukou pozdraviv blížil se zvolna a odměřeně. Měl klobouk na hlavě, ale honem jej smekl, vida že já dávám na hlavu, a podal mně lenošku vedle své. Biskupové a starší usedli v uctivé vzdálenosti. Na znamení sekretářů dané četl tento, vedle pána svého stoje, nahlas mé poručné listy.

Potom nastala rozmluva, která trvala skoro hodinu. Podstatný obsah její byl následující. Ostatně musím se vyznati, že jsem se marně snažil naléztí jen jediné zdravé myšlénky v té temné, frásí plné spoustě slov.

„Svět“, pravil, „vězí v bezpočetných předsudcích. Jen privilegovaný povznáší se nad ně. Takové privilegium uděluje Bůh některým vyvoleným. Cemu ti učí, jest pravda, neboť oni mluví a jednají dle vyššího vuknutí. Víra a práce jsou účelem našeho bytí. Náboženství má úlohu, činiti zlé dobrými a dobré lepšími. Čtete knihu Mormonů; můžete ji koupiti v Mainstreetu. V ní obsaženy jsou naše dějiny. První Mormon přistěhovali se za času Salomounova (!), poslední přistěhování dále se 600 let před narozením Kristovým (!). Nyní hrnou se Mormonové sem se všech stran, jednoho dne se rozšíří po celém světě!“

Když jsem prohodil, že se mi zdá, jakoby on v Utahu spojoval moc duchovní se světskou, rozkřikl se: „Vy se mýlíte, každý Mormon jest svoboden. Každý spor se urovná po dobrém, buď dobrovolným se shodnutím anebo výrokem rozsudčím. . . . Já se nebojím železnic, jak se mylně tvrdí. My neopustili Nauvoo, abychom se vyhnuli pohanům, nýbrž z donucení, poněvadž jsme byli vypuzeni!“

Já přivedl řeč na mnohoženství. „V Evropě“, díím, „jest jmeno Váše dobře známo. Vy docházíte uzpání co muž rázný, který umí vládnout svými stoupenci, který proměnil poušť v zahradu. Ale zavedení mnohoženství se všeobecně odsuzuje; pokládat se za zneuctění ženy, za hanbu našeho století.“

Tu se ozvalo mezi shromážděním temné reptání. Prezident se vyrušil, ale hned se zase přemohl; odmlčev se pak na chvíli počal hlasem velmi slabým, ne bez jakéhosi pohrdlivého úsměvu: „Předsudek, předsudek, samý předsudek. Což nemáme veliký, velmi veliký příklad patriarchů? Může-li býti Bohu dnes nemilé, co tenkrát schvaloval?“ Pak vyvíjel přede mnou novou teorii, že člověk co do styků pohlavních má si bráti příklad ze zvířat. Bylo to dlouhé rozkládání, kterému jsem ne vždycky rozumuji mohl. Praktickým výsledkem bylo tvrzení jeho, že mnohoženství jest jediný účinný prostředek proti prostituci. Když více dlouhou chvíli trápen nežli poučen konečně jsem se vzchopil, ujal mne za ruce a k sobě mne táhna mumlal s očima zavřenýma: „Benediction, benediction! benediction! luck, luck, luck!“ (Požehnání, štěstí).

Brigham Young jest v státu Vermontu narozen, a právě vyplnil sedmdesátý rok svého věku, ale vypadá mnohem mladší. Jsa výšky nadprůměrné drží tělo své přímo a zdá se míti výborné zdraví. Vlasy má světlé, poněkud nahnědlé, vous jeho bedlivě kadeřený jest úplně bílý. Veliká hlava sedí dosti hluboko mezi mohutnými plecemi. Oči, nesnášející pohledu cizího, jeví více schytlivosti nežli ducha, ústa hrubou smyslností, veliká hranatá brada ráznost, ne-li ukrutnost. To vše dohromady jest zjev nápadný, zároveň vábný i odpudivý. Pochopujeme, že tento muž obětí své okouzluje jako had; že v moci své je maje sklání je pode jeho své hrůzovlády; že ja bez průtahu a bez milosrdenství rozdrčuje, jak mile se chtějí vymknouti z jeho objetí. Nepravím, že Brigham takový jest, pravím toliko, že učinil takový dojem na mne a na většinu těch, kteří jej navštívili. Zajisté by to byla opovážlivost, chtít posuzovati člověka dle jeho zevnitřku a po zběžné toliko známosti. Chci pouze říci, že Brigham Young mně byl nanejvýše protivným. I jeho pitvornost nemá nic vábného. Střídavě vábný a přítulný, horující a šprýmovný, přímý a sladounký nezapomíná Young nikdy na svůj prorocký úkol. Dříve nežli vydá ze sebe výrok věštný, skloní hlavu, složí obličej svůj ve velebné vrásky a upře strnulý zrak na zem. Mluví-li, děje se to velitelským tónem

a hlasem zvučným. Po každém slově činí přestávku, pak najednou se vzhopí, hodí hlavu nazpět, ukáže veliké, bílé, špičaté zuby a stulí naduřelé rty v příšerný úsměv, zároveň zavře oči a šeptá. To jest okamžení, v kterém žertuje, ale nikomu není při tom veselo. Na mne učinily tyto komediantské přechody od vznešenosti k nízkosti dojem odporný. Pochopitelný jest však účinek takových kousků na obecnostvo nevědomé. Také biskupové a starší zdáli se v takových okamžicích býti jako u vytržení.

Dle vzhledu a chování svého, dle nesmyslu, jež neostýchá se pronášeti, jest Brigham Young drží podvodník. Ale pohlédněte kolem sebe! Dejte si vypravovati o něm a jeho skutcích — ne od jeho akolytů, kteří v něm ctí bytost božskou — nýbrž od svědků nestranných, čili spíše od lidí, kteří ho nemilují ale znají, dejte si od nich vypravovati o překážkách, jaké přemohl, o nebezpečnostech, které přestál, o podivuhodných dílech, jež vyvedl — a největší ze všech divů jest ten, že vůli dvou stotisíců lidí podrobil své — to vše dejte si vypravovati na místě, kde se to dalo, od lidí žádnými předsudky nezaujatých, jako jsou velitel Camp Douglass, vrchní soudce, státní zástupce, lékaři, kteří zde mnoho let bydlí, od dělníků v dolech, kteří přicházejí a odcházejí, a o por váš ustoupí úžasu, úžas obdivu. Obdivovati se budete — ne věrouce Brighamově nebo jeho předpisům mravnosti, aniž jeho útvarům kolonizatorským, neboť jiní na jiných místech také tolik dovedli; aniž podnětům, které jej vedly a kterých nemůžeme posouditi, poněvadž jich neznáme — ale přebohatému nadání, jež příroda co nejštědřeji udělila tomu muži pamětihodnému, jeho známosti lidí, jeho jasněmu, ale nevzdělanému rozumu, jeho vytrvalosti, jeho neskrutitelné ráznosti, a co účinku toho všeho, neobmezenému, tajemnému panství, jež provozuje nad svými stoupenci.

Rozličné knihy, četné brošury a nesčíslné články novinářské psány byly o Brighamovi Youngovi, o Deseretu, o Mormonech, jich víře a mravech. Několik těchto spisů obsahuje pravdivé vylicení místností a jednotlivých poměrů. Ale žádný z nich neobjasnil původ a podstatu temné, strašné moci, jejíž pomocí člověk onen utvořil poměry, které v politickém, náboženském a sociálním ohledu jsou v rozhodném odporu s přesvědčeními, ideami a mravy naší doby.

Brigham Young, polobůh, požívá úcty více než královské. Když slavil své sedmdesáté narozeniny, přišli mu apoštolové, biskupové a starší učinit poklonu svou. Jeden z nich, přímo jej nazvav pánem svrchovaným, doložil: „Dočkáte se dne, v který všickni králové na zemi dostaví se před Vámi a žádati budou za radu Vaši!“ Úřední noviny otiskly toto oslovení.

Může nesmysl takový míti trvání?

## Školství.

Nejbližše po náboženství jest stav vyučování jednou z nejdůležitějších kulturních známek národa. Amerikánské vyučování má bez odporu znamenité přednosti, ale také ještě veliké vady a stinné stránky. Co se týče předností, náleží první místo soustavě svobodného školství a velmi štědrému nadání. V žádné zemi na celém světě nejsou veřejné školy tak hojně nadány, není veřejné vyučování tak svobodné a všeobecné přístupné, jako v severní America. Jakmile v pustině vstoupí do života nový stát, ihned v každém township (č. taunšip) čili okresu 15·5 □ km. ustanoveno jest 5·18 □ km. co vlastnictví školního fondu, tak že vyučovací ústavy Unie vládnou na ten čas majetkem půdy, jejíž rozloha jest větší nežli Veliká Británie a Irsko dohromady. Tato štědlost spolkové vlády vychází ze zásady, že republikánská samospráva národu má nejlepší podporu v osvícenosti lidu a dobré soustavě vyučovací.

Roční výlohy na veřejné vyučování v Americe obnášejí prý neméně nežli 185 milionů zlatých našich peněz. Část této sumy poskytují vlády jednotlivých států, nerovně větší pak plyne z daně, již sobě občané sami dle velikosti jmění svého ukládají, a ku které každý milerád svým grošem přispívá. Tak roku 1873 věnováno bylo účelům školním neméně nežli 23 milionů zlatých.

Zvláštní péče věnuje se školám národním čili občanským, které od vlád jednotlivých států se zakládají a vydrží. Kdekoli se potřeba školy vyskytne, tam plyne ihned hojnost příspěvků k jejímu zařízení; ano i zákony přísně nařizují úřadům, aby pilně si všímaly kde jaké školy jest potřebí, i aby naskytly se potřebě bez meškání vyhověly. Následkem toho nalezájí se školy i v pustinách, prairiích a velikých lesích, kde cizinec by se spíše nadál stáda bůvolů než chrámu lidského vzdělání. A úprava škol těch i v prairiích může se nazvati nádhernou v porovnání s mnohými našimi školami vesnickými. Budovy školní jsou obyčejně výstavné, prostranné, jasné a přívětivé, a uvnitř knihami, mapami, globy a rozmanitými nástroji k názornému vyučování hojně opatřeny, tak že co do výstavnosti i co do vnitřní úpravy a bohatosti prostředků obyčejná občanská škola americká nad mnohé naše střední ústavy školní vyniká. A ne pouze dětem amerických občanů, nýbrž i dětem cizinců a vůbec každému kdo přijde, dostává se vyučování zdarma, vedle čehož dostává se všude dětem také zdarma na státní útraty všeho, čeho ve škole potřebují (knih, tabulek, psacích potřeb, map atd.) Mimo tyto školy elementární vyučuje se v některých státech i ve vyšších školách zdarma, jako na př. v Novém Yorku v tak zvaných gramatikálních školách a dále ve školách přípravných, vedle čehož pro vyšší vzdělání jest v Novém Yorku bezplatná svobodná akademie (free academy), v Mičiganu universita, v St. Louis, Čikagu, Cincinnati a jiných větších městech tak zvané vysoké školy (high schools) s kursem klasických jazyků atd., kteréžto ústavy k největším a nejslavnějším vyučovacím ústavům v Unii důstojně se řadí.

Také o dospělé, kdož chtějí se vzdělati, jakož i o mladky, jimž práce nedovoluje navštěvovati denní školy, stará se republika velmi štědře, zařizujíc výborně organisované bezplatné přednášky z nejrozmanitějších oborů věd, v nejrozmanitějších formách a při všech možných příležitostech. Také pro přistěhovalce jest hojně večerních škol zřízeno, v nichž vydatným a praktickým způsobem anglické řeči se vyučuje. Co však národní školy americké zvláště vyznačuje, jest úplná jejich svoboda a neodvislost, zákonodárstvím ovšem upravená, tak že žádný státní hodnostář nemůže z nich učiniti rejdiště své

vládychtivosti neb lakoty. Rovněž i žádný kněz, žádná sekta náboženská nemá na ně nejmenšího vlivu. Kde jest kněz neb kazatel členem nějakého dozorčího úřadu školního, jest jím jen co občan, zvolený důvěrou spoluobčanů. Ústava zaručuje úplnou svobodu vyznání, a protož ve školách národních žádnému náboženství se nevyučuje, jakož se tu též netrpí pobožnost, která by k jakékoli církvi neb sektě směřovala. Zákonodárství jednotlivých států podporuje rozhodně ústavu v tomto směru, zakazuje ve školách pronášeti mínění, které by náboženské vědomí toho neb onoho jednotlivce mohlo urážeti; též netrpí se žádné školní knihy, které ve prospěch jakékoliv náboženské společnosti jsou sepsány, a zbavují se státní podpory všechny školy, ve kterých by se učení jakékoli církve neb sekty přednášelo a vykládalo.

Jiná důležitá přednost škol amerických vůbec záleží v tom, že všude se v nich hledí znamenitou měrou k potřebám života, do kterého mládež ze škol vstupuje. Škola má americké mládeži poskytnouti to, čeho život v Americe vyžaduje, pročez jsou jak školy národní tak i školy vyšší tak uspořádány, aby způsobem nejprospěšnějším poskytl vše, čeho mladý Američan potřebuje, aby s prospěchem do veřejného života mohl vstoupiti. Pěkné písmo, zběhllost v psaní listů, v kuceckém počítání a vedení knih, známost domácí literatury, dějin, zeměpisu a ústavy, logika, rhetorika a dialektika jsou věci, které v příslušných ústavech s velikou svědomitostí se pěstují. Rovněž tak chvalitebná píle věnuje se vědám přírodním, při kterých však nikoli k planým hypothesesm, nýbrž spíše k podstatným pravidlům a základům se hledí, jichžto v průmyslu a vůbec v životě praktickém se užívá. I není snad národu na celé zemi, u kterého zběhllost v psaní, v rozumném ústním i písemném se vyjadřování a v mechanickém počítání, jakož i znalost domácích dějin, zeměpisu a ústavy, pak alespoň základů fysiky a astronomie tak povšechně byla rozšířena, jako u Američanů v Unii zrozených a vychovaných, kteří mimo to ve veřejném životě politickém nevšední zběhlostí dialektickou se vyznačují. Pro tento praktický směr všeho vědění a vychování nehledí se ovšem valně na zdokonalení pouhých věd k vůli nim samým, i není v celé Unii ani jediné university aneb jiného veřejného ústavu, kde by některé odvětví vyššího vzdělání dokonale, totiž až k nejkrajnější mezi lidského vědění mohlo se sledovati, ač nedá se upříti, že od založení Yaleské koleje a Havardské university znamenitý pokrok v tom ohledu se stal.

Americké školy dělí se celkem v hlavních rysech na čtyry kategorie, totiž na školy občanské čili národní (common schools), na školy přípravné (preparatory schools), na gymnasia (colleges), z nichž mnohá nepravě universitami se nazývají, a konečně na školy odborné (professional schools). Školy národní, jak již svrchu zmíněno, jsou od vlád jednotlivých států založeny a udržovány. Každému dítěti uděluje se v nich až do jistého, v rozličných státech rozličného věku vyučování zdarma. Tyto školy dělí se na školy elementární (primary schools) a gramatikální (grammar schools), ku kterýmžto poslednějším druží se pro výtečné žáky vyšší kurs pod rozličnými názvy (supplementary cours, select school, high school, Union school). Elementární a gramatikální školy jsou v Novém Yorku a v jiných velikých městech ve státech východních zcela od sebe odděleny a mají své zvláštní ředitele (principals), kdežto v St. Louis, Čikagu a jiných velikých městech západních byly v novější době pod názvem okresních škol (district schools) v jedno sloučeny. V Novém Yorku mají elementární školy třídy smíšené, totiž chlapcům i děvčatům společné; školy gramatikální však mají zvláštní oddělení pro chlapce a děvčata, kdežto ve státech západních převládají naskrze ve školách okresních třídy smíšené. V Novém Yorku dělí se běh v národních školách na 12 tříd, v Bostonu a Čikagu na 10, v St. Louis na 8 tříd. V Ohio mezi národní a vyšší školou jest tak zvaná střední škola (intermediate school), v Michiganu pak druží se škola pod názvem Union school bezprostředně ke školám elementárním. Ve školách elementárních jest čtení, pravopis a výklad slov hlavním předmětem; vedle toho počítání z hlavy i na tabuli, zpěv a vyučování vědám přírodním a praktickým pilně se má na zřeteli. Taktéž ve školách gramatikálních ještě valná péče čtení, pravopisu a výkladu slov se věnuje, vedle čehož však gramatická pravidla a počítání v popředí se staví; k tomu druží se algebra, děje-, země- a přírodopis, zpěv a kreslení. Vyšší škola dodatečného běhu (supplementary cours), která v Novém Yorku ke škole gramatikální se připojuje, má mimo již jmenované ještě za předměty vyučovací geometrii, všeobecný dějepis, fysiku, chemii, rhetoriku a francouzský neb německý jazyk.

Vzdělávací ústavy druhé třídy, obyčejně akademie zvané, jsou rovněž tak četné jako v ceně své rozdílné, i potřebí také býti při názvu „akademie“ velmi opatrným, jelikož slova toho ku pojmenování škol nejvyššího stupně, jakož i škol elementárních se užívá. Většina akademií založena byla cestou soukromou, v Novém Yorku však byly mnohé co vyšší vyučovací ústavy od státu inkorporovány



a vrchnímu dozorství správců university Novoyorské podřízeny. Chovanci akademií těch zovou se studenti, skládající se většinou z jinochů a dívek od 13. do 16. roku. Akademie státu Nového Yorku mají v kapitálech, pozemcích, domech a rozmanitých sbírkách jmění za více než tři miliony dolarů, které však stále ještě vzrůstá; také stát jim ročně 200.000 dolary přispívá; ale přes to všechno jenom na málokterých uděluje se vyučování bezplatně. Rozdíl těchto akademií od „kolejí“ dá se asi v ten smysl ustanoviti, že nevyžadují od svých chovanců předběžného vzdělání tou měrou jako koleje; pak že menší váhu kladou na studia klasická, a konečně že nesouvisí bezprostředně se školami odbornými. S našimi gymnasiemi dají se tak dalece porovnat, pokud u některých žáků pouze theoretické vzdělání doplňují, jiné zase na odborná studia připravují, připouštějíc je potom do škol lékařských, právnických a theologických. Ve většině akademií těch jest nejprvé běh obyčejných elementárních studií, totiž čtení, pravopis a výklad slov, k čemuž druží se zeměpis, anglická mluvnice, algebra, astronomie a vedení knih; v dalším běhu hledí se hlavně na matematiku a vědy přírodní, vedle čehož počíná se i studii starých jazyků, ačkoli dosti povrchně. Na některých akademích věnuje se také mnoho péče polnímu měřictví a nivelování, kdežto na jiných zase civilnímu inženýrství a plavectví se vyučuje. V nejvyšších třídách mimo jiné vyučuje se politickému hospodářství, morální a náboženské filosofii, metafysice atd. Běh akademie trvá obyčejně 4 léta. K nejlepší z nich náleží svobodná akademie (Free academy) v Novém Yorku, na kterémžto stupni působí též staré, slovné gramatikální školy v státech novoanglických, veřejná latinská škola v Bostonu a jiných více.

Jako národní školy a akademie, podobně i tak zvané koleje čili gymnasia a university vyznačují se pravým rázem americkým, nejsouce gymnasiemi a universitami v našem smyslu a způsobu, ačkoliv jednotlivými rysy jim se podobají. Rozdíl mezi oběma jest spíše historický nežli zásadní. Za podmínku přijetí do obojích těchto ústavů klade se nejprvé stáří nejméně 14 let, dobře odbytý běh škol gramatikálních, pak známost základních počátků geometrie, jakož i známost latinského a řeckého jazyka. Toto předběžné vzdělání bývá však mnohdy u žáků velmi nedostatečné, tak že některé koleje a university mají ještě oddělení opravovací (reparatory departement). Ve větších ústavech rozeznává se kolejní oddělení (collegiale departement) od oddělení odborných (professional departement), z nichž prvnější obsahuje latinský a řecký jazyk, literaturu a starožitnosti,

matematiku, přírodní vědy, pak morální, intelektuální a politickou filosofii, důkazy křesťanské (evidences of christianity), moderní řeči dle libosti, deklamace a rozpravy (declamations, debates, discussions), zhusta také, zvláště v novější době, přednášky o vědách vojenských.

Po odbytí opravovacího oddělení dělí se kolejní oddělení na 4 jednoroční třídy, kteréž jsou: třída nováčků (freshmen class), kde se vyučuje hlavně matematice, pak latinskému a řeckému jazyku, rhetorice, dějepisu a některému odboru přírodnictví; třída sofomortů, kde také pěstuje se hlavně matematika, pak studium klasiků, anglické literatury a rhetorika, a mimo to buď politická ekonomie neb i logika; třída mladších sofistů, kde jsou předměty vyučovací hlavně vědy přírodní, mathematická a klasická studia, pak filosofie a dějepis; třída starších sofistů, kde se hlavní váha klade na důkazy křesťanské, an ostatní přednášky jsou dílem filosofického, dílem přírodovědeckého obsahu, zhusta však pojednávají také o právu mezinárodním, o ústavě a o vědách vojenských. Vedle kolejního oddělení bývá při kolejích a universitách tak zvané vědecké oddělení (scientific department) pro ty, kdo místo klasických studií zabývají se chtějí praktickými vědami. Koleje tyto udělují také stupně akademické, bakalářský a mistrovský, a to buď svobodných umění po odbytí klasických studií, anebo věd po odbytí vědeckého oddělení.

Školy odborné připravují na určité povolání; jsou to školy právnické a lékařské, theologické semináře, školy umělecké, inženýrské, školy pro praktickou chemii a t. d. Větší university, spojujce kolejní oddělení s těmi neb oněmi školami odbornými, nabývají jakési podobnosti s německými universitami. S větší částí jsou však školy odborné, a mezi nimi nejlepší z nich, samostatnými ústavami; proslulé mezi těmito jsou theologické semináře v Andoveru, Princetону a Novém Yorku, lékařská škola ve Filadelphii a právnická v Albany. Mimo tyto, jednotlivým odborům jmenované školy jsou také tři ústavy, ve kterých všechny fakulty jsou zastoupeny a které tudíž směle mohou se nazývati universitami v našem smyslu; jest to kolej Yale v Newhavenu, Harvardova universita v Cambridgi a Mičiganská universita v Ane Arboru. V obou prvnějších tvoří sice obyčejná kolejní studia vlastní běh; možná tam však také studovati theologii, lékařství, právnictví, přírodní vědy, ano i filosofii, dějepis a jazyky; taktéž na Mičiganské universitě jsou mimo theologii všechny jmenované odbory zastoupeny. Na podzim roku 1868 byla v Ithace v státu Novém Yorku založena a docela dle německých vysokých škol organisována Corneliova universita, nazvána tak po svém zakladateli.

Podmínky přijetí do škol lékařských bývají obyčejně známost anglického jazyka a literatury a zběhlost ve slohu, dostatečná známost přírodních věd, počátky algebry a geometrie a známost latinského jazyka. K dosažení hodnosti doktorské vyžaduje se stáří nejméně 21 let a tři leta lékařských studií, během kterýchžto musí kandidát nejméně dvě léta u vynikajícího praktického lékaře praktikovati. Školy lékařské mívají 6—8 profesorů, kdežto školy právnické mívají obyčejně jen 2—3. Přijetí do škol právnických jest pojištěno všem, jichž duch zralý a systematickému užívání svých sil uvyklý jest; klasické vzdělání se nežadá. Kdo jeden rok pilně studoval a vědomosti své zkouškou dostatečnou měrou osvědčil, stává se bakalářem práv a má přístup k advokátské praxi u všech soudních dvorů Unie. Mnohé právnické školy však vyžadují dvouletý běh, než hodnost bakalářskou udělí. Theologické školy a semináře jsou většinou od rozličných společností a sekt náboženských zřízeny, majíce za účel, své chovance za praktické duchovní vzdělávati. Studijní běh trvá obyčejně tři léta, a vyučování vztahuje se výhradně na věci náboženské, s úplným pominutím filosofických, pedagogických a vůbec vědeckých studií. Ku vzdělání učitelů slouží tak zvané školy normální, v podstatě podobné našim učitelským seminářům.

Co do správy škol panuje v Unii naskrze princip decentralisace; každý stát má svůj vlastní, z demokratického základu vyšlý úřad školdozorský, kterému tu a tam osvědčené síly pedagogické za rádce jsou přidány. Spolková správa ve Washingtoně má dohled pouze na školy vojenské a námořní.

Z vědeckých ústavů stojí na prvním místě Smithsonský ústav, pak národní hvězdárna ve Washingtoně a „Amerikánská společnost pro povzbuzení věd“, která pololetně v rozličných městech schůze své odbývá a učená pojednání v ročních svazcích vydává. Ústav Smithsonský (Smithsonian institution), po zakladateli svém nazvaný, jest bohatě nadán, a započav činnost svou roku 1848 vydává důležitá díla vědecká, maje agenty své po celém Starém i Novém světě roztroušené. Ústav ten stojí pod nejvyššími autoritami státu, předsedou jeho jest vždy president Spojených obcí a místopředsedou vždy vice-president. Nejdůležitější úředník však jest sekretář, do jehož rukou vložena jest moc výkonná. Mimo to jest po celé Unii množství společností, které mají na zřeteli podporování obecného vzdělání, náboženství a rozmanitých odvětví vědy a umění. Obecnému vzdělání nápomáhají zvláště hojné veřejné knihovny, populární veřejné přednášky, které i po vesnicích se odbývají, hojně jsouce navštěvovány,

pak časopisy nejrozličnějšího směru a obsahu. Od r. 1873 zřizuje se v Novém Yorku velikolepé přírodnické museum.

Avšak při vši péči, jaká se od státu věnuje školství, není toto prosto veškerých vad. Jako při nižších školách vším právem vyloučen jest veškerý vliv jakéhokoliv náboženství na ně, jest na vyšších školách pravý opak toho. Největší část universit a kolejí založena jest od jednotlivých sekt, jichž vlivu a kontrole zůstávají podrobeny, čímž velmi škodlivě obmezovány jsou u volném působení svém nejlepší vyučovací síly. Universita Ithacká jest snad jediný ústav toho druhu, který ustanovení profesorů svých nečiní závislým od nějakého náboženského vyznání. Založení jejího účastnili se episkopalové, methodisté, kvakeri, kongregacionisté, israelité i indiferenti.

Jiná vada se týká škol elementárních. Jakkoli vyučování děje se úplně bezplatně, nicméně v žádném státu nejsou rodiče zákonem zavázáni, posílají děti své do školy; ve velikých městech pak jest to celá četná třída, která nechce děti posílají do školy, a to jsou Irčané. V takových okolnostech nejsou nejlepší bezplatné školy k žádnému prospěchu, když zůstávají prázdné. A skutečně dle výkazů statistických přibývá každým rokem počtu osob neumějících ani čísti ani psát.

Na celém pak americkém systému vyučovacím lpí ta vada, ku které sami Amerikáni se přiznávají, že cíl, kterého se jím dosáhnouti má, jest hrubě materialní, že pouze a jediné směřuje k výdělkářství a nabývání jmění, kdežto ušlechťování mysli a ducha se zanedbává.

Není na světě žádné jiné země, kde se tolik čte jako ve Spojených obcích. To platí jmenovitě o novinách a časopisech, které ve městech všude veřejně na ulici se prodávají. Časopisectví má v Unii mnohem větší vliv než kdekoli v jiné zemi; většina lidu čte noviny takorůzka z denní potřeby, a každá jen poněkud spořádaná rodina odebírá nejméně jedny noviny mimo rozmanité magaziny. Čelnější žurnály, denníky i týdeníky, politické, literární i náboženské, mají veliký oběh, vedle čehož nemalého vlivu požívají přecetné žurnály místní. Není mnoho míst s 1000 obyvateli, která by neměla svůj lokální list, vedený mnohdy ovšem s nevelikou obratností, avšak přece k vyjádření místních potřeb a místního smýšlení dostačující. Města o 3—4000 obyvatelích mívají dva i více takových listů lokálních. Vůbec jest rozvoj novinářství amerického v pravdě podivu hodný, překonává daleko všechny podobné závody Starého světa. Jmenovitě požívají ve Spojených obcích noviny neobmezené svobody, avšak zneužívání jí, všecku obyčejnou slušnost přesahující, má ten

účinek, že nikde na světě není žurnalistika tak opovržena jako v Americe.

Co se pak týče pěstování vážné literatury, věd a umění, v tom Amerikáni, ačkoliv se mohou vykázati jednotlivými výtečníky, celkem daleko jsou pozadu za Evropou.

### Živnosti a hmotné zájmy.

Až do nedávna tvořilo rolnictví daleko nejdůležitější živnostní odvětví Amerikánů, jímž zaměstnáno bylo 22 procenta obyvatelstva; roku 1874 napočítány tři miliony sedláků, z nichž průměrem každý držel a vzdělával 32 hektarů půdy. Plodiny však a způsob jich dobývání vykazují v jednotlivých státech veliké rozdíly. Vůbec rozeznává se severní pásmo obilní, střední pásmo bavlnové a jižní pásmo cukrové. V státech severních panuje obyčejné polní hospodářství, pěstující hlavně pšenici, žito, ječmen, oves, pohanku a zemčata. V posledních letech obzvláště zdárně prospívala produkce pšenice, dávající naději, že Amerika za nedlouho bude v tom ohledu moci konkurovati s Ruskem. Ve všech státech Unie, vyjma Texas, Nebrasku a Minesotu, roste produkce pšenice každým rokem. Nejlepší pšeničné, země jsou: Nový York, Pennsylvanie, Maryland, Ohio, Michigan a severní Illinois; ona však daří se také v Indianě, Misuri, v části Kansasu, Kentuky, Tennessee, Georgii atd., pak v Kalifornii. Žita plodí nejvíce Pennsylvanie, Nový York a Nový Jersey; hlavní kraj ječmenový jest Nový York. Ale nejdůležitější obilí v Unii jest kukuřice čili turecká pšenice, tvořící ve všech státech nejdůležitější předmět orby, nejvíce však v pásmu středním, ve vnitřních státech Indianě, Kentuky, Ohio, Tennessee a Illinoisu, pak v atlantských státech Delaware a Novém Jerseji. Setba ovsa ve větší míře obmezuje se na střední, západní a severní státy, a nejvíce pohanky plodí Nový York a Pennsylvanie. Zemčata, původně z jižní Ameriky pocházejíce, sázejí se u větším množství jenom v severních, prostředních a západních státech, kdežto zeleniny pěstují se hlavně na severovýchodě, kde také pěstování ovoce čím dále tím více se ujímá. Ku vzdělávání půdy i ke všem jiným pracím polnohospodářským užívá se všude výborných amerických strojů.

V Louisianě a Texasu pěstuje se od několika let na místě bavlníku s dobrým prospěchem ramie, a také v Kalifornii učiněn jest pokus s pěstováním této rostliny v rozsáhlé míře.

Angličtí fabrikanti, používající ramie za osnovu, vyrábějí z tohoto rostlinného vlákna a vlny nové, vkusné tkaniny, jichž vzorky posílány

jsou do San Franciska, kde zřízeno jest zvláštní jednatelství k prodávání těchto látek, vyznačujících se zvláštní trvanlivostí. Ramie náleží k rostlinám bodlákovitým, rozplozuje se snadno sazeničkami, jest mnoholetá a dává do roka trojí až čtverou sklizeň, průměrně po 3000 librách z jednoho akru vlákna; jehož tuna (20 centů) platí 215 zl. Nitky vláknité rostliny této jsou delší a podobnější k hedvábí nežli bavlna, a s vlnou nebo bavlnou smíšeny dávají pěknou látku, nesmíšeny pak tkaninu podobnou k Lyonským látkám hedvábným.

Mezi užitečnými rostlinami severního a středního pásma jmenovati sluší také víno a tabák. Vína se daří jenom druhy domácí, od pěstování druhů cizozemských musilo býti upuštěno. Země vinné jsou Ohio, Kalifornie, Pennsylvanie, Indiana, Severní Karoline a Misuri. Tabák, důležitý předmět vývozu, daří se sice jako kukuřice ve všech státech, ale hlavně roste se v Marylandu, Kentuky, Virginii, Tennessee, Konektikutu, Misuri a Ohu.

V státech jižních má tak zvané plantážnictví čili sadařství převahu. Při něm jest hlavní věcí plození obchodních rostlin, které se obyčejně jen v osadách tropických pěstují. Z těch až dosud zaujímala první místo bavlna; před válkou odštěpeneckou bylo ve dvanácti státech jižních 77.000 sadů vzdělávaných od otroků. R. 1784 obnášel vývoz bavlny do Evropy 8 balíků, r. 1821 již 425000, r. 1859 až 1869 pak 4.861.292 balíků. Z doby občanské války (1861—65) scházejí statistická data. Válka přivedla průmysl americký na mizinu, a r. 1868 obnášela veškerá sklizeň bavlny jenom 2,519.554 balíků. Od těch dob až do roku 1870 opět povznoslo se bavlnářství, podporováno příznivými okolnostmi, opět na více než 4,000000 balíků, v nejnovějším čase však znova poněkud kleslo.

Pěstování cukrové třtiny obmezeno jest na nejjižnější krajiny, jsouc nejsilnější v Louisianě, pak v Alabamě a Texasu. Javorového cukru vyrábí se nejvíce ve Vermontu, pak v Masachusettsu, Novém Humpshiru a Ohu. Jižní ovoce, jako melouny, oranže, fíky, mají domov svůj v Kalifornii a na jižních pomořích.

Co se týče chovu dobytka, jsou koně veskrz neúhlední a malí, ale velmi vytrvalí a silní; ostatně obmezují se více na sever, kdežto v prostředních a jižních státech má převahu chov oslů a mezků. Hovězí dobytek, též důležitý předmět amerického chovu, jest vůbec malý a méně vynosný než anglický, od něhož na větším díle pochází. Pro ušlechtnění ovcí mohlo by se díti mnohem více, za to v celé Unii velice květe chov vepřového dobytka. Nejčtetnější stáda ovcí se pasou na prairiích v Iově, nejjemnější však

vlna vyvozuje se v Novoyorsku. Chov včel stojí nejvýše v Pennsylvanii, Ohio, Novém Yorku, Severní a Jižní Karolíně. Z drůbeže chovají se nejvíce slepice, krůty, perličky, husy, kachny a holubi.

Při všem neobyčejném bohatství na lesní stromy všeho druhu, jemůž se těší obzvláště vnitřní státy mezi Alegany a Misisipim, a mezi nimiž nacházejí se mahagony, cedry a duby, jest lesnictví přece úplně zanedbáno. Ano, odlesňování Ameriky postupuje obrovskými kroky, a byl by svrchovaný čas, aby se řádění takovému přítrž učinila. Neméně než 32.400 □ km. lesa ničí se každým rokem, ale pouze 40·5 znova vysazuje.

Honba, obzvláště na severozápadě, má za účel vzácné kožešiny, ale zvířat takových každým rokem ubývá. Rybolov na jezerech a řekách jest sice velmi důležitý, avšak ustupuje do pozadí naproti lovu tresek, velryb a tuleňů, jež provozují hlavně severovýchodní státy v sousedních mořích.

Plodina z říše nerostů rychle přibývá, ale mnohem větší bohatství zůstává ještě neobjeveno. Od roku 1870 odkryty jsou opět nesmírně bohaté zlaté, stříbrné a rtuťové doly, jakož i prameny petrolejové, a odevzdány těžbě. Nejnovější tyto objevy staly se na místech takových, kde o tom nikdo neměl ani tušení. Zlato nalezeno jest v Georgii a Virginii, stříbro na více místech v rozličných státech, Masačusets též slibuje dobrý výtěžek z dolování. O mědi mělo se za to, že jest výhradně omezena na státy severní, ale v posledních letech nalezeny jsou v severní Karolíně právě tak bohatá ložiska mědi jako v okolí Hořejšího jezera. V Oregonu se nacházejí nesmírně rozsáhlá a vydatná ložiska uhlí, a rovněž chváří se bohatost uhelů v Iowě. Jedno z nejvelikolepějších ložisek kamenné soli nachází se v Louisianě na ostrově Petite Anse, 145 km. od Nového Orleansu. Avšak i Nový York, Ohio, Mičigan a Západní Virginie jsou velmi bohaty na sůl, i mohly by každoročně dávatí tolik soli, co by stačilo mohlo potřebě 350 milionů hlav, což jest osmkrát tolik jako počet nynějšího obyvatelstva Unie. Z toho patrně jest, že republika Spojených obcí chová v půdě své bohatství právě nesmírné, jakým se dosud vykázáti nemohla žádná část země.

Rukodělnství se až do roku 1870 náramně vyvinulo, a průmysl povzněl se tak rychle, že Spojené obce začaly se od rolnictví obracet k průmyslu fabričnímu. Nepočítaje hornictví bylo toho roku 253.148 rukodělných závodů, jichž základní kapitál obnášel 41.000 zl., které ročně vyráběly zboží v ceně 92.250 milionů zlatých a platily mzdy 15.883 milionů zlatých. Zakládání nových osad pokročilo na

severozápadě až k hranici stepovité prairie, kde vzdělávání půdy není více možné, i jest tedy věc přirozená, že lid vyhledává sobě jiného výnosného zaměstnání — ku průmyslu, a tento byl by zajisté činil ještě větší pokroky, kdyby tomu nebyly na překážku vysoká mzda a veliká láce přiváženého anglického zboží. Proti tomuto brání se spolková vláda systemem ochranných cel, které jsou obyvatelstvu na velikou obtíž. O následcích ochranného cla vyjadřuje se nejeden americký list z roku 1871 takto:

„Americký rolník, který za plodiny půdy své nepožívá žádné ochrany, platí svému průmyslnému spoluobčanu vysokou ochranu, jakou mu poskytuje přívozní clo, nad míru draho. Když ráno farmer ubírá se na pole, obnáší daň na hřebíky u podkov jeho koně 67 procentů, na kladivo, kterým je zatloukal, 54 procentů. Uřízne-li si stonek, tedy nůž jeho zdražen jest daní o 60 procentů, na pluhu jeho tíží 50 procentů, na řetězích 67 procentů. Uloží-li se na odpočinek, tedy protahuje údy své na prostěradle daní o 58 procentů zdraženém, a na vlněné přikrývce jeho tíží daň 250 procentů. Vstane-li, tedy obléká fanelovou košili, ze které platil 80 procentů, kabát jeho jest obtížen 50, střevíce jeho 35 a klobouk jeho 60 procenty cla. Odbývá-li domácí pobožnost, tedy jest bible jeho vyclena 25, a jednoduchý koberec, na kterém klečí, 150 procenty. Posadí-li se ke stolu, tedy jí z talíře, z něhož zaplatil 40 procentů daně, nožem a vidličkou, jež tíží 35 procentů, pije šálek kávy, jež stojí 47, a šálek čaje, jenž stojí 48 procentů daně, osladí-li obojí cukrem, dává z něho 70 procentů, sůl k obědu jeho stojí ho 100 procentů daně, pepř 270 procentů, ostatní koření 279 procentů. Vezme-li do huby sousto tabáku, musí jej vylčiti 100 procenty, doutník pak 120 procenty. — Statistická udání o klesání polnohospodářské produkce jsou opravdu znepokojující. Vzdělává se o 600.000 akrů půdy méně nežli před osmi lety, a kdežto roku 1860 sklízeno bylo přes 150 milionů bušlů obilí, klesla produkce na 120 milionů, počet dobytka sklesl se 26 na 21 milionů. Již nestaví se více žádná železná loď, i stavba železných mostů stala se nemožnou. A ještě mají průmyslníci v železe, oceli a mědi za to, že nejsou dostatečně chráněni, žádajíce vyšší ochranu.“

Též zámožní obchod americký převelice klesl se své výše. Ještě r. 1860 měla Amerika více obchodních lodí na moři nežli Veliká Británie; roku 1876 měla tato 22.869 obchodních korábů nesoucích 9,136.916 tun, Amerika jen 7312 nesoucích 2,387.376 tun. Z četných paroplavebních společností, které prostředkují spojení mezi Amerikou a Evropou, není ani jediná americká.

Příčiny takového průmyslového a obchodního úpadku Ameriky nelze zde do podrobnosti stopovati; jsou mnohé a rozmanité. Konstatujeme pouze faktum, že Spojené obce nacházejí se od více let v živnostenské krizi, před jejímž překonáním není žádné čáky, že by se nepříznivé poměry právě lícené zlepšiti mohly. Krise takové dostavují se ob čas všude, po jich překonání pak znova obživne duch podnikavosti, jehož následek jest nový rozkvět všech odvětví průmyslové činnosti lidské.

Za to vnitřní obchod mocně se zvedl, podporován jsa krásnými vodními silnicemi přírodou poskytovanými, četnými průplavy a železnicemi.

Průplavů je přes 100. Tak spojuje průplav Pennsylvanský řeku Susquehannah a Ohio, Erieský Nový York s jezery kanadskými.



Tento poslední jest 608 km. dlouhý, má 85 stavidel, vede přes více než třicet řek ve vodovodech z části velikolepých, jest postranními



Vnitřek amerického zámořního vozu.

průplavy ve spojení též s úvodím misisipským a pro největší parníky splavný. Na přirozených i strojených vodních drahách pohybuje se

přes 400 parníků a únosnost všech lodí na jezerech, řekách i ku pobřežní plavbě používaných obnáší 3,100000 tun. A přece všechny tyto dopravní prostředky daleko ještě nepostačují. K neméně podivuhodné dokonalosti dospěly železnice.

Železné dráhy v Sjedinených obcích jsou poměrně ještě mladé, avšak vyvinuly se v krátké době svého trvání neobyčejně rychle a mocně. První železniční společnost utvořila se roku 1827 v Baltimoru pod názvem „Společnost železnice z Baltimoru do Ohia“. Působnost svou započala 4. července 1828, otevřevši první trať až k hranicím státu Marylandu. S počátku však nebylo používáno páry, nýbrž koní. Teprv roku 1830 objevil se ve Spojených obcích první lokomotiv na trati z Mohawku k Hudsonu. Tento stroj, práce anglická, byl 6 tun těžký a brzy ukázal se býti nepohodlným a nepřiměřeným. Nahrazen byl jiným z dílny Coldspringské v Novém Yorku, který vážil jen 3 tůny. Ale brzy přibývalo nových železničních linií tak rychle, že roku 1835 bylo ve Spojených obcích již 1767 km. železnic, roku pak 1848 obnášela délka všech železnic 9971 km. — Objevení zlatých dolů kalifornských dalo stavbě železnic nový, mocný podnět. Tisíce kilometrů jsou stavěny, a každým rokem tvořila se sta nových společností. Roku 1867 pokrývala železniční síť Spojených obcí 63.478 km., jsouc vlastnictvím 559 rozličných společností. Dne 1. ledna 1874 obnášela délka veškerých železnic 115.177 km.

Železnice jsou nad míru pohodlně zařízeny, a často, jako na př. palácové vozy ústřední dráhy Tichomořské a Pullmannovy salonové a spací vozy, vystrojeny s nádherným přepychem. Cestování po železnicích amerických daleko překonává co do pohodlí vše, co zavedeno v Evropě. Pohřích však není vždy stavbě samé věnována stejná pozornost, a tím, jakož i nepozorností příliš prudké jízdy způsobují se častá neštěstí. Tak na př. roku 1873 více než 576 lidských životů zmařeno jest nehodami železničními a 1112 osob bylo poraněno. S druhé strany však mohou se železnice americké vykázati také pravými divy techniky, jakým jest na př. celé založení a provedení dráhy Tichomořské se svým přestoupením Sierry Nevady, anebo prokopání pohoří Hoosackého v Masačusetsu, prostředkující železniční spojení Bostonu s Hudsonem a západem přímou čarou. Tomuto dílu, dokonanému 27. listopadu 1873, rovná se jenom tunel Mont Cenis-ský, který však jím překonán jest co do nákladu, práce a času vynaloženého na jeho provedení. Tunelu Hoosackému směle po bok se postaviti může tunel Sutrovský v Nevadě.

Zámožnost obyvatelstva Spojených obcí a jmenovitě hodnota movitého i nemovitého statku odhadnuta byla roku 1870 na 61.500 milionů zlatých. Od té doby se národní jmění jednak objevením nových pokladů přírodních ještě zvětšilo, s druhé strany však následkem propuklé roku 1873 živnostenské krise, zaviněné přepiatou spekulací a dosavád nepřekonané, také zmenšilo. Též nelze upřít, že břímě národního dluhu 4.100 milionů zlatých, pocházejícího z poslední války, a dluhu 1779 milionů zlatých, jež učinila města, hrabství a státy, jest pro národ velmi obtížné. Avšak jest naděje, že lepší správou a větší bedlivostí na korupci země nesmírným přírodním bohatstvím svým i tohoto zla se zbaví.

### Zřízení státní.

O státní organizaci Spojených obcí, této vzorné veliké republiky Nového světa, jest potřebí, aby podán byl v stručnosti jakýsi přehledný obraz.

Ústava Spojených obcí pochází ze dne 17. září 1787, obsahující 7 článků a 22 oddělení, ku kterým roku 1789 ještě 12 dodatečných článků přičiněno. Ústavní listina počíná následujícím úvodem „My, národ Spojených obcí, chtěje úplnou jednotu utvořiti, spravedlnost založiti, domácí mír pojistiti, o obecnou obranu se postarati, obecné blaho podporovati a požehnání svobody sobě samým i svým potomkům zabezpečiti, nařizujeme a ustanovujeme tuto ústavu pro Spojené obce americké.“ Dle ústavy té dělí se ústřední moc vládní na moc zákonodárnou, výkonnou a soudní.

Veškerá moc zákonodárná spočívá v kongresu, který se skládá ze senátu a ze sněmovny poslanců (representantů). Tato poslední skládá se z členů, volených každého druhého roku od obyvatelstva jednotlivých států. Poslancem může býti, kdo jest 25 let star a nejméně sedm let občanem Spojených obcí; musí však při svém zvolení býti obyvatelem toho státu, v kterém zvolen jest. Počet poslanců do kongresu řídí se v každém státu dle počtu obyvatelů jeho; každý stát volí však nejméně jednoho poslance. V sněmovně poslanecké zasedají také zástupcové organisovaných zemišť čili teritorií, kteří mohou sice účastniti se rokování, avšak nehlasují. Sněmovna poslanců volí si svého předsedu (speaker) a ostatní úředníky. Jí přísluší právo, dát v obžalobu zpronevěřilé státní hodnostáře.

Senát skládá se ze dvou senátorů z každého státu, které volí zákonodárný sbor jednotlivých států na šest let; každého druhého roku se však třetina senátorů vyloučí, ale novými volbami zase doplní. Senátorem může býti, kdo jest 30 let star a devět let občanem Spojených obcí; taktéž musí bydleti v státu, ve kterém volen byl. Místopresident republiky jest předsedou senátu, nehlasuje však mimo případ rovného počtu hlasů, kde hlasem svým rozhoduje. Ostatní úředníky si senát volí, též předsedu na čas v nepřítomnosti místopresidenta, aneb zastává-li tento úřad presidenta republiky. Senát má výhradní moc, skoumati všechny obžaloby od sněmovny poslanců vznešené; k odsouzení pak obžalovaného potřebí hlasů dvou třetin všech přítomných členů. Ale rozsudek v takových přech vynešený nevztahuje se dále, než na zbavení úřadu a ztrátu práva k zastávání jakéhokoliv úřadu v Unii. Čas, místo a způsob odbyvání voleb senátorů a poslanců ustanovuje zákonodárný sbor jednotlivých států. Žádný úředník Spojených obcí aneb některého jednotlivého státu nemůže býti členem kongresu.

Kongres shromažďuje se nejméně jednou za rok, a to pravidelně první pondělí v prosinci; mimořádné zasedání může svolati

president, když uzná toho potřebu. Čas úřadování poslanců a tudíž i trvání každého kongresu vyprší 4. března každého druhého roku. Kongres má právo daně a poplatky, které v celé Unii musí býti jednotěné, ukládati a vybírat, půjčky na úvěr Spojených obcí činiti, peníze raziti, námořní loupežnictví a porušení práv mezinárodních trestati, válku vypovídati, vojsko a námořní moc vydržovati a v čas potřeby zvětšovati, jakož i o svolání národní obrany se starati; také má výhradní pravomocnost v okrese Kolumbie a ve všech místech, kde se pevnosti, arsenály, sklady, loděnice atd. Spojených obcí nacházejí. Naproti tomu nesmí kongres zdělati žádný zákon na obmezování svobody slova a tisku, aneb na obmezení práva lidu k pokojnému shromažďování a žádání u vlády za odstranění podstatných stížností.

Každá sněmovna vede denník o svých jednáních, jež čas od času uveřejňuje, mimo věci, o kterých uzná za dobré, aby v tajnosti zůstaly. Žádná sněmovna nemůže také během zasedání bez svolení druhé sněmovny se odročiti na déle než na tři dni. Všecky návrhy zákonů o daních vycházejí od sněmovny poslanců, senát však může v nich změny navrhnouti. Každý člen kongresu, senátor i poslanec, obdrží na čas trvání každého kongresu 6000 dolarů (1 dolar = 2 zl. r. č.) a mimo to náhradu 8 dolarů za každých 20 mil (angl.) cesty. Plat předsedy v sněmovně poslanecké i dočasného předsedy senátu obnáší na dobu trvání kongresu 12.000 dolarů. Žádný člen kongresu nesmí během jeho zasedání (mimo zemězrádu a sprosté zločiny) zatčen, aniž pro řeči a spory své ve shromáždění před soud pohnán býti.

V čele moci výkonné jest president, volený zároveň s místopresidentem ode všech států na dobu čtyř let. Volba presidenta děje se v určitý, od kongresu ustanovený den zároveň v celé Unii; k tomu konci jmenuje stát volbou lidu (jedině v Jižní Karolině volí sbor zákonodárný) tolik voličů, kolik členů (senátorů i representantů) do kongresu posílá; žádný však úředník anebo člen kongresu nesmí býti voličem. Voličové volí tajným hlasováním, načež jmena zvolených se zapečetí a presidentovi senátu zašlou, který potom u přítomnosti obou sněmoven volební lístky otevře a hlasy sčítá. Absolutní většina hlasů rozhoduje; není-li tato docílena, volí sněmovna poslanců presidenta ze tří kandidátů, kteří nejvíce hlasů mají; při tom má však každý stát toliko jediný hlas, a absolutní většina hlasů rozhoduje.

Ústava nikde o tom výslovně se nezmiňuje, může-li dřívejší president opětně zvolen býti čili nic; avšak není v té věci také žádné zákonné překážky, pročež také již několikrátě byl dosavadní president

podruhé volen. Změna v presidentství děje se vždy 4. března slavnou inaugurací nového presidenta na kapitolii ve Washingtoně, kde tento u přítomnosti odstupujícího presidenta, kongresu a nejvyššího soudního dvoru přísáhá (aneb, nedovoluje-li tak jeho vyznání, slavně slibuje), že bude úřad presidenta Spojených obcí věrně zastávati a dle nejlepších svých sil ústavu zachovávat, hájiti a chrániti. Kdyby stolec presidenta úmrtím, resignací anebo neschopností dotýčeného presidenta k tomu úřadu se uprázdnil, nastoupí místopresident na jeho místo; a kdyby nebylo ani místopresidenta, má co president Unie úřadovati dočasný předseda senátu, a kdyby ani toho nebylo, zastává úřad presidenta předseda sněmovny poslanecké.

President Unie musí býti rozený Amerikán, nejméně 35 let starý a 14 let v zemi usedlý. Roční jeho plat obnáší 25.000 dolarů, a byt v tak zvaném Bílém domě ve Washingtoně. Se svého úřadu můž býti sesazen na obžalobu sněmovny poslanecké před senátem ze zemězrady, podplacení aneb jiných nečestných zločinů neb přečinů. President uzavírá se souhlasem senátu smlouvy, jmenuje ministry čili státní sekretáře, vyslance, konsuly, členy nejvyššího soudu a všechny ostatní úřednicky Unie, o jejichž ustanovení není jinak postaráno. President jest také nejvyšším velitelem vojska a válečného loďstva, jakož i milicie jednotlivých států, jakmile tato jest povolána k činné službě. On činí ke kongresu písemná poselství (message), jimiž čas od času podává mu zprávu o stavu Unie a předkládá k uvážení opatření, jaká má za nutná a prospěšná. Návrh zákona od kongresu vypracovaného nabývá platnosti teprv po schválení presidentové; avšak i návrh od tohoto zavržený nabývá zákonní platnosti, když dvě třetiny hlasů obou sněmoven opětně pro něj se prohlásí. Nepošle-li president návrh zákona do desíti dní kongresu zpět, platí návrh takový za schválený, leč by mezi tím pro nahodilé se odročení kongresu návrh ten nebylo možná zpět poslati. Vedle presidenta jest místopresident, který stejným způsobem také na 4 léta se volí; v pochybných případech pak rozhoduje senát mezi dvěma kandidáty, kterým se nejvíce hlasů dostalo. On jest zároveň předsedou senátu a má 8000 dolarů služného; při uprázdnění úřadu presidenta úmrtím anebo poděkováním se nastoupí místopresident na jeho místo, načež volí se prozatímní předseda senátu.

Soudnictví v Unii jest úplně neodvislé, a sluší je rozeznávati od soudnictví jednotlivých států. Soudnictví v Unii řídí generální státní zástupce, který, jsa členem kabinetu, co znalec práv v právních záležitostech presidentovi i ostatním přednostům jednot-

livých odborů státní správy radou jest nápomocen, jakož i vede právní pře, v kterých vláda jestúčastněna. Stolicí k souzení zločinů úředníků Unie jest senát. Ostatně dělí se soudy Unie na čtyry třídy: nejvyšší soud, soudy krajské, soudy okresní a soud pro stížnosti proti vládě.

Nejvyšší spolkový soud (Supreme Court of the United States) skládá se z jednoho vrchního soudce (chief justice), osmi přísedících soudců (associates justices), z generálního státního zástupce a jiných úředníků, a zasedá jednou za rok ve Washingtoně, zároveň s pravidelným zasedáním kongresu. President dosazuje tyto soudce ve srozumění se senátem doživotně, i mohou také jen od kongresu v obžalobu dáni a míst svých zbaveni býti. Totéž platí o všech ostatních soudcích Unie.

Soudy nižší stolice jsou tak zvané krajské soudy (circuit courts), za kterouž příčinou celá Unie rozdělena jest na devět soudních krajů; distrikt Kolumbie má svůj vlastní krajský soud. V každém takovém kraji odbývá se dvakrát za rok krajský soud, skládající se z jednoho člena nejvyššího soudu a z okresního soudce toho státu neb okresu, v kterém právě krajský soud se odbývá. V distriktu Kolumbii a v každém státu jest nejméně jeden okresní soud (district court), ve větších státech jsou dva až tři. Soud okresní vykonává jediný soudce okresní, jenž má k ruce státního zástupce a maršála Spojených obcí. Také teritoria mají zvláštní soudní úřady, od vlády spolkové dosazené; soud takový skládá se z jednoho vrchního soudce, dvou přísedících soudců, státního zástupce a maršála. Konečně jest zvláštní soudní dvůr pro stížnosti (court of claims] ve Washingtoně, který o nárocích a stížnostech proti vládě rozhoduje, skládá se ze tří soudců, dvou zástupců (solicitors) a jednoho místopředsedy (deputy solicitor).

Pravomocnost soudu Unie vztahuje se na všechny právní případy, které pod ústavou, pod zákony Spojených obcí a smlouvami pod jejich autoritou zavřenými se udají; na všechny případy jurisdikce admirální a mořeplavecké; na všechny právní případy, týkající se vyslanců, cizích ministrů a konsulů; na spory, kde Spojené obce jsou stranou; na spory mezi státy spolkovými, mezi některým státem a občany jiného státu, mezi některým státem a jeho občany s jedné a cizím státem a jeho poddanými s druhé strany.

Ve všech případech, které se týkají vyslanců, cizích zplnomocněnců a konsulů, jakož i v případech, kde některý stát jest stranou, má nejvyšší soud původní pravomocnost, ve všech ostatních

případech jest však stolicí apelační. Soudní jednání o všech zločinech mimo obžalobu před senátem, děje se před porotou a vždy v tom státu, v kterém zločin spáchán byl; nebyl-li spáchán v hranicích některého státu, děje se přelíčení v místech, která kongres ustanoví.

Podobné zřízení soudů panuje v jednotlivých státech, kde však soudcové od lidu, od zákonodárných sborů aneb od guvernérů jsou voleni, a to nikoli doživotně. Kompetence jejich vztahuje se na všechny případy, které nejsou vyhrazeny soudům Unie. Každý stát má svůj vlastní nejvyšší soud, soudy střední stolice, soudy v jednotlivých hrabstvích a soudy smírčí. Všeobecného, pro celou Unii platného zákonníka není; prameny právní jsou: obecné právo anglické (common law), některá uzavření anglického parlamentu před odtržením se osad od Anglie, uzavření kongresu, konečně zvláštní zákony jednotlivých států, pokud výslovně zákonům Unie se nepřičí. Tak na př. panuje v Louisianě ještě na mnoze zákonník francouzský (Code Napoleon), ve Floridě a Texasu částečně právo španělské. Soudní jednání jest všude veřejné, a vede se jak ve věcech trestních tak i občanských před porotami.

Co do základních práv ústavních zabezpečuje ústava Svobodných obcí svobodu tisku, slova, shromažďování, náboženství, jakož i právo k nošení zbraně. V době míru nesmí žádný voják býti v nějakém domě ubytován bez svolení majitele, v čas války pak jen ve způsobu od zákona podepsaném. Dále zaručuje ústava bezpečnost osoby, příbytků a listů před libovolným prohledáváním a zabavením; soudní rozkazy k zatčení osob neb k zabavení věcí mohou býti vydány jen na základě průvodů pravdě podobných a přísahou neb slavným slibem zjištěných; také místo, které má býti prohledáno, a osoby neb věci, které mají býti zabaveny, mají býti v soudním rozkazu co nejobšírněji popsány. Také žádný soukromý majetek nesmí býti vzat k veřejnému užívání bez spravedlivé náhrady. Pro zločiny, které zákon trestá smrtí, jakož i pro jiné hanebné zločiny, nesmí nikdo před soud pohnán býti jinak, než na obžalobu veliké poroty. Veliká porota, skládající se z 15 osob, tvoří jaksi komoru obžalovací; 12 osob musí se vysloviti pro obžalobu, má-li býti vydán nález obžalovací. Malá porota, skládající se z 12 osob, rozhoduje při přelíčení, a výrok na vinu musí se státi jednohlasně.

Každý spolkový stát jest svrchovaný, tvoře pro sebe celek se zvláštní, nejvíce dle britského způsobu utvořenou ústavou, která však v ničem nesmí se ústavě spolkové přičítati. Každý stát řídí svou správu a finance docela samostatně, máje v čele moci výkonné guvernéra,

kdežto moc zákonodárná spočívá v krajinském sněmu. Žádný stát nesmí však uzavíratí spolky se státy cizími, regulovati minci, udělovati patenty, vydávati papírové peníze, vybíratí cla a podnikati války, leč k vlastní obraně, kdyby náhle naň útok byl učiněn. Žádný stát nesmí více vojska neb válečných lodí držeti, než kongres udá za potřebné, musí však vojsko do pole postavití, když kongres tak nařídí. Každý stát dělí se na hrabství (counties), Louisiana na farní okresy (parishes) a Jižní Karolina na distrikty co oddělení pro jisté odbory veřejné správy. Guvernér a senát státní dosazují do hrabství šerify co vrchní politické úředníky, kterým přísluší péče o vnitřní pořádek, dozor nad vězeními a vykonávání soudních nařízení; šerifům podřízení jsou jiní úředníci pro rozličné odbory veřejné správy. V státech Nové Anglie, pak v Novém Yorku, Pennsylvanii, Novém Jersey v Ohiu rozdělena jsou hrabství ještě na tak zvané městské okresy (townships) se zvláštní správou a samostatně volenými úředníky.

Nové osady zakládáné mimo hranice spolkových států tvoří zemiště (teritory). Obyvatelé každého teritoria od vlády spolkové uznaného vypracují sami svou ústavu; v čele správy jest guvernér, od presidenta Unie dosazený; zákonodárnou moc vykonává senát a sněm poslanců, kterýchžto obou sborů členové jsou voleni od lidu. Distrikt Kolumbie, v němž leží spolkové hlavní město Washington, jest bezprostředně podřízen vládě spolkové a nemá také žádného zastoupení v kongresu.

Před občanskou válkou nebylo v ohledu na finance státu sporádanějšího nad Spojené obce, které neměly žádného státního dluhu a čas od času daně snižovati mohly. Ale válka odštěpenecká uvrhla na Unii ohromný státní dluh, který však při šetrné správě finanční časem svým úplně bude zapraven. Finančního roku 1874, jenž končil se 30. červnem, obnášely veškeré příjmy republiky 1564 milionů zlatých, mezi nimiž nacházela se ovšem půjčka v sumě 1088 milionů. Veškeré dluhy Spojených obcí obnášely 12.360,487.354 zl., z čehož na Unii připadá 1.780,786.804 zl., ostatek na jednotlivé státy, hrabství a města. Nejvíce dluhů má stát i město Nový York, nejmenší Oregon.

Pozemní válečná moc Spojených obcí skládá se z vojska řadového a z milicie jednotlivých států, do níž s malými výminkami vřadění jsou všichni občané, kteří mohou nositi zbraň, od 18. až do 45. roku. Řadové čili stálé vojsko čítá na ten čas již asi jenom 35.000 mužů (před válkou nebylo více nežli 6000), a roční náklad na ně obnáší do roka asi 67 milionů zlatých. V činné službě nachá-



zejí se jeden general, jeden generallieutenant, čtyři generalmajorové a čtyři brigádníci. Vojsko se skládá ze sboru inženýrského, sboru dělostřeleckého a sboru signálního; dále z 10 pluků jízdných, 5 pluků dělostřeleckých, 25 pluků pěších, ze štábu vojenské akademie a sboru indiánských harcovníků. Pěší pluky mají, jako v Anglii, sílu pouhých praporů. Nejvyšším velitelem vojska (generalissimus) jest president Unie, který však nikdy ani při přehlídkách a parádách ve vojenské uniformě se neobjevuje.

Celá Unie dělí se na vojenské divise a departementy, a hlavní byt vojska nachází se v Novém Yorku. V městech, zvláště ve velkých, není téměř žádného vojska; jestli rozloženo nejvíce ve tvrzích na hranicích a v lesích, aby chránilo zemi před vpádem Indiánů. Unie totiž má mnoho tvrzí na hranicích proti Indiánům, hlavně na řece Misisipi, pak naproti Kanadě. Pevností hradbami otočených v Unii ani není, nýbrž jednotlivá města jsou jen tvrzemi chráněna. Arsenály nacházejí se v Augustě (Maine), v Novém Yorku, v Detroitu (Michigan), ve Watertownu a Springfieldu (Massachusetts), ve Washingtoně, v Richmondu (Virginie), v Augustě (Georgie), ve Frankfordu a Pittsburghu (Pennsylvanie), v Batonrouge (Louisiana), ve Fayetteville (Sev. Karolina) a v St. Louis (Misuri). Státní továrny na zbraně jsou v Springfieldu a Harpersferry (Virginie). Jediná národní vojenská akademie nalézá se ve West Pointu v státě Novém Yorku; ve tvrzi Monroe ve Virginii jest škola dělostřelecká.

O poměrech vojenských v Americe prohlásil se r. 1873 hlas z Nového Yorku takto: „Pravidelného vojska stojí něco přes polovici v krajinách, kde třeba stíci kmeny indiánské, a při tom se zachovává systém ten, že toto vojsko rozptýleno jest v četných malých táborech a tvrzích, což nejenom nížádné ochrany proti případům indiánským neposkytuje, nýbrž také velmi nákladné jest, poněvadž se k tomu vyžaduje četné množství vojenských úředníků a doprava potravy, střeliva i výstroje velmi obtížná jest. System ten také podstatně přispívá k demoralisaci a desorganisaci vojska. Jednotlivá roztroušená stanoviska vojenská, čítající často sotva sto mužů, jsou skoro úplně vyloučena z kontroly vyšších úřadů vojenských, a korupce důstojníků i vojenských úředníků má plnou vůli. Na stanoviskách v pokojných krajinách vedou vojáci líný a nečinný život, kdežto naopak v krajinách neustále od Indiánů ohrožovaných služba velice jest obtížná. Jakkoli však žijeme v zemi demokratické, nestává přece nikde větší propasti mezi důstojnictvem a sprostým mužstvem. Důstojník jest dobře placen a opatřován, ale on se pokládá za nějakou vyšší bytost lepší krve, vojáci podrobeni jsou největší libovůli jejich, ve sporu s nějakým nelidským důstojníkem nenalezají žádné ochrany a žádného zastání, špatný plat, nedostatečná potrava a chatrný oděv jsou jejich osudem. O vzdělávání jich nikterak není postaráno, pro ně není ani škol, ani knihoven. Mezi vojáky nachází se asi 6000 černochů a tolik též Němců. Důstojníci jsou skoro vesměs domorodí Američané anglického původu. Následek špatného nakládání se sprostými, napjatého poměru mezi nimi a důstojníky jeví se v ohromných rozměrech ubíhání; skoro polovice armády každoročně opouští prapory své.“\*)

\*) „Nouvelles Presse“ ze dne 18. července 1873.

Vedle stálého vojska jest k obraně země milicie, původem svým hned do prvních dob zakládání osad sáhající, když osadníci k vzájemné obraně proti Indiánům se spojovali. S miliciemi započali také osadníci válčiti za svou samostatnost r. 1772 proti mateřské zemi. Jednotné organisace dostalo se však těmto miliciím teprv roku 1792, a od té doby jest každý občan od 18 do 45 let povinen sloužiti v milicii, mimo duchovní, učitele, soudce, advokáty a lodníky. Kongres ustanovuje, mnoho-li milicie má každý stát míti; vrchním velitelem jejím jest guvernér v každém státu, k činné službě však povolává ji president Unie. Jinak jest ve svém zřízení samosprávná, volíc své nižší důstojníky, kteří zase ze středu svého volí důstojníky vyšší; toliko generály jmenuje guvernér z počtu těch, které štábní důstojníci navrhnou. V době války dostává milicie vojenský oblek od svého státu, zbraně však z arsenálů Unie.

Válečné loďstvo cení se v Unii výše než vojsko řadové, a lid ve válečném loďstvu rád slouží. Jako do řadového vojska, tak i do loďstva děje se doplňování mužstva verbováním. Nejvyšším velitelem loďstva válečného jest president Unie. Před vypuknutím občanské války měly Spojené obce všech lodí válečných 90 s 2415 děly, avšak během války samé vydány ohromné sumy na vystavění a vystrojení velikého loďstva válečného, které konečně počátkem března 1865 skládalo se ze 684 lodí se 4477 děly. Dne 1. ledna 1872 čítalo válečné loďstvo Unie 51 obrněných korábů rozličných tříd s 127 děly, 58 šroubových parníků s 865 děly, 10 kolových parníků s 72 děly, 20 plachetních lodí s 215 děly, 28 vlečných parníků s 11 děly, 3 potravní lodi s 12 a 6 celních lodí s 88 děly, všeho dohromady 176 lodí s 1390 děly. Důstojnictvo námořní čítalo 1360 hlav, z nichž byl 1 admirál, 1 viceadmirál, 8 kontreadmirálů a 24 komodorů.

Znak Unie jest černý orel, držící jednou nohou svazek šípů, druhou olivovou ratolest; na jeho prsou jest štít na dvě pole rozdělený, z nichž pole hořejší jest modré, dolejší stříbrné a šesti kolmými břevny proložené; v zobáku drží orel stužku s nápisem „E pluribus unum“; kolem orla pak jest buď 13 (původní to počet Spojených obcí) aneb tolik bílých hvězd, kolik Unie právě má států. Lodní prapor válečný a ohodní má po délce 7 červených a 6 bílých pruhů; v hořejším rohu jest modrý čtverec s tolika bílými hvězdami, kolik má Unie států. — Řádů nemá Unie žádných, a také žádný občan Spojených obcí nesmí žádného řádu od cizích států přijmouti.

Peníze razí se zlaté, stříbrné a měděné. Jednotka peněžní jest dolar (2 zl. r. č.) mající 100 centů (cents). Ze zlatých peněz razily se až do roku 1849 pouze orly (eagles) v ceně 10 dolarů, pak poloorly a čtvrtorly; od r. 1849 razí se také dvojité orly (double eagles) po 20 dolarech a zlaté dolary na místě dřívějších stříbrných dolarů, které se více nerazí. Nicméně jsou staré stříbrné dolary posaváde v oběhu. Stříbrné peníze jsou: půldolar, čtvrtdolar, deseticent (dime) a pěticent čili půldime. Od roku 1850 jsou v oběhu také drobné stříbrné peníze po 3 centech, v nichž jsou  $\frac{3}{4}$  stříbra a  $\frac{1}{4}$  mědi. Měděné peníze razí se jen po 1 a po  $\frac{1}{2}$  centů. Od roku 1853 zavedena jest měna zlatá. Papírové peníze jsou noty bankovní, které však nemají nucený běh. — Míry a váhy jsou staroanglické.

## ZEMIŠTĚ ALAŠKA.

Nejkrajnější severozápadní cíp Ameriky byl až do 31. června 1867 držebností ruskou. Postoupení celé ruské Ameriky Spojeným obcím byla pravá událost světová. Kraj ten, jež tvoří severozápadní výběžky Skalných hor, jest asi 963.600 □ km. veliký, plný vysokých, sněhem pokrytých hor a sopek, v údolích a při chobotech mořských hustým lesem porostlý; západní pohoří silně rozryto jest četnými fjordy, před nimiž leží souostroví prince Waleského a Jiřího III. Sopky jsou z části velmi vysoké, vody četné, ale z veliké části dosud neznámé. Podnebí jest velmi rozmanité a mnohem mírnější, nežli na východním pomorí amerikánském i asiatském. Severovýchodní pomorí až k Alašce má podnebí pomorské s mírnou zimou, chladným letem a hojným deštěm, který stromům velmi prospívá a setbu obilí více nepřipouští.

Mezi 70.000 obyvateli jest sotva 700 Rusů; asi 1500 jest tak zvaných kreolů, jak zde nazývají smíšence krve ruské a indiánské. Z 42.000 Indiánů jest jich jen asi 15.000 podrobeno, ostatní toulají se volně po zemi. Ve východní polovici Alašky bydlí Eskimáci, počtem přes 20.000, na západních ostrovech 2500 Aleutů. Někdejší sídlo ruské vlády, Nový Archangelsk, který před 35 lety neměl ani 850 obyvatelů, čítá nyní 2200 duší.

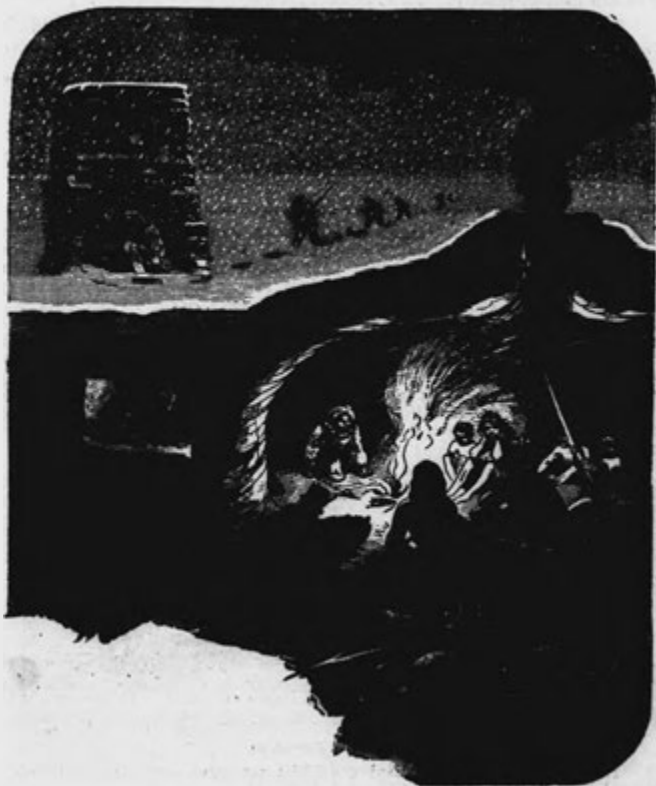
Rusům byl kraj ten spíše břemenem nežli přímnožkem moci, Amerikánům naproti tomu hodí se výborně, neboť tím obklíčili nejbohatší na zlato západní část britských držebností, na kterou již dávno mají zálsusk a kterou rychle pomohli osaditi.

Zpráva, kterou podal ku konci roku 1869 komandující unionistický generál tichomořské divise George H. Thomas o stavu Alaschy, nedává však žádnou čáku k brzké kolonizaci země, o které také od těch dob ničeho nebylo slyšeti. Podnebí jest příliš drsné, pro rolnictví jest příliš mnoho deště a příliš málo slunce. Větší část stanic má zahrady, kde rostou ředkev, tuřín, locika a jiná vodnatá zelenina, i také dosti chutné zemáky, které se však drží jen velmi krátký čas. Vlhkost jest tak veliká, že zelenina sice roste, ale neuzrává. S týmiž překážkami potkává se setba ječmene, ovesa a pšenice, stébla vzrostou a zůstanou zelená, ale zruo neuzraje. Poměrně jen malá část země jest vzdělavatelná. Největší pruh s nejlepším podnebím jest vysočina na východní straně choboty Cookova, táhnoucí se od Kenaye až k zálivu Čogočaickému (Chogotshaik). Půda jest písčitá naplavená hlína, velmi bohatá a hluboká; léto však, ač příjemné, netrvá dosti dlouho, aby rolnictví mělo zdar. Pěkných stromů, hodících se výborně za dříví stavební, jest sice v příznivých polohách hojnost; avšak Oregon, Washington a Britská Kolumbie má neméně dobré a hojně stavební dříví, které leží příhodněji pro trh. Rybolov na severovýchodním pomoří Aleutského poloostrova a ostrovů téhož jména jest velmi rozsáhlý a vydatný, lososy nacházejí se ve všech řekách. Mimo uhlí u zálivu Čogočaického jest mnoho jiných ložisek známo, jako jmenovitě u přístavu Kootmonského (č. Kut-) na ostrově Kon, u Kagaanu na ostrově prince Walesského a u Katmaje na poloostrově Alasce. Co bylo řečeno o stavebním dříví, platí též o uhlí v okolí zátoky Pugetske. Nejdůležitější živnost jest lov tuleňů.

Až do svého přivtělení k Unii stála Alascha pod správou „Rusko-amerikánské obchodní společnosti“, založené r. 1798 a r. 1799 od císaře Pavla potvrzené, jejíž výsada r. 1839 prodloužena byla na dalších 20 let. Jí náleželo výhradní právo k veškerému obchodu v celém území, jehož správa zřízena byla jediné k těžení z honby a rybolovu. Jakkoliv pod vrchním panstvím ruskoamerikánské společnosti osud domácího obyvatelstva byl tak dalece smutný, že byli sotva něco lepšího nežli otroci, nicméně Rusové s nimi laskavě a po lidsku nakládali, a společnost zakládáním kostelů, škol a špitálů, zákazem prodeje koňalky, opatřeními k šetření a rozmnožování zvířat ušlechtilou kožešinu dávajících, jakož i mnohým jiným zařízením ukázala, že nešetří žádných obětí k zlepšení stavu domorodců. Místo společnosti ruské zaujala nyní severoamerikánská společnost Alaskánská; avšak velice jest pochybno, zdali se stav domácího obyvatelstva zlepšil od těch dob, co se stali svobodnými občany Unie. Alespoň prý

pokojný obchod domorodců s cizími osadníky rozhodně klesl, neboť hrabivost a spupnost Yankeeův onyno nedůvěřivými učinily a zaplašily.

Město Sitka (viz str. 47.) poskytovalo dříve přichozímu z krajín civilisovaných obzvláštní pohled. Nebylo tam totiž vidět nikde ani vývěsní tabule, ani krámu ani tabulky. Lékaři a advokáti byli sotva dle jména známi. Ruská vláda totiž dávala obyvatelům všechno: potravu, šatstvo, obydlí atd. Lidé se nemusili starat o nic: přinášelo se jim jídlo, poskytován jim oděv, vykazovány jim příbytky Za konanou práci, zabalování kožesin, štípání dříví, přendávání lodního nákladu atd. dostávali nad to asi 125 zl. do roka.



Příbytek Ingeletů.

Sitka čili Nový Archangelsk byla středem ruských osad. Sem s počátku dopravovány byly všechny plodiny osad, aby odtud po vodě byly dále plaveny; odtud zásobovány byly všechny filiální osady veškerými potřebami. Město Sitka

založeno bylo roku 1804, a děkuje původ svůj — vydrě. Tato zvířata totiž zdržují se tam u velikém množství, a honba na ně jest pro vzácnou jejich kožešinu velmi výnosná. Sitka leží na ostrově Baranově, který jest asi 135 km. dlouhý a průměrně 32 km. široký. Z budov zmíniti se dlužno o skladech někdejší ruskо-amerikánské lední společnosti, o přibytku vladařově, o kostelích a asi 30 domech ruského obyvatelstva. Domy jsou žlutě natřeny, plechové střechy červeně. Pravoslavná církev se svou bání a zelenou věží, jakož i statná budova úřední dodávající Novému Archangelsku důstojnosti malého venkovského městečka v střední Evropě. Mimo to jest tam asi 500 indiánských chatrčí z otesaných klád, krytých cedrovou korou. Uprostřed střechy nachází se veliký otvor, propouštějící vzduch a kouř. Kromě obyvatelů města Sitky nežijí na ostrově žádní běloši; Indiáni, náležející ku kmenu Kološů, čítají prý asi 1128 hlav.

Indiáni bydlí hlavně v jižnějších částech země a na západním pomorí obchodu nejpřístupnějším; avšak táhnou se také až do vnitř jmenovitě podél veliké splavné řeky Jukonu (Yukon). Na dolejší břehu řeky té potkáváme se s indiánským kmenem Ingeletů, děličích se jenom nářečím od kmenů Kojukonských, kteří bydlí o něco více na sever a jichž jazyk sáhá až k tvrzi Jukonu, 130 km. od hranic britských.

Přibytky Ingeletů leží pod zemí; nejdříve však vejde se do dřevěné chalupy, v níž vede dolů prostopádná šachta, načež musíme proléztí nízkým tunelem, jímž přijdeme teprv do obydlí, veliké to jámy, nad níž klene se baňovitá střecha, opatřená uprostřed děrou, kudy odchází kouř; za oblevy není tento tunel ničím jiným nežli stokou. V noci, když oheň dohoří, všecka napolo spálená polena vyházejí se dymniskem ven a tento se kožemi dobře ucpe, jakož i vchod záclonami z kůl zastře. Z popele ještě doutnajícího vychází pak kouř a plyny uhličitě, s nimiž se mísí puch silně stěsnaných špinavých lidí, shnilých ryb, zasmradlého masa, starého koženého šatstva a mladých psů. Starší psi mezi tím uvelebili se na teplé střeše, ale nezřídka stává se, že se spolu seperou a některý z nich dymniskem spadne do horkého popele, kde nejenom převrhne kuchyňské nádobí, nýbrž k dosavadním plynům přičiní ještě nový, jenž vyvíjí se ze spálených chlupů. Jak mužové tak ženy šňupou i kouří tabák, vody a mýdla se štítí, kapesní šátky jsou jim věci zbytečnou.



Saně Indiánů Ratenekých.

Hlavním tržištěm, jež Indiáni u velikém množství navštěvují, jest Nuklukajete, kde se odbývají hlučné trhy na kožešiny, a kam i také někdy zabloudí lidé z kmene Tananů, který ještě nejvíce zachoval mravy a obyčeje někdejších rudochů, pyšně se omalovanou kůží, ozdobou z per, vyšíváním na kožích a jinými šperky a trety. Dále potkáváme se s kmenem Kočakučiniů, bezprostředními sousedy tvrže Jakonské, kteří větší čistotou a lepším živobytím příznivě se liší od

svých souplemenků. Nápadné jest při všech těchto kmenech, že muži mnohem více šperků na sebe navěšují nežli ženy. Jsou mezi nimi, tak jako u nás, milionáři a chudáci, a mezi milionáři opět lakomci, kteří poklady své, totiž skleněné perly, zahrabují. Kmen Ratenů, též sousedé tvrze Jukonské, jsou lidé dobromyslní a úslužní, kteří na obchodních cestách svých zacházejí často až k Eskimákům na pomůli. Užívají při tom saní, zajisté nejjednodušších na světě, neboť se skládají pouze z prkna, jehož přední konec, vodní parou změkčený, jest nahoru zatočen a v té poloze řemeny upevněn.

O Indiánech v Alasce píše americký inženýrský kapitán Raymond, že jsou na vymření, poněvadž zuří mezi nimi nemoci, které chladným podnebím nabývají zlé povahy.

Na pobřeží severoamerického ledového moře bydlí Eskimáci, národ polární, s nímžto potkáváme se ještě v celé severní Americe a v Gronsku, kdežto budeme o nich jednatí místněji. Výhradně v Alasce nalezají se Malemuti, bydlící na pobřeží blíže Unalasky u zálivu Nortonského a prostředkující obchod s asiatskými Čukči.

Malemutové, jichž jazyk má blízkou příbuznost s jazykem gronských Eskimáků, úplně by se podobali k těmto, kdyby vzrůst jejich nebyl mnohem statnější. Propichují si hořejší pysk, jimž prostrkují koštěný roubov. Svrchní oděv jejich skládá se z kožichu přistříhnutého na způsob košile, s dlouhými rukávy, a opaslední oděvají se jen v zimě, záležejíce v pantomimických představeních, jimiž napodobují se pohyby ptáků anebo čtvernožců. Ovčedny bývají tyto taneční rybní tukem v temných lampách. K takové zábavě přinášejí ženy jídla, neboť každá rodina účastní se jich dle možnosti. Začátek slavnosti činí hostina, a teprv když každý se náležitě posilil, přikročí se k tancům. Při vši své podobnosti k Eskimákům jsou Malemuti vysokého a souměrného vzrostu, ženy jejich silné, obtlé, a výraz tváře jejich dobromyslný.



Malemut.

třetího kuklou. Nohavice, punčochy a boty jsou taktéž z kožesiny. Obydlím jsou jim podzemní jámy, podobné ku příbytkům Ingeletů. Vedle každé chýše stojí na zvláštním ležení boudy, k nimž se vylézá povroubkovaným kmenem, zastupujícím místo žebříku, a do nichž ukládají všeliké zásoby své, obzvláště potraviny, aby byly bezpečny před hladovými psy a jinými divokými zvířaty. Kromě příbytků svých staví však Malemutové také prostrannější budovy, sloužící ke shromáždění a tanečním zábavám. Tyto po-

### Aleutové.

Od polouostrova Alasky, téměř podél 50° s. š. se táhnouc, leží pásma ohněm soptících kuželů a pyramid, oddělující takofka moře

Beringovo od Tichého oceanu. Tyto sopky spadají skalnatými stráněmi příkře k moři, brzy co zasmušilá, drsná žulová úskalí vlny jeho rozrážejíce, brzy tvořice rozryté břehy s četnými choboty. Velebný pohled poskytuje toto pásmo kolmých, ostrých kuželů na podzim i v zimě, když ohnivé sloupy z nich vystupující osvětlují věčně pohyblivou pustinu širého oceanu, barvice šarlatem fantasticky vroubkované ledové velikány, ježto bez klidu splývají na bouřlivých, tmavých jeho vlnách. Severní záře na nebi a sopky na zemi zdají se závoditi spolu, a v děsné kráse žáry své po celé přírodě rozlévajíce lámou paprsky své co krev červené o nebeské oblaky, plovoucí ledovce a nesmírné pláne ledové. Před zimou těžko jest rozeznati, kde přestává severní záře a počíná odlesk sopečných plamenů, jež Beringovo moře zahalují ohnivým závojem. Toto pásmo sopek a výsep tvoří ostroví Aleutské, které nyní, jako Alaska, náleží Spojeným obcím.

Moři Beringovu schází oživující vliv, jímž působí proud Golský a teplé jihozápadní větry na krajiny u severních moří ležících; tak na př. daří se v Norsku pod 60° s. š. ještě kukuřice, pod 69° s. š. seje se ještě ječmen a pod 65° na blízkou Archangelu podařilo se ekonomu Adartovu pěstovati pšenici a pohanku; na ostrovech Aleutských naproti tomu již pod 58° s. š. neroste více žádné křoví, a studené vlhké podnebí svědčí jenom vzrostu trávy, kdežto všesky pokusy o setí obilí na zmar přišly. Překročíce tuto přirozenou hranici octneme se na pobřeží moře Beringova v nejdrsnějších a nejneúrodnějších krajinách severu, zbavených všelikého ústrojného života. V letě visí nad tímto mořem ustavičně husté, neproniknutelné oblaky mlhy, neboť přicházející odevšad teplé vrstvy vzduchu shušťují se zde v páry; v zimě zase nese nesčíslné obrovské ledovce, bez ustání sem tam bloudící. V lesích a hlubokých údolích ostrovů Aleutských roste vysoká, krásná a šťávnatá tráva, a po strmých úbočích hor se rozkládají bujné koberce mechu a lišejníků, neutěšenou tvářnost neúrodných břehů malebně zdobíce a klamnou čarovnou krásu jim udělujíce. Jednotlivé skalnaté sopky ostrovů těchto dosahují často výšky nad 6000 stop. Od dubna až do prostředka července zahaleny jsou závojem mlhovým, odtud pak až do konce září usmívá se nad horami a výšinami nebe čistým, nízádnými oblaky nezkaleným blankytem, a překrásné léto činí cestovateli, který náhodou tyto ostrovy navštíví, pobyt na nich nezapomenutelným. Před koncem září počnou se ostrovy na novo pohřžiovati v oblakový a mlhavý závoj, z něhož vyčnívají pak jenom ostrá temena kuželů do jednotvárného moře vzduchu, špinavě do temnošeda zbarvené. Počátkem října nastanou nejstrašnější bouře,



a po sedm měsíců, až do začátku dubna, panuje ledové, vše ničící zima. Na těchto a ještě nebydlitelnějších Prybilovských ostrovech, na kterých jenom tráva a žluté lišejníky dodávají holým stěnám skalním klamnou tvářnost života, bydlí Aleutové, a mimo ně ještě mořští ptáci, tuleni a mržové, kteří na mnohých místech svými ohromnými tučnými těly mořské břehy co černým lemem obrubují. Tato zvířata tvoří hlavní bohatství těchto krajín; ona, jakož i četná stáda zdržujících se zde mořských vyder přivábila sem první hluky podnikavých kozáků z Kamčatky. Vypravují se dosavad mnohé pověsti o bojích prvních osadníků ruských s Aleuty.

Aleutové jsou národ udatný a poctivý. Krádeže neznají. Nejenom, že sami nic pod zámek nedrží, i cizí statek jest mezi nimi bezpečný. Také vražda jest jim něco neznámého. Biskup Jan Venjaminov, který se dlouhý čas mezi Aleuty zdržoval, vypravuje, že nejhroznější muky nevynutí Aleutovi žádný výkřik bolesti, žádný nářek. Potká-li Aleuta nehoda, že se chytí do pastí na nějaké divoké zvíře nalícené, čeká trpělivě, až je vysvobozen, jakkoli hluboko zuby pastí jemu do těla se zabodly. Aleut nezná žádné bázně a pokládá za velmi neslušné jevití nějaké podivení; nil admirari jest mu pravidlem života, které se dědí po otci na syna i na ostatní potomstvo. Jeho nic nepotěší, ale také nic nepoleká, aniž hluboký dojem naň učiní. Proto však není necitliv, v prsu jeho tlučé vřelé, ženě a dětem vroucně oddané srdce. On miluje děti a příbuzné, nade všecko pak rodiče své. On naplněn jest šlechetnou pýchou v té míře, že nejenom slovo, nýbrž i pouhý pohled hluboko jej může urazit. Danému slovu zůstává neodchylně věren a cokoliv slíbí, na to se můžeme spolehnouti, že to vyplní. On nikdy nesníží se ke lži. Cestovatel Pospělov vypravuje o případech, že Aleuta mohla vysvoboditi lež od těžkých trestů, jednou od smrti samé, ale vždy trval Aleut v zarputilém mlčení, a raději podstoupil každé zlé, nežli by se zbavil trestu lži.

Aleutové náruživě milují kořalku a tabák, což obojí poznali od Rusů. Obzvlášť rádi kouří. Tabák směšují s drobně rozkrajenou smrkovou kůrou, kouř, zavrouce k tomu oči, táhnou s rozkoší do sebe. Dýmka chodí kolem, jeden ji podává druhému. Aleuti daleko nejsou tak znetvoření jako Eskimáci anebo jiní sousedé jejich, na př. Čukčové. Lebka jejich do zadu sploštěná, po stranách smáčknutá, podobá se poněkud k pyramidě. Široký obličej s vysedlými lícními kostmi a ostře rozštěpenýma očima dává jim podobnost spíše k mongolskému nežli k americkému plemeni. Plet a barva tváře u Aleutů jsou bílé, v nejzazším severu však přecházejí u soukmenovců jejich do světlohněda. Aleutové jsou největší mezi kmeny k Eskimákům počítanými, kteří v celku mají vzrůst velmi nízký, skorem trpaslický. Všichni mají ramena velmi široká, jsou velmi silní, a mají při vši tuhé práci své, jako Lopaři, malé, lepotvárné ruce a nohy. Mužové mají následkem ustavičného sezení v baidare (lodce) zkrivené nohy.

V zimě bydlí Aleutové v děrách do země vyhrabaných a sněhem krytých, v létě pod jakýmsi stany. Jakkoli duševní vlastností Aleutů nejsou právě vysoce vyvinuty, nicméně vynikají vzácnou schopností k nápodobování. V krátké době přiučují se každému řemeslu. Nyní se mezi nimi nacházejí truhláři, tesáři, kováři, zámečníci a ševci, ano byli mezi nimi též malíři, a ne neschopní. Mnozí Aleutové, obzvlášť muži, mluví ruský; od těch dob, co Aleutské ostrovy náleží Amerikánům, začínají se učit také angličtině. Ostatně kloní se více k směru praktickému; jmenovitě bývají z nich výborní lodníci.

Druhým domovem jest Aleutovi jeho baidara. Do baidary vejde se jeden člověk; jest to loďka velmi lehká, dlouhá, sestávající z bedlivě vydlabaného kmene o velmi tenkých stěnách, potažených nejenom svrchu, nýbrž se všech stran tuleňovou kůží. Aleut posadí se do otvoru uprostřed baidary, která se všech stran těsně mu přiléhá k tělu, tak že toliko svrchní tělo smělého plavce viditelné jest; sedí on takofa v koženém pytlí. Do takové jednoduché, ale velmi prakticky zařízené

loďky nemůže vniknouti žádná voda ani za nejvíce rozbouřeného moře; lehouká baidara nikdy nemůže utonouti. Loďku svou lehkým dvojitým veslem řídí, zbraň i rybářské nářadí před sebou drže, rozděljuje Aleut s velikou obratností vlny jemu poddané, vždy uměje se udržeti v rovnováze; aniž se lekaje, překotí-li závistivá některá vlna jeho lehké plavidlo, jež ihned zase přivede v rovnováhu. Vedle těchto lehkých mají také tak zvané rodinné baidary, zcela tak zřízené jak jednoduché, jen že mají více otvorů k sezení. Takových užívají hlavně ženy.

Dříve nežli Rusové uvázali se v tyto ostrovy, stáli Aleutové pod vládou to en ů čili kmenových náčelníků, dělíce se na trojí třídu, toeny a honorace, velmi pyšné na rodokmen svůj, lidi svobodné a otroky.

Rusko-americká společnost otroctví zrušila a z toenů udělala správce.

V lidu žije mnoho pověstí a legend, a nový americký časopis „Alasca Herald“ uveřejnil mnoho zajímavých nápěvů a písní, které nejsou bez poetické krásy. Větší část těch zpěvů má za předmět život na moři, také jsou mezi nimi celé kruhy písní milostných, v nichž arcíť se jeví jakýsi cynismus a velmi primitivní názor o lásce.

Hlavní zaměstnání Aleutů jest rybářství a lov mořských zvířat. V tom může tento lid vyvíjeti síly a schopnosti své, i osvědčovati ardnatost, ano odvážnou smělost svou.

V dubnu vypluje asi tři sta baidar do moře.

Každá tlupa tvoří přímou čáru s jistými

vého nečasu na moře se vydati, v každé baidare sedí dva lovci, ona blíží se k ostrovu neb ke skále od strany za větrem ležící, jeden z lovců vyčká náráz vln a v tom okamžení skočí na břeh s ručnicí v ruce, k čemuž potřebí více než obyčejné obratnosti, aby nezklouzl na hladké skále a nespadl do moře, anebo



Lov vyder u Aleutů.

mezerami mezi jednotlivými loďkami. Objeví-li se někde hlava mořské vydry (Enhydrius lutra L.), ihned fičí povětrím střela, baidara, která ponejprv zvíře spatřila, pustí se za ním, a ostatní loďky utvoří kolem ní kruh; objeví-li se hlava podruhé, fičí více šípů a brzy jest zvíře mrtvé vytaženo z vody. Objeví-li se více vyder, utvoří se více kruhů kolem nich, a lov děje se na všechny způsobem právě vyliceným. Spůsob, jakým Aleutové loví vydry v zimě, svědčí o jich srdnatosti a přítomnosti ducha. Když bouře vlny mořské jak věže na sebe kupí, hledí se vydry zachrániti na neobydlené ostrovy, kde v některé skalní skulině se pohřbí v spánek. Aleut nerozpakuje se za takové

nerozbil si lebku o kamení strmého břehu. Nyní blíží se lovec k spícímu zvířeti a usmrtí je dříve, nežli se probudí. Při návratu do loďky očekává Aleuta nemalé nebezpečení — jak snadno totiž, drže v jedné ruce zabité zvíře a v druhé ručnici, může při skoku do loďky od příboje ku břehu přiražené zklouznouti. Není však znám skoro žádný případ, že by některý Aleut při takové odvážnosti byl k úrazu přišel. Mořské vydry loví se také stěmi, avšak jen zřídka a toliko v Ačinském kraji, neboť Aleut miluje nebezpečení s lovem spojené. Neméně zajímavý jest lov mořských medvědů (Otarion ursina L.) Jak mile se v dubnu na pobřeží Beringova moře objeví stáda mořských medvědů, táhnou Aleuti proti nim. V čele jdou nejobratnější a nejodvážlivější, a za nimi ředitel lovu. Jak mile ozve se hlas podobný k ovčímu bekotu, Aleuti honem spěchají ku předu, aby zastoupili mladým cestu ku břehu. Samice a starší zvířata mohou se svobodně k moři vrátiti, neboť jenom mladá se zabíjejí. Po takové seči plovou svých mladých zbavené samice několik dní sem tam při břehu, a žalostný hlas jejich zaznívá daleko do severního moře. Do roka pobije se takto ke 3,000.000 mořských medvědů. Na lov velryb vydává se Aleut sám a sám, i potřebí k tomu veliké statečnosti a chladnokrevnosti. Dlouho křížuje po moři ve své lehké lodičce, a jak mile zočí velrybu, hledí se dostat k její hlavě. Podaří-li se mu to, ihned ji vrazil kopí své pod levou ploutev, načež honem vzdálí se od velryby, která by jediným udeřením ocasu svého dovedla potopiti nejenom jednotlivou malou baidaru, nýbrž celé loďstvo takových plavidel. Kopí jest poznamenáno jmenem svého vlastníka, a kdekoliv mrtvola velryby na břeh jest vyhozena, všude náleží lovcí, který zvíře to poranil. Nežřídka však velryba, dříve ještě nežli se Aleut k ní přiblížil, jediným nepředvídaným obratem svého obrovského těla rozbije loďku, s kterou i lovec vezme za své.

Ještě větší chladnokrevnosti a síly potřebí Aleutovi při lovu na mrže. Vydávaje se na něj loučí se s příbuznými a známými, jakoby šel na smrt. Hledí polapiti mrže, když vystupuje na břeh; pak vrhnou se na něj všickni lovci, aby mu zastoupili zpáteční cestu k moři. Usmrcený mrž ihned zbaven jest svých tesáků, pak se mu stáhne kůže, a maso i tuk zůstanou ležeti na břehu. \*)

## BRITSKÁ SEVERNÍ AMERIKA.

### Všeobecný přehled.

Britská severní Amerika obsahuje vše, co leží na sever od Spojených obcí, vyjma Alášku a Gronsko. Ležíc mezi 42° 50' s. š. a mořem ledovým ohraničena jest na východ oceanem Atlantským, na jih Spojenými obcemi, na západ Tichým oceanem a Aláškou. Rozloha její plochy obnáší 8,547.304 čtv. km., na kteréž nejvýše jen asi 4 miliony lidí žijí. Zatím však jen malá část ohromného toho území (asi pětina) nachází se v skutečném území Britů, kdežto celý ostatek záleží buď z pomorí po větší část roku ledem a sněhem pokrytého a jen spore kočujícími kmeny obydleného, anebo z rozsáhlých revířů honebních dosavad v držení prvotních obyvatelů se nacházejících, na které Anglie má sotva dle jména nějaké právo. Rozeznávají se tedy vlastní osady, vzdělané země (settled provinces), od

\*) Paul Fuchs „Die Aleuten (Ausland 1874, č. 46, str. 913—916).

zemí Hudsonské zátoky; onyno leží na východě při řece svatého Vavřince a oceanu Atlantském, tyto zaujímají končiny severu a vnitřku okolo Hudsonské zátoky až ke Skalným horám na západ. Za těmito leží britská Kolumbie s ostrovům k ní náležitým. Od roku 1871 celé rozsáhlé toto území tvoří tak zvané Dominion of Canada, spolek zemí před tím od sebe oddělených, tedy úplně samostatný spolkový stát, jehož svazek se zemí mateřskou jest velmi slabý. Náchylnost k takové konfederaci jevila se teprv roku 1864, avšak již roku 1865 se uskutečnila, a 1867 tento prozatím jen čtyři provincie, Hořejší a Dolejší Kanadu, Nové Skotsko a Nové Brunšvicko obsahující spolek jest královským prohlášením potvrzen a zorganizován. V letech 1869, 1870 a 1871 přistoupily k němu ještě země Hudsonského zálivu, nově zřízená provincie Manitoba a britská Kolumbie; 1873 připojil se k němu též ostrov Prince Eduarda, tak že schází už jenom Newfoundland, aby všechny provincie britské severní Ameriky spojeny byly v jeden veliký koloniální stát. Doposavad Newfoundland se zarputile zpíral proti takovému spojení, avšak jeho přistoupení ke spolku jest jenom otázkou času.

Státní zřízení nápodobeno jest dle mateřské země. Nejvyšší moc jest v rukou panovníka a parlamentu o dvou sněmovnách. Panovníka zastupuje generální guvernér, jenž má k ruce své radu (Queens Privy Council for Canada), již on sám ob čas volí. Vyšší sněmovna čili senát sestává z 78 členů, jež volí s polovice generální guvernér na čas života, s polovice lid; on také volí předsedu senátu. Nižší sněmovna skládá se ze 181 poslanců, volených od lidu na 5 let. K volitelnosti požaduje se: majetek pozemnosti s určitým ročním výnosem, věk 21 let a britská příslušnost buď rodem nebo přijetím. Obě sněmovny svolává jednou do roka generální guvernér, který může parlament také odročiti neb rozpustiti. Koruně anglické náleží do dvou let absolutní veto vzhledem na zákony od parlamentu přijaté a od generálního guvernéra potvrzené. Zákony jistých výhradních záležitostí se týkající musejí předloženy býti britskému parlamentu. Každá země má svou zvláštní výkonnou a zákonodárnou moc, v jejímžto čele jest místovladař od generálního guvernéra ustanovený. Zemské parlamenty mají právo, měniti občasné své ústavy.

### Britská Kolumbie.

Tvořivši dříve část zemí Hudsonského zálivu jest Britská Kolumbie následkem nalezeného tam zlata a silného davu hrnoucích se

tam přistěhovalců roku 1858 povýšena za zvláštní pod korunou stojící osadu, a r. 1871, jak uvedeno svrchu, stalo se její připojení ku Kanadě. Na jihu hraničí pod 40° s. š. se zemištěm Washingtonem; severní hranici její tvoří řeky Simpson a Finlay, tato přítok Peace riveru, asi pod 50° s. š.; hranice východní běží podél hřebene Skalných hor. S ostrovy královny Charloty a Vancouverovým, které k ní náležejí, obnáší plocha její asi 551'620 čtv. km.

Britská Kolumbie, země drsná a veskrz pahrbkovitá, prostoupena jest v nitru svým horami částečně do značné výše vystupujícími, oporami to a výběžky Skalných hor, jichž mnohá temena pokryta jsou věčným sněhem; na některých zůstane po 9 měsíců v roce ležet. V údolích naproti tomu padá ho u srovnání malé množství, a leží málo kdy celý týden. Výšiny porostlé jsou nejvíce smrkovým a jedlovým, v údolích bují velmi živná



Údolí Thompsonovo.

tráva, a pobřeží řek jest vrbami, olšemi, topoly, břízami a dlelem také jehličím porostlé. Lesy jsou místy velmi rozsáhlé; některé výšiny nemají však žádného lesa, ale za to překrásný travník. Tato velmi šťavnatá tráva, tak zvaný bunch-grass (čti banč gras, tráva chumáčová) rozeznává se od trávy prairií a nížin říčních, roste do výšky 0'6 — 0'9 metrů v jednotlivých chumáčích a jest i za suchého počasí pro dobytek velmi živná. U Cari-

bouské silnice nacházejí se prairie 250 km. dlouhé a 36—38 km. široké, a mezi řekami Thompsonovou a Fraserovou rozkládají se taktéž nesmírné roviny bujnou travou porostlé. Šestá část povrchu skládá se z vody. Jedno z největších jezer, zde velmi četných, Stuarts-Lake, jest asi 80 km. dlouhé a 6½—8 km. široké. Frasers Lake má

130, Mac Leods Lake (55° s. š.) 90 km. v obvodu. Toto poslední vylévá se do Peace riveru, tedy do Ledového moře. Prameny řeky Fraserovy leží na blízku zřídél Canoe riveru, nejsevernějšího pramenného přítoku Kolumbie. V nejhořejším běhu svým činí Fraser daleký oblouk, nejdříve k západu, pak na jih, a země oblouk ten vyplňující jest zlatem oplývající Caribou. Pak teče až k ústí svému hlavně směrem jižním; hlavní jeho přítok jest Thompson, který se do něho vlévá u tak zvaných Vidliček (Forks), proběhnuv též krajinou zlatonosnou. U svého ústí jest Fraser asi 160 km. široký a splavný pro větší lodi až 58 km. nahoru k tvrzi Langley. Útvar půdy to přináší s sebou, že všechny tyto řeky tvoří četné slapy, jsouce tím samým splavny jenom místy pro čluny. Tyto jdou až k tvrzi Yale (č. Jál). Země s tak hojnou vodou jest také bohata na ryby, a rybářství Britské Kolumbie jest snad na celém světě nejvýnosnější, avšak vzdálenost jejich od lidnatých středů překážela dosavad jich vývoji. Velryb a tuleňů jest u severního pomoří množství, a v řekách i přístavech chytají se jesetří až 350 km. vážící; ve Fraseru a jeho četných přítocích prohánějí se lososi a jiné sladkovodní ryby.

Pozdě v září a prvních dnech října táhne tak zvaný round fish (č. raund fiš, kulatá ryba, *Corregonus quadrilateralis*) v nesčíslných hejnech proti vodě Fraserem nahoru; ryby tyto vnikají do všech jeho přítoků, až se dostanou na oblíbená sobě místa, kde se trou. Jest jen málo druhů ryb na pohled pěknějších a výbornější chuti nežli tato, příbuzná s aristokratickými lososy hodna jest v plné míře chvály a pozornosti, věnované ji od lidí bílých i rudých. Tato slíčná ryba jest Indiánům západně od Skalných hor bydlícím tím, čím jest altihameg kmenům žijícím na východním svahu tohoto horského pásma. Toto indiánské jméno znamená mořský sob, učencům pak slove ta ryba *Corregonus albus* a cestovatelům, trapperům a obchodníkům ty končiny navštěvujícím, bělci. Někteří četní kmenové žijí tři čtvrti léta, v okolí pak četných stanic obchodu v kožešinách po celý rok pouze sobem mořským, nemajíce v studenějších měsících skoro žádné jiné potravy kromě bělice, sušené i zmrzlé. O nesmírném množství těchto ryb souditi můžeme z jediného tohoto příkladu, že v malém jezere St. Ann's Lake u tvrzi Edmontonu chyceno jich bylo za tři neděle 40.000 kusů, vážících v průměru po 2 1/2 kilogramu; a tento lov dál se nejnedokonalejším náradím rybářským. Touto však svou východní sestrou kolumbičká bělice co do užitečnosti a množství nikoli není překonána ani zastíněna.\*)

Zlato nalezeno bylo u řeky Fraseru, a to ponejprv u dolejšího běhu jejího, a v nejbližších čtyrech letech dala krajina ta hojný výnos. Když pak již další výtěžek nezdál se býti dosti vydatným, táhli zlatokopové dále do vnitř země, zůstavivše dosavadní svá kopaniště Číňanům. Tito pracovní a nennavní synové květnaté říše středu vytěžili pak za mnohý milion zlata z těchto domněle vyčerpáných dolů. Ale bílí zlatokopové zeslechli, že daleko odtud v pustině Caribouské hledání zlata mnohem lépe se vyplácí; odešli tam tedy houfně k řece Williamově, kde práce jejich nachází arcit bohatější odměny. Avšak práce tato jest vleobitná, neboť nejedná se tu jen o pouhé odtržení křemenové vrstvy, nýbrž musí se motykou prokopávat 18—36 až i 45 m. mocná hlína, slín, písek a štěrky a vyhazovat lopatou, nežli se přijde na ušlechtilý kov. Jest všeobecná přesvědčenost, že krajina Caribouská chová v lůně svém nesmírné poklady, a že kopání

\*) „Analand“ 1866, č. 7. str. 159.

zlata déle než po celý věk lidský bude prací výnosnou. Avšak mimo zlato nalezájí se tu ještě jiné kovy u veliké hojnosti, jmenovitě platina, stříbro a především měď. Drsná ta země, již ostatně neschází úplně půdy vzdělavatelné, má vzácné bohatství také v lesích, pokrývajících velikou část její plochy. Již nyní vyváží se znamenitě množství dříví do východní Asie, na Sandwichské ostrovy a do jižní Ameriky. K tomu oplývá ostrov Vancouver hojností kamenného uhlí, jinak v zemích západního pobřeží amerického dosti vzácného. Doposavad jest Viktoria na Vancouveru nejdůležitějším místem obchodním, majíc 15—20.000 obyvatelů, výborný přístav a loděnici také pro válečné koráby. V novější době spojen jest Vancouver s pevnozemskou britskou Kolumbií, a za hlavní město prohlášen Nový Westminster. Ten leží nedaleko nad ústím Fraseru, má pravidelné paroplavební spojení s Viktorií a obdržel mincovnu, aby nemusil déle posílat zlato k ražení do San Franciska.

Obyvatelstvo britské Kolumbie skládá se ze tří velmi nesterých živlů, z domorodců, Číňanů a Evropanů. Z prvních, čítajících celkem 80.000 hlav, příglických osad spatřuje se jich veliké množství a pravidelným útwarem hlavy a vzhledem inteligentním, silného a obratného těla, z nichž mnozí velmi dovedné napodobují rozličné výrobky evropského průmyslu. Lodky své zhotovují Ploskohlavci z jediného kmene stromového, jež vyhlubují pomocí zdlouhavého ohně, rozdělaného pod ním tím způsobem, že vnitřní část jeho stráví. O náboženských jejich náhledech se dovidáme, že věří v nesmrtelnost a v jakési nebe, do něhož však smrtelníci se jenom ti, kdo buď v boji padli anebo jinak násilnou smrtí sešli, kdežto ti, jenž zemřeli smrtí přirozenou, odsouzeni jsou celá století bydlet pod větvemi velikých stromů. K náboženským jejich obřadům náleží prý také lidožroutství, které však obmezuje se pouze na jejich čaroděje, na něž ostatní kmen patří s obdivem smíšeným s hrůzou.



Indiánka ploskohlavá.

Jednotlivé rodiny indiánské mají společný znak (totem), větším dílem vyobrazení nějakého zvířete, které se považuje za ochranného bůžka rodiny; takové zvíře nikdy sami nezabíjejí, a jsou-li očitými svědky jeho zabiti, žádají náhradu za jeho smrt. Osoby téhož znaku nesmějí mezi sebou v manželství vstoupiti. Dítě přijímá totem rodiny matčiny, a nikoliv otcovy. Vystrojí-li někdo hostinu, nezve na ni nikoho z vlastního znaku svého, neboť hostiny jsou smlouvy míru, a mezi tak blízkými příbuznými netřeba žádného smířování. S totemem souvisí ještě jiný podivný obyčej těchto Indiánů. Kdekoli totiž některému Indiánu se zlíbí postavití svůj znak, všickni členové rodiny k němu se přiznávající povinni jsou činiti mu počtu hozením před něj něco z majetku svého, a to v množství hodnoty a bohatství dárcevů přiměřeném.

Zvláštní zajímavost mají skupiny ostrovů k britské Kolumbii náležející. Jsou to na jihu neobydlené skoro výspy archipelů San Juan čili Haro v úžině Juan de Fucaské, dělicí strmé břehy pevniny od ostrova Vancouveru, konečně zcela na severu málo známé

ostrovy královny Charloty, kterýmžto posledním věnovati musíme několik slov.

Ostrov Vancouver, dříve pro svou podobnost ku podlouhlému čtverhranu také Quadra zvaný (680 □ mil), jest mohutná, od pevniny održená část horstva pobřežního. Četné fjordy a choboty jeho jsou tytéž jako u pomorí britské Kolumbie, a jako tyto účinkem někdejší činnosti ledovců. Uvnitř jest půda málo vzdělána, jenom na pomoří. Výnos všech obilných druhů a ovoce mírného pásma jest velmi hojný. Nesmírné lesy dávají pěkné dříví, a jmenovitě stavební dříví ostrova toho, zvláště borové a jedlové, nemá sobě rovného. Uhelný vancouverské uhraditi mohou veškerou potřebu celého Tichého oceanu. Větší část východní strany ostrova považovati se může za jedno veliké ložisko uhlí, avšak nerost tento nalezen byl ještě na rozličných místech západního pobřeží. Co se týče mědi, dává ruda její v průměru 25 procent čistého kovu. Také vyskytují se stopy niklu a tuhy. Ryb jest nesmírná hojnost. V jisté roční doby objevují se tak četná hejna lososů, až úzka místa řeky zacpávají, překážejíce plavbě; jesetři uloveni jsou až 50—250 kilogramů těžcí, jediná ryba dala 32 kilogramů kaviaru! V neveliké vzdálenosti loví se velryby, a tresky nalezají se na výšině severního konce ostrova. Ostrov Vancouver má nad to důležitost co námořní a zdravotní štace pro Tichý ocean, maje zdravé a příjemné podnebí a větší množství vzdělatelné půdy, než jak se obyčejně myslí.

Jistý lékař, který tam delší čas meškal, píše: „Průměrná sklizeň pšenice obnáší 800—960 kilogramů, ovsu 720—940 kg., zeměků asi 700 litrů na 40 arů, a to výborných; zeleniny daří se na Vancouveru mnohem lépe nežli v Oregonu neb zemišti Washingtoně. Zemákům v osadě rostoucím nevyrovnají se žádné jiné, a naši řípu, cibuli, kapustu, hrách atd. nic na světě nepřekonává velikostí a chutností.“ Rovněž daří se chmel, jenž jde velice na odbyt; nejdůležitější však jest zlato, které v brzké budoucnosti znamenitý slibuje výtěžek. Obyvatelstvo jest nejpodivnější směsina krve indoevropské, mongolské (Či-ňaně), indiánské a negerické. Indiáni zdejší jsou plémě mravně i tělesně velmi sešlé, na začátku let šedesátých byl kmen Hajdahů neštovicemi napolo vyhuben.

Obchod s otroky jest zde v plném květu, nebyl však zaveden teprv od Evropanů, nýbrž provozuje se od nepamětných dob tím způsobem, jako se druhy provozoval a s části dosavad provozuje na pobřeží africkém, že silnější kmenové přepadají slabší a zajaté do otroctví prodávají. Obchodem tímto zaměstnává se hlavně kmen Ahtů na západním pobřeží ostrova Vancouveru bydlící, kterého však každoročně počtem ubývá, tak že za nedlouho úplné vymře. U kmenů těchto dovoleno jest i mnohoženství, avšak není všeobecným obyčejem.

Ostrovy královny Charloty mezi 52—44° s. š. náležely až do nedávna k nejméně známým částem Ameriky. Teprva v posledních letech obrácena k nim pozornost následkem nalezení na nich mědi a zlata, jakož i pro jejich blízkost u Vancouveru. Dva hlavní



ostrovy, oddělené od sebe Skidagateskou úžinou, Grahamův a Moresbyho, mají dohromady s menšími ostrovy Northovým a Prevostovým, položenými severně a jižně, 290 km. délky a 95 km. největší šířky. Chobotů a průtoků jest mezi ostrovy těmito nespočíslné množství. Na všech pobřežích nacházejí se prameny nejlepší vody, pocházející nejspíše z horských jezer vnitřku. Vzárost stromů jest zde bujný vzdor tomu, že začasť, obzvláště na jaře a v letě, celé měsíce neprší. Za to, dá-li se do deště, trvá liják třeba více dní po sobě, jako na severním pobřeží Alasky. Co do teploty jest podnebí lahodnější nežli v kterékoli části Skotska anebo ve Viktorii na Vancouveru. Vedro jest v letě menší nežli tam a zima jest mnohem teplejší. Kdyby nebylo vichřic a dešťů, jež činí zimu nepřijemnou, nemohlo by se o této ve smyslu evropském ani mluvit. Značnějších řek není, ale přirozené přístavy jsou překrásné. Stewarts Channal mezi ostrovy Moresbyho a Prevostovým chrání největší koráby proti větrům, připomínaje rejdu Spitheadskou. Půda jest bohatá na nerosty, a hodí se výborně ku pěstování všeho druhu obilí a zeleniny.

Indiáni sázejí zemáky u velikém množství, jež vyvážejí do osad bělochů v britické Kolumbii; jiného vařiva neznají, také ne obilí. Planých jablek, jahod, malin, borůvek a sladkých indiánských jahůdek, které se na zimu suší, jest veliká hojnost. Horský inženýr Poole, který strávil dvě léta na ostrovech těchto, pokládá podnebí za způsobilé pro pěstování evropského ovoce, i samé vinné révy, jakkoliv tu není planého vína, jako v Oregoně a Kalifornii. Nejhlavnější lesní stromy jsou jedle, cedry, olše a plané jabloně. Mocnost a výška těchto stromů jest v průměru větší nežli na Vancouveru. Místy stojí dosti řídko, ale hustý podrost a



Indián kmene Ah-tá,

půda hlubokými vrstvami tlejících kmenů pokrytá, jež chová v sobě zbytky kostí orlích, vrsních, medvědích, jakož i mnohých vyhynulých zvířat nemohým činí vniknutí do vnitřku ostrovů. Z užitčných nerostů jmenovati sluší na prvním místě břidlici s vápencem smíšenou, která se dá dobře krájet; vápenec, bohaté žíly měděné rudy a uhlí, rovnajíce se v dobrotě pennsylvanskému anthracitu. Zlato až dosavad hledáno marně. Ryb a zvířet nalezl Poole hojnost, jmenovitě mnoho

velryb. Lososů, sledů a tuleňů jest všude u břehů dosti. Krys ani jedovatých plazů není na ostrovech těchto, aniž moskitů. Indiáni, nemající kromě svých dlouhých

nožů žádné jiné zbraně, ani kopí, ani luků a střel, a neumějíce s palnou zbraní; kterou sobě od bělochů vyměňují, náležitě zacházeti, jsou špatní lovci, a veškerý úlov jejich pochází z jam a pastí, do kterých zvíř chytají, tak že tu vždy jest hojnost zvířat dávajících vzácnou kožešinu. Honba jejich na vodní ptactvo děje se v noci při světle pochodní, při čemž množství oslepených těch opeřenců zabíjejí klacky. Všechní Indiánů na těch ostrovech bydlících sotva jest 5000 hlav, náležející vesměs ku kmenu Hajdahů, a hlavní potravou jejich jsou ryby.\*)

### Zeměště severozápadní.

Na východ od britské Kolumbie a zeměště Alasky až ke břehům Hudsonského zálivu táhne se severně od 50° s. š. rozlehlá krajina, známá pod názvem země Hudsonského zálivu, která by se však mohla vším právem nazývati americkou Sibiří; neboť i co do útvaru půdy i co do podnebí a plodin shoduje se na mnoze se Sibiří asiatskou. Také tato „Nová Británie“, kterýmžto jménem též celé toto území se naznačuje, má své mechem a plstí potažené bahnité stepi čili tundry, nesmírně rozsáhlé lesiny, nepřehledné pastviny, jezer nesčíslné množství a hojně rozvětvenou síť řek, mnohých dosti značných, které se vlévají do Ledového moře. Po prairiích a lesích toulají se kočující lovci a rybáři; po obou stranách úžiny Behringovy nachází se sob a medvěd, též jiné druhy zvířete kožešinu poskytující, málo rozdílné od evropských; jediný bobr stejný jest v obou dílech světa.

Od časů Jacquesa Cartiera, který roku 1534 Kanadu objevil a v ní pro krále Františka I. se uvázal, byli to hlavně Francouzové, kteří neznámou severní Ameriku prozpytovali. Dobrodruhové, misionáři a obchodní společnosti byli zde jako všude jinde první zeměpisci. Z dlouhé řady objevů vytkneme pouze ty, jež učiněny byly v obvodu Athapasko-Mackenzienském, ovšem větším dílem od Angličanů a kanadských jejich potomků. Roku 1778 vnikl Josef Frobisher od severozápadní společnosti až k jezeru Athapaskanskému a založil tam obchodní tvrz. O dvě léta později objevil Pierre Ponde Veliké Otročí jezero, jež roku 1789 přeplul sir Alexander Mackenzie na výpravě své k Tichému oceanu. Mackenzie sice na této cestě nedostal se až k oceanu tomu, avšak objeviv řeku podle něho nazvanou přišel k Ledovému moři. Teprv následujícího roku pronikl přes Skalné hory a Peace river k řece Fraserově, po níž dostal se do Tichého oceanu. Rovněž členem rodiny Mackenzie, která se byla vystěhovala ze Skotska, byl objevitel jezera Medvědího (1792). Mezi tím, co tito zde jmenovaní tímto způsobem činnými byli pro severozápadní společnost, vyslala společnost Hudsonského zálivu roku 1769 Samuela Hearne k vyhledání severního průplavu a zjištění řeky Měďové čili Měďových dolů. Hearne dostal se touto řekou do Ledového moře, objeviv jezera Northlindské, Doobountské, šedomedvědí a Bůvolí. Roku 1820 obohatil Franklin mapu těch končin krajinou mezi ústím řeky Měďové a předhořím Turnagain (obráť se). Na své druhé, roku 1825 s Backem a Richardsonem podniknuté cestě změnil pomorí podél 36 stupňů délky, objevil ležící předeltou Mackenzie riveru ostrovy Garry-Kendallské a Pelliské, dále řeku Peelovu, a konečně zjistil báh Mackenzie riveru a ustanovil částečné břehy Velikého Otročího a Medvědího jezera. Neproskoumány zůstávaly ještě Smithova a Mac Towishova zátoka tohoto posledního, jakož i země mezi jezerem tím a mořem Ledovým. Vedlo by nás příliš daleko, kdybychom zde vypočítávali měli všechny objevy, jež učinili zde Back, Richardson, Dease, Simpson, Rae, Anderson a jiní, pročez pře-

\*) Francis Poole „Queen Charlotte Islands. London 1872.“

jdeme ihned k výskumům pátera E. Petitota, nejnovějšího cestovatele v těchto málo známých končinách.

Co muž tento dokázal v oboru zeměpisu, jest skutečně něco neobyčejného. Dvanáct let svého života strávil co misionář v nehostinných končinách Mackenzie riveru, Otročího a Medvědího jezera. Od jezera Athapasky až k moři Ledovému, od Skalných hor až k stepem za řekou Mac Ferlaneovou kříž na kříž prošel zemí na mnohých obtížných cestách, z čehož věda měla hojný zisk.\*) Výsledky cest Petitotových týkají se především končiny Mackenzieské. Athapaska-Mackenzie nazývá se ona velká řeka, která pojímá všechno vodstvo východního svahu krajiny mezi Portage La Loche a mořem Ledovým, jakož i velikých jezer. Portage La Loche (u Angličanů Methy-Portage) jest úzká, mezi 50° 36' 30" š. š. a 109° 52' 54" záp. délky od Greenwiche položená planina, asi 500 m. nad mořem vyvýšená. Dělic od sebe zřídla Athapasky a Saskačevanu tvoří rozvodí mezi Ledovým mořem a Hudsonským zálivem. Řeka Athapaska, od Kanadánů také Rivière la Biche nazývána, přístí se u paty hory Brownovy, 5000 m. vysoké, a 175 kilometrů pod la Lochem spojuje se s řekou Eau Claire (O Klér), jinak Malý Rabaskan zvanou. Pod 58° 40' š. š. vlévá se konečně, četné delty tvoře, do jezera Athapasky. Toto jest 368 km. dlouhé a 32 km. široké, a na sever i východ je obstupují žulové skály, 60 — 200 m. vysoké. Z jezera toho vychází Skalná řeka, která spojuje se asi 25 km. doleji se severním ramenem Peace riveru přijímá jméno Otročí řeky. Druhá mohutná vodní žíla končiny Mackenzieské jest Peace river čili Uniahah. Pod 60° s. š. níže ústí Psí řeky staví se proti Otročí řece málo vysoké pohoří Sobí čili Karibuské (Caribou), které tvoří více velikolepých prahů řeku tu překračuje a na druhé straně směrem severovýchodním až k Doobount (Dúbaunt) riveru se táhne. Tyto výšiny, dělicí Peace river od řeky Senní, jsou v obvodu Athapasky třetím odvětvím Skalných hor. Druhé vystupuje pod jmenem Montagne des Bouleaux (Buló) čili l' Ecorse (Ekors) mezi řekou Athapaskou a Peace Riverem, a na druhém břehu tohoto spojuje se s výšinami prvé jmenovanými. První příčný řetěz Skalných hor, Montagne la Biche (Biš), k němuž náleží la Loche, nasažuje se poblíže tvrze Jasperu, tvoří pak pobřeží jezera Wolastonova a táhne se až k žulovým skalám Hudsonského zálivu. Tyto příčné řetězy hlavního pohoří představují velikolepé hráze, povstálé, jak se zdá, naplavením křemenného písku na zpodinu žulovou. Skalné hory samy — alespoň v severní části své — nejsou žádným souvislým pohořím, nýbrž pouhou řadou jednotlivých vynikajících skalisk, podobných k obratlům, od nichž jako žebra vycházejí příčné výšiny.

Řeka Otročí, přijavši pod 20° 6' s. š. řeku solnou, vylévá se v několik ramen rozdělena do Velikého jezera Otročího. Toto táhne se od severovýchodu k jihozápadu v délce 290 km., majíc největší šířku 10 km., a dělí se ve čtyři veliké zálivy. Otročí jezero jest velmi bohaté na ryby, obzvláště na pstruhy, obyejně 18 kilogramů těžké, pak na kapry, štiky, piskoře, bělice a zvláštní druh lososů. Břehy jezera oživeny jsou velikým množstvím vodního ptactva všelikého druhu, kdežto vzdálenější okolí jeho poskytuje hojnost zvíř: koroptví, polních zajíců, sobů, losů a pižmových bůvolů. Bobr se na pobřeží jezera toho nachází jenom pořídku.

Ku proskoumání krajiny mezi Velikým Otročím a Medvědí jezerem podnikl Petitot v létě 1864 z tvrze Resolution cestu přes Severní záliv, i objevil celou řadu větších a menších jezer, odtékajících buď k jezeru Otročímu anebo Medvědímu. Mezi těmito jezery vystupují žulové hory, táhnoucí se co souvislé pásmo, směrem severovýchodním až k jezeru svatého Kříže (Lac St. Croix). Toto pohoří, náležející k pátému odvětví Skalných hor, nazýváno jest od Petitota Van den Bergha Co se týče geologické povahy země mezi jezerem Otročím a Medvědí, třeba podotknouti, že od Mackenzie až k západním břehům právě podotčených jezer a jezera Medvědího nalezejí se útvary vápnité a pískovcovité, kdežto na východním jich břehu převahu má žula.

Mackenzie čili Naoča (Naotcha), též velikou řekou zván, opouští pod 170° záp. délky Otročí jezero, načež pod 117° 20' a 118° 20' z. d. rozšiřuje se v tak zvané Malé jezero. V tomto posledním staví se mu do cesty četné ostrovy, jež minuv zdoluhavě dále se valí asi 80 kilometrů. Na tomto svém toku až k ústí

\*) „Bulletin de la Société de géographie de Paris“ v červenci, srpnu a září 1875.

svému do Ledového moře přijímá Mackenzie jedenáct větších přítoků, asi pak 100 km. před svým ústím dělí se v čtrnáct ramen, která, až na šest výtoků, opět se spojují. Od břehů řeky, jichž obyčejná výška obnáší 10—50 metrů, povznášá se stupňovitě planina 100—140 m. vysoká, již tvoří souběžná i příčná pásma Skalných hor. Kde tato až k samé řece přistupují, sужující ji, tvoří pět nebo šest prahů, které však nepřerušují úplně plavbu. Až k ústí řeky Solní provázejí běh Mackenzie žulové skály, odtud pak nalazíme na jeho pobřeží panovati vedle břidlice hlavně útvarů vápnité a pískovcovité.

Zemi mezi Velikým Medvědí jezerem a mořem Ledovým procestoval Petitot opět v letech 1865—1873. Veliké Medvědí jezero má od severovýchodu k jihozápadu 280 a od severozápadu k jihovýchodu 220 km. Hloubka jeho, opak jezera Otročího, jest velmi značná; voda pak jeho velmi čistá i průzračná, kdežto voda jezera Otročího jest kalná a silně pomísená s částmi rostlinnými. Od října až do prostředí července pokryto jest jezero toto mohutnou korou ledu. Jest v něm hojnost sledů a velikých pstruhů. Pět velikých zátok uděluje Medvědímu jezeru charakteristickou jeho podobu, z nichž každá od sousední oddělena jest 2—300 m. vysokým skalnatým poloostrovem. Vlévá se do něho 36 řek, z nichž na dosavadních mapách naznačena jest toliko řeka Dease; mimo to vlévá se do něho podzemním odtokem jezero Tačeny (Tatchéni).

Mezi 67°—68° s. š. a 120°—123° z. d. táhne v podobě písmena S pohoří Tiderayské, sestávající z holých vápnitých skal, jehož výška obnáší asi 300 m. nad step a 500 m. nad záliv Smithův. Na něm nalézají se prameny tří velkých souběžných řek La Roncière, Mac Farlane a Anderson. První z nich vzniká pod 67° 25' s. š. a 120° z. d. a ubírá se, netvoře ani prahů ani jezera, k moři Ledovému, kdež vlévá se do zátoky Franklinovy. Mac Farlane jest největší z těchto řek, jakkoli nesesílen žádným přítokem. Nicméně mezi ním i Andersonem rozkládá se řada menších jezírek, které nemajíce žádných viditelných odtoků zadjí se pod zemi souviseti s oběma řekami. Řeka Mac Farlane vlévá se pod 70° s. š. do Liverpoolské zátoky Ledového moře. Anderson vzniká z více pramenů v jedno se spojujících a ústí se do Ledového moře, kde toto mezi ostrovem Gibbem a jižním pobřežím svým tvoří tak zvaný průliv Eskimácký, jemuž říkají tuzemci Ikaratsark. Nedaleko od ústí přivádí mu řeka Natovdja vody jezera Eskimáckého, jež rozkládá se od 69° s. š. a 131° 20' z. d. ve směru jihozápadním, má největší délku 50 a největší šířku 20 km. Dále na jihozápad souvisí toto jezero s řadou malých lagun, krmenných hořejším během Natovdje od jihu přicházejícím. V prodloužení této řady lagun leží malé jezírko, ústící se do východního ramene delty Mackenzieovy. —

Celé tyto rozlehlé krajiny ležely dlouho osamotělé a pusté. Dvě stě dva a šedesát let tomu, co jeden dobrodruh francouzský z tovaryšů Samuela de Champlain přezimoval na pobřeží hořejší Otavy, odkud přinesl vymyšlené zprávy o těchto severních končinách. Brzy však následovali Angličané té stopy a zřídili tam obchod v kožešinách, který za krátko povzněl se k veliké důležitosti. Tu však počal boj mezi Anglií a Francií, který se skončil pode zdi Quebeckými; Francii nenáleží dnešního dne ničeho více v těch končinách, a francouzská jména na mapě, francouzská píseň v ústech lovce jest vše, co ještě upomíná na její někdejší panství. Není bez zajímavosti stopovati, kterak v americké Sibiři rovněž jako v asiatské postup zeměpisných objevů a dějiny země váží se hlavně na obchod s kožešinami; podstatná však protiva jeví se mezi americkým a asiatským severem v tom, že v onom není dosavad žádných měst. Spo-

lečnosti Hudsonského zálivu, založené roku 1667 od Karla II. ku provozování obchodu s kožešinami, již toto území bylo přepuštěno, záleželo vše na tom, aby si zachovala svůj monopol, pročež zamezovala všelikou kolonisaci. Účelu jejímu postačovalo úplně, že na příhodných místech zakládala obchodní štace, tak zvané tvrze (forts), které v souvislém řetězu dosahovaly od Kanady a Hudsonského zálivu až k Velikému oceanu a ústí řeky Mackenzie.

Pohlédneme ještě ku konci na mapu tohoto území. Jižní část jeho jest větším dílem prairie s půdou částečně velmi úrodnou, částečně bařinatou neb písčnou, kde podnes toulají se mnohočetná stáda bůvolů, dle ročních dob na sever neb na jih táhnouce, neboť tyto prairie jsou jejich pastvištěm. Vysoce na severu, u Peace riveru, přetrženy jsou lesinami, ale za těmito táhnou se dále až k Velikému Otročímu jezeru. Severní část až k moři Ledovému jest otevřená bezlesá pustina (Barren Grounds), kterou se prohánějí sob, vlk a polární liška. Vše ostatní jest les, táhnoucí se od Kanady a zálivu Hudsonského až k horám Skalným, a na sever sem tam až k Ledovému moři. Neboť dle stoupání isotherm jest západní část severní Ameriky méně studená nežli východní, a kdežto u zálivu Hudsonského les nesahá přes 60° s. š., dosahuje u Velikého Medvědího jezera až k 65°, ano břízy, jistý druh jedlí a topoly daří se ještě pod 68° s. š.

O byvatelstvo těchto končin skládá se asi z 1000 bělochů a mesticů, pak asi z 10.000 tuzemců, Eskimáků a Indiánů, tak že na 260 km. přijde 1 člověk. Na kraji prairie nalezají se osady mesticů, potomků to francouzských kolonistů a Indiánů. Tito smíšenci jsou zběr divoká, lovci, pijáci, tuláci, taškáři snad — ale veskrze šlechtetnomyslní a hostinní. V prairii od nepamětných dob žijí toliko dvě bytosti, rudý muž a přítel jeho bůvol.

Indiáni jsou plémě prastaré, zajisté starší nežli národové moderní kultury, před kterouž určeno jim zmizeti, jako bůvol ustupuje před bělochem. „Co máme činit?“ pravil kdysi mladý bojovník indiánský k jistému americkému důstojníku, příteli svému, na horejším Misuri. „Jediný přítel náš jest bůvol. Až ten zmizí, pak jest i veta po Dakotech. Mluví k tobě takto, poněvadž jsi statečný muž jako já.“ Indián nikdy neklepá na dveře, klidně vejda podá každému ruku a posadí se nemluvě ani slova. Přišel-li k obědu a ničeho mu nepodáno, čeká až po jídle, načež teprv řekne, že tolik a tolik hodin ničeho nepožil. Ostatně považuje strádání za nevyhnutelné zlo, a marné bylo by napomínat jej, aby shromážďoval zásoby pro zlé časy; dokud má co, jí až všecko stráví; a když nemá co jísti, hledí jak protlouci se o hladu. Indián jest prazvláštní člověk, který smýšlí docela jinak nežli my. V jeho povaze mísí se prostota i zchytralost, přirozená čilost a humor, bystrý úsudek a dětská podezřívavost, lehkověrnost a ostrá váimavost, víra, žertovnost a sobeckost. Všickni Evropané, vyjímaje snad jedině lovce kožešin, zmýlili se v posuzování Indiánů a nakládání s nimi, což jest hlavní příčinou nezdaru misí tak pracné a nákladné podnikaných. O pokřtěných Indiánech vypravují se rozkošné historky. Jeden prý, jenž byl obzvlášť

pobožný křesťan, kdykoli modlil se otčenáš, nikdy ku prosbě o vezdejší chléb nezapomínal přidati prosbu o ryby a zvěřinu. Před smrtí pak žádal, aby jej pochovali se všemi obřady u Indiánů obvyklými. Jestě pak nedávno několik nově na víru obrácených náčelníků indiánských žádalo ve vši opravdivosti jistého vyššího duchovního, aby pokřtil jejich červené flanelové košile.\*)

Jestliže Cooper Indiány idealisoval a kapitán Mayne Read naopak je hodně špatnými líčil, zdá se, že Parker Gillmore\*\*), pohybující se mezi oběma krajnostmi, počíná si při líčení jich dosti objektivně. Jediný běloch může dobrou puškou a dostatečným střelivem zabít více losů a jelenů nežli tři Indiáni dohromady; ale co se týče zevrubné znalosti zvyků divokých zvířat, a obratnosti přiblížit se k nim v jejich útulku a stopovat poraněné, v tom nikdo se nevyrovná Unkasovi neb Cingačgukovi. Samo Gillmoreovo bystré a cvičené oko nejednou nedovedlo vypátrat kolkolem žádné zvěře, kdežto rudoši brali na mušku věci, jež on pokládal za pářez, kámen aneb část keře nějakého, a kořist svou poráželi s takovou jistotou, že se to lovcí jinak zkušenému zdálo býti čarodějstvím. V celku líčí Gillmore Indiány co lidi dobrosrdečné, jimž neschází opatrnosti. Uvádí také příklady jejich mluvy, průpovědí oplývající. Jednou se mu zaběhl pes a vrátil se sám do indiánské vsi, když pak i Gillmore přišel domů z honby, pes proti němu vyskočiv štkal naň jako na cizího žebráka. Seznav pak omyl svůj, několik dní potom vyhýbal se svému pánu. To vida jeden výrostek indiánský, pravil: „Pes jako člověk, když něco hloupého vyvede, stydí se moc.“ Nevíme věru, čemu více se diviti při tom mladém Indiánu, zdali čestné jeho důvěře ve psa nebo v člověka. Také starý náčelník, učiniv konec plánům ženy své o vdání jedné z jejich dcer za cizince, vyjádřil se těmito pro kmen jeho významnými slovy: „Rudá Squaw (Indiánka) vadne v háji bílého muže jako list v zimním větru; bez wigwamu a kanotu může tak málo žiti, jako los bez lesa a roviny.“

U Athapasky leží území Čipivejů (Chippeway), jichž jazyk, plný zvuků hrdelních, v příbuzných nářečích Navajů i Apačů ozývá se až k hranicím Mexika. Východně od Skalných hor nazývají se prostě „Tumeh“, t. j. lidé, název to u větších částí národů divokých obyčejný. Čipivejové dělají se na veliké množství větví, jsou veskrz velmi udatní, ale při tom škaredí, obzvláště krásná plet; mladé dámy bývají často velmi tučné, staré naproti tomu velmi hubené. Mužové nosí ošklivé kníry, na bradě krátké, špičaté chomáče vousů, hrubé, prosté vlasy přirozené délky. Zavalitě děti jedí neustále losy neb jelení maso, nesaají-li právě na mateřských nádrech, což u nich trvá více let. Všichni jsou výborní lovci, jakož vůbec jest lov jejich jedinou výživou. Dokud mají dost masa, jest život jejich ustavičným kvasem a hodováním. Asi 40 mil nad tvrzí Vermillionem bydlí Bobů. Indiáni, větev to Čipivejů, lid slušného vzhledu, kterých však napořád ubývá, tak že už jen skoro 200 rodin potuluje se v rozlehlých končinách mezi jezerem Athapaskou a horami. Nyní jsou lid mfrumilovný, ale jindy mívali ustavičné boje se svými soukmenovci.

Esquimáci bydlí na bezlesém pobřeží Ledového moře a sami se nazývají Innoiti (lidé). Nejdále sahají k 69° s. š. V obvodu Mackenzieském obnáší počet jejich asi 2000.

## Manitoba.

Když končiny právě vyličené přivtěleny byly k vladařství nazvanému Dominion of Canada, byla z nich vyloučena ještě krajina Manitoba, tak nazvaná dle jezera toho jména, dříve Red River Settlement, která od r. 1870 tvoří zvláštní provincii zmíněného vladařství. Manitoba činí pravidelný čtverhran mezi 96 a 99° záp. délky od Greenwiche a 49 a 50° 30' s. š. Západní část jest pustá,

\*) Butler The wild North-Land. London 1874.\*

\*\*) „Lone Life year in the wilderness. London 1875.“



SOBI TÁHNOU K VODĚ.

jednotvárná rovina s porůznu roztroušeným nízkým roštím, skoro beze všech zavlažujících řek, kdežto východní má krajiny s rozmanitě se střídajícími pahorky a údolími, úrodné, bohaté na pastviny a hojným lesem porostlé. Zde teče směrem od jihu k severu Red River (Červená řeka), který u tvrze Garry přijímá řeku Assiniboire od západu přicházející a ústí se do jezera Winnipežského, svým jihovýchodním koncem do Manitoby zasahujícím.

Rozdíly teploty v Manitobě jsou nesmírné, neboť kdežto zima jest velmi tuhá, ukazuje v letě teploměr nezřídka v stínu 28—32°50 R. Nicméně jest podnebí zdravé.

Většina obyvatelstva jsou francouzští smíšenci nazvaní Bois brulé (boa brylé), bydlící na řece Assiniboire a na hořejším Red Riveru a provozující hlavně lov bůvolů, vedle čehož také vzdělávají půdu a chovají dobytek. Druhou část obyvatelstva tvoří hlavně presbyteriánští horalé skotští, a přistěhovalci z ostrovů Orkadských, přiznávající se k církvi anglikánské, kdežto potomci Francouzů jsou katolíci. Bydlíce na dolejší Red Riveru provozují s dobrým úspěchem orbu, chovají četný dobytek a těší se značnému blahobytu. Konečně potuluje se tu ještě značný počet Indiánů.

Provincie Manitoba má na 36.061 □ km. rovným počtem 12.000 obyvatelů, z nichž je nesmíšených bělochů pouze 1565, a rozdělena jest na 24 volebních okresů. V čele vlády stojí místovládař s výkonným výborem 5 členů; sbor zákonodárný tvoří senát 7 členů na čas života jmenovaných a nižší sněmovna 27 volených poslanců. Sídlo vlády jest Fort Garry; v senátu vladařství Kanadského zastoupěna jest Manitoba dvěma, a v sněmovně poslanecké čtyřmi členy.

V novější době mnoho bylo mluveno o prospěšnosti rozsáhlejší kolonisace těchto rozlehlých krajín. Jak se po amerikánsku děje, o tom podává kapitán Buttler následující trefný obrázek: „Za posledním skutečným městem leží rozsáhlá pustá říše hrozného barbarství, kde všeho druhu lotrovství má neobmezenou vládu. Zde nacházíme v napořád střídající se rozmanitosti civilisatory nového světa: hráče, podvodníka, práce, kořalka, dohazovače a vraha. Civilisovati novou zem po amerikánsku jest nejsnadnější věc. Máme před sebou zem pustou, neobydlenou, kde několik velikých řek vine se tiše širými rovinami anebo se zatáčí mezi horami, z níž vypuzen jest rudoch, bison a los. Předě všim posadí se na řeku parník nejhrubší konstrukce; kde břehy jsou nejpřístupnější, anebo při ústí menší řeky vystaví se z kmenů hrubě sroubených kořalka; jména božského se užívá jenom k rouhání a mluva jest necudné klení. Každý, kdo nekouří, nechť žvýká tabák, a kdo nespí, nechť plije kolem; a když konečně půl tuctu lidí zahyne násilnou smrtí, když zabijení není více vraždou a každé tři boudy v pasece vedle sebe stojící nazývají se městem — pak jest země důkladně civilisována.“

O poměrech panujících na Saskačewanu vypravují wesleyanští misionáři též málo utěšeného. Usedlí tam Indiáni dělají se na Černonožce (Blackfeet, čti Blekfít), Kře (Cree) a Stoneye. Černonožci jsou velmi bojovní, a nepomísivše se s bělochy trvají v původním stavu své divokosti. Krýové jsou s části křesťané,



a tito často se mísí s bělochy. V horách obývajících Stoneyové jsou sice dle jména křesťané, proto však v divokosti nic neodevzdávají Černonožcům. Všichni pak tito Indiáni jsou zloději, kteří nemyslí na nic nežli na krádež. Ostatně spála, osypky a neštovice, pak líh hubí také tyto indiánské kmeny strašným způsobem.\*)

### Poloostrov Labrador.

Od zátoky Hudsonské na východ, mezi ní a oceanem Atlantickým, leží jedna z nejpustějších, nejméně bydlitelných a nejstudenějších krajín na celé zemi, poloostrov Labrador, objevený r. 1501 od Portugalců, skalnatá planina s vysokými, věčným sněhem pokrytými horami a rozsáhlými bahnitými rašeliništi. Ze všech souší pozemských jest Labrador nejstarší, byv povznešen nad moře již za nevyslovně dlouhých dob silurských, devonských a uhelných. V době třetihorní a ještě pozdější klesl mnoho tisíc metrů pod hladinu mořskou, aby pak opět nad ní se povznese až k výši 1000 metrů. To jest, abychom se tak vyjádřili, krátký životopis Labradoru. K tomu ještě dodáváme, že Labrador byl asi první kus americké pevniny, jež kdy oko evropské spatřilo; neboť ona Terra de prima Vista, kterou John a Sebastian Cabot dne 24. června 1494 ráno v 5 hodin zhlédli, bylo nejspíše pobřeží labradorské.

Vnitřek velikého poloostrova jest neznámá prostora, a za skromné vědomosti, které o ní máme, povinnováni jsme dílem misionářům starší doby, dílem třem úředníkům Společnosti Hudsonova zálivu, pánům Mac Leanovi, Daviesovi a Erlandsonovi. Roku 1861 podniknuta byla vědecká cesta do hor poloostrova, kterou popsal její podnikatel pan Henry Yule Hind, z jehož záslužného díla\*\*) vzato jest následující vyličení. Cesta Hindova jest tím důležitější, poněvadž i jižní kraj Labradoru, jenž přece od zátoky sv. Vavřince zdá se býti tak přístupným, jen málo kdy bývá navštíven. Všude jsou břehy labradorské, i také jižní, u vzdálenosti od ústí řek tak kamenité, že misionáři v zálivu Tabatiéreském (na západ od Cap Whittle) měli nemalou nesnáz nalézti kousek země, který by vystačoval byl na hřbitov. Ještě mnohem neznámější a kamenitější jest skalnaté pomorí atlantské, výjma jediný Hamiltonský fjord, do něhož vlévá se řeka Ašvanipi. Jest to největší řeka labradorská, neboť má v ústí svém šířku 2½ km. a ještě nahoře 0·20—0·40 km. U vzdálenosti 150 km. od ústí tvoří veliké vodopády, které překážejí plavbě. Původ svůj má z jezera téhož jména, které v čas cesty Hindovy bylo ještě plné ledu; mimo několik husí nespátruje se v okolí jeho nic jiného.

\*) Mittheilungen der k. k. geogr. Gesellschaft in Wien. Wien 1873.

\*\*) „Exploration in the interior of the Labrador Peninsula. London 1863.“

V dolejšímu běhu svém mezi 53° a 54° s. š. jest Ašvanipi velmi přízniv rostlinstvu. Jaro dostavuje se v úžlabí jeho o 20 dní dříve a léto trvá o 20 dní déle nežli v okolí. Na břehách svých naplavila řeka hlinovatku, v níž daří se hustý podrost, ano některé stromy docházejí pryč značné výše, jmenovitě jistý druh jedle, bíliza a několik řídkých topolů. Hamilton fjord zasluhuje býti nazván zahradou atlantského Labradoru. Okolo Rigolette, tamější stanice společnosti pro obchod s kožinami, jsou také hořejší stráně porostlé, ovšem jen kosodřevinou, avšak dostatečně ku přikrytí holé skály. Ze severního pobřeží labradorského navštívena byla častěji pouze zátoka Ungavská.

Severní břehy jsou úplně ztuhlé a veškerého života prosty, jenom při ústí řek zápasí zakrnělé stromoví osmutné živoření. Postupujeme-li však proti řekám, mírní se pustota, rostlinstvo nanovo se objevuje a v místech lépe chráněných dosahuje stromoví snesitelné výšky. Ale jak mile se vzdalujeme od řek, ubývá též stromoví co do počtu i co do velikosti, zakrňují v nízké roští. Pod křemenitým pískem objevuje se již v malé hloubce tvrdá skála.



Prahy na řece Cold Water.

likosti a nastává úplná, holá poušť, táhnoucí se až zase k nejbližší řece neb nejbližšímu jezírku. Odstraníme-li s povrchu půdy mech jej pokrývající, tedy přijdeme na lesklý křemelový písek, jen málo začerněný zvětřujícími listy a jinými rostlinnými pozůstatky. V této prsti, ač možná-li o prsti mluvíti, zakořeňují se červená jedle a jalovec, docházejíce na chráněných místech objemu 0·30 — 40 metru, kdežto na výši-

Ungavská zátoka velmi těžko přístupna jest plavbě, a to teprv ku konci srpna, tedy vůbec jen po několik málo neděl v roce a žádnému plavci není rádo, aby se zde překvapiti dal již v říjnu. Část stu-

deného proudu mořského, odtékajícího z průlivu Daviesova na jih, vlévá se totiž do zátoky Ungavské, ze které jen s velikými překážkami samými víry a zátočinami zase vychází. Tento proud brání ledu ze zátoky se dostat, a teprv když v době valného přílivu dostaví se silný jižní vítr, pomůže ledu přes proud, že může vyplouti do zálivu Hudsonského. Jižní Labrador, jakož i Kanada přístupny jsou se strany mořské jenom hrdlem zátoky sv. Vavřince. Avšak i zde led v zimě a na jaro působí plavbě obtíže, ano i nebezpečnou ji činí. Nejlepším přístavištěm tu jest Zátoka sedmi ostrovů. Pohled na ni a na ostrovy jest velmi malebný. Na straně mořské nenacházíme při krajích ostrovů olovnicí žádného dna, vystupují ony co drsná a holá skaliska kolmo z vody, nejvyšší z nich až do 213, dva jiné až do 136 a 152 metrů naprosté výšky. Za nimi v dálce spatrujeme dva hřebeny horské, z nichžto zadní (518 m.) vyčnívá nad přední (400 m.). K tomu pomysleme si příkrý poloostrov, jenž bezpečnému chobotu slouží za vlnolom a v západním temeni svém až k výšce 225 m. nad mořem se povznáší.

Mimo vyličenou již vegetaci má Labrador zvláštní svůj rostlinný svět, svět krásy neočekávané. V horách jeho hledati se musí pravý domov mechů a lišejníků. Tito předchůdcové vegetace objevují se ve formách fantastických a v nejsvěžejších barvách, obyčejně rostou do kruhu v průměru půl až i celého metru. Nacházíme je na kamení všeho druhu, a jim děkuje krásná poušť obzvláštní kouzlo své. Zcela tiše zrušují lišejníky a mechy povrch skal, otvírajíce přístup vzduchu, který způsobuje zvětrání jich. Hind změřil hloubku lišejníku sobího, a našel ji 0.40 metru. Jiné druhy rostou ještě bujněji, a na některých vlhkých místech byl rozkošný ten koberec přes půl metru silný a měkký jako nejjednější prachová perina. Zvláštní okrasou Labradoru jest lišejník *Cladonia gracilis*, oblemující červeným pruhem lišejník sobí, pod jehož ochranou nejlépe se daří. Lišejníky jsou všude na zemi doma, ale jenom na jistých prostorách docházejí neobyčejného vývoje, poskytující lidem i zvířatům potravu. Rostou na pošlých i živých rostlinách, na skalách a kamenech, ale některým druhům kamení dávají patrnou přednost. Tak udává Hind, že hlavně je viděl na rule a mnohem řidčeji na labradoritu (živci vápenatém, lesknoucím se v rozličných barvách. Mezi lišejníky jest bez odporu nejdůležitější mech karibuský (*Cladonia rangifera*), již pro svou obzvláštní krásu a bujnost, ještě více však proto, poněvadž jest pokrmem amerického soba, který zase rudému lovcovi za potravu slouží. Bez mechu nebylo by soba, bez soba nebylo by potravy pro rudochy, bez rudochů nebylo by lovu na srstnatou zvěř, bez srstnaté zvěře nebylo by obchodu s kožešinami.

Jak již pověděno, potulují se v Labradoru četní lovci srstnaté zvěře, ale není dalek čas, kdy se tam více nebude potulovati srstnatá zvěř. V novější době totiž užívá se obávaného prostředku proti zvěři — strychninu! Nejdůležitější srstnaté zvíře labradorské jest kuna, při níž jest pamětihodná ta okolnost, že kuny vždy občas vymizeti se zdají, neboť každých skoro deset let nastane o ně nouze. Tento zjev rozšířen jest stejnou dobou na veškerá území Hudsonského zálivu. Rozumí se, že kuny nezmizí úplně, nýbrž jenom vzácnými se stanou. Mimo kuny loví se ještě divoké kočky, medvědi, rejskové pižmítí, vydry, lišky; ale jediné kuny vydají více, nežli všechna ostatní srstnatá zvěř. Lovem na bobry nezanášejí se Indiáni, leda zachce-li se mu pečené, neboť bobří kůže platí libra jen mark. Ostatně se bobří v letě neloví, neboť té doby zdržují se „na venkově“, a teprva v srpnu se opět shromažďují na hrázi. Z mořských tvorů jest nejrysnější lov na tuleně. Jak bělochové tak Indiáni číhají nedočkavě v listopadu

a prosinci na příchod tuleňů, kteří jako tažní ptáci pravidelně se stěhují, táhnouce v zimě z úžiny Daviesovy a severního Atlantského moře do zálivu Vavřincova, aby tam pobýli až do jara. Dříve nežli se utvoří led, vyhledají si zátoky labradorské a newfoundlandské, kdež zdržují se vždy na blízku břehů. Po lovu tuleňů jest nejnvýhodnější lov tresek.

Na poloostrově Labradoru a pobřežních ostrovech v zátocě Vavřincově bydlí dva domáci kmenové Montagraisové a Naskvapiové, větve to tak zvaných Vraních Indiánů, mluvící příbuznými jazyky. Montagraisové jsou lidé dobromyslní, k jichžto cnostem náleží hostinnost. Lakomství nenávidí, ale jsou náruživí hráči; v ohledu pohlavním však nepožívají nejlepších pověstí. Domov Naskvapiů rozkládá se od jezera Mistasiniského až k pomohu atlantickému, vlastním pak bydlištěm jejich jest horší Labrador, jež teprva za novější doby začínají opouštět, sestupující k zátocě a k řece sv. Vavřince. Dle postavy jsou Naskvapiové drobnější nežli Montagraisové, také útlejšího složení těla. Rysy jejich obličejů jsou sličné a jemné, ruce a nohy malé; oči mají veliké, vzhled přívětivý. Mužové tetují se po obou stranách lící. Nacházejí-li u těchto jinak dobromyslných lidí ohavný obyčej, že své sestárlé a zesláblé rodiče a příbuzné usmrcují, zaslouhují tím více politování našeho nežli ošklivosti. Zdá se, že se to děje k žádosti a ve prospěch samých obětí nepřirozené zvyklosti té, neboť jinak chovají se Naskvapiové k starým lidem svým velmi účtivě a laskavě. Tento kmen rudochů obrácen byl s části na křesťanskou víru od katolických misionářů, a někteří z nich umějí také číst a psát. Ostatně dary civilisace i těmto Indiánům obracují se jenom ve zkázu, a jest zcela rozumné, když ochranovští misionáři na severním pobřeží Labradoru nedovolují žádnému Evropanu přenocovati na jejich stanicích.\*)

Ochranovští usadili se mezi

Eskimáky, kde roku 1752 poprvé přistáli.

Nainem a Hopedalem. Jak se zdá, nachází se i v Hopedalu ještě několik pokřtěných Eskimáků; křesťanští Eskimáci řídí se obyčejí obce moravských bratří, jsouce šťastni a vděční svým učitelům mezi nimi bydlícím. Jakkoli do právě křesťanského života se jim ještě všelicos nedostává, jest nicméně veliký rozdíl mezi těmito pokřtěnými a ostatními divokými Eskimáky, kteří neznají milostivého Boha.\*\*). Na jižním pokraji Labradoru usazení jsou smíšenci z Eskimáků a Evropanů; též potulují se tam angličtí myslivci a rybáři.

Poloostrov Labrador netvoří žádný politický celek, nýbrž severozápadní jeho část, pokud leží u úvodí Hudsonského zálivu, náleží k Severozápadnímu zemišti, jihozápadní část, t. j. úvodí řeky sv. Vavřince, ku Kanadě, východní pak část, svlažovaná přítoky Atlantského oceanu, k Newfoundlandu.

### Newfoundland a sousední ostrovy jeho.

Newfoundland sice netvoří ještě součást politického komplexu nazvaného Dominion of Canada, avšak v ohledu zeměpisném řadí se



Kůna labradorská.

Teprv roku 1771 založena byla stanice Nain (57° 10' s. š.), roku 1776 stanice Okkak severně od Nainu, a téhož roku pokřtěn byl první eskimácký kouzelník. R. 1782 založena Hopedale, nejjižnější, a roku 1838 Hebron, nejsevernější stanice, konečně Goar mezi

\*) Ausland 1864, č. 6 a 7.

\*\*) Nautical Magazine 1869.

nejlépe k územím dosaváde popsaným, pročez mu také zde budiž místo popřáno.

Ostrov Newfoundland (nově objevená země), nejstarší to držebnost Angličanů v severní Americe, leží na severovýchod od pobřeží labradorského, od něhož dělí jej těsná užina Belle Isleská. V Newfoundlandu zřetelně vystupuje útvar fjordů. Na východě jest poloostrov Avalon, k severu zátokou Trojickou, k jihu zátokou Placentijskou od ostrovního celku odříznut. Povrch ostrova jest hornatý s četnými lesy, bařinami a jezery; vnitřek ještě málo známý tvoří skalnatou planinu s nevyčerpatelnými uhelnými ložisky. Podnebí jest sice nestálé ale zdravé,

celý ostrov jest skoro ustavičně zahalen v mlhu, jakkoli zeměpisná šířka jest stejná s hořejší Itálií. Vzděláno jest jenom pomorí, oves uzrává asi jednou za tři léta, ale zemčata a kapusta se daří. Lov na srstnatou zvěř jest výnosný, jsou tu vlci, lišky, medvědi, a příležitostoualají se sem i ponějš lov tuleňů a ryb. Jmenovitě lov tresek jest velmi znamenitý. Vůbec jest rybolov newfoundlandský od starodávna proslulý, nyní jej provozují Angličané, Francouzové a Severoameričané. Hlavní rybářská stanice jest tak zvaná „Veliká mělčina“ na severovýchodě od ostrova, jež táhne se od 41° až do 50° s. š. v nestejně šířce 100—300 km. a rozličné hloubce. Mimo to jest ještě „Zevnějš mělčina“ a celá řada mělčin jižně k Novému Skotsku se táhnoucích. Lov na těchto „tresčích lukách“, větším dílem v mlhu zahalených, provozuje se ročně od více než 2000 lidí s obratem od dubna do října 36 milionů marků.



Newfoundlandský pes.

lární medvědi z Gronska. K užitečným zvířatům náležejí sob a pes, zvíře to vysoce vážené význačné dlouhou vlnitou srstí, jakož i učelivostí a věrností.

Hlavní živnost obyvatelů jest rybolov na moři. Ostrov otočen jest skalisky, hřbetem to podmořské vysočiny, kde se provozuje nejvýnos-

Na Newfoundlandu, na východní straně poloostrova Avalonu, nachází se hlavní město St. John, sídlo vlády a dvoru admirálního. Přírodní překážky, bránící vchod do přístavu, činí je silnou pevností, mohoucí vzdorovati nejstrašnějšímu nepříteli. Město skládá se z jediné třídy podél severního pobřeží, od které se odvětvují některé kratší řady domů co menší uličky. Domy jsou dřevěné, jenom vládní budovy jsou z cihel nebo z kamene. Význačná jsou zde četná nábreží a rybářské stanice. Ale nejvíce podiví se cizinec velikému počtu hospod,

v nichž vypije se nesmírné množství piva, obzvláště pak kořalky a rumu. Obyvatelstva jest asi 16.000 hlav, většinou katolíků, kterýžto počet však za doby lovu velice vzroste.

K osadě Newfoundlandské náleží také velmi řídko obydlýný ostrov Anticosti.

Položen uprostřed před ústím řeky sv. Vavřince, mezi 49° a 50° s. š., zaujímá dotčený ostrov značnou plochu nejlepší půdy, an délka břehů jeho obnáší přes 480 kilometrů. Při průměrné šířce 44 km. jest ostrov ten asi 220 km. dlouhý. Tou okolností, že půda od vyvýšeného severního břehu stupňovitě k savanám jižního pobřeží spadá, jest úrodná část ostrova jaksi chráněna proti zimním bouřím, jakož vůbec podnebí ostrova toho jest poměrně lahodné a velmi zdravé. Proto také rostlinstvo se velmi rychle vyvíjí. Půda sestává z jílu s vápencem smíšeného; značná část ostrova pokryta jest lesem, a jakkoli dříví stavební, jaké poskytuje, není právě příliš dlouhé, jest nicméně velmi dobré a hodí se výborně na lodi. Rovněž i rybářství na pobřeží ostrova, dlouho zanedbávané, objevilo se velmi výnosným. Ryb všeho druhu se tu jenom hemží, a každým dnem přibývá rybářských bárek. Jmenovitě treska dochází znamenité velikosti v těchto vodách, kde se výborně daří, i kdyby sice v celém zálivu ji bylo pořádku. Jmenovitě kambala (*Pleuronectes hippoglossus*) nachází se tu v takové hojnosti, že jich jednoho dne uloveno bylo 199 tun. Konečně mohl by tu lov tuleňů jak v zimě tak v létě provozován býti s velkým prospěchem. Neméně výnosnou by se osvědčila také honba na suchu, neboť ostrov ten oplývá množstvím zvířat, jichž kůže se dobře prodávají. Mimp medvědy velmi četné nacházejí se tu vydry, kuny, stříbrné, červené a modré lišky, někdy také blše. Na blízkou rybníků a v četných zátokách zdržuje se veliké množství kachen, husí a jiné divoké drůbeže. Podél břehů jsou četné přirozené přístavy, poskytující ochrany skoro přede všemi větry; obzvláště zasluhují v tom ohledu vytknuty býti Ellis Bay a Fox Bay. Prvnější záliv, asi 2½ km. široký, má u vzdálenosti asi 7 km. od břehu hlubokou vodu, a pokládá se za přístav v každé době roku a při každém větru bezpečný. Fox Bay jest o něco menší.

Dle geologických zpráv sira Williama Logana má Anticosti také značná ložiska rašeliny, táhnoucí se podél nížiny pobřežní od Heath Pointu až ke vzdálenosti 13—14 km. od jihozápadního konce ostrova. Mocnost rašeliny mění se mezi 1 a 3 metry, dobrota její zdá se býti výtečná. Na blízkou jihozápadního konce nachází se také několik vydatných solních rybníků; kterýžto průmysl mohl by při náležitém jich využitkování státi se velmi důležitým pro rybářské okresy severoamerikánské, které, jako větší část Kanady, berou doposavad svou sůl z ostrovů Bahamských, ano i z Anglie a ze Spojených obcí. Jak známo, jest k nasolování ryb nejlepší sůl, která se dobývá z mořské vody anebo ze solnatých rybníků. Konečně zjištěno jest, že více než dvě pětiny celého výměru půdy ostrova toho výborně se hodí k orbě.

Když roku 1713 Francouzové Newfoundland Angličanům postoupili, musili, zůstavili si co zbytek někdejšího rozsáhlého území v severní Americe malé rybářské ostrůvky St. Pierre, Miquelon, Ile aux Chien (č. Il ó šien) a Langlade, které zeměpisně náležejí k Newfoundlandu, pročež o nich zde zmínka se činí. Veskerá plocha jejich obnáší 220 km. s obyvatelstvem asi 4—5000 hlav, které částečně provozuje rolnictví. Předmětem vývozu jest rybí kostice, rybí tuk a treska. Nejznačnější z ostrovů těchto, vlastně jediný poněkud důležitý, jest St. Pierre, kde také sídlí vladař.

St. Pierre leží pod 46° s. š. a 45° 39' 51" záp. délky od Gr., jihozápadně od Miquelonu a 27 km. od jižního pobřeží newfoundlandského. Délka jeho obnáší

7, šířka 5 km., rozloha plochy 26000 hektarů. Jsa původu sopečného jest nad míru hornatý a s největší částí neúrodný; nalezá se tam pouze něco málo zakrslých jedlí. V údolí viděti jest mnoho solnatých rybníků, spojených s mořem a velmi rybnatých. Břehy mají jen velmi málo chobotů, ve kterých by lodi mohli hledati útočiště. Jediná dobrá rejda jest při městečku St. Pierre, jediném to středě obyvatelů ostrova. Přístupna jest po devět měsíců v roce a může přijmouti 50 lodí 4 metry hluboko ponořených. Městečko leží před přístavem u paty pahorku, rozprostíraje se na 1 km. délky. Domy jsou dřevěné o jednom patře. Od městečka až ku břehu jest křemitá rovina, kde mají rybáři své stanice. Ostrov jest bohat na železnou rudu. Podnebí jest velmi zdravé, ale teplota nízká: v srpnu sice někdy 19° 20 R., ale v lednu a únoru někdy — 17° až 19° R. Nejteplejší měsíce jsou červen, červenec a srpen, nejstudenější únor. Nemocí jest na St. Pierre jen málo, nejčastější jsou zánět žaludeční, růže, příměty končetin, dna. Většina těchto neduhů má původ svůj méně v podnebí, jako spíše ve zvyklostech a způsobu života zdejšího lidu. Jediné přílišné užívání lihových nápojů způsobuje větší část nemocí. Lidé století nejsou na ostrovech těchto nížádnou vzácností, a počet osmdesátiletých jest poměrně značný.

### Kanada.

Tímto jménem rozumějí se obyčejně obě nyní samostatné provincie Quebec a Ontario dohromady, které sluly dříve Dolní a Horní Kanadou. Ostře vytknutých hranic území toto vlastně nemá; vůbec může se říci, že jest to země na západním pobřeží řeky a zátoky Sv. Vavřince a na severním břehů velkých jezer. V povaze své neliší se skoro ničím od popsanych již krajin hudsonských. Turisté, kteří spisují rukověti pro cestovatele, upadají při vyličování krás přírody snadno v přehánění, což má za následek zklamání důvěřivého návštěvníka. Tak údolí Sagnevauské, kam Kanaďané obyčej mají konati výlety, není nic jiného nežli úžlabina mezi skalnatými břehy beze vší proměny, která se nikterak nemůže porovnat s půvabem Rýna. Jedinké místo může tam býti nazváno klasickým, totiž to, kde řeka protlačuje se mezi předhořími Cap Trinity a Cap Eternity. Skalné stěny tu příkře vystupují z nevystihlé propasti vodní až do výše 500 metrů, tak že při těsnosti rokle sotva lze dohlédnouti k hořejšímu jejímu kraji. Vodopád řeky Montmorency u Quebecu, neméně proslulá to znamenitost, jest 75 m. vysoký, převyšuje tedy o 21 m. Niagaru, avšak padající řeka jest jenom tenká nitka vody, a píly a sklady prken u jeho paty jsou stafází příliš prosaičnou. Vyhlášenému pak „tisíci ostrovů“ v řece Sv. Vavřince schází hornaté pozadí a ostrovům samým smělá skaliska a malebné stromoví.

První objevitelé Kanady byli dobrodružní tuláci lesní a lovci srstnaté zvěře, větším dílem Francouzové, které lákala chtivost zisku do nepřehledných lesů a končin severní Ameriky, kde jim hrozili nepřátelští kmenové Indiánů a tisícero jiných nebezpečností. Někteří z nich zdomácněli mezi Indiány, pojavše indianské ženy, neboť bílé

ženy byly tam více než vzácné. Děti z takových manželství nazývány jsou dle pleti své „opálená polena“ (bois brulés). Takové smísence nacházíme doposavad, ale nejvíce mimo obor civilisace; ostatní usdlé obyvatelstvo Kanady jest též převahou původu francouzského; potomci to prvních francouzských osadníků, mající pověst poctivosti, pracovitosti, střídmosti a hostinnosti. Tento francouzský živel dělá dobrou třetinu veškerého obyvatelstva Kanady, máje převahu zvláště v provincii Quebecu, již doposavad dodává rázu tak úplně francouzského, že v životě společenském běžná jest francina, ovšem nápadnými zvláštnostmi vyšperkovaná, a ve všem i francouzský mrav převládá.

Francouzské kraje Kanady jsou nejhudší a nejméně vyvinuté, což obyčejně omlouvá se tím, že tam zimy jsou delší a krutější nežli na západě. Statky jsou obyčejně velmi malé, stavení mají jen přízemek, a mají-li hořejší patro, tedy jest otočeno dřevěnými pavlačemi jako v Bernském slohu; ostatně v domě i na poli panuje největší čistota. Francouzský rolník má pole u samé silnice, ale jen s úzkým průčelím, za to pak tím více do hloubky jdoucí. Jako v mateřské zemi rozdružuje francouzský sedlák v Kanadě pozemek svůj co nejvíce může; milovnost společnosti a snaha býti jak jen možná sousedu na blízkou dodává krajině zvláštní tvárnosti. Kdo se z Quebecu dolů po řece sv. Vavřince plaví, vidí po obou stranách nepřetrženou řadu domů, mezi nimiž vždy na 10 km. vyniká kostelní věž. Za první řadou domů následuje podél silnice druhá řada, někde také i třetí, potom pak následuje vždy tmavý, nepřetržitý prales. Hustěji zalidněné části provincie Quebecu podobají se tedy mnohem více krajinám francouzským nebo belgickým, nežli anglickým nebo hornokanadským. Francouzové v Kanadě nerozšiřují se do prostoru. Buď zaměstnání jsou při obchodu s kožešinami co cestující, anebo vzdělávají půdu, kterou vzdělávali již praotcové jejich. Kdežto jinde v severní Americe napořád se kácí prales a proměňuje v ornou roli, francouzský Kanadan raději otcovské dědictví pořád znova rozděljuje. Anglosasové, Němci, ano též Irčané opouštějící krajiny hustěji zalidněné vyhledávají půdu panenskou, aby nabyli volného prostoru; Kanadan naproti tomu vždy těsněji se směstnává. Příčinou toho zjevu není nedostatek podnikavosti a účinnosti, nýbrž veliká přichylnost Francouzů k domovu a obci své. Vůbec jest Francouz setrvalejší v mravu a způsobu života. Avšak, jako v jihu Spojených obcí živel francouzský rychle vymizel, očekává jej zajisté též osud v Kanadě, ale zde bude přece déle vzdorovati. K tomu přičinuje se nemálo plodnost Francouzek, manželstva rolníků francouzských požehnána bývají 8 až i 16 dětmi.\*) Dolnokanadan jest francouzštější nežli evropský Francouz, on však nerepresentuje nynější Francii, nýbrž mumii staré Francie z dob založení osady.\*\*)

Francouzská Kanada dlouho vězela v poutech feudálních, jichž teprv r. 1855 byla úplně zproštěna, a to způsobem nejspokojivějším odškozením oprávněných. Když na Novém světě vznikla „Nová Francie“, byla rozsáhlá území udělena šlechticům co lena, takže prý roku 1720 bylo v Kanadě více aristokratů nežli ve všech ostatních francouzských osadách dohromady. Držitel lena dával pak části jeho zase jiným osadníkům v podmanství za mírné dávky a povinnosti, kteréžto poměry v pokročilém století našem nedaly se více udržeti.

Zcela jiní lidé jsou angličtí obyvatelé Horní Kanady. V Ontariu přidružili se během času tak četní osadníci z Veliké Britanie k starému francouzskému obyvatelstvu, že tam činí převažující většinu; též oni honosí se mnohými cnostmi, ku kterým nenáleží střídmost,

\*) John White „Sketches from America. London 1876.

\*\*) Sir Charles Dilke „Greater Britain, a record of travels during 1886 and 1876. London 1888.“



a nemálo si domýšlejí na své zvláštnosti. Mezi anglickým Kanaďanem a sousedním Yankeem leží veliká propast. Již zevnitř líší se Kanaďan svěží, kvetoucí barvou tváře své od „Amerikána“. U žen však nejsou tyto protivy tak značné. Také Kanaďané všemožně o to dbali, aby sobě zachovali svůj původní anglický ráz.

Z ostatních živlů obyvatelstva třeba ještě zmíniti se o Irech a černoších. Onino požívají v Kanadě větší vážnosti nežli v Unii, neboť tamější obyvatelé jim prokazují větší přízeň, nemajíce jich v takovém opovržení jako Američané. Malý počet černochoů jsou uprchlí otroci ze Spojených obcí, větším dílem mužové, kteří si v Kanadě založili domácnost, pojavše za manželky ženy bílé, větším dílem Irčanky neb jiné Neangličanky.

Kanada nemá vlastně žádného hlavního města; historicky náleží ovšem Quebecu první místo. Od r. 1840 byly sídlem parlamentu střídavě Kingston, Montreal, Toronto a Quebec, kterážto města jsou v zemi nejdůležitější. Nyní vyvolena jest královským nařízením *O t a v a* (Ottawa) za politické středisko, a následkem toho vzrostla ve veliké město.

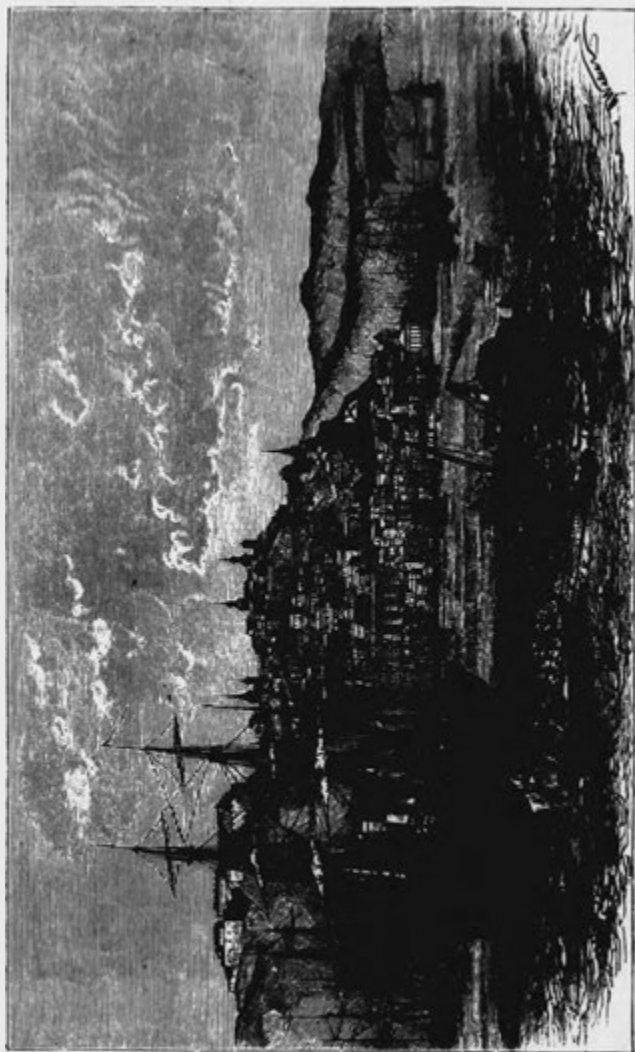
Quebec jest město těsné, samý kout, podivné a proto malebně stavěné, jediné to město v celé severní Americe, kde cestovatel může se domýšleti, že vstupuje do vzdáleného století: a snad také jediné město severoamerické, obehnané příkopy a náspy, které se svými branami a pohyblivými mosty podobá se více městům Starého světa nežli sedmimilovým městům zaatlantským. Nad to hrozí laikovi zejménou ústy děl, která jsou tak četná, jako zuby v tlamě žralokové. Ale všechny tyto zbraně náležejí nyní do sbírek starožitností anebo do sleváren, pocházejíce z nevinných dob dělostřelectva, a znalci vyloudily by jenom útrpný úsměv.

Na celém světě však není vznešenějšího pohledu jako s vysoké pláně Quebecké. Stojíme na skále, visící nad městem a řekou, a hledíme dolů na stěžně strážní lodi. Každinké ráno splyvají shora po řece veliké haldy dříví, a pod námi leží zakotveny četné veliké lodě, anglické, německé, francouzské, holandské, které dříví toto nakládají. Hvězdy a pruhy není vidět na žádném praporečku. Opustíce tvrz octneme se uprostřed středověké Evropy. Fortny a zadní dvířka, vysoké stupně vedoucí do domů o vysokých svislých střeších, jaké viděti ještě v Lutichu; duchovní procesí, oltáře květinami pokryté, sochy mariánské, dřevěnky, haleny a mezi tím červené kabáty anglických vojáků viděti jest v úzkých ulicích a na náměstích — vše to 65 kilometrů od yankeeského státu Maine. Dolejší město Quebec velice se podobá Svatopetrskému přístavu v Guernseyi. Normansko-francouzské obyvatelstvo, střežené vojskem britským, stupňovité ulice, stisnuté ovocné trhy a tvrz hrozná na nábreží pohlížející, jsou oběma společné.\*

Přední obchodní město Kanady jest Montreal s 107.000 obyvateli. Nové město vystavěno jest z jasné žuly, domy cinem kryty, ulice široké a nad míru čisté, kdežto staré město s těsnými svými ulicemi upomíná na historická města Starého světa. Montreal leží u paty hory, od níž přijal jméno, která však nyní už jen zhola horou se nazývá. Město má pěknou katedrálu Panny Marie, která má velikou podobu se svou jmenovkyní (Notre dame) v Paříži. Chrám ten má prý největší zvon na Novém světě. Montreal jest skrz na skrz francouzský, a národní cit obyvatelstva jeho dosti nedůtklivý.

Plavíce se z Montrealu do Kingstonu přijdeme k nynějšímu hlavnímu městu Kanady, ležícímu na řece Otavě a dříve Bytown nazvanému; nyní píše se Ottawa City a má 22.000 obyvatelů. Ústřední poloha města na samých hrani-

\*) Sir Charles Dilke „Greater Britain.“



A. B. 1860

QUEBECK.

cích mezi Horní a Dolní Kanadou, jakož i snadné spojení na všechny strany činí Otavu zvláště spůsobitou, býti hlavním městem Kanadské konfederace. Jest se tím více nadíti rychlého přibývání obyvatelstva, an město leží uprostřed úrodné krajiny a provozuje velmi čilý obchod s dřívím. Nejbližší okolí jeho se pokládá za velmi malebné a romantické. Reka Otava má však barvu syté hnědou, čili lépe řečeno špinavou.

Naproti tomu Kingston na jezeře Ontariu jest město v patrném úpadku se nalezajícím, v jehož ulicích roste tolik trávy, že by se tam krávy pásiti mohly.

Pravou protivou Kingstonu jest Toronto, též na jezeře Ontariu, město veselé a čisté s 56.000 obyvateli, nejoblíbenější garnisonské místo anglického vojska a město učenců kanadských, též proslulé co pozorovací stanice magnetická.

Dle úmluvy mezi Anglií a Spojenými obcemi nesmějí na jezeře Ontariu držány býti od žádné strany válečné koráby. Úmluvu tu zachovaly až posud obě strany dle písmeny věrně, ale každá strana ji obešla: Američané mají na břehu jeho postavené dělové lodice na suchu, Angličané pak za sporu Trentského také honem rozložili dělové lodice na kusy a poslali je k jezerům, aby jimi mohli Američanům posloužiti.\*)



Petrolia.

Hlavním zaměstnáním Kanadanů jest orba a v rozsáhlých a hustých lesích drvoštěpství. Země oplývá bohatstvím dříví truhlářského a stavebního; duby, smrky a jedle docházejí vzácné výše a sily, poskytující nejkrásnější dříví na stavbu lodí. Za novější doby rozmnoženy jsou přírodní poklady Kanady objevením četných pramenů petroleje, který do Nového Yorku na trh poslán a tam pod jménem amerického oleje znám jest. Petrolej prýští se na jednom ostrově v jezeře Huronském, u Packenhamu v Horní Kanadě, pak nedaleko Niagary, dále u Point Gaspe na blízkou ústí řeky sv. Vavřince, kde dříví jest hojnost, tak že nikdy nemůže nastati nedostatek sudů. Hlavní krajina petrolejová jest poloostrov, jež tvoří jezera Erieské, Huronské a St. Clairské, jímž protéká Temže (Thames).

Zde jest „Petrolia“, prameny u řeky dávají hojný výnos, středem pak jest město Oil Springs (Olejové prameny) v hrabství Eniskillenském. Tam sbírá se petrolej v ohromném množství, a 10 km. na sever leží město Petrolia. Tato petrolejová krajina kanadská jest

\*) Francis Duncan „Our garnisons in the West. London 1864.“

úplná rovina, vyhloubená řekami až do 6—10 m., beze vsí vyvýšeniny půdy. Povrch jest hlína, v níž na mnoha místech leží petrolej; pod hlínou leží vápenec.

Dříve ještě nežli se přijde do Petrolie (píše jistý cestovatel), pozorovati jest neklamné známky průmyslu petrolejového; jedeme okolo celé řady černých rybníků a vzduch naplněn jest zápachem petrolejovým. Petrolia sama neposkytuje žádného vábného pohledu, sestávajíc pouze z jediné špinavé, nepravidelné ulice plné dř, v které nacházejí se krámy pro životní potřeby. Všecky domy jsou dřevěné, obyvatelé prozrazují se ve všem co noví přistěhovalci, a vůbec má celé místo ráz nehotovosti a nepořádku.

V Petrolii sedneme opět do vozu a jedeme k vlastním pramenům petrolejovým. Již z daleka spatřujeme nescíslné dřevěné věže a stavení, z nichž každé naznačuje v činnosti se nalezající anebo již vyčerpaný pramen, anebo jen teprv pokus o vrtání po pramenu. Rozptýlené kolem příbytky dělníků mají patrné známky chudoby a prozatímnosti. Půda jest všude černá od bláta i oleje, an mocné, těžké proudy lenivě převalují své špinavé vlny, pokryté černou vrstvou oleje; vzduch jest těžký a všecek nasycen parami petrolejovými. Cesty konečně jsou nevýslovně špatné.

Před pramenem nacházejícím se v plné činnosti slezeme s vozu. Malý parní stroj o dvanáctéře koňské síle pohybuje pumpou, která neustále vynáší na den proud husté, tmavozelené tekutiny — surový petrolej, jenž ihned vede se do nesmírné rybníkovité nádrže. V této práci pokračuje se bez přestání, ve dne v noci, ve všední den i ve svátek, tak dlouho, dokud není pramen vyčerpán. Ten, před kterým se nacházíme, dává denně 250 sudů po 150 litrech, což reprezentuje značný výnos. Při tom pozorů hoden jest praktický a jednoduchý, někdy ovšem také hrubý způsob, jak všechno jest zařízeno pro všemožnou úsporu při těžbě. Poněvadž dříví jest veliká hojnost, tedy užívá se ho často i tam, kde bychom my užili železa. Pára ze surového petroleje se vyvinující přivádí se bedlivě pod kotel parostroje, kde se jím topí na místě dříví neb uhlí.

Olajový okres, ve kterém na ten čas tři sta pramenů v činnosti se nachází, táhne se v šířce 6·5 km. asi do dálky 16 km.; avšak vůbec má se za to, že celé nejbližší okolí taktéž více neb méně petroleje v sobě drží. Dobývání petroleje ovšem není podnik zabezpečený, neboť pramen může najednou vyschnouti, pročez pumpy musejí co nejpilněji pracovat, dokud teče. Naopak také se někdy stává, že pramen již vyschlý bez patrné příčiny znova počne téci. Nejednou přihodilo se, že schytralý některý špekulant vedle hojně tekoucího pramene vrtal novou studni, čímž ujímal přítok onomu. Majiteli jednoho spoře tekoucího pramene napadlo, aby na jeho dně zapálil značné množství střelného prachu, a následek toho byl, že od těch dob dostává každodenně v průměru 200 sudů petroleje.

Těmito nestálými poměry vysvětluje se také jednoduché a laciné zřízení celého tohoto průmyslu; drabé, stálé závody nebyly by zde praktické, prameny musejí tak často býti opouštěny, že průběhem dosti krátké doby celá osada se přeloží jinam a nyní pusto a prázdné jest na místě, kde před nedávnem ještě panoval hlučný život a horlivá činnost.

Kdo se tomuto podniku věnuje, zakoupí si především pozemek, jitra po 2—300 zlatých. Na tom vytěží z jitra půdy za dříví z lesa 100 zl. Potom si postaví dřevěný domek s vrtacím strojem a čerpadlem, což stojí asi 6000 zl., a počne ihned vrtati. V této práci pokračuje se asi deset dní, neboť musí se provrtati především vrstva hlíny 50 m. silná, potom 60 m. tvrdé skály, konečně 30—45 m. skály olej držící. Neukáže-li se ani v hloubce 150 m. ještě žádný petrolej, tedy podnikatel nejlépe učiní, když upustí od dalšího pokusu začne na jiném místě práci znova. Zdaří-li se z pěti pokusů jeden, tedy mu ten jediný úplně nahradí všecku dosavadní práci a všecken náklad. Ostatně panuje v Petrolii zásada spoluprací v nejrozsáhlejší míře, a jen málo kdy spočívá těžení nějakého pramene v rukou jednotlivce. Všeobecný ráz a způsob života v osadě této jest málo vábívý, ale pracovitý člověk může za krátký čas vydělati mnoho peněz, pročez jest všechna snaha kolonistů obrácena k tomu, aby si nashromáždili jmění a vrátili se s ním domů.

Velmi zajímavý jest účinek kolonisace na zvířectvo kanadské. Vysoká zvěř, již byla před tím velká hojnost na břehách řeky Sv. Vavřince, nachází se nyní už jenom dále na západ. Bobr a los se staly vzácnými, červeného rysa není již viděti na východě od řeky Sv. Vavřince, a divoký krocen jest nyní už jenom v malém počtu na pobřeží Huronského jezera domovem.\*)

V ohledu na duševní vzdělání zasluhuje všecku chválu péče, již vláda věnuje veřejnému vyučování. Potřeba dobrých škol cítěna jest živě od veškerého obyvatelstva, a s nejedné strany se tvrdí, že výchovaci soustava kanadská lépe jest zorganizována nežli v britské mateřské zemi. To platí jmenovitě o anglosaské Kanadě, která má v Torontě také universitu. V provincii Quebecu zařízeno jest vyučování zcela dle téhož způsobu jako v Ontariu, ale skutečný poměr jest docela obrácený. Poněvadž katolíci tvoří zde většinu, mají protestanti své zvláštní konfesionální školy, kdežto veřejné školy obecné navštěvovány jsou výhradně od katolíků. Za dřívější doby to zde s vyučováním smutně vypadalo. Roku 1824 ukázalo se, že jenom čtvrtina obyvatelstva uměla číst, a to bylo jen zásluhou katolického kněžstva. Avšak i podnes, kde školství tak značně pokročilo, jest prý v tom ohledu katolické obyvatelstvo francouzské vždy ještě pozadu za jinými obyvateli Kanady. Na severu od řeky sv. Vavřince hraje statně náboženství v politice tak důležitou roli jako v ostatním kraji. Církev katolická jest bohata a rozsáhlými pozemky vládnoucí, a jazyk francouzský jakož i právníké zvyky francouzské trpěny jsou od anglické vlády, ano pozoruhodno jest, že anglické panství v severní Americe musí se opírat o katolickou církev a národnost francouzskou. Tato poslední co nejsilněji odporuje tomu, aby Kanada, což nejednou bylo za nevyhnutelné vyhlášováno, neklesla v náruč Unie, poněvadž takové přivtělení mělo by pro katolické Francouze v Kanadě za následek ztrátu národnosti a splnutí se živlem yankeeským.

Veřejné poměry v Kanadě jsou v mnohém ohledu více uspokojící nežli ve Spojených obcích. Úředníci jsou téměř úplně nepřístupní podplacení. Kdežto ve Spojených obcích všeobecná jest stížnost na mravní porušenost soudů a zkázu spravedlnosti, v Kanadě stesků tekových slyšeti není. Ostatně však pozoruje se v Kanadě tentýž neblahý zjev co v Americe, že všechny výše vzdělané živly vzdalují se veřejného života, aby neposkvřili jméno své, tak že politická dráha a měšec poplatníků úplně se ponechávají lidem méně čisté povahy.

\*) „Ausland“ 1870, č. 14.

### Nové Brunšvicko.

Nový Brunšvik jest země ležící mezi východní Kanadou a poloostrovem atlantským, jenž tvoří provincii Nové Skotsko. Krajiny tyto leží mimo směr, jakým se obvyčejně brávají turisté transatlantští, a přec obsahují v sobě mnohé přírodní krásy. Překvapující jsou spleť roští a široká pásma bařin, jež tvoří houšť novobrunšvickou, a nikde snad nepojímá nás cit nepatrnosti lidské a tiché neproměnlivosti přírody tak mocné, jako v nížinách novobrunšvického lesa. Ale nejnepříjemnější stránkou zdejší přírody jest hmyz. Severoameričtí moskitové jsou pravá nevinátka naproti černé mouše, této pravé metle Kanady. Tito hluční, věčně nepokojní trapiči vnikají každým otvorem lidského šatu, do očí, do uší a do nosu, ssajíce krev zůstavují otevřenou ránu a nemálo ztrpčují pobyt v rozkošných lesích. Líbezně spočívá jezero Miramichi (č. Miramiči) v hlubokém, slavném tichu, okrouhlé pahorky lesem porostlé vystupují z vod jeho do značné výše, zhlížejíce se v jeho hladině. Řeka Restigouche (č. Restiguš), čínící částečně hranici mezi Kanadou a Novým Brunšvikem a ústící se do zátoky Chaleurs Bay (č. Šalérsbé), tvoří u městečka Colebrook (č. Colbrúk) „veliké vodopády“, jež obyvatelé rádi slyší porovnávat s niagarskými. Tato zátoka zachovává ještě daleko od místa, kde Restigouche přestává, povahu řeky, a tvoří bez odporu nejkrásnější krajinný zjev celé provincie.

Nad novým Skotskem má Nový Brunšvik přednost jak v ohledu klimatickém, tak i proto, že má větší řeky. Nejznamenitější řeka v zemi jest St. John, při které, asi 32 km. nad ústím jejím, leží hlavní místo provincie, vesnice Frederickton, která učiněna jest sídlem vlády, jakkoli při ústí řeky leží město St. John, májící 40.000 obyvatelů. V době odlivu vidíme s mostu hluboko dolů do řeky, která tu činí skok, jenž by skoro zasluhoval jmeno vodopádu. Přes řeku pne se tu řetězový most. Za přílivu není vodopád viditelný, ano proud žene se proti řece a s ním procházejí parníky a plachtové koráby pod mostem.

Nejčelnější stavení v St. Johnu jest katolická katedrála, mimo níž nemá město nic pamětihodného. Byty jsou tu drahé, nábytek špatný a drahý, a mezi obyvatelstvem počíná se již jevit suverenní luza Spojených obcí. Také zde již začíná obyčej pít kofálek. Yankee nejraději počíná novou známost slovy: „Cizínče, sklenici breberky.“ A cizinci přijímají a opětují tuto zdvořilost tak dlouho, pokud to chťán i žaludek jejich snese. Držitelé venkovských krčem umají výborně těžiti z této kořalečné velikomyslnosti Yankeeů, a jejich fantasie vymyslíla si celou řadu sentimentálních názvů pro rozličné líhové utěšitele, jako: hořká snídaně, ranní záře, jalovčí hloun, buditel z lenosti a jiná svůdná jména.

Obyvatelstvo Nového Brunšviku skládá se z Akaďanů, potomků to prvních osadníků francouzských, pak z potomků pozdějších kolonistů anglických, k nimž přidružili se v rozličných dobách noví přistěhovalci z Anglie, tak že nyní anglické obyvatelstvo má převahu. Akaďanů jest na ten čas v Novém Brunšviku, Novém Skotsku a na ostrovech Prince Eduarda a Cap Bretonu ještě asi 80—100.000, kteří zachovavše mrav i jazyk své staré mateřské země jsou dílem rolníci, dílem dřevaři, lodníci anebo lovci srstnaté zvěře, kteřížto poslední daleko široko zabíhají. Od několika let stěhují se mnozí z nich do Kanady a severních států Unie. Nesměšují se se svými soudruhy a podnez podrželi malebný národní kroj normandský. Mužové vedou jednoduché, pracovité živobytí, a jejich psli a umění děkuje novoskotské ovoce svou vyhlášeností. Ženy Akaďanů jsou vzorem cnosti, chování a pohyby jejich jeví veliký klid, a nikdy se při nich nespátřuje ani nejmenší choutka koketerie, ani při těch, které mají oči jiskrné a tváře půvabně snědé. U všech jeví se jakýsi nádech těžkomyslnosti, jakož vůbec Akaďané mají vzhled lidí nešťastných a ulekáných. — Indiánů čítá se dosavad ještě asi 2000 z kmene Mikmaků, větve to severovýchodních Algonkinů. Dle vyznání činí příslušníci katolické církve srostitou většinu, neboť nekatolíci rozštěpeni jsou v Anglikány, Baptisty rozličných sekt, Methodisty, Wesleyany a presbyteriany.

Nejdůležitější plodiny Nového Brunšviku jsou: železo, kamenné uhlí, obilí, totiž pšenice, kukuřice a špalda, len, konopě, stavební dříví, srstnatá zvěř a ryby. Železo jest výborné jakosti a hodí se obzvláště k zhotovování ocele, jmenovitě je vyhledávají angličtí fabrikanti plátů na obrnění lodí. Ostatní průmysl nemá žádné důležitosti. Hlavním pramenem bohatství jest obchod se dřívím a hlavním zaměstnáním obyvatelů dřevařství, kteréž i orbu předstihlo, jakkoli země má rozsáhlé a úrodné roviny. Avšak při panujícím plýtvání se dřívím pramen tento za dvacet let úplně vypráhne. Sníh leží od října až do června a jest pro dřevní obchod nejlepším dopravním prostředkem. Vzdor dlouhé této zimě uzrávají přechutné hrozny a broskve, neboť za krátkého léta panuje horko skoro tropické. Potřebí jenom 90 dní, aby za mírné teploty 9° R. uzrály pšenice, žito, ječmen a oves; zeleniny, hrách a jiné zahradní rostliny uzrávají ještě rychleji. Krása i jasnost severoamerického podzimku nemá sobě rovné na celém ostatním světě. Nežli mráz v listopadu přituhne, předchází zde, jako v celé severní Americe, co přechodní doba tak zvané indiánské léto. Povětrí jest pak tiché, vzduch jemný a teplý, nebe čisté a jasné

Vůbec jest podnebí Nového Brunšviku čisté a jasné, a v zemi nepa-  
nují žádné zvláštní nemoci, vyjímaje zátoku Fundyskou, kde časté  
mlhy způsobují kašle, chřipku, rheumatismy a úbytě.

### **Nové Skotsko a ostrov prince Eduarda.**

Nové Skotsko, někdejší francouzská provincie Akadie, jest polo-  
ostrov, spojený na východ od Nového Brunšviku okřídlením Cobequid-  
ským s pevninou severoamerickou, plný fjordů, chobotů a dobrých  
přístavů, mezi kterými vyniká Annapolis u zátoky Fundyské. Po-  
vahou svou podobá se Nové Skotsko úplně svému novobrunšvíckému  
sousedu. Břehy jsou sice všude skalnaté a příkré, což dává zemi  
vzhled drsný; vnitřek však, jehož tři čtvrtiny jsou pokryty lesem,  
tvorí vlnitou plochu, která se nikdy nepovznáší k značné výši nad  
hladinu mořskou. Také zde potkáváme se s velikou hojností vody  
a četnými jezery, mezi nimiž jmenujeme jezero Slavičí (Lac Ros-  
signol). Nejznačnější řeky jsou Annapolis a Ste Marie. Země  
není neúrodná, obzvláště na severu a západě, a ponebí, přímořskou  
polohou mírněné, jest o něco lahodnější než v Novém Brunšviku  
a Dolní Kanadě, a dopouští zahradnictví a štěpařství. Hrozny, broskve,  
melouny a všechny druhy tvrdšího ovoce jsou tu domovem, a tropické  
ovoce přichází u velikém množství ze Západní Indie. Nic však méně  
padá v zimě teploměr na — 19° R, a v létě nikdy nevystupuje mnoho  
nad 21°; k tomu jest jaro nepřijemně mokré a léto hustými mlhami  
zamračené. Zima trvá šest měsíců, ale americký sněh vyniká nad  
anglický tou předností, že zůstává větším dílem suchý. Vzdor dlouho  
trvajícím zimě jsou rolnictví a chov dobytka hlavním zaměstnáním  
obyvatelstva, které vedle toho ještě provozuje obchod a velmi vý-  
nosný rybolov.

Důležitou částí zdejšího rybářství jest lov velikých mořských raků,  
který se velmi jednoduchým způsobem provozuje v člunech ze štimové kůry,  
které v noci přirazí až k samým rakům na pobřeží. V předním konci člunu zapálí  
se louč, jejíž pronikavé světlo viditelným činí vše, cokoli v moři plave anebo na  
dně spočívá, a tedy také prozradí raký visící na vodních rostlinách. Lovce ozbro-  
jen jest dlouhým sochořem, končícím se na způsob vidlice ve dvě špičky, a umě-  
lost jeho záleží v tom, aby přiblížil se až k samému ráku vrazil do něho sochor  
zrovna za klepety. Chybí-li se ho, zmizí raci jako stín, jinak dají se snadno do  
člunu vyzdvihnouti.

Plodiny Nového Skotska jsou v celku tytéž jako v Novém Brun-  
šviku, jenom že má ještě větší hojnost uhlí. Některá ložiska jsou  
až 10 m. mocná. V uhelnách Albionské společnosti vysekali sloup  
čistého kamenného uhlí, 11 m. vysoký a 1 m. v průměru mající.  
Útvar kamenouhelný naplňuje větší část hrabství Kumberlandského,



Colchesterského, Hartského, Pictonského, Sydneyského, Guysboroského a ostrova Cape Bretonu, zde a v Pictonsku dobývají se nejlepší druhy. V Annapolisu a Pictonu nacházejí se také vydatné doly železné. Ostatní nerosty jsou olovo, ametist, achát, chalcedon, karneol, jaspis, opal, onyx, žula, břidlice, mramor, sádra, vápno, slín a konečně také zlato, objevené roku 1860. Zlato nalezá se hlavně v křemeni, ale také se ryžuje. Novoskotské zlato jest čistější, nežli to, z kterého se v Anglii razí peníze.\*)

Obyvatelstvo Nového Skotska sestává z Anglo-Amerikanů, Angličanů a Irčanů i potomků jejich, pak z několika tisíců černochů a něco málo Indiánů.

Jsou dosavad v Novém Skotsku rudochové, ale za nedlouho bude jich třeba hledat v anthropologických kabinetech. Jako všickni Indiáni, které již přerostla civilisace, jsou to zakrnělé exempláře, na nichž nelze studovati vlastnosti plemene, nýbrž jeho zvrhlost a chřadnutí. Indiáni novoskotsští náležejí k mocnému druhdy kmenu Mikmaků, který před časy býval nejznamenitějším v Novém Skotsku a na Cape Bretonu, a hlásí se k církvi římské. Dnešního dne jest tento kmen na několik set hlav scvrklý. Dvěstéleté stýkání se s Evropany postačilo k takovému jeho úpadku. Nemohli oddolati vlivu civilisace, neboť není dáno tomu plemeni, aby se těsněji k sobě pojili, jeho povaha přináší s sebou ojedinelost a rozptýlení. Každá rodina žije pro sebe, nikdy nemohli Mikmakové přivedeni býti k tomu, aby se zabývali orbou, chovali dobytek anebo naučili se nějakému řemeslu; oni jsou a zůstávají čím byli jich předkové — lovci a rybáři, avšak jakkoli chudí a otrhaní, oni vždy ještě počínají si s jakousi hrdostí a samostatností, a vedle útrpnosti vzbuzují vždy ještě jakousi úctu.\*\*)

Jinou ethnografickou památkou v Novém Skotsku jest několik obcí skotských horálů, jmenovitě na blízku Cape Breton, kteří mluví jen galský, necitíce doposad potřeby dorozumívati se se světem negalským. Totéž platí o Němcích, ještě četnější na poloostrově rozšířených. Hlavním sídlem jejich jest město Lunenburg. Jsou to potomci německých vojáků, kteří pod praporem anglickým ve válce za neodvislost bojovali proti Amerikanům.\*\*\*)

Hlavní město Nového Skotska, Halifax, mající asi 30.000 obyv., není původu nedávného, nýbrž skládá se již ze starého a nového města. Staré město bylo prvotně vystavěno ze dřeva, domy byly obileny a zelenými okenicemi ozdobeny; avšak za příčinou častých požárů vyžaduje nyní zákon, aby nové budovy stavěny byly z kamene nebo cihel, a tak povstává nový Halifax, který co do nádhernosti a vkusu předtí nejenom jiná koloniální města, nýbrž i mnohá anglická. Obyvatelé zůstali ve svých mravech, obyčejích a názorech angličtějšími nežli kteříkoliv jiní amerikanští občané, a jmenovitě schází úplně suveréní luza pravých demokratických hlavních měst. Jediná slabost dobrých Halifaxanů jest silně vyvinutá náklonnost, žalu i radosti lidské, jmenovitě při narození, smrti neb úmrtí, ulevovati vydatným průvodem.

Kromě ostrovů Isle Madame, St. Paul a Sable náleží k té provincii také ještě ne nepatrný ostrov Cape Breton. Hluboká zátoka, Bras d'Or, vniká od severu jako nějaké jezero do ostrova, jež rozděluje na dvě polovice, jenom na jediném úzkém místě souvislé. Pobřeží také jest na mnoze roztrhané a obklopeno množstvím skalisk

\*) A Heatherington, *The mining industries of Nova Scotia*. London 1874.

\*\*) „Globe“ IX. díl, str. 319.

\*\*\*) Duncan, „Our garrisons in the West“, str. 84—85.

a písčin. Přírodní poměry ostrova jsou v celku tytéž jako v Novém Skotsku; hlavní plodiny jsou kamenné uhlí, dříví a ryby.

Zvláštní samostatnou provincii tvoří ostrov Prince Eduarda na severní straně zálivu sv. Vavřince, oddělený od Nového Skotska a Nového Brunšviku průlivem Northumberlandským, a rovněž jak ono první fjordovitou povahou svých strmých břehů význačný. Půdu má pahorkovitou, hojně zavlaženou a velmi úrodnou, podnebí lahodné a velmi příznivé orbě, pročež slouží za obilnici celému sousedstvu, majíc nejhustější lidnatost. V plodinách svých srovnává se s Novým Skotskem a Novým Brunšvikem, pozoruhodna však jest chudoba jeho na nerosty. Obyvatelstvo skládá se z týchž živlů jako v Novém Skotsku a také zde nacházíme převahu při vyznání katolickém, ku kterému řadí se presbyteriánské a pak anglikánské.

## STŘEDNÍ AMERIKA A ZÁPADNÍ INDIE.

### Podoba země.

Na východě oplachován Atlantským oceanem, který co moře Antilské objímá ostrovní svět Západní Indie, jehož tropická nádhera podivením naplňovala první objevitele, pak dále na západ vlny své vale tvoří záliv Mexický, protékaný proudem Golfským; na západě ohraničen Tichým oceanem, který, mnohem chudší na zálivy a choboty, tvoří zde pouze málo hlubokou zátoku Tehuantepeckou a poloostrov Kalifornský se zálivem téhož jména; vyzdvižen silami sopečnými od severu na jih ustavičně se zúžující — tak představuje se nám první důležitý spojovací člen obou pevninských spoust, severo- a jihoamerické, Mexiko, jež v jedno shrnujeme s připojujícími se k němu na jihu státy amerického okřídli Guatemalou, Hondurasem, San Salvadorem, Nikaraguou a Costarikou a s britským Hondurasem. Všecky tyto země jsou sobě dle povahy své podobny co do fysikálních poměrů, plastického útvaru, plodin Fauny i zvířeny, jakož i v obyvatelstvu svém a jeho duševních, mravních, socialních a hmotných poměrech. Přirozeného zeměpisného ukončení svého dochází území toto vlastně teprva v úžině Panamské, která však politicky náleží k jižní Americe. Zevnitřní kontury střední Ameriky poskytují málo rozmanitosti; o chudé článkovitosti břehů na straně pacifické bylo již svrchu zmíněno, nanejvýše dá se uvésti ještě zátoka Fonsecká v Hondurasu, pak Golfo de Nicoya a Golfo

Dulce v Costarice s některými přiměřenými, větším dílem od severozápadu k jihovýchodu obrácenými poloostrovitými výběžky. Bohatější v tom ohledu jest pobřeží atlantské, které se vykazati může alespoň jedním zřetelně vyznačeným poloostrovem, totiž *Jukatanem* (*Yukatan*), jediným v celé střední Americe obráceným na sever. Jak známo, musíme však i v severní Americe postoupiti vysoko k severu, abychom se potkali s poloostrovy severního směru. *Jukatan* odděluje záliv Mexický, jež s poloostrovem Floridou jaksi kleštovitě objímá, an veliký ostrov antilský *Kuba* leží před jeho východem, od moře *Karibského*, které mezi jižní Amerikou na jihu, velikými *Antilami* na severu a malými *Antilami* na východě tvoří koryto takorba docela uzavřené. Kdežto v zálivu Mexickém pobřeží pevniny olemováno jest lagunami někdy nenepatrnými, které ostatně ani pomoří pacifickému nescházejí, vyvinují se v moři *Karibském* vyduťtinou východního břehu, již tvoří *Honduras*, dvě hluboké zátoky, jichž severní známa jest pod názvem zátoky *Honduraské*. Z nemnohých nenepatrných ostrůvků, jaké se zde onde u pobřeží středoamerického vyskytují, seznámíme se příležitostě s nejdůležitějšími.

Ještě *Alexander von Humboldt* se domníval, že horstvo střední Ameriky může považováno býti za pokračování jihoamerických *Kordiler*. Nyní však víme, že okřídlí *Panamské* jest velmi mladistvý záklon vodou naplněné mezery mezi oběma pevninami americkými, a že tedy o souvislosti jejich pásem horských nemůže býti řeči. Střední Amerika tvoří spíše soustavu širokých planin horských, prostoupených jednotlivými pohořími, a přesahovaných po kraji vysokými temeny sopečnými. Tyto vysoké pláně buď stupňovitě za sebou se povznášejí, buď přerývány jsou rovinami nižšími. Tak řadí se k malé planině *Veraguanské* (600—1000 m. n. m.), na severu od *Panamy*, od jihu na sever pokračující planina *Costariky*, jenž na sever spadá do roviny *nikaraguanské*. Zde leží veliké jezero téhož jména s menším jezerem *Managuanským*; ale na severovýchod od něho rozkládá se v *Nikaragui* opět vysoká pláň, která na pobřeží moskitském bře svaň k moři *Karibskému*, severně přidružuje se k ní vysočina *honduraská*, sestávající z řady planin a pohoří. Údolí řeky *Lempy* odděluje planinu *San Salvadorskou* od hlavního horstva, jímž táhne se široká strž, nazvaná *Llanura de Comayagua*. Horský hřeben sotva 600 metrů vysoký spojuje vysočinu *honduraskou* s planinou *guatemalskou*, která vystupující až do 2000 m. nikde pod 1300 m. neklesá. Až potud není v střední Americe žádného souvislého pásma horského, ale v *Guatemale* tvoří se dvojité pohoří, které v *Chiapasu* (č. Čiap)

v krajině Soconusco dochází svého konce a pod 15° s. š. na mexickou půdu vstupuje. Odtud vystupuje horstvo k planině 1900—2500 m. vysoké, na které okrouhlé kužele, Cerros zvané, útvaru trachytového a doloritového, obstupují četné kotliny. Na východ, k zálivu Mexickému, odvětvují se od něho vysoké terasy, do poloostrova Jukatanu pak vysílá zvláštní, málo vysoké pásmo. Tato planina, skoro celý stát Chiapas vyplňující, nachází také zde nejvyšší téměř své v sopce Soconusce (2252 m.), načež opět sklání se k úžině Tehuantepecké jenom 180 km. široké, kde od jednoho moře k druhému překročení třeba horský hřbet jenom 227 m. vysoký.

Nyní však pod 17° s. š. ční do výšky strmé horstvo oaxakánské co první stupeň vysoké planiny mexické, a berouc se směrem severozápadním objevuje se co dvojnásobné pohoří s ležící mezi ním planinou oaxakánskou (1460 m. n. m.), pak od jihu k severu se táhnoucími údolími a roklemi Don Dominguilloskými a San Antonio de los Cueskými; délka tohoto horského pásma od jihu na sever obnáší 12, od západu na východ 111 km. Severně od města Oaxaky spojuje Cuesta de San Juan co pásmo příčné (2065 m. n. m.) obojí souběžné pohoří, jichžto stupňovité stráně sklánějí se jednak do státu Veracruz a Tabaska, jednak až ku pobřeží pacifickému, tvoříc zároveň přehradu mezi planinou oaxakánskou a vlastní planinou mexickou. Nejvyšší téměř tohoto pásma jest Cerro de Cempoaltepec, 3402 m. vysoký a položený asi uprostřed obou moří.

Na hranicích státu Oaxaky, severně od Cuesty de San Juan, rozšiřuje se vysočina k ohromné mexikánské pláni, vysočině Anahuacké, kteréžto staromexické jméno znamená tolik jako na blízku vody. Skládajíc se především z planin Pueblanské, Mexické, Queretarské a Michoakanské (č. Mič.) objevuje se skoro všude co rovina hladině mořské podobná, často však protrhována jest až 300 metrů hlubokými, 2—3½ km. dlouhými roklemi, zvanými barrancas, na jichžto dně mezi strmými, rozeklanými skalnými stěnami nacházejí se malé potůčky.

Celá tato vysočina tvoří ¾ horstva mexického, jest 1950—2800 m. vysoká, a nejvyšší část její leží mezi 18° 31' a 21° s. š. podél čáry, běžící od Oaxaky přímo na sever. Tato nejjižnější část její se co celistvá sponata horská, skládajíc se ze značného počtu dílem vodorovných, dílem vlnitých rovin, oddělených od sebe skoro jenom nepatrnými pásmy pahorků, větším dílem značnou rozsáhlost majících (75—370 m. dlouhých a 35—75 m. širokých). Hřebeny, které tyto roviny od sebe dělí, nepovznášejí se nad ně výše než 160—195 m.; roviny samy však mají rozličnou výšku nad mořem, nejrozsáhlejší 1620—2920 m., kdežto menší z nich klesají níže.

Taková jest poloha planin, ze kterých vystupují horští velikáni této země. V pásmě nejvyšších temen jest také planina nejvyšší, na východ a také k severu

ponenáhlu se snižuje; na straně tichomořské však padá značně a stupňovitě. Široký hřbet mezi oběma moři leží na sever od okřídli Tehuantepeckého uprostřed pevniny, odtud na sever se táhne přistupuje blíže k moři Atlantskému; od 19° s. š. pak klesá pomalu k severu; k východu však jest skoro až na samý kolmý kraj skoro úplně rovný, kdežto na straně západní snižuje se stupňovitě s mnohými prorvami. Tak leží u západní paty nejvyšších temen, povznášejících se nad pláň přes 2600 m., rovina Tlaskalanská, 150 km. dlouhá a 115 km. široká, zvýší asi 2190 m.; a ní mezují na západ rovina Tenochtitlanská čili Mexická asi 75 km. dlouhá a 32 km. široká, v jejímžto nejnižším místě leží hlavní město ve výšce 2276,5 m.; dále na západ leží rovina Tolucká, jejíž nejvyšší část má výšku 2706 m. nad mořem; ještě západněji planina Mechoakanská, 1780—1950 m. vysoká, jejíž povrch prostoupen jest pahorky. Ještě dále na západ snižuje se vysočina čím dále tím více, až rovina zvaná Playa de Xorullo jen málo nad 750 m. se povznáší.

Vysočina mexická rozkládá se v zeměpisné šířce hlavního města na 600 km. od západu na východ. V stejné výši táhne se na severozápad až 890 km. daleko, tvoříc rovinu stejnou a úrodnou, ale větším dílem bezlesou.

Na jih od hlavního města, v dálce asi 22 km., táhne se řada sopek od západu na východ v délce 730 km. směrem 19° s. š., v kteréžto čáře leží hory většinou sněhem pokryté. Jižně od Veracruz, blíže pobřeží zálivu Mexického, leží malá, ale horčí sopka Tuxtanská; na západ od města toho vystupuje Orizaba čili Citlaltepetl, 5295 m. vysoký, dále na západ strmí Popocatepetl (5500 m.), od něhož na sever leží Iztacihuatl, t. j. bílá paní (4787 m.); 45 km. od Orizaby povznáší se Nauhcampatepetl, jinak Cofre de Perote k výši 4071 m.; v téměř amfiteatru vystupuje vyhaslá nyní sopka Nevado de Tolucca (4654 m.) západně od předešlých; v další odlehlosti 240 km. od poslední strmí na planině 787 m. vysoké Xorullo (č. Choruljo) do výše 1300 m. Pásmo to zakoučuje Colima (2000—3650 m.), sopka začasté ještě činná.

Tato na sopečné síly tak bohatá vysočina Anahuacká poskytuje tedy na první pohled podivnou spleteninu výšin, které v každém směru se křížující přece nikde se k sobě neřadí k jistému účeli.

Na sever od Naukampatepetla počíná horské pásmo, které pod názvem Sierra Madre, jež přijímá u slavných dolů Zimapanských a el Doctorských, směrem severovýchodním, téměř souběžně s pobřežím, zálivu Mexického až k Rio Panuco se táhnouc, na východní straně dosti nenáhle k moři se sklání; kdežto západní jeho svah, mnohem příkřejší ale méně vysoký, opírá se o Mexickou vysočinu. Na východním svahu jeho prýští se četné řeky, mezi nimi Xalalpa (č. Chal.), která protékajíc jej hlubokou prorvou jižně od Cerra Gorda na pomoří vystupujícího, do zálivu Mexického se vlévá. Dále na sever strmí Cerro San Juan, a na samém pobřeží nižší Punta de Berral a Punta Delgada.

Když jednotlivé pahorky, obrubující planinu na východě, asi pod 20° s. š. takto v pásmo Sierra Madre se spojily, postupuje tato, pomalu se od pobřeží vzdalujíc, dále na západoseverozápad, potom na severozápad přes vysočinu, a v Guanaxuatě (č. Guanach.) rozstupuje se v trojí pohoří. Na východě za řekou Panukem prodlužuje se Sierra Madre, která u této řeky a řeky San Juan příkře spadá, několika větším dílem rovnoběžnými pohořími, jichž nejvýchodnější má název Sierra de Tamaulipas. Mezi touto a zálivem Mexi-

ckým, skoro rovnoběžně s oběma, táhne se Sierra Martinez v mírné výšce a délce až k  $25^{\circ}$  s. š., počínajíc Cerrem de la Palma jižně od řeky de Iglesias a vysílajíc na východ Sierru del Carizo. Nejvzdálenější výběžky tohoto hlavního pásma jsou hory na západ položené a rovnoběžné, jichž nejvyšším temenem jest Pico Blanco; táhnouce se Novým Leonem a prorážené rozličnými řekami postupují dále na sever dvěma pásmy skrze Koahuilu skoro rovnoběžné se řekou Sabinou, až konečně jihozápadní pásmo východně od Lago Aqua verde spojí se severovýchodním, které u Presidia S. Vicente v rovinu se snižuje.

Druhé, prostřední hlavní pásmo rozkládá pestrou motaninu trachytového útvaru vysočiny Mexické v několik též větším dílem souběžných, ne příliš vysokých pohoří, která směrem severozápadním státy Queretarem, Guanaxuatem a Sans Luis Potosi se táhnouce asi pod  $24^{\circ}$  s. š. v Cerru Buenavista a Cerru de los Angeles (3160 m.) největší výše své dosáhnou a konečně k poušti Bolson de Mapimi se snižují.

Třetí konečně pohoří Sierry Madre jest Kordilera Anahuacká, táhnoucí se od jihovýchodu na severozápad. Na severu řeky Rio Grande de Santiago počínajíc vystupuje u Guanaxuata mohutné souběžné pohoří, jehož západní svah mnohem příkřejší jest nad východní, a které na severu se ukončuje Cerrem San Bernardo. Severní prodloužení horstva toho jest Sierra Fria, která u řeky Rio Grande, ústící se do jezera Parras, v rovinu sestupuje.

Řekami Rio Grande de Santiago a Rio Guichipila (č. Guiči.) splachována, spojuje se na západě Cuesta de Malacata se severnější, souběžnou s ní od východu na západ Cuestou de Perieos. Tvoříť ony hlavní podstatu horstva, z něhož vychází dlouhé pásmo Sierry Madre, které se k nim na sever připojuje, skládajíc se taktéž z více souběžných pohoří. Kordilera tato probíhá celým státem Durango, načež obrátíc se k severozápadu značně se rozšiřuje; konečně pod  $112^{\circ}25'$  z. délky od Gr. táhne se co západní kraj vysočiny, oddělujíc co Sierra de los Tapchuanes planinu Chihuahuarskou (č. Čivava) od nižších rovin sinaloanských. Pásmo toto táhne se v souvislosti více než 450 km. daleko až k  $31^{\circ}$  s. š., a jen málo neschůdných stezek pro mezky vede přes ně. Vystupujet do výše až 4240 m., jmenovitě pod  $31^{\circ}20'$  s. š., kde přes ně vedou soutěsky Guadelupské; nejznačnější pak temena jeho jsou: Cerro del Mercado v Durangu (3420 m.); Tabacotes (2370 m.) a Jesus Maria (2515 m.), oba v Chichuahue; Monte Rufa (2236 m.) a Cerro Bachinaba, oba poslední ve východních výběžcích.

Podél celého pásma toho, počínaje od Rio Grande de Santiago, vystupují na pobřeží menší souhoří, směrem svým souběžné s hlavním pásmem. Na severovýchodě pásma toho táhne se Sierra de los Patos mezi Rufou a Bachinabou co východní člen, spadajíc nenáhle k vysočině Chihuahuaské.

Hlavní větev Sierry Madre, kterou jsme právě sledovali, porostlá jest částečně krásnými smrky, duby, jasany, vlaskými ořechy, cedry atd., pročež její severní část nazývá se Sierra Verde (zelené pohoří). V údolích a podél řek a potoků rostou nikde nescházející meskity, sykomory, bavlušky a vrby, kdežto roviny jsou skoro všude bezstromé.

Co se týče vodstva střední Ameriky, teče většina řek, prýstícih se na vysočinách a planinách, k oběma oceanům, Atlantskému a Tichému. Na severu, a sem tam i jinde vlévají se mnohé nenepatrné řeky do lagun a pevninských jezer, jichž další odtok není znám. Dle pohledu na mapu musilo by Mexiko býti zemí velmi bohatou na vodu, neboť na terasách vysočiny jeho temení se nescháznou řeky. Ale v samém skutku jest Mexiko jako střední Amerika vůbec chudé na vodu, neboť řeky jeho nemají v letě buď žádné vody, anebo jen málo, pročež také — s výminkou málo několika — nehodí se ku plavbě. Plasticový útvar mexikánské vyvýšeniny vysvětluje úplně nedostatek velikých řek, jaké se nacházejí v jiných zemích stejné rozlohy. Zkušenost nás poučuje, že ve všech zemích stupňovitého rozčlankování vody na terasách se prýstící nejkratší cestou se ubírají k svahům jejich, nikdy však netekou po jejich délce v řádných korytech. Z toho dostatečně se vysvětluje, proč v Mexiku všechny řeky, některé nepatrné vyjímaje, které se vylévají do jezer, tekou buď do Tichého oceanu anebo do zálivu Mexického, t. j. směrem k západu neb východu, nikoliv pak směrem severním neb jižním, kterým se táhne horstvo mexické. Jenom nejkrajnější severovýchodní část lemuje mohutná řeka, známý nám již Rio de Grande del Norte, který však dle původu, způsobu a směru svého musí se počítati k vodním žilám veliké pevniny severoamerické. Čím více, když pokračujeme od severu k jihu, mexická pevnina se zužuje, tím kratšími se stávají také řeky její k oběma mořím spěchající, až konečně v krajinách tropických, kde pevnina jest nejužší, přijímají povahu dravých lesních bystřín. Poněvadž pak skromná šířka země nedovoluje vodě sbíratí se u veliké řeky, vysočiny pak mnohem jsou rozsáhlejší nežli stísněné území pobřežní, nemůže jinak býti, nežli že část vody musí se na planinách shromažďovati v jezera. Stejně poměry panují také v zemích jižně od Mexika ležících.

### Obyvatelstvo střední Ameriky.

V celé někdejší španělské Americe panují tytéž poměry obyvatelstva a ráz jeho jest všude tentýž, tak že co tuto povíme o Mexiku a střední Americe vůbec, platí stejnou měrou také o republikách jihoamerických. Dějiny pak těchto zemí jsou s poměry obyvatelstva jejich v tak těsné souvislosti, že bychom událostem tamějším ani nemohli porozuměti bez pilného uvažování zvláštností živlu indiánského, psychologického účinku tak škodlivé smíšenosti plemen a postavení k sobě lidí rozličné pleti.



Indiánka.

Ve všech španělsko-amerických republikách rozeznávají třeba alespoň následující čtyry typy plemen: Indiány (Indios), smíšenice (Ladinos), bělochy čili kreoly (Criollos) a černochoy, tyto poslední v počtu nepatrném. Skoro všude tvoří prabydlitelé, tedy Indiáni, většinu obyvatelstva, kulturní pak část obyvatelů, bělochové, jen velmi malý zlomek.

Indiáni střední Ameriky dělí se v četné kmeny rozličných jmen, kteří také složením těla, jazykem a mravem od sebe se liší, majíce však jakýsi společný ráz. V celku jsou Indiáni pleti jak měď hnědé, těla složitého, vlasů svislých, hladkých, hrubých a leskle černých, vousů řídkých, vysokých, vysedlých ale nikoli špičatých lícních kostí, velikých uší, širokých rtů, nízkého čela, podlouhlých, krajními koutky trochu k spánkům zahnutých očí a kolem úst zvláštního výrazu dobromyslnosti, jenž činí nápadnou protivu k vážnému a zasmušilému



jich pohledu. V celku jsou plémě silné, zdravé a sličné, avšak, jako všem Indiánům vůbec, schází jim ona ohebnost fyzické organizace, která jim nedopouští uvynouti jinému ponebí, než v kterém se narodili. Indián jest vážný, tichý, zádušný a mlčelivý, dává veškerému jednání svému rád jakýsi ráz tajemnosti. Na netečném obličejí jeho se nikdy neprojevují vášně jeho nitrem zmítající; časem však umí býti strašným. Obyčejně jest střídavý, čiperný, účelivý, dává se rád vésti představenými svými, obzvláště duchovními, ale při tom jest netečný, líný, nevědomý, pověřivý a svéhlavý.

/ Mýnění o rudém plemeni rozšířené jest větším dílem docela mylné. Vůbec pokládá se Indián a divoch za jedno. Avšak Indiány středoamerické lze nanejvýše považovati jenom za poloviční divochy. Vůbec dělí se Indiáni v Americe na dvě veliké třídy, jež dobře sluší rozeznávati: na usedlé, rolnictví provozující (Indios mansos) a na toulavé, neusedlé (Indios barbaros). Zkušenost ukazuje, že tito poslední všude před evropskou civilizací do svých lesů se utíkají, a jakmile nuceni jsou stýkati se s ní, dosti rychle vymírájí hynou; jim je civilizace zdoluhavým, ale jistým, smrtelně působícím jedem. Ne tak Indiáni usedlí a rolníci, kteří již dlouho před objevením Ameriky vzdělávali půdu; ti přispůsobivše sobě civilizaci evropskou ušlechťují se jejím působením a rozmnožují se podnes. K této třídě náleží většina rudého plemene v střední Americe, a jenom v severních jejích částech, v téměř docela ještě neznámé poušti Bolsonské, na pobřeží řeky Rio Grande del Norte, setkáváme se ještě s toulavými a loupeživými rotami Indiánů, jako jsou Apačové (Apaches) a Komančové (Comanches), kteří ohrožují veřejnou bezpečnost v Sonore a Chihuahu. Avšak i tito ustupují pomalu do vnitřka severoamerických států Texasu a Nového Mexika, kde dříve neb později taktéž podlehnouti musí vždy dále a dále se šířící kultuře.

Již v mládí svém má Indián pro nás něco na starce upomínajícího, s druhé strany pak zachovává si až do vysokého věku svého něco mladistvého, neboť vous jeho jest sporný, jeho kůže nedostává tak snadno vrásek, a černé vlasy jeho málo kdy šediví. Již v dětské tváři spočívá výraz vážného přemýšlení, radost Indiánova má nádech smutku, a žalost jeho jest pošmourná a mlčelivá. S ohnutými zády, se známkou sklíčenosti v držení těla hledí větším dílem k zemi. Jsa těla silného, ale nikoli tak svalnatého jako černoch, jeví přidržením k tomu mnoho vytrvalosti při práci, jest však při tom více trpným nežli činným. On trpí bez nářkání, smrti pak tím méně se bojí, an život jen málo rozkoší mu přináší. Proti všemu staví na

odpor mocnost lenosti. K bělochu staví se na oko tichým a povolným, avšak dobře umí se přetvářovati a vyčkati příležitosti pomsty. I v obcování se svými kmenovci pilen jest přílišné, s mnohými obřady spojené zdvořilosti, ale s pravou, vroucí přichylností málokdy k někomu lne. Vymýšlivost jeho jest skrovná, jeho nadání k nápodobení pozoruhodné, trpělivost pak jeho nezlomná. Proto vykonává znamenitá díla ruční práce, pokud může při tom sedět a nejzevrubnější pozornost tomu věnovat. Rozum jeho záhy se vyvine až do jisté míry, ale tuto nepřekročí. Nicméně zná dějepis také některé znamenité Indiány. Indián neustále pozoruje, všeho sobě všímá a s jakousi lehkostí vpravuje se v myšlenky jiných; ale při tom všem libuje sobě ve své pohrouženosti a ničeho nechce slyšeti o jakýchkoli opravách, které mu bělochové přinášejí a vnucují; on nechce jim býti za nic povinnován,



Mezic.

nýbrž zachovati si právo ku proklínání jich za všechno to nesčíslné a nevýslovné přiškoří, jež musil od nich snášeti. On chce úplně a cele zůstatí Indiánem a neupustiti od trpké nenávisti bělochů.

Katolictví jemu vnucené jest pouze závoj, pod kterým skrývá své staré pohanství. Nikoliv nepochopitelná trojice, nýbrž četní svatí a svěťice připomínají mu jeho staré bohy, kteří jsou sice přemoženi, však ne mrtvi. Na místě lidských obětí má Indián jenom jednoho ukřižovaného boha; krev jest pro něj jako na oltářích starodávného Huicilipočtli, tak i na Golgotě. Slavná nádhera katolické bohoslužby

se mu dobře líbí, ale vedle ní zachovává též obřady svého starého kultu. Při církevních slavnostech křesťanských děje se totéž, jako při náboženských slavnostech starých Azteků.

Tento lid ničeho nezapomněl, poněvadž ho ničemu nenaučili. On jest nástrojem, pracovním náčiním v rukou Španělů a Kreolů a ničím jiným. Indián podnes říká sám o sobě: „No somos gente de razon“ (my nejsme lidé nadaní rozumem). Tím se také vysvětluje, proč v častých válkách občanských zajatci jedné strany bez rozmyšlení vstupují hned do vojska strany druhé, bojující stejně netečně jak pro liberály tak pro zpátečnky. Indián jest nepřítel civilizace, nechť přichází odkudkoli, poněvadž až doposavad přinášela mu jenom útisk a násilí. Běloch jest nepřítelem jeho, kterému se vyhýbá, neboť on oloupil jej o jeho vlast; nemusí-li, nedá mu ani pokrmu ani nápoje; vlídnou domluvu a hovornost pokládá mu za slabost; vždy naproti němu zůstává nedůvěřivým. Indián pevně lpí na starém obyčeji, jeho kroj jest tentýž, jaký byl za časů Montezumových, též potrava jeho, domácí jeho nářadí jest nad míru jednoduché. Roli svou vzdělává po způsobu starodávném, a málo kdy vysévá více obilí, než co by sklídl pro roční potřebu domácnosti své. Při tom má jenom málo potřeb, a již to jest valnou překážkou toho, čemu říkáme pokrok.

Z toho viděti, že Indián jest člověk jiné přirozenosti a jiné povahy nežli běloch, jeho duševní činnost jest docela rozličná. On nemyslí, necítí, nerozumuje a nejedná jako my; v hlubinách jeho duše, v pozadí srdce jeho spočívá něco, čeho my nemáme. V něm působí náklonnosti, síly, myšlenky a city, které se berou zvláštním směrem. Slovem jest to zvláštní druh lidí, jichž nelze měřiti naším měřítkem. V tom snášejí se všickni pozorovatelé, že není snadnou úlohou, vyzpytovatí rudé plémě a pozorovati mu. \*)

Vedle Indiánů nejčetnější jsou smíšenoci, jež naznačují Španělé jmenem Ladinos. Tito barevní lidé zahrnují v sobě potomky všech tří plemen, bílého, rudého i černého, a rozumí se samo sebou, že z nich během času musili se utvořiti četní druhové smíšenců, rozdílní v ohledu tělesném i mravním. Každý pak z těch druhů má zvláštní své jméno, jichž úplný seznam, platný pro celou někdejší španělskou Ameriku, klademe hlavně podle Tshudiho,\*\*) připomínající při tom, že to žádného rozdílu nečiní, je-li otec neb matka jiného plemene, jak mnozí mylně se domnívali.

\*) Carlos von Gager, „Le Mexique contemporain“ v „Revue du monde colonial“, červenec 1864.  
 \*\*) Fern. Reisenkassen aus den Jahren 1830—42. St. Gallen 1846.

Rodiče	Děti	Rodiče	Děti
Běloch a černoch . .	Mulat	Černoch a Quarteron	
Běloch a Indián . . .	Mestic	neb Quinteron . . .	Mulat tmavější.
Indián a černoch . .	Chino	Indián a Mulat . . .	Chino oscuro
Běloch a Mulat . . .	Terceron	Indián a Mestic . . .	Mestizo claro
Běloch a Mestic . . .	Kreol (málo přihnědlý)	Indián a Zambo . . .	Zambo claro
Běloch a Chino . . .	Chino blanco	Indián a Chino . . .	Chino cholo
Běloch a Terceron . .	Quarteron	Indián a Chino cholo	Indián s vlasy ježatými
Běloch a Quarteron . .	Quinteron	Indián a Quarteron	
Černoch a Mulat . . .	Zambo negro	neb Quinteron . . .	Mestic snedější
Černoch a Mestic . .	Mulato oscuro	Mulat a Zambo . . .	Zambo
Černoch a Chino . . .	Zambo negro	Mulat a Mestic . . .	Chino s pletí jasn.
Černoch a Zambo . .	Zambo negro.	Mulat a Chino . . .	Chino s pletí tem.

Všecky tyto druhy smíšenců přísně od sebe rozeznati jest věc aspoň pro cizince nad míru těžká, an na mnoze odstíny barevné pleti jejich jen nepatrně od sebe se liší, ba často plet jejich tak jasna bývá jako plet nesmíšených bělochů. Nejjistější známkou ku poznání smíšeného plemene bývají vlasy, jichž buď vlnovitost anebo ježatost i při nejbělejší pleti podává důkaz původu z části černošského neb indiánského.



Kreol.

Počet všech jednotlivých těchto druhů smíšenců nedá se do podrobná vyšetřiti, jen tolik jisto jest, že velikou většinu tvoří mesticové, a to tou měrou že naproti nim ostatní odstíny pleti takorůzka mizí. Mesticové jsou pleti světlžluté, nezřídka však tak úplně bílé jako jižní Evropané, i mohou býti pokládáni za plémě sličné.

Tělesně i duševně jsou podobni Kreolům, avšak otužilejší; učeliví, ale ctižádostiví, nezbední, tělesním náruživostem oddaní a nespolehliví. V obcování náleží čistým Indiánům přednost před mestici, neboť tito spojují v sobě vady obou národů, z kterých pošli. V dějinách španělsko-amerických republik hrají vedle Indiánů mesticové důležitou roli. K třídě té náleží veškerá služebná čeládka, mezkafi, menší statkáři a nájemníci, porůznu bydlící sedláci a pastýři, ale také větší část tuláků, žebráků a loupežníků, kteřížto poslední snaží se pod jmenem guerilů zachováti sobě jakýsi stín počestnosti; avšak nacházíme je také mezi řemeslníky a kupci, ano i mezi duchovenstvem a nejvyššími úředníky státními.



Černoch.

Zambové a chinové, jichž počet jest nepatrný, jakož i černochové a mulati žijí pouze v krajinách pobřežních, konajíce větší část těžkých prací ve městech, chovajíce dobytek v různých vesnicích nebo na samotách anebo se pronajímajíce do sadů za dělníky. Smíšenec všude hledí pokud možná býti považován za bělocha, obzvláště pak v Americe.

Větším dílem panující, ale nejméně četnou třídou obyvatelstva jsou kreolové, totiž bělochové v zemi zrození, potomkové španělských podmanitelů. K nim náleží většina obyvatelstva měst-

ského, velkostatkáři, obchodníci, majetníci dolů, fabrikanti, úředníci, vyšší duchovenstvo, lékaři, advokáti a skoro všichni řemeslníci. Slícnosti těla nad smísence vynikaje jest kreol obyčejně postavy prostředně vysoké, dobře urostlý a rysů tváře příjemných. Oči jsou jiskrné, pronikavé, černé, takové barvy jest i vlas a vous. Mužové, obyčejně hubení, mívají větším dílem prsa poněkud sploštěná a vhloubená a záda ohnutá. Mravní jejich povaha jest ve mnohém ohledu vadná, bezvytrvalosti a spolehlivosti jsou otroky svých vášní a choutek, které jen mocí a násilím dají se pojmouti v uzdu. Oni snadno se učí, ale jen povrchně, každé namáhání je odstrašuje, každá rozkoš neodolatelně je láká. Církev snadno jim udílí odpuštění hříchů, vzbuzuje v nich ošklivost ku kacířům a vábí je nádhernou okázalostí. Cizince nenávidí, jakkoliv, anebo právě poněvadž jich nevyhnutelně potřebují, neboť nic neuráží pýchu jejich tou měrou, jako když uznati musí nedostatečnost naproti jiným. Tito kreolové jsou nynějším kulturním živlem ve španělské Americe, kterým byli před odtržením se osad evropských Španělů. Poněvadž pak lid indiánský (evropské civilisace tvrději se vzdaluje, tedy kreolové s tím zbytkem civilisace, co sobě doposud zachovali dovedli, visí naprosto v povětří nad propastí barbarstva. Pud zachování sama sebe vytratil se téměř úplně ze všech španělsko-amerických republik. Oni zuří proti sobě občanskými válkami, zabíjejí se na vzájem, a zmenšujíce tak počet svůj dávají smísencům do ruky zbraň proti sobě. Čím to jest? tážete se, kdežto přece kreolové jsou běloši. Toho jediná příčina jest nevyhnutelné zvrhnutí se bílého plemene v cizím podnebí, kde podmínky životní jsou jiné nežli v původní jeho vlasti. Spatruje se to nejenom v Americe, nýbrž na všech místech zeměkoule, že přistěhovaný Evropan v potomstvu svém neprospívá. Někde nesmíšen ani do třetího pokolení nevytrvá. A vytrvá-li, tedy se potomstvo zvrhne; jsou to bělochové jenom dle pleti, a nikoli dle fysického složení, v skutečnosti jest to plémě nové, kterého dle počtu napořád ubývá, až dříve neb později úplně vymizí. V této době zvrhlosti a nenáhlého mizení představují se nám dnešního dne španělští kreolové v Mexiku a v tropické Americe. Asi od třiceti let sice vykazuje tu statistika všude množení se počtu obyvatelstva, ale bílého, evropského živlu ubývá, on směšuje se s domácím plemenem indiánským. Všickni pozorovatelé se v tom shodují, že plnokrevných Indiánů rychle přibývá, a že též Ladinové vždy více přibližují se k typu indiánskému. Děje se tu naopak jako ve Spojených obcích, kde, jak jsme viděli, prabydlitelé před bělochy neustále ustupují a hynou.

## Území a obyvatelstvo mexické.

Území mexické hraničí na sever se Spojenými obcemi, na východ se zálivem Mexickým, mořem Antilským a drážnostmi anglickými v Hondurasu, na jih s územím republiky Guatemaly a s Tichým oceánem, který je také na západ oblévá. Pomezí naproti Guatemale a Hondurasu není přísně určité, a země, kudy běží, není posud dostatečně proskoumána. Rozloha jeho páčí se okrouhlým počtem na 38 000 □ mil čili 1 972 575 □ km. Největší průměr tohoto území, tažený od severozápadního cípu k jihovýchodnímu, obnáší 3155 km., podél severních hranic rovnou čarou 2010, příční průměr, padající mezi obratníky, 936, průměr přes okřídli Tehuantepecké pouze 230 km. Dle tvaru svého podobajíc se rohu hojnosti na sever otevřenému tvoří Mexiko úžinu od severovýchodu k jihozápadu běžící a napořád se zužující, od níž na severozápadě a na jihovýchodě odštěpují se větší poloostrovy. Délka pobřeží obnáší na straně atlantské 2552, na tichomořské 6700 km. Mexiko, čili lépe řečeno Spojené státy mexické, tvoří dle vzoru Spojených obcí severoamerických spolkovou republiku, skládající se ten čas ze 27 států, jednoho zemiště a jednoho spolkového okresu, jichž politická organisace s malými změnami napodobena jest dle Spojených obcí, jako skoro ve všech španělsko-amerických republikách.

Počet obyvatelstva na tomto rozsáhlém prostoru, který jest více než třikrát tak veliký jako mocnářství Rakouské, obnáší na ten čas přes 9 milionů, kteréžto udání však spočívá více na odhadu nežli na skutečném spočítání, které nebylo nikdy přímě vykonáno. Následující tabulka podává přehled všech států republiky Mexické i obyvatelstva jejich.

Státy:	Rozloha □ km.	Počet obyv. 1871	Hlavní města	
			Jmena	Obyv.
Aguas calientes . . . .	5.741	140.630	Aguas calientes . . . .	31.800
Campeche . . . . .	67.552	80.366	Campeche . . . . .	15.000
Chiapa . . . . .	34.432	193.987	San Cristoval . . . . .	7.700
Chihuahua . . . . .	272.705	179.971	Chihuahua . . . . .	12.000
Coahuila . . . . .	152.591	98.897	Saltillo . . . . .	8.000
Colima . . . . .	6.197	63.333	Colima . . . . .	20.000
Durango . . . . .	110.440	185.077	Durango . . . . .	26.600
Guanaxuato . . . . .	28.825	874.073	Guanaxuato . . . . .	63.000
Guerrero . . . . .	62.740	300.029	Tixtla . . . . .	6.500
Hidalgo . . . . .	21.922	404.207	Pachuca . . . . .	12.000
Jukatan . . . . .	84.280	422.365	Merida . . . . .	35.000
Mexiko . . . . .	24.857	650.663	Tolneca . . . . .	12.000
	872.292	3,693.098		

Státy	Rozloha □ km.	Počet obyv. 1871	Hlavní města	
			Jména	Obyv.
	872.292	3,593.098		
Michoacan . . . . .	55.967	618.240	Morelia . . . . .	25.000
Morelos . . . . .	4.915	150.884	Cuernavaca . . . . .	9.000
Nuevo Leon . . . . .	37.201	174.000	Monterey . . . . .	13.500
Oaxaca . . . . .	70.836	646.725	Oaxaca . . . . .	25.000
Puebla . . . . .	30.459	697.799	Puebla . . . . .	75.000
Queretaro . . . . .	8.883	153.286	Queretaro . . . . .	48.000
San Luis Potosi . . . . .	48.923	376.500	San Luis Potosi . . . . .	33.000
Sinaloa . . . . .	67.150	163.095	Culiacan . . . . .	9.000
Sonora . . . . .	209.338	109.388	Ures . . . . .	8.000
Tabasko . . . . .	32.933	83.707	San Juan Bautista . . . . .	6.000
Tamaulipas . . . . .	74.223	108.788	Ciudad Victoria . . . . .	6.000
Tlaskala (Tlaxcala) . . . . .	3.879	121.665	Tlaskala . . . . .	3.400
Veracruz . . . . .	71.046	459.264	Veracruz . . . . .	10.000
Xalisko . . . . .	126.829	924.580	Guadalajara . . . . .	75.000
Zacatecas . . . . .	69.052	397.945	Zacatecas . . . . .	30.000
Zeměště dol. Kalifornie . . . . .	152.889	21.645	La Paz . . . . .	500
Federalní okres Mexiko . . . . .	0.22	275.996	Mexiko . . . . .	200.000
	1,972.575	9,176.082		

V celku jest jižní část země mnohem silněji zalidněna nežli severní. Z toho počtu obyvatelstva jest při nejmenším 6 milionů Indiánů nesmíšených, z nichž malá část bydlí v krajinách severních co divocí a loupeživí kočovníci. Tato převaha indiánského obyvatelstva činí, že venkov, jenž výhradně osídlen jest plemenem rudým, má netoliko na pohled, nýbrž ve všem povahu země indiánské.

Indiáni mexičtí dělí se na veliké množství kmenů, z nichž každý mluví svým zvláštním jazykem, někdy o více nářečích. Jazyků těch napočítal Don Manuel Orozco y Berra \*) 51 s 69 nářečím, kterých my tuto nemůžeme vypočítávati. Za nejdůležitější vytkneme následující kmeny: Aztekové, potomci onoho slavného národu, který v čas objevení Ameriky byl na vysocině Anahuacké vyvinul původní pozoruhodnou a samostatnou civilisaci a dokonale spořádané zřízení státní, jsou panující v státech Mexiku, Pueble a Veracruz, mají osady v státech Queretaru, Guanaxuatu, San Luis Potosi, Durangu a Chihuahue, a mimo to roztroušeni jsou po celou střední Americe, jakož i v Novém Mexiku a Texasu až k 37° s. š. — Čičimekové, zbytky to někdy mocného kmene, bydlí nyní jen v skrovném počtu v Queretaru, Xalisku, San Luis de Potosi, Novém Leonu a Tamaulipas. — Otomiové, rozšíření v Mexiku, Pueble, Michoacan, Guadalajara a Queretaru. — Taraskové mají sídla svá hlavně v Michoacan, kde bývali někdy panujícím národem. — Taxahumarové bydlí v úžlabinách a prorrách Sierra Madre v státech Durangu a Chihuahue od 24° až do 30° s. š. — Jakové (Yaquis) čili Hiakové jsou četný, mírumilovný kmen v Sonore a Sinaloe. — Apačové (Apaches) potulují se v málo známé poušti Bolson de Mapimi mezi Durangem, Chihuahuou a Coahuilon, zabíhajíce však i daleko do Texasu a Nového Mexika; vyjma některé nehojné již větve, společně ve vsích usedlé a kukufici pěstující, jsou větším dílem kočovníci a loupežníci. — Totonakové jsou obyvatelé severovýchodních částí Puebly, pak Veracruz. — Mixtekové (č. Mich.) četní jsou v Oaxace a s částí ve Veracruz. — Zapotekové tvoří rovněž četný kmen v Oaxace. Dříve nežli je sobě Aztekové podmanili, vyznačovali se zvláštní, původní civilisací. — Teočiapanekové usedlí jsou o Chiapasu a v sousedním Tabasku. — Majové (Mayas) bydlí na poloostrově Jukatanu, jsouce jako Aztekové jeden z nejdůležitějších kulturních národů staré Ameriky.

\*) Geografía de las lenguas y carta etnográfica de Mexico. Mexico 1884."



## Historický přehled.

Dříve než přikročíme k líčení nynějšího stavu země a jejích společenských poměrů, třeba nám podati krátký přehled jejích dějin, ze kterých postupem času tyto se vyvinuly.

První obyvatelé Mexika, o nichž máme historické zprávy, byli Toltekové, kteří přišedše od severu vtrhli do Anahuaku (jak Mexiko v nejstarších dobách nazýváno) v pátém století po Kristu. Znali prý se v rolnictví a v mechanickém umění, pracující velmi pěkně v kovech. Slovem, byli to praví štěpovatelé civilisace v těchto končinách pevniny americké. Jich hlavní město bylo Tula, severně od údolí mexického ležící. V 9. století Toltekové, ztenčení jsouc hladem, morem a válkou, opustili Anahuak a rozšířili se po střední Americe, zakládajíce veliká města, jichžto zříceniny viděti podnes. Po Toltecích zaujali prázdná jich sídla Čičimekové, přišli od severozápadu asi roku 1170, a brzo po nich následovali Aztekové, národ divoký a válečný. Tito, přisobivše si zbytky vzdělanosti toltecké, založili tam mocné trojpanství, jež tvořila království Tezkuko, Tlakapan a Tenochtitlan (pozdější Mexiko), z nichž poslední bylo nejmocnější a jako hlavou toho spolku. Odtud rozšířili Aztekové výbojem své panství nad sousedními krajinami, a uprostřed 15. století za Montezumy I. pronikli až k zálivu Mexickému, po něm pak bojovný Ahujkvil vtrhl s úspěchem do Guatemaly a Nikaraguy.

Státní zřízení Azteků bylo s počátku aristokratické, později monarchické; krále volily nej přednější rodiny šlechtické z rodu zemřelého panovnicka. Toto zřízení se však brzy zvrhlo v nesnesitelný despotismus, šlechta a kněžstvo se zmocnily všeho vlastnictví půdy, lid žil v chudobě, a náměstkové královští řádili v dobytých provinciích libovolně. Podmanění kmenové zpírali se proti takovému s nimi nakládání, byli však příliš slábi, aby bez vydatné cizí pomoci mohli svrhnouti se sebe nesnesitelné jho.

Takový byl stav Mexika, když roku 1518 četa španělská, vedena Juanem de Grijalva, objevila zemi tuto, již vládl Montezuma II., zvolený před 16 lety za císaře. Po stopě Grijalvové šel Ferdinand Cortez, jeden z dobrodruhů španělských té doby, kteří na Novém světě vyhledávali slávu a obohacení, podnikna odvážnou výpravu do země, o jejíchž pokladech vypravovaly se báječné pověsti. Dne 10. ún. 1519 odplul z Kuby s 10 koráby, na kterých bylo 550 vojáků, mezi nimi 32 střelců s kušemi a 13 s ručnicemi, 200 Indiánů, 16 koní a 10 děl. Dne 4. března přistál Cortez na mexické půdě a přemohl první odpor

domácího obyvatelstva hrůzou svých koní a děl, načež založil město Veracruz, o které by se opírali mohl, a zapálil lodi své, aby lid svůj, naděje návratu zbavený, podnítil k zoufalé udatnosti v odvážném podniknutí proti mocné říši Montezumově, o níž ho docházely podivuhodné zprávy. Na dalším pochodu podrobil si republiku Tlaskalu, s níž uzavřel spolek proti Mexiku jí nepřátelskému a obdržel pomocné vojsko. Nedbaje na poselství od Montezumy k němu vypravovaná, aby jej zadržela na jeho postupu, táhl Cortez přímo na hlavní město Mexiko, kamž 8. listopadu vešel s velikou slávou, a brzy na to zajal Montezumu v jeho vlastním paláci a okovy sevřeného uvěznil. Ale Mexičané povstali proti hrstce cizinců, v kterémžto zmatku Montezuma od vlastních svých poddaných jest zabit, Španělé pak z města vypuzeni.

Nyní sbíral Cortez nové síly mezi národy od Mexika potlačenými, kteří ochotně spojili se s ním k vyvrácení násilnické říše. S četnými jejich vojsky oblehl Cortez hlavní město, kde zatím Guatemozin byl za císaře vyhlášen, ale proti vyššímu válečnému umění Španělů obhájití se nedovedl. Mexiko jest dobyt a Guatemozin odpraven. Tak podmaněna jest mocná říše Azteků od hrstky odvážných dobrodruhů.

Vzdělanost Azteků, ač zůstávala pozadu za předešlou tolteckou, byla nicméně za časů Cortezových dosáhla znamenité výše, státní zřízení jejich bylo ku podivu zorganizováno a národ v rozličném umění znamenitě pokročilý. Hlavním základem veřejného blahobytu byla orba, stav kupecký počíval obzvláštní vážnosti. Hory byly pravidelně těženy, ale železo Aztekům známo nebylo. Neužívajíce žádných zvířat k své službě měli nicméně zařízenou výbornou poštu prostředkem rychlých posílů, od stanice k stanici se střídajících. Písmo měli obrazové, a řádně upravený kalendář jejich svědčí o znamenitých astronomických i arithmetických vědomostech toho lidu. Se ženami nakládali velmi uctivě a vychování dětí věnovali zvláštní péči.

Co do náboženství věřili Aztekové v nejvyšší a neviditelnou božskou bytost, stvořitele a vládce nebe i země, jmenem Taotl. Pod ním stálo 13 mocnějších bohů, pak asi 200 podřízených bůžků. Bohu války jmenem Viclipucli (Huitzilipočtli) byly vystavěny a věnovány veliké a nádherné chrámy, teokali zvané, a přinášeny četné oběti lidské, z kterých strojeny nádherné hody. Tyto teokali byly poněkud podobny egyptským pyramidám, sestávaly však z několika oddělení zevnitř dosti vkusně ozdobených; vrcholy jejich bývaly jako useknuty a na nich vystavěny teprv menší chrámy nebo

zřízeny zvláštní oltáře. Velmi zajímavé takové pyramidy se našly u San Juan de Teotihuacan nedaleko Mexika, byly to dva teokali zasvěcené slunci a měsíci, jeden 172' vysoký, druhý o něco nižší. Okolo nich stálo několik menších pyramid, na nichž se našly rozličné hieroglyfy, jakož i hliněné nádoby, co do formy i provedení velmi zajímavé. Jiné velmi důležité starožitnosti, jak stavitelské tak i sochařské, našly se u Chočikalka (Xochicalco) blíže Mexika, u Papanty, u Palenka, Uxmalu a jinde; jmenovitě na posledním místě objeveny jsou (1778) znamenité a dosti zachovalé zbytky rozsáhlého starého města Kulhuakanu.

Dobytou zem rozdělil Cortez mezi osadníky španělské, kteří tam zavedli nové plodiny zemské, před tím v těch krajinách neznámé. Ty se tam výborně dařily, a v krátkce staly se cukr, bavlna, indigo a košenila předmětem rozsáhlého vývozu. Všude zakládány evropské osady, a domácí obyvatelé obracováni jsou na víru křesťanskou. Dopráno jim žití pod správou dosavadních svých náčelníků a knížat, kteří po nějaký čas podržovali jakýsi stín panovnické moci nad svými poddanými. Avšak tyto poměry brzy ustoupiti musily nové organizaci země, která, nazvána Novým Španělskem, spravována byla od místokráľů do ní ze Španěl posílaných.

Mexiko bylo největší a nejbohatší kolonií španělskou na novém světě, ale systém vládní byl takový, že musil proti sobě popouzeti všechny třídy obyvatelstva. Bylo to bezohledné vydírání jich všech v klamný prospěch mateřské země a k nesvědomitému obohacování španělských úředníků z Evropy tam posílaných, neboť potomci podmanitelů země, kreolové, vyloučení byli ode všech státních úřadů a stejně jako Indiáni vydáni nenasytné hrabivosti. Což divu, že kreolové pojali brzy hlubokou nenávist ke všem Španělům, jež považovali za vetřelce, kteří bezprávně je zbavovali vlády nad zemí, již praotcové jejich krví svou si byli podrobili. Tím způsobem stalo se Mexiko, jako všechny španělské osady v Americe, ohniskem všeobecné nespokojenosti, která čas od času místními výbuchy sobě ulevovala, až konečně na začátku našeho století tak dalece dospěla, že mohla podniknouti a vítězně provést boj s mateřskou zemí za samostatnost svou.

Co charakteristickou pro poznání tehdejších poměrů v zemi podáváme tuto zprávu o nebezpečném povstání, které vypuklo roku 1624 v Mexiku za příčinou, že tehdejší místokráľ markés de Galvas ve spolku s jistým španělským kupcem osobil sobě monopol v obilí, jehož ceny libovolně určoval. Když z toho povstala všeobecná

nespokojenost, napomínal arcibiskup místokrále, aby od hanebné takové lichvy upustil, což když tento neučinil, dal jej do klatby a nad městem nevyřknul interdikt. Tu dal místokrál arcibiskupa zatknouti a poslal jej do Španěl. Ale nyní vypuklo povstání všech tříd obyvatelstva, při čemž pobouřený lid ztekl palác místokrálov, jež vydrancoval a zapálil. Místokrál ukryl se v jednom klášteře, i nastalo bezvládí, a kreolové neobmýšleli nic menšího, nežli docela se odtrhnouti od koruny. Stěží jen překazilo duchovenstvo snahy takové. Konečně přišel ze Španěl nový místokrál a s ním zvláštní komise k vyšetření celé věci. Když však veškeré obyvatelstvo města shledáno jest stejně vinným, prohlášena všeobecná amnestie a jen málo několik osob, překonaných z loupeže při útoku na palác, trestáno jest na hrdle.

Ale příklad tento tak výstražný vládu španělskou nikterak nepolepšil, předešlé hospodářství trvalo dále, a na potřebné opravy ve správě země nikdo nepomýšlel. Teprv za Karla III. (1759—1788) počala se vláda španělská zanáseti myšlénkou na reformy ve zřízení a správě amerických osad; ale odstranění všech neřádů najednou nebylo možno, a poloviční prostředky nemnoho prospívaly, tak že nespokojenost s vládou Španělů nikdy nepřestala. Když pak brzy na to anglické osady v severní Americe od mateřské země se odtrhly a samostatnost svou statečně hájily, Karel III. obával se podobného převratu též ve svých koloniích amerických, i pomýšlel na prostředek, kterak by osady tyto Španělsku uchránil. Zanášel se plánem, na trůny americké posaditi španělské prince za samostatné panovníky, sebe pak vyhlásiti za císaře Indií, k němuž by onino co k nejvyššímu lennímu pánu svému zření měli. Zdali by provedení takového plánu skutečně bylo zachránilo Španělsku americké jeho osady, velmi jest pochybno, pohlédneme-li na Portugalsko a Brasilii, kterážto poslední za podobných poměrů jakožto samostatná monarchie od mateřské země se odtrhla. Než tolik zdá se nám jisto, že by uskutečněním dotčeného zámyslu Karla III. blahobyť španělské Ameriky pod samostatnými panovníky lépe byl opatřen, nežli jest nyní při formě republikánské, kdežto trvalým řádem jest bezvládí a země vydány nezřízené ctižádosti vojenských vůdců a divokým vášním nesčíslných stran.

Jsou, kteří porovnávající stav těchto rozsáhlých krajín za časů vlády španělské se stavem jich nynějším, nemohou dosti vynachváliti pořádek a všeobecný blahobyť, jaký prý panoval za oněch minulých dob; to však dá se jen částečně připustiti u srovnání s nynější republikánskou anarchií. Na pohled arci poskytovala vláda španělská obraz dobře zřízeného státního ústrojí, a bohatství Španělů zem vy-

dírajících snadno mohl povrchní pozorovatel pokládati za znamení všeobecného blahobytu; kdo však uváží celou soustavu té vlády, jak jsme ji tuto věrně vylíčili, nemůže připustiti, že by naprosté její vychvalování oprávněno bylo. Pravda jest, že četné opravy Karla III. odstranily mnohé stížnosti kreolů a Indiánů, a že jimi průmysl a obchod v osadách valně počal zkvétati; než opravy tyto byly vždy jenom částečné, na větším díle pak zase zrušeny jsou za panování jeho nástupce Karla IV., tak že v onen čas, když všechny americké osady rázem se proti Španělsku pozdvihly, aby si neodvislosti vydobyly, spravedlivé stížnosti různého jejich obyvatelstva proti vládě nebyly o nic menší, nežli v kterékoliv z předešlých dob.

Podnět k onomu všeobecnému hnutí v amerických koloniích španělských, které mělo za konečný následek prohlášení a vydobytí samostatnosti, vyšel od samé země mateřské, a hnutí ono mělo s počátku význam čistě španělsko-národní. Známo, kterak Napoleon, příntiv roku 1808 Karla IV. i syna jeho Ferdinanda k odřeknutí se koruny španělské, tohoto posledního v zajetí držel, na uprázdněný trůn bratra svého Josefa dosadil a celou zem vojskem svým zaplavil; kterak veškerý národ španělský pozdvihl se proti cizím vetřelcům a mnoholetý boj s nimi vedl.

Ferdinandovo odřeknutí se dědictvého svého práva ku koruně, které stalo se v zajetí jeho Bajonském, bylo na něm proti vůli jeho vynuceno, což on tajným listem oznámil vládnímu sboru Madridskému, který v nepřítomnosti panovníka měl svěřenu správu říše. To bylo znamením ku všeobecnému se pozdvižení proti Francouzům, ve všech provinciích od těchto dosud neobsazených utvořily se sbory pod jmenem junt, kteréž uvázaly se v nejvyšší správu svých okresů a řídily povstání. Z těch junta Sevillská přijala jmeno ústřední vládní junty, a většina junt krajinských uznala její vrchnost. Jenom asturská junta nechtěla se jí podrobiti, chtěla míti sama tu přednost, a též zmíněný vládní sbor Madridský hájil své právo nejvyšší zemské správy.

Jak viděti, nebylo toho času ve Španělech žádné všeobecně uznané vlády, a kolonie měly na vůli, přidržeti se té neb oné strany. Zatím byla veliká důležitost jejich všeobecně uznávána, a všechny strany, které sobě osobovaly právo ke vládě nad Španělskou říší, snažily se získati je pro sebe a vypravovaly k nim své komisaře. Takoví přišli od krále Josefa, bratra Napoleonova, a vladařové v osadách, zvyklí na kázeň úřednickou, byli skoro vesměs nakloněni vejíti

v poslušnost panovníka, jehož moc toho času převahu měla v mateřské zemi, a který byl v držení sídla královského.

Ale ne tak smýšlelo obyvatelstvo. Komisaři přišli od ústřední junty Sevilské líčili stav věcí v mateřské zemi v takovém světle, že tím národní hrdost španělská nad míru byla uražena, a všeobecný hlas lidu s hněvem se projevoval proti cizím uchvatiteli trůnu. Ve všech osadách nastalo tak silné hnutí vlastenecké, že vladařové byli slábi proti němu i musili mu nechat volný průchod. Tu za příkladem mateřské země počaly se tvořiti po krajinách junty provincialní a v hlavních městech junty ústřední, které braly veřejnou správu do vlastních rukou a vykonávaly ji jménem Ferdinanda VII. Moc vladařů byla na ten čas zlomena.

Do Mexika přišla zpráva o španělských událostech v posledních dnech července roku 1808, a vlastenecký zápal tím roznícený byl ohromný. Brzy na to přišli vyslancové junty Sevilské, žádající, aby vrchní moc její v Novém Španělsku byla uznána. Ale zároveň dostal místokrál také dopisy od junty asturské, která, jak známo, juntou Sevilskou neuznávala a Mexikány varovala, aby se této nepodřizovali. Při takovém stavu věcí, kdežto král byl vězňem a na jeho místě žádná zákonná vláda nebyla usazena, učinil municipální úřad města Mexika přípis k místokráli Iturrigaraiovi, aby, když odvezením krále svrchovaná moc na národ přešla, povolal vládní juntou, ježto by se skládala z královské audience (nejvyššího soudního dvora), z arcibiskupa, městského úřadu, poslů od soudů, od duchovních i světských korporací, od šlechty, předních měšťanů a vojska. Tato junta měla v poradu bráti nejdůležitější veřejné záležitosti, a pod ní, jsouce jí odpovědní jako dříve králi, měli místokrál i všickni úřadové podržeti svou moc jako dříve. Místokrál, muž letitý a slabý, neprotivil se žádosti této, junta sestoupila se pod předsednictvím arcibiskupovým a ujala se nejvyšší vlády. Iturrigarai, žádostiv zbaviti se vši odpovědnosti v tak nesnadných okolnostech, dával na jevo ochotnost svou, poděkovati se z úřadu. Toho se ulekli Španělové v Mexiku, obávající se, aby následkem takového jeho kroku nepřšla všechna moc na kreoly, kteří měli většinu v juntě, pročež učiníce spiknutí přepadli o půlnoci palác místokrálovův, zajali tohoto a do vězení jej uvrhli. Vrchní správy juntě odňaté ujala se nyní audience, a nemeškajíc uvědomila o tom ústřední juntou Sevilskou, viníc místokrále z velezrady.

Tento běh věcí způsobil nemalé jitření v kreolském obyvatelstvu, k jehož udušení chopili se Španělové přísných prostředků. Stáhnuvše vojsko, ustanovené k hájení pobřeží proti nepřátelskému vpádu, do

vnitř země zahrozili tím Kreolům, jež nyní bezohledně jali se pronásledovati. Přednější z nich, kteří se byli účastnili ve svrchu zmíněném kroku městského úřadu, jsou zatčeni a někteří z nich i na smrt vydáni. Tím však neudušeno jitření, ale naopak zvýšeno, když nový, od vlády Kadizské (do kteréhož města se byla ústřední junta po vzetí Sevily od Francouzů přestěhovala) ustanovený místokrál Venegas netoliko čestné odměny přinesl pro náčelníky španělské strany, nýbrž sám do jejich šlépějí vstoupil a kreoly ještě ukrutněji pronásledovati počal. Následky toho brzy objevily se v nebezpečném šíření se povstání, které bylo v městě Doloresu ještě před příchodem Venegasovým vypuklo.

Ke způsobení revoluce v samém sídle vlády byli kreolové na ten čas příliš slábi, a kdyby hned byli povstali proti Španělům, musili se obávat čteného barevného proletariatu, tak zvaných leperů, podobných neapolitanským lazaronům, který by boje mezi bělochy povstaleho snadno byl mohl použití ke zkáze jak jedné tak druhé jich strany. Nespokojenci byli tedy přinuceni zvoliti sobě jiné jeviště svých revolučních snah, čímž ovšem zbaveni jsou té výhody, kterou by jim bylo poskytlo opanování hlavního města, za jehož příkladem by ochotně též jiná města byla následovala. Tím však, že revoluce musila sobě po kraji hledati stoupenců, odkázáni byli strůjcové její hlavně na pomoc čteného indiánského obyvatelstva. Z toho povstala přirozená obava kreolů, že se chystá boj plemene proti plemeni, následkem čehož váhali přidávati se ku povstalcům v náležitém počtu, aby sami do svých rukou mohli vzíti vedení celé věci. Tak zůstali Indiáni téměř osamotněli, a mnohočetná jejich vojska, jaká proti Španělům do pole stavěli, ničeho nemohla vyříditi proti vyššímu vojenskému umění jejich nepřátel. Toto jsou hlavní příčiny, proč minulo se s prospěchem rozsáhlé ono povstání, o kterém nám jest vypravovati.

Hlavní původce toho pozdvižení byl kněz Don Miguel Hidalgo y Castilli, farář ve městě Doloresu v okrese Guanajuatském, muž výtečných schopností a rozsáhlejších vědomostí, než jaké obyčejně se nalezaly při duchovenstvu španělském. Horlivost, s jakou se ujímal tělesného i duchovního blaha svých indiánských oveček, chovaje se k nim s vlídností u bělochů neobyčejnou a všemožnou péčí veda o lepší jich vzdělání, byla mu získala neobmezenou jich důvěru, kteréž usmyslil si v nynějších okolnostech použití k osvobození vlasti své od nenáviděného jha evropského. K tomu konci srozuměl se s třemi královskými důstojníky, jejichž jmena byla: Allende, Aldamo a Abasolo, a s nimiž společně zosnoval rozsáhlé spiknutí, které stejným

dnem vypuknouti mělo ve všech provinciích Nového Španělska. Již záměr tento dozrával k vyvedení svému, tu jest celá věc vyzrazena před časem, a audience v Mexiku uchopila se rázných prostředků k zamezení obmysleného povstání. Tou okolností přinuceni jsou spiklí uspfšiti vyvedení svého záměru. Allende sebral něco vojska, které byl na svou stranu přivedl,\*) a vtrhl s ním dne 14. září 1810 do Doloresu; Hidalgo pak uchvacující výmluvností kazatelskou roz-  
nítil Indiány jemu zcela oddané k uchopení se zbraně.

Allende a Hidalgo vedli hlučné zástupy své na město San Miguel el Grande, kde přidaly se ku povstalcům dvě eskadrony jízdy tam ležící, a ve městě Zelayi, kamž na to vtrhli, přešel k nim celý pluk pěchoty a část pluku jízdeckého. S touto mocí táhl Hidalgo na bohaté město Guanaxuato, mající 80.000 obyvatelů. To musilo se jim vzdáti, když posádka jeho s nimi se spojila, a Hidalgo nalezl tam mimo jinou bohatou kořist za 5 milionů piastrů (přes 10 mil. zl. stř.) hotových peněz a stříbrných prutů.

Zatím byl nový místokrál Venegas do Mexika přišel, kterýžto ihned uchopil se prostředků, jimiž doufal zameziti další rozšiřování se nebezpečného povstání. Bez průtahu dal dostatečnou mocí obsaditi Queretaro, město s 80.000 obyvateli, kteří vesměs přáli povstalcům a jenom Hidalgova příchodu očekávali, aby se k němu přidali. Potom vydal svolání, v němž oznamoval, že vlastenská vláda ve Španělsku prohlásila rovnoprávnost Američanů, a že kortesové neopominou v úvahu vzítí opravy, potřebné ku prospěchu amerických osad.

Hidalgo naproti tomu ohlásil zrušení poplatku, jež museli Indiáni odváděti Španělům od času svého poňmanění, a následek toho byl, že onino ze všech stran houfně se hrnuli k jeho praporům. Povstání rozšiřovalo se jako bleskem, Layos, Zakatekas, v jehož okolí nalezají se pověstné stříbrné doly, a jiná města na severu ležící prohlásila se proti Španělům. Hidalgo meškající v Guanaxuatu pravidelně zřizoval své Indiány a ustanovoval jim důstojníky, dal zhotovovati dřevěná děla a zřídil minci. Lid jeho však, vyjma pravidelné vojsko, které se bylo k němu přidalo, jenom nedostatečně byl ozbrojen; hlavní zbraní Indiánů byly piky, nože, sekery, praky; ručnic měli jen něco málo. Konečně hnul Hidalgo z Guanaxuata a táhl proti Valladolidu, kamž vešel dne 10. října, s hlučným plesem jsa přijat od tamějších Indiánů a kreolů. Duchovenstvo i úřednictvo městské prokazovalo mu největší poctu a rozmnožilo vojenskou

\*) Branná moc, která stála v Novém Španělsku, záležela z největší části v rodilých Mexičanech, jak bílého tak rudého plemene; evropské pluky jen po řídku tam byly posílány.



pokladnici jeho 1,200.000 piastrů. Dva pluky milicie přidaly se k němu. Slaveno Te Deum, při kteréž příležitosti Hidalgo měl přehlídku vojska svého, které bylo rozděleno na 80 pluků po 1000 mužích. Praporečky jeho byly modré a bílé, podobné praporečkám starých císařův Anahuackých.

Odtud táhl Hidalgo přímo na hlavní město, a 27. října obsadili povstalci Toluku, vzdálenou toliko dvanáct hodin cesty od Mexika. V Mexiku panoval strach a zmatek, neboť Venegas měl při sobě jenom hrstku vojenského lidu, s nímž držel obsazené okolí města, aby se obyvatelstvo proti Španělům rozjitřené nemohlo přidávati k povstalcům. Tu chopil se prostředku, od něhož sobě dobrý účinek sliboval, dal totiž nad Hidalgem i celým vojskem jeho vyřknouti klatbu od arcibiskupa, při čemž inkvisice prohlásila Hidalgo za kacíře, který nevěří v peklo. Na obyvatelstvo hlavního města, jakož i těch krajin, kam povstání dosavad nebylo vniklo, mělo prohlášení takové žádoucí účinek, že obecný lid zastrašen jest od spolku s člověkem vyobcovaným z církve; ale Hidalgovi Indiáni nedali se tím mýlit v důvěře k vůdci svému, který se své strany uveřejnil obranu, v níž vyvracoval důvody svých nepřátel a pravověrnost svou dokazoval. Při tom všem položeny jsou tím způsobem alespoň meze dalšímu šíření se revoluce.

Z Toluky postupoval Hidalgo dále k Mexiku, žena před sebou plukovna Truxilla, jenž se svou hrstkou Španělů, něco málo přes 2000 mužů počítající, nemohl odolati návalu tak mocnému. Dne 31. října viděti bylo z Mexika zástupy Hidalgovy sestupovati s hor do roviny, v níž hlavní město jest položeno. Místokrál, připraven na nejhorší, byl již všecko přichystal k ústupu z Mexika, kdyby byl poražen, přece však sešikoval svůj málo četný lid před městem, hotov jsa podniknouti boj s necvičenými houfy Hidalgovy.

Útok na město se strany povstalců zdál se býti nevyhnutelným, a osud Mexika rozhodnut, ale Hidalgo zůstal celý den nečinným, a ráno na to k všeobecnému překvapení Španělů spatřeno jest vojsko povstalců, ano v nevelmi dobrém pořádku nazpět ustupuje. Příčinou toho byly došlé zprávy o porážce u Queretera jednoho oddělení povstalců, jejímžto následkem spojily se španělské voje generála Calleja a hraběte de la Cadena, které nyní Hidalgovi v zádech táhly na pomoc hlavnímu městu. Hidalgo vzal postavení své opodál na místě povýšeném, kdežto lid svůj sešikovav očekával vojsko Callejo. Toto, pouze 6000 mužů silné, objevilo se dne 7. listopadu zrakům povstalců, a bojovný vzhled jeho naplnil Indiány strachem.

Calleja neohroženě uhodil ne nepřehledné zástupy Hidalgovy, jehož nepravidelné houfy při první střelbě ve zmatku na útěk se daly, čímž i pravidelné vojsko povstalců v nepořádek jest uvedeno. Hidalgo utrpěl rozhodnou porážku, a pronásledující jej vítězové způsobili krvavou seč v utíkajícím jeho vojtě. Španělové cenili v úředních svých zprávách ztrátu povstalců na 10.000 mužů.

Tato porážka povstalců nezůstala jedinou. Calleja neunavně je stíhaje vzal útokem Guanaxuato a před Guadalarou, kam Hidalgo z Guanaxuata byl ustoupil, rozprášíl dne 17. ledna 1811 vojsko jeho na různě. Ale všechny tyto nehody nezlomily mysl Hidalgovu, který zbytky lidu svého vedl do Zakatekasu, kde novými posilami rozmnožil svou brannou moc, opatřil se děly z tamější slévárny a bil minci stříbrnou, ale vždy ještě s obrazem Ferdinanda VII. Odtud s vojskem znova zřízeným opět postupoval proti Španělům, a všechny krajiny, kudy táhl, přidávaly se k němu.

Zatím však byl též Calleja obdržel posilu, s kterou podařilo se mu porazit jednotlivá oddělení povstalců, tak že Hidalgo přinucen jest couvati vždy dále na sever. Tu jest dosaženo zradou, seč nebyla vojenská moc Španělů při všech svých vítězstvích. Elisondo, jeden z důstojníků Hidalgových, propůjčil se Callejovi za zakoupený nástroj k vykonání ohavného skutku. Zrádně s několika pomocnky přepadnuv Hidalgo na pochodu zajal jej i s jeho štábem a Španělům vydal. Hidalgo přiveden jest do Chiguaguy, postaven před vojenský soud, odsouzen hrdla a 27. července s deseti soudruhy popraven.

Ale smrtí Hidalgovou nebylo nikoliv udušeno povstání, ostatní vůdcové revolučního vojska neztratili tím mysl i pokračovali u válce. Z těch Rayon poraziv oddělení Španělův učinil místokráli návrh, aby ku přátelskému narovnání obou stran svolán byl kongres, v němž by Španělové i Amerikáni zastoupeni byli rovným počtem údů. Takový návrh zamítl Venegas, ale slíbil všeobecnou amnestii, kdyby povstalci složili zbraň. K tomu neukazovali tito žádné chuti, a válka vedena jest dále se střídavým štěstím.

Ku konci roku 1811 vyzrazeno jest v samém Mexiku spiknutí proti Španělům, účastníci jeho jsou zjímáni a šest z nich na hrdle, jiní, mezi nimi také několik ženských, vězením a hradební prací trestáno.

Ve městě Zitaguaru sestavil Rayon revoluční vládu, ale Španělové v posledních dnech prosince 1811 vzali útokem to město, načež revoluční vláda uchránila se do Zultepeku. Španělové nemohli ji tam stíhati, poněvadž jiný vůdce povstalců, Morelos, byl si mezi

tím podrobil celé jižní pomoří mexikánské, a Calleja musil přede vším obrátiti se proti němu. Morelos poražen jest sice 2. května 1812, ale brzy na to zmocnil se Tehuakanu, Orizavy, Antequery a Akapulka, i přetrhl spojení hlavního města s přístavem Verakruzským.

Po celý ten čas vedena jest válka se strany španělské s pravou zuřivostí, a vyzývání revoluční vlády, aby vedena byla méně ukrutně, nenalezalo žádného ohlasu u Španělů, kteří bez rozdílu usmrcovali všechny povstalce jim do rukou padlé. Na oplátku té ukrutnosti dal Morelos popraviti dva zajaté generály a dva plukovníky španělské.

Po delší čas válčeno bez rozhodného prospěchu na některé straně, až 7. února 1814 jest Morelos od generála Ilana na hlavu poražen, při čemž druhý vůdce po něm, Matamoras, jest se 700 muži zajat. V rukou povstalců nacházelo se 500 Španělů, zajatých málo dní před tím, a Morelos navrhoval španělskému vůdci, aby tito zajatí byli obapolně vyměněni; Ilano však zamítl návrh ten a dal všech 700 zajatých povstalcův i s Matamorasem na místě o život připraviti. Na oplátku kázal Morelos v Akapulku, kamž byl ustoupil, usmrtni oněch 500 Španělů. S takovou bezpříkladnou ukrutností vedena jest v našem století válka tato od národu, jenž nazýval se vzdělaným, ale zavrhoval učiti se lidskosti od polodivých nepřátel.

Později však podařilo se povstalcům zvítěziti nad menšími odděleními Španělů, a revoluce šířila se až do nejbližšího okolí samého Mexika. Z povstalých provincií shromáždil se kongres nejdříve v Chilpansingu, později v Ariu a Apacinganu, který prohlásil Mexiko za neodvislý stát, v jehož čelo postavil výkonnou moc tří mužův a jemuž udělil ústavu demokratickou. Mužové, do jichžto rukou vložena jest vláda, byli Morelos, Liceaga a Cos, z nichž dva poslední byli již dříve členové vládní junty. Tak stály věci ku konci října 1814, když zprávou o nastoupení Ferdinanda VII. na otcovský trůn nastala revoluci nová doba.

Nový král neučinil ničeho, čím by povstalce smířil, vyzvání jeho, aby složili zbraň, zůstalo tedy marno, ano 25. října 1814 prohlásil kongres zmíněnou svrchu ústavu pro Mexiko. Ústava tato, jakož i ostatní usnesení kongresu, spálena jsou od Španělů v hlavním městě veřejně, a trestem smrti vyhrožováno každému, kdo by u sebe choval jich přepisy.

Nejbližší okolí hlavního města nebylo sice znepokováno od povstalců, ale mnohé vzdálenější krajiny byly zcela v jejich rukou, a také spojení Mexika samého s východním pomořím od nich bylo přetrženo. Nalezajíce se v držení několika přístavů v zálivu Mexickém

snadno se tudy zaopatřovali zbraní a střelivem, jakož i lapací lodi vysílali, které plavbu Španělů v tomto moři nebezpečnou činily. Mezi vojsky obou stran po delší čas nic rozhodného se neudálo, neboť Španělové musili při slabých silách svých býti opatrní, a povstalci zase raději rozšiřovali revoluci v krajinách, kde se jim nebylo obávat velikého odporu, než aby osud její kladli do sázky na hlavní bitvu. Mezi četnými vůdci jejich, z nichž každý takoráž na svou ruku vedl válku proti Španělům, byl nejvýznamnější Morelos, jež v této době lze považovati za hlavu celého povstání. On se zástupy svými brzo na té, brzo na oné straně se objevoval, tak že se před ním Španělové všude na pozoru míti musili, a často i větším oddělením pravidelného vojska s prospěchem vzdoroval.

Ale roku 1815 stihl Morelosa podobný osud jako Hidalgo, že upadl do rukou Španělům, kteří si naň v příhodném místě počkali, zástup jeho přepadli a jej samého zajali a do Mexika odvedli. Nadarmo dal se kongres, sídlící toho času v Tehuakanu, do vyjednávání se Španěly o propuštění Morelosovo, místokrál nechtěl se smlouvat s buřiči. Nejprv postaven jest Morelos jakožto kacíř před soud inkvisiční, ale ten uznal jej za nevinnu. Na to vydán jest světské spravedlnosti a jako velezrádce na smrt odsouzen. Od tří biskupů zbaven jest svého posvěcení (neboť byl jako Hidalgo osoba duchovní), ale popravu jeho netroufal si místokrál předsevzít v Mexiku samém, boje se povstání četného obyvatelstva barevného, pročež vezen jest šest hodin od hlavního města do San Aristobalu, kdežto učiněna mu potupná smrt zastřelením od zadu.

Smrt Morelosova byla velikou ztrátou pro povstalce, kteří hlavy své zbaveni jsou sami mezi sebou počali se nesnadnit, až i kongres od vojenských vůdců ku konci roku 1815 jest rozeznán. Revoluce neustále ztrácela půdy, když španělská zbraň s novými prospěchy postupovala proti nesjednoceným jejím bojovníkům. V ten čas ustanoven jest na místo Venegasovo za místokrále Don Juan de Apodaca, který mírností a vřidností svou dokázal více, nežli předchůdce jeho vši svou přísností. Opravy, jaké zaváděl ve správě země, slibovaly budoucí odstranění mnohých spravedlivých stížností obyvatelstva. Tato okolnost a slib úplného odpuštění všeho minulého působily, že povstalci houfně skládali zbraň, a tak v málo měsících většina země navráćena jest k pokoji a zákonnému pořádku.

Toliko na severu ještě držely se slabé zbytky revolučního vojska, kterým však brzo přišla posila přes moře, tak že ještě jednou povstání nebezpečně se rozmohlo. Mladý španělský generál Don Francisco

Mina, vyobcovaný z vlasti pro svobodomyslnost, vystrojil s pomocí mnoha přátel vojenskou výpravu v Anglii, s níž vyplul z Liverpoolu v květnu 1816. Vezl s sebou velikou zásobu zbraně, jakož i úplnou úpravu pro 2000 mužů pěchoty a 500 jezdců. Ve Spojených obcích severoamerických rozmnožil počet svých dobrovolníků, jakož i válečné zásoby své, načež zamířil do zálivu Mexického a po mnohých svízelných přístáhl konečně u Malagorda, kdežto se s ním spojili tamější náčelníci revoluční. Tak sesílení táhli povstalci přímo na jih, na kteréžto cestě valně se k nim hrnulo obyvatelstvo, opatřováno jsouc od Miny zbraní.

Oddělení španělského vojska, které proti nim vytáhlo, poraženo jest, načež zmocnil se Mina města San Luis de Potosi, důležitého pro své stříbrné doly. Brzo vzrostla jeho branná moc až na 15.000 mužů, s nimiž vzal lidnaté město Guanaxuato. Tu však příliš dlouho nečinně meškal, kteréhož času použil místokrál k soustředění všech svých sil, s nimiž osobně dal se na pochod proti povstalcům. Zvláštní nehodou i Mina upadl v zálohu španělskou, odváživ se při zhlížení krajiny příliš daleko, a jest jat. Povstalci chtěli vůdce svého vyměnití za španělské důstojníky, kteří byli v jejich zajetí, ale návrhy jejich jsou zamítnuty, a Mina, maje teprv 28 let svého věku, zastřelen 11. listopadu 1817. Na pomstu toho skutku zavražděno jest od povstalců 40 španělských důstojníků. Avšak po Minovi nevyskytl se žádný schopnější náčelník, který by byl dovedl vésti povstalce k dalším vítězstvím. Vojsko revoluční ztratíc vůdce svého rozprchlo se na různě, a odtud přestal všechen pravidelný boj proti Španělům, toliko jednotlivé roty guerilů potloukaly se po vzdálenějších krajinách, podobajíce se více loupežníkům nežli bojovníkům svobody. Vším právem rozhlášovali Španělové, že revoluce jest přemožena, neboť panství jejich uznáváno jest opět po celé zemi bez odporu.

Avšak tímto jejich vítězstvím ukončena byla toliko první doba revoluce mexikánské, ve které účastnilo se hlavně jenom plémě rudé se smíšenci, an Kreolové z větší části buď netečnými zůstali anebo Španělům proti nenáviděnému barevnému lidu pomáhali. Proto nejvíce minulo se povstání toto s prospěchem. Ale brzo počali Španělové vítězstvím nadutí dávati Kreolům mnohé příčiny k nespokojenosti, neslušně se nad ně vypínajíce a nepřestávajíce je vzdalovati ode všech vyšších úřadů. Osobní vládnost místokrálova nepadala tu na váhu, když v systému samém nestala se žádná změna. K tomu přišly ještě zvýšené daně, jaké ukládány jsou obyvatelstvu, neboť Ferdinand VII. potřeboval ohromné sumy peněz na válku s ostatními od-

bůjnými osadami. Tak šířila se vždy nespokojenost mezi Kreoly, kteří počali zakládati tajné spolky.

Španělská revoluce roku 1820 naplnila Kreoly nadějí, že spravedlivé stížnosti jejich prostředkem ústavy k napravení přivedeny budou. Tento klam měl brzo zmizeti. Místokrál obdržel sice od kortesů rozkaz, prohlásiti ústavu od roku 1812 a co nejrychleji ve skutek ji uvést. Naproti tomu však dostal zároveň tajné nařízení od krále, aby s tím co možná prodlel. Místokrál, vida z toho kam věci se schylují, propůjčil se králi za nástroj k odstranění ústavy od něho nenáviděné.

Toho času byl mezi republikánskými guerily povstal nový vůdce Guerrero, který porůzné roty v jedno sebrav na novo začal válku vésti větší měrou. Proti němu viděl se místokrál přinucena vypravit vojsko pod generálem Armigem. Ale tento vůdce byl horlivý přívrženec ústavy, i bylo se obávati, aby při nastávající protirevoluci nepotáhl vojsko na svou stranu. Místokrál Apodaca tedy odstranil jej od velitelství, a na jeho místo postavil v čelo vojska Augustina Iturbide, rodilého Mexičana, který odvozoval rod svůj od někdejších panovníků anahuackých a ve válkách proti povstalcům výtečným důstojníkem se byl osvědčil. Tomu svěřil tajný záměr králův proti ústavě čelící a vybízeli jej k podpoře jeho.

Místokrál velice zmýlil se v Iturbidovi, doufaje ho nalezti povolného k působení pro účely vlády. Iturbide netoliko sdílel smýšlení všech Kreolů, rozhořčených na Španěly, nýbrž sám byl jedním z předních členů tajných spolků. Pikle vlády proti ústavě, od které Kreolové očekávali spásu, pudily jej k rozhodnému činu. Jak známo, skládalo se vojsko mexické na větším díle z Kreolů, a váhavost místokrálova u prohlášení ústavy, jakož i odstranění svobodomyslného generála Armiga působilo mezi ním hlasité reptání. Příhodnější doby k provedení převratu, ku kterémuž pracovaly tajné spolky, nebylo. Iturbide, srozuměv se dříve s vůdcem povstalců Guerrem, vyjevil důstojníkům svým, co mu od místokrále svěřeno bylo, a větší díl jich získal na svou stranu. Ostatní vojsko naklonil si štědrým vynakládáním znamenité sumy peněz, která byla určena do Španěl a již se zmocnil. V lednu 1821 postavila se proti sobě v šik obě vojska, Iturbidovo a Guerrerovo. Oba vůdcové vystoupili před řady, a Guerrero oslovil svůj lid takto: „Tento Mexičan, kterého zde vidíte, jest Don Augustin Iturbide, jehož meč po devět let tak záhuben byl věci, pro kterou bojujeme. Nyní, kdežto přísáhá zastati se prospěchu národního, já první podrobují se jeho rozkazům.“ Oba vůdcové objali se

před očima svých vojsk, a tato následovala jejich příkladu. Toto sbratření se Kreolů s plemenem barevným rozhodlo nad španělským panováním v Mexiku.

Iturbide nyní táhl proti hlavnímu městu, a v Iguala vydal provolání k národu, dle něhož mělo Mexiko býti konstituční monarchií pod Ferdinandem VII. anebo jiným Bourbonem. Kongres, který měl býti svolán, měl vypracovati ústavu. Všickni Kreolové, mezi nimi nejbohatší a nejvzdělanější třídy obyvatelstva, přidali se na stranu Iturbidovu; Kreolští důstojníci přiváděli mu své zástupy. Španělé v Mexiku, vidouce věc svou ztracenu, sáhli k poslednímu prostředku a svrhli Apodaku, jemuž všecku vinu přičítali, s jeho úřadu, na nějž dosadili generála Novellu. Ale ani to jim nemohlo více pomoci, moc povstalců rostla neustále, a vláda Španělů chýlila se neodvratně k svému konci. V červenci přišel do Mexika nový místokrál O'Donoju, poslaný od kortesů. Ten spatřiv beznadějný stav věcí uznal za nejlepší, uzavřít smlouvu s Iturbidem, ve které prohlášen jest Ferdinand VII. za konstitučního císaře Mexikánského. Prozatímní vláda svěřena Iturbidovi, avšak též O'Donoju měl se v ní účastniti. Na to dne 27. září vešel Iturbide s vojskem svým u veliké slávy do hlavního města, a celé Nové Španělsko poddalo se jemu. Jediný Novella s posledním zbytkem vojska svého, který nebyl přestoupil k povstalcům, neuznal smlouvu tuto, ale uzavřel kapitulaci s novou vládou mexikánskou, dle které mělo vojsko jeho při nejbližší příležitosti přepraveno býti do Španěl. Ještě téhož roku zachvácen jest O'Donoju žlutou zimnicí, a Iturbide byl jediným pánem v Mexiku. Toliko v tvrzi San Juan de Ulloa držela se ještě španělská posádka.

V únoru 1822 zasedl v Mexiku svrchovaný kongres k poradě o budoucím zřízení země. Brzo na to přišly zprávy z Evropy, že kortesové španělské zavrhlí smlouvu, již byl O'Donoju s Mexičany uzavřel. Tím nanejvýše popuzena jest výstřednější strana v kongresu, i způsobila přes všecken odpor mírnějších, že kongres vyslovil odtržení Mexika od Španěl a Iturbida pod jmenem Augustina I. za konstitučního císaře prohlásil. Prohlášení toto stalo se dne 21. května, a 22. června učiněno jest císařství dědičným v jeho rodině.

Ale strana Iturbidovi protivná, skládající se dílem z přátel Španělů, dílem z republikánů, počala proti novému císaři kouti nebezpečné pikle, až tento přinucena se viděl, přísně zakročiti proti ní. Odpůrcové Iturbidovi silně zastoupeni byli v samém kongresu, a prostředky, jakých se císař uchopoval proti nepřítelům svým, dotkly se též mnohých údů národního sněmu. Z toho povstalo roz-

dvojení kongresu s novým císařem, načež tento rozehnal jej dne 30. října vojskem. Na místo kongresu nastoupiti měla zřizující junta 45 osob.

Svoboda mexikánská byla ještě mláda a v nejbujnější sile, i ne-ztrpěla násilí učiněné národní representaci. Jedna provincie po druhé povstávala proti utlačovateli volnosti, jmenovitě vyhlásil generál Santa Anna, který až dosavad marně byl oblehal San Juan de Ulloa, Iturbida za uchvatitele. Vůdcové, jež poslal císař proti odbějnku, spojili se s tímto, a Iturbide přinucen jest od nich složiti korunu, což stalo se dne 20. března 1823. Učinil to pod záminkou, že chce vlasti své ušetřiti další krveprolití. Za to nechány mu jsou jeho statky, ano vysazeno mu ročně 30.000 dolarů pod výminkou, aby se odstěhoval do Evropy a nikdy více se do Mexika nevracel. Za měsíc na to bývalý císař odplul s rodinou a poklady svými do Evropy a usadil se v Livorně.

S jeho však odstraněním nevrátila se do Mexika žádoucí svornost. Propuštění ze žalářů nepřátelé Iturbidovi nikoliv nebyli sjednoceni ve svém politickém smýšlení, i nastaly mezi nimi zlé roztržky. V listopadu shromáždil se sice nový kongres, který vypracoval ústavu podle vzoru severoamerického, ovšem s některými potřebnými odchylkami (jmenovitě zrušeno otroctví), a 16. prosince prohlásil Mexiko za federativní republiku; ale tím nebyl položen základ k upokojení země. Hlavní strůjce nových piklů byl generál Santa Anna, původce Iturbidova pádu, který dychtil po nejvyšší moci. Tyto zmatky pohrnuly Iturbida k navrácení se do Mexika, neboť se domýšlel, že při vystoupení jeho ihned k němu znova všechno připadne. Opustil tedy v květnu 1824 Livorno, poslav napřed svolání k Mexičanům, že se k nim nevrací jako císař, nýbrž jako voják a osvoboditel vlasti od záhubného bezvládní. Nastávající toto nebezpečí smřilo na čas nepřátelské strany v Mexiku, kongres učinil generála Brava diktátorem a Iturbida za psance prohlásil. Tu jsou všechny přístavy silně vojskem obsazeny, tak že někdejší císař, jakmile na zem vystoupil, ihned upadl do rukou svých nepřátel. Vojenský soud, před který postaven byl Iturbide, odsoudil jej dle ustanovení kongresu k smrti. Dne 18. července 1824 jest Iturbide zastřelen, kteroužto smrt podstoupil statečně s mnohým přáním štěstí a blaha svému národu. Pozůstalé rodině jeho vykázal kongres slušnou výživu, určil jí za bydliště Kolumbii.

Dne 19. listopadu vzdala se konečně Mexičanům tvrz San Juan de Ulloa, v nížto se Španělové nejdéle byli drželi. Tím však strana



španělská nepozbyla všech nadějí k obnovení panství mateřské země nad Mexikem, i nepřestala kouti pletichy a pokoušeti se o proti-revoluci. Tyto pikle však jsou nadobro zmařeny, což mělo za následek, že všickni rození Španělové odstraněni jsou z veřejných úřadův a vypovězeni ze země.

Nežli však poslední toto ustanovení ve skutek uvedeno býti mohlo, vypukly v zemi různé nové. Během času totiž utvořily se v Mexiku dvě strany politické, jedna centralistův a druhá federalistův. K této poslední náležel i první president republiky Guadalupe Vittoria, kdežto místopresident Bravo přiznával se k centralistům. Roku 1828 pozdvihl Bravo prapor odboje proti vládě. Tenkrátě ještě podařilo se federalistům zvítěziti nad svými protivníky, a povstání Bravovo udušeno jest od generála Guerrera, jež byl president proti němu vyslal. Avšak již následujícího roku obdrželi při volbě nového presidenta centralisté většinu a zvolili k úřadu tomu dosavadního ministra vojenství Pedrazzu. Proti tomu povstali federalisté se zbraní v rukou, a po více dní bylo hlavní město jevištěm krvavého boje, v němž konečně centralisté podlehli. Pedrazza musil ustoupiti, a na jeho místě učiněn jest presidentem Guerrero. Nyní teprv provedeno jest vyhnání Španělů, z nichž na 22.000 zemi opustilo.

V červnu 1829 pokusila se španělská vláda o poslední výpravu do Ameriky k opětnému podrobení odpadlých osad. Pod generálem Barradasem přistálo z Kuby 5000 mužův u Tampika, kdežto se usedli. Nebezpečnoství toto smřilo nepřátelské strany v Mexiku, a naděje Španělů, že naleznou v zemi hojných přívržencův, ukázala se klamnou. Barradas po šestinedělním pobytu v Tampiku, a z něhož nesměl se dále do země odvážiti, přinucen jest ku kapitulaci, jíž pojištěn mu svobodný odchod s jeho vojskem. Generál i všickni důstojníci a vojáci španělské zavázali se slavným slibem, že nikdy více nevstoupí na půdu mexickou.

Jakmile byli Španělové ze země, nastal nový boj mezi stranami. Guerrero, který za příčinou zbrojení proti Španělům byl od obyvatelstva mimořádné dávky vymáhal, vykřičen jest za tyрана, i povstal proti němu místopresident Bustamente a vyhnal jej. Dne 1. ledna 1830 svolán jest nový kongres, od něhož prohlášen Bustamente za presidenta. Guerrero byl zatím uprchl do jižních krajín, kdežto spojil se s ním Vittoria proti Bustamentovi. Oba však jsou zajati a jakožto buřičové zastřeleni.

I Bustamentova vláda brzo znechutila se Mexičanům, kteří nového presidenta vinili z náchylnosti k aristokratismu. Roku 1832

prohlásil se proti němu ve Veracruzu Santa Anna. Boj mezi oběma stranama trval celý rok, až konečně Bustamente, v rozličných bitvách poražen, k odstoupení se odhodlal. Na začátku ledna 1833 vešel Santa Anna v čele vojska svého do Mexika, načež v čelo vlády postaven dle jména shozený druhdy president Pedrazza. Tomu když brzy na to vypršel zákonní čas čtyř let (počítaje od jeho prvního zvolení), učiněn jest v březnu 1833 presidentem Santa Anna.

Tento náčelník byl s počátku přivržencem strany federalistické, později pak shledav, že centralismus lépe se mu hodí ku provedení ctižádostivých jeho záměrů, stal se horlivým centralistou. Dostav se v čelo vlády zrušil tedy dosavadní federalistickou ústavu a soustředil všecku moc v generalním kongresu mexickém, načež panovati začal s mocí diktatorskou. To mělo za následek odtržení se od Mexika dvou důležitých krajin, Texasu a Hondurasu, které se prohlásily za samostatné republiky. Proti Hondurasu, jehož ujali se Angličané, netroufal si Santa Anna ničeho podniknouti; za to umínil si podrobiti zase Texas stůj co stůj. Avšak zle se mu dařilo, neboť vojsko, se kterým se byl vypravil proti Texasu, jest 21. dubna 1836 od povstalců s pomocí severoamerických dobrovolníků na hlavu poraženo, a on sám zajat.

V nepřítomnosti Santa Anny znova dostal se v Mexiku k nejvyšší moci Bustamente. Tomu podařilo se, dosáhnouti téhož roku uznání samostatnosti Mexika konečně také od samého Španělska, když všechny ostatní vlády již dávno byly ji uznaly. Naproti tomu však zapleteno jest Mexiko ve spor s Francií, která sobě stěžovala na všelijaká bezpráví, činěná v Mexiku jejím příslušníkům. Přišlo tak daleko, že roku 1838 vypravila Francie vojsko do Mexika, které se zmocnilo tvrze San Juan de Ulloa a města Veracruz. Leč mezi tím vrátil se ze zajetí Santa Anna a ujav velitelství proti Francouzům vyhnal je z Veracruz. Nyní se v to vložili Angličané, a jejich prostřednictvím vyrovnán jest spor v ten způsob, že Mexiko uvolilo se dáti Francii slušnou peněžitou náhradu.

Udatnost, již osvědčil Santa Anna proti Francouzům ve Veracruz, při kteréžto příležitosti o nohu přišel, zvýšila velice oblíbenost jeho u národu, tak že znova povolán jest v čelo vlády, ve kterémž postavení dovedl se udržeti dosti dlouho. Roku 1841 odtrhl se od Mexika poloostrov Jukatan, prohlásiv se za samostatnou republiku. Válka z toho povstalá trvala dvě léta, avšak nevedla k cíli. Roku 1844 pozdvihli se proti libovolné vládě presidentově Paredes a jiní generálové, k nimž většina vojska se přidala. Santa Anna jest 5. ledna

1845 zajat a postaven před soud, který pro přičítanou mu velezrádu, že chtěl zrušiti ústavu a učiniti se císařem, ze země jej vypověděl. Na jeho místo zvolen za presidenta Herrera.

Santa Anna uchýlil se na Kubu, kdežto čekal příznivějších dob pro své zámysly. Zatím nastala válka mezi Mexikem a Spojenými obcemi severoamerickými za příčinou přijetí do Unie krajiny Texasu, na niž Mexiko nebylo se dosavad odřeklo svého práva. Dříve však, než přišlo ke skutečnému boji, svržen jest s presidentství Herrera, a na jeho místo postaven Paredes. Vojska mexikánská bojovala nešťastně, ač s velikou udatností, proti Amerikánům, což mělo za následek, že novým povstáním sesazen jest Paredes a v čelo státu nazpět povolán Santa Anna. Ten však o nic nebyl šťastnější nežli předchůdcové jeho, Amerikáni pokročili až dovnitř země, dobyli samého hlavního města a přinutili kongres k uzavření míru v Guadalupe Hidalgu 2. února 1848, v němž postoupeny jsou Amerikánům provincie Nové Mexiko a Nová Kalifornie za 15 milionů dolarů.

Po ukončení války obnoveny jsou neblahé domácí boje, v nichž vůdce proti vůdci povstával a nejvyšší moc z rukou do rukou přecházela. Santa Anna ještě jednou ustoupiti musil sokům svým, leč roku 1853 povolán jest opět k vládě, již provozoval po dvě léta co diktator libovolněji než dříve, přijav titul Výsost a zaváděje formy monarchické. To zavdalo podnět k novému povstání proti němu, a v létě 1855 jest Santa Anna opětně vypuzen. Po něm vystřídali se v krátké době Carrera, Diaz de la Vega, Alvarez, pak Comonfort (v prosinci 1855), 36. president v 40 letech a 5. ve čtyřech měsících, muž svobodomyslný, ale mírný. Ani ten však nebyl po chuti všem stranám, i bylo mu přemáhati opétované zpourey. Když však roku 1857 zavedl nový kongres novou, radikální ústavu, povstala proti němu následujícího roku strana klerikální pod Zuloagou, jemuž Comonfort ustoupiti musil. Nyní postavil se v čelo strany svobodomyslné Benito Juarez, který usídliv se ve Veracruz pokračoval v boji proti klerikálům. Na straně těchto nasledoval v presidentství po Zuloagovi nejprv Robles, pak Miramon, leč toho porazil Juarez a v lednu 1861 vešel co vítěz do hlavního města. V červnu téhož roku zvolen jest Juarez za presidenta a v červenci udělena mu neobmezená moc diktatorská. Juarez prohlásil úplnou svobodu význání, zrušil kláštery a zabavil jmění církevní k rukám státu.

Že však republika pro neblahý stav svých financí nemohla práva býti evropským věřitelům svým, spolčily se 31. října 1861 smlouvou Londýnskou Španělsko, Anglie a Francie k společnému

brannému zakročení proti Mexiku, aby je přinutily k zaplacení sum, jež byli dlužni jejich příslušníkům. I vypravily se tyto tři mocnosti společně proti Mexiku, a v lednu 1862 přistála vojska evropská u Veracruz. Brzy se však ukázalo, že Francie má ještě další zámysly, jichž podporovati spojenci jeho nikterak nechtěli, pročež Anglie a Španělsko uzavřely již 19. února t. r. s Mexikem separátní smlouvu v Soledadě a ustoupily od výpravy, ve které jediná Francie dále pokračovala. Po celý rok bránili se Mexičané statečně vojsku francouzskému, a teprv když maršál Forey obdržel posilu z Evropy, dobyli Francouzové 27. května 1863 Puebly, odkud postupovali k hlavnímu městu, z něhož Juarez se svou vládou do Cuernavaky ustoupil. Dne 10. června vtrhli Francouzové do města Mexika.

Po opanování hlavního města svolal Forey shromáždění notáblů, jimž Napoleon III. navrhl za císaře Mexikánského arciknížete Ferdinanda Maximiliana, bratra císaře Rakouského Františka Josefa, který nastrojeným k tomu konci hlasováním národu za takového přijat jest. Na to vypravila se k němu do Miramaru deputace, která podávala mu korunu mexikánskou, již arcikníže přijav vydal se do nové své říše a 12. června 1864 slavně do Mexika vešel. Během jednoho roku byl nový císař, jenž přijal jméno Maximiliana I., téměř ode všech evropských mocností uznán.

Nový panovník, naplněn nejlepší vůlí, založiti blaho země, nad níž byl k vládě povolán, vyvínoval neobyčejnou ráznost, by cíle toho dosáhl, avšak štěstí mu nepřálo. S počátku dostávalo se mu hlavních potřeb, zejména vojska a peněz, z Francie, i zbraním jeho vedlo se na začátku dobře, a když v srpnu 1865 byl Juarez až na nejsevernější hranice k Paso del Norte zatlačen, zdála se býti vláda Maximilianova již na dobro pojištěna. Avšak roku 1866 obrátilo se válečné štěstí docela na stranu republikánů, a vojska císařská jsou po opět-  
ných porážkách zatlačena až jenom na úzký pruh východního pobřeží, kde boj s obou stran vedl se s neobyčejnou krutostí. K nehodám válečným přistupovaly též ustavičné nesnáze finanční, a ta okolnost, že Maximilian nedovedl žádné politické straně úplně vyhověti (což ostatně také před ním žádnému vladaři v Mexiku se nepodařilo), a tedy jedině na podporu francouzskou byl odkázán, nevěstila dobrodružnému podniku jeho žádného dobrého konce. Při tom maršál Bazaine, který byl po odvolání Foreyově ustanoven vrchním velitelem vojska francouzského, choval se k císaři velmi obojetně, neřku-li přímo zrádně, a konečně nezdar francouzských zbraní rozmrzel i Napoleona III., který pro svou intervenci v Mexiku počal míti nesnáze se Spoj-

nými obcemi. I pomýšlel císař francouzský na to, kterak by z celé té věci dobrým způsobem se vytáhl, a tu nebylo jiného prostředku, nežli odvolati vojsko své z Mexika. K tomu se Napoleon skutečně odhodlal, což také Maximilianovi oznámil, dávaje mu radu, aby složil císařskou korunu, které nebude moci obhájit. Tu císařovna Charlotta, choť Maximilianova, odebrala se v srpnu 1865 do Paříže, aby pobíhla Napoleona k novým obětem pro Mexiko. Toto její posláni minulo se však docela s účelem svým, neboť Napoleon nedal se odvrátiti od úmyslu jednou pojetého. Zatím Maximilian z celého císařství držel již jen čtyři místa, totiž hlavní město Mexiko, pevnou Pueblu a přístavy Veracruz a Acapulco. V tomto zoufalém postavení svém připadl na myšlenku svolati národní kongres, z něhož ani protivníci císařství vyloučení býti neměli a který by rozhodl o konečné státní formě v Mexiku. Leč tyto záměry císařovy potkaly se s rozhodným odporem jeho rádců, kteří v zaslepenosti své pořád ještě se domnívali, že zbraněmi odpor svých protivníků zlomí. Koncem roku 1866 soustředily se valně již zřídle císařské síly k poslednímu odporu, když pak 6. února 1867 Francouzové skutečně opustili hlavní města a za málo dní na to i zemi, tu Maximilian již výhradně odkázán byl jenom na nepatrné své síly. Odřeknutím se koruny byl by se Maximilián snad mohl zachrániti, leč krok ten učiniti nedovolovala mu dle domnění jeho čest, pročež umínil si vytrvati do poslední chvíle stůj co stůj. Juaristé činili rychlé pokroky, a počínajíce si bezohledně proti všem cizincům dovedli toho, že počátkem dubna celé Mexické císařství pouze na města Mexiko, Veracruz a Queretaro obmezeno bylo. Maximilian sám odebral se ještě v únoru do Queretara, kde jej brzy republikánský generál Escobedo se značným vojskem sevřel. Tu jsou činěny mnohé výpady, směřující k tomu, aby alespoň osoba císařova byla zachráněna, avšak zradou plukovníka Lopeza odevzdáno Queretaro do rukou nepřátelských, čímž císař a jeho přátelé v zajetí upadli. Dne 19. června 1867 jsou pak Maximilian i oba jeho generálové Miramon a Mejia, kteří při něm až do posledka byli vytrvali, zastřeleni. Tím císařství Mexické konečně vzalo za své, a zahynul šlechtný princ lepšího osudu hodný, který, veden blouznivou myšlenkou, že stane se dobrodincem národu po tak dlouhou dobu vnitřními rozbroji zmítanému, příliš důvěřoval svůdným slibům bezohledného sobce, jakým byl Napoleon III., kteroužto lehkověrnost zaplatil životem svým.

Hned po pádu císařství přistál Santa Anna s přívrženci svými na pobřeží mexickém a hotovil se ke zpouře proti Juarezovi, který

byl mezi tím opět za presidenta republiky zvolen; leč i pokus tento i některé menší odpory proti znovuzřízení republiky pod Juarezem dovedl tento záhy potlačiti. Později zdvihl se Santa Anna ještě několikráte proti Juarezovi, ale pokaždé byl odpor jeho zlomen, k čemuž nemálo přispěla i ta okolnost, že se Juarezovi podařilo, dostati na svou stranu papeže a kněžstvo.

Při nové volbě presidenta roku 1871 měl Juarez za protikandidata generala Porfiria Diaze, při hlasování měli oba rovný počet hlasů, kongres pak rozhodl se pro opětnou volbu Juareza. Opět vypukla krvavá válka občanská mezi oběma soky, a Diazovi podařilo se zjednati si v zemi hojně přívržence. Uprostřed těchto neblahých poměrů zemřel 18. července 1872 Juarez, a na jeho místo zvolen za presidenta Šebastian Lerdo Tejada. Toho však v listopadu 1876 svrhl Diaz, leč i proti tomu pozdvihla se zpoura, kterou mu přemáhati jest. Takovým způsobem uvrženo jest Mexiko nazpět v anarchii, ze které jenom na krátko bylo vytrženo za panování císaře Maximiliana, a není naděje, že by nešťastná země tak brzy dospěla k rozumnému užívání svobody, pro niž tolikeré boje byla podnikla. Nestojí národ Mexický na té mravní výši, jakou vyžaduje zřízení republikánské, a bohužel jen příliš trefně charakterisoval nynější vnitřní poměry vlasti své onen Mexičan, jenž pravil: „U nás není organisováno nic nežli zlodějství.“

### Města a společnost v Mexiku.

Mexická města nacházejí se obyčejně v rovině, ulice jejich jsou rovné a široké, a jednopatrové domy jejich se svými plochými střechami a ohromnými vraty vypadají velmi jednotvárně. Charakteristické jsou při všech větších městech katedrála, hlavní náměstí a alameda, veřejný sad. Větší části měst slouží za okrasu také paseo, veřejná procházka pod stinným stromořadím. Uvnitř mají domy mexických měst vysoké, prostranné světnice, z nichž jde vyhlídka na verandu, stinnou to besídku.

Největší a nejlidnatější město celé republiky jest hlavní město Mexiko, ležící nad jezery Tezkukem a Chalkem 7450' nad mořem, jedno z nejkrásnějších měst amerických. Nejprv bylo Mexiko hlavou mohutné říše Aztéků, pak sídlem španělských místokráľů, květlo průmyslem a obchodem, avšak za posledních dob kleslo neustálými vnitřními válkami.

Aztekové, přišli sem ze severu, usadili se roku 1325 na jihozápadní straně jezera Tezkuka, kdež jednou zrána spatřili neobyčejně

velikého orla sedícího na kaktusu na skále, an v drápech drží hada a křídla na slunci rozestírá. Majíce to za dobrou věštbu zakládali tu hned město, jež nazvali Tenochtítlan, t. j. kaktus na kameně. Jmeno Mexiko dáno městu teprv později podle boha Mexitli. Během XV. století zmohutnělo město, a když 7. listopadu 1519 druhové Cortesovi poprvé uzřeli ty dlouhé řady skvoucích se budov, vypadalo to, jak di Prescott,\*<sup>1</sup>) spíše jako výtvar báječných vil než jako dílo rukou lidských. Byloť zde tehdáž neméně nežli 60.000 domů, mezi nimiž budovy ohromné a velikolepé, jako palác Montezumův, pak veliký chrám teokali (dům boží) v podobě pyramidy stavěný o pěti patrech, s jehož ploché střechy objevil se Španělům rozhled čarovný. Píšeť o tom Prescott:\*\*<sup>2</sup>) „Pod nimi leželo město rozestřeno jako na mapě, se svými ulicemi, průplavy v pravém úhlu se křižujícími, s plochými střechami, květinami pokrytými; ulice hemžily se lidstvem v úhledném, malebném kroji, a z tržiště docházel k jich sluchu zmatený hukot mnohých zvukův i hlasův. Město jevílo se jim v podobě ostrova potopeného na všech stranách ve slané vodě jezera Tezkuka a opodál v čisté vodě jezera Chalka; ještě dále prostíraly se pole a lesy s rozsáhlými zdmi mnohého vysokého chrámu, vyčnívajícího daleko nad stromoví. Dále sáhal pohled rovnou čarou až k samému úpatí pohoří, jehož ledové vrcholky leskly se v ranních paprscích, jakoby oheň od nich se odrážel; a dlouhé, temné kotouče dýmu vystupujícího z šedého temene Popocatepetlu svědčily, že záhubný živel skutečně pracuje v nádrech krásného údolí.“ Toto sídlo „divochů“ ohromností svou, velikolepostí svých staveb a báječným, zcela novým životem, jež tu Španělové seznali uchvátilo, samého Cortesa, který nazval je nejkrásnějším městem celého světa a pln obdivu psal o něm králi svému: „Město jest tak veliké jako Sevilla neb Kordova, majíc mnohá náměstí, kdež jsou stálé trhy. Jedno z těchto náměstí jest dvakrát tak veliké jako celé město Salamanka a obklopeno podloubími; více než 60.000 lidí kupuje na něm stále a prodává, a všechny druhy zboží, jaké nalezají se ve všech koncích světa, jsou to nahromaděny... V tomto velikém městě jest mnoho domů pro jejich bohy, krásně stavěných, a v nejhlavnějších jsou stále kněží, kteří tam v pěkných pokojích bydlí... Mezi těmito chrámy jest jeden, který jest nej přednější, a žádný lidský jazyk nedovede vylíčiti velikolepost a zvláštnosti jeho; jest tak veliký, že by ve vnitřním prostoru, obklopeném vysokými zdmi snadno vesnice

<sup>1</sup>) History of the Conquest of Mexico Kn. III., hlava 8.

<sup>2</sup>) Tamtéž kn. IV., hlava 2.

s pěti sty obyvateli vystavěti se mohla ... Dále jsou v tomto městě mnohé krásné a veliké domy, neboť tu bydlí přední pánové země, manové Montezumovi; taktéž mnozí bohatí měšťané mají pěkné domy ... Lidé tohoto města jsou spůsobnější a šatí se lépe nežli obyvatelé jiných měst a krajín, poněvadž tu sídlí jich pán Montezuma a jeho manové. Ano jest podivuhodno co všechno mají, povází-li člověk, že jsou to barbari a tak vzdálení známosti Boha a jiných národů.“

Tak vypadalo Mexiko, když Cortes odhodlal se shladiti je s povrchu země. Dnes není po něm více ani stopy, na jeho místě však stojí Mexiko moderní, založené týž Cortesem, jež dr. Štolba\*) popisuje takto:

Není snad druhého města v střední Americe, v němž by se pojl zvláštní ráz celé země takou měrou s jakýmsi nátěrem evropským jako v Mexiku. Domy jsou arci vesměs plochých střech a stavěny co do vnitřního zařízení úplně podle způsobu mexického, avšak vedle starobylých domů, vykládaných čtverhranými porculanovými deskami, obyečné pestrobarevnými, nalezneme domy, jež by moderním svým ozdobným zevnějškem Pařížské boulevardy krásiti mohly; vedle domů od střechy až dolů nejmělejší vypouklou prací pokrytých spatříš domy evropského slohu kasárnického; podle šedých budov, pokrytých vyňatky ze svatého písma, stojí skvělé paláce se sloupovým průčelím sochami ozdobeným. V domech, na nichž porculanové desky tak jsou sestaveny, že tvoří celé figury, ano i skupiny osob, jsou krámy, jež co do překvapujícího zařízení, bohatosti a vkusu vyložených věcí živě připomínají skvělá loubí Pařížského Palais Royal; vedle domů, jež nemají dle způsobu orientálního žádných oken na venek, můžeš viděti elegantní domy plné balkonů; na ulicích proudí lidstvo pleti nejrozličnější: černá, hnědá, žlutá, bílá plet střídá se tu stejně, jako nejnovější kroje Pařížské s romantickým národním oblekem mexickým, s prostou halenou Indiánovou a s hadry polonahé Indiánky; jezdec, čisté dle anglických pravidel upravený, ujíždí o závod s mexickým jezdcem, na němž leskne se vše stříbrem a zlatem a jenž vyhlíží vedle onoho jako tvor z jiného světa; vedle ohromných dvoukolejých vozů, v nichž zapraženo osm mezků, ujíždí elegantní Pařížský kočár s americkými silnými koňmi — všude směsice, jakoby sebral to nejzajímavější a nejzvláštnější z Mexika a promíchal to s nejmodernějším z Evropy.

Co do pravidelnosti stavby vyrovná se Mexiku málo měst. Ulice jsou velmi dlouhé, rovné a prostorné a směřují ode čtyř úhlů světa k hlavnímu náměstí. Některé z nich jsou přímo nádherné. Calle de los plateros, ulice zlatníků na př., nejhlavnější to tepna zlatnického obchodu v Mexiku a zároveň nejprřednější třída celého města, jest skutečně skvělá co do zařízení a výkladů jednotlivých obchodníků.

Perlou celého města jest hlavní náměstí, Plaza mayor. Ohromné prostranství ohraničeno se čtyř stran čtyřmi jen na první pohled ohromnými stavbami. Vejde-li z Calle de los plateros, máš po levici překrásnou a rozsáhlou katedralu mexickou s dvěma věžmi a průčelím, jež místy plno jest vypouklé bělavé práce na rudé půdě, což poskytuje pohled prazvláštní; naproti nalézá se „národní palác“, čtyřhraný to, jednoduchá ale pěkná stavba, jež má půl hodiny v objemu a slouží za obydlí prezidentovi, poskytujíc zároveň místa mincovně, všem vysokým úřadům atd.; po pravici vypíná se, opatřena arkadami, radnice a palác arcibiskupův, a čtvrtou stranu tvoří řada domů s podloubími, vyhlížejících jako dům jediný. Uprostřed pak náměstí jsou rozkošné sady, těžkými řetězy ohrazené. Pukával jsem již několikrát k tomu, že veškerá Španěly v Americe založená města se zvláštní pečlivostí hledí k tomu, aby každé náměstí chovalo třebas i jen malou zahrádku; a tak i v Mexiku. Sady ty nejsou veliké, ale krásně založeny a dobře pěstovány, a poskytují s košatým svým stromovím procházku s večera

\*) V Mexiku. Cestopisné obrázky. V Praze 1874, str. 148 a sled.



velice příjemnou, čím příjemnější, hraje-li na vyvýšeném asfaltovém místě uprostřed hůdby.

Čím je Mexiko nejvíce bohato, jsou kostely. Nalezá se jich tam tolik, že užasne cizinec, neboť skoro každá ulice chová jich několik. Některé jsou pékné, nádherné a bohaté, mnohé však působí již svým křiklavým zevnějškem a broznými malbami uvnitř až odporně.

Po katedrale v Pueble jest katedrál Mexická nejkrásnější a nejbohatší snad v celé Americe. Vnitřek je co do rozměru velikolepý a co do zařízení bohat sice, ale trochu přeplněn, oltáře plny obětovaných voskovaných noh, ruk, dětí atd., a malby i řezbářství použito až výstředním způsobem, aby neminuly se s úspěchem na ducha Indiánů.

Katedrál chová hroby nej přednějších bojovníků za svobodu Mexika, a to, jakož i prastarý aztecký kalendář na severní straně zevnitř ku katedrale přizděný, činí ji cizinci zvláště zajímavou.



Kupecké loubí (basar) v Mexiku.

Rok Azteků sestával z 18 měsíců po 20 dnech, což tvořilo tedy úhrnem 360 dní; po ukončení roku přidáno vždy pět dní, jež považovány za velmi nešťastné, načež započal nový rok. Den nastával východem slunce, a týden čítal 5 dní. Zmíněný kalendář jest ohromný balvan, z něhož vyčnívá kruh, mající nejméně 12 stop v průměru. Tento jest pokryt překrásnou, velice pravidelnou a dosti ještě zachovalou vypouklou prací, kteráž naznačovala zúplna časoměrnou soustavu azteckých kněží. Kalendář je mnoho set let star a byl nalezen na sklonku předešlého století v základech bývalého chrámu boha Mexitli.

Nedaleko kalendáře vězí v zemi jiný veliký balvan, o němž se tvrdí, že na něm zabýjeny oběti lidské. Je-li tomu tak, mohl by balvan ten as mnoho vypravovati, neboť byl dle pověsti jedním z nej přednějších v Tenachtlanu, a tam obětováno každoročně mnoho tisíc lidí.

Avšak Aztekové nepřestávali na prostém obětování. Ve zvláštních domech schovávali také na památku — kůže svých obětí, a těch napočítali průvodcové Cortesovi v jediném takovém domě — 136.000.

Nemenší nutností nežli kostely jsou Mexičanům a lamedy, procházky to co nejpohodlnější zřízené. Ohromná alameda Mexická, rozprostírajíc se na prostore mnoho korch čítající, je posázena několika řadami stromův a pestrým tropickým rostlinstvem, rozšiřuje se na jednotlivých místech tvoří a takto malá, zeleně ohražená asfaltovaná náměstíčka se sochami nebo vodotrysky, opatřená kolkolem

masivními lavičkami. Pestrý život rozvine se tu na sklonku dne, když palčivé slunce ustoupí večernímu chladu. A nejen tu, sady jako Paseo de Bucareli, Calzada de la Reforma, Paseo de la Viga, naplní se v dobu tu stejně lidstvem.



Promenade v Mexiku

Ostatné člověk, jenž po tolik let žil v Praze, jako pisatel těchto řádků, neřekl by, procházej se pěknými těmito zahradami, plnými starých a vysokých stromů, že nalezá se ve velkém městě.

Podnebí má Mexiko následkem své polohy nepříliš parné, ačkoliv jest léto přece velmi horké. Průměrná temperatura obnáší 16 stupňů, a proto jest město Mexiko také mnohem zdravější nežli ostatní země, jež leží níže.

Mexiko leží, jak již praveno, nedaleko jezera Texcoco (Tezkuko), a okolnost ta byla od prvopočátku a jest posud plna tak strašných následků, že pomýšleno již několikráte zcela opravdově na to, město opustiti a založiti je na místě výše ležícím. Poněvadž totiž jezera San Christobal, Zumpango a Chalco leží mnohem výše než Texcoco, vpadají vody jejich za deštivých dob do tohoto takovou silou, že Texcoco vystoupí ze svých břehův a celé město až i na několik stop zvýší zaplaví. Nic nejsou platny velikolepé hráze ochranné a vodu odvádějící zátoky — vlny přišnou se tak přemocně, že neodolá jim nic, a neustupují mnohdy dlouhou dobu.

Vodu k pití opatřují dva ohromné vodovody; oba vypadají jako železničné mosty, spočívající na nesčetných obloucích, a pocházejí z dob španělských. Jeden jest více nežli jednu zeměpisnou míli dlouhý, vychází ze Santa Fé a končí u výše zmíněné alamedy; druhý přichází z Chapultepeku a jest jen půl hodiny dlouhý.

Obyvatelstvo města Mexika čítá více než 200.000 duší, a jest to nejpestřejší

smíšenina plemen v celé republice. Velikou většinu tvoří Mesticové a Indiáni, avšak žije tu také největší část Kreolů. Mezi cizinci

nejčetnější jsou Francouzové a po nich Němci. Zvláštní třídu tvoří tak zvaní leperové, podobní ve mnohém ohledu někdejšími lazarionům Neapolským, kterých se čítá na 30.000. Jest to proletariát nemající žádného přístřeší a živící se od nahodilé práce, která nevyžaduje žádného namáhání, a přiležitě třeba také od krádeže. Lepero jest také hráč, a umí stejně obratně zacházeti s mandolinou jako s nožem.

Nedaleko za Mexikem — vypravuje Dr. Štolba ve spise svrchu uvedeném na str. 165 — vypíná se uprostřed ohromné zahrady ohjenná a dosti vysoká, bujnou zelení pokrytá porfyrová skála, jež chová na temeni svém roztomilý zámeček. Okrouhlá stavba ta je opatřena četnými otevřenými galeriemi a několika vížkami, zdi jsou natřeny pestrými sice, ale vhodnými barvami, a s potěšením utkví na ní oko, neboť vyhlíží z daleka jako bohatý květ na bujně křovině.

Skála ta viděla povstávati říši Azteků, nesla skvělé paláce králů azteckých, byla svědkem, jak hrstka dobrodruhů dobyla ohromné říše a zničila slavný národ, musila skloniti šíji svou před dobrodruhy těmi, dožila se toho zadostučinění, že spatřila je po stoletích prchati ze země, u nohou jejich ozýval se jasot osvobozeného národu a ryk nových bojů za svobodu — a nic se na ní nezměnilo nežli dílo, kteréž postavily na ní a bořily zase ruce lidské. Pln života býval kdysi Chapultepec (č. Čapultepek), letní toto sídlo vládařů mexických; dnes jest jen pouhým stínem toho, čím býval jindy.

Za Azteků byl Chapultepec takřka posvátným sídlem králů jejich. Skvělý palác zaujímal téměř skály, palác, jenž sloužil králům za živa i po smrti. Vlny jezera Texcoco dosahovaly za Montezumy s jedné strany až k patě jeho, s ostatních stran šířily se na mnoho mil skvělé zahrady, a na skále vytesány byly postavy krále toho a jeho otce, jež zachovaly se až do polovice minulého století. S podivením hleděli odsud Španělé na hlavní město, a uchvácení procházeli se zahradami, jež chovaly cypřiše, tehda již několik století staré. Skála a cypřiše tyto jsou to jediné, co uchovalo se z oněch dob na naše časy, i ač nepatrné to zbytky bývalé krásy, jsou přece památkami skvělými.

Cypřiše Chapultepecké jsou pověstny po celém Mexiku. Není jich mnoho, avšak jsou tak ohromné a přes velké stáří tak zdravé, že nemnoho nalezne se stromů ve světě jim rovných. Dvacet dobrých kroků nestačí obejít kmen, a k vrcholu hledí člověk udiven, že tak ohromné výše mohl dosáhnouti, nejso ničím kryt před větry a nepohodou. Ale nejen velikost naznačuje jich stáří, i celý ostatní zevnějšek je připomíná. Veškeré nesčíslné větve jsou totiž pokryty bílou, vláknitou rostlinou cizopasnou, vlas starců nazvanou, kterážto, tak na nich rozbujněla, že skoro není ani zeleň viděti. Vyhlížíjí jako bělohlaví starci, a kdykoli zaseleští větvík parkem, kývají hlavami, jakoby divily se, že dovedly přestáti tolik bouří života.

Palác Montezumův zmizel a marques de Galvez, místokrál španělský, zbudoval na jeho místě ohromným nákladem letní hrad pro sebe a své nástupce. Ale čas podemlel jeho zdi, jezero táhlo se zvolna zpět od něho, jak činí to pochybníci vůči milostníku, od něhož přízeň královská se odvrátila; zahrady zdívočely, a z Chapultepeku stal se znenáhla opuštěnec, jenž stále hloub klesal a úplně své zkáze vstříc krácel.

Teprv arcivévoda Maximilian — Mexičané jinak ho nenazývají, neuznávajíce císařství jeho — smiloval se nad ním. On, jenžto dovedl na oně skále, již omývají vlny Adrie, vykouzliti rajske takořka sídlo, ocenil krásnou polohu Chapultepeku a chutě pustil se do práce, aby opatřil si náhradu za vzdálené Miramare. Zříceniny starého hradu dílem opraveny a dílem odstraněny, aby učinily místo budově nové, dvory proměněny v zahrady s fontanami a se sochami; na skálu, na kteroužto vedla posud jen stezka pro pěší, zdělána pohodlná silnice, a park upraven a zveleben způsobem velikolepým. Vystavěny zvláštní domy pro divoká zvířata, rybníky a fontany založeny a jeskyně ve skále upraveny. Flora mexická

skvěla se tu v nejkrásnějších svých květech, v zámku pořádány skvělé slavnosti dvorní, v parku při báječném osvětlení noční radovánky, a na rybnících roztomile upravených regaty. Nádherný život císařských dvorů rozvinul se ve stínu a v okolí prastarých těch cypřišů. Avšak netrval dlouho. Šest výstřelů v Querataru učinilo mu konec snad na vždy.

Dnes není mimo zachovaný zámek o životě tom ani památka. U vrat do parku odpočívá v chládku několik mexických vojáků, zvěřince jsou opuštěny, cesty zarůstají travou, rybníky jsou plny nečistoty a stojící v nich voda na jednom místě zapáchá, ohrady okolo nich jsou pobořeny, záhony zdivočilé — vše je v rukou divoké přírody, jež plnou a nezřízenou silou svou vůkol se rozkládá; jen ta cesta a zámeček se svými zahrádkami jsou zachovány.

Zvláštní pocit zmocňuje se zajisté každého, když kráčí spustlými místy, jež mají za sebou velikou minulost, tak jako když hledí na mrtvolu neb pozůstatky velkého muže. Místem takovým, mrtvolou takovou jest Chapultepec. V tajemném tom tichu, ničím nepřerušovaném, a v luzném stínu odvěkých cypřišů zalétá duch v doby dávné, v nichž zbytky ty, jež okolo sebe zří, nabývají života, v nichž vše to, co ze starých upomínek azteckých naplňuje fantasií, takoruka se vtulje a v divoké směsici s novějšími událostmi mozkem se prohání.

Pověstné plovoucí zahrady mexické, tak zvané chinampas (čti čin.), líčí vlastenský náš cestovatel (na str. 169) takto:

Od břehů jezerních odtrhl se mnohdy kus půdy, kterážto držána jsouc pohromadě kořeny bylin a stromů, tak dlouho po jezeře plula, až ji vlny buď zcela rozmetaly aneb zase ku břehu přihnaly, s nimž opět po veselém výletu spojití se mohla. První Aztekové, kteříž netrpěli právě přílišným přebytkem půdy, viděli v okolnosti této pokynuti přírody a osvojili si myšlénku. Srobili silné vory z rostlin vláknitých, vyplnili a upravili je tak, že byly s to unésti řádnou tíž, vynášeli bahno ze dna jezera a utvořili si takto velice úrodná pole, na nichž pěstovali hlavně zeleniny pro trh Tenochtitlanský, a jež oplývala jednou z nejdůležitějších podmínek úrody v tropech, totiž vláhou. Ostrávek takový mohl sice trpěti za dob bouřlivých a byl pak také vydán vlnám v šanc, avšak nebylo to asi tak zlé, neboť Španělové našli jich na jezerech počet ohromný. Naproti tomu však mohl majetník zaměřiti kamkoliv mu bylo líbo, pomocí dlouhých vesel mohl plaviti se kam chtěl.

Dokud domy Tenochtitlanu stavěny byly na jehlách v jezeře, a ulicemi bylo lze jen na loďkách jezdit, v dobách těch bylo možno se zahrádami těmito přiblížit se městu docela a pohodlně odbyti takto své ovoce. Avšak to přestalo, když jezero zahránno z města a ulice pevnou zemí vyplněny. Tím přestala také zlatá doba zahrad těch, avšak udržely se přece ještě, arci v nepatrném počtu, až i na naše časy. Lze jich spatřiti již jen na jezeře Chalco, avšak jsou již valně sešlé.

Většina dřívějších plovoucích zahrad stala se již pevnou zemí. Přirazily ku břehu, majetník neměl více potřebí cestovati se svou zahradou po jezeře, poněvadž buď našel stálého odbytu pro ovoce její na určitém místě, či potřeboval ho sám pro sebe a svou rodinu, aneb opustil zahradu docela. Tato spojila se pak s břehem, volným nánosem nabyla pevného podkladu, a takž zcela přirozeno, že pevně usazené takové chinampas jsou rozkošnými kusy přeúrodné půdy. Bařinatá krajina mezi jezery Chalco a Texcoco jest velice bohatá takovými plovoucími zahrádami na pensi.

Nejdůležitější přístavní město v republice mexické jest Veracruz při zálivu Mexickém, kde soustřeďuje se celý skoro obchod s cizinou. Přístav jest otevřen, poměrně mělký a lodím nebezpečný, neboť nechrání před severními větry, jež zuří tu počátkem zimy a hrozné škody působí. Uprostřed vypíná se na nízké skále hmotná pevnůstka San Juan de Ulloa s vysokou světlárnou. Zde ponejprv

roku 1519 přistál Cortez a založil město Veracruz co první španělskou osadu na půdě mexické; tvrz San Juan de Ulloa bylo poslední místo na téže půdě, jež drželi Španělové, až jim je roku 1829 republikánský general Barragan odňal. S hlavním městem spojena jest Veracruz železnici, jedinou to v celé republice.

Veracruz (vypravuje Štolba na str. 9.) není městem velikým. Jest hlavou státu Veracruzského a nechová více než 10.000 obyvatelů, kterýžto počet as tak brzy valně nevzroste, neboť bašty, celé město obklopující, vadí jeho rozšíření, a žlutá zimmnice, tato kletba všech nízkou ležících měst Mexického zálivu, odstraňuje i cizince i tuzemce od usazení se. Avšak město samo jest velmi slušné a dosti výstavné. Rovné a pod pravým úhlem se křižující, široké ulice vybihají od náměstí na všechny strany, a domy, s části prostornými podloubími opatřené, jsou vesměs kamenné. Nejroztomilejším místěčkem však celého města jest náměstí. V středu jeho jest rozkošná tropická zahrada, plná pestrých květův a krásnolistých stromův, jež řadí se symetricky kolem ohromného kovového vodotrysku, jehož četné figury vodu z úst metají.

Zvláště vynikajících budov mimo celnici ve Veracruzu není. Katedrála, zájímající skoro celou jednu stranu náměstí, neposkytuje mimo krásnou svou mosaikovou kopuli nic zvláštního, až na to, že je poseta takřka zapiloty, černými ptáky, kteří patří k inventáři města, zastávající důležitou službu zdravotní policie, neboť všechny mršiny a odpady zmizí ihned v důkladném jich žaludku.

Kupecké kasino jest dům nádherně upravený a zajímavý také tím, že mahagonové schody, nábytek, parkety a nádoba pochází z pozůstalosti — císaře Maximiliana. Vedle nádherného sálu jest malá ale drahocenná bibliotéka, jejížto perlou jest dílo lorda Kingsborougha „The antiquities of Mexico. London 1830—1848.“ Lord tento věnoval život svůj prozkoumání velikolepých starožitností mexických, o jichžto bohatosti nemáme v Evropě takorážka ani pojmu, a jmění své vydání ohromného obrázkového díla o starožitnostech těchto. Obsahuje 9 svazků v největším archovém formátu, obrazy jsou provedeny výtečnými umělci a malovány malíři, kteří sami byli dobrými znateli věci. Exemplářů díla toho jest jen malý počet, neboť mezi tiskem vyhořela tiskárna, a všechny ty drahocenné desky obrázkové padly pryč nemilosrdnému ohni za obět. Okolnost ta, jakož i malba umělecká zdrazily dílo tak, že cení je kasino na 200.000 franků. Nermalovaný exemplář stojí 40.000 franků. Ubohý autor přišel na mizinu; zemřel dříve nežli bylo dílo dotištěno.

Zmíním-li se ještě o velmi zajímavých lázních, jež upraveny jsou s orientální fantasií, a chovající uprostřed bohatou tropickou zahradu poskytují všeho, čeho jen tělo v tom dusném parnu žádati může, dotknul jsem se již všech budov jež zasluhují zmínky.

Parno panna je ve Veracruzu v letě brozné; proto vyhlíží také město tak vymřelé, zvláště od 11 do 3 hodin odpoledne. V hodinách těch odpočívá všechna práce, a lidé a zvířata hoví si v chládku. Teprve k večeru ozíví se okna a ulice, a vše spěchá na náměstí neb na alamedu, která nachází se mimo město. V horkých těch hodinách jsou kavárny velmi hledány. „Led, led!“ volá tu vše jedním hlasem, a ledu dost, neboť každého odpůldne přiváží vlak veliké balvany ledu, kterýžto zdobí skvělé téměř přes 17.000 stop vysokého vulkánu Orizaby, drahou jen několik hodin vzdáleného. Led je tvrdý jako kámen, a přiváží se zabalen v sušenou a rozkouskovanou kůru. Drahý je dost, ale kdo chce se ochladit přirozeným a nikoliv umělé vyrobeným ledem v krajinách tropických, ať za to pořádně platí. Toho náhledu jsou aspoň páni kavárníci. Nedostaví-li se někdy vlak s ledem, jest Veracruz pohroužena v bolný smutek, neboť musí zůstati po celou noc a den bez ochlazení, což jest nejhorší jak pro nemocné vůbec a pro ty zvláště, jež popadla žlutá zimnice.

Kdo cestuje Mexikem, neopomine navštívení Pueblu, pověstnou pro svou katedrálu. Poslyšme, co vypravuje o ní Štolba (strana 179 a sled.).

„Puebla jest nejkrásnější město mexické,“ slyšel jsem v Mexiku velmi často povídati, „mnohem krásnější nežli hlavní město.“

Tomu není tak. Hezká je Puebla a bývala zajisté krásnější; dnes však již vůči hlede hyne. Železná dráha ji zabila. Spojili totiž Veracruz s Mexikem, nechavše Pueblu stranou. Nepomohlo jí více, že vystavěli pak z Apizaga pro ni zvláštní trať. Jsouc stanicí mezi Veracruzem a hlavním městem byla by městem důležitým, kterým: by musilo projíti vše, co země posílá do ciziny a co z ciziny přiváží; nyní jest jen konečným bodem trati, která leží mimo hlavní tepnu mexickou. A pak, trať ta přiblížila ji tak k hlavnímu městu, že jest nyní pouhým jeho předměstím.

Puebla stárne. Je výstavná, má krásné náměstí s krásnou a bohatou katedrálou, pěkné ulice, veliké a elegantní krámy, tři divadla, krásné alamedy atd., ale v ulicích je mrtvo, v divadlech hraje se velmi nepravdivé a obyvatelstva ubývá. Roku 1863 bylo ho přes 68.000, v jednom roce od otevření dráhy puebelské ubylo ho deset tisíc. Tak aspoň mne v Pueble ujišťováno.

Puebla jest podobně stavěna jako hlavní město Mexiko; uprostřed velké, pěkné náměstí, k němuž běží pravidelné a rovné ulice, kteréžto protínajíce se vždy jen pravým úhlem celou Pueblu v pravidelné čtverhrany rozdělují. Avšak zevnějšek města jest méně skvělý. Mnoho domů zevně jest úplně bez oken; mají okna jen uvnitř do rozkošných těch a bohatých nádvorí mexických; většina budov je zcela jednoduchá, některé jsou ale velice vyšňořeny, mnohdy arci až i velmi směšně. Hlavní ozdoby Puebelských domů záležejí v tom, že v červené cihlové půdě provedou se pomocí porcelánových desek rozličné ornamenty, figury, ano i celé skupiny. Zvláštního rázu dodávají však městu bezčetné trubice, jež odvádějí vodu se střeš na ulici. Vychívají na několik stop, aby voda nepadala na chodník, a mají obyčejně velmi fantastické a komické formy. Tu vystrkuje hlavu divoký drak a chrlí místo ohně špinavou vodu; vedle něho čouhá dělo, ale nic z něho nevyletí, leda kousek rozdrobené cihly neb malty; tam prská had, onde lidská hlava na dlouhém krku, pak kajman atd., a za silného deště vyhlížejí ulice Puebelské tak, jakoby všechny ty trubice spočívaly na lesklých vodních sloupcích.

K největším vzácnostem Pueble ano celého Mexika náleží bez odporu katedrála Puebelská. Uprostřed velkého náměstí vypíná se velebná stavba, s dvěma věžmi v čele, a vejdeš-li do vnitř, pochopíš zcela dobře, jak mohla povstati pověst, že ji pomáhali stavět andělé. Čtyry řady po devíti mohutných sloupech nesou krásnou kopuli a pěknou klenbu chrámovou, a každý sloup vyhlíží, jakoby tvořili ho sloupy čtyry. Prostor mezi druhým a třetím sloupem obou prostředních řad je uzavřen krásně pracovanými kovovými stěnami a chová sedadla pro kněžstvo, nad nimiž vypínají se varhany, a odtud běží prostředkem chrámu uzavřená s obou stran chodba k tak zvanému pohřebišti biskupů.

Mezi sedmým a osmým sloupem prostředních dvou řad jest zavěšením červených sametových opon upraven prostor s tří stran uzavřený, v němž nalezá se neveliký ale překrásný a přebohatý řecký chrámek, vystavěný ze všech druhů mramorů, jaké Mexiko chová. Zpodní část sestává z mramoru zelenavého, v nějž vloženy jsou černé desky. Na čtyřech stranách vypínají se vždy čtyry červené rýhované sloupy, jichž rýhy jsou zlatem vykládány a nesou kopuli, na kteréžto spočívají čtyři andělé, klanící se velké soše panny Marie z ryzího zlata. Mezi sloupy jsou čtyry oltáře ze šedivého mramoru a po stranách oltářů těch veliké sloupy biskupů, kteřížto nalezli odpočinku v hrobce chrámku tohoto. Nehledě ani k ohromné ceně chrámku, jeho soch a zlatých i stříbrných svíců, nutno uznati, že pohled na něj je skutečně pěkný, neboť při vši své bohatosti vyniká takou jednoduchostí, že líší se velmi prospěšně od oltářů četných těch kaplí kolkolem, jež přeplněny jsou křiklavými ozdobami.

Za pohřebišťem na konci chrámu nalezá se teprve hlavní oltář a stranou poklad katedrály, jež za zpropitné rád ti ukáže některý kněz. Poklad ten jest po celé republice pověstným a záležel až do nedávna nejen v drahocenném kostelním náčiní, nýbrž i ve velkém množství hotových peněz. Avšak kdykoli vypuklo nějaké povstání — tak vypráví ti s bolestným vzdechnutím kněz — navštívili povstalci ihned poklad ten a ryvali penize a všelijaké jiné drobnosti na — trakařích. S nouzí jen podařilo se prý zachovati posvátné nádoby. Tak kněz,

avšak veřejné mínění tvrdí, že nemá se to s pokladem tím tak bledě, nýbrž, že přes všechny ztráty, jež vzal, náleží přece posud k nejznamenitějším v celé zemi. ---

Devět desetin obyvatelstva mexického jsou Indiáni a smíšenci nejrozličnějších stupňů, jaké jsme svrchu vypočetli od bledozluté až do tmavoměděvé pleti. Mužové jsou po pravidlu dobře rostlí, vysocí a svalnatí, ženy naproti tomu malé a slabé. Co do krásy těchto, obyčejně tak vyhlášené, nepotkáváme se v mnohém městě ani s jediným obličejem, jež by Evropan mohl nazvati krásným, nebo jen třeba hezkým. Skoro všechny mají veliké černé oči, nápadně bílé pravidelné zuby a hojné jak havran černé vlasy. Ale to jest také všecko. Naproti tomu zohyzduje obličej šeredný nos, veliká ústa a vysedlé lícní kosti. Samy sebou se rozumí, že to neplatí o ženském pohlaví čistě španělské krve. Zevnějšek kreolek vyniká nad zevnějšek mužův, jsouť lepého vzrostu, mají krásné oko a krásný vlas, obličej zajímavý, sličný, často krásný. V horkých částech země vyžaduje podnebí кроj velmi lehký. Ženy tedy nosí lehoučké sukně živých barev, jednoduchou bílou bavlněnou košili, a vyjdou-li z domu, přehodí přes hlavu a ramena tak zvaný rebozo. Mužové lepších stavův oblékají už jenom velmi zřídka národní charro, leda k jízdě na koni. V provinciálních městech jsou dámské toalety tak nevkusné jak jen možná.

Třídy zámožné a bohaté libují sobě v okázalém přepychu, který velmi často přechází v nesmyslnou marnochlubnost, což obzvláště platí o jíздеckém obleku pánů. Na veřejných místech objevují se většim dílem koňmo v národním kroji, kdežto doma anebo pěšky jdouce nosí obyčejný francouzský oděv. Veliký sombrero, klobouk to se širokou střešou, přesahující až přes ramena, ozdobený zlatými šňůrami, tmavá kazajka s četnými stříbrnými knoflíčky, bohatě zlatem a stříbrem krupčovaně zapateros, vrchní spodky jen přes kolena sahající, upevněné na těle pasem, jsou oblek velmi slušný, a jako jezdec, tak ozdoben jest i jeho kůň.

Celý život Mexičanů jest docela far niente, sladká zahálka; nikdy je nevidíme spěchati horlivě za nějakým povoláním anebo nějakou prací se zabývati. Oni vstávají časně ráno, dámy celé v závoj zahaleny jdou do kostela, pánové odbyvají ranní projížďku. Po procházce na alamedě ustraní se všichni v domácnost, načež obyčejně vezme se lázeň. Koupele nacházejí se v každém domě, v každé ulici však jsou i lázně veřejné, co nejpohodlněji zařízené. Často viděti jest Mexičanky s rozpuštěnými hojnými vlasy, které jim kolem ramen vlají a téměř až k patám sahají, procházeti se na terasách domů, aby si je usušily. Strojním se uplyne pomalu čas; jsou-li v domě děti, tedy se dívají rodiče jejich hrám. Nikde nejsou děti tak tiché a dobře zvedené jako v Mexiku. Obyčejně bývají velmi útlé, rychle se vyvíjejí a záhy dospívají. Avšak úžasno jest, jak veliká část dětí hyne a to i v bohatých rodinách, kde se jim všeho potřebného ošetřování dostává. Ale přestane se divit vidouce způsob jejich vychování. Paní jsou obyčejně slabounké, a způsob života jejich neposkytuje jim žádného posílení. Vdávají se čtrnácti, patnáctileté; nadšení dítek jest velmi hojné, patnáct i osmnáct porodů jedné matky není nic vzácného. Děti přicházejí pak na svět velmi útlé, matky, které je náruživě milují, samy je kojí a od malickosti s nimi se mazlí, zacházejíce s nimi jako s loutkami. Časně ráno, sotva že slunce vyšlo, nezaplašíc ani ještě citelně chladno, viděl jsem nositi malé dítky slídně oblečené, s nahým krkem a nahýma rukama, na alamedu. Svěření jsou úplně mladým děvčatům indiánským, ani pak v nejbohatších domech nedávají se k ošetřování zkušeným ženám.

V nejtěplejším věku berou je matky s sebou na večerní projížďku, která počíná teprv v šest hodin, kde chladno již jest velmi citelné, a přece sedí ta slabá stvořeníčka u otevřených oken kočárů polonahá, stávající se obětí nerozumné vychloubovosti rodičů. Když povyroستou, navštěvují na několik hodin denně veřejnou školu nebo pensionát. Hraběnka Paula Koloničová\*) navštívila jednu takovou školu a mluvila s ředitelkou její, francouzskou klášternicí, která s několika spoleptičkami obstarávala vyučování děvčat. Ředitelka ji ujišťovala, že nikde neviděla tak učenlivé, poslušné a dobře zvedené dívky jako zde. „U nás,“ pravila, „jsou to praví diblíci, ale zde jsou to malí andělíčkové.“ Avšak ony velmi záhy postrádají dětské přímesty a prostoduchosti, rozum jejich vyvíjí se ku podivu rychle, ale již po dvanáctém roce přestává všecken další pokrok, a velká část jich umírá v útlém mládí.

Život mexických paní podobá se životu rostliny v skleněníku. Mezi dvanáctou a jednou hodinou zasedne se k masité snídani, která sestává z jídel národních. Mezi těmito první místo zaujímají tortily (tortillas) a frijoles (č. fricholes). Tortily jsou chléb kukuřicový, který se připravuje takto. K masivnímu plochému kameni, spočívajícímu na třech neb více nohách, přiklekne Indiánka v nejlehčích nedbalkách a tře kamenným válcem polorozemělnou a navlhčenou kukuřici tak dlouho, až se utvoří husté těsto. Z toho dělá tenounké placičky as jako talíř veliké, a hází je na plech neb kámen k ohni připravený. Tortily jedí se teplé, připravují se ku každému jídlu zvlášť, a nalezají se nejenom v chaloupkách chudiny, nýbrž i v palácích bohatců, arci že jsou pak z jemné mouky a že natírají se rozličnými masťotami. Frijoles jsou malé černé boby, které zvlášť v okolí veracruzském výborné se daří, déle vařené barvu čokoladovou přijímají a dobrý a chutný pokrm dávají. Cizinec musí jim sice teprv zvykat, ale zvykna obliíbí si je neméně nežli rozený Mexičan. Odpolední doba věnována jest přijímání a odbývání návštěv, načež následuje oběd. V celku se s kuchyní mexickou nespíná spřízněje žaludek evropský. Ke všem jídlům, i k sladkým, užívá se u velikém množství pepřového sádla; dobrá polévka jest věci téměř úplně neznámou. Nejlepší jídlo mexické jsou tak zvané tamales, krutí maso zadělávané s chilským pepřem, rajskými jablky a jiným kořením, které smíšené s moukou kukuřicovou zaobalí se do listů kukuřicových a v páře vaří. Káva, již v Mexiku rostou výtečné druhy, připravuje se tak bídne, že nelze jí požití; za to čokoláda, k níž přidává se skofice, jest výborná a mnoho se jí pije. Stupeň vzdělanosti Mexičanek i nejvyšších stavů jest velmi nízký, v rukou jejich nevidíme žádnou jinou knihu, leč modlitební, psaní jejich prozrazují ruku necvičenou. Nevědomost jejich jest úžasná, o zeměpisu a dějinách nemají ani zdání. Z Evropy znají toliko Španělsko, odkud pocházejí, Řím, kde bydlí papež, a Paříž, která jim posílá své mody. O jiných zemích a národech nemají ani tušení.

Avšak o mnoho lépe nevypadá to ani s muži, alespoň v třídách nižších, a jest pochybné, zdali čtvrtina veškerého obyvatelstva umí číst a psát. Národ jest přísně katolický, ale skutečně věřící jsou jen nižší třídy, u nichž však víra smíšená jest se slepou pověrou, s veliké části původu ještě indianského. Třídy vzdělanější naproti tomu se sice účastňují všech obřadů církevních, ale věří velmi málo anebo nic. Nižší třídy vždy ještě jsou slepě oddány svým kněžím, jakkoliv v posledních letech vláda republikánská přísnými zákony hleděla obmeziti vliv duchovenstva. Tak ještě roku 1874 upálil lid jednu čarodějnici. V Mexiku nachází se též nečetná obec protestantská, skládající se ze samých cizinců, která dle stávajících zákonů požívá

\*) Eine Reise nach Mexico im Jahre 1864. Wien 1867.





J. Otto v Pr. m.

PŘÍPRAVA TORTILL V MEXIKU  
(počíta z kukuřice).

úplné svobody náboženské; velice však jsou na omylu ti, kteří se domnívají, že by se protestantství mohlo šířit mezi domácím obyvatelstvem mexickým, vyjma některé jednotlivé proselyty.

Nápadná a velice charakteristická jest všeobecná netečnost a bezráznost mexického lidu, která částečně vysvětliti se dá panující veřejnou nejistotou a ustavičnými pronunciamenti. Jmenovitě Kreol staví se sice dosti udatným, vlastně však jest více chvástavým. Zbraně miluje Mexičan velice, sotva kde viděti tak krásné revolvery a pistole s drahocennými rukojetmi a zlatem i stříbrem vykládanými hlavními; bez nich ani takořka nevyjde na ulici; to však mu nevádí, aby mnohdy, přepadnou-li jej bandité, nevydal jim vše co má, i tu krásnou zbraň, kterou vzal s sebou, aby se jim bránil. K panující nejistotě přispívá nemálo nedostatek komunikačních prostředků, kterým se velice ztěžuje doprava zboží a podporuje loupežnictví. Druhou podporu nacházejí loupežníci v neustálých občanských válkách, vydávající se za guerilu té neb oné strany válčící a pod tou zástěrou unikající trestům. Ostatně bývají bandité v dobrém srozumění s úřady, jimž často prokazují dobré služby. Jeť pak mexické banditství takřka systematicky zorganizováno k vydírání cestovatelů na každý způsob, a tentýž „guerila“, který hotov jest počítati si na vás se soudruhy svými na osamělém místě, bude vás za slušný plat provázeti na cestě jako váš ochránce. Celkem také loupežné přepady málo kdy bývají spojeny s krveprolitím, neboť jednak Mexičan nesnadno postaví se na odpor loupežníku, bera s sebou na cestu jen málo peněz, jež rád oželf, vykoupí-li se jimi z rukou banditských; jednak sami bandité nemají dosti zmužilosti, a vrazí-li na rozhodný odpor, brávají nohy na ramena.

Až odporná jest zdvořilost Mexičanů, jížto není rovno na světě a která záleží v samých přemrštěně úslužných slovech, při nichž Mexičan ani na nic nemyslí. Řekneš-li: „Máte krásného koně,“ odpoví hned sladce: „Ten kůň je Váš“. Avšak nikomu nesmí připadnouti, aby jej vzal za slovo. Jest to pouhá zdvořilost, která vyžaduje zase zdvořilost, a bráti nabízené věci bylo by největší nezdvořilostí. Narodí-li se Mexičanu dítě, oznamuje to přátelům svým slovy: „N. N. a jeho choť nabízejí Vám služebníka, jenž narodil se toho a toho dne.“

V Mexiku pijí se velmi silné kořalky, i cizinec naučí se tomu záhy. Kreol pije sice také, ale nikdo nemůže mu vytýkati, že by byl pijanem, náležít on mezi nejstřízlivější národy celého světa. Opak jeho jest Indián, který při popíjení na všecko jiné zapomíná. Indiáni mají mnoho nápojů, jež sami si připravují z rozličných rostlin a

ovocných plodů, nejprřednější však jest pulque (č. pulke), tekutina to jako mléko bílá, působící velmi prudce na smysly. Přípravování její děje se takto: Na rozlehlých polích jest nasázena agava, u nás pod nepravým jmenem aloe známá, jež nepotřebuje žádné péče a žádného téměř opatrování, rostouc bujně na každé suché a skalnaté půdě. Teprva v osmém, někdy až ve čtrnáctém roce dospěje a počíná zakládati na květy. V tom místě, v tak zvaném srdci rostliny, vyřízne se kuželovitá prohlubeň, a ta každého rána i večera naplňuje se šťávou, která se odtud vybírá, což trvá obyčejně 4 až 5 měsíců. Takových agav 40 neb 50 tisíc tvoří bohatství takorba nezničitelné, neboť ani sucho ani mokro, ani horko ani chladno tuhým těm rostlinám neškodí. Nashíraná šťáva nechá se vykvasiti a prodává se pak v nesčetných zvláštních krčmách.

Všickni Mexičané jsou náruživí hráči, obzvláště Kreolové. Kreol hraje s nevídanou odvahou a nehýbe se od hry pokud nemusí. Prohraje všechno co má, sedlo, koně, ano hraje i o nemovitý majetek svůj, a mnohdy, když vyjde otec mezi přátele, netuší rodina, že spí poslední noc v domě svém. Zvláštní při tom jest to, že vášnivý tento syn ohnivě přírody jest nejchladnokrevnější hráč na světě. S největší chladností prohrává ohromné sumy a stejnou chladností je shrabuje. „Dnes ty, zítra já“, těší sám sebe a znova pouští se do hry.

Jinou slabou stránkou kreolovou jest pýcha jeho na čistotu své krve. Sebe zarytější aristokrat evropský nemůže neúprosněji bdíti nad zachováním domnělé té čistoty, a větší neštěstí nemůže Kreola potkat, než odváží-li se syn neb dcera nakloniti se v lásce k někte-  
rému tvorů krve smíšené.

Za to velmi pěknou stránkou povahy kreolovy jest úcta a láska k rodičům, kterážto jeví se nejenom ve slovech, kreol — a to platí též o většině mesticů — nedovolí sobě nikdy ani příkrého slova proti otci a matce; přání jejich jest mu rozkazem, a může-li něčím ulehčiti osud jejich, učiní to zajisté.

### Další rozhled po kraji.

Na straně tichomořské jsou nejdůležitější přístavy mexické Akapulko a Mazatlan. Z těch Akapulko má polohu velmi nezdravou a trpí častými zemětřeseními. Proto, jakkoli přístav jeho jest výborný, nemá více obyvatelstva nežli nanejvýše 5000 duší, mezi nimiž i Číňané čteně jsou zastoupeni. V zimě odbývají se tu veliké trhy. Odtud vypravovány bývaly druhdy španělské galiony se stříbrem do Evropy.



BARRANKY V MEXIKU.

Mazatlan leží severně od Akapulka pod samým obrátníkem raka, a cestovatele od severu přicházejícího upomíná horoucí parno, že vstoupil do pásma tropického. Od moře viděn poskytuje Mazatlan, ležící v stínu palem a obrovských stromů bananových, pohled malebný, ale příznivý dojem ten ihned jest zrušen, jakmile vkročíme do města samého. Obyvatelstvo čítá asi 20.000 hlav, převahou mesticů; v lepších čtvrtích bydlí též něco potomků čisté krve španělské, v okolí města výhradně Indiáni.

Dobrá přístav jest též Manzanillo, kde největší lodi mohou se bezpečně zakotviti. Obchod jest ve všech těchto přístavech velmi



Sopka Colima.

čilý, ale nachází se výhradně v rukou cizinců, jmenovitě několika firem Hamburských.

Manzanillo považuje se za přístav města Colimy, obklopené kolem horami, nad nimiž se povznáší sopka Colimská, která, od roku 1818 odpočívavši, dne 13. června 1869 započala novou činnost. Před Španěly stávalo tu město indiánské, na jehož místě vystavěna jest moderní Colima čítající 25.000 obyvatelů, větším dílem Indiánů a mesticů. Za příčinou vyšší polohy (450 metrů nad mořem) má Colima podnebí zdravější nežli místa pobřežní, a teplota jest o něco nižší. Při tom všem jest horko vždy ještě značné, a procházka dlouhými ulicemi města v době polední jest úloha dosti krušná. Domy mají větším dílem jen přízemí a střechu plochou, na ulici pak žádných

oken, a tento jednotvárný stavební sloh převládá v celém západním Mexiku. Město pohříženo jest v hluboké ticho a klid, všechen čilejší život soustřeďuje se na velikém náměstí a na alamedě. Městem protéká malá řička Rio de Colima, v blízkém sousedství města leží překrásné ovocné sady, jichž bujnost vegetace nelze vyliciti žádným popisem.

Západní část Mexika, jejížto svah kloní se k Tichému oceanu, jest v kulturním ohledu mnohem pozadu za částí východní, která udržuje mnohem živější styky s Evropou a byla povždy skoro výhradním jevištěm politických dějin země. Proto má východ Mexika měrou mnohem vyšší ráz evropský, jakož i poměrně mnohem větší procento kreolů tu žije nežli na západě, který náleží skoro úplně Indiánům.

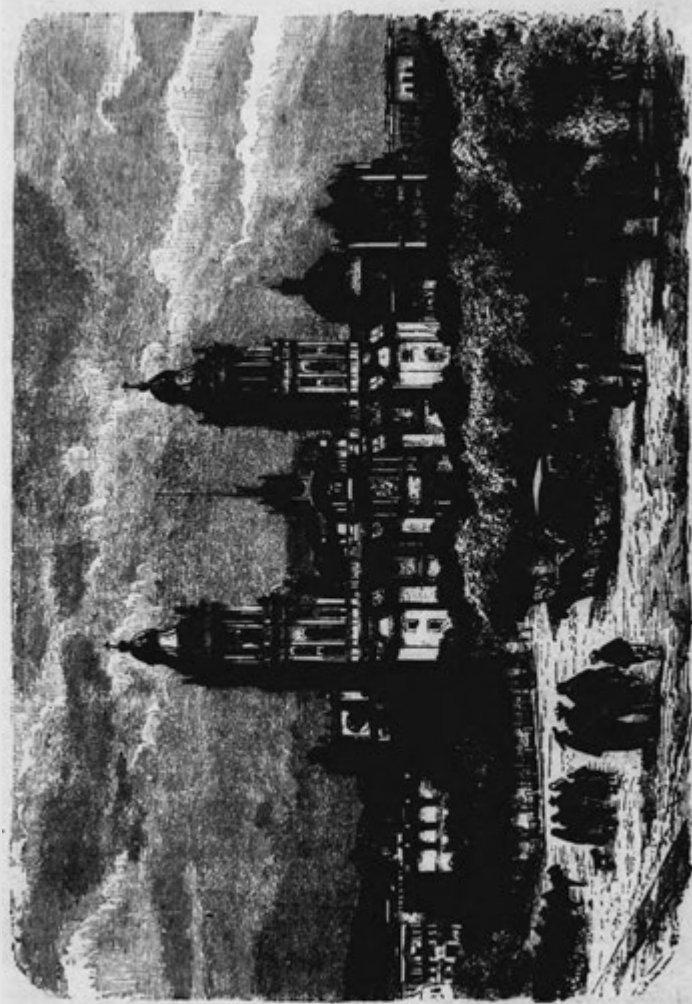
Zajímavé vylicení krajin těchto podal John Lewis Geiger,\*) z jehož cestopisu tuto některé výňatky položíme.

Další cestu do města Guadalaxary (vypravuje) nastoupiti jsme mohli jenom s ozbrojeným průvodem, poněvadž silnice až do Zapotlanu vyhlášena jest vůbec za velmi nebezpečnou. Silnice jest nade všechen popis bídná, avšak nemáme žádného práva, uvalovati odpovědnost za to dřívější despotické zeměsprávců, neboť původně byla silnice dobře založena i stavěna, ale v době svobody stihl ji úpadek, tak jako mnoho jiných věcí. Vystupující napotád výše pobřežujeme nejdříve kokosové palmy, kdežto tužší banan vytrvává déle; pak spatříme bohatá pole rejšová a kukuricová, cukrovou třtinu, bavlnu a tabák, ale v celku vždy jenom málo vzdělané půdy. Před Tonilou musila býti překročena Barranca del Arenal, první z těchto pro Mexiko charakteristických propastí, s jakými se na této cestě častěji setkáváme. Okolí Toliny u paty obrovské sopky Colimské (Volcan de Colima) jest nad míru libezné. Z jícnu sopky té, povstaleho na jejím boku při výbuchu, jenž udál se před šesti lety, vystupovaly lehounké páry; asi 8 km. dále na sever vystupuje jiný obrovský kužel, vyhaslá sopka Pico helado, jehož výška tak jako výška Colimy obnáší 3350 m. nad hladinou mořskou. Cesta vede přes staré proudy lavy, kterých se cestovatelé nemálo děší.

Nyní octnul se náš cestovatel v státu Xalisku, zlopověstném pro četné roty loupežnické. Bylo mu překročiti Barranku de Beltran, jednu z roklí, které velice ztěžují spojení mezi Colimou a Zapotlanem, neboť s vozem tu naprosto nemožno jeti. Průvod bezpečnosti, daný cestovatelům v Colimě, sestával ze samých šibeníčníků, kteří by stejně ochotně byli hráli roli loupežníků, jako nyní poskytovali ochrany proti nim. Také obyvatelé Zapotlanu, města s ulicemi až k omrzení pravidelnými, mají špatnou pověst, ano v době nejhlubšího míru není v tamějším okolí bezpečno. Ba sami kněží brání jsou v podezření, jakoby se účastnili nekalého řemesla. Zapotlan jest jedno z nejstarších měst mexických a zove se jinak i Ciudad Guzman, ale výstavnost jeho není tak úhledná jako v Colimě. Nejdůležitější výrobky zdejší jsou rozličné druhy mýdla, pak druh rumu, nazvaný aguardiente de caña. V okolních horách nacházejí se rozličné nerosty, jmenovitě rumělka. Podnebí jest zde výborné, neboť město leží 1310 m. vysoko v pásmě tierra templada nazvaném.

Ze Zapotlanu vede silnice do Sajuly širokým údolím do bařinatých břehů malého jezera, kde světle červení kardinalové, kolibříci a vážní zapilotové s vrcholky stromových pohlížejí na pocestného. Po obou stranách jest silnice tato, jako všecky jiné v těch končinách, lemována četnými hrubými náhrobky na památku povražděných. Sajula, nejbližší větší zastávka, podobá se ve všem Zapotlanu, těšíc se z podnebí rovněž příjemného a z překrásné polohy ve výšce 1340 m.

\*) A pee pat Mexico; a narrative of a journey across the Republic from the Pacific to the Gulf in December 1873 and January 1874, London 1874.



HLAVNÍ CHRÁM V MEXIKU.

nad mořem, na úrodné planině a na blízku jezera Sajulského. V jezeře tom tvoří se v době plíště bílá sraženina alkalická, nazvaná tequesquite, které se v celém Mexiku používá při vyrábění mýdla. Odtud stává se silnice vždy blednější, až pak dostoupí rozsáhlé planiny výborně vzdělané. Zde leží město Santa Ana Acatlan, zlopověstné hnízdo loupežnické. Překročíme-li o něco dále nízký hřbet horaký, máme před sebou rozlehlou rovinu s četnými vesnicemi, samotami a dvorci (haciendas). Uprostřed roviny té leží Guadaluaxara, hlavní město státu Xalisko.

Stát Xalisko (č. Chal.), jeden z největších a nejslavnějších celé republiky, obsahuje největší část někdejšího španělského království Nové Galicie a má přes 900.000 obyvatelů. Guadaluaxara jest po Pueble nejdůležitější město mexické, jakkoli co do lidnatosti předčí nad ně Leon v státu Guanaxuato, čítajíc 90.000 obyv., kdežto Guadaluaxara má jich pouze 75.000. Město toto leží 1580 m. n. m. pod nebem skoro věčně blankytným. Jest tu katedrála velmi pěkná, zvenci modře a žlutě pomalovaná, veliký amfiteater pro štvance býků, které v celém ostatním Mexiku jsou zakázány, operní dům,



Katedrála v Guadaluaxare.

výborně zařízená nemocnice, nalezinec, do kterého i matky lepších stavů přinášejí děti své, aby se zbavily starosti o jich další vychování, chudinec, vyšší dívčí škola a několik novin. Hřbitov zdější (Cimiterio de Belen) jest daleko široko pověstný. Průmysl obmezuje se na vyrábění cukrovinek, jimiž město slyne, některé továrny bavlnické a velikou papírnu. Okolní Indiáni vyznačují se zvláštní umělostí, s jakou dělají velmi pěkné figurky hliněné, představující



všecky možné mexické národní typy. Velkoobchod jest skoro výhradně v rukou cizinců, Němců, Angličanů a Francouzů. Špatné silnice a panující loupežnictví jsou hlavními překážkami, proč blahobyť státu zkvétati nemůže. Obyvatelstvo má i v samém Mexiku nejhorší pověst pro lenost a loupeživost svou. Není tomu tak dávno, co vyzrazeno na samého policejního presidenta, že stojí v čele loupežníků a plagiariů (zajímačů lidí).

Posledního dne roku 1873 opustil Geiger Guadalararu, aby v bídném poštovním dostavníku nastoupil trapnou cestu po bídné silnici do hlavního města republiky. S počátku jest krajina rovná, ale nesmírně chudá. Zástupy žebráků, jmenovitě starých žen, kteří neduhy a tělesná zohavení svá nejhnušnějším způsobem na odiv stavěli, obklopovaly vůz pokaždé, kdykoliv zastavil ku přepřažení. Teprv na blízku tak zvaného Río Grande stávala se krajina úhlednější a úrodnější. Reka tato, jež starým Mexičanům slula Eskoitlan, vlévá se do Río de Lerma do rozsáhlého jezera Chapalaského a vytéká z něho do Río de Santiago, aby se ústila do oceanu. Celý břeh řeky té obnáší skoro 1000 km., a úžlabí jeho, 50—100 km. široké, jest velmi úrodné.

Na cestě do Guanaxuata minuvše město Tepatitlan (asi s 8000 obyvateli) octneme se uprostřed rozsáhlé hnědožluté písečné roviny, zajisté nejpustější to krajiny v celé republice. Teprv na blízku přívětivého městečka San Juan de los Lagos množí se opět haciendy, jichž ploty sestávají zde pravidelně z jistého druhu kaktusu. Nejbližší zastávka odtud jest v městě Lagos de Moreno, čítajícím 15.000 obyvatelů. V bídném tamějším hostinci setkal se Geiger s jistým členem kongresu mexického, mužem to rozsáhlých vědomostí, který po celé dva dni, co ho Geiger pozoroval, ani obličej ani ruce si nemyl.

Uraziv dalších 32 km. vkročil Geiger na půdu státu Guanaxuato, ze všech států mexických nejjádněji spravovaného, a na překrásnou rovinu, na které leží veliké město Leon de los Aldamas, mající 100.000 obyvatelů, vynikajících zvýšenější činností, a překonávající úhledností stavitelskou samo Guanaxuato, hlavní město státu. Domy jsou zde větší a někdy 3 až 4 patra mající. Ta okolnost však, že město není sídlem vládních úřadů, dává obyvatelstvu jeho jakýsi ráz šosáctví. Zde obzvlášť květe sedlářství, a nejlepší mexická sedla pocházejí odtud. Dále až do Silas, neveselého a špinavého to hnízda, jest úrodná rovina, za kterouž nastává Sierra de Comanja, krajina to horská, ve které leží město Guanaxuato.

Guanaxuato, založené roku 1554, upomíná stavitelským svým rázem na města starošpanělská, kde skupiny domů těsně jsou k sobě sraženy. V Guanaxuatě, kde nedostává se volného prostoru, mají mnohé domy 4 až i 5 poschodí. Obyvatelů čítá se 63.000, kteří se těší poměrně veliké bezpečnosti. Již od španělského podmanění slyne toto město pro své bohatství na kovy. Na ten čas vyváží se odtud stříbra i zlata každoročně asi za 18 milionů zlatých. Nejvýnosnější druhy dříví La Valenciana jest již dávno ve všech vrstvách svých až do hloubky 600 m. vodou zatopen. V posledních dvou letech podnikla jistá společnost úlohu, vodu vyčerpati a dobyté balvany křemelce roztloukati a roztápěti. K vylučování stříbra užívá se při tom amalgamu ze rtuti a síry. Čerpací stroj udržován jest v pohybu, vyjma malý parní stroj z Manchesteru přivezený, výhradně od mezků.

Ale tomuto pochodu se podrobují toliko nejbohatší balvany, ostatních užívá se k stavbám, tak že přebídné často domy dělníků prostoupeny jsou stříbrnými žilami. Kdyby někdy vláda mexická zrušila clo na vyvážené stříbro a zlato, anebo kdyby cena ušlechtilých kovů vystoupila, pak budou tyto stavby zajisté poboženy, aby vydaly ze sebe skrovnou svou částku stříbra.

Geiger napočítal v státu Guanaxuatu přes sto dolů, z nichž ve dvaapadesáti se pracuje. Dopravu ušlechtilých kovů z jich naleziště do hlavního města obstarává sama vláda federální, a poněvadž nejsou silnice nikdy docela bezpečny, dává se tedy vozům anebo soumarům ozbrojený průvod. Geiger vypravuje anekdotu velmi charakteristickou pro mexické poměry. Vláda nacházela prý se jednou v tak veliké peněžité nesnázi, že sama dala takovou dopravu stříbra přepadnouti a stříbro oloupiti; avšak považovala to jenom za vynucenou půjčku a dala svým časem oloupeným vlastníkům plnou náhradu.

Na další cestě do hlavního města republiky jest nejznamenitějším městem Celayo s 25.000 obyv., výstavné, čisté a veselé, s květoucím průmyslem v kožích a mýdle. Ostatně jest lid zdejší asi náramně pobožný, má-li se souditi z velikého počtu kostelů toho města.

Stát Queretaro, na jehož půdu Geiger nedaleko odtud vstoupil, podobá se co do vnitřních poměrův a zlé pověsti úplně Xalisku. Poloha hlavního města na malebném návrší uprostřed bujné doliny jest prostomilá, ostatně však nemá toto často připomínané jeviště smutné katastrofy 19. června 1867 nic pozoruhodného. Obyvatelé provozují hlavně průmysl mydlářský a pěstují tabák, z něhož dělají doutníky.

Z Queretara do Tuly jest cesta nade všecko pomyšlení bídná, a k tomu ještě takofka obležena od loupežníků. Cesta se táhne horskou krajinou, prostoupenou prameny mohutné řeky Rio de Montezuma. Sierra Arroyada tvoří zde rozvodí mezi oceany Atlantským a Tichým. Tula má katedralu proslulou daleko široko pro čistý gotický sloh svůj a leží v hlubokém úvalu, nicméně však 2164 m. nad mořem. Zde počíná studená vysočina mexická, tak zvaná Tierra fria, což značným se činí citelným ochlazením. Za nedlouho se objeví městečko Huehuetoka v čarokrásné poloze. Kol kolem strmí mohutné horské panorama rozmanitých temen, a za jižním pásmem hor leží toužebně očekávané, často opěvané údolí Mexika.

Výčet pamětihodných míst mexických byl by neúplný, kdybychom nezmnili se o zříceninách Palenckých (Palenque) v státu Chiapasu (č. Čapas), nedaleko městečka Santo Domingo de Palenque, nej-

památnějších a pokud víme nejrozsáhlejších zbytků stavitelství staroamerického. Jsou to zříceniny starodávných budov, postavených vesměs na umělých tarasech čili skomolených pyramidách, pokrývajících velikou plochu, ale posud málo proskoumané. Budovy byly z tesaného kamene, ozdobeny vypuklými figurami, malbami, stukaturou, hieroglyfy a jinými okrasami; účel větší části budov těchto byl nejspíše náboženský, a jenom jediné stavení, zvané palácem, určeno bylo k obýváním. Z toho, jakož i z obrazův i pověstí zde kolujících dá se souditi, že Palenque bývalo hlavním městem státu theokratického, jehož panovník byl prorokem, knězem i králem, a z něhož se později vyvinula republika vojenská, čímž se rozdvojil národ, a jedna část jeho, vedena jsouc „muži svatými“ a oblečena bíle, vnikla do Jukatanu a založila starožitné království theokratické Majapan. Kdy Palenque bylo asi zbořeno, nevíme, a toliko lze se domýšleti, že za výboje Španělův již po něm nebylo památky, neboť Cortes musil na své výpravě z Mexika do Hondurasu táhnouti okolo něho, a přece se o něm nezmiňuje. Teprve roku 1750 odkryl zříceniny tyto Don Antonio Calderon, vladař v Chiapasu, a v letech 1784 a 1787 podnikli tam Bernasconi a Del Rio cesty výskumné. Podrobnější probádání učinil teprve kapitán Dupaix za krále Karla IV., ale jeho zpráva zůstala v archivech mexických přes celou revoluci až do roku 1834, kdy vydána byla pod názvem „Recueil des antiquités Mexicaines“. Roku 1834 navštívil Palenque Fridrich Waldeck a zhotovil pečlivě nákresy i plány, které však posud nejsou vydány.



Vzornos se strany mořské.

### **Pásma mexických sopek.**

Za úzkým pruhem pomořským, v jehož písku uložena jest Veracruz, v horském to a neúrodném kraji, jehož průměrná šířka obnáší 20km., z kteréž však toliko 6—7 km. postrádá úplně všeliké vegetace, táhnou se savany, v nichž někdy vystupuje tvrdý slín, ve

kterém jako zaklíněny jsou balvany porfyrové, což hlavně platí o místech bařinatých. Dále, kde útvar tento více se vyvíjí, objevují se četné mimosy. Potom zvolna vystupují Kordilery, atlantský to sráz mexické vysočiny. Vrchy, s počátku jen v dálce viditelné, přibližují se vždy více, až konečně vystupujeme na vysokou horu Ciki-vite (Chiquihuite), pyšnice se plným půvabem tropické slávy. Tyto krajiny jsou skoro docela neobydleny, jen velmi zřídka se setkáváme s jednotlivými chýsemi, vystavěnými z rákosí a pokrytými palmovým listím. Vzdělané půdy tam není, vše jest prales, neobmezeně panuje tu příroda. Míjíme dosti četné bystřice, hučící v hlubinách mezi příkrými stěnami skalními asi 60 km. od Veracruzi počínají baranky, hluboké to rokle, jaké v hojném počtu prostupují zem od východu na západ. Jsouce bezpochyby původu sopečného mají strmé stráně, spadající někdy až do 300 m. hloubky, a skládající se větším dílem z příkrých vápnitých spoust beze vší organické stopy, nesoucí však na povrchu svém mohutnou vrstvu prsti. V této krajině jsou nejdůležitější města Jalapa u paty hory Cofre de Perote a Brizaba u paty horského temena téhož jména, kteréžto poslední má půvabnou polohu v úzkém údolí, odevšad horami těsně obstoupeném.

Pod 19°28'57" s. š. a 97°8'36" z. d. od Gr. vystupuje Cofre de Perote skoro osaměle blíže východního srázu veliké planiny anahuacké. Domácím jmenem slove Nauhkampatepetl, t. j. čtyřhraná hora, v staré aztečině nazýval se Pinahuizapan, t. j. blízek vody. Okolí této drsné, pošmourné, skalné hory jest v ohledu geognostickém obzvláště pamětihodné; hora sama sestává z černavě šedivé skaliny, která může býti pokládána za jakýsi dioritový trachyt. Ostatně neobsahuje žádné spousty škváru ani žádný obsidián, aniž nalezeno bylo na svahu jeho nějaké stopy propadlého krateru aneb otvorů sopečných. Snáh nachází se nad výškou 3700 m. v jednotlivých polích. Ze stromů, kterými boky té hory porostlé jsou, jmenujati sluší: *Pinus occidentalis* Schwartz, *Cupressus sabinoidea* a *Arbutus madroño*; dub (*Quercus xalapensis*) vystupuje pouze do absolutní výšky 3155 metrů. Jakkoli značně menší nežli Popocatepetl a Orizaba, jest Perote nicméně jedna z nejvyšších hor země; dle hlavní spousty své náleží k onomu vysokému pásmu vrchů, které tvoří kraj srázu táhne se směrem od severu k jihu, rovnoběžně s pásmem dělicím kotlinu mexických jezer od roviny Puebelské. Toto pásmo výšin tvoří dlouhý skalný hřbet, na jehož jižním konci stojí malá skalní krychle La Peña.

Nejskvělejší všech postav mexické řady sopek jest bez odporu velebný horský kužel Orizaba, jehož aztecké jméno Citlatepetl znamená hvězdnou horu. Od pomoci asi 110 km. vzdálen jest od r. 1856 vyhaslý; za jasného povětří viděti jest sněhem pokrytý jeho téměř na moři v dálce 330 km. Kužel sopky té, jejížto jícen již z daleka zřetelný jest, jest k jihovýchodu utatý, na sever vystupuje pod úhlem 45° a spočívá na skalnatém podkladu, který stupňovitě až k samým sněhovým spoustám se zdvihá, hlavně z dioritu a fonolitu se skládaje. Na severním svahu sopky vine se úzké údolí mezi porfyrovými a dioritovými skalami až nahoru k ledovým sponstám, západně od počátku Xamapské baranky zdvihá se příkrá stěna čedičová, kde počinají se hustě vyskytovat sopečné zplodiny, neboť již všude se potkáváme s lavou nyní sotva již nějakou toho stopu ukazují.



Orizaba.

a sopečným pískem i kamením, množstvím obsidianu, pemzy a zvětralého trachytu. Jícen jest nepravidelně eliptický, a největší osa jeho, ležící směrem od severozápadu k jihovýchodu, páčí se asi na 2530 m. délky, obvod jeho na 6000—6450 m. Vnitřní stěny krateru spadají kolmo, skládajíce se z počerněných skalisk a valounů; není viděti žádné stopy sopečné činnosti, jakkoli na kraji otvoru vystupují na více místech páry a objevuje se sraženina čisté krystalových tvarů. Není pochybnosti, že sopka Orizaba také chrlila proudy lavy, jakkoli boky její, porostlé jedlovým a dubovým lesem,

Vystoupivším na zvýšený kraj mexické planiny, ze kterého temena právě zmíněná vystupují, jest nám pak zase sestupovati do rozsáhlé roviny Puebelské. Ještě u Palmaru jest krajina nanejvýše škaredá, pod mělkou vrstvou písku táhne se daleko tvrdá vrstva lavy, vydávajíc svědectví o zpoustách, způsobených zde v dávnověku sopečnými výbuchy. Ještě dosavad upomínají časem na tajně v lůně zemském působící příšernou moc častá zemětřesení, záhubná městům i obyvatelstvu jejich. Konečně dostaneme se na rovinu Puebelskou, ležící 2200 m. nad mořem, která náleží k nejúrodnějším a nejlépe vzděla-

ným částem Mexika. Jest tu rozkošný pohled na vlnící se pole kukuřicová ve všelikých stupních vzrostu, od klíčícího semene až k mohutnému sloupku se zrnitými, světle a temně zelenými klasovými šulci. Rovinu probíhají ve všech směrech živé vody, dodávající života i zdaru pěkným vískám, ukrytým v lůně ovocných sadů, an v pozadí opět vystupují vyhaslé sopky. Nad těmito pozeňnanými nivami svítí nejjasnější slunce, vane nejčistší větrík, nasycený libovůní stromů a keřů, které v tomto mírném vzduchu zdárně prospívajíce tvoří z roviny Puebelské pravý ráj.

Na západ ohraničena jest rovina tato mohutným pásmem horským, z něhož povznášejí osněžená temena svá Popokatepetl a Iztakcihuatl, a které odděluje planinu Puebelskou od výše položené planiny Mexické, vlastního to Anahuaku. Až k východnímu úpatí horstva toho prostírá se nejutěšenější krajina. Daleko široko jest vše jeden park s nejbujnějšími lukami a nejkrásnějšími stromy, haciendy jsou výborně vzdělány, vše pyšní se báječnou bujností. Překročíme-li však zmíněné hory, pak opouštějíce ponenáhlu pásmo listnatých stromů přicházíme do pásma jehličnatých. Konečně octneme se v rozkošném lese cedrův a vejmutovek, krásných druhů jedlí s jehličím na stopu dlouhým, světle zeleným, v hustých chomáčích visícím, a pak — hledíme dolů do údolí Mexického.

Významnou postavou jest v údolí Mexickém vedle méně zajímavého Iztakcihuatla „kouřící hora“, což jest smysl azteckého názvu Popokatepetl. Avšak čím dále tím více v zapomenutí upadá původní jméno této sopky, již vůbec nazývají jen sopkou Puebelskou anebo krátce el volcan. Hora tato jest nejvyšší v celé severní Americe, skládající se z tak zvaného andesitu, horniny to Andům vlastní, sestávající z malých hrán oligoklasu a angitu. Z ostatních krystalických útvarů objevuje se pemza teprv nad hranicí vegetační. Hranici stromů tvoří, jako vůbec při horách mexických, sosny; nad nimi ještě místy pokrývají půdu některé traviny, některé druhy smilů a kozího listu, pak malé rostlinky, nesoucí jakýsi druh baviny, až i ty zmizí u sněhové čáry, ležící 4660 m. vysoko. Jícen, větším dílem černý čedič, nachýlen jest k jihovýchodu, máje v průměru 1600 m. a hloubku 320—480 m. Stěny jícnu spadají skoro kolmo, majíce v obvodu zajisté hodinu cesty. V jícnu neustále vystupují plynové bubliny, rozšiřující pronikavý zápach po shnilých vejcích, neboť obsahují kyselinu sírovodíkovou. Zároveň slyšeti jest temný rachot, který se stává silnějším, čím více se blížíme k otvoru. Jak z nitra jícnu tak i kolem něho vystupují sloupky páry, z nichž mnohé, přicházející z velké hloubky, jsou velmi značné. U paty východního svahu Popokatepetlu leží 2270 m. nad mořem záhadné rozsáhlé pole lavy: Malpays de Atlachayakatl, nízká to kupa trachytová, pod níž přístí se feka Atlaco. Dle novějšího prozpytování Popokatepetlu veškeré bohatství stříbrných dolů mexických mizí naproti nesmírné zásobě čistě síry, uložené na této sopce, která daleko převyšuje dobrotou všecku neapolskou a sicilskou síru.

Okolním obyvatelům slouží horský obr ten, jak to i v Evropě bývá, za většce povětrnosti. Zlezen byl, nepočítajíce pochybné zlezení jeho od Diega de Ordaz k rozkazu Cortesovu, ponějprv dne 20. m. dubna 1827 od bratří Glennie a Dona Juana Tayleura, od těch dob pak vícekrát. Nejnověji vykonali zlezení jeho 21. února 1876 kníže Stahremberg a baron Thielmann. Celý ten výlet trval čtyři dni. Nahoře svítilo slunce a bylo tak teplo, že cestovatelé mohli tři čtvrti

hodiny sedět na kraji jícnu a obdivovati se velikolepému divadlu. Také ku příjemnému svému překvapení netrpěli obyčejnými zlými následky, jaké mívá pobyt v řídkém vzduchu. Od kraje jícnu až k hranici sněhu jde tak zvaná klouzačka, po které se dopravuje síra z krateru dobytá; po té svezli se cestovatelé, každý za vůdcem svým na rohoži sedě, rychlostí větru dolů, urazivše cestu asi 800 m. kolmo za málo více nežli čtvrt hodiny.

### Fysikální poměry Mexika.

Při obrovské rozsáhlosti země, která jako Mexiko zaujímá 17 stupňů šířky, snadno jest pochopitelné, že klimatické poměry musejí ve mnohých částech jejích býti rozličné. Přistoupí-li k tomu ještě jako v Mexiku útvar půdy, jejíž hypsometrické poměry mají vliv na vzduch, déšť a teplotu, ano částečně je podmiňují, pak jest dvojnásobně nesnadno podati všeobecný obraz klimatologie pro území tak rozsáhlé.

Mexiko leží mezi ročními isothermami  $20^{\circ}$  R. v jihu a  $12^{\circ}$  v severu, a má tedy v jižní části horké, v středu teplé a na severu mírné podnebí. Avšak i tato podnebí poměry místními podstatně se pozměňují, což vyžaduje zevrubnějšího vyšetření.

Již svrchu pověděno jest, kterak v Mexiku půda od pomoří k středu stupňovitě se zvedá, až konečně ve veliké části země dosáhne znamenité výšky. Přirozeným způsobem jest v nižších částech teplota vyšší, které pak přibýváním výšky stále ubývá. Tak stává se, že i jižně, ale vysoce položené krajiny mají teplotu nižší, nežli krajiny severní, které leží níže. Tuto rozdílnost teploty naznačuje Mexičan slovy *tierra caliente*, *tierra templada* a *tierra fria* (horká, mírná a studená země). Humboldt pokusil se o to, aby názvy ty uvedl ve shodu s hypsometrickými poměry země, a způsob, jakým to učinil, jakkoli úplně a všude nemůže se srovnávat se skutečností, nicméně podává nejlepší přehled klimatických rozdílů v Mexiku.

*Tierra caliente* zovou se ona úrodná pásma, která hlavně podél pomoří se táhnouce jsou dosti teplá, aby se tam dařily cukrová třtina, indigo, bavlna a banany. Pruh tento vystupuje od pobřeží mořského až do výše 1218 m., máje průměrnou teplotu  $20-22^{\circ}$  R, jejíž krajnosti jsou  $12-32^{\circ}$  R. Tyto krajiny jsou velmi horké, některé z nich vlhké, ale všechny nanejvýše nezdravé, neboť zde jest sídlo žluté zimnice a jiné nemoci, již nazývají Španělové vomito prieto (černé dávení). Nemoci ty objevují se tu sporadicky po celý rok, a obětí jejich stávají se hlavně cizinci; časem však vzrůstají v epidemie i domácímu obyvatelstvu záhubné. Tak jmenovitě vomito prieto

stane se epidemickým ku konci dubna, když nastávají veliká parna, a dosáhnouc nejvyššího stupně svého v září trvá ještě po celý říjen. Nemoc ta není nakažlivou, a prvním příznakem jejím jest krvavě červená čára v dásních, lemující kořeny zubů. Zvláštní okolnost při nemoci té jest, že přestává ve výši, kde počíná růsti mexický dub (*Quercus xalapensis*), tedy průměrně 845 m. nad mořem.

V této nezdravé krajině horkého pásma leží přístavní město Veracruz při zálivu Mexickém v neutěšené, rostlinného života prosté přímořské rovině. Tato nezdravota toho města, které jest jediným důležitým obchodním místem Mexika na oceanu Atlantickém, jest hlavní příčinou, proč nevzmohlo se na silnější lidnatost, neboť žlutá zimnice zuří tu strašněji nežli kdekoliv jinde. Hranicí nemoci této do vnitř země jest dvorec el Encero, 9275 m. nad mořem; blízké město Jalapa (1321 m. n. m.) jest metly této již prosto. Tato tierra caliente táhne se podél východního pobřeží od laguny de Terminos na sever až k ústí řeky Misisipi do vnitř země, pak až k úpatí hor. Přímořské roviny jsou větším dílem pokryty vacím pískem anebo bařinami a prázdný vši vegetace; teprv dále od moře přichází ku platnosti tropická květěna horkého pásma, potěšujíc oko bujným zelenem a tvoříc husté lesy mimos, palem a obrovských kapradin, propletených překrásně květoucími lianami.

Pobřežní tyto krajiny bývají navštěvovány bouřlivými větry severozápadními, nazvanými *nortes*, které od podzimního rovnodenní až do dubna zuří, způsobujícíce ovšem ochlazení, jehož následkem ve Veracruzu teploměr někdy až na 12° R. klesne. Nejslabší jsou tyto bouře v září a říjnu, nejprudší naproti tomu v březnu; obyčejně trvají 3—4, někdy 10—12 dní, často však jenom tolik hodin. Časem dostavují se i v květnu, červnu a srpnu silné bouře od severu, nazvané *nortes del huezo colorado*, které však na štěstí jsou jenom řídké. Na východním pomoří znamená dostavení se těchto větrů konec žluté zimnice.

Stejně nezdravé jest i pobřeží Tichého oceanu, celý jeho pruh až k mysu Corrientes a ku přístavu San Blas jest náramně parné a vlhké. Zde pravidelně střídá se suché počasí s pláští, a bujná tropická vegetace sestupuje až k samým břehům. Horká zimnice, nenepodobná k žluté, zuří tu velmi často. Přístavní město Acapulco, pak údolí Papagayské a Peregrinské náležejí k nejhorčejším a nejnezdravějším místům na celém světě; nejzdravější naproti tomu jest pobřeží oaxacké. Také však zde zuří prudké bouře od jihozápadu v červenci a v srpnu; od října až do května, v době tak zvaného jižnomořského



léta, dostavují se silné větry od severovýchodu, zvané od tuzemců papagallos a tehuantepeques. Jihozápadní větry provázeny jsou bouřkami a silnými lijáky, trvajícími při palčivém horku od června až do listopadu a číncími nejbližší sousedství moře neobydlitelným, kdežto větry severovýchodní vztekají se při jasném, blankytném nebi.

Z tierra caliente, která, jak jsme viděli, zem téměř jako pasem nějakým objímá, vystupujeme do pásma nazvaného tierra templada, které počíná ve výši 1218 m. nad mořem. Průměrná roční teplota jest zde  $13^{\circ}5' - 16^{\circ}8' \text{ R}$ , odchylujíc se zřídka o více než  $3-4^{\circ}$ ; největší krajnosti její jsou asi  $8-24^{\circ} \text{ R}$ . V tomto pásmu panuje věčně příjemné jaro, a zde leží Jalapa, Tasco a Chilpancingo (č. Čil.), tři místa pověstná pro lahodu a zdravotu svého podnebí. Že však, což samo sebou se rozumí, přechod z tierra caliente do tierra templada nemůže se díti náhle, nýbrž jen zvolna a povlovně, tedy počítá Saussure první v mírném pásmu ležící stupeň Kordiler ještě k tierra caliente, od které se květenou i zvířenou jen velmi málo dělí.\*) Výše potkáváme se s dubem vždy zeleným, jednou to z hlavních známek mírného pásma, jenž tvoří tu rozkošné lesy, ale banan a cukrová třtina se již tak dobře nedaří. Nemoci horkých krajín zde přestávají, a vzduch, lahodný a libovonný, jest vždy příjemně vlhký; veliké parno jest zde tak neznámo jako veliká zima, a rostlinstvo objevuje se vždy v nejbujnější zeleni.

Ale na neštěstí jest výška tierry templady, která vystupuje až do 2436 m. n. m., právě ona, v níž se vznášejí oblaka nad přímořskými rovinami, čímž nezřídka se stává, že místa, ležící na sklonu Kordiler, na př. Jalapa, bývají zahalena v hustou mlhu. Pak jest i účinek větrů severozápadních, navštěvujících východní pomoří, docela jiný. Ve Veracruzi na př. platí norte za vítr suchý, na sklonu Kordiler však jest vlhký a přináší Jalapě a Orizabě déšť, ale v mlhu celé okrají vysočiny, kdežto ve Veracruzi jest nebe čisté a jasné.

Vystoupíce do výše 2436 m. přicházíme do tierra fria, pásma studeného. Vzduch stává se hustším, ostřejším, vyschlejším, a příroda nabývá nové, zvláštní tvárnosti. Nebe jest jasné a bez mraků, vzduch čistý, průhledný a bez vlhkosti. Rostlinstvo úplně pozbylo rázu tropického, nejsou více bohatým a bujným, nýbrž chudým a někdy zakrnělým. Skoro všude nahrazen jest dub sosnami, pšenice a ječmen daří se výborně. Průměrná roční teplota obnáší  $12^{\circ}8' \text{ R}$  jako v Římě, krajnosti kolísají se až do výše 4569 m. mezi  $0^{\circ}$  a  $12^{\circ} \text{ R}$ . V tomto pásmě leží planina mexická, v Mexiku samém někdy v zimě,

\*) Henri de Saussure „Comp d'oeil sur l'hydrologie du Mexique. Genève 1862.“

ačkoli velmi řídko, klesá teploměr až na  $6^{\circ}$ . Ale zima nemůže se nikterak nazývatí tuhou, neboť střední teplota zimních měsícův jest vždy ještě  $10\cdot4^{\circ}$ — $11\cdot2^{\circ}$  R, což rovná se podnebí neapolskému. V letě na-proti tomu nevystupuje horko v stínu nad  $19\cdot2^{\circ}$  R. Avšak ve výši 2500 m., tedy výše než leží planina mexická, jest podnebí i pro severana citelně chladné a drsné; údolí Tolucké (2680—2700 m.) a výšiny Guchilacké mají střední teplotu roční jen  $4\cdot8^{\circ}$ — $6\cdot4^{\circ}$  R; oliva tam již nenese žádného ovoce, kdežto na planině mexické, o několik set metrů níže, výborně se daří.

V tomto chladném pásmu rozkládají se veliké horské planiny Mexika, sahající od Tehuakanu až k Chihuahue (č. Či-), větším dílem chudé na rostlinstvo, písčité a neúrodné. Vysočina anahnacká má úplně tento ráz: několik stebel trávy, zde onde kaktusový keřk, jalovec anebo napolo sprážená juka, to jest vegetace této na prameny chudé a bezstinné půdy, která jenom v čas deště pokrývá se poněkud hustěji travou a bylinami, aby v době sucha opět vypadala holá a spálená.

Další pozoruhodný úkaz na planině anahuacké jsou větrné čili spíše prachové smršťe, které se tam často objevují a remolinos de polvo nazývají. Vznikají porušením rovnováhy v rozličných vrstvách vzdušných, točíce se vírem s neustálým pískotem zdvihají písek a jiné lehké věci, které však brzy zase spadají, někdy až do výšky 500 až 650 m., dosahují někdy průměru 10—13 m. a pohybují se rychlostí 25 km. v hodině směrem panujícího větru. Čím více však se prodlužují, tím více ochabuje síla jejich, až konečně se rozdělí.\*)

Toto vyllčení vysoké planiny mexické platí však pouze o jejích bezvodých částech, ostatek její náleží k nejúrodnějším a nejzdravějším krajinám země. Ale tenký vzduch působí škodlivě na plíce, následkem čehož jsou časté nemoci téhož ústrojí, obzvláště v počasí suchém a při nastalých ostrých větrech jižních.

Rozdíl výšky nad mořem působí však nejenom na teplotu, nýbrž i na hojnost deště, a má tím samým poněkud i vliv na střídání se počasí ročních. V Mexiku se jich rozeznává čtvero jen severně od  $28^{\circ}$  s. š.; ostatní mnohem větší část země má v celku jen dvojí roční počasí: *estacion de las aguas* a *estacion seca* (dobu plště a dobu sucha). V krajích tropických pod touto šířkou trvá tato poslední po pravidlu od října až do prostřed května, první pak od polovice května až do konce září. Začátek a konec, větší neb menší pravidelnost plště závislé jsou pouze na výšce a poloze rozličných míst. Doba tato vy-

\*) Tamtéž.

plňuje celé léto, v ten čas odívá se ochablé a vysušené rostlinstvo v bujnou zeleň, z půdy klíčí nové byliny, vše dospívá ku květu a uzrání. Každým dnem dostavuje se déšť o něco dříve, až konečně k 11. hodině dopolední celé nebe se potáhne mrakem, a liják mezi 1—2 hodinou s poledne mocí v tropické hojnosti padá. Obyčejně trvá jenom do půlnoci, a rána jsou pak větším dílem jasná. Na planině prší jen málo kdy více dní po sobě bez ustání, za 2—3 neděle dostavují se jednotlivé jasné dni, které se vždy u větším počtu vracejí, až konečně déšť docela přestane. Vedle těch stálých letních dešťů se dostavují také ještě bouřky a přeháňky, které jsou nejhojnější v prosinci, lednu a obzvláště na počátku února. Potom následuje počasí příjemné a zůstává sucho až do května. Doba plíště na pobřeží není současná s touže dobou na vysočině, a může se považovati za pravidlo, že nejdříve dostaví se na východním přímoří, odkud se ponenáhlu směrem pasátních větrů rozšiřuje dále na západ.

Se sopečnou povahou Mexika souvisí horká a teplá zřídla, prýstící se na rozličných místech země, z nichž pozorů nejhodnější jsou Aguas de Comangillas.

Vřídla tato leží blíže Čičimekila (Chichimequillo) 1950 m. nad mořem, ne daleko bohatých stříbrných dolů Guanaxuatských. Nejsilnější z těchto pramenův ukazuje při teplotě vzduchu 16° R střední teplotu 77° R. Vyrážejí na více místech z kypré půdy větší nebo menší silou, kdekoli v jistém obvodu asi 50 kroků v průměru vykopá se jáma, tam ihned prýstí se voda se silným šumotem.

Na jižním úpatí hory Cubilete u dvorce Aguas buenas prýstí se ve výšce 1996 m. nad mořem teplá zřídla, která při teplotě vzduchu 18.4° R mají teplotu 32.8° R; voda jejich jest bez chuti, úplně čistá, a chladnouc zůstává lehkou žlutou sraženinu. Docela blízko u Istapanu prýstí se také rozličné minerální prameny s takovou silou, že na jednom místě vyráží paprsek vody skoro ztlouští muže až půl metru vysoko. Teplota jejich obnáší 21° R, a voda obsahuje síran natronu a uhličitan vápenný, který se v nesčíslných malých odtokách pramenů takovou měrou usazuje, že ve všech směrech tvoří malé kamenné žlábký, ve kterých čistá voda hřkotelem teče. Západem její prozrazuje skrovný obsah sírovodíku. Skalnatá půda kolem Istapanu skládá se ze slojového vápna, spočívajícího na přechodní břidlici.

Ještě zasluhují zmínku horké sirnaté prameny Atliacké, šest španělských mil pod Miradorem k Veracruz, z nichž nejsilnější má teplotu 21° R. Minerální zřídlo Guadelupské, mající 16°—18° R. teploty, obsahuje kuchyňskou sůl, něco železa a kyselinu uhličitou. Peñon de los Baños obsahuje kuchyňskou sůl síran natronu, vápno chlorové, sádro a kyselinu uhličitou.

Zvláštní úkaz objevil se v okolí města Guanaxuata, ležícího u vzdálenosti od činných sopek na planině mexické, který nicméně souvisí se sopečnou činností v lůně země. Od 9. ledna toho roku, totiž déle než celý měsíc, bylo tam slyšeti podzemní zdoluhavý rachot, podobný slabému hřmění, přetrhovaný jednotlivými krátkými ranami, při čemž nebylo znamenati ani nejmenšího zemětřesení. Poděšení obyvatelé rozutíkali se, ale podzemní toto hřmění obmezeno zůstalo

na malou část pohoří a utichlo ponenáhle, aniž pak bylo podruhé od těch dob slyšeno. Zemětřesení nejsou nic vzácného v Mexiku, ale větším dílem bývají jenom slabá a zřídka záhubná. Někdy ovšem přibíhá se, že bývají pobořeny jednotlivé domy, ano i větší budovy, a často bývají zemětřesení provázena podzemním hřmotem.

Z nerostů v Mexiku dobývaných důležité jsou: stepní sůl, vyrážející ze země v písčitých neb hlinitých krajinách; hořká sůl u Tepejaku, sádra, vyskytující se tamtéž v šestihranných sloupcích s kyzem krychleným. Ryzí zlato vyráží ve Ventamadře z couků, sestávajících z křemene, hnědele a zvláštní horniny hlinité, promíšené s okrovitou železnou rudou. U Tepejaku není ryzí zlato hojné, vyskytující se v křemenci, vápenci, ametystu a chalcedonu; v podobném uložení nachází se v la Candellaria u Quarisameje. Nejdůležitější ze všech kovů mexických jest stříbro; Mexiko jest země v celém světě na stříbro nejbohatší, vydávající přes polovičku veškerého stříbra na celé zeměkouli dobývaného. Často se nalezá pospolu s chlorem a rohovcem krychleným, kteréžto horniny slovou pak colorades, velice rozšířeny jsouce po celé zemi, jakkoli hlavní naleziště stříbra jest Sierra Madre. Ze všech stříbrných dolů nejvýdatnější jsou Guanaxuatské a Zacatecaské, jichž bohatost jest přímo báječná. Mědi dobývá se v Mexiku mnohem méně nežli stříbra. Ryzí měď vyráží na blízku Guanaxuata, a v el Rosariu v státu Sinaloa vyrůstá stromovitě ze země. Měděnka, měděnec osmistěný, malachit a modřec polobranolový nachází se však jenom v jednotlivých hnízdech a malých částkách u el Chipinque (č. Čipink) blíž Cuercame.

### Poloostrov Kalifornie.

Poloostrov tento, jinak Dolní Kalifornie, náleží sice k republice mexické, avšak zeměpisně tvoří celek pro sebe uzavřený, pročež musíme o něm také zvláště pojednat.

Pomezí čára naproti spojeným obcím počíná na pobřeží tichomořském u vzdálenosti 8 hodin od San Diega v osamělé smutné poušti, nazvané Initial Point, pod 38° s. š. a táhne se východním směrem ku pobřeží zálivu Kalifornského k tvrzi Juma, při vtoku řeky Gily do Colorada. Na jihu končí se poloostrov předhořím, Palmas a San Lucas, jichž písčité výběžky, pokryté skalními rozbitinami, jsou bydlištěm překrásných lastur.

Ačkoli pod touž šífkou jako Sinaloa a Sonora leží, od kteréžto států ji dělí jen poměrně úzká zátoka, jest země tato v ohledu

klimatickém od nich docela rozdílná. Splachována dvojím mořem, z nichž jedno, sáhající až k točně, hned studené, hned zase teplé větry jí přivádí, dle toho, přicházejí-li od severu aneb od rovníka, kdežto druhé, pevninou objaté, vždy vlažné a pohnuté jest — spojuje Kalifornie na pohled všechny podmínky země vlhké. Můžeme se tedy vším právem diviti její nápadné suchosti, která jest jedinou ale neodvratnou příčinou chudoby krajiny, jejíž spoří obyvatelé pokládají za největší své bohatství pramen vody a s největší rozkoší naslouchají šumotu padajícího deště. V letě sice pozorovati jest oblaky nad oceanem se sbíhající; ty však, neupustíce ani krápkje deště, táhnou vesměs přes poloostrov ke Kordilerám, kde co nejvýdatněji se vylévají. Holost půdy a následkem toho veliké její zahřátí jsou asi hlavními příčinami nedostatku deště, po němžto všeliké stvoření práhne. V celku jest podnebí poloostrova dosti stejné, mírné a zdravé; nicméně za doby letní jest parno v jižních částech o něco větší, dosahující v místech San Antonio a San Jose co maxima 25°78 R, v zimě pak nikdy neklesá teplota pod 12°44 R. Jmenovitě to jest hornatá část země, která jakoby měla výsadu věčného jara, neboť malá údolí její pokryta jsou ustavičně nejsvěžejším zelením.

Zeměpisně rozpadává se poloostrov Dolní Kalifornie na tři zřetelně od sebe se lišící části; severní a jižní část mají mnoho společného, kdežto střední část ve mnohých věcech od obou ostatních se odchyluje.

Jižní konec poloostrova, až nahoru k chobotu La Paz (24°30' s. š.), sestává skoro veskrze ze spousty žulové. Odtud na sever až k opuštěné misionářské stanici San Borja (29° s. š.) nacházejí se ohromná ložiska třetihorního pískovce, pokrytého místy slabými vrstvami z doby popliocenové, nad nimiž někde ještě leží horniny sopečné. Jen dvě neb tři průtrže žulové a málo sopečných temen přetrhují jednotvárnost horských pásem. Dále na sever opět se vyskytuje žula, provázena množstvím hornin sopečných, a na místo starších třetihorních pískovců nastupují vrstvy popliocenové, zaujímající často rozsáhlé prostory. Tento ráz krajiny zůstává nezměněn až k Los Angeles v Horní Kalifornii.

Nyjnvyšší hora v jižní části jest téměř San Lazaro nazvané, asi 18—1900 metrů vysoké, 50 km. na sever od jižního cípu, které posílá výběžky do všech konců, obzvláště na stranu východní. Mezi tímto pohořím a východním pobřežím vystupují nízké výšiny, obkličující rozkošná a veleúrodná malá údolí, skvělící se vším bohatstvím tropické vegetace.

Více než polovička obyvatelstva celého zemiště Kalifornského nachází se zde soustředěna, zde také leží hlavní město La Paz při hlubokém chobotu zálivu Kalifornského. Většina těch údolí má směr od severu k jihu; největší z nich jest San Jose del Cabo, 40 km. dlouhé. I vysoko v horách ještě nacházejí se údolí dosti úrodná. V horách těchto leží také všechny značnější doly poloostrova Kalifornského.

V střední části poloostrova mizí žula, což má za následek příměřenou změnu topografického útvaru. Na západním pomoci táhne se dlouhá rovina, která na východ poněkud vystupuje, končí se najednou strmým srázem, rovnoběžným s pobřežím zálivu, od něhož vzdálen jest 24—32 km. U paty tohoto 9—1200 m.

vysokého srázu leží úrodná, větším dílem malá údolí, v nichž daří se všechno tropické ovoce a větší část potravních rostlin mírných pásem. Také na straně tichomořské u zátoky Magdalenské a na sever od ní leží krajina asi 52 □ mil pokrývající, která se výborně hodí k orbě. Planiny tohoto horstva jsou vesměs holé, ale v četných úvalech jeho jsou rozsáhlé úrodné pruhy. Zde roste víno jasně červené, poněkud nakyslé, ale mnohem lepší nežli hornokalifornské. Západně a severozápadně od San Ignacia rozkládají se veliké roviny úplně pusté, jež obraničují malé, se západním pomořím rovnoběžné pohoří. Východní horské pásmo pokračuje s některými přervami skoro rovnoběžně s pobřežím, až pomalu ztratí se v rovině. Naproti tomu vystupuje v západní části poloostrova nová řada hor, která čím dále tím více mohutní, až stane se pravou páteří jeho.

Nejvyšší téměř horské celého poloostrova jest *Pic de Giganta*, skládající se z horniny sopečné, jakkoli nikde v okolí není ani stopy nějaké sopečné činnosti, ani jícnu ani žádné vyvrženiny. Boky jeho drží vápno, prostoupené bohatými žilami mědi, která se místy po hornicku těží. Mezi choboty Mulege a Los Angeles leží jiná skupina horská, známá pod jmenem *Tři panen*, povznášející se až do výšky 27—3000 km. Hornina jest sopečná, vrcholky jsou useknuty a jeví prohlubiny někdejších jíců, z nichžto v některých se nacházejí solfatary. Boky skládají se z písku, lavy a cediče.

Dolní Kalifornie má velmi málo řek, a žádnou, která by na pevnině zaslouhovala jména toho. Žádná z nich by nemohla sloužiti plavbě, jakkoli mnohé jsou dosti hluboké. Není žádným řídkým zjevem, že některý potok úplně se do země ztratí v písku svého koryta.

Pobřeží poloostrova má četné přirozené přístavy, z nichž některé mohou svým časem nabyti důležitosti pro světový obchod. Největší z nich, zátoka Magdalenská, co do velikosti a hloubky směle může se rovnati ku krásnému přístavu San Franciska. Zde, jakož i v laguně Scammonské a v chobotu San Ignacio jsou výborná loviště velryb, od více let zhusta navštěvovaná. Dříví není hojnost, k stavbám užívá se nejvíce palem. V půvabných a malebných údolích pokrývají plané růže břehy potoků, vzdělávání půdy se dobře vyplácí, i cukrová třtina a oranže daří se výborně, blíž moře také kokosové a datlové palmy. Na skalách a suchých místech rostou četné druhy agave a kaktusu, některé s výborným ovocem.

Obyvatelé Dolní Kalifornie jsou lid poctivý ale netečný, který pouze vegetuje ve své odloučenosti od světa, nevěda co se v něm děje. Jsou to smíšenci z krve španělské a indiánské, při čemž tato poslední má patrnu převahu. Mužové jsou vysokého vzrostu, štíhlí a pohybliví, ženy vynikají krásou a prostými mravy. Cizincův jest v zemi asi 600, Němců, Francouzů, obzvláště pak Amerikánů, kteří skoro všickni zaměstnání jsou při dolech nad míru bohatých, jež za

posledních let těží s velikým prospěchem několik amerikánských společností.

V celém obvodu poloostrova není ani jediné stálé osady indiánské. V měsících dubnu a srpnu přichází přes zátoku Kalifornskou několik set Indiánů kmene Jakův a Magův, kteří na pobřeží chobotu Pečilinského (Pechilínque) rozestaví stany své, aby tu lovili perly. Před příchodem Španělů bydleli v zemi rozliční kmenové indiánští, jmenovitě v severní části Marikopové, v jižní Čičimekové. Ti však před Španěly ustoupili přes zátoku do vysokých hor sonorských a chihuahuaských, kde potomci jejich zachovávají po tu dobu mnohé jejich obyčeje.

Pobřeží tichomořské nemůže se vykazati ani jediným větším místem; u chobotu Magdalenského, svatého Quintina a Všech Svatých nacházejí se osamělé dvorce, jichž obyvatelé chovají dobytek. V pustých horách toulá se divoká ovce, kosorožec, kalifornský jelen a jiní ožuvavci, kteří mezi skalisky a trním spásají hořký cytisu. Nedaleko severního pomezí leží přístav San Diego s 500 obyvateli, misie Sv. Tomáše se 250 a vinice Comanduské, které nečítají přes 300 obyv. Blíže k zátocce Kalifornské, mezi choboty Los Angeles a Mulege na úbočích Giganty, leží hornické místo Loreto se 400 obyvateli. Naproti němu nedaleko břehu jest ostrov Carmen, 14 hodin dlouhý a 4 široký, Každodenní dosti silný příliv zatápí písčitý nízký břeh jeho až k černému čedičovému hřebenu uvnitř ostrova, vypařená voda zůstává skvěle bílý solný povlak, úplně se podobající sněhovému poli. Vláda kalifornská pronajímá každoročně přirozenou tuto solnu, jejíž výnos tvoří hlavní důchod státu.

U chobotu Mulegeského leží městečko Mulege, mající asi 1000 obyvatelů. Před chobotem leží ostrov Santa Ines, rovný, pouze s četnými kopci písčnými, mezi nimiž hnízdí se nesmírná hejna mořských ptáků. Také tuleni a mržové vyhledávají tyto nízké břehy. Tam tvoří se ona mohutná ložiska kostíkových a čpavkových látek, která pod jmenem guano se vyvážejí, sloužíce polnímu hospodářství za výborný hnoj. Jest to zvláštní pohled na tato nekonečná hejna mořských ptáků, když k večeru s veselým křikem spouštějí se mezi ty pahorky písku. Za prvního ranního šera povznášejí se opět, aby táhli do dálky hledat potravu. Největší hluk tropí rackové bílý a šedivý. Neohrabaný pelikán vrhá se do vody, aby do vaku svého ulovil žábu, čejky všeho druhu ožívují břeh, any volavky, ibisové a nejesyti vážně sledují za ustupujícími vodami hledající měkkýše.

Hlavní město La Paz leží v pěkném chobotu, kde jest místo pro sta korábů, jsouc jediným přístavem, otevřeným obchodu s cizinou. Zde zakotvují se parníky ze San Franciska, plovoucí do Mazatlanu a Guaymasu, jakož i mnoho lodí plachtových, rozvážejících zboží do rozličných přístavův Jižního oceanu. Obyvatelstvo vzrostlo za poslední doby až na 2000, kteří jsou skoro vesměs původu španělského, až na málo některé rodiny cizincův. Ulice jsou rovné a široké, ostíněné dvěma řadami hustolistých jasanů. Domy jsou důkladně z kamene stavěny, mají cihlové střechy, obyčejně jen jedno patro, zelené okenice, a jsou čistě obíleny. Vším právem pověstny jsou zdejší paní pro krásu a prostomilost svou, jakož i pro zálibu v hudbě; ze mnohých domů zaznívá noční dobou letní umělá hra na piano. Uvnitř domů nalezá se obyčejně čtverhraný dvůr, tvořící pěknou zahradu, a před domem nevyhnutelná veranda čili besídka.

Deset mil na jih od La Pazu, osm hodin od moře vzdáleno, leží malé místo San Antonio na východním svahu hor, mající asi 400 obyvatelů, kteří jsou výhradně horníci. Rozličná těžířstva, která zde vedou náklad na stříbrné doly, získala v nejnovější době veliké sumy. Na místě samém spracuje se jen malá část rud, největší část odváží se po lodích okolo předhoří Hornu do Hamburku a odtud do Freibergu, kde teprv se taví. Objevením podzemních pokladů nabyla Kalifornie zvýšené důležitosti. V rozličných výběžcích horských k zátocě nalezeny jsou bohaté žíly stříbra, s částí v neveliké vzdálenosti od moře, které zde poskytuje tak dobrých zákotvišť, že koráby mohou až k samému břehu přiraziti. Mimo stříbro nachází se také měď a olovo, a v nejposlednější době nalezena jsou ve vyšších údolích také bohatá zlatá pole. Sledujeme-li pobřeží dále na jih, přijdeme k půvabnému údolí San Jose del Cabo, v jehožto středu leží městečko San Jose s 1800 obyvateli. V hořejší části krajiny té prýští se hojný pramen nejčistší vody, zavlažující pole a zahrady. K zátocě otvírá se volný výhled, a čerstvý větřík od moře mírní parno, zvyšované odrazem slunečních paprskův od vypráhlých hor. Městečko leží v lesku oranžovém, nad nějž kokosové palmy povznášejí sličné vějíře své. Tato skutečně tropická vegetace táhne se údolím nahoru až k úpatí horstva, kde vesnička San Juan del Cabo uzavírá toto panorama, oživené všude zpěvem drozda posměváčka (*Turdus polyglotta*) a štěbetáním kalifornských strak rozličného péří.

Na pobřeží pruhu mezi San Antoniem a San Josem, asi 20 mil dlouhém, provozuje se hlavně rolnictví a chov dobytka. Všude, kde prameny neb potůčkové zavlažují půdu, rostí se cukrová třtina, rýže



a černé boby (frijoles), všude skvějí se mezi skupinami stromů bílé domy, jichž obyvatelé libují sobě v květinových zahradách. Chov dobytka provozuje se ve velikých rozměrech, vysočiny poskytují živné traviny a kaktusy, jimiž se hovězí dobytek i ve vypráhlých pustinách živí. Dobytek z krajiny té hledán jest zvláště na porážku, a zdejší sýr pokládá se za nejlepší v celé zemi. Od San Jose del Cabo až ku Cap Lucasu, 5 mil cesty, jest pobřeží skalnaté a pusté, oživené pouze množstvím velikých ptáků vysokonohých, jimž břeh mořský poskytuje hojné potravu. Zde domovem jest volavka obrovská, červený lžičák, nachobarvý ibis, nejesyt a mnoho jiných ptáků z řádu bahňáků. V horách se hnízdí černý orel, na pobřeží orel mořský. Moře jest zde nad míru bohaté na ryby, a na jižním konci poloostrova mezi oběma mysy Palmou a Lucasem navštěvují písčnatý břeh želva obrovská a onen malý druh želv, z nichž pochází želvovina. Též chová moře toto obrovské sepie, neobyčejně veliké žraloky a mečouny. Na úplně pustých západních březích vyhřívají se na slunci mořští lvi a jiní velrybovití ssavci, a mořská vydra jest za příčinou drahocené kůže své předmětem podniků severoamerických lovců. Neobyčejně jest konečně bohactví těchto břehů na překrásné lastury, z nichž mnohé nejsou dosavad ani popsány. Na mnohých místech se nachází perlovka, také mušle purpurová, které se používá k barvení hedbáví.

### **Poloostrov Jukatan a britská osada Belize.**

Nejj jižnější stát republiky Mexické jest Jukatan (Yucatan), obsahující největší část poloostrova téhož jména. Půda jest vápenitá a málo nad moře vyvýšena. Země tvoří velikou rovinu s několika planinami a jediným pásmem hor. Prst není hluboká, ale úrodná, největší vadou jest nedostatek vody. Podnebí jest tropické a zdravé, vegetace táž jako ve všech krajinách Ameriky. Obyvatelstva jest nyní asi 450.000 duší, z nichž jsou  $\frac{1}{5}$  Indiánů a smíšenců. Poněvadž pro píščiny nemají koráby přístupu ku břehům, jest krajina ta osamotnělá a má málo obchodu. Hlavní živností jest orba, hlavní plodiny hovězí dobytek, konopé a žito. Mimo to pěstuje se něco bavlny a cukru. Dvorce jsou obyčejně velmi veliké, a pozemky vzdělávány od Indiánů, kteří se k bílým statkářům nacházejí v poměru služebnosti k otroctví se podobajícímu, jenž i bítí je dovoluje. Dle jména náleží Jukatan k Mexiku, ale v skutku samém nemá tu federální vláda žádné authority, ano často panuje tu vojenská diktatura. V jihozápadní části bydlí potulní Indiáni, kteří činí časté loupežné

vpády do krajín pomezích. Mezi Sisalem na severním pobřeží, jediným to přístavem, který však jen menším lodím jest přístupný, a Novým Yorkem jest pravidelné měsíční paroplavební spojení přes Havannu.

Hlavní město Jukatann jest Merida, mající 35.000 obyvatelův a četné velikolepé, veřejné budovy. Ulice jsou široké a stavěny do pravého úhlu. Domy jsou vysoké a veskrz kamenné ve slohu španělském, majíce uprostřed dvůr, obklopený krytou chodbou, ze které se vchází do jednotlivých komnat. Obyvatelé jsou hostinští a zábav milovní. Náboženství panuje výhradně katolické.

Po celém poloostrově roztroušeny jsou velezajímavé zříceniny staroindiánských staveb. Merida sama vystavěna jest na rumech starého indiánského města Tihoo a částečně ze stavebního materiálu jejího. Na zdech moderních domů spatřuje se zhusta starožitné skulptury. Totéž platí téměř o všech ostatních městech. Nejčetnější a nejznamenitější zříceniny jsou Uxmalské, pokrývající rozsáhlý prostor země. Skoro všechny stojí na vyzděném podstavci. Nejpatrnější z nich jest pyramidální pahorek, na němž stojí kamenná budova o dvou patrech. Na jedné straně vede nahoru řada stupňů, ostatní strany jsou velmi příkré. Stavení na kopci jest ještě velmi dobře zachovalé, a bývalo nejspíše chrámem. Některé z těchto indiánských budov mají velikolepé rozměry, jsouce bohatě ozdobeny vypuklými postavami lidskými a jinými okrasami do kamene vytesanými. Z jisté vzdálenosti zdají se některá tato stavení býti obydlená, tak úplná jest jejich zachovalost. Stavby tyto jsou prastaré, nepocházejíce od předků nynějších Indiánů zde bydlících, nýbrž od kmene před nimi tu uselého.

Nynější indiánské obyvatelstvo náleží ku kmenu Maja zvanému, a jest menšího ale složitějšího vzrostu nežli Indiáni severoameričtí. Vzhledu jsou slušného, v práci vytrvalí, pokorní a poslušní, ale nedůvěřující bělochům, kterých se straní. Hlučné veselosti černochů neznají, jsou neteční a prosti všeliké ctižádosti. Naproti tomu smíšenci rádi se přidružují k bělochům, z nich bere se skoro výhradně domácí čeládka. Indiáni jsou horliví katolíci a slepě oddáni svým kněžím, kteří plnou měrou hoví jejich zálibě v okázalých slavnostech.

### Úvahy o nynějším politickém stavu Mexika.

Ústava Mexika jest federální demokraticko-republikánská, napodobena podle severoamerické, ale od prvopočátku svého neměla žádné

souvislosti se skutečnými poměry země. Ústava Spojených obcí severoamerických jest historický výsledek přirozeného vývoje stávajících poměrů; v Mexiku naproti tomu značilo zavedení severoamerické ústavy úplné odtržení se od minulosti. Lidé, jež dosavad byla na vodítku držela poručnickující politika španělská, neobmezeně jim vládnoucí, měli se najednou volně pohybovati, sami se spravovati, dobrovolně se podrobiti potřebné kázní a k tomu ke všemu uznati rovnoprávnost Indiánů, které až dosud byli považovali v státu za tvory nerozumné. Takový pokus musil vésti k výsledku nejsmutnějšímu, podav nový důkaz, kterak svoboda sama o sobě není dostatečná k tomu, aby vedla národy k osvětě a pokroku, nýbrž že sama jest teprv výsledkem dlouhého kulturního pochodu. Osvědčila se tu nanovo pravda výroku, že k svobodě musejí národové býti vychováni. Nešetření této zásady zrodilo v Mexiku i v celé španělské Americe ony poměry, o kterých jen s ošklivostí se dočítáme.

Dějiny zemí těch od prohlášení jejich samostatnosti jsou — s velmi málo výminkami — nepřetrženou řadou občanských bojův a anarchických hrůz všeho druhu. Nic není neutěšenějšího, jako historie těchto věčných povstání, pronunciamentů, při kterých zdivočely mravy, vyvinuly se všeliké ukrutné pudy lidské přirozenosti, udušena jsou všechna lepší hnutí, a při kterých konečně veliké slovo vedly lež a klam, sobectví a nešlechtnost pod nátkuou pěkně znějících, ale prázdných frází. Jestli docela zbytečno obtěžovati sobě paměť jednotlivými proměnami těchto bojů, neboť všechny jsou k sobě podobny jako vejce k vejci; ani události samy, ani osoby jednající, vyličované dle přízně neb nenávisti stranické hned v lesku všech ctností, hned v nejtemnějších barvách všelikých nepravostí, nemohou nás dosti málo zajímati.

Mexiku bylo souzeno, všeobecnou tuto charakteristiku obohatiti ještě truchlivou epizodou císařství. Běžel o pokus, uspořádati zmatené poměry země a vložiti správu její v ruce poctivé, všeho sobectví prosté, jakých republika nebyla dosavad seznala. V úlohu tu se uvázal šlechetný, spanilomyslný, zcela pro ni zaujatý princ, který v idealistickém nadšení svým podceňoval překážky, jaké mu bude přemáhati, maje na mysli jenom vznešenost úkolu svého. Krátká doba působení císaře Maximiliana tvoří jediný světlejší проблask v temném obraze mexických revolucí; co země pádem jeho ztratila, nejpatrněji se jeví porovnáním jeho vlády s tím, co následovalo po ní. Maximilian padl pod kulkami strany, která prohlašovala, že s úplnou bezzištností pouze pro blaho vlasti a svobodu národní chopila se

zbraně proti cizímu vetřelci. Jí připadla úloha, ukázatí světu, jak umí provádět tyto zásady. Výsledek byl úplné fiasko. Od těch dob, co v osobě Benita Juareza dostal se na stolec presidentský Indián a mnozí jiní Indiáni na vladařská i jiná vysoká místa se povznegli, obdržel živel indiánský v Mexiku vrch nad živel kreolský, což v kulturním ohledu jest bez odporu krok nazpět. Avšak bělochové, z nichž hlavně se skládá strana konservativní, nepokročili s časem; oni sice mají větší formální vzdělání, avšak až příliš se drží starých tradicionálních výhradních práv a výsad, i musili ustoupiti před ústavou z roku 1857, která zaručuje lidu bez rozdílu stejná práva ve všech oborech. Liberální vláda, aby dala podnět k vyššímu vzletu ideí, učinila sice velmi mnoho pro povznešení školství, založila i průmyslné školy a snaží se všemožně podporovati průmysl i obchod, zřizujíc železnice, telegrafy, průplavy a t. d.; ale bohužel, že to, co prospívá evropským státům kulturním, není v Mexiku na svém místě, poněvadž schází proto všeliký smysl a bude tím více scházeti, čím více převahy bude nabývati indiánství.

Tak jest Mexiko při všem povrchním lesku domnělého pokroku na dráze civilisace, jež oslepuje oko pozorovatele, na nejlepší cestě navrátiti se k anarchickým zmatkům, které tvoří charakteristický ráz jeho novějších dějin. K tomu přistupuje co následek obnovených vnitřních bojů zanedbávané vzdělávání pudy, které rodí všeobecnou bídu, průmysl a obchod leží ladem, ale za to naporád roste břímě daní. Tím přivedeni jsou fabrikanti na mizinu, a také cizincův jest už jen málo v zemi, dovoz cizího zboží přestal skoro úplně, a všecken obchod s cizinou obmezuje se skoro jedině na Kubu, Spojené obce a Německo.

Mexický kongres, jemuž úplně nedostává se státníků, ničeho nečiní pro zlepšení hmotného blahobytu země, a kdo sleduje rokování v parlamentárních sborech nábývá přesvědčenosti, že národní zastupci činí špatnou čest svému jmenu, účastníci se všemožně loupežnické soustavy, která se provozuje s hůry, tak že vláda sama zdá se býti spiklou s bandity proti majetku státních občanů. Takovým způsobem jedna z nejbohatších zemí na světě ožebračena jest na dobro, a nejenom vláda ústřední, nýbrž i vlády všech jednotlivých státův učinily se všeobecně nenáviděnými. To jest věrný, pohříchu velmi neutěšený obraz žalostných poměrů, jaké panují v Mexiku po smrti nešťastného císaře Maximiliana.

### Britský Honduras.

Na východním pomorí poloostrova Jukatanu má Anglie osadu, jejíž úřední jméno jest Britský Honduras, která však obyčejně nazývá se dle hlavního a jediného města svého Belize. Území toto se táhne od chobotu Amatického na jihu až k Četumalskému (Chetumal) na severu. Do tohoto vlévá se Rio Hondo de Chetumal, jenž tvoří hranici na proti Mexiku, a jiná řeka New River (Nová řeka) nazvaná, vznikající prý z několika jezer v nitru země, které dosavad jenom nedostatečně jsou známy. Největší však řekou v celém Hondurasu jest Belize, při jejímž ústí, naproti ostrovu Turnereffe, leží zmíněné město Belize. Počet obyvatelstva jeho rozličně se udává (5000—12.000), většinou to jsou černochové a Indiáni, tito s části Karaibové z ostrovů sem přesídlení, kteří však ode dávna již pozbyli čistotu své krve, pomísivše se na mnoze s černochoy. Hlavní plodiny osady, zároveň hlavní předmět obchodu města Belize, jsou košenila a mahagonové dříví. Stromy mahagonový (Swietonia Mahagony) dosahuje nejvyššího vzrostu svého a nejhojnější jest mezi 10° severní šířky a obratníkem raka. Nejvíce sobě oblibuje horské hřebety a daří se i v hubené půdě. Severně od Belize, na pobřeží New Riveru, nacházejí se i lesy modrého dřeva (Haematoxylon Campechianum).

Strom mahagonový jest jedna z nejkrásnějších a nejstatečnějších postav podtropických, a nezhádka spatřují se kmeny mající 15 metrů až k větvím a 12 až 15 m. v objemu. Takové stromy poskytují s kupolovitými korunami svými velikolepý pohled, a v srpnu a září, kde listí jejich žlutne, mohou v lesích již zdaleka býti rozeznány. V tu dobu se stromy tyto porážejí. Za tím účelem poseká se podrost kolem nich, strom se porazí, oklestí a kmen se otesá na čtyřhranný trám, jež pak spřežení volův odtáhne k nejbližší řece. K tomu však musejí býti dříve upraveny cesty, což ovšem vymáhá mnohem více práce nežli samo porážení stromů. Cesty počnou se dělati v prosinci, když panuje všeobecné sucho, a odválcení kmenů začne v březnu, když cesty již úplně stvrdly. V červnu, když vody stoupají, nastane plavení kmenů, provázených na loďkách od dřevařů, kteří je udržují v hluboké vodě. Největší cenu má dřevo mahagonové ze stromů vyrostlých na savanách z půdy kamenité; nejvyššího však vzrostu dosahuje strom ten v samotě lesní. Porážeti se může mahagonový strom v každé době roční, obyčejně však děje se to mezi červnem a srpnem, poněvadž toho času mizí jeho vyschla.\*)

### Guatemala.

Z menších republik středoamerických nejlidnatější jest sousedka Mexika na jihovýchodě, Guatemala. Hranice její nejsou až posud všude přísně určity, nicméně udává se povrch země obyčejně na 1918 □, obyvatelstvo pak nepřesahuje 1,200.000 hlav. S výminkou

\*) Ausland 1870, 5. 27.

bařinaté pobřežní roviny podél Velikého oceanu, jest země vysoká planina, střídající se s rovinami a nízkými pásmy horskými. Na severozápadě táhne se rovnoběžně s pomořím řada sopek, připojující se na severu k sopce Sokonusecké v Mexiku, na jih celé tichomořské pobřeží provázející, až do výše 3600 m. a nad to vystupující. Severní část země, za řekou Rio de la Pasion, táhnoucí se k poloostrovu Jukatanu a britskému Hondurasu, jest dosavad skoro úplně neznáma. Tam leží půvabné jezero Peten, na jehož jednom ostrově



Flores.

leží malé městečko Flores, a v horách tamějších nacházejí se snad také nespátřené ještě od žádného bělocha prameny mohutné řeky Usumancity, která tvoří nejprv hranici mezi Guatemalou a mexickým státem Chiapasem (č. Či.), později pak mezi tímto a státem Campeche (č. Kampeš). Východně hraničí Guatemala malým kouskem na moře Karibské, neboť konec zátoky Honduraské, chobot Amatický, náleží ku Guatemale.

Zde leží pěkná, malebná vesnice Lewingston, čítající 50 chýší, obydlených od nepravých Karibů (Karaibů), kteří mluví černošskou španělštinou. Karibové i tohoto pomoří mají málo práva honositi se původem od pravých Karibů východních Antil, nejsličnějšího až dosud známého, ale skoro již úplně vyhubeného plemene indiánského na Novém světě; nýbrž jsou to zambové totiž smíšenci černochoů s Indiány. Jako někdejší Karibové z ostrovů, pověstní pro své námořní loupežnictví, jsou i tito zambové dobří plavci, a pirogy jejich pokrývají chobot, v němž loví želvy, které pak prodávají v Belize, kde

za jednu druhu největšího dostávají tolik, že mohou celý týden žít jako bohatí lidé.

Do nejzazšího cípu zátoky Honduraské, hluboko do země zasahujícího Golfo Dulce, ústí se utěšená řeka Izabal, jejížto břehy vedou proti vodě tropickými krajinami k jezeru Izabalskému, ležícímu mezi horami krásnými lesy porostlými. Zde leží vesnice Izabal o 200 chýších, jichž obyvatelé jsou Indiáni čili Ladinové, mezi nimiž zdržují se také někteří angličtí a španělští kupci, neboť Izabal jest jedinou branou pro vývoz guatemalských plodin, které se sem z hlavního města přes Zakapu a Gulan dopravují.

Prales na pobřeží izabalském ožívuje noční dobou pronikavý vřesk vyplašeného ptactva, zvučné řvaní amerického tygra, křik opic na provazích lian se houpajících, a sykot hada přepadajícího hnízdo papoušků. Za dne libuje si oko v smaragdovém lesku horského ručeje, řítícího se z rokle, porostlé nahoře tropickým lesem a vyzdobené všelijakými plazivými rostlinami. Nejkrásnější ptáci s rajským přím ožívují les i luh, a skvělí motýlové poletují z květiny na květinu, ano slunce sesílá s nebe horoucí paprsky.

Takovou krajinou kráčí poutník mimo tvrz San Felipe, pocházející ještě z dob španělského podmanění, jejížto zdi nezlezl dosavad nižádný nepřítel, vyjma nescíslné popínavé rostliny. Noclehovati musí v některé indiánské chýši. Barevné děti této země jsou vždy pohostinní, ačkoliv sobě krušně dobývají vezdejšího chleba; muž přichází teprv pozdě domů z lesa od porážení stromů, a mezi tím musí žena doma hospodařiti a starati se o jídlo. Nezřídka slouží za pokrm vejce iguany, ještěrky na stopu dlouhé, která mají výtečnou chuť. Největší radostí těchto indiánských poustevníků jsou děti jejich, které právě v nahotě své jsou velmi slídné, obzvláště se vyznamenávají krásnými očima.

Stezka sotva znalá vede lesem a skalinami do Gualanu. Tento komunikační prostředek nazývá se královskou silnicí (camino real), ne snad z republikánské nenávisti pro zostouzení království, nýbrž z přesvědčení o jeho výtečnosti. Největší, avšak nezaviněné od ní přednosti této „královské silnice“ záleží v tom, že časem jako zatopena bývá nejvonnějším zápachem lesním, vycházejícím od vanilky, květoúčích citronův a jiných jemnější a lahodnější vonících rostlin. Gualan jest provinciální městečko na malé říčce Motague, obydlené asi 900 rodinami, v němž nalezneme pohodlnou hospodu. Větší jest nedaleká Zakapa, z níž vede obtížná cesta do hlavního města, neboť tu po drsných stezkách překračovati jest hory 1460—1950 m. vysoké.

Často musí cestovatel procházeti indiánskými vesnicemi, kde může přenocovati buď v některém dvorci nebo v obecním domě, neboť v celé střední Americe povinni jsou alkadové (obecní starostové), každému cestovateli, ať jest chud neb bohat, za náhradu dvou realů (asi 60 kr. r. m.) poskytnouti přístřeší a potravu.

V Guatemale, jako v Mexiku, rozeznává se trojí pásmo: tierra caliente, templada a fria. Na přímořských rovinách a v nižších krajinách pohorských panuje stejné tropické parno o průměrné teplotě 27° R., v ostatní zemi od února do dubna počasí suché a od července do září počasí mokré, mezi nimiž leží dvě doby přechodní. Půda jest všude velmi úrodná, ale plodiny jsou rozličné dle výšky její nad mořem. Na vysokých planinách rozkládají se savany a pralesy, v nízkých rovinách bují tropické rostlinstvo.

Hlavní plodiny Guatemaly jsou kukuřice, cukrová třtina, pšenice, kakao a košenila. Kukuřice roste se, jako v Mexiku, po celé zemi, dávajíc v hořejších dvou pásmech jednu sklizeň, v horkých krajinách přímořských dvojitě a někde i trojitě. Cukrová třtina pěstovati se může všude až do výše asi 1620 m., což jest také hořejší hranice kávy, která sestupuje až asi ke 300 m.; avšak nejpříznivější jsou pro ni výšky přes 800 m. Ve větších výškách padá za studenějších měsíců v noci jinovatka, což kávu škodí. Pšenice daří se pouze v pásmě chladném ve výšce nad 1780 m., kdežto kakao jest vlastní plodina pásma horkého; nejvyšší hranice jeho jest asi 490 m. V stejné a částečně i v ještě větší výši pěstuje se také rejše, ale dobrota její není valná. Totéž platí o bavlně a indigu; toto poslední, hlavní předmět vývozu San Salvadoru, roste se v Guatemale jenom na některých místech, s poslední jmenovanou republikou sousedících. Kakao, cukr, pšenice a bavlna spotřebují se větším dílem doma, jenom košenila a káva se všechna vyváží. Pěstování kávy každoročně rychle se zmáhá, kdežto produkce košenily zůstává stejná.\*) Z ostatních plodin jmenovati sluší ještě kávu, pak ušlechtilá i barevná dřeva v krásných tropických leších, a z říše nerostů zlato, stříbro, měď, železo, olovo, kamenné uhlí a mořskou sůl.

Mezi stromovým vysočinou padnou cizinci do oka především duby. Jsouť menší nežli evropské a dřevo jejich daleko není tak tvrdé, ale za to jsou plody jejich tím větší, neboť nosí žaludy jako největší krutí vejce. Mezi dřívím, které se počítá k ušlechtilému, vyniká druh cedru, červené dřevo palisandrové, tak zvané růžové dřevo, a palmolátla, dřevo žluté se šedivými a hnědými žilami.

Na trhu hlavního města nachází se všecko ovoce tropických rájů, v leších pak spatřujeme nejpestřejší vystrojení pernatce celého světa, mezi nimiž první místo zaujímá kecal (quetzal) čili kuruku, pták šplhavý, z jehož peří stať Mexičané zhotovovali své pověstné čalounové obrazy. Křídla a hřbet skvívají se v krásné smaragdové zeleni se zlatým leskem, břicho jest plameně červené, a péra ocasová dosahují při vyrostlých exemplářích délky 1 m. Kolibříci, papouškové a tukani jsou všude obecní. Skvostný jest výstroj carpintera (tesaře), plamenočervený se stříbrem a zlatem, pak jistého druhu sokolů zvící holuba, s modrým zobákem, zeleným hrdlem, červenými křídly a jediným dlouhým ocasovým perem, bílým a černým. Avšak neschází ani hadů, ale jedovatí druhové jejich zdržují se jenom v pustinách a houštích. Hojně obdařena jest Guatemala hmyzem všelikého způsobu a přerůzličných jmen, mezi nimž jsou stonožky, stírové a strašlivé blechy písečné (niguas), které skrz obuv prožírají se do nohou, a nejsou-li v čas vyříznuty hnísání způsobují. Svým množstvím přebítny jsou též obyčejné blechy, které jsou nejčtetnější v kostelích.

\*) Petermann's Geographische Mittheilungen 1870 str. 461.



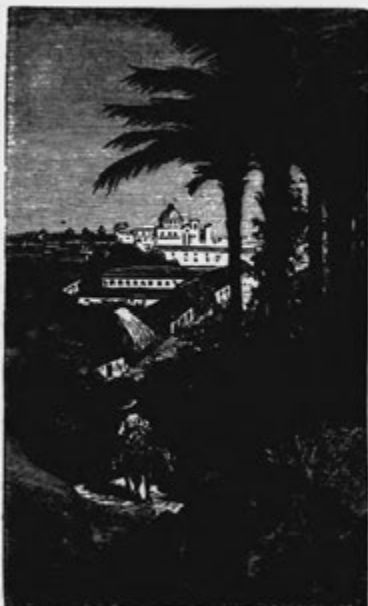
Z měst republiky jen málo která jsou opravdu důležitá. První místo arcíř zaujímá hlavní město Guatemala, ležící na prostranné vysočině a činící na diváka dojem pustoty. Její široké, dlouhé, pravouhelné ulice ožívovány jsou za dne jen přiležitě Indiány, mezky a nevyhnutelnými zapiloty (supy mnohožravými). Domy jsou křiklavě obšleny, ukazující do ulice pouze okna s těžkými vystupujícími železnými mřížemi.

Do vnitř otvírají se po spůsobu mauriském na sloupovou chodbu do čtyř rohův jdoucí a prostranný dvůr, jenž obyčejně okrášlen jest vodomety a květinami, kdežto vlastní zahrady není ani jediné v celém městě.

Guatemala jest zdravé tropické místo, pouze těm, kteří trpí neduhy plícními, za příčinou vysoké polohy své nesvědčící.

soko bližší hory. Z Antiguy můžeme přes Ciudad Vieja (Staré město) sestoupiti k tichomořskému pobřeží do Istapy, kterou po mluvacké jazyky nazvaly městem přístavním, neboť sotva nejmenší loďky mohou veplouti do tohoto pískem zaneseného ústí malé říčky.

Na polovici cestě k tichomořskému pobřeží leží na svahu Kordiler Escuintla, lázeňské místo pro takové lidi, kterým nic neeschází nežli zábava, pročež jest shromážděním všech bohatých zahalečů guatemalských, kteří tam jsou na letních bytech.



Guatemala.

Devět hodin dlouhá cesta mezi divokými malebnými rostlinami vede do Antiguy čili Staré Guatemaly, která r. 1773 od obyvatelstva svého byla opuštěna, a jejíž veřejné budovy nyní větším dílem leží v rumech. Čím více se blížíme k Antigue, tím více otvírá se krajina, a obě sopky, del Fuego (ohnivá) a del Agua (vodní), přesahují vy-

Tyto letní byty zařízeny jsou po indiánsku co klecovité chýše z rákosí a listů. Okolí toho místa jest čarokrásné, a za každým krokem se setkáváme v stínu tropických ovocných stromů, kokosův a mangů, se studenými, vlažnými nebo teplými zřídly, hojně navštěvovanými od obojího pohlaví. Takovéto indiánské letní byty jsou ostatně drahý luxus, neboť třeba Indiáni co nejochotněji vyhovovali všem choutkám svých hostů, dávají si za to pořádně zaplatiti. Nájemné za chýši z listů na dva měsíce (tak dlouho asi trvá sezóna) obnáší 500 zl., a hudebník na marembu (druh naší skelní harmoniky) žádá za jeden večer 8—10 zl., neboť dávat sobě hráti na marembu a poslouchat k tomu zpívání tak zvaných indiánských, vlastně však zcela moderních písní, náleží zde k obyčejným zábavám lázeňského života.



Antigua (Stará Guatemala)

Obyvatelstvo Guatemaly dělí se na tytéž třídy jako všude v střední Americe. Většinou tvoří Indiáni rozličných kmenů, jichž nejslovutnějších jest kmen Kičů (Quiche), mající skvělou minulost, neboť tvořili za starodávna mocnou říši, o jejíž pokročilé vzdělanosti vydávají svědectví četné zříceniny měst v hornatých krajinách země.

Indiánští horalé jsou lid dobromyslný, vzrostu vysokého a slušného, barvy pak světlejší nežli obyvatelé nížin. Pěstují něco kukurice, chovají drůbež a vešprovy dobytek a provozují drvoštěpství. Muž a žena spí v zavěšených plachtách, děti na rohožích na zem prostřených. Mužové nosí bavlněné košile a zpodky, na nohou opanky z volské kůže, ženy bavlněné sukně modře a červeně pruhované; dívky indiánské, přinášející do Eskuintly potravní zboží na trh, chodí jen v zástěře kolem beder připevněné, a za okrasu svazují si vlasy světlou barvou stužkou. Děti běhají, jak je Pánbůh stvořil. Cizinci oslovují každého Indiána jménem Jose (Josef) a každou Indiánku jménem Marie. Žádný Indián neodkládá z ruky mačetu, která mu slouží za zbraň i za nástroj, jímž klesá sobě cestu houštím a poráží stromy. Málo který má ručnici se starým křesacím zámekem, kteron když vypaluje, zavře obě oči. V horách prý jest několik zámožných míst, jichž obyvatelé mají velmi světlou pleť a růžové líce, a služí hijos de caciques (synové kaziků). Dosavad žijí v zemi potomkové někdejších kaziků, kteří u barevného obyvatelstva požívají vysoké vážnosti. Alfred de Valois, z jehož cestopisu\*) tyto zprávy čer-

\*) Mexique, Havane et Guatemala. Notes de voyage. Paris 1862.

páme, poznal v Cindad Vieja takovou knížecí rodinu, sestávající ze ctihodného starce, který dosud nebyl pozbyl hrdého vědomí ztracené velikosti, a dvou dcer asi 20letých, vypadajících již poněkud obstarle. Tázán, proč nejsou ještě provdány, odpověděl: „Moje dcery mohou se vdát jenom za muže rovnorodé. My jsme chudí, pane, avšak ze starého rodu.“

Společnost v republice dělí se v trojí třídu: v obecný lid (el pueblo), v honoraci (los decentes) a aristokracii (les nobles). K obecnému lidu náležejí Indiáni, tvořící dvě třetiny obyvatelstva hlavního města, a smíšenci nižších vrstev, mezi nimiž jsou zambové pravými vzory škaredosti. Ale nanejvýše hnusný pohled poskytují zástupové žebráků v smrdutých hadrech a s podebranýma nohama, kteří kudy se ubírají, povětrí protivným puchem naplňují. Je všechny živí veřejné milosrdenství, a nikdy nebývá žebrák odbyt u dveří, na které zaklepá. Třidu honorací tvoří většina smíšenců, kteří činí v hlavním městě třetinu obyvatelstva, a sami za kreoly se vydávající počítají se k dobré společnosti. Zaměstnávají se nejvíce obchodem a učeným povoláním, vedle toho pak také politikou, to jest volením a sesazováním presidentů. Oni jsou jádrem liberální strany. Aristokracii konečně tvoří bohatí kupci a duchovenstvo, naznačováni jsou dle politické barvy své co servilisté. Nic lépe necharakterizuje tyto kramářské aristokraty a veřejné poměry vůbec, jako nápis velikými písmeny, jež možná čísti v každém krámě: Aquí no se fia (zde se nikomu nevěří), což znamená tolik, že se prodává pouze za hotové. Spanělové, kteří dosavad se zdržují v Guatemale, jsou větším dílem též kupci, kteří v životě i obchodu zachovali sobě vysoké mravní přednosti národu svého, totiž poctivost a věrnost. Ostatní Evropané v zemi bydlící neohlížejí se ani na pravo ani na levo, starajíce se jenom o svůj obchod, a nashromáždívše sobě dostatek jmění vracejí se domů.

Všeliká řemesla provozují domorodci. Vlněné pláště (sarapes), hrnčené nádoby, cihly, všeliké nářadí dřevěné, plachty z vláken agave, všeliké druhy rohoží, klobouky, košíky, sprostší druhy bavlněných tkanin, to vše zhotovují Indiáni. Oni jsou také zedníci, tesaři, pokrývači, truhláři, kováři, klempíři, kotláři, pekaři, kdežto smíšenci nižších vrstev oblibují sobě lehčí řemesla, jako krejčovství, ševcovství, zlatnictví, mnozí také kramářství. Na venkově jsou všechny druhy průmyslu: cukrovary, vinopalny, nopalerie (pěstování košenilly), mlýny a dvory výhradně v rukou Indiánův a smíšencův. Tito poslední osvědčují také umělecké nadání své rozličnými řezbami, jmenovitě obrazů svatých, jakož i na skořápkách kokosových.

Po dlouhá léta stála Guatemala pod vládou presidenta Rafaela Correru, Indiána nízkého rodu, který ji provozoval rukou železnou jsa nástrojem jesuitů; avšak uměl udržovati pořádek a pokoj, což mělo za následek jistý blahobyt. Nynější vláda vypudila jesuity a zabrala všeliký majetek náboženských korporací, jež vynakládá na školy, na výchovaci a dobročinné ústavy. Nedávno založena byla

v hlavním městě vyšší dívčí škola, první toho druhu v střední Americe. Konečně pečuje vláda také o zřízení dobrých silnic, jakých se až dosavad nedostává.

### Honduras.

Tato republika jest ze všech středoamerických dle rozsáhlosti největší, ale nejméně lidnatá, mající na 2215 □ mil pouze 350.000 obyvatelů, větším dílem smíšenců. Na sever a východ hraničí se zátokou Honduraskou, na jih s Nikaraguou, na jihozápad se San Salvadorem a na severozápad, Guatemalou. Na rozdíl od této rozkládá se Honduras hlavně na pobřeží atlantském.

V celku jest to země hornatá, prostoupená rozličným směrem pásmy hor a kopčin, vycházejících od vysoké planiny co společného základu svého. Tyto vysociny přetřhuje rovina Komajaguanská (Comayagua). Od ní vybíhá úžlabina řeky Humuje přímo na sever k Atlantskému oceanu, a úžlabí řeky Goaskoranu přímo na jih k Tichému moři. Jmenované řeky vznikají na téže rovině, a prameny jejich dělí od sebe jen skrovná vyvýšenina půdy. Rovina Komajaguanská má největší délku asi 64 km. a šířku 8—24 km. Na jihu ji dělí nízké kopce od roviny Espinoské, taktéž dosti značné; obě obsahují asi třetinu země mezi zátokami Honduraskou a Fonseckou, tvořice krajinu velmi příjemnou. Severně od roviny Kamajaguanské vystupuje Sierra de Comayagua, jižně Sierra de Lepaterique, značné to horské spousty. Od oně první skoro přímo na východ leží uzel horstva Sujackého, které se téměř uprostřed státu zvedá, vysílajíc množství vod nejroztličnějšími směry. Při úpatí horstva Sulackého vystupují široké a vysoké planiny Olančo (Olancho) a Joro (Yoro), pověstné pro krásný dobytek svůj. Řeky tohoto svahu pevniny jsou zlatonosné, avšak největší část této rozlehlé končiny mezi horstvem Sulackým a oceanem Atlantským, tedy skoro polovice celého státu, obydlena jest pouze jednotlivými kmeny indiánskými. Vůbec jsou krajiny tyto velmi málo známy, a ví se jen tolik, že poměry půdy jsou tam velmi rozmanité, že země jest úrodná a bohatá na nerosty. Část severního pomorí jest rovina silně lesem porostlá, jmenovitě strom mahagonový nachází se tam v hojnosti. Často však přístupují hory až k samému moři, hory Omoaské vyčnívají nad zátoku Amatickou, a Kongrehojské a Pajaské skoro moře oplachuje, tak že lodím na moři zdaleka oznamují zem.

Květena i zvířena jest v Hondurasu právě tak rozmanitá, bohatostí forem a skvělostí barev se vyznačující, jako v Guatemale a ostatních státech Střední Ameriky. Na pobřeží řeky Ulny zdržuje se nejraději skvostně opeřený tukan (*Pteroglossus pluricinctus*), kdežto po řece samé plaví se dřevo mahagonové. Hlavní přístav honduraský na severním pomorí atlantském jest Truxillo, jehož veškeré obyvatelstvo živí se obchodem. U zátoky Fonsecké na pobřeží tichomořském leží Ampala, prohlášená r. 1868 za svobodný přístav. Zátoka tato tvoří nejkrásnější přístav na světě, jsouc vlastně řadou hlubokých do země vnikajících vodojemů, které mohou pojmouti nesčíslné množství korábů. V poslední době spojena jest zátoka Fonsecká s přístavem Puerto Caballos v zátoce Honduraské.

Poměry obyvatelstva jsou v Hondurasu tytéž jako v státech sousedních. O životě společenském a rodinném není tu ani stopy; neboť skoro nikde není viděti

bílých žen, a pravé manželství jest tam něco tak vzácného jako kousek ledu. Bělochové, smíšenci a Indiáni uzavírají manželství pouze na krátkou výpověď, a žena, kterou obmyslí svou milostí, musí jim konati také službu kuchařky a děvečky. Taková žena nikdy nesedí u stolu, chodí si dle denní mzdy své více neb méně strojně, a je-li pán zámožný, má k své ruce ještě jiné služby. Tyto ženy kouří doutníky a nosí strakaté a řasnaté sukně s několikerým podsazením. Hlavní ozdobou jejich kroje jest dlouhý třepením lemovaný svrchní šátek, jenž vážně se přehazuje přes rameno. Je-li pán se ženou svou spokojen, tedy se smlouva mlčky obnovuje, dokud ho to neomrzí. Ostatně se lid práce štítí a raději tře nouzi, nežli by se chopil opravdového nějakého díla.

Pamětihodny jsou v Hondurasu zříceniny Kopanské, jež ohledal Stephens.

K Hondurasu náležejí také Rajske ostrovy v moři Karibském, úrodné, mající dobré přístavy a hodící se za vojenské stanice. Největší a nejlidnatější z nich jest Ruatan s dobrým přístavem Puerto Real.

### San Salvador.

Tato nejmenší z republik severoamerických, mající asi na 400□ mil 435.000 obyvatelů, jest zeměpisně částí Hondurasu, jemůž v ohledu orografickém i klimatickém úplně se podobá. Z Velikého oceanu spatřena představuje se vysoká planina, větší část země zaujímající, co mohutná přirozená zeď s nízkým pohořím před sebou, mezi nímž a mořem vystupují kuželovité sopky. Na planině té vzniká Rio Lempa, nejznačnější řeka celé země, která s přítokem svým Sumpulem částečně tvoří hranici naproti Hondurasu a potom k Velikému oceanu spěchá. Úžlabí její náleží k nejrozkrošnějším tropickým krajinám. San Salvador trvá v zlé pověsti pro svá zemětřesení a činnost svých sopek. Zemětřesením bylo před málo lety hlavní město San Salvador skoro úplně pobořeno, nyní však jest opět větším dílem znova vystavěno. Mezi sopečnými výbuchy nejstrašnější byl výbuch Izalka dne 19. května 1869.

Obchod vede republika hlavně se surovinami, jmenovitě s kůží lvů, pardalů, jelenů a divokých kanců, s tabákem, cukrem a barvivý. Z těchto posledních jest nejdůležitější indigo, převyšující dobrotou všechny ostatní druhy, které jest nejhlavnějším předmětem vývozu. Jako v celé střední Americe, tak i v San Salvadoru roste veliké množství stromů, z nichž pochází kaučuk. Zvláštní plodina jest mate čili paraguanské the, listí to druhu cesminy (*Ilex paraguayensis*), jehož odvar srká se stříbrnou trubkou. Stříbrným penězům zdejšími nevyrovnají se žádné na světě co do zrna i čistoty kovu.

Polovička obyvatelstva jsou Indiáni, bělochů nechtá se více než asi 9000. Vláda hledí si pilně hmotného i duševního pokroku, zavedla nucenou návštěvu škol a zapověděla odvážné bry.

## Nikaragua

Klimaticky i geologicky musí se v Nikaragui, ležící mezi mořem Karibským, Tichým oceanem a Costa Rikou rozeznávat tři pásma podélné. Nejvýchodnější z nich obsahuje atlantské pralesy, vnitřek pomorí Moskitického větším dílem ještě neznámý, kam teprv od západu počíná vnikati civilisace těžením zlatých dolů Santo Domingo-ských a pokračujícím vzděláváním půdy v provincii Segovii. Za druhé pásmo se mohou považovati horské krajiny rozvodí, kde panují savany a které obsahují ústřední provincie Chontales, Montagabu a Segovii. Třetí pásmo konečně omezeno jest velikými jezery nikaraguanskými a pomorím Tichého oceanu; rozeznává se od obou předešlých jak vyvýšeností tak i útvarem půdy své, neboť tu převládají horniny sopečné. Proto jest tato půda velice úrodná, a vydatným vzděláním by snadno mohla býti proměněna v bujnou tropickou zahradu. Ve shodě se zvláštnostmi půdy a rostlinstva jejího nacházejí se také plodiny z každého z těchto tří pásem. První poskytuje z osamělých lesů svých jenom gumu a mahagonové dříví; hlavní výnos druhého záleží v četných stádech dobytka hovězího, koní a mezků na rozlehlých pastvinách; v třetím daří se plodiny tropické, káva, cukrová třtina, kakao, tabák a indigo v nejbohatší hojnosti.

Co se ví o pobřeží Moskitickém, toho jest velmi málo. Od Greytownu na sever až ku předhoří Gracias a Dios táhne se nízký břeh, do něhož bítí vlny mořské; od něho prostírá se dovnitř země neproniknutelný les. Dále přistupuje hora Round Hill, 200 m. vysoká, tak těsně až k samému moři, že z dálky podobá se ostrovu, k ní přidružují se směrem západním jiné vrchy a údolí; z prvnějších činí jedno téměř do 850 m. výšky. Před pobřežím leží v moři korálové skalisko, u něhož nelze v hlubině naléztí dna, kdežto mezi ním a břehem jest mělčina. Zde u vtoku do moře řeky Bluefields leží město téhož jména, sídlo tak zvaného krále Moskitického, náčelníka to indiánského, který tu pod ochranou Anglie panoval až do r. 1860, v kterémž Anglie postoupila jeho území dílem Hondurasu dílem Nikaragui. Že však Nikaragua neměla doposavad dostatečné moci, aby skutečně učinila konec jeho panování, „král“ ten nepřestává býti v držení svého území, užívaje i vlastního praporu lodního. Obyvatelé Moskitického pobřeží jsou směsina nejrozličnějších kmenův, a sotva již čítají více než 3000 hlav.<sup>\*)</sup> Na blízkou Bluefieldsu leží v moři šest čarokrásných ostrůvků, zvaných Cays.

Nejdůležitější jest na tomto pomorí město Greytown, jinak San Juan del Norte, při ústí veliké řeky San Juan, která vytéká z jihovýchodního cípu jezera Nikaraguanského činí na několika místech hranici naproti Costarice, a odštěpivši od sebe řeku Colorado, jež dále na jih vlévá se do moře, 32 km. odtud tvoří rozvětvené delta, které se rok co rok více pískem zanáší. Okolnost tato jest tak veli-

<sup>\*)</sup> Radford Pim and Berthold Seemann „Dottings on the roadride to Panama, Nicaragua and Mosquito. London 1869.

kou překážkou plavby, že se na to pomyslí, utvořiti v jeho korytě umělým způsobem splavnou cestu pro lodi. Greytown jest úhledné, výstavné městečko v úplné rovině, plné malých jezírek, rybníků a bařin, nemajících žádného odtoku, leda prosakováním do sypkého písku. Ale při tom všem není to místo nezdravé, začez povinnováno jest pravidelně zde vanoucím pasátním větrům, které mají k rovině všude volný přístup. Hlavní representanti zdejšího rostlinstva jsou stromy gujavové, živíce veliké množství cizopasných rostlin, které se svými povětrnými kořeny visí s nich co zamotané lánoví nějakého korábu. V té husté spletenině větví hnízdí se zelení papouškové, tukani s velikými, křiklavě zbarvenými zobáky a skvostný druh vrbců (*Ramphocœlus passerinus*), černých jak aksamít se širokým



Ústí San Juanu.

ohnivým místem nad ocasem. Z hmyzů vzbuzují pozornost naši pestří motýlové a četní brouci, mezi nimiž jest zvláštním úkazem *Demisphora fasciculata*, druh vřezků, porostlý dlouhými hnědými a černými chlupy, které mu dodávají podobnosti k housence. *Ramena*, jimiž se řeka San Juan ústí do moře, hemží se aligatory, kteří větším dílem leží nepohnutě na břehu, číhající na kořist. Vrhají se na mladý dobytek hovězí i na mladé koně, ano i na vyrostlá zvířata se odvažují, jež vtahují pod vodu a utopená požírají. V nedostatku však lepší kořisti přestávají na mouchách, ležíce na břiše s tlamou daleko rozevřenou, v níž shromažďují se mouchy slinami jejich přivábené. Tak alespoň vypravují tuzemci.

Břehy San Juanu jsou s počátku nízké, porostlé rákosím a bařinaté; hlavní lesní strom jest tam vysoká těžkolistá palma; mezery mezi jejími kmeny vyplněny jsou kapradinami, popínavými a cizopásnými rostlinami v jasných barvách květučmi. U malebného Castilla počínají peřeje San Juanu. Uvnitř jest městečko toto jedna těsná, kostrbatá ulice, v níž večer probánějí se moskiti jako na pobřeží řeky.

Castillo jest středem obchodu s gumou, zde vystrojují se celé tlupy lidí jen k tomu konci, aby vniknouce do neobydlených lesních okrásk atlantského pomohli sbírali vzácnou pryskyřici. Tato však běže se zde ze stromu docela jiného nežli na pobřeží řeky Amazonské, a také se docela jinak připravuje. Tam dává ji stromovitá enforbie, *Siphonia elastica*; v střední Americe naproti tomu planý fík, *Castilloa elastica*, s význačnými velikými listy. Přinesené zboží dopravuje se pak ve velikých lodkách, nazvaných bungos, do Greytownu. Cena vývážené gummy obnášela roku 1867 : 230.497, roku 1871 již 264.253 zl. Nejhorší nepřítel gumových stromů jest veliký brouk harekin (*Accocinus longimanus*), kladoucí vajíčka svá do vřezů od sběratelů gummy učiněných, vyhlédle larvy provrtají si pak veliké díry skrz celý kmen. Avšak i člověk vystupuje zde, jako všude jinde, s bezohlednou ziskuchtivostí svou co hubitel, neboť sběratelé gummy nečiní žádného rozdílu mezi stromy vzrostlými a mladými, kteréžto poslední pak rychle hynou. Lesní policie jest v krajinách těchto věcí neznámou. Poněvadž středoamerický strom gumový velmi rychle roste, mohl by snadno pěstován býti v sadech, které by musily býti velmi výnosné. U peřejí San Juanských vybírá se clo.

Na jihovýchodním konci jezera Nikaraguanského a při vzniku San Juanu leží San Carlos, druhdy pevná tvrz španělská, nyní v rupy se rozpadající, jež bujným zelenem pokrývá ozdobný netfk. Celé město se skládá z jediné od jezera se táhnoucí ulice, domy jsou větším dílem jen chaty palmovým listím pokryté. Obyvatelstvo jest smíšené z Indiánů, Španělů a černochů, mezi nimiž má však živel indiánský převahu. Pohled odtud na jezero Nikaraguanské jest příliš velikolepý, aby mohl nazván býti krásným.

K severozápadu jest hladina jeho nepřehledná, z ní vystupuje ostrov Pueblo Grande s kuželovitými sopkami Maderou a Ometepekem, kterážto poslední vystupuje 1500 m. nad hladinu jezera. Na levo v bledé dálce objevují se v mlhu zahalené hory Costariky, na pravo o něco blíže tmavým lesem pokryté výšiny; několik tlup menších ostrovů jest bydlíštěm četným hejnům divokých kachen a bílých volavek. Ve vodách jezera řadí aligatoři a jakýsi druh sladkovodních žraloků.

Vyvýšenost jezera nad hladinou mořskou obnáší 325 m., nejnížší místo mezi jeho jihuozápadním břehem a Tichým oceánem leží jen 8 m. nad mořem, a vzdálenost mezi oběma činí asi jen třetinu šířky okřídlené Panamského; naskytují se tedy zde nejprůzračnější podmínky ke zřízení průplavu oba oceany spojujícího.





Zlaté doly v horách Chontaleských.

Myšlénka o spojení oceanu Atlantského s Tichým prostředkem průplavu zaměstnávala již po mnoho let státníky, plavce a kupce. Nedávno obrátila vláda Spojených obcí zvláštní pozornost svou na tu věc, i vyslala tam komisi inženýrů a námořních důstojníků, aby vyhlídla nejpříležitější polohu. Obšírná zpráva té komise, podaná presidentu ve Washingtoně, schvaluje po zevrubném uvážení všech dotýcných poměrů čáru nikaraguanskou co nejvýhodnější; upouští se tedy od prvotní myšlénky mnohem kratšího sice ale tím nesnadnějšího a nákladnějšího prokopávání úžiny Panamské. Náklad na zřízení průplavu tím směrem vypočten předběžně na 125 milionů zlatých, kterážto suma naproti výhodám, které očekáváti lze od dokonaného díla, jeví se poměrně skrovnou. V tom ohledu kladena tu zvláštní váha na dopravu kalifornských plodin do Evropy, která doposavad se

děje kolem Cap Hornu. Tímto dalekým okolkem, spojeným s velikým nebezpečstvím na bouřlivých těch mořích, dovází se každým rokem nesmírné množství kalifornské pšenice na evropské trhy s velikou obětí času i nákladu.

Jezero Nikaraguanské přijímá četné přítoky, mezi nimiž značnější jsou Rio Frio, přicházející od jihu a ústící se do jezera u San Carlo, a Rio Acoyapo, mající zřídla svá v zlatonosné horské krajině Chontales, ústí pak u přístavu San Ubaldo.

Nejdůležitějším městem země není v té míře úřední hlavní město Leon, jako spíše Granada, ležící od něho na jihovýchod při jezeře Nikaraguanském, hlavní město provincie téhož jména, jež čítá 15.000 obyvatelů. Toto město, založené roku 1522 Hernandem de Cordova, bylo roku 1856 od flibustýrů Walkerových úplně vypáleno, od těch dob však krásněji zase vystavěno. Poloha jeho jest stupňovitá, ulice jeho protínají se v pravých úhlech a uprostřed má veliké náměstí. Domy vystavěny jsou z cihel na větru sušených, z venčí obfieny a cihlami pokryty. Město má několik kostelů, z nichž však ne všechny se nacházejí v dobrém stavu. V Granadě panuje čilý život, z výrobků jejích pak zasluhují povšimnutí tak nazvané panamské řetízky, mistrovská to díla umění zlatnického, jimž ani výrobky Pařížských dílen se nevyrovnají.

Okolí Granady jest čarokrásné. Město samo leží sotva 2 km od jezera Nikaraguanského, a v odlehlosti málo mil povznáší se vyhaslá sopka Mombacho k výši 1500 metrů, od paty až k temeni oděna v temné, nikdy nevaďnoucí zeleno. Na blízku města nacházejí se četné veliké sady kakaové, v obchodu chvalně známé.

Asi 16 km. na západ od Granady leží město Masaya s 15.000 obyvateli, z nichž devět desetin jest Indiánů. Město pokrývá rozlehlou plochu půdy, poněvadž každá chýše indiánská obklopena jest zahradou; chýše samy leží stranou od ulic, ukryté mezi ovocnými stromy. Půda skládá se veskrz ze sopečných tufů, jimiž všeliká vláha prosakuje, tak že v celém okolí není žádného potůčku ani pramene. Masaya nemá jiné vody krom té, která se přináší z malého jezera na západní straně města, ležícího o 100 m. níže. Toto jezero patrně vyplňuje starý jícen sopky, obstoupeno jsouc téměř se všech stran kolmo spadajícími skalními stěnami, u jichžto pat leží načernalé balvany, zde onde bujně porostlé řepkem. Celé okolí jezera, nazvané „Peklem Masayským“, jest povahy sopečné, na západní straně pak vystupuje kuželovitá, velmi záhubná sopka Masayská, jejíž lávové proudy odtékaly do jezera.\*) K této sopce řadí se

\*) Thomas Belt, „The naturalist in Nicaragua: a narrative of a residence at the gold mines of Chontales; journeys in the savannahs and forests. London 1874.“



Indiánský stan u Masaye.

sopky Marabioské, kde v jedné tlupě stojí pohromadě tolik sopek, jako sic nikde jinde na světě. Odtud táhnou se lávová pole na všechny strany několik mil daleko. Za dne pozoruje se na povrchu třepetavý pohyb silně zahřátého vzduchu, v noci pak osvětlena jest celá krajina modravě hořícím alkoholovitým plamenem, který někdy nad půdou probleskuje, někdy v sloupech vystupuje a potom velmi divným způsobem zase mizí. Obyvatelé nazývají ten úkaz „čertovým tancem“.\*)

Nikaragua, jakkoli náleží k největším republikám středoamerickým, má všeho všudy sotva 300.000 obyvatelů, a země jest tím samým velmi nedostatečně vzdělána. Ale při tom všem poskytuje týž neutěšený obraz vnitřních zmatků, jako všechny sousední republiky: nikde smysl pro obecnost, všude jen stranické hospodářství. Strana právě při vládě se nacházející provozuje rozhodující vliv na všechny obory správy, dosazuje stoupence své na všechna důležitější místa v státu a jmenovitě na volby koná takový nátlak, že proti ní žádná opozice ne-

\*) Karl von Scherzer, „Aus dem Natur- und Völkerleben im tropischen Amerika. Skizzenbuch Leipzig 1884.“

může přijíti ku platnosti. Změna vlády možná jest jenom prostředkem revoluce, odtud ty ustavičné občanské války. Roku 1855 zvítězila strana liberální pomocí plukovníka Williama Walkera, který byl přitáhl s cizími dobrodruhy, ale potom sám opanoval zem a dal se zvoliti za presidenta. Vláda jeho trvala až do roku 1857, kdežto vypukla proti němu zpouza, on obležen jest v Granadě a 1. května vzdáti se musil amerikánskému komodoru Davisovi, který byl povstalcům na pomoc přišel. Od těch dob se střídaly rozličné vlády, ale zvláště pamětihodného se nic neudalo. Že by se v brzce bylo nadíti lepších časů pro Nikaragui, nelze očekávati.

### Costarica.

Země tato, ležící mezi mořem Karibským, Nikaraguou, Tichým oceanem a Novou Granadou, tedy nejjižnější mezi republikami středoamerickými, jest vysočina stupňovitě až do 1300 m. se povznášející, s četnými sopkami, až 3250 m. vysokými. Kolik jich jest, není dokonale známo, poněvadž území této republiky až doposavad jenom nedostatečně jest proskoumáno, což obzvláště platí o nepřístupném nitru, jádru to pohoří Dotanského. Nejznačnější všech zdejších sopek jest Turrialba, nejjižnější mezi činnými sopkami střední Ameriky, která roku 1871 strašným výbuchem zuřila. Vůbec má celá země útvar sopečný, čímž vysvětluje se také hojnost minerálních vřidel. Řeky mají vesměs jen krátký běh. Půda jest jmenovitě na pomoří velmi úrodná, dále obsahuje rozlehlé savany a pralesy. Hlavní plodiny jsou skoro tytéž jako v sousedních republikách, totiž tabák, cukrová třtina, káva, indigo, kakao a obilí; hlavním předmětem vývozu však jest káva, která s veliké části jde do Kalifornie. Mimo to důležitý jest chov dobytka, a též doly dávají značný výnos.

Costarica byla od jakživa země velmi chudá, a zůstala takovou až do neodvislosti své od Španělska. Jmeno (bohaté pomoří) nedali ji Španělové ji objevivší od bohactví tam nalezeného, nýbrž od domnělých pokladů, které tam teprv nalezti doufali. Teprv roku 1823 objeveny jsou zlaté doly Agucatské, od kterých doby bohatost země na nerosty vždy více cizích kapitálů k sobě vábila. Tak jmenovitě dalo se, když roku 1857 objeveny jsou zlaté doly Paireské a roku 1864 neobyčejně bohaté doly Circuelitanské.

Nejnovější cestovatel po Střední Americe dr. Polakovský prolašuje Costariku za nejbohatší republiku středoamerickou, jejíž obyvatelstvo jest velmi vzdělané a příčinlivé. Pohříchu jest krásná ta země jen velmi slabě zalidněna, čítajíc na více než 1000 mil

pouze 190.000 obyvatelů, kteří všickni bydlí na vysoké planině mezi Alajuelou a Kartagem. Tato část země jest nejenom hustě zalidněna, nýbrž také výborně vzdělána a výtečnými silnicemi opatřena. Před jinými Středoameričany vyznačuje se obyvatel Costariky bělostí své pleti. Ráz indiánský jest tu zahlazen, a stopy amerického plemene pozorují se jen velmi slabě při málo kterých jednotlivcích. Lid zdejší příznivě líší se od sousedů svých pomilování hodnou zdvořilostí a ochotností k službám.

#### Přehled republik Střední Ameriky.

J m e n o .	Rozloha v □ km.	Počet obyvatelstva.	Hlavní město
Guatemala . . . . .	104.610	1,195.000	Guatemala
Honduras . . . . .	121.064	352.000	Comayagua
San Salvador . . . . .	10.547	600.000	San Salvador
Nikaragua . . . . .	150.652	400.000	Leon
Costarica . . . . .	55.668	200.000	San Jose
Belize (Britský Honduras) . . .	35.075	26.700	Belize

Nyní slove země vším právem Costarica, neboť všude jeví se patrné známky blahobytu. Žebráci nikde cizince neobtěžují, fotografie dvou neb tří starých žebráků prodávají se jako nějaká vzácnost. Tato zámožnost obyvatelstva vysvětluje se tím, že každá rodina má svůj pozemek, který následkem veliké úrodnosti půdy a pečlivého vzdělání jejího přináší vysoký výnos. Nižší třídy obyvatelstva mají též tu chvalitebnou vlastnost, že se hrubě nestarají o vládu a politiku, všímajíce si více svého dobytka a kávových sadů. Politiku provozují v Costarice výhradně tak zvaní vzdělaní stavové, kteří jen pořádku se zaměstnávají zemědělstvím.

Jakkoli Costarica právem slouiti může nejspřádanější mezi republikami středoamerickými, schází jí vždy ještě velmi mnoho, aby se rovnati mohla k zemím evropským; státní organismus jeví dosavad mnohé mezery a nedostatky, a jmenovitě veřejné vychování jest zanedbáno. K mohutnějšímu rozkvětu země bylo by potřebí více pracovitých rukou, které by vzdělávaly půdu tak velice úrodnou, ale těch není na snadě. Evropští přistěhovalci nehodí se ku práci pod palčivým sluncem tropickým, jímž brzy vyslejí. Hlavně přicházejí do země černí dělníci z Jamaiky a Kartageny, v počtu nedostatečném.

Hlavní město jest San Jose na pomoří atlantském, spojené přes Kordilery železnicí, jež dotýká se v nitru země Kartaga, s přístavem Calderanským na pobřeží tichomořském.

### Západní Indie.

Jmenem tím rozumí se onen svět ostrovů, jenž na sever od Jižní a na východ od Střední Ameriky v dalekém oblouku rozložen dělí moře Karibské čili Antilské od Atlantského oceanu. Ostrovů těch, jichž velikost jest velmi rozličná, rozeznává se několik tlup. Z těch nejsevernější jsou ostrovy Bahamské čili Lukajské, vystupující z moře zároveň s velikou mělčinou Bahamskou. Jím na jih, od západu na východ se táhnouc, leží obrovský ostrov Kuba, největší z celého archipelu a zároveň nejdůležitější z tak zvaných Velikých Antil, k nimž mimo ni počítají se ještě Jamaika, Hajti a Portorico. Východně od Portorika leží Malé Antily, jinak ostrovy Karibské, kruhovitá řada ostrovů, jež plavci dělí opět na dvě tlupy, Ostrovy nad větrem a Ostrovy pod větrem. Ostrovy nad větrem táhnou se od Portorika až ku pobřeží Jižní Ameriky, kde největší z nich, Trinidad, uzavírá zátoku Parianskou ve Venezuele, kdežto Ostrovy pod větrem tvoří na západ od oněch řadu rovnoběžnou s pobřežím severoamerické pevniny až k zátoce Marakaibské. Všecky tyto ostrovy jsou evropské osady, náležející Angličanům, Francouzům, Španělům, Nizozemcům, Dánům a Švédům; výminku činí Hajti, obsahující dva státy samostatné, pak některé menší ostrůvky pod větrem, která náležejí k Venezuele.

Ostrovy Západní Indie spočívají v moři velmi mělkém; Karibské moře totiž jest sopečná kotlina s hornatým krajem a prostřední hloubkou 2000 m., a pověstné pro průzračnost vody své, jakož i pro bouřky často zde zuřící a lodím velmi nebezpečné. Antily, tvořící takoruka most mezi oběma pevninami americkými, náležejí k ostrovům, které již za pradávných času od pevniny se odtrhly. Když ponejprv na ně vkročili španělští objevitelé, našli tam ssavců na suchu žijících jenom několik málo druhů malých hlodavců, z nichžto zachoval se na naše dni už jenom jediný druh (Capromys Fourneri). Kuba a Hajti jsou dosti rozložitě, aby mohly býti domovem značného množství ssavců v divokém stavu, kdyby v době, ve které ponejprv ssavci na zemi se objevili, byly ještě spojeny bývaly s pevninou. Z té příčiny počítati sluší Antily k ostrovům starým. Vyjímaje ostrovy Bahamské a východní řadu malých Antil, které se skládají z nízkých a plochých

vápenných skal, jsou všechny západoindické ostrovy hornaté. Na velkých Antilách, jakož i na Tabagu a Trinidadu, nacházejí se rozlehlé travnaté roviny, savany; menší jsou veskrze sopečné. Východní břehy jejich pokryty jsou pískem od proudů mořských naplaveným, majíce hojné, mělké, korálovými hřbety uzavřené přístavy; západní jsou strmé, všelijak protrhané, a jejich četné choboty poskytují výborné, hluboké přístavy. Ostrovy pod větrem jsou hornaté, ale nejsou sopečné; patrně jsou to zbytky horstva pobřežního. Větší ostrovy mají hojnost vláhy, mnohým menším nedostává se pramenité vody.

S výminkou nízkých, sotva prstí pokrytých a větším dílem neobydlených ostrovů Bahamských leží západoindické ostrovy v pásmu tropickém mezi isothermami  $22^{\circ}4'$  a  $20^{\circ}$  R, ale tropické parno nižin mírněno jest dlouhými chladnými nocmi, mořskými větrfky a na mnohých vysokou polohou hor. Na pobřeží severních ostrovů, jmenovitě na Kubě, padá někdy teploměr následkem déle trvavších severních větrů až na bod mrazu a tvoří se led, ale sníh nikdy nepadá. Horské krajiny větších ostrovů těší se lahodnému podnebí, které ve výšce 400 m. začíná býti zdravým, jakkoli pro Evropana jest parno vždy ještě obtížné a zeslabující. Nížiny však jsou rozhodně nezdravé a vydány žluté zimnici, která tu jest domovem. Nad míru záhubné jsou vírové bouře zde zvláště od srpna až do října panující, zvané tornados, které nejstarší stromy vyvracejí a někdy celá města ničí; pak nejprudší lijáky a častá zemětřesení. Roční počasí jest jenom dvojí: doba plíště od května až do listopadu, a v ostatních měsících doba sucha.

Antily jsou oblíbeným rejdištěm záhubných bouří vírových. Již ve Spojených obcích dostávají se tornady v podobě sloupů větrných, daleko přetýsňujících evropské smrsti svou velikostí, délkou konané cesty a záhubným účinkem. Průměr těchto bouřných sloupů, podobných ohromným trubám anebo trychtýřům do hůry se rozšiřujícím, obnášívá u jich paty až 700 m.; cesta, kterou obyčejně od západu na východ pokračující vykonají, mívá délku až 150 mil. V odporu se svým názvem „vírových bouří“ nejeví začasť žádný točivý pohyb, vždy ale pohyb ke středu jejich a do výše směřující. Tornady vznikají po pravidlu za teplého počasí ročního a za parné doby odpolední, když jest mrtvo. Pravidelně provázeny jsou bouřkami a lijáky, často i krupobitím. Střed jejich vzduchuprázdný působí jako nějaký ssavý stroj, a v místech, kterých se dotýká, tlakoměr silně klesá. Jinak slovom tornady také cyklony, orkány (hurricane), v mořích pak čínských taifuny (typhoon). Záhubnému řádění orkanů těchto padly v obět již mnohý pyšný koráb, mnohé kvetoucí město, bohaté statky a četné životy lidské. Moře se těmito víry hrozně zbouří, vlny jeho všelijak se mezi sebou propítají a křižují, kde dva hřbety vln do sebe vrazí, tam vymršťuje se obrovský sloup vody do výšky úžasně a hustá péna vystřikuje až na špičky stěžňů. Moře zvedá se a klesá jako voda v kotli se vařící, vlny převalují se jako v nejmocnějším příboji. Nejlepší lodi v tomto zuřivém zápasu nepravidelně se křižujícího vlnobití ubíhají v nebezpečensví ztraceti své stěžně. Příčina těchto strašných úkazů hledá se v urychleném vystupování zahřátého vzduchu v tomto pásmu tropickém. Síly



SADY CUKROVÉ TRŤINY V ANTILLÁCH.



větru uvnitř cyklonu přibývá od obvodu ke středu, v samém středu pak panuje obyčejně úplná tišina. Vírové bouře, tak často od moře Atlantského Evropu navštěvující, zdají se býti pouhým pokračováním západoindických orkánů.

Hlavní plodiny Západní Indie pocházejí z říše rostlinstva; výborně daří se cukrová třtina a káva, pak bavlna, kakao a tabák. Antily jsou hlavním sídlem sadařství, pěstujícího tyto plodiny, an ostrovy Bahamské oplývají bohatstvím mahagonového, kampešského a stavebního dříví na koráby. Pravda, že vypleněním lesů a vyssátím půdy úrodnost této značně klesla, avšak vedle plodin svrchu jmenovaných daří se vždy ještě piment čili pepř anglický, vanilka, indigo, zázvor,



Plodiny Západní Indie.

hřebíček, kasia, jalapa, aloe, maranta, ipekakuanha, sassaparilla, jižní ovoce, jako banany, ananas, dále jam, bataty, maniok, chlebový strom, kokosová palma, pak rejže a všechny druhy obilí evropského. Zvířena vykazuje větším dílem druhy zdomácnělé cizího původu: kabary, mývaly, opice, krysy, kaimany a hady, obou posledních veliké množství; na pomoří obrovské želvy, na Bahamských ostrovech korále. Také flamingové, papouškové, kolibříci a lisky jsou hojní.

V nescíslném množství jest moskitů, stonožek, štírů, mravenců a podobného hmyzu. Z kovů dobývá se jen měď na Kubě, mimo to nachází se kamenné uhlí, síra a asphalt; mořské soli připravuje se nejvíce na ostrovech Bahamských a na Martiniku.

Původního domácího obyvatelstva skoro již ani není v Západní Indii. Ostrovy tyto zalidněny byly druhy dvěma velmi rozdílnými kmeny indiánskými, tichými, prostoduchými a přitulnými Cibuneji na Bahamských ostrovech a velikých Antilách, a bojovnými, divokými, ale nadanými Kariby (nepravě Karaiby nazývanými) na jihu, zkušnými to plavci, jenž byli hrůzou svých sousedů. Oba tyto kmeny zmizely před objevivšími se bělochy, a dnešního dne obydleny jsou krajiny tyto cizími vetřelci, Evropany, přivezenými černochoy a jich smíšenci. Veškeré obyvatelstvo západoindických ostrovů páčí se asi na 3,600.000 lidí, z nichž jest černochoů 56, smíšenců 27 a bělochoů toliko 17%. Náboženství jest dílem katolické, dílem protestantské; z černochoů jsou dosavad mnozí pohané.

Hlavní živnost jest sadařství. Majiteli pozemků jsou větším dílem bělochové; k sadařskému hospodářství náleží dům sadařův, stavení hospodářská a chaty černochoů. Černochové musili býti přivázeni, poněvadž se brzy ukázalo, že bělochoům v tropickém pásmě nedostává se té síly fysické, jaké potřebí jest ku pěstování tak zvaných plodin koloniálních. Proto přiváděni jsou do země černí otroci, kteří zavedením emancipace otroků nabyli práv svobodných občanů. Následek toho byl úpadek sadařství, neboť svobodný černocho všude se vyhýbá práci. Aby sady úplně nezašly, přivázení dělníci z Východní Indie, zvaní Kuli, kteří však o nic lépe nejsou držáni nežli dřívější otroci, tak že to jest dřívější obchod s otroky pod jiným toliko názvem. Průmysl západoindický obsahuje pouze taková odvětví, která jsou v nejužším styku se sadařstvím a plavectvím; ostatní vše přichází z Evropy. Obchod naproti tomu jest velmi čilý, veden jsa hlavně se zemí mateřskou, ale také s jinými zeměmi.

### Veliké Antily.

Z těch první místo zaujímá Kuba, „perla“, jinak též „královna Antil“ od Španělů zvana, o kterémž ostrově vyjádřil se již Kolumbus, že jest to nejkrásnější země, kterou kdy spatřilo lidské oko. A skutečně náleží Kuba, i co do půvabnosti krajiny i co do bohatosti plodin, k nejpožehnanějším zemím na světě. Od středoamerického poloostrova Jukatanu, od něhož ji dělí průplav Jukatanský, asi 25 mil

široký, táhne se tento největší a nejbohatší ostrov antilský směrem od západu na východ v délce asi 160 mil, přirovnáván jsa dle podoby své k rohu hojnosti, otvírajícímu se naproti ostrovu Hajti. Zde, kde Kuba dosahuje největší své šířky, vystupuje mezi Cap Cruzem a chobotem Guantanamoským pohoří Makakanské (Macaca) čili Sierra Maestra se hřbetem 1380 m. vysokým, nad nějž však jednotlivá temena ještě výše se povznášejí. Tak dosahuje Turquino, na moři již zdaleka viditelný, výšky 2400, Gran Piedra 2200 m. Od Sierry Maestry teče dalekým obloukem na západ k chobotu Guacanayabskému Cauto, největší a nejbohatší ze všech 150 řek ostrova, jejíž délka obnáší 50 mil a která po 18 mil, až k městu Cauto del Embarcadero, pro veliké skunery splavná jest. Střed ostrova tvoří rovinu silně vlnitou, z níž vystupují některá horská pásma skrovné výšky. Krajiny horské jsou líbezné, místy čarokrásné. Kuba má celou řadu pěkných zátok a výborných přístavů. Zátoka Havanská pokládána byla dlouho za nejkrásnější přístav na celém světě, ale zátoky Cienfuegoská na západním, San Jagoská a Guantanomská na jižní, pak Matanzaská, Nuevitaská, Nepeská na severním pobřeží jsou ještě výbornější přístavy nežli Havanský. Celé pobřeží obroubeno jest nesčíslným množstvím hřbetů korálových, skalisk, písčitých naspů a menších ostrůvků, které na některých místech tvoří pravé labyrinty, nad míru příznivé pašerům. Větší část nevzdělané půdy pokryta jest lesy, skládajícími se větším dílem z neproniknutelného roští. V krajinách jihovýchodních nacházejí se na horách vysoké lesy mahagonové a ebenové, kde jednotlivé stromy mají rozměry přímo obrovské.

Silnic, jaké se nalezají v zemích civilisovaných, není na celé Kubě žádných, ani v samém okolí hlavního města Havany. Co se nazývá silnicí, jest jenom nějaká stopa cesty s vyjetými kolejemí a loužemi, a v nitru ostrova jsou tyto „silnice“ ještě v té míře porostlé roštěm, že třeba si tu klestiti cestu sekerou. Naproti tomu má Kuba již značné tratě železnic, a Havana jest uzlem železniční sítě 1850 kilom. délky. Ale zajisté nebyly také železnice nikde tak lacino stavěny jako zde, poněvadž sadali k vůli vlastnímu prospěchu dobrovolně k tomu dávali pozemky. Nad jiné důležitější jest veliká železnice do Matanzasu, spojující oba hlavní přístavy ostrova, ještě více však přispívají k bohatství ostrova její odvětví vybíhající k jihu. Jižní pobřeží totiž má nedostatek dobrých přístavů, a plavba podél něho jest velmi nebezpečna za příčinou četných ostrovů korálových, tak že zde všechen obchod jde po železnicích na sever. Pozemním laem jest Kuba telegraficky spojena přes Floridu se Spojenými obcemi.

Bujná a rozkošná jest vegetace, která svými květy a plody zdobí více než 2000 mil, a přeurodná půda, živící bezmála půl druhého milionu lidí. A přece jest jen asi třetina země vzdělána, jen část menší, kdežto část nepoměrně větší jest ještě v rukou divoké přírody, jež tropickou silou na ní čaruje. A tam, kde příroda stala se již služkou člověka, kde ke skvělému životu přivádí, co lidská ruka jí svěří, tam vládne cukrová třtina a zbožňovaný i zároveň nenáviděný tabák.

Výroba cukru dosáhla tu výše skutečně ohromné. Roku 1869 vyvezeno bylo z Kuby 6,807.484 centů a 511.822 sudů cukru,\*) z kteréhož množství spotřebovaly Spojené obce skoro 60%; — není země, která by v ohledu tom s Kubou měřiti se mohla, neboť k naznačené sumě připočísti dlužno ještě domácí spotřebu, jež udána roku 1868 na 1,368.500 centů.

Tabáku, onoho slavného listu, při jehož pojmenování každý evropský kuřák toužebně vzdychne, vysílá „perla Antil“ do světa množství úžasné, ano každoročně víc a více. Před 40 lety nepřevyšoval vývoz tabáku 2,367.100 liber a 52 milionů doutníků. Úřední zpráva o roce 1869 vykazuje, že vyvezeno za rok ten 22,269.876 lib. tabáku a 179.962 milionů doutníků. A přece není poměrně prostora ona veliká, jež věnována jest rostlině té.

Vedle těchto dvou hlavních výrobků poskytuje Kuba dostatek kukuřice, rumu, medu, rejže atd., za to však klesá pěstování kávovníku takou měrou, že nekryje ani domácí spotřebu kávy. Avšak i kdyby Kuba neměla nic jiného nežli cukr a tabák, stačilo by, aby zůstala nejvýnosnějším ostrovem celých Antil.

Podnebí kubanské je příjemné, avšak velmi proměnlivé. Pravidelně nepřesahuje v nejparnějších měsících, v červenci a srpnu 30° R, a neklesá v nejstudenějších, totiž v prosinci a lednu, pod 16° R. Avšak r. 1856 dne 24. prosince klesla teplota v Havaně na 8° a na mnohých místech venkova až na 0°, tak sice, že dočkali se obyvatelé města Villa Clara také — sněhu, ukaz to na Kubě fenomenální, jenž pokud paměť sahá poprvé se udál.

Počasí vlhké čili deštivé počíná koncem května neb začátkem června a přináší horka téměř nesnesitelná, neboť ochlazující větry v dobu tu přestanou a slunce praží nemilosrdně. Avšak měsíce ostatní, měsíce to suché, přicházejí v průvodu severních a severozápadních větrů a poskytují teploturu tak příjemnou, že člověk takofka obživuje. Celkem však svědčí kubanské podnebí více přírodě nežli

\*) 1 sad cukru chová 400 španělských liber čili 368 liber celních.

lidem. Zavinujeť hlavně v době dešťové mnohé nebezpečné nemoci, mezi nimiž v první řadě stojí kletba všech tropických krajín amerických, vomito a žlutá zimnice.

Celý ostrov dělí se na tři departimienty, na západní s hlavním městem Havanou, na střední s hlavním městem Puerto Principe a na východní s hlavním městem Sanjago de Cuba. Západní, ze všech nejmenší, větším dílem rovina, jest skoro celý vzdělán a obsahuje největší sady cukrové a tabákové, které tvoří bohactví země. Tato část ostrova jest také nejlidnatější a nejbohatší, a má nejvíce komunikačních prostředků. Prostřední departement má téměř veškeré své obyvatelstvo ve městech, venkov jest skoro neobydlen a pokryt lesem a savanami, řídké sady tamější zničilo povstání, které až do nedávna po mnoho let na ostrově zuřilo. Východní část, obsahující nejstarší osady, jest v údolích až do jisté výšky pilně vzdělána a výšiny kávovými sady pokryty; vnitřek však jest též větším dílem nevzdělán a neobydlen.

Obyvatelstvo Kuby čítá, jak již podotknuto, asi 1½ milionu lidí, z nichž polovička jsou bělochové, čtvrtina svobodní smíšenci, asi čtvrtina černí otroci, a málem 50.000 Číňané, nejnovější to přistěhovalci. Z bělochů jest asi 150.000 rozených Španělů, do čehož vpočtení jsou vojáci a úředníci; ti všickni bydlí výhradně v hlavním městě Havaně a v ostatních velikých městech. Domácí plémě indiánské vymřelo úplně ještě před koncem 16. století. Toto obyvatelstvo jest na ostrově velmi nestejně rozděleno: západní departement čítá přes 1 milion duší, prostřední naproti tomu sotva 100.000.

Hlavní město Kuby, San Cristobal de la Habana, neboli zcela prostě Habana (č. Havana) náleží mezi ta šťastná města, jichž obraz utkví hned pevně v duši pozorovatele, blížícího se k nim ze strany mořské. Věru, překrásný to pohled! V levo, na skalním výběžku, ohromná pevnost s vysokou světelnou, a po pravém břehu moře domů, z něhož některé ohromné stavby, opevnění a četné věže vynikají, promíchány a v pozadí obroubeny bujnou zelení, kdežto přístav loďmi jen se hemží, loďmi to všech národův, již potřebují Havany aneb jichžto je Havana potřebí. A jak úchvatný je vjezd do přístavu samého, jež tvoří dlouhý a široký záliv, táhnoucí se skoro až do středu města! Loď jede těsně okolo romantické, místy bohatě porostlé skály. Na této vypínají se ohromně tlusté a vysoké zdi s četnými, kolosálními bateriemi, kteréž temným svým jínem právě na vstup do přístavu se mraží; po straně protější volně, přívětivě město, jež bezpečno se cítí pod ochranou vážného obra plno života se usmívá, a k tomu ten cílý život velkých i malých loď, jichžto rojem parníků jen pomalu a velmi opatrně pohybovatí se může — jest člověku, jakoby vítala jej Havana s otevřenou náručí, a s chutí, pln rozkoše letí do náruče té jako v objetí milenky, jež zevnější krásou svou omámla jeho smysly.

Avšak není vždy zevnější krása též obrazem krásy vnitřní. S čím větší radostí, s čím větší napnutostí spěchá cizinec do Havany, jejíž obraz ho tak uchvátí, s tím větší zklamáním rozhlíží se pak po městě, jež si byl zcela jinak představoval. Úzké uličky a uzounké chodníky, plné vozů, bařkvů a beden, z nichž

vycházejí nejroztříbenější zápachy, spojující se v zápach jediný, jenž nejméně řečeno jest odporný! A uličky ty, obroubené nevysokými, avšak masivními domy, což činí parno v nich tím nesnesitelnějším, táhnou se až po ona místa, kde před málo ještě lety vypínaly se pevné bašty, a rozšiřují se zřídka jen v menší náměstí. Plaza de Armas jest jedno z nejkrásnějších a výsnořeno záhony, stromovým a sochami; avšak i to mine se s účinkem, jež cizinec dle fotografie očekává, neboť guvernéřův palác a ostatní okolní budovy tísni je masivností svou tak, že vypadá, jakoby trpěno bylo jen z milosti. Ano i nejpřednější ulice Havanská, Calle del Obispo, která je středem obchodu dovozního, následkem čehož chová také nejskvělejší a vskutku bohaté krámy, nečiní výminky z ulic ostatních.

Avšak tam, kde jindy obranné zdi města se táhly, nabývá nové město Havanské jiné tvárnosti. Ohromné široký ten prostor, stržením jich získaný a táhnoucí se okolo veliké části města, proměnili si Havanští v rozkošnou promenádu, Paseo de Isabel nazvanou, jež opatřena četnými řadami stromů, pěknými sochami, uměle provedenými vodojemy a rozkošnými záhony hlavně s večera jest střediskem celé Havany, která těch krásných tropických nocí užívá při skvělém osvětlení a zvuku bezplatných koncertů vojenských kapel každodenně tu hrajících. Nejskvostnější kavárny, hostince a výstavné domy ji lemují se strany protější, jsouce spolu začátkem města nového, jež vyniká jak skvělými budovami, tak širokými rovnými ulicemi, z nichž nejhlavnější, Calzada del Cerro, jest několik anglických mil dlouhá.

Mnohé z nich jsou arci posud nedlážděny, ohromné jedno náměstí jen elegantní mrříží ohrazeno, ostatně však plno rumu a rozryté země; ale to jsou věci, jež málo let přivede v krásný pořádek. Za to jest tu předlouhé bohaté stromořadí, jež běžíc kolmo k promenádě je v neděli a ve svátek přeplněno nej-elegantnějšími vozy, mezi nimiž národní quitrina (č. kytryna) nejvíce pozornost cizincův na sebe obrací. Na ohromných dvou kolách spočívá pohodlný polokrytý kočár s předlouhými dvěma vojeři, na jichžto konci jsou zapřaženi dva koně neb mezci, tak sice, že asi sáh voji jest volný a že tíže celku spočívá na zvířatech. Na jednom koni sedí premovaný černoch s ohromnými vysokými botami, výsnořeny dle tuzemského mravu, a uvnitř vozu hovoří si květ Havanských dám, ženy to většinou krásné v tak luxusních a skvostných oblecích, při nichž briliantů a zlata v hojnosti, že by mohly přímo z vozu vstoupiti do nejnádhernějších plesů nejvybíravějších dvorů evropských. Jen pomalu jede vůz za vozem, jichž tu na sta, policejní strážé bdi koňmo nad zachováním pořádku, a v chládku těch košatých stromů projíždějí se krásky, až nemilosrdný soumrak, jenž v tropech náhle přikvápí, všemu konec učiní.

Havanské domy jsou nevysoké co do počtu pater, chovají však vysoké prostorné byty, jež zařizují sobě bohatci (a tam jsou lidé, jichž roční příjmy se, čítají na miliony) s nádherou vskutku báječnou, v kterouž i okoloidoucí nahlédnouti může, neboť místo oken mají veškeré domy vysoké a široké otvory, velikým dveřím podobné, jež opatřeny jsou silnou mrříží. A za mrříží těmi houpají se obyvatelky v houpacích svých stolicích, hledíce na okoloidoucí a na odívavce svou i šatů svých krásu. Na noc uzavrou okna ta lehké dvře s malými okénky, aby světlo i vzduch měly přístup.

Co jediné zmírňuje nesnesitelné parno některých uliček, jest praktické zařízení, že natáhnou obyvatelé ve výši prvního patra od domu k domu plachty, tak sice, že někdy většinou část ulice chráněna jest takto proti palčivým paprskům slunce. Horko je snesitelnější, a na plachtách plno nápisů návéstných.

Přes 200.000 obyvatelů žije již Havana, a počet ten stále roste. Rozumí se, že velikou většinu činí bělochové; vypadají na ně skoro tři čtvrtiny celého počtu. Z barevných pak jest 29.000 otroků, kdežto ostatní jsou buď svobodní nebo propuštěnci.

Obyvatelstva má tedy Havana dosti; čím však se liší od jiných měst západo-indických, ano i mexických, jest čilý život, jenž v ulicích jejich po celý den panuje. V hlavnějších třídách jest jeden obchodní dům vedle druhého, a před každým hemží se svalnatých černochů, kteří zboží buď skládají neb nakládají, tak že obtížno někdy projíti. Přítulivosti obchodníkům havanským upříti nelze, a obchod je zde tak výnosný, že nikde snad není tolik bohatství nahromaděno jako zde.

Kde je bohatství, jest i luxus, a Havanští milují luxus nad míru, ano oddávají se mu skoro až nesmyslně. Peníze nemají v Havaně takofka ceny, a nabývají se tak snadno, že netřeba jich šetřit. Žena Havanská halí se v nejdražší látky, krásné její rámě skví se v zlatých náramcích, a na prstech a v uších, mnohdy také ve vlasech blýskají se diamanty, s jichž ohněm jen krásné ty oči majitelek závodití mohou.

V bytech bohatců panuje nádhera věru orientální; skvostné mechanické hračky jímají smysly, chladný mramor mírní horko, ohromná zrcadla uprostřed nejkrásnějších tropických květin znásobují několikráte celou místnost, a pestří ptáci ve skvostných klecích ožívují ta sídla, jež zdají se býti v prvním okamžiku klamem rozohněné fantasie.

Ale nejen privátní místnosti opatřují si Havanští vším možným pohodlím, oni činí tak i v místnostech veřejných. Hotely Havanské jsou sice jednoduché, ale nejkrásnější, jakých možná viděti. Podlahy a stolky samý mramor, pokoje vysoké a vzdušné a ventilace taková, že i za největších parů je v nich příjemno. Divadla jsou veliká, elegantní a velmi čistotná, kavárny pak po pravidle ohromně prostorné a úplně s mramoru zařízené. Slovem všude a ve všem jeví se taková snaha příjemným si učiniti živobytí, že věru není divu, když se Španělem odamtud nechce.

Rozumí se, že neméně skvěle zařizují místnosti své spolky. Pravou perlou v ohledu tom jest lonja (č. loncha) Havanská. Lonja není nic jiného než jakýsi druh měšťanské besedy, v kteréžto se členové každodenně scházejí a kde se pořádají plesy a zábavy pro jejich dámy. Jen dva ohromné sály tvoří místnosti spolku, ale jak skvostné jsou sály ty! Mramorová podlaha, hladká jako led, leskne se co zrcadlo, na stěnách visí v bohatých rámcích krásné olejové obrazy, jichž předmět obyčejně z domácích dějin vyňat jest, a střídají se s velikými zrcadly, okolo nichž, tak jako ve všech koutech, skvějí se umělecky provedené mramorové sochy. K tomu ke všemu arci sluší také ten krásně řezaný nábytek. Ale nejen zábavě, k vůli kteréž je zřízeno též zvláštní divadélko, věnován je spolek ten, on vydrží ve veřejné školy, kdež v pohodlných a praktických, všemi učenými prostředky opatřených místnostech přednášejí ve večerních hodinách nejlepší učitelské síly Havanské způsobem populárním. Zadarmo se tu může každý naučiti všem možným řečem, zadarmo obeznámiti se se všemi vědami. Příspěvek členů obnáší ročně jen pět dolarů, a přece staví lonja právě skvostnou budovu vlastní. Arci přistupuje k tomu ta okolnost, že dostává se jí částých a značných darů. Tak obdržela před nedávnem od jednoho ze svých členů maličkost 80.000 dolarů čili 160.000 zlatých.

Jaká dráhoty v Havaně panuje, lze si dle všeho toho snadno pomyslet. Nejstrašnější jsou činy z kaváren a hostinců. Café Lonore platí ročního nájemného 24.000 dolarů, a hostinec Casino 20.000 dolarů. Za to však musí páni hosté peníze potit. Toho na příklad uvedeny buďte některé ceny jídel podle našich peněz: polévka pro jednu osobu 50 kr., králík 3 zl. 20 kr., roastbeef 1 zl., náprstek kávy s chlebem k máčení 70 kr., 1 zavařena broskev 60 kr., 1 řetkvička 10 kr. A taková dráhoty panuje ve všem.

Kostelů nemá Havana mnoho, ale žádný není hoden zmínky. Jsou to většinou nevkusné, sešlé stavby, a nejlepší co poskytují jest příjemný chládek, jenž v nich panuje. Arci nejpřednější z nich, Havanská katedrála, neupoutala by pozornost cizincovu, kdyby nechovala hrob s kostmi Kolumbovými, kteréžto byly sem přivezeny ze San Dominga roku 1796.

Škol má Kuba poměrně ještě dosti. Koncem roku 1866 bylo na ostrově celkem 700 škol soukromých i veřejných, vyšších i nižších. Na Havanu vypadá z toho skoro sedmý díl, v němž zahrnuty jsou ústavy nejpřednější: universita, dva semináře, ústavy chemický, anatomický, malířský, škola vojenská, obchodní atd.\*)

Po Havaně jest prvním a nejdůležitějším městem kubánským Matanzas, taktéž na severním pobřeží ostrova v západní části jeho východně od hlavního města ležící. Má velmi výhodnou polohu a

\*) Josef Štolba „V západní Indii. Cestopisné obrazy. V Praze 1871.“ Str. 162. a sled.

krásný přístav, a vyniká nejen v obchodu, nýbrž i v nejdůležitějším průmyslu ostrova, totiž cukrovarství. Chováť okres Matanzaský na 25 □ mílích skoro půldruhého sta cukrovarů, jež tvoří klavní bohatství obyvatelstva, kterého čítalo se již roku 1867 přes 36.000.

Zevnějšek města jest velmi slušný. Výstavné a pěkné domy táhnou se v ulicích poměrně širokých a poskytují obyvatelstvu všeho pohodlí, jehož si přátí může. Pěkné divadlo, filharmonická společnost a mnohé jiné spolky vědecké i zábavné starají se o duševní poždavky, tak že možno směle říci, že Matanzas jest jedním z nejroztomilejších a nejzajímavějších měst západoindických.

Skutečně rozkošným jest však jeho okolí. Pahorkatina rozkládá se na všechny strany, a tropická příroda plývá tu všemi dary svými, jichžto nejdrahocennější leží nedaleko města hluboko v zemi. Jsouť to jeskyně Bellamarské, jež vlastenecký náš cestovatel dr. Štolba popisuje takto:\*)

Vyšel jsem ve společnosti časné z rána sice, abych seznal tento div kubánské přírody, avšak přece již stěžovalo chůzi parno ohromné. Bídna cesta vinula se bujným zelením do kopce a vedla pak, křížujíc se s drahou, po hřbetu jeho do veliké spustlé zahrady, kdež jednoduché stavení s ohromným železným zámkem a s nápisem „Cuevas de Bellamar“ dokazovalo, že Kubáni dovedou již také těžiti z přírodních kras. Přivolaný klíčník uvedl nás do veliké síně, vykládané nejkrásnějšími hlatěmi, mnohdy ohromně velikými, jež byly na prodej za peníz více než nestydátý, a četnými láhvemi silných kořalek, kteréžto, arci ne zadarmo, byly k dispozici zemlených návštěvovatelů. Uprostřed nacházel se otvor do země, klíčník zapálil smolnici, my každý svíci, a již vstupovali jsme po úzkých schodech do temných těch prostor, z nichž vanul nám vstříc těžký horký vzduch.

Předstí, abych tak řekl, do které jsme přišli nejdříve, jest prostorná a vysoká jeskyně s kolosálními krápníkovými sloupy prazvláštních forem, avšak krápník jest neprůhledný a špinavý, a proto není pohled tak uchvacující jako v dalších prostorách, ačkoliv by byl zajisté mnohem zajímavějším, kdyby plynovod, jenž dříve jeskyni osvětloval, nebyl pokažen, neboť celek připomíná skutečně „gotický dóm“, kteréž jméno uštědřil mu podnikavý majitel. Avšak každý další krok přivádí návštěvovatele v obdiv, ano v nadšení, neboť vytvořila tu příroda dílo, jakémuž ve světě málo rovných.

Jeskyně zužuje se brzy v těsné chodby, jimiž sotva lze prolézt, brzy rozšiřuje se v klenuté síně, a veškeré zdi její pokryty jsou miliony krápníků na vzájem se prolétajících, jakoby co nejměleji spleteny byly, avšak krápníků to, jež jsou bílé jak padlý sníh a průsvitné jako led. Magicky tpytí se a lesknou ty hlatě, stěny vypadají, jakoby utvořeny byly z ryzího stříbra a z drahokamů, a pitvorné podoby jednotlivých útvarů vrhají slabé stíny, jež kmitají se při světle pochodní jako duchové hlídající skvostné ty síně. Na klenbách září to nejskvěleji. Hlatě vyrůstají tu z půdy červenavé, a ta jest pokryta vrstvou průhledného onoho a bělostného krápníku, což vypadá tak, jakoby hlatě ty spočívaly na růžovém sametu. Jest to barvitost zázračná a zároveň tak jemná, že neubližuje oku, nechť hledí na ni sebe déle.

V rozličných těch skupinách krápníků jakož i v jednotlivých kusech viděla fantasie návštěvovatelů rozličné podoby, které někdy skutečně velmi se přibližují ku předmětu porovnanému. Jmenuji tu především jelena, kvočnu s kuřaty, pak vodopád, plášť, narození Páně atd. tvary to velmi zajímavé a něžné. Jedním

\*) Tamtéž str. 185 a sled.



z nejzajímavějších však jsou bez odporu ony dva krápníky „milenci“ nazvané, kteréž rostou proti sobě, jeden se stropu a druhý proti němu ze země. Kolik tisíciletí potřebovaly asi statné ty dva dlouhé kužele, než přiblížily se takto k sobě. Před desíti lety byly ještě tak od sebe vzdáleny, že bylo lze prostrčiti mezi nimi slabý náž: dnes to více není možno, neboť ačkoliv sotva pozorovatelný prostor dosud je dělí, již vypadají tak, jakoby byly spojeny na věky. Někdy ještě rok a bude to — avšak taková vytrvalost zasluhuje také odměnu, třebaš i milenci byli kamenní, neboť jiní nežli kamenní by to čekání, až se dostanou, tak dlouho nevydrželi.

Jeskyně Bellamarská jest se svými četnými chodbami velmi dlouhá, tak že snadno uteče hodina, nežli je po prohlídce. Horko panuje v ní veliké, a jediné jen jest místěčko, kde je vzduch čerstvější. Jest to malá, zcela postranní síň s pramenem čisté, dosti chladné vody, který stal se „historickým“, neboť s důležitostí neobyčejnou vypravuje vůdce, že v prameni tom před několika lety mladá krásná Američanka se — vykoukala.

Dolar za osobu a dva až tři za malý kousek vápence jest zajisté hezký peníz. A přece majitel jeskyně nařká. Nedivím se; jest to pro výletníky, zvláště evropské, trochu daleko. Nenařikal by zajisté, kdyby byla jeskyně někde v Evropě.

Co se týče vykřičeného otroctví černochů, které se na Kubě posud zachovalo, není to tak zlé, jak romány vypravují. Nelze upřít, že mnohdy děly se s ubohými těmi lidmi věci strašné; avšak nesmíme zapomenouti, že to není pravidlem, nýbrž více méně jen výminkou. Vždyť jest to ve vlastním zájmu majitelově, aby otroku zbytečně neubližoval; že pak musí někdy užiti ostrých prostředků, aby donutil černochoa ku práci, není pranic divného, neboť není na světě lenivější a zahálčivější čeládky jako černochové. Otroka na Kubě nemá se tak zle, dostojí-li svým povinnostem. Odbuda svou práci je svým pánem, před nelidským týráním je zákonně chráněn, o tělesné potřeby starati se nemusí a nějaký ten groš také ukápne. Nevěřil bysi, když potkáš v neděli v Havaně vystrojené černochoy a černošky, že jsou to otroci.

Tím hůře však vypadá to s černochoy na svobodu propuštěnými. Chtějí užiti nabyté svobody a nedovedou toho jiným způsobem, nežli že zanechají úplně toho, v čem jedině vidí rozdíl mezi otroctvím a svobodou, totiž — práce. Nedělají nic a následkem toho v každém ohledu scházejí, tak sice, že nezřídka vracejí se k starému svému pánu s prosbou, aby je zase přijal za otroky.

Dnes je otroctví na Kubě již v posledním tažení, neboť nové otroky přivážeti jest zákonem zapovězeno, otroci pak sami nerozmnožují se v té míře, aby se zachovati mohli co plémě zvláštní; pročež nemůže dlouho trvati do jich úplného vymření. Proto již záhy pomýšleno na jich nahrazení jinými pracovními silami, a již roku 1847 započalo s přivážením dělníků čínských, kuli, kteří v ohromném počtu opouštějí svou vlast a celou severní Ameriku, nyní pak i Západní Indii zaplavují.

Kuli je nejskromnější dělník, jakého si jen možno mysliti. Trochu ryže na celý den, a je spokojen. V práci je svědomitý, vytrvalý a obratný, avšak práce nesmí býti těžká. Kuli přicházejí co svobodní lidé, ale pronajímají se dle smlouvy obyčejně na osm let co dělníci.

Mnozí do-  
dělali se  
již také ji-  
stého bla-  
hobytu tím,  
že si zaří-  
dili samo-  
statné ob-  
chody, a ta-  
kových je  
zvláště  
v Havanně  
mnoho. Na  
plantážích  
žijí Číňané  
odděleni od  
černočů.  
Žen nemají,  
za to však  
nalezají ná-  
hrady v čer-  
noškách,  
jimžto jest  
jedno, ja-



Čínský dělník (Kuli).

kého ple-  
mene a jaké  
barvy jest  
nápadník,  
jen když je  
vděčným  
za jejich  
lásku a  
v okolno-  
stech tako-  
vých, aby  
vděčnost tu  
mohl  
i hmotně  
dokázati.  
Z čínských  
dělníků  
vrátí se  
jenom  
nepatrný  
počet zase  
do vlasti,  
veliký  
počet jich  
zemře již na

pomořské cestě, nemenší počet jich podlehne nezvyklému podnebí, a ne každý si dovede zahospodařiti tolik, aby se mohl odhodlati k návratu do Číny.

Kdo by chtěl naznačiti to, na čem ohromné bohatství a celá takorba bytost Kuby spočívá, co nejstručněji a zároveň co nejpravdivěji, nemusil by než jmenovati dvě věci: cukrovou třtinu a tabák. Tyto dvě rostliny učinily Kubu slavnou, obyvatelstvo její bohatým, bez nich nebyla by Kuba ničím.

Jeden z těchto dvou sloupů slávy Kuby není však domorodcem. Cukrová třtina pochází, jak se zdá, z Asie a sice z Východní Indie, a byla od Španělů přivezena na Haiti a pak na Kubu, kdež prospívala tak, že záhy stala se královnou všeho rostlinstva.

Pohled na pole cukrovou třtinou osázené jest v dobách, kdy tato již náležitě vzrostla, skutečně krásný. Co do zevnějšku lze ji nejlépe porovnat s kukuřicí, jen že dosahuje vzrůstu nepoměrně vyššího. Peň, kterýžto v úrodných

krajinách nabude u zralé rostliny až přes dva palce v průměru, jest pokryt dlouhými úzkými listy, jež dole opadávají, když rostlina žene do výše, tak že pole již zralá sestávají z kmenů 6, 12, 15 ano i více stop vysokých, jichž koruna chocholovitě v listy a v květ vybíhá. Zralý peň je žlutý se zamodralými neb přírudlými pruhy a obsahuje po jistou výši hojnost cukrové šťávy.

Cukrová třtina jest takofka denním chleběčkem tuzemců. Děti i odrostlí ji žvýkají, aby zahnali hlad, neboť její stáva je velmi živná, aby zahnali žízeň, neboť i přes svou sladkost chladí, ano žvýkají ji z dlouhé chvíle.

Třtina vyráží buď z kořenů v zemi ponechaných anebo rozmnožuje se sazeničkami, jež berou se z nepotřebných vrcholů. Osazování děje se od července až do října, a v únoru, březnu, dubnu a květnu se odbyvají žně. Žně cukrové třtiny náležejí takofka k slavnostem každé plantáže. Kde jaký otrok, kde jaký dělník, vše táhne s machetami, dlouhými to noži, na pole, a nyní počne sekání třtiny, která tak hustě pohromadě roste, že člověku není možno bez zvlášť upravené stezky polem se prodrati. Především potřebí veliké opatrnosti vzhledem k možnému ohni. Kdyby uschlému tomu listí přiblížil se plamen, bylo by pole ztraceno a úroda celoroční zničena.

Obyčejně začíná se posekávání s několika neb se všech stran, což děje se proto, aby všelijakí lidem i polím škodliví živočichové, mezi nimiž na prvním místě sluší jmenovati hady, nemohli uniknouti. Tím totiž zahánějí se stále ke středu, až konečně omezení jsou na malý prostor, jež majitel, je-li živočichů takových mnoho, rád obětuje. Kolem nakupí se usekané listí, zapálí se a tím poslouží se půdě dvojným způsobem: zbaví se škodlivých zvířat a opatří se jí zároveň výborné hnojivo.

Třtina utne se těsně u země, špičky a listí se usekají, a kmínky, vázící obyčejně as po 20 liberách, vyrostly-li z půdy dobré, sváží se v otýpky. Avšak se spracováním nesmí se dlouho meškati, neboť přecházejí záhy v hnilobu, zůstanou-li ležeti.

Především se musí třtina dostati do lisu. Tyři kolmo a těsně vedle sebe neb vodorovně nad sebou stojící válece, buď parou, neb koňskými silami, aneb i větrem neb lidmi okolo své osy otáčené, vytlačí z ní veškerou šťávu. Otrok strká kus za kusem mezi první a druhý válec, a jiný, na druhé straně stojící, tytéž kusy mezi druhý a třetí, čímž vylisuje se veškerá šťáva tak, že zbytek jest pouhé již dřevo. Ale i zbytků těch se použije; suší je, načež poskytují dobré topivo.

Vytlačená šťáva počíná záhy kvasit, musí se tedy bez odkladu přistoupiti k čistění a vaření; k tomu konci přidá se k ní vápna, při čemž pěna a jiné nečistoty na vrchu se soustřeďující odstraniti se musí. Z pěny a nečistoty této vyrábí se rum a tafie, tuzemská to kořalka.

Štáva takto vyčištěná odpařuje se a znova se čistí, pak odpařuje se ještě jednou, následkem čehož stává se pořád hustější a tmavější. Když konečně jest už dosti hustá, nechá se vychladnouti a naleje se do nádob vybíhajících ve špičku s malým lehce zacpaným otvorem. Cukr sráží se v hlatě, a melasa dole odkapává.

Surovina takto vyrobená, má-li býti cukr bílý, musí se teprv rafinovati, a k tomu, jakož i k praktičtějšímu vyvážení cukru má Západní Indie vůbec a Kuba zvláště nyní také již své továrny, stojící úplně na výši cukrovarství evropského.

Druhým sloupem slávy kubánské jest tabák, kterýžto byl již v Americe v užívání, když tam Španělové přišli. Plantáže tabákové vyžadují velikou opatrnost a bedlivé ošetřování, neboť jen tak prospívá rostlina, předpokládaje arci vhodné klima, slunce a dobrou půdu, která nesmí býti příliš vlhká. Jest mnoho druhů tabákové rostliny na Kubě, nejlepší však a nejslavnější daří se ve Vuelto Abajo. Celkem jest východní část ostrova pro pěstování tabáku výhodnější.

Sběrání tabáku jakož i sušení musí se díti velmi opatrně. Již při řezání listů nutno dbáti, aby nebylo jim ublíženo, a schnouti musí každý jednotlivý list o sobě, pečlivě jsa rozestřen, sice dostane barvu nestejnou, ano podlehá hnilobě. Plantáže, jež pěstují více tabáku, mají své vlastní sušírny, při nichž není požadavek světla posledním, jelikož podrží list v temnu sušený barvu zelenavou.

Když listy uschnou, přicházejí do mírného lisu, urovnají se jeden na druhý a ponechají se tam nějakou dobu. Po jednoduché této úpravě jsou schopny

konečného zpracování v doutníky. V továrně podrobí se listy rozličným manipulacím, jichž účelem jest, aby vůni a chuť jejich ještě zvýšili, kteréžto manipulace jsou mnohdy velice skrývaným tajemstvím továrny; pak počne se s točením doutníků a cigaret. Nejlepší listy slouží k obalování, špatnější přijdou dovnitř aneb rozsekají se na tabák kuřlavý.

Fabrikace jest velmi rychlá. U dlouhých stolů sedí dělníci, majíce každý před sebou dvě hromádky; v pravo listy určené dovnitř, v levo ty, jimiž se doutník obaluje. Celý list se rozřízne podél hlavní žilky, která se odstraní, na dvě půle každá se náležitě přirázne, tak že není širší 1 až 1½ palce, dělník sáhne do hro-



Zahrada na Kubě.

mádky v pravo, v čemž má již takovou zručnost, že vezme jedním hmatem právě jen tolik, kolik pro dotýčný druh potřebuje, uválí to na zvláštním prkénku, doplní kde toho třeba, položí šikmo na obal, stočí, přirázne obratně konec, aby povstala dobrá špička, slepí špičku kouskem lepidla, které až hrůza vypadá, přiloží k mife, urázne co ji přesahuje, a doutník je takorůzka okamžitě hotov. Chce-li feditel neb majitel hosta svého co nejvíce poctiti, dá mu před jeho očima stočiti doutník, ježž arci cizinec ohledem na vlhkost jeho a na to hrozné lepidlo jenom nerad bře do úst.

Cigarety havanské jsou jen asi dva palce dlouhé, sbaleny v papír velmi silný a nealepený, nýbrž na obou koncích založeny. Skládají se v balíčky po 25 kusech a spotřeba jich jest tak velká, že větší továrny vyrobí jich do roka mnoho milionů. Jsou u tuzemců nejoblíbenější. Každý ji stočí ještě jednou, nežli ji zapálí, a dokouří beze špičky až na malinký kousek. Kouření jich není však cizinci velmi příjemným, neboť hoří náramně rychle, a pak zčerná palec a ukazováček od držení jich takou měrou, že vypadá jako nejkrásnější nakouřená pěnovka.

Když vejdeš do továrny, požádají tě za tvůj podpis neb fotografii. Při odchodu ti odevzdá ředitel balíček cigaret s vytištěným na něm jménem tvým anebo s tvou fotografií na památku.

Objevena byla Kuba samým Kolumbem dne 27. října 1492, poznána však oo ostrov teprv r. 1508, v kterémž oplul ji Sebastian de Ocampo. Roku 1511 Diego Valasquez, jeden z nejbohatších osadníků hispaniolských, požádal Diega Kolumba, vladaře španělského v nově odkrytých krajinách, aby směl podniknouti výpravu na Kubu. V krátce sebral asi 500 mužů, s nimiž přeplavil se přes úžinu dělící oba ostrovy. V této pak části Kuby, která nejbliže přiléhá k Hispaniole, bylo se za posledních let shromáždilo množství indiánských uprchlíků z tohoto posledního ostrova, kteří nyní, podporováni lesnatostí krajiny, po několik měsíců statečně odporovali Španělům, až konečně těmto se podařilo zmocniti se kazika jejich Hatueye, jež popravili co odběrníka.

Když ho vedli na smrt, snažili se kněží španělští obrátiti ho na víru křesťanskou, představujíce mu, že tak aspoň duše jeho ujde zatracení a dostane se do přibytků blahoslavených. Na to se tázal Hatuey, zdali přijdou také bělochové do nebe, což když mu stvrzeno odpověděl, že nechce ani po smrti přijíti do takového místa, kde by našel tyto své tryznitele, a umřel co pohan.

Ostatní části ostrova snadněji jsou podmaněny, ač ani tu nescházelo někdy tuhých bojů. Dokonale podroben jest ostrov teprv roku 1514, načež zakládali tam Španělé stálá sídla, rozdělovali mezi sebe půdu a nutili Indiány ji vzdělávati. Takových však ukrutností jako na Hispaniole nepácháno na Kubě proti domácímu obyvatelstvu, an Velasquez přísně na to hleděl, aby krom nevyhnutelné potřeby vlídně se nakládalo s Indiány. Neméně zdá se, že k tomu přispívala také přítomnost šlechtěného Las Casasa, který se byl k výpravě připojil a obyčejně prostředníka dělal mezi vítězi a přemoženými. Ostatně i zde, jako všude jinde, Indiáni valem podlehali neobvyklé práci, jaká jim ukládána.

Španělé založili na Kubě sedm měst, z nichž nejpřednější byly Havana a San Jago. Z půdy těženo podobným způsobem jako na Hispaniole, hlavně pěstovány cukr a bavlna, a výnos nové osady dosáhl brzy znamenité výšky.

Jak mile však nastaly výpravy na pevninu, které hlavně z Kuby vycházely (nejprv jimi objeveny jsou ostrovy Bahamské, pak Jukatan, a konečně podnikl odtud Cortes podmanění Mexika), tu jest pokrok dalšího rozkvětu ostrova zamezen, i mělať Kuba po dlouhý čas větší

důležitost co stávka plavecká mezi Evropou a pevninou americkou, nežli jakožto osada vydávající užitečné plodiny. K úpadku tomu nemálo přispěl nedostatek pracovních sil, když domácí obyvatelstvo tak rychle hynulo, že již roku 1524 přivezení musili býti první černí otroci, a roku 1532 bylo na celém ostrově již jenom 4—5000 Indiánů. Hlavní město Havana bylo obyčejným přístavídkem pro lodí plovoucí průlivem Bahamským, a za nedlouho stalo se skladištěm otroků pro celou španělskou Ameriku. Obchod s černochoy byl po dlouhou dobu Kubanům hlavním pramenem výživy.

Roku 1539 počaly vpády flibustýrův, od nichž zakoušel ostrov přes 150 let mnoho zla. Havana a jiná města jsou spálena, země hynula a obyvatelstva stále ubývalo, neboť nejistota na Kubě panující přiměla mnohé k stěhování se do jiných osad, které svým rozkvětaním je vábily. Marné byly proti tomu zákazy vlády, ostrov napořád pustnul a v polovici 16. století byl úpadek jeho nejhlubší. Indiánů tam nebylo již od r. 1553 žádných více. Dosti pozdě pomysleno na opevňování měst proti útokům flibustýrů, za nimiž skrývali se nejednou mocnosti Španělsku nepřátelské, jmenovitě Francouzové. Nemálo také překážela rozkvětu Kuby převrácená obchodní politika španělská, která bránila osadám svým provozovateli obchod s jinými zeměmi kromě mateřské.

Tak nuzně živořila Kuba až do polovice 17. století. Teprv když roku 1655 Jamaika připadla Angličanům, přestěhovalo se z ostrova toho několik tisíc Španělů na Kubu, která se počala zase zotavovati. Tu znova jsou zakládány cukrové sady, a když i řádění flibustýrů ochabovalo, až konečně začátkem 17. století úplně přestalo, počal ostrov znenáhla vyvíjeti přirozené své bohatství. Roku 1762 dobyli Angličané Havany a zmocnili se veliké části ostrova, avšak zůstali v jich držení jen devět měsíců, neboť mírem Pařížským ze dne 10. února 1763 vrácen ostrov Španělům.

Pravý rozkvět Kuby, který krásnému ostrovu tomu získal jméno „Perly Antil“, počítá se teprv od roku 1765, když upustilo Španělsko od monopolu obchodního a zrušilo výsady jednotlivých přístavů a společností. Ostrov tento až dosud bezcenný, jehož obchod zaměstnával před tím sotva šest lodí do roka, počal se následkem toho velice zvelebovati, sadařství se zmáhalo, obyvatelstvo rostlo a dobývané plodiny dosáhly v krátkce takového množství, že již roku 1778 vyváženy jsou do Evropy na 200 korábech. Hlavním předmětem vývozu byly v těch dobách již cukr a tabák. Pravým pak dobrodincem ostrova stal se generální kapitán Luis de las Casas, jenž roku 1790

nastoupil úřad svůj. On hleděl netoliko k zvelebení zemědělství a obchodu, nýbrž také k duševním potřebám obyvatelstva. Založil společnosti k pěstování umění a věd, ústavy výchovaci a zaopatřovací, a za něho povstalo první knihkupectví a založeny první noviny na Kubě. Když brzy na to následkem povstání černochů na Domingu četní francouzští osadníci ostrov tento opustili a na Kubu se stěhovali, zavedeno jest od nich také pěstování kávy, které v krátké době rozšířilo se tak, že tím výnos ostrova znamenitě jest zvýšen.

Tomuto utěšenému rozkvětu ostrova nebyly na překážku ani boje španělských kolonií v Americe, jež vedly s mateřskou zemí za svou nedvislost, neboť Kuba po celý ten čas zůstala pokojná. Věnovala vláda španělská této své poslední veliké osadě na Novém světě zvýšenou péči, ano roku 1818 prohlásila úplnou svobodu obchodu, což mělo za následek zmáhání se blahobytu až báječné.

Avšak znenáhla kladli Španělové sami opět zárodek k úpadku toho blahobytu, a to především vydíravostí úřednictva i přistěhovalců. Jakmile totiž ostrov počal zdárněji prospívati, stal se ihned cílem lakotných dobrodruhů, kteří se tam počali hrnouti ze Španěl, aby buď co úředníci aneb spekulanti „učinili své štěstí.“ Totéž nemoudré hospodaření, které mělo za následek odtržení se od země mateřské kolonií španělských na pevnině americké, zavládlo brzy též na Kubě, jež domácí obyvatelstvo, kreolové, nemilosrdně vydíráni jsou nejen od úředníků španělských, nýbrž od každého jednotlivého přistěhovalce ze Španěl, jakožto privilegovaného vydířiducha pod záštitou vlády způsobem bezohledným. Když nevyhnutelný následek toho, všeobecná nespokojenost čím dále tím méně se tajila, nadán jest r. 1825 generální kapitán ostrova mocí téměř neobmezenou k jejímu potlačení, dle které mezi jiným směl každou osobu politicky podezřelou vypověděti ze země. Tu stala se Kuba pravým pelechem všeho zpátečnictví, obyvatelstvo úpelo v strašném politickém i mravním otroctví, libovůle a ziskuchtivost rozhodovaly o bytí a nebytí tisíce lidí. Roku 1833 přifknuto sice Kubě právo vysílati poslance do španělských cortesů, ale již po třech letech odňato jí zase, a od těch dob bylo stále hůř a hůře. Žádný rodilý Kuban nepřipustěn k nijakému úřadu, nechtěl byl čestný neb placený; armáda sestávala výhradně jen ze Španělů, tisk byl úplně spoután, soudové rozhodovaly dle rozkazů. Při tom napořád v rozsáhlé míře provozován obchod s otroky, jež vláda trpěla proti výslovnému znění smlouvy roku 1826 s Anglií uzavřené, ve které se byla zavázala k jeho zamezení. Tak vláda španělská v zaslepenosti své nejenom že v zemi samé podněcovala ne-

spokojenost, nýbrž i cizím mocnostem zavdávala příčinu k oprávněným stížnostem.

Ovoce takového počínání dozrávalo, jitrění obyvatelstva nabývalo nebezpečné tvárnosti, a zde onde bylo úřadům španělským přemáhati jednotlivé zpoury. Všech těchto neblahých poměrů vnitřních byli bedliví pozorovatelé Amerikáni, mající dávno již laskominy na „perlu Antil“, i používali každé příležitosti k těžení z nich pro sebe, při čemž ovšem vláda Spojených obcí úředně všeliké účastenství v takovém podnikání popírala.

Roku 1843 vypuklo na Kubě povstání otroků, které musilo brannou mocí býti potlačeno; v letech pak 1849 a 1851 pokusil se generál Lopez výpravami ve spojených obcích vystrojenými o zbouření kreolů proti vládě španělské, ale obojí tento podnik zmařen jest a Lopez sám zajat a popraven. Ale těmito výstražnými zjevy nedala se vláda španělská zadržeti na záhubné své cestě, naopak, k starým křivdám přičiňovala ještě nové. Nespokojenost dosáhla vrcholu, když menším sadařům, této nejčetnější třídě obyvatelstva, přitíženo daní. Hlasité výkřiky nevole rozléhaly se po celé zemi, avšak ve Španělsku nenalezly ohlasu. Kubanům nepomohl ani vládní převrat, jímž roku 1868 královna Isabela vypuzena. Mimo vrácení práva, že smějí opět poslanci kubánští zasedati v kortesích, nepřinesl ničeho. Kvašení se následkem toho zmáhalo, a téhož roku ještě vypuklo povstání. Stalo se to opět pomocí amerikánskou, a jen další takovou pomocí dovedlo se povstání toto, pouze na málo lidnatý vnitřek ostrova obmezené, udržeti po celých deset let proti 40.000 mužů řadového vojska španělského, které tvoří posádku ostrova. Teprv roku 1878 ukončena jest občanská válka vzdáním se posledních zbytků povstaleckých tlup.

Nezdar tohoto rozsáhlého a dlouhotrvajícího povstání vysvětluje se nesjednoceností obyvatelstva domácího, jež dělí od sebe pleť, neboť až dosavad nepodařilo se odstraniti obapolnou žárlivost na sebe rozdílných plemen bělochů a smíšenců.

Na ten čas sice dovedlo si Španělsko ještě zachovati „perlu Antil“, avšak otázka jest: na jak dlouho? Nezmění-li vláda španělská politiku svou naproti této nejdůležitější své osadě, tož v dosti krátké době může se státi, že nastane nová katastrofa, jíž použijí číhající Amerikáni, aby nátlakem hlasité se ozývajícího veřejného mínění přinutili vládu svou k ráznému vystoupení ve prospěch kolonie od mateřské země nohama šlapané, a připojení jí k svému státnímu spolků.



## Jamaika.

Tento na jih od Kuby ležící, Angličanům náležející ostrov jest dle velikosti třetí mezi Velkými Antilami, maje v rozloze 200 □ mil, a oplývá nad jiné bohatstvím přírodním. Břehy jeho jsou větším dílem rovné, obklopené skalisky a mělčinami, asi s 50 přístavy málo přístupnými, z nichžto 16 jest se všech stran chráněných. Severní pobřeží jest nevyrovnaně krásné, zde leží malá přístavní místa Sanct Anne, Rio Bueno a Montego. Smělá předhoří, pěkné choboty, všude hojnost šumících a řtících se vodotoků, zelené aksamitové trávníky, temné lesy, zpěvní ptáci a pestří motýlové činí pomohu toto, zvláště v okrese osmi řek (ocho Richos) pravým rájem.

Vnitřek ostrova jest hornatý, četnými údolími prorvaný a lesnatý. Na východě vystupují Modré hory, jichž nejvyšší téměř West-pik (2236 m. n. m.) jest zároveň nejvyšší horou Antil. Pourtland Gap Ridge jest 1985 m. vysoký. Modré hory nazvány jsou tak vším právem, alespoň náš krajan slavný cestovatel Ludvík Šmarda tvrdí, že nikde neviděl tak krásné a syté modro skvíti se v plné záři sluneční. Jamaika jest výborně svlažována, neboť mimo více jezer ji protéká skoro 200 větších neb menších řek horských, bohatých na ryby a aligatory, z kterýchž však jediná Černá řeka (Black river) na 40 km. splavná jest pro menší lodi.

Pahorkatiny a naplavené roviny severní jsou nejúrodnější částí ostrova, jak stvořené pro pěstování cukru, kávy, pimentu a zázvoru. Olova jest hojnost, také mědi, stříbra, zinku, antimonu, železa, manganu, serpentinu atd. Lesy oplývají drahým dřívím tropickým; ve vyšších krajinách se pěstuje zelenina, též víno a jablka, obzvláště pak výborně daří se tropické ovoce. Dobytek jest hojný, koní vychováno tu zvláštní plémě, též chov mezků značné učinil pokroky. To vše činí Jamaiku jedním z nejbohatších a nejvýnosnějších ostrovů Antilských.

Ale veliké povstání černochů roku 1865 zasadilo blahobytu ostrova těžkou ránu. Jako většina ostrovů Antilských trpí také Jamaika převahou obyvatelstva černošského. Veškeré obyvatelstvo ostrova páčí se rovným počtem na půl milionu (v skutku jest ho více), mezi nimiž jest bělochů jenom asi 13.000 a těch neustále ubývá. Ostatek skládá se z 100.000 lidí barevných a téměř 400.000 černochů. — V Modrých horách ještě žijí zbytky tak zvaných Marunů, totiž potomci uprchlých černých otroků španělských, živící se honbou a rybolovem. Tito Marunové liší se podnes povahou svou od ostatních

černochoť jamaických, a po mnohých bojích s Angličany se porovnavše žijí v míru s nimi a pomáhali jim proti povstalým soukmenovcům svým. Pozoruhodno jest, že se na Jamaice nacházejí četní Židé, kteří svůdnou ochotností svou mají na svědomí zkázu mnohých rodin kreolských. Mezi smíšenci jamaiskými panuje oblitina (Lepra, Elephantiasis Graecorum). Bělochové zůstávají od ní ušetřeni, jenom židů se chytá, nejvíce pak židovských mulatů.

Největší města na Jamaice jsou Kingston, obchodní hlavní město se 36.000 obyvateli, a Spanisch Town, úřední hlavní město a sídlo zemských úřadů se 7000 obyvateli.

Stejnou dobou, ve které opanovali Kubu, usadili se Španělévé též na Jamaice, a osada tato z počátku valně prospívala. První osadníci jamaičtí hlavně pěstovali bavlnu, a výnos ostrova toho byl záhy tak znamenitý, že tamější vladař Garay mohl podnikati nákladné výpravy do Mexika i jiných částí americké pevniny. Avšak příval dobrodruhů na pevninu se hrnoucích i Jamaiku zadržel v postupu jejího rozkvětu, a v prošlém čase osada ta tak velice klesla, že v polovici 17. století čítal celý ostrov sotva 1500 bílého obyvatelstva. Hlavní město bylo San Jago de la Vega, a po zanedbání bavlnictví byly kůže, slanine, kakao a něco tabáku jediné plodiny, s kterými veden slabý vývozní obchod. Na Jamaice jako na Hispaniole tékala stáda zdivočilého hovězího a vepřového dobytka. Domácí indiánské obyvatelstvo v 30 letech po usazení se tam Španělů úplně vyhynulo.

Roku 1655 učinili Angličané útok na Jamaiku a snadno zmocnili se hlavního města Sant Jago, opuštěného od obyvatelů, kteří se byli do hor utekli a odtud Angličanům tuhý odpor činili, ježž teprv po dvou letech zlomili, načež obyvatelstvo španělské vystěhovalo se na Kubu. Ale vždy zůstal v horách veliký počet bývalých černých otroků španělských, kteří nepřestali znepokojovat Angličany, až tito po dobrém s nimi se smluvili. Opětne pokusy Španělů o vyhnání Angličanů z ostrova zůstaly marné, a roku 1659 tedy Španělévé Jamaiku Angličanům řádně odstoupili.

Z počátku nevedlo se Angličanům hrubě na Jamaice. Vojáci angličtí nebyli k tomu, aby vzdělávali půdu, i přestávali na honbě divokého dobytka pro svou výživu. To však dělo se s tak malou šetrností a opatrností, že když v málo měsících přes 20.000 kusů jest pobito, nastala nouze o potravu, k čemuž přidružily se nemoci, jakým obyčejně podrobeni jsou Evropané v horkých pásmech, pokud nezvykli na podnebí. Pomalu však přicházeli angličtí osadníci z jiných

západoindických ostrovů, a v nové kolonii zaveden jest pevný pořádek a řádná organisace.

První začátky pořádnějšího vzdělání půdy od osadníků anglických daly se jenom pro vlastní jejich potřebu; na vývoz plodin nemohlo po delší čas býti pomyšleno. Nejvíce sázena jest kukurice a tabák. Mělť však osadníci jiný hojný pramen výdělku, totiž obchod s mořskými loupežníky, již výše jmenovanými flibustéry, kteří toho času stáli na vrcholu své moci a nakořistěné zboží buď Francouzům na Domingu anebo Angličanům na Jamaice prodávali. Náramný zisk, jenž osadníkům plynul z tohoto obchodu, lákal množství lidu na Jamaiku, kterýžto ostrov nad to po dosednutí na trůn Karla II. stal se útočištěm strany republikánské před pronásledováním rojalistů. Vláda měla tolik rozsařnosti, že jich na Novém světě nestíhala. Za Karla II. dostal ostrov samosprávu, což neslo dobré ovoce; osady se zmáhaly, cukrovary se šfřily a země prospívala. Arciť utrpěl ostrov ohromných ztrát povstáním černochů roku 1690, jakož i strašným zemětřesením dne 7. června 1692, jež květoucí město Port Royal s 3000 obyvateli úplně zničilo, avšak přes to vše i přes rozličné vpády Španělů zlepšovaly se poměry neustále, tak že Jamaika stala se jednou z nejdůležitějších kolonií anglických.

Když pominul výnosný obchod s mořskými loupežníky následkem úpadku flibustýrství, stala se za to Jamaika střediskem podloudnického obchodu Angličanů s osadami španělskými, ježž vláda mlčky trpěla, poněvadž výnos jeho byl nesmírný. Neméně výnosný byl obchod s černými otroky, ježž osadníci jamaičtí provozovali. Sadařství provozováno bylo na Jamaice v rozsáhlejší míře mnohem později nežli v jiných anglických osadách. Po nějaký čas pěstováno kakao a indigo, ale brzy od obého upuštěno. V té míře však, jak zacházel obchod s mořskými loupežníky, nabývalo rozsáhlosti cukrovníctví, které svým časem stalo se hlavní živností sadařů. Mimo to podnikali osadníci zbrojné výpravy na pobřeží zálivu Honduraského porážet barevná dřeva, která též předmětem výnosného obchodu. Ozbrojeni musili býti výpravy tyto, aby se mohly brániti Španělům, k jichž držebnostem Honduras náležel.

Během 18. století dosáhla Jamaika vysokého stupně rozkvětu, který ku konci toho věku ještě zvýšen jest odtržením se severoamerických kolonií od Anglie, čehož následkem osady západoindické zmocnily se veliké části námořního obchodu, ježž před tím provozovaly s mateřskou zemí odpadlé kolonie. Na začátku nynějšího století byla Jamaika nejdůležitější osadou anglickou v Západní Indii.

Ale blahobyť ostrova podkopán jest skutkem, jež sice nutně vyžadovala humanita, jehož provedení však dalo se příliš kvapně — zrušením otroctví černochů. Již roku 1807 zapověděla vláda přivážení nových otroků, roku pak 1834 zrušila otroctví zcela, ustanovivši toliko čtyřletou dobu přechodní, nežli by osvobození otroci připuštěni byli k užívání plného práva občanského. Skutkem tím unáhleným zasažena Jamaice dvojí nezhojitelná rána. Předně vynahradila vláda osadníkům kapitál, jež představovala cena propuštěných otroků, jen velmi nedostatečně, takže dosavadní majetníci otroků trpěli škodu na jmění svém 316 milionů zlatých. Zadruhé otroci na svobodu propuštěni přestali pracovati, neboť černoch, od přirozenosti lenivý, pracuje pouze z donucení, a jen tolik aby neumřel hladu, o budoucnost se nestaraje. Následek toho bylo jednak ochuzení sadařů, z nichž mnozí, kteří byli zadlužení, docela na mizinu přišli; jednak zanedbání práce v sadech, když se nedostávalo dělníků, a. valné klesnutí výnosu jejich; jednak konečně veliká bída zahálčivého černého obyvatelstva. Nižádná opatření vlády nedovedla zastaviti rychlý úpadek kolonie, aniž mohli dovážení dělníci čínskí, neschopní práce namáhavé, nahraditi silné, tropickému podnebí zvyklé černochy. Neblahý tento stav kolonie vedl roku 1865 k valnému povstání černochů, které musilo krvavě potlačeno býti.

Od těch dob se však poměry značně lepš. Černochové, nevidouce jiné spásy, počínají přece trochu již chápati se práce; četné školy je přivádějí, polehounku sice, ale přece na lepší cestu, a přísná vláda anglická k spořádanějšímu životu; výroba se zmáhá, země počíná se zotavovati, a tak podaří se snad Jamaice dosti brzo vybrednouti z propasti, do níž uvrhlo ji přenáhlené zrušení otroctví.

Na ten čas z bezmála 400.000 černochů jest jich už přes 60.000, kteří mají své vlastní, ovšem neveliké polnosti, a roku 1870—71 navštěvovalo školu skoro 40.000 barevných dětí. Avšak veliká část černochů trvá posud v bídném svém dřívějším stavu, a více než 100.000 jich přidržuje se dosavad pohanství. Železnic má Jamaika 43 kilometrů.

Podáváme tuto některé obrázky z Jamaiky, vyňaté z cestopisu dra Štolby.\*)

Přístav Kingstonský jest nejpodivnější, jaký jsem kdy před tím i později viděl. Břeh, v jemný a rozsáhlý polokruh jako vyříznutý, vysílá úzký ale velmi dlouhý výběžek do moře, kterýžto běží tím způsobem, že polokruh onen uzavírá, tvoře takto ohromný a dobře chráněný přístav s úzkým vchodem. Výběžek tento, jakož i protějščí břeh, jsou hlavně u vchodu velmi silně opevněny a poskytují se svými pevnostkami, četnými děly a sem tam roztroušenými palmami obrázek velmi příjemný, jež četné lodi všeho druhu, okolo nich se projíždějící, tím zajímavějším činí.

Pohled na město není příliš unášející. Ležít úplně v rovině, sestává jen z nízkých domů s plochými střechami, a vypadá tudíž, hledíme-li na ně s paluby, roztážené sice, ale ne příliš hluboké. Jen ty rovné ulice s četným zelením a rozkošné to hornaté pozadí, traťící se v modravé dálece, dodává mu zvláštního půvabu a jeví zároveň, že město není tak malé, jak se na první pohled zdá, a že vnitřek jest snad lepší zevnějšku.

A věru, hned první dojmy jsou příjemny. Sotva že jsme se propracovali hejnem nigrů a nigerek, kteří nám zavazadla takofka z ruky trhali, a sběhli přes široký mýstek, jež z břehu na loď vytáhli, nalezali jsme se, odbyvše ještě prohlídku vaků, v široké ulici, na jejíž protější straně vypínala se pěkná, velká to budova, tržnice to potravin. Před tržnicí stála celá armáda jednospeřných vozíků, na způsob našich pryčků, se stříškou spočívající na čtyřech sloupech. Přš-li spustí se se všech stran kůže, jež arcíť nepřekáží, aby člověk promokl; ale za to může těšiti se tím, že zmokl v „Pýše východu“, neb v „Miláčku lidu“, neb v „Dobřem počasí“ atd., neboť každý vozík takový nese na místě čísla honosné nějaké jméno, velikými literami vzađu napsané.

Ulice Kingstonské jsou skoro vesměs dosti široké a neobyčejně čistotné. Nenalezně v nich ani smetí ani neřádu, a žádná mršina nekazí tu vzduch; domky vesměs podloubími, verandami neb balkony opatřené, jež chrání před palčivými paprsky slunce, jsou jednoduché sice, ale většinou velmi slušné, ano mnohé roztomilé, poněvadž je obklopují četné zahrádky, v jichž zeleném rámci vypadají překrásné.

Co v Kingstonu cizinci nejprve do oko padne, jest ohromný počet as jako prostřední orel velikých, jak uheř černých ptáků s lysou červenou hlavou a se silným, zahnutým zobákem. V celých houfích sedí po střechách ařeb se procházejí po ulici, patrně beze strachu před lidmi. Ptáci tito, nalezající se také v Mexiku, arcí s rozdílem tím, že mají tam hlavu černou, jsou skutečným dobrodružným horkého podnebí. Kde jaká mršina neb shnilotina, ihned vysílí to bystré jejich oko; v houfu sltnou se na ni a za okamžik takofka zbudou z ní jen krásné obrané kosti. Jmenují se v Kingstoně žertovně John Crow, (č. Džon Kró, Janek Vrána), a v Mexiku zopiloté.

Vedle těchto černých ptáků procházejí se ulicemi ještě jiní černí ptáci. Mají bílé kabáty, modré zpodky s červeným pruhem, a říká se jim po česku policajti. Kdyby mně byl někdo dříve řekl, že nigr dovede být dobrým policajtem, byl bych se mu vysmál. Ale věru, Kingstonský policajt jest úslužný, zdvořilý, dosti svědomitý ve svém povolání, a ujmá se cizince způsobem dosti chvály hodným. Tutěž úslužnost a skromnost, která mne u nigrů velice překvapila, nalezl jsem později mezi jamaickými nigrý jak ve městě tak na venkově vůbec.

Neméně příjemně překvapily mne krámy, hostince, a jmenovitě náš hotel. V krámech obdržel vše, na co jen pomyslíš, za ceny poměrně levné, hostince a hotely zařízeny jsou po evropsku a přispůsobeny potřebám podnebí jamaického; nápojí a jídel všeho druhu, a ledu všude v hojnosti. A ta čistota v hotelech! Okřáli jsme takofka, když vstoupili jsme do elegantního salonu a tam od majitelky pokoj žádalí. Uvedli nás do jednoduchých, ale velmi čistotných pokojů, v nichž nescházelo nic, čemu Evropan doma uvykl. Ano bylo tu více. Postele široké, že by čtyři nalezli v nich místa, a nad nimi průhledný baldachin z jemné látky, splývající až na zem a chránící před moskity.

V Kingstoně zdržuje se nejvíce bělochů a nejméně černochů. Běloši jsou nejvíce Angličané, pak angličti, francouzští a španělští kreolové; smíšenců jest skoro tolik co černochů (všech lidí barevných přes 30.000); též jest tu nepatrný počet čínských dělníků (kuli). Zámožnější bělochové sídlí hlavně v četných letohrádkách, jež město obklopují. Den ztráví v krámech, kteréž okolo páté hodiny již se zavírají. Po páté hodině jsou ulice Kingstonské jako vymety, teprva večer vdechne jim nový život.

Hledal-li by kdo v Kingstoně nějakých znamenitostí, nenalezl by jich. Tážes-li se po nich, ukáže Kingstončan pyšně na okolní horstvo a řekne: „To jsou naše znamenitosti,“ a má skutečně pravdu. „Modré hory“ nesou vším právem toto jméno své, neboť vzdálenost halí je v barvu krásně modrou, přibíhají východní

\*) „Za oceanem“. Cestopisné obrázky. Str. 136 a sled.

část ostrova a vypínají se v nejpřednější výšině své, Westpik nazvané, až skoro 7000 stop do výše. Jsou většinou lesnaté, a tvořice samy o sobě obraz rozkošný poskytují zároveň s temen svých rozhledy úchvatné.

### Ze života Kingstonského lčí Štolba krčmu námořnickou:

Večer nalezl mne v ulicích Kingstonských, jež chovajíce veliký počet hospůdek pro námořníky poskytují v noci obraz sice divoký, ale zajímavý. Podíval jsem se na námořníky, jak bavi se po dlouhé cestě na moři, kdež neznali nic než namáhavou práci. Nepřilíši čistá světnice, již vládne hostinský za svým regalem, je nevalně osvětlena jednou neb dvěma lampami. U malých stolků sedí nebo stojí zavalité postavy s osmáhlou tváří, s nožem vzuadu za pasem zastrčeným a každým okamžikem k „práci“ připraveným, líjí do sebe nejsilnější kořalky a laškují s děvčaty, kteréz náležejí buď k inventáři aneb samy na návštěvu přišly. Nepustí-li se všichni do tance, učiní to obyčejně jeden, jenž při vlastním neb ostatních zpěvu tluče a hází nohama, že až sluch přechází. Vejde-li do takové společnosti, která si tě počne ihned prohlížeti, je nejlépe častovati všechny přítomné, aneb je-li jich příliš mnoho, nejdůležitější osoby z nich, jež snadno lze ihned poznati. Ochotně zvali mne a mě soudrubi k tanečku, za který jsme se, jak se rozmní, hezky poděkovali, a hleděli nás pobaviti dle možnosti; ale sotva, že jsme vyšli, zaslechneme různé klení, cinkání padajících střepů, a za chvíli vyvalil se z tmavé hospůdky, v níž byli lampu rozbili, ohromný chumáč peroucích se našich námořníků. Strašný křik zazníval ulic; pojednou vykřikl někdo: „Policie jde!“ — a jedním rázem rozvinul se chumáč a rozutíkal se na vše strany.

Tak to vypadá a končí se to obyčejně v každé hospůdce, nehledě ku krvavým ostatním okolnostem. Poznali jsme, co jsme poznati chtěli, a poněvadž noc byla již valně pokročila, vraceli jsme se domů, kamž nás ochotně doprovodil černý policajt, jehož jsme se na cestu ptali.\*)

### Návštěvu svou v hlavním městě Jamaiky popisuje Štolba takto:

Nízké cihlové stavení, v němž tlustý černochoz, zakládající si patrně na důstojenství svém, zastává službu dohlížitele, jest východištěm železnice, kterážto probíhá již od r. 1845 jen nepatrnou částí ostrova Jamaiky. Kdybych měl říci, co na dráze té je nejhorší, byl bych v rozpacích velikých. Vozy jsou bídné: první třída jest dřevěná haluzna s dřevěnými okénky na způsob žaluzií, druhá má sedadla pouze střechou krytá, a třetí sestává jen z podlahy a střechy; parní stroje jsou ještě bídnější, neboť přicházejí do Jamaiky jen takové, které na anglických dráhách počtivě již byly zasloužily pensi svou; a jízda jest již to nejhorší. Než Spanish Town příliš vzdálen od Kingstonu, avšak zůstali jsme po dvakráte hodnou dobu státi, poněvadž lokomotiva pojednou vypověděla poslušnost.

„To jinak nejde“, smál se černý náš konduktor, „avšak my tam dnes přece přijdeme.“

Dráha je vystavěna podél břehu mořského, od něhož arci stále více se uchyluje, poněvadž Spanish Town není městem přímořským, a vede krajinou sice plochou, ale přece příjemnou, neboť divoké ananasové ploty s dlouhými ostrými listy, a nesčetné květonci kaktusy urputně rvou se s bavlníkem a ostatním tropickým stromovím, mezi nímž nejvíce vynikají stromy přímo placaté, o ten kus půdy, jehož mají k životu potřebi. Chvillemi otvírá se háj po levici, a všetečně hledí na podivné ty vozy, jež tak prazvláštne vypadají uprostřed tropické flory, moře zelenavým svým zrakem a schovává se již opět v nejbližším okamžiku za listnatou tu hráz, jakoby se bálo dýmajícího toho netvora, jenž pyšně si klestí dráhu staletými houštinami.

As v polovici cesty jest velký močál. Veškerá vegetace vyráží tu z vody, kterážto stojí na několik palců po obou stranách železničního náspu a dává sice život nesčíslnému vodnímu hmyzu, za to však ho ubírá lidem, kteří nuceni jsou na blízkou tohoto, jedovatými výpary naplněného vzduchu žíti. Zastavovali jsme chvílemi uprostřed močálu hemžícího se živočichy, již sráželi se v hloučky, a blížil-li se někdo, hluboce zarývající se do bahna zkalili pojednou vodu tak, že nebylo viděti nic více, než bahnitou hladinu. A zdlouha jen míjeli jsme stanici

\*) Tamtéž str. 132 a sled.

za stanici, kdež všude obklopovaly nás dotíravé černošky, ku prodeji nabízejíce ananasy a jiné ovoce tropické, až konečně po dlouhé jízdě dorazili jsme do nádraží Spanishtownského, stavení to podobného onomu v Kingstonu.

Spanish Town, nebo-li, jak původně za dob španělských se jmenoval, San Jago de la Vega, jest slušné městečko asi se 7000 obyvateli, avšak neposkytuje nic obzvláštního. Byl kdysi hlavním městem celého ostrova a jest jím dle práva posud, avšak dávno již soustřeďuje se celý život jamaický v šťastnějším Kingstonu, a to zcela jednoduše z příčiny té, že tento leží na moři a onen dále v zemi. Obchod, jenž vyžaduje bezprostřední polohu města na nejpřirozenějším a nejdůležitějším komunikačním prostředku, jemuž se říká moře, podtal slávu Spanish Townu žlu a učinil z bujného toho mladíka jedním rázem starce, žijícího jen v upomínkách na svou pěknou minulost.

A přece ubohý ten starce za to nemůže. Flibustýři, kteří měli v 16. století hlavní sídlo své na západním pobřeží hajtickém a na sousedních menších ostrovech, byli strašnými nepřáteli španělských osad v Západní Indii a pustošili pomocí lodstva svého hlavně pobřežní města jejich. Město San Jago de la Vega, byvši počátkem 16. století založeno Diegem Kolumbem, leželo as půldruhé míle od břehu mořského a stalo se jedině proto, poněvadž nebylo tak v šanc vydáno útokům flibustýřů, okolo roku 1523 hlavou celého ostrova. Z dob těch pocházejí také ještě ohromné a masivní stavby španělské, trojící jádro města, kteréžto čítalo roku 1672 přes 2000 domů. Malé náměstí opatřené tropickou zahrádkou, jest obklopeno čtyřmi ohromnými stavbami, z nichž jedna je palác guvernérův, druhá parlament jamaický s okrouhlou kolonádou, třetí starý kostel, a čtvrtá dům veškerých úřadoven, v jehožto soudních zasedárnách, starobylých to síních se starými obrazy a s bohatou právníkou bibliotékou, úředník jeden nás velmi ochotně provedl.

Avšak toť vše, a i toto jediné jest s celým městem vůbec jako vymřelé, mrtvé. Prázden jest ten guvernérův palác, v němž jindy ozývaly se jásavé výbuchy bujných slavností; málo kdy oživí se síně parlamentu, po špičkách takorba kráčejí úředníci síněmi, v nichž bývalo kdysi tak živo, a v ulicích sotva potkáš člověka. Ano v době pobytu mého na Jamaice jednalo se o to, aby jak sídlo guvernérovo tak parlament přenesen byl do Kingstonu.

Šťastný Kingston! Hrozné zemětřesení, jež zničilo roku 1692 nejdůležitější přístavní město Jamaiky, Port Royal, skoro úplně, obrátilo pozornost Angličanů na místo, kde dnes se rozprostírá. Již pouhým svým založením rozhodl Kingston osud posavadního hlavního města. Neboť jak může také ostrov reprezentovati město, k němuž loď nemůže a jež naprosto vylučuje takové prosaické zaměstnání, jakým jest obchod?

„Podrž si své jméno, svůj titul“, zvolali Angličané, „my přidržíme se jiného, jenž titule sice nemá, ale k práci se hodí jako málokteré.“ A Spanish Town zůstal majitelem jména, aristokratem, kterýžto však, poněvadž nemohl postavit se na stanovisko práce, s titulem svým hyne a nečinností svou v nicotu klesá, kdežto Kingston povznese se rychle a stojí a zůstane v popředí západoindického obchodu.

Nejkrásnější jest při Spanish-Townu okolí. Krásná stromořadí vroubí rozličné ty cesty, jež vedou k městu, a v nich zastoupen jest kaktus, jenž dosahuje šířky a výšky úžasně, sestává ze samých masitých větví, z nichž vyrážejí bohaté květy. A řízni do něho kdekoliv, ihned vyprší se z něho bílá jako mléko šťáva, krev to jeho žil.\*)

## Hajti.

Mnohem smutnější obraz ještě nežli Jamaika poskytuje ostrov Hajti, jinak San Domingo a druhy Hispaniola zvaný, druhý dle velikosti a nejčlankovitější z ostrovů Antilských, jež od Kuby dělí průplav Windward Passage. Rozkošná „země vysokých hor“ — neboť to jest význam slova Hajti — obrací na východ tupý konec proti

\*) Tamtéž str. 189 a sled.

ostrovu Porto Rico, od něhož jej dělí Mona Passage; na západ rozšiřuje se vždy více, vysílajíc naproti sousedním ostrovům dva značné poloostrovy, kratší ke Kubě, delší k Jamaice. Mezi oběma poloostrovy leží veliká zátoka Gonavská čili Gonaivská, jinak Leoganská, a u té Port au Prince, hlavní město ostrova. Břehy hajtické jsou vůbec rozrytější nežli u ostatních ostrovů Antilských, odtud to množství chobotů, poloostrovů a předhoří.

Haiti prostoupeno jest několikerým pásmem hor, která však nesouvisí všechna pospolu. Patrně rozeznává se jihovýchodní pobřežní horstvo, uvnitř ostrova planina s řadou vynikajících hor, mezi nimiž jest pověstné druhdy zlatem bohaté pohoří Cibaoské s temenem Jaki (Yaqui) 2950 vysokým; pak jihovýchodní pobřežní vršiny na dlouhém poloostrově. Vega Real (rovina královská), uprostřed ostrova se prostírající, obdržela toto jméno své od samého Kolumba, který spatřiv ji s výšiny Santo Cerro byl všecek u vytržení nad pohledem, jenž otvíral se před jeho zrakem. V rovině té spočívá hlavní bohatství půdy ostrova toho, zde pěstuje se tabák, který nalezá trh svůj v Hamburce, a zde leží také nejsnaživější města Cotuy, La Vega a Santiago. Zde, kde splavné řeky prostředkují spojení, jest také střed okresu horního, kde se dobývá zlato a železo. Největší z četných řek, Artibonite, přichází z Cibaa a po běhu 150 km. dlouhém ústí se do zátoky Gonavské. Patero větších řek dělí ostrov na pět částí čili úvalů. Na jihozápadě nacházejí se tři jezera v rovině mezi pobřežním a ústředním horstvem.

Podnebí jest horké a vlhké, ale v celku zdravé; na severu, obzvláště na vyvýšených planinách, panuje věčné jaro. Roční počasí dělí se na suché a mokré, kterážto však nepřipadají na všech místech v stejný čas. Bouřky jsou jenom na jižním pobřeží obyčejné. Největší horka připadají v srpnu a září, jsou pak mírněna ochlazujícím vánky od moře, činicími zvláště večery příjemnými. Ostrov trpěl v rozličných dobách zemětřesením, roku 1751 bylo město Port au Prince zkaženo, roku 1842 bylo více měst vyvráceno a tisíce lidí přišlo o život. Nerostů jest hojnost, mezi nimi zlato, stříbro a platina, ale hornictví jest docela zanedbáno. Rostlinstvo jest hlavně tropické, vyjma větší výšiny. Hory pokryty jsou krásnými lesy jehličnými, mahagonovými, sandalovými a jiných dřev ke skvostné práci truhlářské se hodících; na lukách jest hojnost pestrých květin, a všechny tropické rostliny daří se tu výborně, jako banany, jam, bataty, kukuřice, oranže, ananas, melony, hrozny atd. V sadech roste se káva, kakao, cukr, indigo, bavlna a tabák, avšak sadařství velice



kleslo od vypuzení Francouzů, a jest sotva stínem toho, co druhdy bývalo. Zvířena byla původně chuda, největší ssavci na ostrově byli zvěři králíka; avšak dobytek z Evropy přivezený záhy se velice rozplemenil a zdivočel, tak že četná stáda hovězího a vepřového dobytka v úplné svobodě se prohánějí rozsáhlými pastvinami a lesy. Ptactvo není četné, nejvíce jest divokých holubů sloužících za potravu, a na jezerech a močálech zdržují se divoké kachny a jiné vodní ptactvo. V jezerech a řekách jsou též aligatoři a kaimani, na pomoří jest hojnost lastur, želv a mořských raků, v sousedních mořích bývají často i velryby loveny. Hmyzu jest množství, s části jedovatého, v celku velmi obtížného.

Kdo porozuměti chce nynějším poměrům na ostrově Hajti panujícím, musí nevyhnutelně seznámiti se s dějinami jeho, z kterých se vyvinuly.

Ostrov Hajti odkryt jest od Kolumba, který zde 6. prosince 1492 na břeh vystoupil a město Isabelu, první španělskou osadu na Novém světě, založil; ostrov sám nazván od něho Hispaniola, t. j. malé Španělsko. Roku 1496 založeno tu město San Domingo, které po delší čas bylo hlavním městem všech španělských osad v Americe, a po němž v polovici 16. století ostrov sám nazván jest. Španělévé našli na ostrově lid dvojího kmene: prabydlitelů tělesně slabších, kteří podmaněni byli od silnějších příchozích původu karibského. Podmanitelé tito založili pateré panství na ostrově pod tolikerými kaziky, jež všechny sobě Španělévé podrobili a obyvatelstvo v tuhou porobu uvedli, ve které za nedlouho úplně vyhynulo.

Španělévé dobývali zlato pomocí podmaněných Indiánů a pěstovali tropické rostliny, jmenovitě bavlnu, roku pak 1506 zavedli tam z ostrovů Kanárských cukrovou třtinu, jejíž pěstování se brzy nad míru výnosným ukázalo. Zároveň rozplemenoval se valně dobytek tam ze Španěl přivezený, jehož rozmnožení mělo nemalý vliv na pozdější osudy ostrova. Na místo vymírajících Indiánů, kterých z počtu 1 milionu roku 1517 zbývalo už jen asi 14.000, přiváženi jsou na Hajti černí otroci, jichž potomstvo se v prošlém čase tak rozmnožilo, že obdrželo velikou převahu nad obyvatelstvem bílým a smíšeným. Zlaté doly byly sice v krátkce vyčerpány, ale za to zmohlo se sadařství v rozsáhlé míře, a vedle něho poskytoval hojný divoký dobytek jiný předmět výnosného obchodu, totiž kůže, jichž každoročně veliké množství jest vyváženo do Španěl. Takovým způsobem dosáhl ostrov co španělská osada v krátkce vysokého květu.

Když pak Španělévali jali se dobývati na Novém světě velikých říší, kdež dobrodruhům otvírala se rozsáhlejší vyhlídka k snadnému zbohatnutí, opouštěli evropští osadníci houfně Hispaniolu a hledali štěstí své dále na západě. Když takto bílé obyvatelstvo ostrova v počtu svém neustále se tenčilo, naproti tomu pak počet černých otroků znamenitě vzrostl, způsobili tito roku 1545 valné povstání proti Španělům, a málo scházelo, aby ostrov dostali do svých rukou, kteréžto nebezpečnoství odvráceno bylo jen vydatnou vojenskou pomocí rychle ze Španěl přišlou.

Nemálo překážel opětnému rozkvětu Hispanioly system obchodního monopolu, pod nímž vůbec všechny španělské osady v Americe trpěly. Všickni cizí národové vyloučení byli z obchodu s Hispaniolou, a jediné pro potřebu dovozu černých otroků dovoleno bylo Portugalcům, kteří se tímto druhem obchodu výhradně zabývali, navštěvovati ostrov ten s jistým počtem lodí ročně a za přivezené otroky nakládati jiné zboží. Přirozený následek takového monopolu byl rozsáhlý obchod podlouný, jež hlavně Francouzové a Holanďané provozovali s Hispaniolou a jež nižádné prostředky vlády španělské nedovedly zameziti.

Nejpatrnější důkaz kleslosti této španělské osady během 16. stol. podává loupežnický podnik anglického kapitána Drake, jenž roku 1586 přirazil k Hispaniole, a vysadiv na břeh 1200 mužů porazil vojsko španělské, které se mu na odpor postavilo, a v prvním náběhu zmocnil se hlavního města San Domingo, jež vydrancoval. I pobyl celý měsíc v San Domingu, jehož obyvatelé jen velikou výplatou město své od konečné zkázy zachránili. Roku 1591 jiný Angličan, Newport, podobným způsobem vydrancoval město Jaguanu.

Hlavní jeviště svrchu zmíněného podlouného obchodu Francouzů a Holanďanů s Hispaniolou bylo západní a severní pobřeží tohoto ostrova. Marň vynakládala rada Indií všeliké prostředky na jeho zamezení, až konečně roku 1606 sáhla vláda k zoufalému prostředku, poručíc zkaziti všechny přístavy, jichž nelze bylo se uhlídati; obyvatelstvo těch míst přinuceno jest odstěhovati se dovnitř země a pobřeží jest pusté zůstaveno.

Tím ovšem stížen jest na čas podlouný obchod, zároveň však opuštěním břehů otevřen jest přístup cizím dobrodruhům, kteří se valně počali sem hrnouti. Divoká stáda hovězího dobytka, tékající po liduprázdném pobřeží, poskytovala jim dostatečné výživy, a houfy francouzských poběhlíků, též něco anglických, usazovaly se tu. Hlavní zaměstnání jejich byl lov na tato zvířata, jichž kůže a uzené maso

byly předmětem výnosného obchodu; krom toho provozovali též pašerství a příležitostně i loupežnictví na moři. Dobrodruhové tito nazváni jsou bukanýři od francouzského slova boucaner, což znamená udití. Zachovávali mezi sebou jakýsi řád republikánský, jmenujíce spolek svůj bratrstvem, a žili v ustavičném nepřátelství se Španěly. Později spojili se bukanýři s tak zvanými flibustýry (zvanými tak od rychlých malých lodí svých, angl. flyboats), a spolek tento napotom skrze celé půlstoletí byl hrůzou Španělů na Novém světě.

Počet bukanýrů na Hispaniole rychle vzrůstal, tak že mohli pomyslet na trvalejší se upevnění v těchto místech, i obořili se na malý ostrov Tortugu na sever od Hispanioly ležící, vyhnali z něho slabou španělskou posádku a učinili jej hlavním sídlem svým. Proto však nepřestali šířiti se dále i na samé Hispaniole, a Španělové přinuceni jsou vydržovati proti nim silný počet vojska. Než rostoucí odvaha bukanýrů, podporována smělymi podniky flibustýrů, kteří byli pány v těchto mořích, nutila Španěly vždy dále před nimi ustupovati, až panství jejich na Hispaniole tak jest obmezeno, že ku provozování obchodu s kleslou touto osadou stačila jediná loď za tři léta ze Španěl do San Dominga vyslaná. Krajín od bukanýru opanovaných záhy se ujala vláda francouzská, k níž onino nikdy nepřestali jakési zření míti a která jim konečně v druhé polovici 17. století i vladaře posílala. Tak nastalo průběhem času na Hispaniole vedle španělského také vladařství francouzské, až konečně roku 1697 mřem Rysvickým Španělsko tuto část ostrova Francii řádně postoupilo.

Nyní nastaly skvělé doby francouzské kolonisace, která přivedla ostrov Hajti k vysokému stupni rozkvětu. Sadařství zaváděno u veliké rozsáhlosti, ku kterémuž konci přiváženi do země černí otroci u velikém množství a nová města zakládána, čímž v krátce stala se francouzská osada na ostrově Hajti tak květoucí, že se jí sotva která v Americe vyrovnala.

Roku 1790 počítalo se ve francouzské části ostrova 530.000 duší, z nichž bylo 38.000 bělochů a 28.000 smíšenců, ostatní sami černí otroci. Španělská část ostrova byla mezi tím čím dále tím více hynula a téhož roku měla všeho obyvatelstva málo přes 100.000, z nichž bylo černochů toliko 15.000. Otroctví v části španělské bylo mírné, ale za to tím tužší v osadě francouzské, kde byla tak nesmírná převaha černého obyvatelstva, že bylo potřebí jen zevnitřního podnětu, aby povstalo proti svým utiskovatelům.

Tento podnět zavdala francouzská revoluce, jejíž zásady o rovném právu všech lidí rozšířily se též mezi černochy v osadě, kteří

roku 1791 zdvihli se u všeobecném povstání v sadech, a přepadše pány své napořád je vraždili. Úplné vítězství jejich nad bělochy velice usnadněno bylo tím, že mezi těmito samými povstaly politické strany, které jim nedovolovaly svorně jednati. Marně vysílala vláda francouzská do osady komise, aby tamější anarchické, poměry urovnaly, i jest konečně nucena, prohlásiti r. 1794 otroctví za zrušené. Následkem toho přestoupil výtečný vůdce černochoů Toussaint Louverture na vládní stranu, a obdržev velitelství nad vojskem vypudil ze země Španěly a Angličany, kteří za předešlých zmatků se byli rozličných krajín zmocnili. Mezi tím byli Španělové mírem roku 1795 učiněným postoupili Francii svou část ostrova, tak že Francouzové byli nyní pány celého Hajti, kdež Toussaint co vladař obnovil řádnou vládu a všechny strany uspokojiti dovedl vyhověním jejich slušným žádostem.

Tu sobě Napoleon Bonaparte, tehdáž první konsul republiky Francouzské, usmyslil přivésti ostrov Hajti nanovo pod bezprostřední panství Francie, i vyslal tam roku 1802 jakožto generálního kapitána svého švagra Leclerka s 25.000 muži, jemuž se měl Toussaint Louverture podrobiti. Když tento žádost takovou odepřel, povstala z toho válka, ve které se Francouzům podařilo zrádné Toussainta se zmocniti a odvézti jej do Francie, kdež brzy zemřel.

Ale na jeho místo postavil se v čelo černochoů Dessalines, který rázně pokračoval ve válce, až roku 1804 Francouze dočista z ostrova vypudil. Za příkladem Napoleonovým prohlásil se nyní Dessalines co Jakub I. za císaře Hajtického, ale panování jeho bylo krátké, neboť pro nelidskou ukrutnost jeho povstalo proti němu roku 1806 vojenské spiknutí, v kterémž jest zavražděn.

Nyní se rozdělili o panství v zemi vojenští náčelníci, z nichž nejpřednější byli Christophe v severozápadní a Pétion v jihozápadní části ostrova, kdežto zároveň Španělové poznovu opanovali východní část. Pétion vládl chvalitebně ve svém úřadu co president až do své smrti r. 1818, po němž následoval v presidentství Boyer. Christophe naproti tomu prohlásil se roku 1811 co Jindřich I. za krále, a z podobných příčin vzal stejný konec jako Dessalines, sám se roku 1820 zastřeliv při zbouření proti němu povstalém. Boyer nyní spojil pod svou vládu celou druhdy francouzskou část ostrova, a roku 1821 poddala se mu dobrovolně i část východní, vytrhnouc se z područí španělského. Boyerova vláda trvala až do roku 1843, kdež vypukla proti němu revoluce, před níž utéci musil na Jamaiku.

Tu jest ústava přehlédnuta a za presidenta na 4 léta zvolen Herrard Rivière. Následujícího roku odtrhla se španělská část a utvořila zvláštní republiku Dominikánskou.

Roku 1847 dostal se k moci Soulouque, který se roku 1849 prohlásil za císaře pod jménem Faustin I. Vláda jeho byl a dílem ukrutnická dílem směšná pro opičácké napodobování dvorských obyčejů evropských. I toto císařství však vzalo konec roku 1859, v kterémž generál Fabre Geffrard Faustina vyhnal obnovil republiku a jejím presidentem se stal. Roku 1861 republika Dominikánská dobrovolně se poddala mateřské zemi Španělsku, cítíc se slabou k obhájení své samostatnosti. Roku 1867 Geffrard musil ustoupiti před povstáním, v jehož čele nalezal se generál Salnave, který se po něm stal presidentem, avšak i ten podlehl všeobecnému povstání, a byv na útěku zajat jest 15. ledna 1870 zastřelen. Na jeho místě stal se presidentem generál Nissage Saget, ale zmatky vnitřní tím nepominuly, a od těch dob následuje násilný převrat za převratem. Nynější president jest Michel Domingue.

Z východní části ostrova jsou roku 1865 Španělé nanovo vypuzeni a republika Dominikánská obnovena. Nynějším presidentem jejím jest Ignacio Gonzales. —

Vnitřní poměry obou republik jsou nejneutěšenější na světě. Republika Dominikánská, dvakrát tak veliká jako Hajtická, čítá pouze 136.000 obyvatelů, což daleko nepostačuje k vzdělání půdy. Samuel Hazard podává o ní obraz velmi smutný.\*)

Nejúrodnější roviny leží nevzdělány, bohaté doly netěží se, v celé zemi není ani jediného pluhu, ani jediného parního stroje. Jediná plodina jest tabák, jediný výrobek rum. Nesmírné lesy, plny nejkrásnějšího dříví, jmenovitě mahagonového, hnijí bez užtku. A při tom všem jest země ráj. Překrásná zátoka Samanská na severo-východní straně ostrova má podivuhodnou tropickou vegetaci, avšak i ona jest poměrně pusta. Za nejnovější doby celá ta zátoka přešla v držení jisté společnosti americké, což jest asi předchůdcem anexe celé republiky od Spojených obcí. Zátoka tato tvoří jeden z nejlepších přístavů západoindických, který má dosti hloubky pro největší koráby a vjezd těsný sice, ale ne obtížný. Poloostrov při zátoce té, jejíž ta společnost koupila, leží na její severní straně a jest 48 km. dlouhý a 13 km. široký. Od ostatního ostrova dělí jej malá říčka a úzký průplav, tak že tvoří ostrov pro sebe. Na poloostrově tom leží městečko Santa Barbara de Samana, čítající asi 80 chalup, jichž obyvatelé žijí se obchodem s cizinou, který pro příznivou polohu schopen jest rozsáhlého vývoje, a není pochybnosti, kdyby ostrov Hajti dočkati se měl přiměřeného zvelebení pod pravidelnou vládou, že město toto stane se hlavním městem celého ostrova. Na ten čas jest hlavním městem republiky Dominikánské San Domingo na jiho-východním pobřeží s 15.000 obyvateli, dílem černochy, dílem mulaty. Dle jména jsou tu špitály, arsenaly, universita atd., ale vše v nejhroznějším úpadku. Město leží malebně na výšině při ústí splavné řeky Ozamy, která zde tvoří přístav s těsným vjezdem. Pevné druhy hradby jeho jsou pobořeny. Společnost, která koupila

\*) Santo Domingo, Past and Present with a glance of Hayti. London 1876.

poloostrov i zátoku Samanskou, vymohla si obchodní a průmyslový monopol pro celou republiku, ano i jinak si vládu zavázala, tak že jest přímo všemohoucí v republice. V jejích rukou jest otevřítí zdroje bohatství ostrova, jimž nevyrovná se tak snadno jiná krajina světa. Pilnost rolníkovu odměňuje zde trojí sklizeň do roka, půda je takofka stvořena pro kávu a cukr, a v horách nacházejí se zanedbané zlaté doly, skrývající snad netušené poklady.

Z Dominikánské republiky odebral se Hazard do menší západní části ostrova, jež tvoří republiku Hajti. Tam nalezl poměry ještě bídnejší. Všecké známky starofrancouzské civilisace vymizely na dobro. Průmyslu není pražádného, města leží v zříceninách, mužové žijí od práce svých žen, jako v Africe, své pravlasti; vláda jest v každém ohledu úplně na mizině. Toto Hajti jest smutným dokladem kulturní neschopnosti černého plemene, která stejným způsobem osvědčila se také v Liberii. Sami nadšení pro emancipaci černochů misionáři musili vyznati, že většina černochů jsou tak nevzdělaní, jako kmenovci jejich uvnitř Afriky. Nachází se mezi nimi totiž fetišství se všemi ohavnostmi svými jako u těchto; největší pověra panuje, víra v duchy hraje při nich veliký úkol. Ano i lidožroutství se přibízí, a to v nejbližším sousedství misionářských usedlostí.



Obyvatelé hajtíci.

V Hajti tvoří černoši  $\frac{7}{8}$  veškerého obyvatelstva, ostatek jsou tak zvaní kreolové, kteří však nejsou nic jiného nežli mulatů, kdežto v republice Dominikánské tvoří černochové pouze  $\frac{1}{8}$  obyvatelstva, a ostatní jsou „kreolové“. V obou republikách reprezentují mulatové živél aristokratický. V jejích rukou výhradně se nachází vláda, která obzvláště v Hajti nemá co do převrhlosti na celém světě sobě rovné. V žádném povolání nenachází se zde větších lotrů, jako mezi úředníky, kteří jsou privilegovaní zloději.

Ústavy obou republik jsou sobě velmi podobny, až na jednu věc: zvláštní článek ústavy hajtické totiž zakazuje, aby žádný běloch nestal se ani majitelem pozemku, ani úředníkem, ani občanem státním. V republice Dominikánské naproti tomu požívají cizinci téměř všech práv občanských.

Nás často jmenovaný krajan dr. Štolba podává rozkošné obrázky z pověstné republiky černochů, z nichž tuto některé vybereme:\*)

Mluvíti o spravedlnosti v Hajti jest ironií. Soudcové soudí buď podle kapes stran anebo dle pokynutí s hora. Ano, i tomuto poslednějšímu přiučili se páni nigrové velmi dobře od nás Evropanů, a maluje-li se v Evropě spravedlnost se zavázanýma očima a s váhami v rukou, mohly by v Hajti posaditi se jí na nos ostré brejle a do sukně udělati několik do kořán otevřených bezedných kapes.

Avšak to vše není ještě tak zlé. Nejrozkošnější jsou bez odporu poměry policejní a trestní.

Při první procházce některým hajtickým městem napadne každému ihned, že potloukají se v nich četní černoši bosí, bez kabátu, v rozedraných košilích, kteří ale jsou ozbrojeni holemi, patrně na jedno brdo fezanými. Otíhodu tito pánové jsou k tomu zde, aby bděli nad veřejnou bezpečností, otrapové tito jsou zkrátka řečeno — policajti.

Jest to zajisté velmi chvalitebné, že stát vydržuje tak četnou policii, ale hezká tato stránka má několik háčků. Předně je policie beze všeho vlivu, neboť každý se jí směje, a pračka s policajtem náleží k malým denním zábavám Hajtičanů; a zadruhé vadí policii okolnost, že národ hajtický je takofka jako jedna velká rodina, a že policajt je spřízněn s nesčíslnými spoluobčany. Přihodí se tudíž často, že je policajt nucen sebrati některého svého strýčka, a pak nastane obyčejné následující výjev, jenž odbyvá se laskavými slovy a upřímným tonem.

„Strýčku“, volá policajt, „musíš jíti se mnou!“

„Milý strýčku, z toho nebude nic,“ odpoví takto vyzvaný.

„Ale prosím tě, strýčku, pojď“, domlouvá první.

„Nepůjdu strýčku,“ zní zas odpověď druhého.

„Nepůjdeš-li, budeš bit, milý strýčku.“

„Snad bys nevztáhl hůl na svého strýčka?“

„I bodeže vztáhnou, nepůjdeš-li hned.“

„Na to bych se podíval, abys udeřil svého příbuzného.“

„Nu tak na to koukej“, ukončí policajt, popadne strýčka, jenž se brání, namlátí mu, odvléče ho, ale za nejbližším rohem ho zase pustí, aneb, dovleče-li jej přece na strážnici, pomůže mu z ní brzy.

Abys policie něco vypátrala, nějakého zloděje neb původce lupu, na to není ani pomyslení, neboť krade-li v Hajti každý, krade policie sama nejvíce. Kdo nedopadne zloděje neb lupiče při činu, musí se vzdáti vši naděje, vejíti s ním před soudem v bližší známost; kdo ho ale dopadne, udělá nejlépe, když ho vyplatí sám a hned. Veřejná bezpečnost v Hajti je pramizerná, a proto nespí běloch, aneb cizinec vůbec nikdy bez nabitého revolveru u postele. Nigr přiloudá se jako kočka tak lehounkým krokem, že ho nelze slyšeti, a podřízne, je-li toho třeba, spícímu svou břitvou krk, čehož arci odváží se jen tehda, nelze-li bohaté kořisti jinak dosáti.

Líčení poměrů věznických zní též jako báchorka.

Žádný zajatec v trestnicích hajtických nedostane stravu; svobodný byt arci, ale jaký! jest mu k službám, o tělesné potřeby však musí se starati buď sám anebo jeho rodina. Má-li náhodou jmění, musí vše platit; má-li majetné příbuzné, musí jej tito vším potřebným opatrovati, a není-li ani jednoho, ani druhého, nastávají následující zajímavé případy. Buď musí se odhodlati ku práci, aby se uživil, ale k tomu nemá obyčejné chuti, a to se také velmi zřídka vyskytuje; aneb popadne ho voják neb policajt a vede jej na žebrotu, při čemž se samo sebou rozumí, že se s ním o výnos bratrsky rozdělí. Nelze-li docílit něčeho ani tou cestou ani jinou, nezbyvá než darebáka přímo pustit, aneb mu podat příležitost k útěku; neb konečně — nechat jej zemřít hladem. Zní to hrozně, ale faktum je, že mnoho lidí již buď z osobního nepřátelství vysoce postavených osob anebo z jiných politických důvodů skončilo způsobem takovým v bídných oněch děrácích, jimž v Hajti říkají vězení.

\*) V západní Indii. V Praze 1874.

Pravzvláštní, nad míru směšné, nám Evropanům přímo neuvěřitelné jsou poměry vojenské, pro něž název kocourkovských byl by příliš vznešený. Poslyšmež Štolbovo vylíčení přehlídky vojenské, kterou koná president každou neděli přede mší:

V určitou hodinu odebral jsem se na veliké, travou porostlé prostranství, obklopené zříceninami ohromného paláce presidentova, jenž za Salnava vylétěl do povětří tak důkladně, že zbyly z něho jen základy. Kolem stály malé houfky otrapů, z nichž každý byl jinak oblečen: mnozí byli polonazi, většina bez kabátu, bosa a v rozedrané košili, a v ruce měl každý zbraň, již stydno zbraní nazvati. Každý ten houfek měl svůj prapor, bídný to, vyrudlý, červený hadr na sprosté, krátké tyčce, a prapor ten naznačoval vždy bataillon. Ni jediný bataillon nečítal přes pětadvacet mužů, za to však sestával mnohý z osmi, kteří ve dvou řadách buď stáli nebo seděli na zemi, kouřili, dřímali aneb na okoloidoucích doutníky žebrali. Důstojníci měli aspoň kabáty, ne však stejné, a jep ti tři generálové, již na koních uprostřed prostranství velmi živě se bavili, měli šikmé „šturmhuty“, fraky z tmavomodrého sukna s nepatrným vyšíváním na šosích, a kostkované zpodky, jež k ostatnímu arci divně se hodily. Dvě bandy, sestávající většinou z bombardonů a polních trubic, cvičili se v písničky, jež záležela v stálém opakování tří jednotvárných taktů, a četní bubeníci a píšťci zkonšeli nelidskou silou dobrotu svých nástrojů.

Dlouho to trvalo, než přehlídka počala. Konečně zavzněl zvláštní zvuk trouby, vše utichlo, vojsko stávalo se v řady, a za chvíli objevil se na krásném koni nejvyšší komandant okresu Port au Princekého a první pobočník presidentův, gen. Lorquet, v průvodu několika jiných důstojníků. Obě bandy a veškeré bubny a píšťaly spustily pekelnou hudbu, generál objel s celým svým průvodem zvolna řady vojinů, při tom neopomenul promluvit vždy několik slov s jednotlivými komandanty zmíněných bataillonů, a dal pak rozkaz k seřazení se. President se dnes neobjevil. Odebral se tedy generál Lorquet s polovicí armády do kostela, a druhá zaměřila před dům presidentův.

Před domem obrátilo se mužstvo čelem k tomuto a čekalo na objevení se presidentova. Za hodnou chvíli přistoupil k oknu, a ve zvuky hudby mísilo se trojnásobné volání něčeho, co as mohlo znamenati sláva. President děkoval, a nyní přešlo vojsko několikrát s jedné strany na druhou, při čemž ale všickni vojáci komando opakovali.

Nyní teprve povšiml jsem si, že jest na blízku také kavalerie. Pět eskadron jí tu stálo, na koních, ale jaké byly to eskadrony! Každá skládala se z důstojníka, praporečníka a jednoho muže, tak že všech pět eskadron čítalo i s důstojníky patnácte lidí, oblečených v tmavé fraky a karminové zpodky.

Nejtrefněji charakterisují armádu statistická čísla. Výše její obnáší jedenadvacet tisíc mužů, mezi nimižto nalezá se pět tisíc generálů, třinácte tisíc důstojníků a jen tři tisíce sprostých. Píšu čísla ta slovy, aby se nemyslílo, že je to chyba tisku, a dle toho také může každý posouditi, jak důležité asi je postavení vojenských pánů na Hajti. Pět tisíc generálů! Každá revoluce jich splodí celé houfy, ti staří přejdou k vítězi, důstojníci se pekou jako u nás krejcarové housky, a pak je zcela přirozeno, že takový poměr povstati musí a že má každá ves svého generála, jenž velí někdy dvanácti ano i jen osmi mužům. K tomu přistupuje okolnost, že povyšuje president lidi, jichž potřebuje anebo kteří jsou s ním příbuzní, na důstojenství vojenská dle své libosti, a to nejen muže zrostlé, nýbrž i děti. Jeť na Hajti toho času několik šestiletých plukovníků.

Zcela přirozený následek toho je, že většina důstojníků nemá ani ponětí o cvičení mužstva, a jak to asi následkem toho v armádě vypadá, není třeba vykládati, a to tím méně, uváží-li se veškeré okolnosti ostatní. Panujeť sice zákon o doplňování armády v ten smysl, že má branné mužstvo tahati losy. Ale i v Hajti jsou zákony jen na papíře. Nejsprostší chátka chytá se v noci na ulicích a na venkově, a vojska je hned dost.

Voják slouží pět let, má dostávat měsíčně padesát krejcarů, které však uvážnou obyčejně v kapsách pánů důstojníků, a jednou za dvě neb tři léta plátný oblek neb starou soukenou uniformu, které se kupují v Evropě v skladech



obnošeného vojenského šatstva. Chce-li voják jísti, nucen buď pracovati anebo žebrať, aneb konečně načesati si trochu ovoce. O disciplíně, o jakémisi vojenském duchu aneb dokonce o zápalu v boji nemůže býti ani řeči, a že udatnost armády takové v čas potřeby valná není, snadno si lze pomyslit.

Velmi často se stane, že sepere se důstojník se svými podřízenci, aneb že se perou tito před ním, jakoby bo tu nebylo. Spáti na stráži je zcela přirozenou věcí. Viděl jsem sám, jak stráž před pokladnou v Capu podepřela ručnici o svou buďku, na zemi se natáhla a v krátce sladce chrupala.

Z velkého počtu generálů jsou asi dvě stě v aktivitě, kteří dostávají plat dvaceti až čtyřiceti piastřů,\*) a z důstojníků asi tisíc s měsíčním služným šesti až osmi piastřů. Tím se stává, že nalezneš v rozličných obchodech a v celnici nádeníky, kteří jsou generály a žárlivě nad svým titulem bdí. „Generále, doskoč pro vodu“; „generále, odnes tu bednu“; „generále, tys osel“ atd. zaslechneš častěji, ale divíš se tomu jen poprvé. Sluha generála Torqueta jest také generálem a slyší přý leckdy rozličná jména, při nichž ale titul generálský nikdy neschází.

O státním zřízení a politických poměrech republiky píše Štolba toto:

V čele státu stojí prezident zvolený na čtyry léta, a jemu po boku čtyři odpovědní ministři a dvě komory zástupců lidu. První z obou je tak zvaná „chambre des representants“, komora zástupců, jejížto členy volí lid přímo, a druhá senát, do něhož navrhuje kandidáty lid, z nichžto pak vládá, t. j. prezident se svým ministerstvem, členy jmenuje. Do komor a k vládě má přístup jen tuzemec; jen černoch nebo mulat může býti volen, jen on může dostoupiti důležitějšího jakéhos postavení v životě veřejném.

Roční plat prezidentův obnáší s rozličnými příspěvky na cesty atd. asi 40.000 piastřů. Také senator i zástupce lidu jest placen: prvéjší požívá ročního platu 800 piastřů a jest jmenován na dvě léta; druhý 100 piastřů měsíčně po celou dobu zasedání, a volí se na tři léta.

Jak to asi v komorách hajtických vypadá, lze si snadno představit. Páni poslanci jsou ohromnou většinou lidé, již nemají o svém úkolu ani ponětí, ba ani schopni nejsou pochopiti to, o čem se mluví, lidé, kteří nejenom neumějí otevřítí ústa, ale ani řeči samé mocni nejsou. Mateřština na Hajti jest totiž tak zvaná kreolčina, francina to tak pokažená, cizími slovy pomíchaná a sprostým lidem tak degenerovaná, že jí Francouz neporozumí. Spisovnou pak řeči, možno-li totiž o takové mluvit, a řeči úřední jest francina čistá, a té právě mnohý nezná. Takový poslanec tedy nejen nerozumí podstatě věci, ale on nerozumí ani doslovnému smyslu toho, co se v komoře mluví. Skládají se tedy komory takofka ze samých hlasovacích strojů, kývajících hlavou dle rozkazu. Několik málo lidí, kteří z houfu toho jakž takž vynikají, vládne celou komorou, a těmi vládnou zase dvě neb tři čiperné hlavy, z čehož přirozeným způsobem následuje, že prorazí se v komorách jen to, co tyto dvě neb tři hlavy proraziti chtějí.

Velké účastenství nejen ve volbách, nýbrž ve všech veřejných záležitostech má, jak se samo sebou rozumí, žurnalistika. Ale to, co se jevilo v zastupitelstvu, jeví se opět zde, jen že to rozhoduje ještě rozhodněji a přiskřeji. Žurnály hajtické jsou založeny jednotlivými osobnostmi a slouží tedy výhradně osobním zájmům. Ostatně v celé republice nevychází ani jediný denník, veškeré listy jsou týdeníky, vyjma „Moniteur“, orgán to vládní, jenž v ohromném formátu vychází dvakrát za týden. Tyto listy stojí své patrony veliké peníze. Jsou psány většinou bělochy, kteří své pero pronajímají, a žádný z nich nekryje vysoký svůj náklad. Tři sta odběratelů je počet již tak vysoký, že budí úžas u toho, kdo neví, že jsou to buď lidé, kteří od patronů závisí, od nichž něco očekávají, anebo list zdarma dostávají.

Tón, který v těch listech panuje, zní velmi vlastenecky, neboť i hajtíci pání dovedou obratně zakryti osobní své zájmy pláštěm vlastenectví; s druhé strany však jest naproti osobním nepřátelům tak surovým a sprostým, jako málo kde jinde. Svoboda slova jest neobmezená, ale pro osobní urážky nechodí se před soud, jenž by byl příliš drahým, nýbrž takové věci odbudou se zcela prostě mezi dotčenými osobnostmi. Vytáhne se revolver, a to je v Hajti nejtrefnější odpovědi na jakýkoliv novinářský článek.

Obraz, jež podává nám krajan o této republice černochů, dovzuje následujícím popisem jejího hlavního města:

Do Port au Prince, hlavního to města republiky hajtické a residence presidentovy, do ústředního tohoto sídla všech nejvyšších úřadů, vchází člověk, jak zcela přirozeno, s nadějí, že nalezne alespoň ucházející město, kdež možná stráví několik příjemných dnů. Ale jaké zklamání! Nehledě ani k tomu, že výstavnost města je prabídna, nalezají se ulice v tak hrozném stavu, že by cizinec nejraději ani nehnul se z pokoje, kdyby v bídných těch knmbálcích mohl vydržeti.

V hlavním městě hajtickém panuje totiž chvalitebný ten zvyk, vyhazovati všecku nečistotu z domu na ulici. Tam to zůstane ležeti, anižby se kdy nějaké koště opovážilo dotknouti se toho, nových zásob přibývá, a jediné tím vysvětluje se zvláštní úkaz, že ulice Port au Prince ské neustále se zvyšují, nabývajíce uprostřed tak vysokého hřbetu, že, půjde-li to stejně dál, stanou se poněkudli veškeré domy jednopatrové zcela jednoduše přízemními. Ale i tu stará se pečlivá příroda více o obyvatelstvo, nežli toto samo o sebe. Prudké a časté lijáky spláknou aspoň nejhorší a nesmírné houfy potulujících se psů sežerou každou mšinu, jež na palčivém slunci ihned v hnilobu přechází a vzduch morovou nákazou naplňuje.

Port au Prince, čítající dle novějších, arci nevalně spolehlivých zpráv, 24.000 obyvatelů, rozkládá se na veliké rovině, obroubené kolkoem pěknou pahoratinou, po které táhnou se některé ulice nahoru, a nemá ní jedné znamenitosti, která by hodna byla popisu. Bývalý velikolepý palác presidentův, pocházející z dob francouzských, jest tak pobořen, že není kámen na kameni, nynější palác je bídná chalupa; ostatní domy s některými čestnými výminkami nestojí také za nic, a pevnůstka, jež v pozadí s nevysokého návrší, Camp de Fourmis nazvaného, vládne městu, nalezá se v stavu prabídném. Co jediné umožňuje procházení se městem, jsou široká podloubí, bez kterých tu domu nenalezneš. Jsou nejen příjemná za příčinou výše již vypsaného zvenějšku ulic, ale nevyhnutelně nutná k vůli nebezpečné palčivosti hajtického slunce.

To jediné, co budí pozornost, jest neobyčejně veliké množství nepotřebných děl. V přístavu leží na břehu asi deset kolosálních armstrongských bouchaček u hromadě vydaných úplně zkáze, a na každém rohu je několik patníků, jež nejsou ničím jiným než děly, s polovice do země zaraženými. Patníků takových nalezl jsem ve všech městech hajtických, jakož i později na Jamaica a v Mexiku množství úžasné; kdo by však z toho souditi si dovolil, že mají Hajtičané snad silné dělostřelectvo, mylil by se důkladně. Ta děla, jež sedí na lafetách, nejsou o mnoho lepší, nežli jich bratři na ulicích hajtických.

Hlavní náměstí, velké čtyřhrané to místo, sloužící zároveň co trh, je pokryto bídnými budkami prodavačů, jež dodávají mu rázu velice nehezského, ano odporného. A uprostřed této špíny, uprostřed té hromady rozbitých střech vysílá kamenná kašna pyšný vodotrysk do výše. Mimovolně zabírá úsměv okolo úst — jeť kontrast ten příliš drastický, a mané případně člověku na mysl umouněná, rozedraná hadráčka s moderním drdoem na hlavě.

Jak vidno, starají se tedy tuzemci o sebe velmi smutným způsobem. Stejnou měrou, jen že možno-li ještě hůře, postaráno je o cizince. Ubytovali jsme se v prvním hotelu Port au Prince ském, jenž mimo to nalezá se v rukou jistého Francouze. Vykázali nám temnou, nečistou světnici, přijímající osvětlení své z verandy, jejížto oblouky vedly na ulici, a byli přesvědčeni, že se nám tam bude spáti výborně, což arci nevařilo, abychom my byli mínění zcela opačného. Poněvadž pak služebnictvo v Hajti má o svých povinnostech ten chvalitebný, ač trochu podivný názor, že musí dělati jen to co samo chce, přenesli jsme si tedy zcela jednoduše vlastníma rukama postele do verandy, kdež aspoň vzduch měl k nám volnější přístup, a odebrali se velmi záhy na odpočinek, jak mile jsme krutý svůj hlad ukojili.

Odpočinek! Může-liž býti větší ironie! Jak strašně zemdleni jsme byli po neblahé pomofské cestě, lze sobě pomyslit, a přece o spánku ani pomyslení, Moskitové poletovali v houfích po sni a ssáli nám krev nemilosrdně; po celém těle cítili jsme nekonečné štípání, a po postelích rozlézal se všelijaký hmyz. Vyskočil jsem posléze a rozsvítil, ale ó hrůza! Ne sta, ale tisíce štěnic prohněly se vesele po našich ložích a rozbíhaly se kvapně při svitu lampy. Nezbyvalo nic

jiného, nežli seškrábatí je pomocí hranaté hůlky s postele, zahoditi polštář, jehož vnitřnosti jevíly velikou bohatost zvíře, a natáhnouti se při hořícím světle v nádeji, že toto učiní nezvané naše hosti ostýchavějšími. Avšak běda! Stěnice jsme sice světlelem zabili, za to však přivábili jsme si tím více moskítů.

S jakou toužebností hleděli jsme vstříc prvním paprskům nenáviděného slunce! První vycházka byla do nejbližšího krámu — v každém krámě, ani lékárně nevyjímaje, dostaneš všecko — kdež koupili jsme tak zvané hamaky čili visuté rohože ke spaní, a v těchto, oběma konci na silné háky zavěšených, pevných tkaninách, v nichž leží člověk asi jako šnek ve své skořápce, strávili jsme další noci.

V hamakách lze dobře spáti, ale dříve nutno jim přivyknouti. Bolelo nás s počátku sice silně ve znaku a kříži, ale po provaze, jímž byly zavěšeny, troufaly si navštívití nás jen nejdůležitější stěnice, jichž bylo v poměru k celé společnosti arci jen dosti málo, a s těmi byli jsme brzy hotovi. Kus plátna přes tělo přehozený chránil nás před moskity, a počal-li některý z těch velikých švábů lítati po síni, což mimochodem řečeno velmi rádi dělají, uspořádána honba s ručníkem v ruce, a byl pokoj. Nikdo by nevěřil, jak chutná takový spánek, povede-li se vybojovati si ho v zápasu s bohatým tamějším živočištvem. Tuzemci a usedlí Evropané s úsměvem přijímali stesky naše na bře ty a těšili nás nadějí, že tomu záhy zvykne. Vysmáli se nám zároveň, že podnikli jsme cestu pro zábavu na Hajti. Od desíti let byli jsme prvními cizinci, kteří to učinili, a poslední turista před námi byl jakýsi potrhlý Angličan, jehož spleen zahnal na Hajti.

O degeneraci svobodných černochů, jmenovitě o jich fetišství zmínili jsme se již při Spojených obcích; nemůžeme k tomu nepodatí doplněk z Hajti, který vrhá strašné světlo na náboženské poměry, jaké panují mezi černými tamějšími republikány. Vypravuje Štolba:

Zní to jako báchorka, že na ostrově, jenž po takovou dobu nacházel se v rukou vzdělaných Evropanů, udržely se ještě v devatenáctém století stopy náboženství, jenž vyžaduje obětování — životů lidských. Záleží ve zbožňování hadů, jež koná se posud, arci tajně, v lesích a jeskyních, a kterýmžto obětují se obzvláště o vánocích životy dětské, za kterouž příčinou o svátcích těchto ve městech s dvojitou pozorností nad dětmi se bdí. Běda nezasevčenci, jenž by se odvážil mezi ně: zaplatí svou všetečnost smrtí, ať jest kdokoliv.

Že nemalují barvami příliš křiklavými, toho jest důkaz ten, že za presidenta Geffrarda, jehož vláda skončila se roku 1867, zastřeleno veřejně třinácte žen, jež byly usvědčeny, ba přímo dopadeny, jím o vánocích zabíjely a jedly malé děti, a osm měsíců před mým příchodem do Port au Prince utlučeno lidem do smrti několik ženštin, jež byly v oprávněném podezření téhož zločinu.

Zbytky tohoto pohanského náboženství udržuje hlavně jeho kněžský stav, z jehožto pojmenování již následuje, že má zajisté rozhodný vliv na vyznavače víry své. Jsouť kněží a kněžky, z nichž první nazývají se papaloi (č. — loa) a poslednější mamaloi (č. — loa) — otec zákon, matka zákon. Nejnemyslnější rozkazy těchto lidí vykonávají se slepě. Tak onemocnila před čtyřmi lety nejvyšší kněžka nebezpečně, a vyřkla, že jen smrt šedesáti dětí dovede navrátiti jí zdraví k slávě nejvyššího boha. Ihned nalezlo se fanatických vykonavatelů rozkazu toho, kteří rozdáváním otrávených koláčků dětem kněžce své k zdraví pomoci chtěli. Avšak věc jest prozrazena a hledáno jí předejítí. Ovšem nelze vyšetřiti, jak dalece se to podařilo, neboť zmínění kněží a kněžky umějí připravovati tak prudké a jemné jedy, že usmrtí zvolna sice, ale bezpečně, aniž by jakákoli chemická zkouška mohla jed v těle dokázati.

A již loučíme se s tímto nešťastným ostrovem, který v jiných rukou musil by býti pravým rájem pozemským.

### Portoriko

Tento nejmenší ostrov Malých Antil, španělský Puerto Rico zvaný, má na 188 mil 650.000 obyvatelů, a podobou svou představuje podlouhlý pravouhelník. Vnitřek jeho jest hornatina, táhnoucí se od západu na východ, jejíž nejvyšší téměř vystupuje až k 1200 metrů nad moře. Mezi horami nachází se rozsáhlé roviny velmi úrodné, jakými jsou také mnohé nížiny pobřežní. Portoriko jest ze všech španělských ostrovů v Západní Indii nejhustěji obydlen a nejlépe vzdělán. Sadařství jest tu velmi výnosné, a mimo kávu, cukr, tabák a bavlnu pěstují se ve vyšších částech ostrova všechny druhy evropského obilí a nejrozličnější zeleniny. Také chov dobytka jest značný. Podnebí jest horké, ale ze všech Antilských ostrovů nejzdravější. Ostrov provozuje čilý obchod s Evropou, hlavním předmětem vývozu jsou cukr, melasa, káva, tabák a rum. Portoriko tvoří s některými Panenskými ostrovy, jež náležejí Španělsku, zvláštní generální kapitanat, jehož sídlem a spolu hlavním městem ostrova jest San Juan, ležící na ostrově v zátoce téhož jména, který jest mostem s hlavním ostrovem spojen. Město jest opevněno, má veliký přístav a přes 30.000 obyvatelů. Skoro polovice obyvatelů jsou černochové, kteří však daleko nejsou tak zpustlí jako jinde, poněvadž husté obyvatelstvo a všeobecná vzdělanost půdy jim nedopouštějí vésti živobytí zahálčivé. Proto však přece jen tolik pracují, aby nepošli hlady. Ostatně jsou nábožní křesťané.

Pohled na ostrov jest rozkošný, výšiny a hory jeho porostlé jsou až k vrcholům nejrozmanitějším stromovým, mezi nímž vynikávají lepotvárně palmy; podrost jest hustý, a nejkrásnější květiny, které u nás musejí bedlivě býti pěstovány, rostou tam planě, jakož i co plevel.

Ostrov Portoriko byl roku 1493 objeven Kolumbem, a r. 1511 podmanili jej sobě Španělové, kteří brzy obyvatelstvo indiánské, jako na Hajtí, vyhubili. Ale tytéž příčiny, které nedopouštěly vzniknouti Kubě, překážely též rozkvětu Portorika. Cukr a tabák byly hlavní jeho plodiny, a teprve ku konci minulého století počalo také pěstování kávového stromu. Uvolněním obchodu však počalo se i na Portoriku zvelebovati sadařství, ale dlouho stála správa ostrova mnohem více nežli obnášel jeho výnos, tak že každoročně musilo na něj připláceti Mexiko 2½ miliony realů. Po odtržení se Mexika od mateřské země vábila vláda španělská slibem rozličných výhod evropské vystěhovalce na Portoriko, od kteréž doby obyvatelstva přibývalo

a ostrov rozkvétati počal. Dne 30. července 1825 byl celý ostrov prudkým orkánem strašně zpustošen. Kuba a Portoriko jsou jediné držečnosti, které doposavad zbyly Španělům z rozsáhlých jejich osad amerických.

### Malé Antily.

Podrobné vylíčení všech rozličných skupin, jež tvoří tak zvané Malé Antily čili Karibské ostrovy, nemůže zde míti místa, poněvadž by mohlo býti jen holým seznamem jmen a čísel. Musíme tedy přestatí pouze na vylíčení některých přednějších ostrovů.

Všecky ostrovy Malých Antil nacházejí se co kolonie v držení státu evropských, a to: Anglie, Dánska, Francie, Holandu, Španělska a Švédska.

Nejvíce osad mají na Malých Antilách Angličané; z ostrovů jim náležejících nejdůležitější jsou Barbados a Trinidad, onen nejlidnatější, tento největší.

Barbados má na 8 □ mil přes 162.000 obyvatelů, jest obklopen úskalím korálovým a má břehy příkré. Podnebí jest nezdravé. Sadařství jest květoucí, hlavním předmětem vývozu jest cukr. Hlavní město jest Bridgetown na jihozápadním pobřeží, mající dobrý přístav a 35.000 obyvatelů. Ostrov Barbados objevuje se již na začátku 16. století na mapách. Angličané osadili jej r. 1625. V 17. a 18. století trpěl mnoho válkami Angličanů s Francouzi, jimiž přerušen byl téměř všecken obchod. Roku 1816 musilo povstání čer-

nochů brannou mocí býti potlačeno; r. 1831 pohubila ostrov strašná

Hellwald II.



Trinidad.

bouře, při čemž 2000 lidí buď o život anebo k úrazu přišlo a na 16 milionů zl. škod způsobeno. Roku 1834 zrušeno jest otroctví, a 1838 vzala konec i léta učenická, kterým bývalí otroci po svém uvolnění podrobeni byli, čímž ostrov arci utrpěl, ale v menší míře nežli ostatní osady anglické, poněvadž má hustější obyvatelstvo. Od těch dob uvádějí se místo otroků cizí dělníci.

Trinidad, největší ostrov Malých Antil, mající asi 90 mil, leží při východním pobřeží Venezuely před ústím Orinoka, od jehož delty oddělen jest na jihu průlivem Serpentským, na západ pak obklíčen zátokou Parijskou. Od západu na východ táhnou se tři pásma pahorků, jichž nejvyšší vrchol dosahuje až 3000. Obě údolí mezi nimi svažována jsou většími řekami s četnými přítoky. Na ostrově tom nalezá se největší památka celé Západní Indie, úkaz přírodní, jenž na celém světě nemá sobě rovného, totiž asfaltové jezero půl hodiny dlouhé a tolikéž široké. Na jižním cípu ostrova nalezá se živá bahnitá sopka, jakož vůbec i na jiných místech stopy sopek se vyskytují. Podnebí jest horké, avšak mořskými větry poněkud mírněné, i platí vůbec za zdravější nežli podnebí na ostrovech severnějších, toliko v okolí asfaltového jezera způsobují výpary jeho časté zimnice. Půda jest velmi úrodná a vegetace neobyčejně bujná. Hlavní plodiny jsou cukrovník, kávovník a kakao; bavlna, indych, tabák, muškátový ořech, skořice a jiné koření pěstují se jen v nepatrné míře. Lesy poskytují červené cedry, jež výborně se hodí na stavbu korábů. Značný obchod vede se se Spojenými obcemi v stavebním dříví a po travinách. Do Evropy se vyváží hlavně cukr, syrob, rum a káva. Obyvatelstvo čítá 110.000 duší, z nichž jest asi 10.000 bělochů; ostatní jsou černochové, smíšenci a kuli. Běloši jsou většinou původu španělského, jakož španělština jest tam vůbec jazykem obecným. Hlavní město jest Spanish Town, jinak Puerto España, při zátoce Parijské, mající 20.000 obyvatelů a pěkný přístav.

Rozmanité náradí, vásy a tomu podobné věci z dávných dob, které na Trinidadu se vyskytují, činí pravdě podobným domnění, že ostrov ten v prastarých časech byl zalidněn obyvatelstvem vzdělanějším než byli Karibové, které tam objevitelé jeho našli a kterých se slabé zbytky zachovaly až na naše dny. Trinidad byl objeven od Kolumba na třetí jeho plavbě roku 1498, avšak teprv roku 1588 osvojili si jej a osadili Španělé, jimž roku 1676 na krátký čas byl odňat od Francouzů. R. 1797 zmocnili se ho Angličané, kterýmž v míru Amienském roku 1802 řádně byl postoupen. Pod panstvím anglickým se ostrov znamenitě povzněl, a když roku 1838 násled-

kem provedené emancipace černých otroků vzdělání půdy a výroba počaly klesati, pomozeno tomu zaváděním kuliů z Východní Indie.

Podíl Dánů v Antilách není veliký, tři mále ostrůvky, náležející ke skupině ostrovů Panenských, St. Thomas, St. Jan a Santa Cruz jsou vše, co jim náleží — něco přes 50 mil s 38.000 obyvateli. Avšak ostrov Sv. Tomáše má velikou důležitost, poněvadž následkem šťastné polohy a znamenitého přístavu svého jest střediskem veškeré téměř obchodní činnosti západoindické a jihoamerické.

Leč i z jiného ohledu zasluhují kolonie tyto zvláštní pozornost, totiž proto, poněvadž Dánsko dovedlo otázku otroctví rozluštěti způsobem velice šťastným, beze vší unáhlenosti. V žádné kolonii nelze pozorovati tak dobrého vzdělávání půdy, takového pořádku a takové pilnosti, a v žádné není osud dělníků tak šťastný, jako v koloniích dánských. Opatrně jen zrušila vláda otroctví až po jistou mez, a propuštěnci ponechání jsou v jisté služebnosti na statcích svých dosavadních pánů, kdež bydlí v kamenných čistých a zdravých domech při nejmenším o dvou světnicích, a každé rodině vykázáno alespoň 2460 metrů zahrady a dvoreček pro drůbež; každou sobotu pak rozdávají se jim potraviny: mouka, nasolené ryby, cukr atd., jež ve spojení s plody polními slouží jim k výživě.



Svatý Tomáš.

Hlavní město dánské osady líčí Štolba takto:

S městy to bývá často jako s lidmi: mnohý člověk líbí se nám na první pohled, ale jak mile poznáme jeho vnitřek, znechutí se nám a příjemný jeho zevnějšek již není s to, aby nás smířil s nepříjemnými jeho vlastnostmi.

Svatý Tomáš, čili Charlotte Amalie, jak se vlastně hlavní město ostrova nazývá, náleží mezi města taková. Poloha je překrásná a tudíž první pohled úchvatný; ale ten vnitřek! Jediná řádná rovná ulice běží paralelně s břehem a jest sídlem a střediskem obchodu. Ostatní uličky pak, vesměs velmi úzké, stoupají do vrchu

a jsou buď opatřeny schody, anebo jest to pouhá skála, po níž člověk musí se škrábat i namáháním.

Některá ulička tato poskytuje sice velmi romantický pohled: uprostřed širší jakýsi kanál s primitivními schody, po stranách schody důkladnější, vyčnívající domy a mezi tím palmy s ovocem, tamarindy s půlloketními lusky a jiné jižní stromy. Ale což to platno, když je všude tolik špíny a nepříjemného zápachu, když těch chatrných domů dřevěných je množství daleko větší než domů řádných?

Slunce, jež tam skoro až neslušně hřeje, připomnělo nám, že v našem evropském obleku nám právě příjemnější nebude. Vešli jsme tedy do nějakého krámu s modním zbožím, a vylezli jsme za hodnou chvíli jakobychoom to my nebyli. Tady si toho nikdo nevšiml, když jsme od hlavy až k patě sežloutli jako kanárkové opět na ulici se objevili, na hlavě indický pekáček, v jedné ruce palmový vějíř a v druhé ruce veliký slunečník; ale v Praze bychom tak po Příkopech jítí si netroufali.

Domy v lepších ulicích jsou velmi slušné, skleněná okna však zcela neznámou věcí; zastávají je vesměs zelené dřevěné žaluzie. Dveře i okna jsou po celý den zotvírány a následkem toho panuje v domech stále jemný průvan, jenž jediné umožňuje pobyt v nich. Domy jen o přízemku nemají obyčejně stropu, zastávají jej vazba střechy, barvou natřená.

Hotely a kavárny jsou celkem slušné, dokud v nich člověk něco nejí. S nápoji to ještě uchází, ale který český jazyček si myslí, že si při table d'ôte pochutná, mýlí se velice. Nejlip ještě jest tomu, jenž pro rozkošnou vyhlídku z verandy prvního zdejšího hostince, kdež se jí, zapomíná na hlad, aneb kdo ztratí chuť k jídlu z těch černých sklepníků, již v záplatovaných, ne právě salonních šatech a s perím a slamon ve vlasech okolo nosu mu jezdí. Kdo však se domnívá, že dovede rozkousati juchtové ty beefsteaky aneb ten kaučukový guláš, a že člověk spolkne to může rozličné produkty kuchyňské fantasie nigerské, ten se může snadno přepočísti. „Na ovoci však si pochutnám,“ myslí si každý, pustí se s chutí do čerstvého ananasu — pokřeí nosem; oloupá banan a kousne do něho — ohrne pysk; vezme něco do ruky, co vyhlíží jako náš brambor a sapotie se nazývá, jí to, ale vypadá při tom velmi zklamaně. Ani více netouží po tom ostatním; jest vše tak příliš sladké a při tom tak mdlé, že s povzdechem vzpomíná těch prostých ale jadrných českých jablek, hrušek, švestek atd.

Francouzům náležejí z Malých Antil dva větší ostrovy, Guadeloupe (č. Gadup) a Martinique (č. Martynk) a několik menších, z nichž zasluhuje zmínku Marie galante.

Guadeloupe, mající na 30 □ mil 150.000 obyvatelů, skládá se z dvou částí, skoro stejně velikých, oddělených od sebe průlivem mořským nazvaným La Rivière salée, jichž útvar jest docela rozdílný. Průliv ten pln jest ostrůvků, skalisk a jesepů, a na východním konci jeho leží důležité obchodní město Point à Pitre. Výstavnost města toho jest zcela evropská, a kdyby nebylo všude vidět hnědé a černé obličejy, mohl by člověk mysliti, že se nachází v některém městě francouzském. Ulice jsou rovné, opatřené chodníky, domy 3- až 4-patrové bez dvorů a zahrad. Tržiště a náměstí před divadlem vysázeny jsou řadami stromů Hura crepitans, které zde zastupují divoké kaštiny severní Evropy. Velmi oživeno jest nábřeží, kde se nachází většina krámů. Město, jako každé francouzské, má výborně zřízené špitály.



Východní ostrov, na kterém leží Point à Pitre, nazývá se Grande Terre a trpí nemálo suchem, neboť nenalezá se na něm ani potoku ani žádného pramene. Nicméně nacházejí se zde nejčetnější a nejdůležitější sady. Západní ostrov nazývá se Basse Terre, jest veskrz sopečný a prostoupen vysokými horami; v jižní jeho části nalená se sopka La Soufrière. Krajina ta oplývá minerálními vřídly a má hojnost rozkošné vody, řítící se s hor až do temen hustými lesy porostlých. Zde leží také hlavní město celého ostrova Basse Terre zvané, mající 10.000 obyvatelů. Sady guadeloupské dávají hlavně cukr, kávu, bavlnu a jiné plodiny toho podnebí.

Ostrov Guadeloup byl roku 1493 od Kolumba objeven, r. 1635 od francouzských flibustýrů obsazen zůstal pak při Francii. R. 1843 byl spustošen zemětřesením, kterýmž město Point à Pitre v zříceniny jest obráceno. Roku 1848 zrušeno tu otroctví, roku 1850 založeno biskupství.

Martinique má na 18 □ mil 154.000 obyvatelů, mezi nimiž jest pouze 12.000 bělochů. Zdejší černochové příznivě se líší od svých soukmenovců na ostatních ostrovech Západní Indie, přisvojivše sobě v znamenitém stupni vzdělanost francouzskou, ovšem pak také všechny vady svých vzorů. Plodiny jsou cukr, káva, kakao a tabák; též průmysl jest značný. Hlavní město jest Fort de France, úhledné a výstavné.

Ostrov Martinique objeven byl roku 1493 Kolumbem, roku 1835 jej obsadili Francouzové, kterým jej roku 1794 odňali Angličané, ale roku 1802 zase vrátili. Roku 1848 i zde zrušeno bylo otroctví.

Holandaňům náleží několik menších ostrovů „pod větrem“, z nichž nejdůležitější jest Kurasao (Curaçao), mající na 9-25 □ mil asi 23.000 obyvatelů, hlavní sídlo holandského obchodu v Západní Indii. Hlavní město Willemstad má přes 8000 obyvatelů. Holandaňé odňali ostrov ten roku 1634 Španělům.

Španělům náleží několik malých ostrůvků Panenských u Portorika.

Švédové drží jediný ostrov St. Barthelemy, mající na 1-5 □ mil 10.000 obyvatelů, s polovice černochoů. Plody jsou bavlna, cukr, tabák a káva; hlavní místo Gustavia.



Ústí Amazonasu.

## II.

# JIŽNÍ AMERIKA.

### Nákres pomoří.

Počínaje okřídleným Panamským tvoří pevnina jihoamerická celistvou, srostitou, souvislou spoustu země, která v jistém smyslu opakuje podobu severní Ameriky, neboť i zde široká strana pomoří obrácena jest na sever, kdežto asi od 5° jižní šířky počínajíc napořád se zužuje, až konečně vyběhá v ostrý roh Patagonie. Zde jest místo, ukázati na podobnost tvaru, jaká se jeví v obrysech Jižní Ameriky, Afriky a Austrálie. Všecky tyto tři pevniny jeví největší jednotvárnost podoby, jakoby utvořeny byly dle stejného vzoru. Na východ končí špicí, která v Jižní Americe u mysu sv. Rocha (5°27' j. š. a 35°20' záp. d. od Gr.) již značně jest otupělá; na západě opakuje se u všech tří v severní polovici větší neb menší vydmutí, které při Jižní Americe, nejvíce od severu na jih vyvinuté, nejméně vystupuje; k jihu konečně všecky tři se zužují, což nejpatrněji se jeví při Jižní Americe.

Mapa Jižní Ameriky ukazuje tutéž neutěšenou jednotvárnost obrysův, jakou později též při Africe a Australii spatříme. Významný jest nedostatek poloostrovů, neboť tak nepatrné výběžky, jako poloostrovy Guajina, Paraguana a Paria na severním pobřeží, anebo Sv. Josef na východním a Tres Montes na západním pobřeží Patagonie nepadají na váhu. Na severním pobřeží, o které se dělí Spojené obce

Kolumbické, Venezuela, tři Guyany a Brasilie, znamenáme co značnejší výkrojky pouze zátoku Darienskou, zátoku Venezuelskou s měšcovitým přívěskem svým, jezerem Marakaibským, a zátoku Parianskou, již uzavírá britský ostrov Trinidad skoro na způsob jezera. Nejznačnejší však rozčlánkování severního pobřeží spatřujeme při ústí Marañonu, uprostřed něhož leží ostrov de las Juanes čili Marajó. Rozumí se samo sebou, že neschází menších výběžků a zálivů, které všechny mají zvláštní jmena, tuto však zvláštního povšimnutí nezasluhují. Ještě chudší v tom ohledu jest východní pobřeží Jižní Ameriky, pokud náleží k Brasilii a k republice Uruguayi. Zde nacházíme jenom několik menších chobotů, z nichž nejdůležitější jsou asi Bahia de Todos Santos a záliv u Rio de Janeiro. Na jihu Brasilie, v provincii Rio Grande do Sul, objevují se tvary lagun, z nichž nejznačnejší jest Laguna de los Patos, nehlouběji do země zasahující. Bohatěji na tvary vyvinuje se jižní prodloužení tohoto pobřeží, počínajíc od velikého trychtýřovitého koryta, u kterého leží města Montevideo a Buenos Ayres a do kterého se ústí Stříbrná řeka čili Rio de la Plata. Jest to prostranný výkrojek, jemůž podobných dále k jihu více se nachází, jako Blanka, záliv sv. Matěje a záliv sv. Jiří. V celém průběhu svém nalezá se toto severovýchodní a východní pomorí Jižní Ameriky v klesání; od Trinidadu pak postrádá ozdoby přiležících ostrovů; teprv docela na jihu rozdrobuje se pevnina v mnohoostroví Fuegie, kdežto na východě leží stranou tlupa ostrovů Malinských a Falklandských, které pro svou patagonskou zvířenu a květenu náležejí k pevnině jihoamerické, od níž je také jen mělké moře odděluje. To již nemůže se říci o dále na východ v Atlantském oceáně ležících ostrovech Aurorských a Georgijských, které jsou již čistě oceánské. U západního břehu Jižní Ameriky v Tichém oceáně nenacházíme žádných větších ostrovů, za to vyznačuje se toto pomorí ve své jižní čili patagonské části patrným tvořením se fjordů, kterými arciť bývají pevniny časem rozdrobovány v ostrovy. Výsledkem takového pochodu jest bez odporu řada ostrovů, táhnoucích se asi od  $42^{\circ}$  j. š. podél břehů patagonských až k západnímu ústí průplavu Magelhanova, který se vine mezi vlastní jihoamerickou pevninou a Fuegií. Nejsevernější a nejdůležitější z ostrovů těchto jest Chiloe náležející k republice Chili, za příčinou přemohutných svých ložisek uhelných. Také v Severní Americe potkáváme se s fjordy teprva ve vyšších šířkách.

Na sever od Chiloe táhne se tichomořské pobřeží Jižní Ameriky čarou téměř přímou až asi k  $21^{\circ}5'$  j. š., jsouc skalnaté a kolmé. Asi

až k 25° j. š. náleží k Chili, potom krátký kus k Bolivii, dále k republice Peru, Ekuadoru a Kolumbii. Od peruanského přístavního města Ariky počíná západní vydmutí pomorí, pokračující až přes rovník, avšak beze vší proměny břehů. Zátoka Guayaquilská jest snad jediná, která zasluhuje toto jméno vedle zálivu Panamského, která však náleží zeměpisně již k okřídli Darienskému, spojujícímu obě pevniny americké.

### Všeobecný nástin plastického útvaru půdy Jižní Ameriky.

Naznačené tuto nákresy pevniny jsou v Jižní Americe, jako všude jinde, neodvislé od kolmé článkovitosti, čímž rozumíme vyvýšeniny půdy, jevící se horami, vysokými planinami neb nížinami. Docela však nelze upřít, že směr horstva není beze všeho vlivu na obrysy zemí a pevnin. Vidíme to při Jižní Americe, která ještě více nežli severní sestra její stísněna jest mezi horami. Západní její pomorí, počínaje od okřídli Panamského až k mysu Hornu na ostrově Hermitckém jižně od Fuegie, chráněno jest dvoj- i trojnásobným pásmem Andů, rovněž i kraj Páribské zátoky v severu; dále jsou prostory mezi oběma obrovskými řekami jihoamerického severu, Orinoka a Marañonu, vyplněny horami, a konečně nalezájí se v Brasilii vysoké planiny, jichžto kraje obráceny jsou k moři. Na jih od La Platy pak rozkládají se daleké nížiny.

Topografický útvar Jižní Ameriky potvrzuje mnohé výroky, učiněné již při pozorování půdní plastiky Severní Ameriky. Nejvíce vynikající články v konfiguraci půdy Jižní Ameriky jsou pásma Andů (Cordilleras de los Andes), které, zavírajíce v sobě nejvyšší temena nejenom jižní Ameriky, nýbrž i celého nového světa, leží paralelně s pobřežím tichomořským u veliké blízkosti jeho, tak že prostor mezi jich západním svahem a mořem přímo mizí u srovnání s velikými rovinami na východní jich straně. Poněvadž všechna mladší horstva nakupují se u břehů mořských, tedy již napřed jsme nakloněni počítati pásmo Andů k nejnovějším vyvýšeninám, k čemuž oprávnění jsme již během téměř přímočarým pomorí západního, při kterém skoro všude pozorujeme známky vystupování. Jako Skalné hory Severní Ameriky jsou mladší nežli východní Apalače, tak rovněž i hornatiny Guyany a Brasilie na východě jižní pevniny jsou mnohem starší vyvýšeniny, nežli veskrze sopečné Andy na západě. Význačné při těchto jsou přísná jich rovnoběžnost a souměrné složení pásma v Peruánsku trojitého, kde každá sebe menší odchylka od všeobec-

ného směru opakuje se při všech trech pásmech. Při tom docela musíme zavrhnouti obraz podávaný od starších zeměpisců o Andech, jakoby to bylo pásmo hor se hřbetem, příčnými údolními, prosmyky a řekami po obou stranách odtékajícími. O prostřední části Andů, a nejspíše také o severní to nikterak neplatí. Tam není ani rozvodí ani horského hřbetu, krajina ta jest ohromná planina 8—11.000 stop nad hladinu mořskou vyvýšená, jejížto šířka od západu na východ obnáší několik dní cesty; hory, větším dílem vyhaslé sopky, jsou po ní jednotlivě roztroušeny beze vši souvislosti. Planina mezi nimi jest na pohled skoro úplně vodorovná, a ku pohodlnému cestování po ní schází jen voda. Z toho viděti, že úplně všeho základu postrádá dřívější mínění, jakoby Andy okřídilí Panamským a horami středamerickými souvisely se Skalnými horami a celá Amerika prostoupena byla na dól od mysu Hornu až k severnímu Ledovému moři jediným, přes 15.000 kilometrů dlouhým pohořím.

Při všech mladších horstvech rozeznávají se musí jich mořský a pevninský svah. Mořský svah jak Andů tak i Skalných hor spadá v Tichý ocean, i opakuje se zde úkaz, že tento svah jest mnohem příkřejší nežli svah pevninský, k němuž přilehají vysočiny, spadající stupňovitě k Brasilii a k zemím Laplatským. Na těchto plasách vyvinují se tři obrovské řeky jižní Ameriky: Orinoko, Maraňon čili řeka Amazonská a La Plata. Obě první tekou rovnoběžně od západu na východ, odděleny jsou od sebe soustavou Sierry de Parime, avšak nikoli tak úplně, aby obojí úvodí nesouviselo spolu řekou Cassiquiare. La Plata, správněji Parana, vznikajíc na vysočinách brasilských, teče celkem od severu na jih. Ale přítoky jeho rozšiřují se vějířovitě takovým způsobem středními krajinami pevniny, že veletok ten shromažďuje v sobě vody řek na východním svahu Andů se prýstící i řek, jichž prameny leží nedaleko pomohí. Vnitřek těchto krajin Bolívie a Brasilie daleko není ještě dostatečně prozkoumán, abychom mohli nabyti správného představení o rozvětvení pásem horských, ohraničujících tato ohromná úvodí. Ve východní Brasilii rozeznáváme arcíť soustavu tří za sebou běžících sfér, jak zde nazývají horská pásma, z nichž nejvýchodnější a moři nejbližší jest horstvo pobřežní, jaké se často opakuje, tak na příklad ve Venezuele, kde severní pomohí provázeno jest takovou pobřežní sférou, mezi kterouž a svrchu zmíněnou Sierrou de Parime rozkládá se úvodí soustavy Orinoka. Ani v Peruansku, kde hlavní spousta Andů neleží příliš daleko od oceanu, neschází takové pobřežní pohoří, úplně to opakování toho, co jsme viděli v Kalifornii, kde rovnoběžně se Sierrou Nevadou běží přední

pobřežní horské pásmo. Mezi druhou a třetí zmíněných tří brasílských sfér východních uloženo jest koryto řeky San Francisco, která v celku zachovává směr od jihu k severu, nejsouc spojena se žádným jiným úvodím. Takových neodvislých, samostatných úvodí má Jižní Amerika ještě více, důležitostí však žádné se nevyrovná úvodí řeky sv. Františka. Nejspíše ještě můžeme v tom ohledu považovati za jeho soupeře v severozápadní části téže pevniny soustavu řeky Magdalenské ve Spojených obcích Kolumbijských, vyvinující se v Andech a rovnoběžně s nimi.

Pozoruhoden jest v Jižní Americe nedostatek jezer sladkovodních, které se tam obmezují v severu na jezero Valencii ve Venezuele, na rybník Amukunský, a v Andech peruánských a bolivijských na Titikaku, odtékající do Desaguadera. Při pilném prohlížení mapy nacházíme sice ještě dosti značné množství stojatých vod, obzvláště v obvodu Orinoka, též v údolí Maraňonu, ano i místy na vysoké planině bolivijské, ale všechna tato jezera jsou příliš nepatrná, aby padala na váhu. Jakmile však přijdeme k 40° j. š., ihned potkáme se v patagonských Kordilerách a v sousedství jejich opět s celou společností jezer, a to právě v téže zeměpisné šířce, kde počínají fjordy.

Nedostatek jezer nacházíme všude v oboru suchých větrů pasátních, ale skrovnost vodní sraženiny způsobuje také ráda stepí a pouště, z kterýchžto posledních nachází se v Jižní Americe jen jediná, poušť Atakama na pobřeží bolivijském. Jakkoli leží v pásmu jiho-východního pasatu, postrádá nicméně vláhy pro vegetaci nevyhnutelně potřebné, poněvadž větru tomu se odnímají všechny vodní páry, dříve než překročí Andy. Zdá se, že tato bolivijská poušť Atakama teprve v krátké geologické minulosti z moře se vynořila, a prof. Dr. Rudolf, Philippi v Santiagu táže se dokonce, zdali tam za předešlých časů nepadal hojnější dešť, což může přivedeno býti v souvislost s domněním mnohých, že za lidské paměti vůbec ubylo mnohosti deště. Jak již svrchu praveno, není ve vysoké planině žádných skutečných horských údolí, ovšem pak značné množství úzkých, často 150—300 m. hlubokých výmolů mezi téměř kolmými skalnými stěnami, quebradas zvaných, které patrně povstaly tekoucí vodou, což nikterak se nemohlo státi za nynější doby nedostatečného deště. Pravda, že v poušti té asi za 20—50 let jednou spadá liják, podobající se až průtrži mračen, ale tím nikterak nedá se vysvětliti původ oněch výmolů, i naskytuje se sama sebou myšlénka, že za dřívějších dob musilo mnohem častěji a hojně pršet.

Toto domněnání podporováno jest zajímavou rostlinogeografickou okolností. Vyskytují prý se v republice Ekuadoru a severním Peruansku rozličné druhy rostlin, které se nacházejí také v jižních krajinách chilských, ale v celém širokém pásmu mezi nimi ležícím scházejí. „V tu chvíli,“ praví zmíněný svrchu učenec Dr. Philippi, „jsou mně na paměti tři z nich: *Berberis Darwini*, *Gunnera scabra* a *Desfontainea spinosa*. V říši živočichů nachází se podobný úkaz. Mám totiž za to, že žijící v peruanských a bolivijských Andech *Cervus antisensis*, jež d'Orbigny a Tschudi obšírně popsali, jest totožný s jiným druhem jelena, guemulem (*Cervus chilensis*), který počíná se vyskytovat v prostředním Chili, čím dále na jih tím hojněji přichází a na západním svahu Andů jižně od Chiloe až k Magelanskému průplavu velmi hojný jest. Zdá se skoro nemožným býti, vysvětliti sobě rozšíření tohoto jelena a svrchu zmíněných rostlin, kdyby již při povstání jich byla existovala tato rostlinstva i vláhy postrádající široká poušť Atakama. Co se týče těch tří rostlin, jest možná, že druhy v severním Peruansku a Ekuadoru se vyskytující nejsou totožné s těmi, které se nacházejí v jižním Chili, nýbrž jenom velmi jim podobny; jmenovitě pak, co se týče *Desfontainei*, srovnávám se prozatím s *Dunalem*, který chilenskou rostlinu pokládá za rozličnou od peruanské, popsav ji co *D. Hookeri*, kdežto já, neznav práci *Dunalovu*, nazval jsem ji *D. ilicifolia*. Avšak i když připustíme tuto rozdílnost, jest nicméně pozoruhodno, že velmi k sobě podobné druhy rostlin neb živočichů vyskytují se na dvou místech od sebe daleko vzdálených a pouští neb mořem úplně oddělených, a okolnost tato, k níž bych z chilenské květeny a zvířeny uvést mohl ještě jiné příklady, patrně podporuje hypotézi, že podobné klimatické, fysické a jiné příčiny na rozličných místech zeměkoule stejnou dobou zplodily velmi k sobě podobné druhy rostlin a živočichů, ať již modifikací společného typu předcházející periody života země, anebo jakkoliv jinak.\*)

### Kordilera Andů.

Horstvo, které od mysu Hornu až k okřídli Panamskému táhne se v délce 7250 km., musí, jak samo sebou se rozumí, jeviti povahu velmi rozmanitou, pročež, abychom měli snadnější jeho přehled, musíme je rozložití na rozličné jeho díly. V útvaru horstva toho sluší rozeznávati tři hlavní části: jednopásmé Jižní Andy, dvoj-pásmé Střední Andy s vysokými pláněmi, horskými uzly, údolními a jezery, konečně rozbíhavé Severní Andy s hlubokými údolními.

Jednopásmé Jižní Andy stávají se známějšími teprv při vstoupení svém na půdu chilenskou; jižní řetěz jejich jest větším dílem ještě nepropátrán. Až dosavad považovány byly hory na ledovce bohaté, jež prostupují ostrovy Fuegie, jakožto náležející k soustavě západní. V tomto případě byla by černá holá skála, strašný pro panující tam bouře mys Horn, nejkrajnější konec Jižních Andů pod 55°55' j. š. a 68°6' záp. d. od Gr. Poněvadž Fuegie bez toho bude později předmětem naší místnější úvahy, přestáváme tuto na sdělení, že žádné jeho těmě, pokud až dosavad změřeny jsou, nedosahuje výšky 2200 metrů. Za průlivem Magelanovým Andy dle obecného mínění pokračují v Patagonii k severu, a to při samém západním

\*) Ausland 1874, č. 83.



Monte Sarmiento.

pomoří, avšak ve výši o něco menší. Než správnější bylo by, ani hory Fuegie, ani pobřežní pásmo hor patagonských nepočítati k Andům, nýbrž považovati je za horstvo samostatné, neodvislé, pokud by geologické proskoumání nedokázalo jich souvislost. Co se týče pásma patagonského, až posud skoro úplně neznámého, zdá se, že sestává z řady sopečných temen, vystupujících na vysoké planině příkrého skalnatého pobřeží. Zdali temena tato tvoří hřebenovité souvislé těleso, není dosavad zjištěno; ale skoro za jisté může se považovati, že mezi  $44^{\circ}$  a  $43^{\circ}$  j. š. odděleny jsou od hlavní spousty vlastních Andů skleslinou, v níž teče malá říčka od východní strany



patagonské ke Korkovadskému chobotu Tichého oceanu. Pásmo pravých Andů počíná nejspíše teprva v této šířce, asi na stejné výšce s jižním koncem ostrova Chiloe, a jemu asi náležejí sopky Korkovado a Minchinmadiva, kterážto poslední naznačována bývá obyčejně za nejvyšší horský vrchol Patagonie.

Jednopásmé Andy, jež krátce, ač ne úplně správně, nazývati můžeme chilenskými, tvoří hranici mezi oběma republikami Chili a La Plata, jevíce v jižních částech svých povahu ještě nehrubě jednotnou. Zde, okolo sopky Osorna až nahoru k sopce Villarice leží již svrchu zmíněný zvláštní obvod jezer, rozkládající se po obou bocích pohoří. Z těchto jezer nejznačnější jsou Nahuelhuapi na východě, pak Llanquihue, Ranco, Riñihue a Villarica na západě, a řeky z nich vytékající ubírají se dlesem k Tichému, dlesem k Atlantskému oceanu. Z jezera Nahuelhuapi nejspíše bere původ řeka Chupat, která celou Patagonii na přech protékající vlévá se do oceanu Atlantského. Na proti tomu odtok jezera Riñihue má spojení s řekou Rio de Valdivia, která se ústí do Tichého moře. Pro zakládání železnic jsou tyto horské planiny velice výhodné. Dále vzdalují se chilenské Andy vždy více od moře, zůstávajíce mezi sebou a západním pohořím Jižní Ameriky úzký, stupňovitě k moři se sklánějící pruh země, jež vyplňuje republika Chili. Toto chilenské pásmo, z počátku jenom asi 4000 m. vysoké, vystupuje tím výše, čím dále postupuje na sever, až téměř Cerro de Mercedario dosáhne 6798, a Akonkagua, v němž novější spolehlivé výskumy neshledaly žádnou sopku, dokonce 6834 m. výšky. Prosmýky však vedoucí přes toto pásmo do vnitř pevniny, do republiky Argentinské, popisují se co velmi obtížné, a žádný z nich, vyjímajíc svrchu zmíněné sklesliny, neleží níže než 2200 m., ano mnohé leží 4000 i více metrů nad mořem.

Asi pod 35° j. š. rozštěpují se Andy ve dvojité pásmo a v okolí Akonkaguy dokonce v tři pásma. V severním svém rozvětvení obkličují vysokou planinu Katamanckou a Tukumanskou, jižněji Despladoskou a Javiskou (Yavi). Celý východní svah And jest zde nenáhlý a stupňovitý, a obsahuje mnoho krásných a na kovy bohatých horských krajin. Dále na sever vstupují Andy na území Bolívie a Peruanska, kdež rozštěpují se na čtyři hlavní větve směrem asi od jihovýchodu k severozápadu, více méně překračující hranici věčného sněhu, která zde leží ve výšce 4880 m., a tedy s částí věčným sněhem pokryty jsou.

První pásmo, Cordillera de la Costa čili de Cachun, má značnější temena u Ankomarky, Chipicani a Takory, u Cagueny Dva bratry, vyhaslé to

sopky, a jiné, povznášejíc se k značné průměrné výši 5750 m. Druhé pásmo Cordillera de Maure s tlupou hor u Marocolla (5500 m.) obsahuje vyhaslou sopku Sajamu (6200) a dosavad činnou sopku Hualatini (6350 m.). Třetí pásmo, Cordillera de Yungas, nejvyšší ze všech, nese vrchole Illampu čili Cerro de Sorata (6650 m.) a Ilimaui (8350 m.), který pásmo toto ukončuje na jihovýchod. Jižně od těchto hor počíná Cordillera oriental, k níž připojuje se Cordillera de Potosi, kteráž obě dvě nesou hory průměrné 5500 m. vysoké. Čtvrté pásmo, Cordillera de Seje, jinak Cheje Ruma aneb Janakaja (Yanacaya), jest horstvo průměrné výšky 3650 m. s několika málo vrcholy překračujícími tuto výšku, ano i hranici sněhu. Od obou posledně jmenovaných pásem vybíhá mnoho větvi směrem nejrozdílnější, které tam, kde se setkávají, tvoří vršiny o mnoho nižší. Z hlavních pásem Andů, jichžto hřbety, brzy ostře vykrajované, brzy okrouhlé, brzy v rovné, brzy v křivé čáře ležící, přijímají na se nejpodivnější podoby, vystupují také pravidelnější hory, jako zmíněné již Sajama, Hualatini a Ilimaui. Významnými pro obě prvnější pásma zdají se býti formy okrouhlé, pro obě poslední vroubkované.

Opustíme-li palmové a bananové háje pobřežní, vystupující nahoru po západním svahu Andů, znamenáme po nenáhlem ubývání teploty a po změně rostlinstva také proměnu klimatů, uložených zde takofka pasovitě nad sebou. Až do 1520 m. výšky vidíme ještě stromy a křoviny listnaté, také při průměrné teplotě  $+20^{\circ}\text{R}$  ve stínu daří se ještě všechny plantážní rostliny teplého pásma. Ještě o 1520 m. výše jest asi hranice rozličných Kaktusovitých, jichž tytéž druhy, které se nacházejí v Mexiku a Kalifornii, tvoří zde celé lesy. Dřevnatý stvol mnohých z nich, dosahujících až 6 m. výšky, slouží za palivo i za dříví stavební. Opuntie poskytují drahocennou košenilu a chutné indické fíky, zde tunas zvané. Až do této výše daří se také americké i evropské zeleniny, pak jistý druh jetele, nazvaného alfa neb alfafa, který se v hojnosti pěstuje co hlavní píce pro koně, mezky, krávy a ovce. Zde však v nocích od května až do července zamrzá voda již na tloušťku palce, kdežto v stínu pozoruje se v poledne průměrná teplota  $+10^{\circ}\text{R}$ , na slunci pak až  $35^{\circ}$  a více. Tento veliký rozdíl teploty v stínu a na slunci pozoruje se na všech vysokých planinách ležících nad 3020 m., i vysvětluje se řídkým vzduchem, který se zahřívá jenom paprsky slunečními. Pásmo mezi 3000 a 4500 m. jest arcit ještě studenější, ačkoliv i zde polední slunce citelně pálí; může se přirovnati asi k zemím Hudsonského zálivu a severní Evropy. Plané rostou zde keřna (queřna), strom zastupující naše Sosnovité, rozličné druhy toly, keře našemu jalovci podobného, tvrdého a smolnatého, na nejvyšších pak místech jareta, smolný, pevný mech, jenž ztlouští celé stopy pokrývá skaliny a za palivo slouží. Indiáni v tomto pásmě bydlící sázejí jenom jakýsi horký druh zemětat, něco kinoy (quinoa), rostliny podobné k naší pohance, a ječmene, který však neužívá, na nejvyšších místech ani zrna nenasaduje a tedy výhradně jen dobytku za píci slouží. Nad 4500 m. vystupují hřebeny hor večným sněhem pokrytých, a ústrojný život pomíjí skoro docela. Zvířena západního svahu Andů jest za příčinou skrovné šifky půdy v divokém stavu jen málo vyvinuta. Ptáci jsou v dolejších pásmech zastoupeni mnohem hojněji nežli v hořejších, vyjma kondora, který dává přednost pásmům vyšším. Ze čtvernožců reprezentuje v prostředních a vyšších pásmech guanako čili divoké lama velblouda i zároveň soba, šedivý soro evropskou a polární lišku a viskača (viscacha) všeliké druhy zajíců.

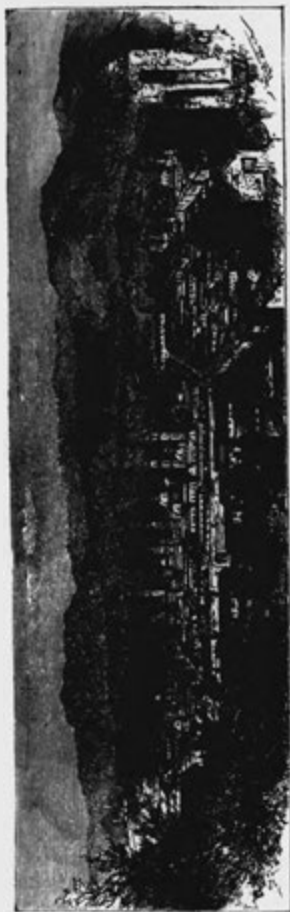
Z Bolívie přestupuje dvojpásmá kordilera na území republiky Peruanské, která na východě mezuje nejdříve s Bolivií, dále pak s císařstvím Brailským. Sotva dají se mysliti dvě větší protivy, nežli jsou sousedící spolu Brailie a Peru, protivy to, jevíci se jak v plasticě půdy, tak i v podnebí a plodinách přírodních. Jedno z těchto území jeví se co rozlehlá, horká, nízká, jednotvárná naplavenina, protékána ve všech směrech velikými řekami, v nichž probíhá se nečíslné množství nejrozdílnějších ryb, a pokrytá obrovskými pralesy,



Chlntn.

naplněnými pestrými květy, bohatými na pryskyřici, ptáky a divokou zvěř, ale jen skrovně oživenými některými tlupy divokých Indiánů, zápasících o život s bující přírodou. Druhé území, méně rozsáhlé, poskytuje rozmanitější proměny, ukazujíc všude stopy tisíceroch historických památek. Tichomořské pobřeží jeho jest dlouhá, holá poušť prorývaná v jistých odlehlostech úzkými, zelenými, oasy tvořícími

řičnými koryty, jichž voda má původ svůj v tajícím sněhu obrovské kordilery, která u vzdálenosti jen málo kilometrů od skalnatého



Galico.

břehu vystupuje do velebné výšky. V těchto šťastných úvalech pobřežních leží veliká města, jako Arequipa a Lima. Paměti nejněžší klimatická zvláštnost tohoto podmořského pásma jest úplný nedostatek deště. Minou velmi dlouhé doby, nežli padne kapka vody, a lijáky jsou tam úkazy tak vzácné, jako u nás komety anebo zemětřesení. Na místě tropické doby plíště spočívá od června až do října nad pouští peruanskou tuhá mlha, která jen tak dalece zavlažuje půdu, že zde onde objeviti se může něco málo zelena, jež však první slunce zase spálí.

Vnitřek země představuje širokou vysočinu, jejíž vršiny leží 3350—4270 n. nad hladinou mořskou. Peru mohlo by vhodně nazváno býti americkým Tibetem. Jednak ohraničeno jest nepřetržitým valem Andů, s druhé strany jich vyšším, ale zde onde přetržitým pásmem, jehož ledem pokrytá temena lesknou se na východním obzoru jako stříbrná kopí. Zde leží chladné, neúrodné a nebydlitelné krajiny zvané Despoblados a sotva méně rozlehlé Punas ve výši asi 365 m. v průměru obnášející, porostlé chudými pastvinami, poskytujícími lamům a alpakům jen skrovnou potravu. Zde leží dále kluboko vryté, těsné tropické rokle,

v nichž tisíce zřidelných pramenů řeky Amazonské shromažďují vody své, dříve nežli přes hlučné prahy a hlubokými rozsedlinami Andů,

kleslí sobě cestu dolů do rovin brasílských. Na této nejvyšší planině nachází se konečně proslulé ostrovnaté jezero Titikaka, skoro tak veliké jako Ontario, uložené 3482 m. nad hladinou mořskou, kde dle pověsti hledati třeba na ostrovech jeho původ civilisace Inků. Všude jest vysočina tato obklopena alpskými pohořími, která mají k Tichému oceanu svah volný, k moři Atlantskému pak tak náhlý, že v málo hodinách octnouti se můžeme z pásma polárního v palmovém. Dole nacházíme se v tak zvané peruánské Montaně, neméně zajímavé, ale málo známé krajině na východním svahu Andů, která se jmenem svým rozeznává jednak od Costy, roviny pobřežní, jednak od Sierry, vysoké planiny. Slovo Montana však nikoli neznamená krajinu horskou, nýbrž spíše tropický hvozď, kde stárnoucí tělesa rostlinná ověšují se pestrými popínavými a cizopasnými rostlinami, dřívě nežli hřmotný jich pád přerve ozvěnou svou ticho nesmírného pralesa. Tam nalezáme nejkrásnější rostlinné útvary tropické: stromovité kapradiny, ztepilé bambusy a kazíka mezi stromy, palmu. V jich stínu a vrcholích mají domov svůj rodiny opic a papoušků, tam honí hladový jaguar, poletují kolibříci a lezou plazové. Tam bujně roste třtina cukrová, kávovník, strom kakaový, koko, kořen manikový a drahocenný chiník, jehož kůra jest osvědčeným prostředkem proti zimnici, a ježž Angličan R. Markham roku 1861 s vynaložením veliké lsti, důmyslu i práce uloupil z peruánských lešů k velikému prospěchu trpícího člověčenstva.

Na severním konci vysočiny Titikacké spojují se západní a východní kordilera v horském uzlu Kuzkanském, nejrozsáhlejším z celého pohoří Andů. Pod 14° j. š. rozštěpuje se opět ve dvě větve, které se mezi 10—11° s. š. v uzlu Huanackém a Paskánském zase spojují. Pod 10° j. š. rozstupuje se na tři, ale jenom západní, s během rovnoběžné pásmo nosí temena věčným sněhem pokrytá. Kolmé stěny těchto pásem rozryty jsou těsnými roklemi, i nacházejí se zde průsmyky ve výši 4500 m. nad mořem Trojí toto pásmo sejde se pak nanovo v horském uzlu Lochanském (Loxa) pod 5° 5' 3" j. š., hlavně na území ekuadorském.

Mezi oběma uzly horskými, Lochanským a Pastským, skoro ve směru přímo severním až asi k 1° s. š. táhne se kordilera Quitoská čili Ekuadorské Andy, kde na prostore neveliké stěsňávají se nejvyšší horská temena Ameriky, větším dílem samé sopky. Andy sestávají zde jenom ze dvou blízko sebe souběžných pásem, které celou republiku Ekuadorskou směrem jihoseverním v délce 400 m. prostupují, uzavírajíce s obou stran nížinu, jejížto šířka sotva přesahuje 24—30 km. V mohutném vysokém údolí leží Quito, hlavní město Ekuadoru, které ze všech hlavních měst na celé zemi jest nejbližší k rovníku, vzdáleno jsouc od něho pouze 22 km. Na jihu od něho leží město Riobamba.



Sopka Kotopaxi.

V západním pásmu ční mezi jinými osněženými hlavami dvoutemený ledový jehlanec Illiniza, čtyřhlavý ledovconosný Pičinka (Pichincha), jehož jícen prý jest nejhlubší na zemi, na všechny způsob velmi hluboký (750-770 m.), ježž navštívit jest nebezpečno; Camalari (Chamalari), ježž Kreolové pro domnělou podobnost jeho k svici nazývají el Corazon, jeden z nejkrásnějších sněžníků Andů o kolmých, srázných stráních s velikými, holými skalisky; konečně stříbrný zvon Čimborasa (Chimborazo), kterýžto poslední dlouho, avšak mylně, pokládán byl za nejvyšší horu nejenom Ameriky, nýbrž celého světa. Mezi osněženými temeny východních kordiller jmenujeme lesem ověncenou Tuguragun, Kapak Ůru, krále hor, od Španělů el altar nazvaný, který 14 let před vpádem Španělů byl ještě vyšší nežli Čimboraso, pak ale se pobořil a nyní představuje krásné zubovité cimbuří; konečné Sangay a velebnou Antisannu, u jejíž paty leží 4000 m. nad hladinou mořskou, tedy asi o 300 m. výše nežli Pík Tenerifsky, haciendu Humboldtem proslulou. Ostatně není tato hacienda, jak dosavad ještě se čtá, nejvyšší lidské bydliště v Jižní Americe, neboť horní město Potosí v Bolívii leží ještě o 60 m. výše. Temenem Kajibambe Urku prochází rovník, a jen v malé vzdálenosti odtud vypíná se 5992 m. vysoká velikolepá sopka Kotopaxi, která co do absolutní výšky nemá mezi sopkami Starého světa žádného soupeře. Co se týče souměrnosti útvaru, pravidelnosti kuželové formy, jest Kotopaxi nepřekonaná od žádné jihoamerické sopky, ano i v Starém světě vyrovnává se mu v tom ohledu jediný snad japonský Fusijama. El hecho como al torno (jest jako na soustruhu vytočen) pravili španělští kreolové k Humboldtovi. Pouévadž pak krajinné vnady údolí Quitoského, této vysoké školy geologů, často přílišně bývají vychvalovány, budiž připomenuto, že záležejí hlavně v osněžených sopkách, kdežto ekvádorským vysokým planinám stromy skoro úplná scházejí. Ale horské výšiny bez ozdobné stařež aestheticky nás nespokojují, pročť také malíři naši dávají horám bavorským a tirolským přednost před švýcarskými, jakkoli mnohem velikolepějšími.

Na západním, tedy atlantském svahu východního pásma Andů, mezi Quitem a řekou Maraňonem, leží ekvádorská provincie del Oriente, zavlažovaná mohutnou řekou Napo, která na peruanské půdě do Maraňonu se ústí. Z Quita jde cesta pro soumary 52 km. až k vesnici Papallacté, nejdříve přes hřeben pohoří Guamani 4570 m. vysokého, odkud oko vidí do úvodí amazonského s jeho lesnatými údolími, pak holou, částečně bařinatou horskou stepí. Od Papallachy do Bazy běží cesta na východ větším dílem souběžně s tokem vod, odtud pak do Archidony

směrem jižním, tedy na přič přes rozličné horské řeky. Archidona leží v pasece nekonečného lesa na severním pobřeží řeky Misagnalli, odtud pak přijdeme k stanici Napo 40 km. vzdálené, po 20 dalších dnech pak k Maraňonu, s jehož hořejším uvodím na jiném místě blíže se seznámíme.

Sledujeme-li dále pásmo Andů, tedy opět se setkáváme s příčnými jich odnožemi, které souběžné kordilery jako příčle u žebříku spojují. Taková odnož nalezá se v Asuaji (Assuay) na jih od Rio-bamby (4423 m. vys.), jiná zdvihá se mezi Quitem a Ibarrou k výši 2870 nad mořem. Postupujeme-li v indiánském horském údolí mezi oběma pásmami andskými jako mezi dvěma rovnoběžnými stěnami na sever, znamenáme brzy dosti značné klesání půdy. Quito leží ještě 2903, Ibarra 2230 a Posto 2537 m. nad hladinou mořskou. Mezi oběma posledními místy však zvedá se opět značná vyvýšenina, na které leží Tulkan, poslední pohraničné město ekuadorské, neboť nyní vstupujeme na území Spojených obcí Kolumbijských, před tím Novou Granadou zvaných. Mezi Postem a městem Popojanem ve výši již jenom 1775 m. opět se setkáváme s takovou příční odnoží, která tvoří rozvodí mezi Atlantským a Tichým oceanem. Vedeť z horského údolí Patie, vody ještě tichomořské, do údolí Kaukanského, odděleného od sesterského údolí Magdalenského dlouhou třetí, střední kordilerou. Jižně od Popojanu totiž dělí se Andy na dvě, kteréžto jejich větve od nynějška nejsou více odděleny od sebe údolími horskými, nýbrž říčními, jako údolím řeky Kauky, dále na sever údolím Atrata na straně západní a údolím Magdaleny na východní. Ležící mezi nimi kordilera Quindinská odděluje zase obě tyto řady souběžných údolí, z nichž východní, značnější a širší, na východě omezena jest vysokou kordilerou Kundinamarskou. Na západním úpatí této poslední leží hlavní město republiky Kolumbijské Santa Fé de Bogota na malé osamělé vysoké planině, a na blízku něho vodopád Tequendamský, který jest jeden z nejznačnějších v Jižní Americe.

Všecky geologické známky roviny bogotské ukazují na to, že v prvověku naplněna byla kotlina, již tvoří vysočiny kolem Bogoty, jezerem sladkovodním. Dle všech okolností musilo jezero toto po dlouhý čas splachovati svahy moutezatské a guadalupské. Řeka Bogota a četná její ramena, více neb méně prudce do jezera padající, udržovaly vody na této výši přes všechno vypařování a odtok na jihovýchod. Hloubka jezera nemohla býti velká, poněvadž hráz na jeho jižní straně nevystupuje přes 40 m. nad nynější nejnižší hladinu vody u stoku Bogoty a Muña. Skály, tvořící tuto hráz i obrovský val jezera, jsou lasturovitý pískovec, dílem pevný a lupenatý. Hnutí, jež Bogota i větve její ve vodách jezera způsobovaly, bylo příčinou ukládání se bahna a vyvýšení půdy od Soachy až k haciendě Tequendamské. Nastavená voda zaplavila hráz i počala tvořiti slapy u hlubokých roklinách kordiler. Během času a za jednoho z velikých zemetřesení, jaká v tak mnohých místech rozštěpila pásmo And, roztržena byla hráz a jezero vyschlo. Možná, že otřesení země, jímž povstaly hluboké prameny Guitary, Ria Pisque a Guailabamby, anebo kterým zřítily se sopky Kapak Urku a Kui Koča (Cocha) v Eku-



Kordilera Markapetská.

doru, způsobil odtok vodě, tvořivší jezero na planině bogotské. Mohutný proud, jenž valil se protrhlinou, neustal čím dále tím více vyhlubovati a rozšiřovati své koryto, čímž jezero, ač teprv po dlouhé řadě let, úplně vyschlo. A skutečně na blízku stoku Bogoty a Muña jest veliká trhlina ve vrstevnatém pískovci, jenž tvořil hráz jezera. Řeka Bogota teče líným, vinoucím se během až k labyrintu kamení a skališ, kde tvoří práh Tequendamský. Zde přestává jednotvárná a holá rovina, přecházejíc v řadu mnohotvarných pahorků, pokrytých vesměs bujnou tropickou vegetací. Po travinách následují husté křoviny a vysoké, stinné stromy. Řeka vrhá se v oblaku pěny a drobného deště s nakloněné skalní stěny, hned více hned méně



zúžena mezi skalisky. Blížíme se k vodopádu hlubokou, křovím porostlou roklinou, nad níž vyčnívají vysoké stromy, odkud řeka činí skok do dásné propasti s brozným hřmotem. Řeka padá 175 m. hluboko, na pohled co oblak vodních par hrajících všemi barvami duhovými, a naráží na dno s takovou mocí, že vymlel do skály studnu 40 m. hlubokou. Pohlížíme-li přes vodopád a temnou propast do hlubiny, objevuje se Bogota opět ve světle, vina se cestou skrze křoví a skaliny, aby se spojil s Magdalenou.

Úvalina dolejší Magdaleny, kolem jehož obvodu kupí se obyvatelstvo sedmi států republiky Kolumbijské, obsahuje rozlehlý kraj uložený v srdci země a vybíhající na konec v roviny pomoří atlantického. Úvalina tato pokryta jest obrovskými stoletými lesy, v nichž jest hojnost všeho druhu stavebního a truhlářského dříví, klí a smoly, jakož i lékárnických rostlin tropických. Vzdělávané paseky její rovnají se v úrodnosti nejbohatším krajinám na světě. Podobnou tvářnost má úvalina Atrata; naproti tomu tvoří úvalina Kauky rovinu 1600 m. nad hladinu mořskou vyvýšenou, porostlou vysokou travou a přirozenými pastvinami, jejíž průměrná teplota obnáší 20°R a vzdělané obyvatelstvo 435.000 duší. Na pohled vypadá úvalina ta dle typického útvaru svého v celku jednotvárně. Na půdě její, obzvlášť k chovu dobytka se hodící, roste se kakao, káva, cukrová třtina, rýže, tabák, bavlna, indych, nepočítajíce banany, kukuřici a pataty, kterých je všude hojnost. Osady v horách ležící těší se proměnám i výhodám studeného i horkého pásma dle rozličné polohy své.

Po splnutí Kauky s Magdalenou nemožné jest opětné spojení se třetí hlavní kordilery Andů, a západní i prostřední z nich klesají k severu vždy více, jenom východní táhne se pod 10° s. š. ještě do Venezuely až ku karibskému pobřeží ještě v značné výši s temeny 4500 m. vysokými (Nevado de Merida).

### Osamotnělá horstva Jižní Ameriky.

Nejsevernější stát republiky Kolumbijské jest Magdalena, hraničící na západě s řekou téhož jména a na východě s Venezuelou. Východní, jižní a severní jeho část jsou rovina, kdežto na severu nachází se úplně ode všech ostatních horských soustav oddělená, nad hranici věčného sněhu do výše 4870 m. se povznášející, těžko přístupná Sierra Nevada de Santa Marta. Od Sierry negry, severovýchodního to výběžku mnohem nižší Sierry Perije odloučena jest Sierra de Santa Marta úžlabinou řeky Rio de la Hacha, oživenou četnými malými osadami. Na jih a jihovýchod zabíhá Sierra Nevada k údolí Uparskému s hlavním městem Uparem. Na důkaz, jak málo stát Magdalena jest znám a jak těžko přístupna Sierra, budiž uvedeno, že vláda slíbila 2000 zl. tomu, kdo by překroče Sierru de Santa Rosa dostal se na pomoří.

Za některé zprávy o této krajině povinnováni jsme jistému panu Tetensovi, který tam roku 1874 cestoval. Z hlavního města Santa Marta u Karibského moře odebral se Tetens do Riohachy při ústí řeky Hachy, a odtud nazpět do místa Porta Tibull, ležícího 70 km. dále na západ. Teprv 26½ km. na jih od tohoto místa začínají první hory, které odtud v poměrně krátké délce 53 km. až do 4870 m. vystupují, tvoříce vedle nepatrných planin nepřetržené řady nejpříkrějších strání a uzlů horských. Savanami a nízkými lesy dostal se Tetens k Rancho el

Volador, asi 26 km. od Porta Dibull ve výši 150—180 m. Zde začíná vysoký les, jímž vine se po pravé straně cesty mohutná řeka Sv. Ondřeje, nazvaná při ústí svým, asi 5 km. od El Plantana, Río de Cañas. Od el Voladoru jde cesta jenom 3 km. krajinou hornatou, pak překračuje od východu přicházející přítok řeky Sv. Ondřeje, vedouc dále planinou 3 km. širokou, vysokým lesem porostlou k Rancho San Andreas na severu a na blízku ležící osadě francouzské, založené jakýmsi panem Goguetem. Zde obrací se řeka Sv. Ondřeje, která doposavad tekla od jihovýchodu na severozápad, k severu. Jen 1·7 km. odtud nacházejí se vrchy asi 600 m. vysoké, an cesta vede dále přes planinu asi 300 m. vysokou a 16 km. dlouhou k Rancho la Cuchill a Rancho Santa Clara u mohutné řeky Sv. Klary, přítoku řeky Sv. Ondřeje. Odtud 7 km. dále na jih leží Rancho la Cueva u paty hor nyní výše vystupujících, které již 3·5 km. dále u Rancho Frisolu, začátku to vysokých savan, jsou již 1200—1500 m. vysoké, poskytující vyhlídku na moře Karibské. Směrem jihozápadním, 10 km. od Rancho Frisolu, dostal se Tetens k indiánské vesnici San Antonio, ležící na pravém břehu řeky Sv. Antonína ve výši 1800 m., a obklopené kolem horami o 6—900 metrů vyššími. O 10 minut dále leží 5 domů, nazvaných Pueblo viejo, vedle nichž jde směrem západním cesta do Santa Rosy, 26 km. vzdálené. Río Santa Rosa, mocná to řeka horská, přicházející od San Miquelu, musí před samou Santa Rosou přebročena býti po mostě. Santa Rosa, ležící asi 800 m. vysoko, má 400 obyvatelů, jsouc asi největší vesnicí Aruaků. Odtud 3 km. na jih leží Santa Cruz, osada indiánská asi 12 chýší obsahující. San Miguel, ležící 20 km. dále na jih, čítá asi 200—300 obyvatelů, ležíc na pravém břehu zřidelného pramene Río de la Hacha ve výši asi 2100 m. Nejjižnější místo, ku kterému Tetens došel, jest indiánská osada Mokatama, již tvoří tři dvorce, ležící 3000 vysoko bezprostředně u svahů 900—1200 m. vyššího hřebene horského, sněhem pokrytého.

Navrátil se do Porta Dibull ubíral se Tetens podél mořského břehu až k ústí řeky Tapie a k chlévu Baranco u veliké laguny, odtud směrem jižním 13 km. až k malé vsi Perico, pak dále prostředně vysokým lesem směrem jiho-východním k Anaimé (asi 20 domů) na pravém břehu Tapie. Řeka Tapia přichází od jihu ze Sierry, majíc v hořejším běhu svým čistou vodu horskou, břehy její posázeny jsou malými dvorci; 66—74 km. na jih od Río de la Hacha a 33 km. jihovýchodně od Anaimy, bezprostředně na hlavní obchodní silnici, leží vesnice Treinta, čítající 3—400 obyvatelů.

Nejbližším sousedem Kolumbie jest Venezuela, na jejímž území možná rozeznati trojí horstvo: Venezuelské Andy, totiž zmíněnou již svrchu východní ze tří kolumbijských hlavních kordiler, táhnoucí se k moři Karibskému, Venezuelské pobřežní pohoří a Sierru Porime. Obě první tvoří dlouhou a vysokou stěnu, dělící roviny střední od krajiny pobřežní, souvisíce spolu 6—800 m. vysokou planinou Barquirimetskou a Cerrem del Altar; nicméně musí pobřežní horstvo považováno býti za zvláštní soustavu horskou, při kterém opět, jako při Andech, spatřujeme paralelismus dvojitého pásma. První z těchto pohoří, průměrně toliko 450 m. vysoké, táhne se v dále asi 20 km. od břehu, chovajíc ve svých údolích sady cukrové a kakaové, an vyšší částky horstva pobřežního a širší úžlabiny říční nosí krásné lesy, jichž cena se pácí na miliony. Severní pásmo dostupuje v Sille de Caracas, ozdobené beřariemi, americkými to alpskými růžemi, výšky 2630 m., v Piku Naiguatském 2760 m. Jižní pásmo, též místy prolomené, končí jako severní nízkou pahorkatinou naproti ostrovu Trinidadu. An severní úbočí horstva pokryta

jsou pouze pralesem, jeví jižní svah jenom vegetaci savan. Dále na jih prostírají se rozlehlé roviny (llanos), jichž bujná tráva poskytuje pokrm nesčíslným stádům koní a skotu.

Třetí, osamělé horstvo jihoamerické pevniny, Sierra de Parime, vystupuje na rozsáhlé prostoře mezi řekami Orinokem a Marañonem ve třech Guyanách a v severní Brasilii, avšak dosavad jen velmi nedostatečně jest proskoumáno. V celku považuje se za nevelmi vysokou planinu, jejíž nejvyšší temena nedosahují k hranici věčného sněhu, jsouce holé skalní hřbety beze všeho rostlinstva.

### Venezuelské llanos a úvodí Orlnoka.

Od pobřežního pásma karakaského dosahuje step až k lesům guyanským, od sněžníků meridských, při jichž úpatí jest sodnaté jezero Urao předmětem náboženské pověry obyvatelstva, až k veliké deltě, již tvoří Orinoko při svém ústí. Na jihozápad se táhne za řekami Metou a Vichodou až k neohledaným dosud pramenům Guaviaru a k osamělému horstvu, jež bojovníci španělští v čilé hře obraznosti své nazvali Paramo de la Suma Paz (sídlo věčného míru).

Don Ramon Paez \*) podává následující vyličení venezuelské stepi, tak zvaných llanos, k nimž vydal se z malého městečka Macaraye:

Z počátku šla cesta krajinou vzdělanou, polmi cukrovníkovými, indigovými a tabákovými, jakož i rozlehlými sady bukaralovými (Erythrima), v jichžto stínu daří se „pokrm nebeský“ (Theobroma), totiž kakao. Pak prošli jsme ještě úzkým parkovitým pruhem, načež dostali jsme se k úpatí pásma pahorků, Galeross zvanému. Háje a lesy venezuelské oplývají velikým bohatstvím ušlechtilých stromů. Mezi nimi stojí v první řadě daleko v zemi rozšířená, obzvláště pak na pomoci hojná Vera neb Lignum vitae (Zygophyllum arboreum), mající dřevo tak tvrdé, že se o ně nejlepší nástroje zohybají. U velikém množství nachází se také gnayakan, příbuzný Verry, jehož dříví velmi hledáno jest na řezba a umělé práce truhlářské. Po něm přichází pěkný alkornok (alcornoque), jehožto stín v horkých měsících letních poskytuje dobytku největšího občerstvení. Dřevo brasilské (Caesalpinia braziletto) jest tak obecné, že na mnohých místech z tohoto cenného barevného dřeva dělají ploty.

Suchou úžlabinou vyjde se z tohoto pásma pahorků do roviny, porostlé nízkou travou, z níž vynikají pouze jednotlivé skupiny vějířníků. Touto mezi jede se tři hodiny, nežli se přijde do nížeji ležících stepí. Mezami slovou zde vyšší plochy, vyzdvihující se po krajích llanů. S kraje mezi přehlédíme pod sebou nekonečnou step co nejpěkněji pěstovaný trávník, jež pokrývají jednotlivá stáda koní a nekonečná stáda skotu, mezi nimiž probleskují malá jezírka, kolem kterých shromažďuje se četné vodní ptactvo. U Prastra sestupujeme s poslední mezy a nacházíme se pak na nejnižší, pravé rovině. Zde pozoruje se také proměna přírody v rostlinstvu, trnitě chrastí, až dosavad známka křemenité půdy, mizí docela, ustupující hájům vavřínovitých a balzámovitých stromů. Z těch nejkrásnějších zjevem jest samán, c tlík s vějířovitě rozloženou korunou, který jest zde tak četný, že by z jeho dřeva dalo se znova vystavěti loďstvo všech národů. Neméně bujná jest tráva, místy však roste tak zvaná gamelota, travina s klasem velmi ostrým, která se naprosto nehodí za píci. Na rovinách při řece Apuro objevují se ponejprv

\*) Wild scenes in South America of Life in the Llanos of Venezuela. New York (London) 1863

tak zvané medanos, přespy za horké doby větrem naváté, které tak dlouho mění své místo, až porostou zamelotou a tím se upevní. Tyto stepi apurské jsou rájem pastevců (llaueros), neb na pastvinách jejich nachází se trojí druh rozličných trav. výživností a zápachem všechny pící rostliny ostatního světa překonávající. I v největší parnu jsou tyto traviny zelené, a místa jimi porostlá nazývají se esteros. V čas plišťe rozvodní se Apure i mnohé přítoky jeho a promění tak rovinu ve veliké jezero, z něhož vyniká pouze málo suchých míst, kam vstupují pastýřové se svými stády. Tyto povodně na novo zúrodní půdu, která jim povinována jest na svou bujnou vegetaci. Ale tato země hojností jest jenom květnatým hřbitovem, neboť na těchto rozlehlých rovinách panují v jistých ročních dobách smrtící zimniční větry. Mimo to musejí se pastevci míti také na pozoru před otrávením sebe i dobytka jedovatými rostlinami. K těm náleží zejména keř vačamaka (guachamaca) nazvaný, jehož jed jest tak prudký, že kdo požije masa, pečeného na rožni ze dřeva jeho, utrhá sobě nevyhnutelně smrt. Důstojným toho keře jest had nazvaný mataballo (zabijec koní), sotva větší než veliká dešťovka, jehož uštknutí okamžitě usmrcuje člověka i zvíře. Španělské jméno své má odtud, že nejraději vrhá se na koně. Mnohem méně nebezpečný jest chrstestejš, neboť blízkost svou prozrazuje dšlem chrstestem, dšlem silným pižmovitým zápachem svým, jehož cititi jest na 30 m. vůkol, a pak jsou pohyby jeho velmi zdoluhavé, neboť jest to had ze všech nejlenivější. Konečně naplněny jsou řeky llanů nejnebezpečnějšími sladkovodními rybami. Tu přede vším jest rejnok mající na ocase trn 0.3 m. dlouhý, jímž dovede velmi citelně poranit; pak šavlovitá pajara, mající v horější čásni dvě kří chrstestějsovým podobných; dále úhoř elektrický, konečně nejhorší ze všech, karibe. Podobou, nikoli barvou, rovná se tučné zlaté rybce, jenom že má hlavu jako bulldog, an dolejší daseň přesahuje poněkud horěji. Svými trojhranými pilovatými zuby, sponádanými jak u žraloka, překusuje i ocelový a měděný drát. Jako žraloka láká i jej zdaleka zápach krve. Ani obrnění krokodílové nejsou bezpeční před tímto dravcem venezuelských vod. Teče-li totiž při zápasech krokodílů o samici krev, hned jsou tu karibové, aby rány jejich žravě rozdírali. Ve vodách Orinoka jsou též domovem velicí hadové vodní, anakondy, které nejenom menší zvířata, jako srnky, telata, nýbrž i býky v čele stád napadají. Jinou tržní stepí jsou nesčíslní kanci, jenž původem svým nejsou nic jiného nežli zdivočilí domácí vepři, kteří pastviny pustošíce tropí velikou škodu. Rozrývají půdu, a kde se zahnízdí, tam zmizí lepší traviny a roste jen bezcenné hejví. Z dravých šelem nejnebezpečnější jest tiger, kterýmžto jmenem nepřipadně naznačuje se jaguar (Felis Onza), jenž vyrostlý má od mordu až k ohonu 2 m. délky. Pravých tygrů v Americe není. Jaguar nemá tělo proužkované, nýbrž jenom černé skvrny neb kroužky. Za výplodky povodní musejí se považovati piplici, kteří ani lidem ani zvířatům nedají v noci pokojně spáti. U Apuru nad to domovem jest nejhorší druh moskitů, paloni, kteří dlouhým sósákem svým pronikají skrz oděv i příkrývky. Na štěstí odpočívají po půl noci, postupující pole méně obtížným svým strýcům zankudům čili bzujícími moskitům.

Ličené tuto stepi táhnou se až k lesům Orinoka, hlavní to řeky venezuelské, který s levým přítokem svým Metou tvoří rovněž velikolepou jako důležitou vodní silnici, po níž mohou parníky a plachtové koráby plaviti se až k Andům kolumbijským. K dopravě obchodní hodí se tato řeka obzvláště tím, že pasátní větry vanou až k výši San Fernanda, tak že všechny plachtové lodi snadno mohou překonati spád řeky.

Orinoko má prameny své v neprozpytovaném dosud horstvu Sierra de Parime, ale žádné oko evropské dosavad jich nevidělo. První jeho známý přítok, a to s pravé strany, jest Rio Padama, bohatý na slapy a peřeje. Od ústí této řeky až k místu San Fernando

de Atabapo drží se Orinoko hlavně směrem od jihovýchodu k severozápadu, a nedaleko pod Emeraldou vysílá na levo široké a splavné rameno, pověstné pod jmenem Cassiquiare, k Rio Negru, severnímu to přítoku Maraňonu. Tím způsobem prostředkuje se spojení Orinoka se řekou Amazonskou. U San Fernanda de Atabapo, kde se do něho vlévá Rio Guaviare, řítící se s kolumbijských Andů, zaměňuje dosavadní směr svůj za téměř přímo severní, avšak od ústí Apuru ještě jednou jej změní, bera se od východu na západ. Odtud objímá horstvo guyanské, na mapách jmenem Sierra Parime naznačené. Od San Fernando de Atabapo až k ústí Apuru, v prostředním běhu svém, přijímá Orinoko z levé strany více než tucet značných přítoků od západu, kdežto na pravé čili východní straně rozmnožuje vodstvo jeho jen několik menších řček. V této části jeho běhu leží proslulé Humboldtovým skvělým popisem vodopády Maypureský a Atureský, nejznačnější to z množství malých slapů a prahů, které ostatně jsou společnou a charakteristickou známkou skoro všech řek v severu Jižní Ameriky. Nejdůležitější západní přítoky Orinoka jsou Rio Meta a Rio Apure, tento poslední sice ještě řeka stepní, ale hojným vodstvem svým na Misisipi upomínající. Dolejší běh Orinoka jenž tuto počíná, líčí novější jeden cestovatel takto: „V pravo a v levo prostíraly se dosti vzdálené nízké břehy řeky Apuru, před námi pak rozkládala se ohromná spousta vody jako temné moře ohraničené jenom na obzoru nízkou černou čarou. To byl Orinoko valící se tudy mohutně a velikolepě k moři, ale vlny jeho chvilmi rozrývány byly jako vichřicí zmítaný ocean.“

Břehy Orinoka všelijak se vinoucího krásli mohutné lesy, jichžto stíny s obou stran pokrývají nemalou část hladiny vodní. V čas plíště dosahuje proud řeky až nad kraj lesa, splachuje kmeny a obnažuje částečně hořejší jejich kořeny. Bujnost jihoamerických lesů v těchto pásmech jest vůbec známa, pročež zbytečno bylo by tuto ji popisovati. Největší však krásu a bohatví vyvíjí les oronocký teprv tam, kde začínají bařiny a delta této řeky. Tato delta zahrazena jest nánosem bahna a písku, přes který převalují se jednak sladké proudy říční, jednak slané vlny oceanu, kteréžto poslední dosahují až nahoru k Angosture, lišíce se nápadně temnomodrou svou barvou od vody říční jak mléko bílé.

### Úvodí Amazonské.

Maraňon čili řeka Amazonek, od prabydlitelů těch krajin Paranaťinga neb Guiena zvaná, jest nejmohutnější řeka na celé



V řece Amazoně.

zeměkouli. Veliká rovina, kterou protéká, může se rozdělit na tři části, z nichž každá poskytuje něco zvláštního. První těchto částí lze nazvat krajinou jeho delty, druhou v délce 320 a šířce 100 až 130 km. dolejší, a třetí hořejší řekou Amazonskou. Krajina delty jest jen málo nad hladinou mořskou vyvýšena a prostoupena četnými malými přítoky, těsně obklopenými mangrovými (*Rhizophora mangle* L.) lesy. Cestovatel může celé týdny proskoumávat tyto tiché, úzké průplavy ve svém, palmovým listím pokrytém člunu, nespátře dalších stop lidských osedlostí kromě jednotlivých opuštěných chýší, poskytujících přístřeší pouze některým toulavým lovcům. Obvod dolejší řeky vyznačuje se rozsáhlými, ne však pustými prairiemi, kde jednotvárnost travníku střídá se s pestrými skupinami rozmanitých květin a listnatých stromů. Z toho malebného úvalu vstupujeme konečně do nekonečných lesnatých rovin hořejšího Maraňonu, který obyvatelstvu zdejšímu slove Solimões. Více než 3828 km. svého toku vykonává mohutná tato řeka na území brasílském, a více než 1980 km. za hranicemi Brazílie přístupna jest ještě paroplavbě na území peruanském, kde na pravém břehu přijímá značné přítoky Ukajali (Ucayali) a Hualagu, na levém Napo, Moronu a Pa-

stazu. Všecky tyto řeky splavné jsou až k prvním prahům andským, prostředkující obchodní spojení s republikami Peruanskou a Ekuadorskou na východní straně Andů. Rovněž i z 19 přítoků první třídy, jež Maraňon přijímá na půdě brasílské, mnohé jsou splavné pro parníky, tak že veškerá trať paroplavbě přístupná jak na hlavní řece, tak i na přítocích jejich na půdě brasílské obnáší 48.517 km.

Z přítoků řeky Amazonské mají některé tak znamenitou důležitost, že na ně obrátiti musíme zvláštní pozornost. Nejdůležitější jsou přítoky s pravé strany, přicházející od jihu, poněvadž tvoří vodní dráhy do středu Brasílie, jmenovitě do provincií Goyazu a Matto Grosso, relativně nejbližších dosavadnímu nejhlavnějšímu obchodnímu středisku Rio de Janeiro. Z těchto pravých přítoků zaujímá přední místo řeka Tokantins, ústící se něco výše nad městem Para do pravého ramene Maraňonu, zvaného Rio Para. Tokantins nenáleží vlastně k úvodí Amazonskému, nýbrž tvoří zvláštní hydrografické individuum pro sebe; přicházejí ze samého středu provincie Goyazu protéká provincií Gran Para. Hlavní jeho přítok jest



U řeky Rio Negro.

Araguay, který vzniká asi pod 18° již. šířky na pohoří zvaném Serra Cayapa tvoří hranici mezi provinciemi Goyazem a Matto Grosso směrem od jihu na sever, protéká krajinou velmi úrodnou ale ještě málo zalidněnou, a po běhu dvakrát tak dlouhém jako jest Rýn pod 6° již. šířky s Tokantínem se spojuje. Řeka tato splavná jest po celém běhu svém, tak jako dolejší běh Tokantinsu, který s nevelikou prací přístupným učiněn býti může parníkům.

Značný jest též Tapajoz, jinak Arinos, který prýští se na severním svahu tak zvaných Campos de Parecis po běhu 1780 km. dlouhém ústí se u Santaremu do Maraňonu, přijav v hořejším svém toku četné přítoky. Řeka ta však není posud dostatečně proskoumána. Mnohem důležitější jest Madeira, 2520 km.

dlouhá, povstávající stokem řek Quapre Itenes, Mamore a Beni v Bolívii, kde velmi úrodnou krajinu zavlažují, a ústící se do Maraňonu o něco doleji nežli přicházející od severu Rio Negro. Od ústí svého až nahoru k San Antoniu neklade plavbě nižádných překážek, odtud pak až asi 330 km. výše jest v ní celá řada peregí a prahů. Reka Purus vyrovnává se splavností Tapajozu. O třetinu kratší nežli Purus jest Jurua, poslední přítok Amazonu z Brasilie, ale v důležitosti jemu rovný.

Ze severních přítoků Maraňonu nejdůležitější jest Rio Negro, který s přítokem svým zvaným Rio Branco tvoří v těch končinách nejznačnější úvodí; ale dosavad ho skoro výhradně používají toliko Indiáni k vývozu zboží od nich vyrobeného.

Veliká byla v posledních letech namáhání o zavedení v Peruánsku paroplavby na Maraňonu a jeho přítocích. Mezi východním a západním pásmem tamějších Andů povstává veletok ten ze spojení se řek Agnamirasu a Cavinela (Chavinello), dlouho pohybuje se úzkou a hlubokou úžlabinou andskou, pak obrátě se na východ prolomuje již co značná řeka poslední, nejvýchodnější kordilleru 13 branami, z nichž poslední leží pod  $4^{\circ} 38' 30''$  již. šířky a  $70^{\circ} 20'$  záp. délky. Poslední jeho peregí tvoří na hořejším toku jeho největší překážku, neboť zde valí se proud mezi ohromnými a kolmými skalami, pokrytými bohatým rostlinstvem. Peregí tyto táhnou se na 10 km., řeka pouze 46 m. široká přijímá zde rychlost 16 km. za hodinu, tvoří zátočiny plavbě velmi nebezpečné.

První znamenitá řeka, již Maraňon přijímá po svém vynoření se z úžlabin Andských na území peruánském, jest Morona, přicházející po levé straně z Ekuadoru. Reka ta má velikou hojnost vody, jest hluboká a tím samým i dobře splavná. Teče úrodnou krajinou, kde se rýžuje zlato. Druhý levý přítok Maraňonu v těch končinách jest Pastaja, ústící se do něho pod  $4^{\circ} 53' 30''$  již. šířky a  $76^{\circ} 20'$  záp. délky. Třetí přítok z té strany jest Tigrejaku, jehož ústí leží nedaleko vesnice San Regis. Voda jeho jest barvy tmavé, krajina, již protéká, obydlena jest inteligentními kmeny indiánskými; co do splavnosti není ještě náležitě proskoumán. Poslední značnější řeka, která od severu rozmnožuje vodstvo řeky Amazonské, jest Napo, jehož spád jest tak slabý, že podobá se vodě stojaté. Též on teče krajinou dobromyslných Indiánů, a na břehách jeho nalezejí se četné zlaté rýže. Zjistě jest splavný pro parníky, avšak není dosavad prozpytován, aniž ústí jeho, rovněž jako ústí řeky Tigrejaku, astronomicky určeno.

Na pravém břehu přijímá Maraňon pod  $4^{\circ} 56'$  již. šířky a  $75^{\circ} 34' 50''$  záp. délky řeku Hualagu, prýstící se v téměř horstvu co hlavní řeka, přijímající četné řeky menší, a vrhající se s takovou prudkostí do Maraňonu, že i směr běhu jeho poněkud mění. Veliká řeka Ukajali vlévá se z pravé strany do Maraňonu pod  $4^{\circ} 31' 30''$  j. š. a  $73^{\circ} 24' 25''$  z. d. Reka ta povstává ze spojení řek Tamba a Urubamby, jinak Vilkamaju zvané, které, po značné části svého běhu splavné, protékají rozsáhlé úrodné krajiny. Poslední přítok Maraňonu z pravé strany na území peruánském jest Javari, jehož ústí leží pod  $4^{\circ} 19'$  j. š. a  $70^{\circ} 4'$  z. d. na-proti brasilecké osadě Tabatinga na hranicích obou zemí. Jest to řeka znamenitá a veliký kus pro parníky splavná, tekouc úrodnou krajinou, ale pokrytou dosud pralesem.

Úvodí řeky Amazonské a jejich přítoků nikdy nebylo od Španělů obsazeno, jakkoli bohatost jeho vegetace jest znamenitá, i zůstávalo větším dílem v držení divochů. Teprv asi v posledním čtvrtstoletí počala republika Peru obracet k němu zřetel, a nejnověji proskoumal hořejší běh Maraňonu lieutenant Juan Salaverry.\*)

Cokoliv se slyší a čte o rozsáhlosti řeky Amazonské a jejich přítoků, z toho ze všeho nelze si nám učiniti obraz o její nesmírnosti jakožto celku. Člověk musí více měsíců na jejím povrchu plavati, aby poznal, kterak tu voda nabyla úplného panství nad zemí. Toto vodní bludiště není pouhou sítí řek, nýbrž spíše ocean sladké

\*) Navigation of the Upper Amazon and its poruntian Tributaries v Londýnských Ocean Highways (1873, str. 265 — 271).





TÁBOR NA ŘECE AMAZONĚ.

vody, prostoupený a rozdělený zemí, která tu mnohdy nic jiného není, nežli celý archipelagus ostrovů uprostřed něho. Úžlabí řeky Amazonské jest skutečnou kotlinou vodní a nikoli zemskou, pročez také nesmíme se tomu diviti, že zde lesy méně oživeny jsou nežli řeky. Nicméně jsou pralesy amazonské neméně památné svou zvířenou, jako svou zvláštní vegetací. Neproniknutelný panenský hvozd, nehodící se za bydliště lidem, pravé to bojiště rostlin, jeví nápadné a prazvláštní úkazy. Neméně pozoruhodna jest účelivost rostlin, státi se otáčivými, to jest úponkovitými, a zvřfat, státi se šplhavci.

Tato nucená povaha vlastní jest četným druhům rodů, které nenáležejí k rostlinám otáčivým, ano nachází se zde i palma otáčivá, po indiánsku jacitara zvaná. Stromy, které se nevinují, vystupují do nesmírné výšky, jsouce na všech stranách spoutány a svázány dřevnatými a krivými pni cizopasníků. Veliké stromy a popínavé rostliny zaplétají své listí takovým způsobem, že jich naprosto nelze od sebe rozeznati, a takovéto spletení spojuje celý les dohromady v jednu pevnou, srostitou motaninu, počínající ve výšce, kde stromy se rozvětvují, a tvořící neproniknutelnou krytku.

Podobným způsobem i živočišstvo jeví všeobecnou náchylnost ke šplhání. Především sluší však povědět, že Fauna v pralesích jest méně četná a mnohem méně rozmanitá, nežli si snad myslíme. Čítáť jistý počet ssavců, ptáků a plazů, ale velmi rozptýlených, a všickni se štítí člověka, jehož se velice bojí. V této rozsáhlé, stejnoměrně lesem pokryté krajině oplývají hojností živočichů jenom některá, jim obzvláště příznivá místa. Brasilie chuda jest na ssavce pozemní, a všechny jich druhy jsou drobné. Větší jich část, a to nejzajímavější, žije na stromech. Všecky opice brasílské, ano jihoamerické vůbec, jsou lezouni. Plazi a hmyzové nerozplemeňují se v pralesích tou měrou, jak bychom si mysleli. Byť i jedovatí plazové byli na některých místech četni, není tomu všude tak a většina jich jsou neškodni. K nejobecnějším hadům náleží vrapejš, druh neškodný, s evropskými slepýši příbuzný, žijící v podzemních mraveništích. V pralese není ani moskitů ani jiných komárů. Nepřítomnost těchto trýznitelů, směs rozmanitosti s nesmírností, poměrná svěžest vzduchu, rozkošnost stínu a ticha, všechny tyto živly vespolek dávají těmto divokým pustinám obzvláštní půvab, jemuž nic na světě se nevyrovná. Chceme-li si o nížinách amazonských učiniti jakési vzdálené představení, pomysleme si vegetaci v skleníku, rozšířenou na nesmírné bařině.

### Vnitřek Brasilie.

Topografie rozsáhlé prostory, kterou zaujímá císařství Brasilské, jest pohříchu jenom nedostatečně známa. Uvnitř země jsou ještě velké tratě, na něž dosavad nevstoupila noha žádného bělocha, neřku-li vědeckého badatele, jakkoliv i zde, jakož vůbec ve všech ostatních oborech zeměznalství, v posledních desíletích mnoho se vykonalo. Jmenovitě území hořejšího Maraňonu bylo v nejposlednější době předmětem bedlivějšího skoumání. V menší míře platí to o vnitřních provinciích Matto Grosso, Goyaz a Minas Geraes, z nichž ostatně tato poslední již dříve za příčinou neobyčejného bohatství svého na kovy byla místněji prozpytována. V celku může se co do tvaru půdy Brasilské říše říci, že v severu a jihu prostírají se rozsáhlé roviny, vnitřek pak že jest větším dílem hornatý, zavíraje v sobě prostranná údolí a značné planiny, prostoupené horskými pásmy v rozličných směrech. Z těchto třeba se zvláště zmíniti o třech, které se musejí považovati za žebra dosti spletité kostry brasilské orografie. Jsou to Serra do Mar, Serra Mantiqueira a Serra dos Vertentes, kteréž všechny táhnou se skoro rovnoběžně směrem jihoseverním, tak že Serra do Mar, zvaná též Maritima, jest nejvýchodnější, Atlantskému oceanu nejbližší. Na jejím východním svahu temení se četné řeky, vesměs k oceanu spěchající. U srovnání s veletoky vnitřní Brasilie jsou tyto pobřežní řeky ovšem dosti nepatrné, ač mnohé z nich, jako Rio Doce, de Belmonte, Contas a j. v., zavoditi mohou co do mnohosti vody s největšími řekami Evropy. Na západ od Serra do Mar, která ostatně v každé provincii má jiný název, leží hlavní pohoří Brasilie, Serra Mantiqueira, která dále na sever, od  $2\frac{1}{2}^{\circ}$  j. š. přijímá jméno Serra do Espinhaco (pohoří páteří). Zde nalezájí se nejvyšší horská temena brasilská, mezi nimi Orgelpik, Marro del Papagaio, Juruoka čnějící nad mořem do výše 2500 m. a více. Západní úbočí tohoto hlavního pásma sklání se do rozlehlého úžlabí řeky San Francisco, která zaujímá poslední místo mezi třemi velikými úvodními brasílskými. Opět na západ od mohutné této řeky táhne se třetí z horských pásem svrchu jmenovaných, Serra dos Vertentes, které jest ze všech nejnižší, ale nejrozsáhlejší, dosahující od Ceary, nejsevernější provincie, až ku provincii Matto Grosso, a dělí úvodí Maraňonu od úvodu La Platy. Nikde však neklesá pohoří toto pod 650 m. nad mořem.

Z těchto tří hlavních pásem vybíhají všechny horské hřbety Brasilie, tvoříce obzvláštní soustavu pro sebe, která není v žádné souvislosti s ostatními vyvýšeninami Jižní Ameriky. Obklopena jsou na

všech stranách mořem a rovinami, moři se podobajícími, odloučena jest jak od vysoké kordilery západní, tak též od severního Parimského horstva.

Vlastních pustin v Brazílii není, jenom na severu, kde horské pásmo přechází v roviny amazonské, rozkládají se tak zvané Campos de Parecis, sestávající z dlouhých rovnoběžných řad písčných přesypů. Zde jest pořádku pramenů a vegetace není skoro žádná. Méně úrodné pruhy země nacházejí se také v horském pásmu pomořském, kde větší stromy rostou jen v údolích, kdežto roviny a pahorky jsou téměř holé. Ostatní země porostlá jest namnoze hrubou trávou a zakrnělým stromovím, kde vzdělavatelná ruka lidská nedotkla se ještě půdy.

Veliká část Brazílie jest prales, podobný amazonskému svrchu popsanému. Cestovatelé často bývají čtenáře své lícením děsného ticha v něm panujícím, a skutečně jest dojem jeho na lidskou mysl zádušný. Přilíš řídký zpěv ptactva má ráz jakési pošmourné tajemnosti, vzbuzující spíše cit osamělosti nežli potěchy a čilosti. Někdy z nenadání přerušuje všeobecné mlčení úzkostný výkřik srdce nám svírající: nějaký býložravec octnul se najednou v drápech některé šelmy z rodu tygrů anebo ve svírajícím objetí hroznější. Ráno a večer provozují vřeštání (druh opic) strašný koncert. Často i ve dne za úplného ticha ozve se nenadále praskání děle se prodlužující, jest to větev nebo celý strom k zemi se kácějící. Také neschází všelijakého rachotu, jehož příčinu nikterak nelze uhodnouti, a následující na to návrat ku předešlému hrobovému tichu zvyšuje pak ještě trapnost dojmu na nás způsobeného.

K vlastnímu nitru Brazílie náleží úvodí řeky San Francisco, která ústřední svou polohou jest bez odporu nejdůležitějším vodotokem říše. Škoda, že tato vodní dráha přerušena jest vodopády Pavlo Affonskými, nazývanými velmi případně Niagarskými vodopády Jižní Ameriky. Nynější císař Brasilský Dom Pedro II. tak dobře uměl oceniti důležitost této řeky, že před více lety neostýchal se podniknouti schvalně cestu do těchto pustin a nařídil důkladné proskoumání té krajiny, jehož výsledkem bylo krásné dílo inženýrského důstojníka Eduarda Jose de Moraes. V nejnovější době podal zevrubných zpráv o řece San Francisco francouzský duchovní a důkladný znalec brasílského zeměpisu abbé Durand; ještě pak před ním jiný Francouz, Emanuel Liais, velice zasloužilý o geognostické prozpytování Brazílie, proskoumal a nakreslil nejdůležitější přítok San Francisca, řeku Rio dos Velpas.

Řeka San Francisco, vznikající v jižních horách provincie Minas Geraes, teče odtud na sever až k 10° j. š., pak učiniv zatáčku přímo na východ vylévá spoustu svých vod do moře Atlantského nedaleko San Antonia. Délka běhu jeho obnáší 2900 km. Přítoky jeho jsou nesčíslné, množství jeho vody obnáší při ústí jeho a v suché době roční ke 2800 krychlových metrů za sekundu, a na jeho pobřeží bydlí asi šestý díl veškerého obyvatelstva Brazílie, tedy 1½ milionů lidí. Hlavní důležitost řeky té záleží v tom, že zlaté a diamantové doly provincie Minas Geraes spojuje s mořem a plodiny krajiny, které protéká, dopravuje do Rio de Janeiro.

Podnebí Brasílie jest v celku velmi lahodné, pravidelné a zdravé. Na severu, totiž v horké části země, střídá se stejnou měrou dvojí počasí, mokré a suché, z nichž ono počíná 1. lednem, toto 1. červencem; někdy však pošine se začátek jejich třeba o celý měsíc, dostavě se buď dříve neb později. Hlavní město Rio de Janeiro nemá pravidelné doby plíště a těžko jest říci, který měsíc tu jest nejvlhčí; nejvíce deště padá tam v únoru, březnu, květnu, srpnu a listopadu, nejméně v červnu, červenci a září, v srpnu ovšem někdy ani kapky. V lesnatých krajinách, jako jsou Ceara, Pernambuco, Parahyba a Rio Grande do Norte působuje v některém roce nedostatek deště veliké sucho. V čas deště pozoruje se málo větru a teplota se přes den značně nemění. V počasí suchém jsou rána i večery vždy chladné a za dne ochlazen bývá vzduch lehkým větříkem od moře. Na celém pomoří vějí pasáty jižní. Na místech, kde bývá horko největší, nevystupuje nikdy přes  $36^{\circ}$  R, a jenom výminkou padá teplota za největší zimy pod  $3\cdot2^{\circ}$ , jako na př. na pohoří Itatiaiském a v rovinách Rio Grande do Sulských, kde někdy teploměr klesne až na  $0^{\circ}$  a malá jezírka potahují se slabým škraloupem ledu. Od Rio de Janeiro až k úžlabí amazonskému v pásmu horkém jest prostřední teplota  $26^{\circ}$  R.; od Rio na jih ubývá horka značně a stává se podnebí velmi chladným. Na jih od Serry dos Vertentes, zejména v obvodu paranském, panuje podnebí mírného pásma; deště jsou zvláště v letě hojné, avšak ani v ostatní době roku se jich nenedostává; horko jest mírné a rostlinstvo silné, ale nikoli v té míře, jako dále k severu na pomoří.

### Krajiny Laplatské a pampy.

Rio de la Plata čili stříbrná řeka pojímá v sebe vodstvo rozsáhlé říční soustavy severoamerické, zahrnující v sobě kraje mezi  $15.$  a  $35.^{\circ}$  j. š., jmenovitě velikou část území mezi přímořním horstvem brasílským na východě a pásmem Andů na západě. Země ležící v tomto úvodí — provincie Argentinské konfederace, republika Uruguay, část jižní Brasílie, Paraguay a část Bolivie — náleží k nejkrásnějším a nejúrodnějším na celé zemi. Nacházíme se tu na východní straně pásma Andů, jichž úbočí tu jest mnohem méně náhlé a protáhlejší nežli západní, spadající kolmo k Tichému oceanu. Proto také rozsáhlé území republiky Argentinské čili států Laplatských, jež považovati musíme takoruka za jádro tohoto úvodí, má podobu nekonečné roviny s nepatrným sklonem ve směru k moři Atlantskému. Uprostřed roviny té vznáší se menší horstvo Cordobské



PRALES V BRASILII.

a San Luis, oddělené od pásma Andského písčitou a solnatou rovinou, porostlou řídkým lesem. Říčné i mořské břehy, veskrz rovné a travnaté, tvoří velmi zhusta laguny čili malá jezírka sladké i slané vody, jsouce výbornými pastvinami. Čím dále postupujeme na sever, tím více lesy rostou a houstnou, chovajíce tím větší rozmanitost drahocenných dřev; na jihu jsou stromy nižší a řidší, vyjma vrby, kterých roste hojnost na pokraji řek. Na rovině Paranské zastoupeno jest rostlinstvo hlavně jen hrubou, ale živnou travou, nízkým křovím a jednotlivými stromy; čtyři pětiny plochy její jsou prosty všelikého dřeva. Naproti tomu jest brasílské pomorí východně od Serry Santa Catharina celé hustým pralesem pokryto, ještě pak dále na jih tvoří veliká hojnost vody bažiny.

Severojižní břeh řeky Parany a severního jejího hlavního přítoku Paraguye dělí to celé území na dvě skoro stejně široké polovice, z nichž každá opět dle délky na dvě se rozdělití dá. V západní polovici totiž rozeznáváme území tak zvaných pamp (pampas) a pak krajinu Gran Chaco (č. Čako), pustinu ještě málo známou, táhnoucí se na sever až k Bolívii a zaujímající několik argentinských provincií. Zde počíná východní úbočí Andů výše vystupovati, až v Bolívii přejde v pravou horskou planinu. Tyto končiny náležejí k nejméně známým krajinám Jižní Ameriky a byly teprva v letech 1872 a 1873 blíže ohledány dvěma cestovateli, profesorem Lorenzem a doktorem Hieronymusem.

Východně od Parany a Paraguye dělí z jedné strany hořejší břeh přicházející z Brasilie Parany, a z druhé strany řeka Uruguay, skoro stejným směrem tekoucí, zřetelně dvojí zeměpisně rozličné území. Mezi Paranou a Uruguayem leží argentinská Mesopotamie, k níž v severním prodloužení mezi Paraguayem a Paranou připojuje se republika Paraguay; na východ pak od hořejší Parany a Uruguaye leží jihobrasílská provincie São Paulo, Parana a Rio Grande do Sul, dále republika Uruguay, v kterýchžto všech krajinách převládá ráz hornatý. V tomto čtvrtém, nejvýchodnějším poatlantském pruhu mají původ svůj některé z nejdůležitějších členů říční soustavy Laplatské. Jižně od hluboké zátoky, kterou tvoří La Plata při svém ústí, představují všechny tyto rozdíly pásem a může se již mluvit jenom o jediném pásmu horském, které tím užší jest, čím dále postupuje na jih, a o pampách rovin, přetrhovaných pouze zde onde jednotlivými nesouvislými horskými hřebety. Pampy tyto zaujímají celé další pomorí atlantské, ano vztahují se i na největší část Patagonie.

Teprv spojení se dvou ohromných řek Parany a Uruguaye tvoří onen veliký záliv, který znám jest pod jmenem Rio de la Plata a od něhož jak republika Argentinská, tak i Banda Oriental čili Uruguay obdržely název států Laplatských. Veliké koráby mohou plouti netoliko celým zálivem, nýbrž i nahoru po obou řekách, v Paraně až na vzdálenost 300 hodin od Rio de la Platy, kde nad Corrientesem přijímá vodstvo Paraguaye, který pak dále jest splavný až ke Kujabě (Cuyaba), hlavnímu městu brasílské provincie Matto Grosso. Uruguay splavný jest celých 120 hodin do země, až k Saltu, kde další plavbě překážejí přejeje. Parana i Uruguay mají četné přítoky podřízené důležitosti, více méně splavné.



Ostrov Tygří.

Rio de la Plata jest nejširší řeka na světě, neboť naproti Montevideu má šířku 100 km., a vedle Maraňonu vylévá do oceanu největší množství vody. Z Buenos Ayres plavíme se nejprve do všelijak propletené delty Parany, kdež mineme ostrov Tygří. V srpnu stojí zde broskve, tvořící celé lesy, v nejkrásnějších květu, a také reibo (*Erythrina Cristagalli* L.) rozvíjí všude krásu avon. Tento silně trnitý strom má prostřední výšku, květ nachový a dřevo útle, z něhož, an za palivo se nehodí, zhotovují se okříny a jiné domácí nářadí. Velmi často tvoří stromy tyto křoviny, které jsou někdy tak husté, že se jimi sekerou musí cesta prosekávati. Ostrovy v oně deltě jsou naplavenina, velmi úrodné a některé tak vysoké, že nebývají zaplavovány každoročně jako ostatní. Mnohé ostrovy řeka trhá a odplavuje, tvoříc na jiném místě nové; mapa delty dnes nakreslená není za několik měsíců více správná, neboť vlastní plaviště, koryto řeky, mění se neustále. V srpnu stojí voda nízko, ale rameno, naznačované jmenem Parana de la Palmas, má dosti hloubky. Mimo toto má řeka ještě čtyři hlavní ramena, v celku pak má 14 takových ústí, v nichž voda periodicky stoupá a padá. Největší rameno La Platy jest Parana Paraguay, nazývaný vším právem jihoamerickým Misisipim. Krmén jest jednak tropickými dešti brasílskými, jednak sněhem Andů; prameny jeho leží v Brasílii. Jeden z nich, Rio Grande, temení se asi pod 20° j. š. v provincii Minas Geraes na horách Montequeirských, severozápadně od Rio de Janeiro, u vzdálenosti jen



asi 40 hodin od oceanu Atlantského. Uběhnuv asi 300 hodin cesty spojuje se pod 22° 22' j. š. s Parahaybou, přicházející z provincie Goyazu. Pak ubírá se opět více než 300 hodin pustinami ještě málo známými, tvoře hranici mezi Brasií a Paraguayem z jedné a republikou Argentinskou z druhé strany. U Candelarie (27° 30' j. š.) zatáčí se na západ, v kterémžto směru potom setrvává až do spojení svého s Paraguayem. V hořejším běhu svém má Parana mnoho prahů, ano průběhem asi 50 hodin tvoří celou řadu prahů a peřejí.

Prameny Paraguaye leží v sedmi malých jezírkách (Siete Lagunas), asi pod 13° j. š. v diamantovém okresu brasílské provincie Matto Grosso. V hořejším běhu svém přijímá z Brasií četné značné přítoky, jimiž rychle vzrůstá v mohutnou a splavnou řeku; mezi západními jeho přítoky značný jest Jauru, ústící se do něho asi pod 16° 25' j. š. Pod tímto ústím začíná krajina bařinatá, nazvaná lagunou Xarayeskou, která v čas plíště tvoří rozsáhlé, ale mělké jezero, asi 480 km. dlouhé a 160 km. široké. Nejznamenitější však přítoky dostává Paraguay od západu, mezi nimiž zasluhují jmenování býti Pilcomayo čili Araguagazu a Rio Vermejo čili Červená řeka.

Východně od Rio Salada, jižnějšího přítoku Parany nežli jest Rio Vermejo, táhne se na sever až k hranicím bolivianským území vysoce zajímavé, dílem ještě neprozpytované, jehož východní meze tvoří Parana Paraguay, známé pod jmenem Gran Chaco, veliký to pelech divokých zvířat a loviště četných kmenů indiánských, kteří tam našli bezpečné útočiště před Španěly. Znamější nám jest toliko jižní část území toho mezi Saladem a Vermejem; z části střední mezi Vermejem a Pilcomayem známe jen porůčí; část severní nebyla dosavad blíže proskoumána. Rozsáhlé tyto roviny, náležející dílem k Bolívii, dílem k Argentíně, poskytují v době plíště od října až do března s veliké části pohled moře, v němž leží porůznu zelené ostrovy, ale takovou záplavou postiženy bývají pouze jednotlivé krajiny. Některé tratě mají rostlinstvo jednotvárné, porostlé jsouce jediným toliko druhem. Tak na př. nacházíme nepřehledné lesy palmové a algarobové, též strom guajakový tvoří sám celé lesy. V jiných krajinách zase jest vegetace ku podivu bujná a bohatá. Severní část území Gran Chaco pokryta jest pralesem, podobným brasílskému.

Mnoho podobného s těmito pustinami mají argentinské pampy, jak se nazývají stromů prázdné travnaté roviny, táhnoucí se podél dolejší Parany a dále na jih od Buenos Ayres. Celý jih Argentinské republiky pokryt jest buď holým pažitem, buď slaným močálem neb solnou stepí, kterážto pustina zaujímá i velikou část Patagonie až k východnímu úbočí Andů.

Ku podivu rozmanitá a sobě odporující (praví Dr. J. Taiber) jest směs pocitů, jaké zmocňují se navštívitelé těchto, je-li přistupen dojmům přírodním a vládnou-li živější obraznosti. Vznesenou jeví se obrovská rozlehlost tohoto zdánlivě do nekonečna se rozkládajícího moře trav a květů, a velebné, jen chvílemi krikem některého ptáka neb řvaním tygra přetrhované ticho naší cestovatele pryč z matky země do dalekých, neznámých a netušených oborů cizího tělesa světového. Při tomto velikolepém, slavném tichu převládá v nás cit, bezděčné myšlenky naše k věčnosti obracující, a v srdce naše vyluzuje se hluboký, ale sladký bol, jevící se

obzvláště za doby večerní, který však dobou noční přechází nezřídka v přístrach a hrůzu. Mimovolně pojímá člověka při západu slunce touha po onom světě, a vtírá se mu přesvědčení o jeho nepatrnosti naproti přírodě. Znáám lidí, kteří od mnoha let zvykli jsou uvažovati vše jen rozumem, útrpně se usmívajíce, přijde-li řeč na onen svět, kteří však západem slunce na pampách byli v myslí své tak obměkčeni, že jim bylo více do pláče nežli do smíchu, a kteří i nábožně poslouchali odříkávání růžence svých lidí, ačkoliv jsou protestanti. Vysvětliti se nedá to kouzlo, jakým působí pampy nejenom na domácího Gauča, který se tu zrodil a vyrostl, nýbrž i na vzdělaného Evropana; že však takovým kouzlem vládne, jest věc nepopíratelná, tisícerými důkazy stvrzená.

Jako na jiných stepích, tak i zde časté jsou vzdušné přeludy, dostavující se zhusta za jasných dnů, kdežto cestovateli vzdáleně bodláčité přetvořují v nejkrásnější les, a z vysoké trávy na pokračí některé bařiny učiní silný zástup klusajících jezdců. Nejčastěji však mámi cestovatele zjev třpytící se v slunečních paprscích hladiny vodní; a když trápen žízni cválem zaměří k ní, zůstává vždy stejně daleko vzdálen od žádoucího občerstvení. Zkušení obyvatelé pamp nedají se sice nikdy klamati takovými zjevy, ale tuto zkušenost nemají od sebe samých, nýbrž přiučili se jí od svého koně, který neomylným pudem veden nikdy nedá se úkazem takovým omámiti. \*)

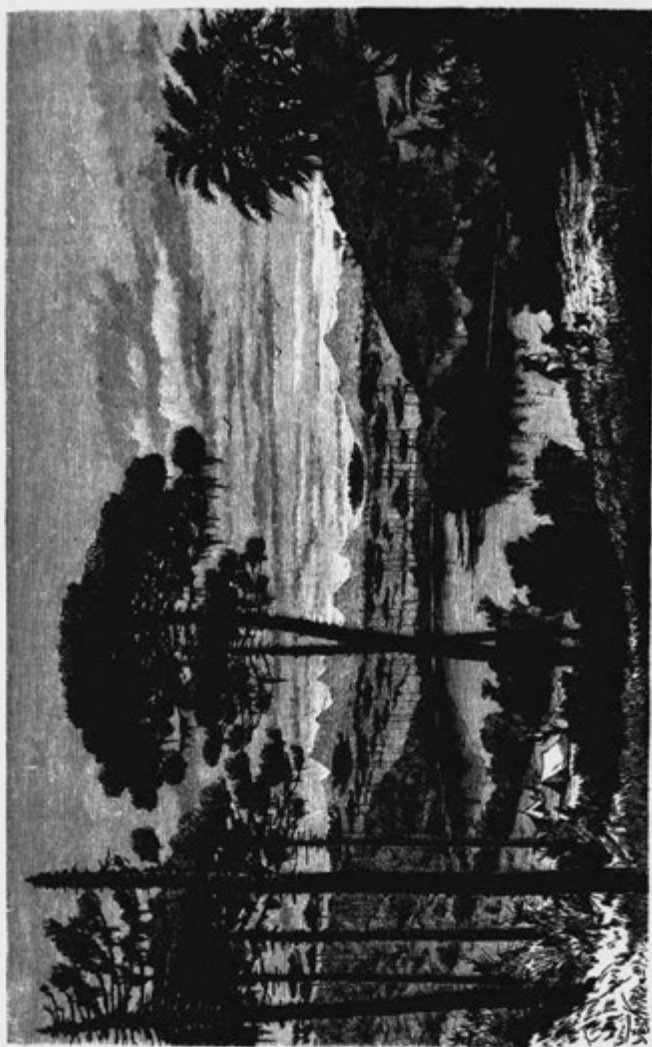
### Patagonie.

Běh Rio Negra, jehož ústí leží pod 41° j. š., považuje se v celku za jižní hranici Argentinské republiky. Co leží na jih od řeky této, až k nejkrajnějšímu konci pevniny americké, t. j. až k průplavu Magelanovu, naznačuje se jmenem Patagonie, kterémužto názvu však nedostává se blubší oprávněnosti. Na území to činí nároky Chile i republika Argentinská. Celý vnitřek má zřejmý ráz pamp, protékán jsa několika řekami, vznikajícími na východním svahu západního pásma horského a spěchajícími k moři Atlantskému. Jediný hřbet horský jest Uta, táhnoucí se směrem od jihu k severu až do pamp republiky Argentinské.

Patagonie náleží k nejméně proskoumaným končinám jižní Ameriky. Teprva v nejposlednějších letech vyslala vláda chilenská ku prozpytování záp. Patagonie zvláštní výpravu pod lieutenantem Simpsonem. Ten v listopadu a prosinci 1871 plavil se po řece Aysenu, která jižně od Chiloe ústí se do moře pod 45°29' j. š. Vrazil brzy na slapy a peřeje musil ustati od další plavby, a pokračoval pěšky ve výzpytné své cestě. Překročiv Andy na místě dosavad od nikoho nedostoupeném přišel do země neobydlené, bohaté na lesy, která se zdála chovati také uhlí. Ještě před ním britský námořní důstojník Chaworth Musters prošel v letech 1869—70 ve společnosti indiánského kmene Tehuelčů celou Patagonií od jejího nejkrajnějšího konce, kde leží chilenská osada Puntas Arenas, až k Rio Negro.

Musters brzy se dostal do pamp, větším dílem neúrodných a jen chudým rostlinstvem pokrytých, v jichžto severní části leží po-

\*) Globus. sv. XXVII, str. 218.



VEGETACE V KRAJINĚ PARHANÉ.

různu zde onde ostrohraná skaliska původu větším dílem sopečného. Zima s bílým sněhovým přikrovem svým ještě zvyšuje jednotvárnost



Patagonci na cestě.

krajiny; v každou však dobu roční panují zde strašné větry, které dosáhnouce horké nížiny buenosayreské promění se v hrozný víchr pampero zvaný. Před větry těmi chráněny jsou úžlabiny říční, zvané barancas, mající půdu úrodnou. Popis cesty jeho, ač důležitý pro vědu zeměpisnou, nemá pro čtenáře obecného žádné bližší zajímavosti. S indiánskými průvodci svými účastnil se honby na guanaky, druh lam, který se na východní straně Andů nalezá rozšířen od Peruanska přes celou Patagonii, ano až do Fúgie. Také podnikli lov na divoká stáda skotu, který však nehrubě se zdařil. Nejlopotnější část cesty byl průchod pouští nazvanou Travesia, mezi řekami Rio Valchita a Rio Negro, kde daleko široko není spatřiti nižádné stopy života, a jejížto půda sestává nejvíce z hlíny a písku, poseta jsouc drobným kamením.\*)

\*) Athornewith the Patagonians. A years wandering over untrodden ground from the Straights of Magellano to the Rio Negro. London 1871.



Honba na guanaky.

Co se týče obyvatelů tohoto nejjižnějšího cípu Ameriky, musíme především podotknouti, že název *Patagonů* jest tamějším Indiánům úplně neznámý, pocházejí od Španělů, kteří je tak pojmenovali dle velikých šlépějí nohou jejich, když ponejprv je spatřili. Vlastní jméno jejich jest *Tehuelčové* čili *Konekové*, jak skoro výhradně sami se nazývají. Vlastní *Tehuelčové*, s vyloučením příbuzných jim snad

obyvatelů Fuegie, dělí se ve dva veliké kmeny, severní a jižní. Oba mluví týmž jazykem, jakkoli s přízvukem poněkud rozdílným, a jižní kmen zdá se v průměru býti vyšší postavy a lepšího složení těla; též zdají se býti obratnějšími lovci. Severní Tehuelčové zaujímají hlavně okres mezi Andy a mořem, od Rio Negra na sever až k Chupatu (č. Čupat), zabíhajíce na jih až k Rio Santa Cruz. Jižní Tehuelčové bydlí odtud na jih, přibližující se někdy až k Punta Arenas. Oba kmenové však jsou namnoze mezi sebou pomíšeni, vstupující spolu v manželství. Od Rio Negra až k Chupatu setkáváme se ještě s jiným kmenem Indiánů, mluvícím rozdílným jazykem, který má hlavní sídlo své v Salinasu, severně od Rio Negra. Jsou to Pampové, od Tehuelců Penek nazývaní. Ještě jiný kmen konečně, řečí i tvarem těla od předešlých rozdílný, zdá se býti větví chilenských Araukanů. Tehuelčové je nazývají Čena (Chenna), obecně pak slovou Manzaneros od hlavního sídla svého Las Manzanas, bývalé osady jezuitské. Jsou méně těkaví nežli Tehuelčové a vzdělanější než tito, majíce prý v údolích andských stáda skotu a bravu. Nerozhodnuto jest, zdali se umění tomu naučili od jezuitů, ale tolik jest jisto, že z jablek, které u nich rostou v hojnosti, umějí dělat výborný cider, z algaroby pak nápoj opojný. Tehuelčové obmezují se na rum od cizinců kupovaný, který ve spojení s rozličnými nemocemi, jmenovitě neštovicemi, počet jejich rychle zmenšuje, tak že doba vymření jich může se považovati za dosti blízkou.

Z tělesných vlastností Tehuelců nejčastěji mluvívá se o jich vysokém vzrostu, který se i často popírá. Spolehlivý svědek Mustera udává co průměrnou výšku mužů 1·72 metru, někteří dosahují až 1·93 metru. Při tom jest vzrůst jejich velmi souměrný a v chůzi jsou nad míru vytrvalí, při čemž dlouho vydrží bez potravy, v pažích pak mají podivuhodnou sílu. Ženy mají průměrnou výšku 1·67 m., vlasy jejich daleko nejsou tak dlouhé a pěkné jako vlasy mužův, a nosí je ve dvou vrkočích, prodloužených neztřídka vpletenými do nich šíněmi. Mladé ženštiny nejsou-li znešvařené omalováním, vypadají velmi dobře, chování jejich jest skromné, umějí však i milkovati. Lopocení a práce tak snadno jich neznetvořuje; jakmile však sestárnou, jsou důkladně šeredné.

Tehuelčové bydlí v stanech, jež nazývají Španělové toldos a které nejsou nepodobny boudám našich cikánů, skládající se z kůží guanakových, potřených smíšeninou tuku a červeného okru. Stany tyto postavují se obyčejně na místech chráněných se vchodem na východ obráceným, poněvadž větry, které jsou zde velmi prudké, přicházejí nejvíce od západu. Nábytek jejich záleží skoro výhradně z polštářů ze starých pončů (poncha, plášť), sloužících za sedadla, za lože a ženám i za sedla. Velice pak dbají Tehuelčové o čistotu ve svých stanech, z nichž pozorné ženy bedlivě ihned odklízují všelikou nečistotu.

Oblek mužů skládá se z čiripy, to jest spodních nohavic kolem beder připevněných, a z pláště z kůže guanakové, teplého a širokého, srstí dovnitř obráceného, z venčí pak rozličnými barvami pomalovaného. Za obuv jim slouží vysoké boty z koňské neb pumové kůže, hlavu kryje barevná šít zdrátu anebo, lze-li ho dostati, klobouk. Ženy upevňují si plášť kolem krku velikou stříbrnou jehlicí, a pod ním nosí jakýsi k pytlu podobný kalikový šat, dosahující od ramenou až ke kyčlím. Děti nosí též malé pláště, obyčejně však chodí zcela nahé. Dámy



Ležení Patagonů.

Tehuelců milují stříbrné šperky, a také mužové jimi nepohrdají. Obojí pohlaví natírá se obzvláště ve tváři červeným okrem neb černou hrudkou. Ranní strojení jest velmi jednoduché, nejprv se vezme lázeň, při čemž každé pohlaví přísně odděleno jest od druhého; pak následuje úprava vlasů, kterou vykonávají u mužů jich ženy, dcery neb milenky; naproti tomu bedlivě si sami vytrhují sporný vous, ano i obočí. Ženy natírají a kadeřují jedna druhou. Obojí pohlaví tetuje se také na ruku. Jakkoli Tehuelčové jinak velmi jsou čistotní, odstraňující všeliký neřád ze svých stanů a rádi vše umývajíce, kdykoli jen se dopídí mýdla, mají nicméně pořád vůl, které mají stálý byt svůj v pláštích. Hlavní zaměstnání žen v domácnosti záleží v zhotovování pláštů pro mužské členy rodiny. Vedle pláštů guanakových nosí se také pláště z koží lišek, divokých koček a pum. Jakkoli ženy mají s tím dosti práce, nicméně nacházejí vždy prázdné chvíle ke hře v karty, k hovoření a klevetnictví.

Tehuelčové mají dobrý hudební sluch, přes to všechno písně jejich postrádají hbozvuku, jsouce nejvíce jen opakováním smyslu prázdných slov. Velice střídmí nikdy nejedí v pravidelnou denní dobu, nýbrž vždy jenom tenkrát, když

mají chut. Za to jsou vášniví kuřáci. Nemají-li tabáku, kouří jistou bylinu, kterou si vyměňují od Araukánů a vždy s paraguajským čajem míchají. Ženy kouří teprva u vyšším stáří. Hlavní zábava — nebot lov jest Tehuelcům živností, nikoli vyražením — jsou koňské dostihy, hra v karty neb kostky, konečně házení míče. Čestné dluhy ze hry platí se svědomitě.

Již za nejútlejšího mládí dostane dítě svého koně i s příslušenstvím, a skutečně naučí se některé dítě dříve jezdit než chodit. Co se týče jmen, ta obyčejně bývají vzata od rodiště; dědičných jmen rodinných není. Dosažení dospělosti u dívky slaví se zvláštním způsobem, zabije se několik klisen a sestrojí se hody, které se ukončí plesem, jehož však účastní se pouze mužové. Ozdobení pátrosmi peřím pohybují se tanečníci dle taktu velmi primitivního bubnu z počátku zvolna, pak vždy rychleji, až unaveni odeberou se na odpočinek. Manželství se uzavírá dle náklonnosti obapolné, a ženich dá za nevěstu svou rodičům jejím jistý umluvený počet koní nebo i stříbrného šperku. Svatební hody obývají se v domě ženichově, do kterého nevěstu družky její se zpěvem uvádějí. Tehuelc může si vzítí kolik žen chce, obyčejně však mívá jenom dvě anebo dokonce jen jednu. Bezdětní manželé přijímají za vlastní dítě štěně, jemůž darují koně i všeliké nářadí jako skutečnému dítěti, kteréžto všecky věci po jeho smrti se zničí, jakož obyčej činí jest po smrti každého Tehuelce s jeho majetkem. Mrtvola sama zašije se do ponča čili pláště a posadí se do pahorku z kamení naneseného s tváří k východu. Jmeno zemřelého pak nikdy více se nevyslovuje a odevzdává úplnému zapomenutí.

Náboženství Tehuelců líší se od náboženství Araukánů a Pampů úplným nedostatkem všeliké stopy klanění se slunci; naproti tomu však vítají s velikou úctou nový měsíc. Tehuelcové sice věří v dobrého ducha, tvrdí však, že ani dost málo se nestará o člověčenstvo; model nemají žádných, a také neznají pravidelných náboženských svátků. Za to věří v bytnost četných zlých duchů, jež hledí sobě nakloniti obětováním jim koai. Prostřednictvím při tom koná zvláštní třída lidí, kteří jsou zároveň věstci a lékaři, majíce známost jedů a pouštějíce svým mocným často žilou. Věštění není bez nebezpečenství, neboť prorok, nevyplní-li se jeho předpovídání, nezřídká to zaplatí smrtí. Někdy stává se také, že rodina zemřelého přičítá vinu jeho smrti třetí osobě, která mu učarovala, což mívá pro tuto nepřijemné následky.

V celku jsou Tehuelcové lidé dobrosrdeční, ale k cizincům nedůvěřiví, obzvláště ke Španělům. Mezi sebou zachovávají podivuhodnou poctivost, ale cizince okrádají bez hřízení svědomí. V každodenním životě lhou skoro vždy, pravdu mluví jen, když se jedná o věci důležité.

### Průplav Magelanův a Fuegie.

Fuegie (Tierra del fuego) čili Ohnivá země páleží k těm končinám pozemským, kam málo kdy zabloudí noha poutníková. Bylo to r. 1616, když Jakub Le Maire z Amsterdamu a Vilém Cornelis Schouten z Hoornu ponejprv opluli jižní konec Ameriky a nejjižnější cíp Nového světa dle otčiny Shoutenovy Kap Hoorn nazvali. Souostroví, průlivem Magelanovým od americké pevniny oddělené, k němuž připočísti se musí také ostrov s mysem Hoornem, skládá se z více ostrovů rozličné velikosti, z nichž nejdůležitější jsou Desolation Land na západě a Jižní země krále Karla na východě. Tento poslední, daleko větší všech ostatních, vlastní to Fuegie, byl již dříve objeven Magelanem, který jej tak nazval dle tamějších oheň vyhazujících sopek. Dle jiného výkladu nazvána Ohnivá země dle ohně, jež obyvatelé její udržují neustále ve svých člunech.





Punta Arenas.

V ohledu geologickém nemá Fuegie žádné zvláštní zajímavosti. Se vzdělanou zemí nepotkáváme se nikde, nelze však pochybovati, že by se zeměky, oves, žito a jiné plodiny dařily. Květena nevykazuje žádných jiných rostlin, nežli jaké přicházejí v jižní Patagonii a v severní Evropě. Bujnější jest vegetace na jihu od zátoky Useless (č. Juzles), kde se nacházejí pěkné lesy a v údolích roste vysoká tráva, poskytující výbornou pastvu.

Ne každému jest povědomo, že v průlivu Magelanském nachází se nejjednodušší poštovní ústav na světě. Od několika let visí tam na skále nejkrajnějšího předhoří naproti Fuegii soudek na železném řetězu, jež každá kolem plující loď otevře, aby tam buď dala aneb odtud vybrala psaní. Ústav tento poštovní spravuje se tedy sám, odevzdán jsa pod ochranu plavců a není příkladu, že by kdy důvěry té bylo zneužito. Každá loď přijme k dobrovolné dopravě ony listy tam uložené, které adresovány jsou do míst ležících na její cestě.

Ve východní končině u průplavu Magelanova leží chilenská osada Punta Arenas, mající jméno své od písčité okolní krajiny. Před časem nevelmi dávným objeveno bylo v blízké jedné řece zlato, na jiném místě uhlí špatnějšího druhu. Jakkoli vnitřní zařízení těch asi 230 domů městečka Punta Arenas neposkytuje valného pohodlí, činí ono nicméně se svými bílé a zeleně natřenými dřevěnými domy, šedými šindelovými střechami, širokými, ač jenom s části urovnanými a dlážděnými ulicemi přívětivý dojem. Ale podnebí nikterak není příjemné, jen málo kdy klene se v letě nad ním jasné nebe a mezi

pěti dny sotva jeden dovoluje přistáti lodi. Osada skládá se dílem z nedobrovolných příbylec, totiž vypovězených uprchlíků chilenské armády, dílem z dobrovolných přistěhovalců, přivábených hojným údělem pozemků. Mimo to dostávají Chilotové, jak tito osadníci se nazývají, ještě od vlády mzdu za svou práci. Oni tvoří nejpilnější část pestře pomíšeného obyvatelstva, pracující velmi mnoho, začez ale také rádi velmi mnoho pijí. Ženy jejich nejsou tuze valně pověstny pro manželskou věrnost. Ostatně zde nalezáme zastoupení celou stupnicí lidských plemen od prvotního typu indiánského až k čisté bělosti kavkazské; ano neschází tu ani několik černocho, potomků dítek afrických, i se smísení svými s evropskou a indiánskou krví. Smísení krve španělské a indiánské, k nimž i Chilotové náležejí, jsou plémě otužilá a silná, umějící výborně vládnouti sekýrou tak potřebnou v oněch hustých pralesích; lidé tito žijí nad míru jednoduše, hlavně od zemědělství, které sice ještě na ostrově Chiloe pod širým nebem se daří, v Arenasu však již nedosahují značnější velikosti. Se zmáháním se plavby průplavem Magelanovým poroste také blahobyt této chilenské osady, až dosavad však jsou vyhlídky na zisk a hmotné blaho jen skrovné.

Obyvatelé Fuegie nazváni jsou od Bougainvilla Pešeráky a obyčejně kčeni co lidé nízkého vzrostu, nepěkného vzhledu a stojící na nejnižším stupni vzdělanosti. Ale toto smýšlení o nich poněkud zmírněno jest novějšími zprávami cestovatelů, kteří jednoglasně je vyhlásují za kmen příbuzný s Patagony, vzrostu souměrného a těla neobyčejně silného. Ano někteří pokládají typus jejich za ulechlilejší nežli jest patagonský, nacházejíce jmenovitě výraz tváře jejich sličnými ale všickni shodují se v tom, že jest to lid velmi nečistý, tak že pro samou špínu nelze ani dobře rozeznati barvu jejich pleti. Vousů nemají napřesto žádných, jen při málokterém pozorování jest slabé pýří. Oděv jejich jsou zvířecí kůže přehozené přes ramena, jimiž chrání se před zimou, obracejíce je srstí na venek. Na nohou nosí někteří z nich boty z krysí kůže, hlavu pokrývají kloboukem z kůže guanaka neb mořského racka. Ženy užívají za šperk náhrdelků a náramků z mušlí. Jazyk jejich podobá se patagonskému, ale není tentýž. Za potravu jim slouží mořské lastury, ryby, divoké husy, guanaka, ano i krysy. Za zbraň mají luky a šípy, onyno s tětivou ze stěv stočenou, tyto ze dřeva v ohni tvrzeného s hrotem kamenným. Také s prskem umějí zacházeti velmi obratně, v celku však jsou málo nebezpeční.

Tuto třeba zmíniti se ještě o Maluinských čili Falklandských ostrovech, ležících na východ od Fuegie a náležejících

Anglii. Sestávajíce hlavně z dvou větších ostrovů, Západního a Východního Falklandu, a velikého počtu malých, mají na rozlohu asi 224 □ mil ne zcela 1000 obyvatelů. Hlavní místo jest Port Louis. Podnebí, jindy velmi drsné, značně se v posledních dvaceti letech zmírnilo, což zdá se nasvědčovati tvrzení Agassizovu, že jedno rameno proudu Golského obrátilo se směrem na jihozápad, dotýkajíc se ostrovů Falklandských. Roku 1874 zaslal vladař ostrovů těch vládě anglické velmi příznivou zprávu o jich budoucnosti, v níž hlavní váhu klade na ušlechtnění vlny ovčí, jejíž cena křížováním s ovci anglickými zvýšena býti může až dvojnásobně.

### Romanští národové Jižní Ameriky.

Celá jižní Amerika náleží Indiánům, kteří všude tvoří jádro obyvatelstva, jevíce velikou rozdílnost povahy a vzdělanosti. Bělochové, v politickém ohledu páni země, tvoří naproti rudému plemeni jen velmi tenkou vrstvu, která však duševní svou převahou vtiskla poměrům kulturním zvláštní ráz, tak že naproti Severní Americe Anglosasům propadlé vším právem lze mluviti o Americe latinské čili romanské. Hlavní povahorysy této latinské Ameriky nastínilí jsme již při Střední Americe též k ní náležející, a v státech jihoamerických opět se setkáváme s týmiž sociálními a politickými poměry. Tyto úkazy, jakož i nezdar kolonisace romanské vešlo v obyčej klásti za vinu plemeni latinskému, které prý neumí kolonisovati; ale mínění toto není potvrzováno vědeckým badáním. Tomu naopak jali se nejnověji tvrditi někteří, že zachování plemene indiánského v koloniích romanských přičítati se musí větší lidskosti Španělů, kteří neusilovali v té míře o ukrutné vyhubení Indiánů, jak to činili Anglosasové na severu. Ani však toto mínění nesrovnává se s pravdou, neboť zajisté ze všech evropských osadníků v Americe nejméně mohou pro lidskost svou chváleni býti Španělové, kteří se naproti ubohým Indiánům dopouštěli ukrutností přímo do nebe volajících, a kde jim to možná bylo, vyhubili domorodé obyvatelstvo v čase mnohem kratším a důkladněji, nežli toho dovedli Anglosasové. Důkazem toho jest úplné vyplenění obyvatelstva indiánského na Hispaniole čili nynějším Haiti.

Příčina zmíněných úkazů jest docela jiná, spočívajíc v skutečných poměrech, jaké našli Španělové na Novém světě v těch zemích, které jali se podmaňovati sobě a osazovati. Kdežto Anglosasové na severu našli jen potulné, honbou se živící, u vzdělanosti nepokro-

čilé, surové kmeny, Španělové všudy potkávali se s hustým, usedlým, orbu provozujícím obyvatelstvem indiánským, které bylo ze sebe vyvinulo dosti vysokou kulturu a žilo v dobře spořádaných, mocných státech. Evropští přistěhovalci tvořili v zemích těchto vždy jen malou menšinu, která duševní převahou svou mohla indiánskou většinu sobě sice podrobiti, ale nikoli hmotně zničit. Nevýhnutelný následek tohoto přirozeného poměru bylo smíšení krve bělochů a rudochů, které španělské republiky zaplavilo bujně se plemenící luzou mesticů. Hlavně to jsou mesticové, kteří překážejí zdárnému se vyvinutí evropské civilisace v Americe, snižující ji na kulturu indiánskou. Naproti nim jest těch málo pravých Romanů, kteří se tu ještě zachovali, úplně bez moci. V nejnovější době více států jihoamerických osvědčovalo chvalitebnou horlivost, povznést se na vyšší stupeň vzdělanosti; jak dalece snaha tato provázena bude zdarem, nedá se ještě s jistotou určit. Čeho až posud dosaženo, uvidíme při uvažování poměrů v jednotlivých státech panujících.

Již nyní však upozorniti musíme na národní a státní dvojici, která rozděluje jihoamerické Romany. Nepočítajíc koloniální území Angličanů, Francouzů a Holanďanů v Guyaně, které naproti ostatní pozemní spoušti jižní Ameriky takořka mizí, nachází se ta celá pevnina v rukou dvou romanských národů, kteří se o držbu jeho dělí částmi velmi nestejnými. Jsou to Španělové a Portugalci. Národní rozdílnost obou kmenů, na poloostrově Pyrenejském velmi patrná, vystupuje také za oceanem Atlantským, jakkoliv oba to společné spolu mají, že se pokládají za národy zcela rozdílné od obyvatelů své mateřské země, ano k evropským potomkům svých španělských a portugalských předků nepřátelství anebo při nejmenším nechut chovají. A skutečně, tak málo jako severoamerický Yankee jest Angličanem, rovněž tak málo jest kreol mexický, venezuelský neb chilský Španělem anebo Brasilec Portugalcem. Všude v Americe, kde některý evropský kmen sám sobě jest zůstaven, spatřujeme tvořiti se novou národnost, což skoro všude pokročilo již tak daleko, že američtí potomci jsou sobě vědomi rozdílu svého od původních předků svých, z čehož vyvstává se pochopitelná protiva mezi evropskou i americkou větví téhož kmene.

Tyto společné zevnitřní vztahy však nemohou nikterak vyrovnati panující vnitřní různost mezi španělským Amerikánem a brasílským Portugalcem, a tento rozdíl nachází všude nejostřejšího výrazu. Netoliko státní formou — neboť španělská Amerika vrhla se bez výminky v náručí republiky, zamítajíc rozhodně každý pokus o monar-

chickou restauraci, kdežto Portugalci od samého počátku pevně se přidrželi monarchie — nýbrž i mocí svou jakožto jediný monarchický a jediný spořádaný stát jižní Ameriky, a neméně rozdílnou národností nachází se Brasilie v odporu se všemi svými španělsko-republikánskými sousedy, k nimž ji nepoutají žádné další svazky. Jen okamžité zájmy mohou tyto pohnouti ke spolčování se s Brasilíí; jakmile pominou, odpadají také spojenci.

My tuto předně zabýváti se budeme skupinou španělsko-republikánských států, a potom teprv přejdeme k Brasilii. Evropské osady v Guyaně, nesouvisící nikterak s poměry zde naznačenými, ponecháme si na konec.

### Venezuela.

Počneme s republikou Venezuelou, obsahující úvodí Orinoka, jejížto zeměpisné poměry dostatečně jsme seznali v dřívějším jednom odstavci, pročež přestáváme tuto na podotknutí, že za příčinou rozsáhlosti země jsou poměry teploty velmi rozličné, tak že i zde dá se rozeznati trojí pásmo.



Kakaový sad.

Pásmo horké, táhnoucí se od hladiny mořské až asi do výšky 700 metrů, má průměrnou teplotu  $+ 25^{\circ}$  C, ne nepříznivou

zdraví lidskému. Pásmo mírné, s teplotou asi  $+18^{\circ}\text{C}$ , táhne se od 700 až do 2000 metrů, vyvíjejíc rajske krásy, a jest bydlístěm stejně zdravým jako příjemným. Nejchladnější měsíce jsou prosinec a leden s teplotou  $+15^{\circ}\text{C}$ , kdežto v nejteplejších měsících dubnu a květnu teploměr nikdy neukazuje více nežli  $+25^{\circ}\text{C}$ . K pásmu studenému náleží všechny horské krajiny výše než 2000 metrů ležící, které jsou částečně sněhem pokryty.

Rostlinstvo Venezuely jest nad míru bohaté, rozmanité a nejvýše důležité tím, že skoro výhradně poskytuje zboží k vývoznímu obchodu, pročež plodiny jeho jsou předmětem bedlivého pěstování. První místo mezi nimi zaujímá káva, tvořící hlavní bohatství země.



Sklizeň kávy.

Nejllepší káva roste v pásmu mírném, obzvláště tam, kde bývají časté ranní mlhy. V pásmu teplejším rostí se v stínu větších stromů. Ve čtvrtém nebo pátém roce dává kávovník první sklizeň, která počíná v říjnu. Ovoce, podobné malým červeným třešním, zprostí se nejdříve svého masitého obalu, k čemuž užívá se zvláštního přístroje, pak nechá se na krátký čas v nádržích kvasiti, aby se ještě více očistilo, načež suší se ve volikých dlážděných dvorech. Potom se v stoupách

anebo pod válci zbaví druhého, pergamenovitého obalu, a konečně dočistuje se v tak zvaném venteadoru. Roční výtěžek kávy obnáší na ten čas asi 350.000 kg.

Další důležité plodiny venezuelského rostlinatva jsou: kakao, náležející horským nížinám, jehož pěstování jest velmi jednoduché. Nejlepší kakao pochází ze sadu zvaného Chuao (č. Cuao), jenž jest majetkem university Caracaské. Roční jeho sklizeň obnáší zde 500 kg. Celá Venezuela plodí ročně asi 30.000 kg. Cukr, jehož pěstuje se v sadech nejvíce druh otahitský (*Saccharum officinarum*). Zralá třtina se přede vším rozmačká mezi železnými válci, odtékající šťáva chytá se do nádrže a odtud vede se do železných kotlů, kde se až do jistého stupně svaří, odpění a učití. Svařená šťáva vleje se pak do dřevěných kadlubů, kde poznenáhlu ztuhne. Vytlačená a usušená třtina slouží pak za palivo. Cukr takovým způsobem vyrobený má hnědou barvu a zove se papelon. S bavlnou druhu Seaslandského (jednoho z nejkrásnějších) učiněn pokus u jezera Valencijského, který měl tak zdařilý výsledek, že se nyní pěstuje také na více jiných místech. Bavlny vyváží Venezuela 28—29.000 kg. Indích býval někdy jednou z nejdůležitějších plodin země, musil však ustoupiti kávě, jejíž pěstování jest méně pracné a mnohem výnosnější. Kukuřice jest více odrůd: bílá, žlutá, fialová, červená a černá, které všecky dávají výbornou zelenou pici. Venezuela jest též bohatá na druhy chiný, jen že při mnohých není znám botanický název. Sarsaparilla (*Smilax Sarsaparilla*), kořen dávno již v lékařství co prostředek krev čistící známý, nachází se v tak velikém množství, že na ten čas vyváží se jí 750 kg. v ceně asi 70.000 zl.

Počet obyvatelstva není s úplnou jistotou znám; avšak neobnáší méně než 1½ milionu, nepočítaje neodvislé Indiány, bydlící hloub uvnitř. Kdežto vládním dekretem ze dne 9. ledna 1871 zřízena byla statistická kancelář pod jménem *Direccion General de Estadistica*, tedy snad brzy nebude nedostatek spolehlivých zveřejněných zpráv. Nejlidnatější jsou, jak samo sebou se rozumí, okresy rolnické a okolí větších měst, avšak i tam jest vždy ještě až příliš místa pro četné přistěhovalce. Avšak dosavadní neurovnané vnitřní poměry republiky nebyly příznivy evropským osadám. Tak jmenovitě roku 1870 německá osada Tovar, založená r. 1843 na jedné vysočině 110 km. od Caracasu, vzala za své občanskou válkou, která květoucí to místo z kořen vyvrátila a osadníky, jichž bylo 1250, rozprášila.

Hlavní živnost obyvatelstva jest rolnictví, jehož plodiny jsme svrchu vypočítali; po něm nejdůležitější jest těžba hor. V Guianě dobývá se zlato, měděné doly Aroanské mají znova odevzdány býti těžbě; fosfatové guano jde z ostrova Orchily do Spojených obcí, a co nejdříve počítí má práce v rozličných uhelnách. Na světové výstavě ve Vídni r. 1873 byla říše nerostů venezuelských zastoupena hlavně křemeny mnoho zlata obsahujícími a stavebním kamením.

Jakkoli průmyslová činnost Venezuely za jinými zeměmi daleko pozadu zůstává, byl by blud míti za to, že ji dokonce není. Průmysl v oněch, ještě větším dílem neproskoumaných, málo zalidněných, rozsáhlých krajinách arcí nemohl ještě zdomácněti v té míře, aby se od něho mohlo něco velikého očekávatí. Avšak jsou příklady svědčící o snaze spracovávatí v zemi domácí suroviny, utvořiti zvláštní

odvětví průmyslu a uhrazovati potřeby nejenom pouhým dovozem. Ano jednotlivé výrobky domácího průmyslu dostávají se obchodem již i za hranice. Mýdlo, svíčky, klň, lihoviny, práce knihtiskařské a knihařské, slaměné pleteniny, krumplování a ozdobování peřím zhotovují se zcela důkladně, a totéž platí o pracích koželužských, strojařských a truhlářských. Řemeslník venezuelský jest velmi čiperný a pracuje větším dílem tak dobře jako evropský. Oděvní látky a tkaniny všeho druhu se přivážejí, rovněž i krátké a železné zboží, pivo, víno atd.

Obchod venezuelský souvisí přirozeným způsobem s rolnictvím a v nejnovější době značně se povznesl. V letech 1832—34 měl veškerý vývoz cenu jenom asi 6 $\frac{1}{2}$  milionu zlatých, kdežto v době od 1. července 1871 až do 1. července 1872 obnášela jeho cena více než 24 milionů zl. Pohříchu nelze udati ještě zevrubná čísla pro celou zem a pro veškeré druhy zboží. Vývoz jde nejvíce do Spojených obcí (Filadelfia, Nový York), do Anglie, Francie (Bordeaux, Marsilie, St. Nazaire), do Hamburku, do Bremy, do Španěl a do Holandu. Cena dovozu rovná se asi ceně vývozu. Ze Spojených obcí dostává Venezuela pšeničnou mouku (skoro všecku), omastek atd.; z Anglie všeho druhu železné a bavlněné zboží; z Francie hedbávné látky, modní a krátké zboží, papír, víno, voňavky a koření; z Německa (z Hamburku a Bremy) přiváží se množství ocelového a železného zboží, skla, porcelánu, papíru, zboží zlatého a stříbrného, hraček i jiného krátkého zboží, látek oděvních, piva a všelijakého koření. Většina tohoto zboží podrobena jest dovoznímu clu, které se u některého vyměřuje dle ceny (zlaté a stříbrné zboží), u jiného dle hrubé váhy. Vlastního cla na vývoz není žádného, že však uvnitř země neplatí se ze žádné dopravy ani mýto ani jiná dávka, vybírá se v přístavu z věcí vyvážených jistý poplatek. Částka tohoto příjmu (70 ze sta) rozděluje se mezi státy, ostatek vynakládá se na vydržování a správu silnic. Mimo četné lodi plachetní, navštěvující přístavy venezuelské (v La Guayře a Puerto Cabello průměrně 150 do roka), propůjčují se obchodu zámořskému ještě několik paroplavebních linií.

Patrnou známkou všestraného zvelebování se hmotných zájmů republiky jsou podnikané od vlády silniční stavby. Kromě silnice z La Guayry do Caracasu a jiné z Puerta Cabella do Valencie ukončeno jest nyní málem 400 km. vozových cest horských, často v neobtěžnějších polohách, a o jiných se pilně pracuje. Takovým způsobem jsou úrodná údolí Araguaské a Tuyské sblížena s hlavním městem a tím samým s vývozním přístavem Guayranským, doprava



pak plodin země podstatně usnadněna. Železnic až dosavad Venezuela nemá, teprva v nejnovější době navržena stavba dráhy z Caracasu do La Guayry. Poštovníctví republiky jest dobře sporádané, přes moře spojena jest poštovní doprava s paroplavebními podniky do Evropy a ostatní Ameriky. Telegrafem spojena jsou místa La Guayra, Caracas, La Victoria, Valencia a Puerto Cabello, tedy právě nejlidnatější a nejbohatší části země.

Duševní vzdělání ve Venezuele pokročilo značně. University jsou v Caracasu a Meridě, třetí má se zřídit v Trujille. První má 19 profesorů a 165 studentů, druhá jest mnohem nepatrnější. Od zrušení kněžských seminářů (dekretem od 21. září 1872) má každá universita opět čtyři fakulty, ale dekretem od 17. února 1873 nařízeno jest pojetí do studijního plánu přírodních věd a založení musea při každé universitě. Vedle universit jest celá řada veřejných a soukromých vyučovacích ústavů jak v Caracasu, tak i v ostatních městech republiky, jakož i četné národní školy skoro ve všech částech země. Národní školy vydrží se dílem z prostředků obecních, dílem z důchodů skrovného kolku na cenné papíry všeho druhu (estampillas de escuelas). Tím způsobem bylo možná založiti množství nových škol a při tom i na založení učitelské semináře a vzorné školy pomysli. Počet národních škol obnáší přes 1000. Veřejná knihovna v Caracasu čítá asi 10.000 svazků, potřebuje tedy ještě značného rozšíření; mimo to jest při tamější universitě nepatrná dosud bibliotéka, která se jí dostala odkazem. Jednotliví soukromníci mají vzácné sbírky knih z rozličných oborů vědeckých.

Duchovní záležitosti podřízeny jsou arcibiskupu v Caracasu a třem biskupům (v Guianě, Barquisimete a Meridě); právo patronátní náleží státu. Arcibiskupa i biskupy jmenuje stát a potvrzuje papež. Ústava zaručuje úplnou svobodu náboženství, zákonem od 1. ledna 1873 zavedeno jest manželství občanské. Pro pokřesťanění Indiánů neděje se na ten čas nic.

Venezuela tvoří federativní republiku, k níž náležejí tyto státy: Aragua, Apure, Barcelona, Barquisimeto, Bolivar, Carabobo, Coro Cumona, Guarico, Guiana, Maturin, Merida, Nueva Esparta (Margarita), Portuguesa, Tachiva, Trujillo, Yaracuy, Zamora (Varinas) a Zulia (Makaraibo). K tomu ještě přistupuje spolkový okres s Caracasm a La Guayrou. Ústava, která jako ústavy všech amerických republik jest na papře zcela výtečná, zaručuje politickou rovnoprávnost a samosprávu všem těmto státům, z nichž každý má svého presidenta, svůj zákonodárný sbor a svou správu soudní. Státní zá-

ležitosti řídí vláda spolková sídlící v Caracasu, která se skládá z kongresu a moci výkonné. Kongres má dvě sněmovny, senat a sněmovnu poslanců, a má sestoupiti se každého roku dne 20. února. Každý stát volí do kongresu 2 senatory a za každých 25.000 svých obyvatelů jednoho poslance. V čele moci výkonné stojí prezident republiky, volený na čtyři léta ve všech státech všeobecným, ale tajným hlasováním. Jemu po boku jsou dva místopřesidenti (designados) a šest ministrů (pro nitro, finance, zahraničné záležitosti, vojenství a námořnictví, veřejné stavby a veřejný úvěrek), odpovědných kongresu. Finanční poměry republiky jsou na ten čas dosti neutěšené, jest však naděje poněmáhleho jich zlepšení.

### Historický přehled.

Ostrov Margarita a východní část pobřeží Venezuely objeveny byly od Kolumba roku 1498 a celé pobřeží roku 1499 od Ojedy a Vespuccia. Tito dva našli při jezeře Marakaibském indiánskou ves na jehlách nad vodou vystavěnou, kterouž nazvali Venezuela, t. j. Malé Benátky, pro podobnost jejího položení s Benátkami vlaskými, kterýžto název rozšířil se pomalu na celou. S počátku nazývali ji Španělé Tierra Firma (pevnina), zahrnujíce pod tento název i novou Granadu a Ekuador; nyní však přikládá se jmeno toto jenom východnímu pobřeží jejímu. První španělská osada založena tu byla roku 1520 v Kumaně. Okolo roku 1540 objeveny jsou stopy zlata na několika místech podél pobřežního pásma horského, následkem čehož zakládány tu nové osady, zejména Tokuyo, Barquisimeto, Valencia a Caracas. Ale mnohem více než zlatými doly zkvétala země zdařilým pěstováním kakaa a indichu, které vábilo četné vystěhovalce ze Španěl, a roku 1550 utvořen z Venezuely generální kapitanat Caracaský. Od těch dob panovaly v zemi tytéž poměry jako ve všech ostatních amerických osadách Španělů až do prvního desetiletí našeho století, když francouzská okupace Španělska dala podnět k mocnému politickému ruchu v jeho koloniích, jenž vedl ku prohlášení jich samostatnosti. Venezuela byla první z nich, která činem projevila vlastenecké hnutí ve prospěch Ferdinanda VII., a také první, která později prohlásila neodvislost svou od mateřské země.

V červenci 1808 veplula do přístavu Caracaského francouzská loď, jejíž velitel přinášel generálnímu kapitánu rozkazy Napoleonovy, aby se podrobil nové vládě, po odstoupení Karla IV. ve Španělsku zavedené. Jakmile roznesly se po městě zprávy o převratech, které

se v mateřské zemi byly udály, tož ihned veškeré obyvatelstvo jedním duchem naplněné bylo vzhůru a v krátké době obstoupilo 10.000 ozbrojeného lidu palác generálního kapitána, žádající, aby Ferdinand VII. prohlášen byl za krále. Generální kapitán rozpakoval se, konečně slíbil to učiniti druhý den. Tak dlouho však nečekal vlastenecký zápal obyvatelstva, ještě téhož večera stalo se ono vyhlášení veřejně skrze hlasatele po všech ulicích, a obraz mladého krále vystaven jest na radnici ve skvělém osvětlení. Francouzové ve městě se nalezající tupení a urážení jsou na veřejných místech, a vyslanec Napoleonův, jehož hlavu rozkacená luza žádala, musil tajně uprchnouti.

Podobné hnutí jako v hlavním městě jevílo se po celé zemi, a poněvadž generální kapitán patrně se klonil ke straně Napoleonově, následován jest příklad mateřské země a po krajinách tvořily se provinciální junty, hlavně působením obecních úřadů, v nichž byl se zachoval poslední zbytek někdejších municipálních svobod španělských. V Caracasu zadali nejpřednější obyvatelé města písemnou žádost k generálnímu kapitánovi o dovolení, aby též směli zříditi ze sebe juntou. Tu žádost generální kapitán s nelibostí přijav dal zatknouti prosebníky, z čehož však povstalo ve městě takové pobouření, že je v několika dnech zase na svobodu propustil. Nyní též v Caracasu bez další překážky utvořila se junta podobným způsobem jako ve městech krajinských, a od většho počtu provinciálních junt uznána jest za ústřední. Tyto junty ujaly se pomalu veškeré veřejné správy, tak že generálnímu kapitánu, který byl k odporu příliš slab, nezůstal než prázdňý titul beze větší moci.

Ústřední junta Caracaská vstoupila ihned ve spojení s nejvyšší vládní juntou Sevilskou, a podporovala mateřskou zem všemožně v boji proti cizincům. Nejenom odváděny jsou do Španěl zemské důchody tak jako dříve, nýbrž i dobrovolné sbírky daly se mezi všemi třídami obyvatelstva na válku s Francouzi. Po delší čas docházely do Venezuely samé radostné zprávy o vítězstvích slavně dobytých na uchvatiteli, který přinucen byl ustoupiti až za řeku Ebro. Ale válečné štěstí nezůstalo Španělům věrno, vojska jejich utrpěla brzo potom opět porážky od Francouzů, kteří znova opanovali celou zem, zmocnili se bez boje Sevilý a rozprášili nejvyšší juntou. Několik z jejich členů shromáždilo se na ostrově Leonu, kdežto zřídili vladařství pěti osob, které vzalo sídlo své v Kadizu. Nové vladařství neváhalo učiniti provolání k americkým osadám, v němž napomínalo je neopouštění společnou vlast, slibovalo polehčení jejich stížností, ba výslovně budoucí jejich osud ve vlastní jejich ruce kladlo.

Zprávy o těchto věcech a svolání Kadizského vladařstva přišly do Caracasu v dubnu 1810. Následek toho bylo nové rozjitření lidu, které obrátilo se proti generálnímu kapitánu, jemuž vůbec nedůvěřováno. Na zelený čtvrtek dne 19. dubna obklopen jest palác jeho četnými ozbrojenými zástupy; městský úřad, který stál v čele povstání, přinutil jej k odstoupení a vypověděl ho ze země. Ústřední junta Caracaská uvázala se nyní zřejmě ve správu celé země ve jménu Ferdinanda VII.

První činnost nové vlády věnována byla vnitřním opravám, a junta Caracaská vydala po sobě několik veledůležitých dekretů, jimiž udělena smíšencům stejná práva s bělochy, desátek zmenšen, obchod s otroky zrušen, Indiáni poplatku zproštěni a svoboda tisku zavedena. Zároveň obrátila ústřední junta zřetel svůj k tomu, aby vláda její uznána byla po celé zemi. Ale ve Venezuele opakovalo se totéž, co před tím ve Španělsku se dalo, že totiž nebylo sjednocení v národu. Mimo to, že některé provinciální junty zdráhaly se uznati juntu Caracaskou za nejvyšší, spěchoval se i vladař Marakaibský podrobiti se jí; shromažďoval okolo sebe všechny rodilé Španěly, kteří nepřáli novému pořádku, a chystal se k brannému odporu. Tu jest nejvyšší junta přinucena poslati vojenskou výpravu ku podrobení odběhujících krajín.

O všech těchto událostech zaslala vrchní junta Caracaská věrnou zprávu vladařstvu Kadizskému, v níž jednání své ospravedlňovala vážnými důvody a slibovala další pomoc ve válce proti Francouzům. Ale zároveň přivedeny jsou tu k řeči všechny stížnosti, které měly americké osady vůbec na mateřskou zem, i žádáno o napravení těch věcí. Stížnosti tyto vztahovaly se hlavně na libovolné jednání vladařů a audiencí, na vylučování Kreolů od koloniálních úřadů, na utiskování a zanedbávání indiánského obyvatelstva, jemuž neposkytováno užitečných prostředků k lepšímu vzdělání, na potlačování domácího průmyslu a obmezování obchodu, a konečně na překážky činěné svazkům manželským. Jak výše povědíno, dovolila si vrchní junta Caracaská zavésti z vlastní moci pilnější opravy, k čemuž domnívala se úplné právo míti dle svolání Kadizského vladařstva. Ale toto smýšlelo jinak a prohlásilo kroky Caracaské junty za zpouu a odboj proti zákonné vládě. Sliby, které bylo činilo osadám, ukázaly se býti pouhým vnaidlem, jehož účel bylo mámení; když došlo k tomu, aby vyplněny byly, tu nad všeobecným prospěchem vlasti obdržel vrch osobní prospěch kupců Kadizských, kteří se obávali ztratiti vynosný monopol obchodu s Amerikou, jenž byl výhradně

v jejich rukou. Mocnému jich vlivu musilo se poddati vladařstvo, které v nich mělo nejhlavnější podporu, a tak jsou osady americké způsobem neospravedlnitelným odstrčeny od země mateřské v tutéž dobu, když jí osvědčovaly svou oddanost a podávaly pomoc, jíž byla tak velice potřebna. Vladařstvo Kadizské nepřestalo na tom, že neschválilo dosavadní si počínání vrchní junty Caracaské, nýbrž přikročilo ihned ku prostředkům příkrým: prohlásilo blokadu nad pomorím venezuelským, vyslalo tam plnomocníka, jenž osadu tuto měl nazpět přivést ku poslušenství mateřské země, a za generálního kapitána ustanovilo vladaře Marakaibského, který neuznával moc revoluční junty.

Následky tak nemoudrého jednání staly se brzy patrnými rostoucím revolučním ruchem v koloniích. Jmenovitě ve Venezuele utvořil se původem Mirandovým, který již před francouzskou okupací Španělska se byl marně pokusil o vybavení vlasti své ode jha mateřské země, spolek vlastenecký, do něhož bez rozdílu přístup měli také smíšenci. Ale toto poslední nemálo bylo protimyslné aristokratické straně mezi bělochy, která nemohla se spráteliti s myšlénkou na rovnoprávnost barevných lidí. Dály se tu opěťované výjevy oné nesvornosti, která později nejednou záhubu přinesla obyvatelům španělské Ameriky, když nejenom usnadňovala vítězství jejich nepřátel, nýbrž až do nejnovějších dob nepřestává zavdávati podnět k neustálým válkám občanským, které jsou hlavní překážkou rozkvětu těchto nyní svobodných států.

Ústřední junta Caracaská neustávala v činnosti své o zavedení v zemi nového pořádku. K tomu konci zřídila zvláštní výbor k vypracování návrhu budoucí ústavy, který měl býti předložen kongresu vyhlášenému ze všeobecných voleb. Ten sešel se 2. března 1811 a vložil moc výkonnou do rukou tří mužů, jejichž plnomocenství však bylo velmi obmezené.

Vladařství Kadizské bylo zatím svolalo kortesy, a ti prokazovali se k Amerikánům neméně nepřátelskými než ono samo. Ze všech amerikánských osad přicházely do Kadizu stejné zprávy jako Venezuely a podobné stížnosti zřizujících se všude junt. Ale Kortesoové nepřístupnými byli hlasům těmto, ano čím dále tím více stávali se zatvrzelými. Týchž přísných prostředků jako proti Venezuele používáno i proti ostatním koloniím, ba i vojsko vysíláno proti nim, kdežtoho ve Španělsku mnohem více bylo potřebí proti Francouzům. Takový běh věcí rozmnožoval jítření v osadách, jež krom toho ještě podpalováno bylo četnými jednateli Napoleonovými, který, nemoha

toho docílití, aby král Josef uznán byl od osad, pokusil se o to, aby tyto zbouřil proti mateřské zemi a tím způsobem zbavil Španělsko znamenité podpory, jaké se mu od nich dostávalo.

Tím vším vzrůstalo pobouření lidu, a když ke všemu tomu proskakovaly pověsti o spiknutí strojeném od přátel Španělů proti revoluční vládě, dosáhla všeobecná rozjítčenost nejvyššího stupně. Počali se ozývatí hlasové, že jediný prostředek k zachránění země od zkázy jest prohlášení její samostatnosti, a obecnstvo pomalu zvykalo té myšlence, až stala se všeobecným přesvědčením. Tu i sám kongres počal uvažovati tu otázku, a po dlouhém rokování prohlásil konečně dne 5. června 1811 Venezuelu za obec samostatnou a od Španělska neodvislou.

Tento krok uspěl vypuknutí protirevoluce od Španělů strojené. Avšak vláda byla na to připravena a zamýšlené povstání udušeno jest v počátcích. V hlavním městě, kdežto spikři chtěli se zmocniti kongresu a přední jeho členy popraviti, ozbrojil se proti nim lid sám a zjímá je. Ale stejným časem zmocnila se španělská strana města Valencie, a s ní spojili se tam i jiní nespokojenci, kteří neuznávali moc kongresu. Valencia jest od nich upevněna, a vláda vypravila proti odbýjnému městu Mirandu v čele vojska. Ten po statečném odporu vzal Valencii útokem, a tak jest povstání tomu konec učiněn. Deset původců spiknutí postaveno jest před soud a ortelováno k smrti. Poprava vykonána jest nad nimi způsobem barbarským, a hlavy jim srubnuté vstrčeny na koly u bran městských. Ukřutnost tato velice popudila potlačenou stranu královsky smýšlejících, která pomstu svou odložila na příhodnější čas.

Dne 23. prosince 1811 předložil kongres ústavu, od zřízeného k tomu výboru vypracovanou a od něho přijatou, národu ku potvrzení. Ústava tato prohlašovala svrchovanost národu, zrušovala obchod s otroky, uznávala rovnoprávnost plemen, připouštěla do země cizince, zaváděla snášlivost u víře, při čemž však náboženství katolické mělo zůstati náboženstvím státním, ustanovovala sněm o dvou komorách a výkonnou moc svěřovala třem osobám od národu voleným. Za příkladem Sjedenocných obcí severoamerických vyloučen jest zvláštní okres s městem Valencií, které mělo býti sídlem kongresu a postaveno bezprostředně pod spolkovou vládu. Moc této jakož i práva jednotlivých krajín určité jsou naproti sobě uváženy a vyměřeny, a též jiným provinciím, které by se osvobodily od mateřské země, přístup ke spolku volný učiněn. Na začátku roku 1812 přestěhoval se kongres do Valencie, kdežto dle nového zřízení zemského zasedl.

Za těch dob nalezalo se ve Venezuele vše v nejlepším stavu. V lidu panovala svornost, vláda byla vážena a vojenská moc dostatečná k udržení veřejného pořádku. Obchod, uvolněný od pout hanebného monopolu, zkvétal, a následkem toho množil se obecný blahobyt. Proti royalistům, kteří doposaváde drželi přímořská města Angosturu, Coro a Marakaibo, stála dobře cvičená vojska, hotová udeřiti na ně v příhodnou dobu a očistiti zem od posledních Španělů.

Ale na konec února 1812 přirazila vojenská výprava pod generálem Monteeverdem, vyslaná od vladařstva Kadizského ku pokoření Venezuely, k severnímu pobřeží jižní Ameriky, a usadila se v Coře, kde posud se držela španělská posádka. Proti ní vypravila venezuelská vláda bez průtahu plukovnska Xalona s brannou mocí. Monteverde nedlel s vojskem svým dlouho v Coře, nýbrž táhl povstalcům vstříc.

Tu navštívena jest Venezuela jedním z oněch výbuchů živelních, které v jižní Americe čas od času celým krajinám zkázu přinášejí. Dne 26. března 1812 mezi čtvrtou a pátou hodinou s poledne stalo se po celé zemi strašné zemětřesení, které v jedné minutě a 15 sekundách celá města ve zříceniny obrátilo, pod nimiž pohřbeno ke 20.000 lidí. Bylo to právě na zelený čtvrtek v tu dobu, když v oněch krajinách koná se slavné procesí k božímu hrobu. Množství lidu přítomného při církevních obřadech rozmnožilo neštěstí, neboť řítící se chrámy zachvátily tím více obětí. V jediném Caracasu počítáno na 2000 mrtvých, mezi nimiž byla značná část vojáků zasypaných ve svých kasárnách. Při tom zkaženy jsou též veliké zásoby zbraně a jiných válečných jakož i potravních potřeb, tak že takořka okamžikem zbavena jest země z veliké částky obranných prostředků a obyvatelstvo vydáno hladu.

Nejhorší však ze všeho toho byla všeobecná skleslost myslí, jaká se lidu zmocnila následkem ohromného toho neštěstí. Ta ještě rozmnožována jest vzbuzováním náboženského předsudku od nepřátel svobody. Okolnost totiž, že zemětřesení přihodilo se na zelený čtvrtek, v kterýžto den před dvěma lety stalo se ono zbouření, jímžto svržen byl generální kapitán, vykládána jest za patrný trest boží, a lid byl v tom ohledu až příliš lehkověrný. Stal se tím obrat v jeho smýšlení, který tím nebezpečnější byl pro stav veřejných záležitostí, čím více obětavosti vymáhala doba. K tomu přistoupil nedostatek peněz, neboť vydržování vojska a náklady na nové zřízení zemské byly úplně pohltily státní důchody, a papíry, k jichž vydání byla vláda přinucena, počaly valně klesati. V takové nouzi sáhla vláda ku prostředku, ja-

kého se často chápají republiky v nebezpečných dobách, i vložila do rukou Mirandových moc diktatorskou.

Miranda vyvíjel podivuhodnou činnost u zřizování a ozbrojování vojska, a stejným časem přišla ze severní Ameriky vítaná pomoc na potravě. Zatím však Monteverde, kořistě z nastalých zmatků, rychle postupoval ku předu a porazil Xalona, jehož kreolská jízda ke Španělům přešla. Vůbec zmáhalo se nyní u vojště přebíhání ke Španělům co následek dílem všeobecného ochabení duchů, dílem vítězného jich postupování. Také obyvatelstvo krajín, kudy Monteverde táhl, přidávalo se k němu, a Miranda přinucen jest před ním couvati. Jedno neštěstí sledovalo druhé. Tak opanovali Španělové zradou pomořské město Puerto Cabello, v Caracasu pak samém hrozilo vypuknutí zbouření tamějších Španělů, a k tomu neustávající otřesy země udržovaly napořád lid ve strachu. Branné síly, které měl Miranda pohromadě, byly nedostatečné k odolání mnohem silnějším nepříteli, a nad to bylo vojsko republiky jenom špatně ozbrojeno, a počet jeho každým dnem se tenčil odbíháním k nepříteli. Monteverde blížil se ku Caracasu, a bylo se obávati hrozných výjevů, kdyby se měl hlavního města zmocniti útokem.

Při takovém stavu věcí odhodlal se Miranda ku kapitulaci, doufaje tím zemi uspořiti hrůzy další neprospěšné války. Výminky, které Monteverde povstalcům povolil, byly následující: 1) Zavedena má býti ústava, jakou přijali kortesové pro Španělsko. 2) Slíbena odpuštění všeho minulého. 3) Soukromé jmění prohlášeno za nedotknutelné. 4) Všem, kteří by se chtěli vystěhovati ze země, povolen svobodný odchod. Pod touto smlouvou postoupil Miranda Španělům Caracasu, a vojsko jeho složilo zbraň. Stejným časem i posádky španělské, které se byly udržely v přímořských městech, odevšad vítězně postupovaly do vnitř země, tak že v krátkce celá Venezuela opět jest podrobena.

Monteverde měl v rukou svých moc i prostředky k navrácení zemi pokoje, jehož tak velice byla potřebna a po němž lid vroucně toužil, vytrpěv za posledních dvou let tolik svízeli. Ale španělský vůdce znal jenom pomstu a v divoké vášnivosti své zrušil všechny články kapitulace. Na tisíc vlastenců zatčeno jest, mezi nimi sám Miranda, a mořeno v žalářích, potom pak posláno do Španěl, kdežto Miranda roku 1816 zemřel u vězení. Španělové dovolovali si neslýchaných ukrutností ku přemoženým, ukládali jim nesnesitelné kontribuce a trýznili je všemožně. I sami vojáci někdejší republikánské armády, kteří byli přešli ke Španělům, musili zakoušeti nejhoršího nakládání, což mělo za následek, že znova odbíhali od svých praporů,



uvnitř země se ukrývajíce. Lid, který se byl Španělům podrobil v naději, že tím bude pokoj navrácen, viděl se bolestně zklamána, když na místě předešlých věcí nastoupily mnohem horší. Nespokojenost stala se všeobecnou, a když brzo na to nové zemětřesení množilo hrůzy, tu i předešní lehkověrníci přišli ku poznání, kterak se před tím dali podvésti, považující je za trest boží. Mezi tím povýšen jest Monteverde za generálního kapitána ve Venezuele.

Jitření, jaké při takovém stavu věcí každodenně více se zmáhalo, přimělo uprchlé vlastence k tomu, aby učinili nový pokus o vypuzení Španělů. Byliť se někdejší bojovníci pro svobodu na různé strany rozprchli, nyní pak shromažďovali se v značném počtu na blízkém anglickém ostrově Trinidadu, majíce v úmyslu učiniti odtud vpád do Venezuely. Okolnosti byly příznivy tomu podniknutí, jež vláda ostrova všemožně podporovala. Přímořská krajina Kumana nad mnohé jiné trpěla libovůlí a ukrutnictvím svého španělského vladaře Quazoly, pročež obyvatelstvo její ochotné bylo k uchopení se zbraně, jakmile by se ukázala jenom nějaká čaka dobrého prospěchu. Toho použil mladý Marino, vůdce uprchlíků na Trinidadě se sbírajících, a přelavil se na pevninu se svým sborem. Obyvatelé kumanští radostně uvítali jej co osvoboditele svého a houfně se k němu přidávali. Quazola jest od povstalců poražen a zajat, a v brzce byla celá krajina Španělů prázdná. Tu sám Monteverde vypravil se proti Marinovi v dubnu 1813, utrpěl však od něho tak úplnou porážku, že stěží toliko sám devátý do Caracasu se uchránil.

S druhé strany vtrhl do země Šimon Bolívar, který bojovav pod Mirandou po kapitulaci od tohoto uzavřené byl uprchl do Nové Granady, kde se vyznamenal v boji proti Španělům. Ti jsou ze země vypuzeni a Nová Granada zřízena co samostatná republika. Shledav nyní okolnosti ve Venezuele příznivé k obnovení boje proti Španělům žádal Bolívar na kongresu novogranadském, aby mu svěřeno bylo nějaké vojsko, s nímž táhnouti chtěl proti Monteverdovi. Kongres vyplnil jeho žádost a dal mu 600 mužů.

S tímto malým zástupem překročil Bolívar hranice, očekávaje, že obyvatelstvo venezuelské bude se k němu valně přidávati. Z té příčiny po několika šarvátkách se Španěly rozdělil svou moc, aby u větší rozsáhlosti mohl zřizovati povstání. Kde on sám osobně přítomen byl, dařilo se dobře. Ale plukovník Briceno, poslaný od něho do Varinasu, aby tam lid do zbraně svolával, na hlavu jest od Španělů poražen a se sedmi důstojníky svými zajat. Ti všichni jsou na smrt odsouzeni od vladaře varinaského, který krom toho zastřeliti dal

přednější z obyvatelů téhož města, jež měl v podezření tajného spolku s Bolivarem. Ukrutností takovou byl tento na nejvýše popuzen, tak že stejnou měrou slíbil Španělům odplácti a žádného zajatého nezivit. Od té doby prohlášena jest válka na život a na smrt.

Vojsko Bolivarovo každým dnem více rostlo, čím dále do země postupoval, a všechna oddělení Španělů, s nimiž se povstalci potkávali, jsou od nich porážena. Bylo to v tu dobu, když Monteverde vrátil se do Caracasu od své porážky, kterou byl utrpěl proti Marinovi; a jakkoli byla ztráta jeho znamenitá, nicméně jal se generální kapitán vyvinovati tak ráznou činnost, že v krátkce opět shromáždil okolo sebe dostatečnou sílu vojska, s kterou se obrátil proti Bolivarovi. Tu přišlo k hlavní bitvě mezi oběma stranami, jejíž osud rozhodla zrada jízdy Monteverdovy, která podobným způsobem přešla k Bolivarovi, jako byla druhdy od povstalců k němu samému přeběhla, dopomohši mu k vítězství nad Xatonem. Poráženy Monteverde ustoupil se zbytky vojska svého do Puerta Cabella, co zatím Bolivar přímo na Caracas táhl.

Ve městě tom utvořila se zatím z duchovenstva a úředníků i důstojníků španělských junta, která se s Bolivarem jala vyjednávat o kapitulaci. Bolivar povolil slušné podmínky, načež město se vzdalo. Tyto podmínky, jakkoli nepotvrzené od Monteverda, který nechtěl zadati důstojnosti své vyjednáváním s odbojníky, jsou nicméně od Bolivara svědomitě zachovány. Dne 4. srpna 1813 měl Bolivar slavný vjezd do Caracasu při nesmírném jásotu veškerého obyvatelstva, od něhož poctěn jmenem *libertador* (osvoboditel). Vězení, v nichž po celý rok byli úpěli četní vlastencové, zotvírána jsou a svoji svojím navrácení. Plesání bylo všeobecné, ale při tom všem neublíženo žádnému Španělovi. Tak opět skoro celá země nalezala se v rukou vlastenců, a Španělové obmezeni jsou na pevnost Puerto Cabello a některá jiná pobřežní místa.

V tu dobu přišla Monteverdovi ze Španěl posila 1200 mužů, se kterou on znova odvážil se držeti pole proti republikánům. Výsledek toho byla však nová porážka s velikou ztrátou Španělů, při čemž sám Monteverde těžce jest poraněn. Přes to všechno nedala se španělská hrdost nakloniti k žádnému vyjednávání o výměnu zajatých, k jakému se podával Bolivar, ano naopak popuzení svým neštěstím jali se Španělové pomstu svou vylévat netoliko na vlastencích, kteří jim do rukou padli, nýbrž i na samých vyslancích Bolivarových bez ohledu na to, že mnohem větší počet jejich krajanů se nacházel v zajetí nepřátelském. Mnohé osoby z nejváženějších rodin venezuelských

padly tu oběti slepé vášni, což mělo za následek podobnou odplatu se strany Bolivarovy. Zatím jest Puerto Cabello úžeji sevřeno od republikánů, jimž i město do rukou padlo, tak že Španělé již jenom v pevné tvrzi se drželi, kterou však bránili s takovou statečností, že marné bylo proti nim všecko namáhání dobývajících.

Také v Koře drželi se královští ještě, a když jim přišla pomoc z Portorika, postoupili dále do země a zvítězili nad jedním oddělením republikánů. Ale Bolivar, sebrav bez meškání všecku sílu svou, táhl proti nim a na hlavu je porazil v třídenní bitvě u Araune.

Po celý ten čas provozoval Bolivar vrchní moc v zemi, které on sám ovšem jen s mírností užíval, což však nemohlo se říci v stejné míře též o jeho důstojnících, tak že s mnohých stran povstávaly stížnosti a brzo veřejné mínění ozývati se počalo proti libovolnosti vojenské vlády. Tu svolal Bolivar ke dni 2. ledna 1814 do Caracasu všobecné shromáždění notablů, jemuž složiv účet z posavadního počínání svého nejvyšší moc v jeho ruce odevzdal. Ta však navrácena jest mu od shromáždění na čas trvající války, ale zároveň uznána nad zemí svrchovanost kongresu novogranadského, který po utvrzení samostatnosti udělití měl Venezuele přiměřené konstituční zřízení.

Španělští vůdcové, vidouce nedostatečnost vlastních sil k podrobení Venezuely, sáhly nyní k zoufalému prostředku, aby věci své dali příznivý obrat. Prohlásili totiž svobodu otroků, kteréž začali shromažďovati pod své prapory. Tím způsobem, an počet otroků v zemi obnášel k 70.000, sebralo se černochoů i jiné zběře veliké množství, které zaopatřeno jest od Španělů zbraní a rozděleno ve více sborů pod zkušenými důstojníky. Tyto divoké roty zaplavily celou zem, a ukrutnosti, páchané od nich na ubohém obyvatelstvu, byly přímo nelidské a převyšovaly vše, co posud slýcháno bylo o podobných výstupcích. Na odplatu za to dal Bolivar 800 zajatých Španělů zastřelit, což mělo za následek podobný osud republikánských zajatých u Španělů. Vůbec vedena jest válka s obou stran s takovým barbarstvím, od něhož všecken cit lidský se odvrací.

Bolivar vytáhl do pole proti divokým rotám ozbrojených otroků, a pravidelné jeho vojsko poráželo je na potkání, při čemž ovšem také samo trpělo nemalé ztráty. Ale nedostatek jízdy překážel Bolivarovi v rázném pronásledování poražených, kteří vždy opět se sbírali, nemohouce býti načisto rozptýleni. Tu přivedl Cagigal, nástupce Monteverdův v generálním kapitánství, nové vojsko do Venezuely, spojil v jedno všecky tyto roty a s tou mocí svedl dne 28. května

1814 bitvu s republikány. V té jest sice poražen, ale od té chvíle nastal obrat ve válečném štěstí. Bolivar při stíhání Španělů neopatrně rozdělil vojsko své, a jednotlivá tato oddělení jedno po druhém poražena jsou od nepřítele, který pohnáhlou rozptýlenou zástupy své v jedno sraziv udeřil na ně s velikou převahou počtu. V zádech pak Bolivarových sbíraly se nové nepravidelné rotty, které mu zastoupily zpáteční cestu do Caracasu. Zde zatím byla vzrostla nespokojenost s vojenskou vládou Bolivarovou, a stoupenci Španělů kuli tajné pikle. Tak poznovu jsou ve zmatek uvedeny záležitosti republikánů, kteří nyní valně začali se stěhovati z hlavního města před pomstou Španělů, majících k němu otevřenou cestu. Bolivar, upustiv od dalšího obléhání Puerta Cabella, sebral nyní všecky zbytky vojska svého, zanechal Caracas jeho osudu a ustupoval do Cumany. Španělové bez odporu vešli v červenci do Caracasu, a také město Valencia přinuceno vzdáti se jim, při kteréž příležitosti poskvřnili Španělové čest svou, nesplnivše výminky kapitulace a větší část posádky republikánské pobívěše.

Bolivara očekávalo ještě další neštěstí, neboť na zpátečním tažení dohoněn jest u Araguity od Španělů a poražen. Zoufaje na ten čas o spásu vlasti vsedl s několika důstojníky svými na koráb a přepravil se do Cartageny. Poslední zbytek republikánského vojska bránil se pak ještě nějaký čas udatně v Maturině pod Rivasem a Bermudesem, nemohl však odolati přemoci Španělů. Rivas jest od těchto zajat a zastřelen, hlava pak jeho v Caracasu na odiv vystavena. Bermudesovi podařilo se s ostatkem republikánů zachrániti se na ostrov Margaritu, kdežto se udržel až do příští Morillova.

Tento, vyslán s novým španělským vojskem do jižní Ameriky ku podrobení odpadlých osad, netoliko v prosinci 1815 dobyl Cartageny, nýbrž roku následujícího i celou Novou Granadu zase vládě španělské podmanil. Že však Morillo neměl dosti vojska, aby rozsáhlé podrobené kraje vydatně obsadil, nemohl tomu zabrániti, aby zbytky rozptýlených vojsk republikánských nesbíraly se na příhodných místech v četné houfy guerillů, které počaly Španěly velmi citelně znepokojovati. V té době přistál ku pomoci také Bolivar s novým vojskem, které byl na ostrově Hayti shromáždil a vystrojil. Tím jsou povstalci venezuelští značně posilněni, nad to jal se Bolivar po vojensku zřizovati otroky, jimž připověděl svobodu. Zbraně zaopatřovali mu s dostatek angličtí podloudníci, a tak v krátké době stála opět v poli značná vojenská moc republikánů.

Proti té vyslal Morillo generala Moralesa, který však 20. září 1816 u Barcellony v krvavé bitvě jest od republikánů poražen, při čemž i všecka zavazadla svá ztratil. Hned na to zmocnili se povstalci Angostury, největšího města na pobřeží Orinoka. Tím získali republikáni té veliké výhody, že měli v rukou svých plavbu po mocné této řece, jíž mohli spojení udržovati jednak s mořem, z které strany hlavně zásobovali se potřebami svými, jednak s vnitřními krajinami, jež Orinoko celou délkou protéká. Poražený Morales utíkal se zbytkem vojska svého do Nové Granady, ale vítězni republikáni honili jej, překročili hranice a táhli Španělům v zápětí přímo na Bogotu. Morillo vytrhl do pole Moralesovi na pomoc, a v rovinách Bogotských svedl bitvu s republikány, v které tito vítězi zůstali. Následek toho byl, že většina poraženého vojska španělského k nim se přidala, načež Morillo utekl do Cartageny a tam se zavřel.

Válka trvala ještě plná dvě léta, vedena jsouc se štěstím střídavým. Ve Venezuele však dobývali republikáni vždy větších úspěchů a 15. února 1819 zasedl v Angostuře generální kongres, který v čelo nejvyšší správy postavil Bolivara s titulem vrchního ředitele. Po rozhodném vítězství Bolivarově nad Španěly dne 7. srpna u Bojary prohlásil kongres dne 17. prosince 1819 spojení Nové Granady a Venezuely v jednu republiku pod jmenem Kolumbie, ježto se měla skládati z tří částí, které byly Venezuela, Quito a Cundinamarca s hlavními městy Caracasem, Quitem a Bogotou. Kromě toho ustanoveno bylo založení ústředního hlavního města celého spolku, které ke cti osvoboditele vlasti nazváno býti mělo Bolivar.

Morillo, nechán bez pomoci ze Španěl, kde v tu dobu byla vypukla revoluce, kterou Ferdinand VII. přinucen byl přijmouti ústavu od r. 1812, neviděl jiné spásy nežli u vyjednávání s republikány. Sliboval, že co nejdříve přijdou ze Španěl komisaři ku přátelskému vyjednání sporu kolonií s mateřskou zemí, načež 25. listopadu 1820 uzavřeno jest příměří mezi oběma stranami. V Santa Martě objali se Bolivar a Morillo před očima svých vojsk, nocovali spolu na znamení přátelství v jednom pokoji a slíbili sobě, kdyby nepřišlo ku konečnému uzavření míru, že další válku povedou po lidsku a šetrně chtějí životů zajatých. Brzy na to jest Morillo do Španěl odvolán, a v průvodu jeho se tam odebrali také dva vyslancové kolumbičtí k vyjednávání se španělskou vládou. Ale kortesové nyní v Madridě shromáždění tak málo naklonění byli k vyplnění žádosti Amerikánů, jako někdejší kortesové Kadizští, a vyjednávání nemělo žádného výsledku.

Na začátku května 1821 obnovena jest tedy válka. Na Morillovo místo poslán do Ameriky la Torre, který však již 24. června na hlavu poražen jest u Caraboba od republikánských vůdců Bolivara a Paeza, následkem čehož dostaly se republikánům do rukou Caracas, Cumana, Cartagena a jiných více důležitých míst. Španělům zůstalo jediné Maracaibo a Puerto Cabillo, kdežto se nástupce la Torrův Morales statečně bránil. Avšak roku 1824 i obě tato poslední stanoviště Španělů dobyta jsou od republikánských vojsk a tak země všech zevnitřních nepřátel svobody své prázdná učiněna. Téhož roku jmenován jest Bolivar presidentem republiky Kolumbie, kterýžto úřad nastoupil 1. října s ubezpečením, že hotov jest složití nejvyšší moc v ruce sněmu, jakmile uzavřen bude mír.

Co po konečném utvrzení samostatnosti v Kolumbii se dalo, jest hnusná řada vnitřních rozbrojů a občanských válek, neboť republikáni po vypuzení Španělů neopomenuli obnoviti staré své rŕznice a obrátiti zbraně své sami proti sobě. Zvláštní nevŕdčnŕstí krajanů svŕch musil zakusiti Bolivar. Tento vŕtečný vůdce a státník totiž, zavolán jsa na pomoc od Peruanů, též konečně proti Španělům povstalých, pomohl i této zemi k svobodě. Ale té nepřítomnosti jeho použili někteří ctižádostiví vůdcové kolumbičtí ke spŕsobení rozličných nepořádků, které však napraveny jsou zase od Bolivara, když tento v listopadu 1826 opět do vlasti své se navrátil. V Bogotě i v Caracasu uvítán jest od lidu s hlučným jásotem; když však přece pikle proti němu nepřestaly a také v kongresu osobní jeho nepřátelé hlasů svŕch proti němu pozdvihovati začali, zadal v ŕnoru r. 1827 poděkování své z presidentství.

Tím však znova obdržela převahu jeho strana, neboť ztráta tak vŕtečného muže byla nenahraditelná, což uznávali také odpŕrcové jeho, a kongres nepřijal poděkování se Bolivarovo. Naopak nové národní shromáždění, které rok na to jest svoláno, proměnilo dosavadní ŕstavu republiky a udělilo Bolivarovi moc neobmezenou. Proti ustanovení tomu vypuklo zbouření odporné strany, při kterém s počátku Bolivar v nebezpečnství života se nalezal, ale konečně povstání udusil a strŕjce jeho přísně potrestal. Když však nicméně opakovaly se pokusy o zbavení ho nejvyšší moci, Bolivar nanejvŕše rozmrzen složil se sebe presidentství dne 27. dubna 1830, maje ŕmysl opustiti nevŕdčnou vlast svou a odebrati se do Evropy, kdežto v pokoji trávití mŕnil poslední dni svého života. Ale dnů těch bylo již na mále, a Bolivar zemřel ještě téhož roku na jednom statku svém.

Smrtí Bolívarovou nevrátila se svornost, nezřízená tížádnost jednotlivých vůdců stran nepřestávala a působovala neustálé roztržky. Konečný toho následek bylo rozpadnutí se spolku Kolumbičkého, z něhož utvořily se tři samostatné republiky: Venezuela, Nová Granada a Ecuador. Ani tím však nebyl konec učiněn zmatkům: v každém jednotlivém tomto státu až do našich dob následuje převrat za převratem, a často i jedna republika obrací se zbraň svou proti druhé. Ze spolku kolumbičkého, kdyby se byl udržel, mohl se svým časem vyvinouti mocný a bohatý stát; nyní však roztrženost těchto zemí a ustavičné občanské války uvádějí na mizinu obyvatelstvo a překážejí veškerému pokroku.

První prezident nové republiky Venezuely byl Jose Antonio Paez, jehož činnosti a obezřetnosti dlužno hlavně přiznati, že ustavení mladé republiky provedlo se bez oněch nešťastných krisí, které udály se v nové Granadě a Ecuadoru po rozpadnutí se unie kolumbičké. Po Paezovi byl od roku 1835 prezidentem Vargas, po kterém roku 1839 opět Paez následoval. Za президенství nástupce jeho Karla Soubletta byla 20. dubna 1843 provedena reforma ústavy; smlouvou pak Madridskou dne 30. března 1845 byla neodvislost republiky Venezuely od Španělska uznána. Mimo krátkou občanskou válku roku 1835 požívala republika vnitřního pokoje, až r. 1846 vypukla plemenná válka mezi obyvatelstvem bílým a barevným, kterou však Paez, nadán jsa moci diktatorskou, potlačil. Dne 20. ledna 1847 stal se prezidentem Tadeo Monagas, který velmi libovolně si počínal, a když se objevilo, že většina kongresu zamýšlí hlasovati proti němu, shromáždění to moci vojenskou rozebral, jakož i Paeza prohlásivšího proti němu pronunciamiento zatknouti dal a roku 1850 k vystěhování ze země přinutil. Dne 20. ledna 1851 stal se prezidentem Gregorio Monagas, bratr odstouplého presidenta. Avšak již v květnu vypukla revoluce proti tak zvané dynastii Monagasů, dne 7. června prohlásila se Cumana za neodvislou od Venezuely a vyslovila se pro vládu federativní, k čemuž přistoupily i Coro, Marakaibo a Margareta. Energickým opatřením Monagasovým podařilo se však povstání to potlačit. Podobně nové povstání v červenci 1854, zosnované ve prospěch vypuzeného Paeza, bylo brzy potlačeno, jelikož Paez sám nechtěl se do země navrátiti.

Roku 1855 stal se prezidentem zase Tadeo Monagas, který republiků do velikých dluhů uvedl strojením se proti Nové Granadě, jenž na obnovení bývalé unie Kolumbičké pomýšlela; avšak později sám Monagas k tomu plánu se klonil, vyhrazovav si při tom rozší-

ření své moci. Na počátku března 1858 spůsobil general Juliano Castro ve Valencii povstání, kteréž brzy přes Puerto Cabello, Cumanu a Barquirimeto se rozšířilo. Když 12. března ohrožoval Castro Caracas, odstoupil Monagas od presidentství, načež Castro vešel do Caracasu prozatímní vládu tam zřídil, v jejíž čelo sám se postavil. Ke dni 5. července 1858 svolán byl národní kongres do Valencie k vypracování nové ústavy, která 31. prosince byla přijata a 29. ledna 1859 prohlášena; že však směřovala k scentralisování moci výkonné, vzbudila nespokojenost dosti četných přívrženců soustavy federativní. Skutečně vypukly zase brzy nepokoje, jichžto následkem v srpnu 1859 Castro svržen jest s presidentství, na kteréž po přijetí nové ústavy byl zvolen, a Gual za prozatímního presidenta ustanoven.

V dubnu 1860 stal se řádným presidentem Tovar, ale již v srpnu téhož roku spůsobili federalisté nové nepokoje, a když Tovar od své vlastní strany byl opuštěn, obracely se zraky všech na Paeza, který v březnu 1861 do země se navrátil a vrchním velitelem všeho vojska jmenován jest. Tovar složil 6. května svůj úřad, načež Gual, dosavadní místopresident, jeho místo zaujal. Když však jeho ministerstvo všelijaké násilné skutky páchalo a občanská válka stále trvala, prohlásil plukovník Echezuria 28. srpna 1861 diktaturu generála Paeze, který 7. září do Caracasu přibyl a vlády se ujal. Federalisté však trvali v odporu i proti nové vládě, následkem čehož válka občanská zuřila dále. Paez sám držel se v Caracasu jen pomocí skutků násilných, kdežto ostatní provincie, zejména Barquisimeto a Carabobo, v rukou povstalců se nalezaly.

Konečně stala se 23. března 1863 v Cochi u Caracasu smírná smlouva mezi federalisty a stranou vládní, dle které měli z každé provincie čtyři poslanci (z každé strany dva) povolání býti k volbě nového presidenta. Následkem toho odstoupil Paez, a 17. června 1863 zvolili poslanci ve Viktorii shromáždění za prozatímního presidenta generála Falcona, náčelníka strany federalistické, který 24. července do Caracasu přibyl, a k zřízení zákonné vlády ústavodárné shromáždění ke dni 10. prosince svolal. Toto vypracovalo novou federativní ústavu, která přijata jest 22. dubna 1864, načež kongres 11. března 1865 zvolil téměř jednohlasně Falcona za presidenta. Ale i za něho, jako před tím, nepořádky a nepokoje vnitřní dále trvaly, až v dubnu 1868 nová revoluce vypukla, následkem čehož Falcon z Caracasu utekl. Po mnohých krvavých bojích povstalců s vojskem vládním zmocnil se v červenci Caracasu povstalecký general



J. R. Monagas, jenž prozatímní vládu zřídil. Když pak tato poneáhlu byla téměř všude uznána a pokoj zjedнан, zvolen jest v říjnu Monagas za presidenta, který však již 18. listopadu téhož roku zemřel.

Po jeho smrti zvolen jest za prozatímního presidenta Pulgar. Ale proti tomu povstal v dubnu 1870 Guzman Blanco, který jej svrhl, načež sám vedl prozatímní vládu, až 20. února 1873 za presidenta jest zvolen, a 27. května 1874 prohlásil novou ústavu. Jeho nástupcem stal se 21. února 1877 Alcantara.

### Spojené obce Kolumbické.

Republika tato, před tím Nová Granada nazývána, obsahuje následujících devět států: Magdalena, Bolivar, Panama, Cauca, Antioquia, Tolima, Santander, Boyaca a Cundinamarca se spolkovým okresem Santa Fede Bogota. Území její táhne se od úžiny Panamské podél atlantského pomorí až k poloostrovu Goajire; podél pobřeží tichomořského na jih až k 2°50' j. š. a od obou těchto míst až ku břehům veliké řeky Orinoka, jenž tvoří hranici naproti Venezuele, pak až k řece Amazonské, kteráž dělí Kolumbii od císařství Brasilského. Plocha republiky obnáší asi 1,331.300 □ km.

Všeobecný topografický útvar země jest výsledek trojího velikého pásma horského, v jakéž dělí se Kordilera Andeská při vstupu svém na území republiky, kterou prostupuje v celé délce její od jihu k severu. Mezi těmito třemi horskými pásmi leží trojí široké horké a hluboké údolí, protékané řekami Atrato, Cauca a Magdalena, kteréžto všechny jsou pro parníky splavné. Tento útvar topografický s horami až k výšce věčného sněhu dosahujícími poskytuje zemi veškerá podnebí, od polární zimy na horských temenech až k vedru senegalskému v údolích, mezi nimiž leží mírná podnebí středního pásma na vysokých planinách a úbočích hor.

Za příčinou okřídlení Panamského jí náležejícího musí se Kolumbie státi budoucně zemí veledůležitou, i kdyby v dobývání plodin pro velikou rozsáhlost svou jen skrovné pokroky činila. Z těch až dosavad vyvážejí se hlavně jen tabák, káva, surové kůže a drahokamy, k čemuž ještě přistupují slaměné klobouky. Přes okřídlení Panamské vede z Colonu do Panamy železnice, při své krátkosti (77¼ km.) nejdůležitější a skoro jediná v celém státu.

Pro světový obchod jest tato krátká dráha převelice důležitá, nebot zkracuje cestu z Nového Yorku do Hongkongu o 8000 km., obnášejíc nyní místo 27.358 km. sotva 16.310 km. Cestovatel jedoucí z Colonu čili Aspinwallu, jak toto místo ještě jinak se nazývá, octne se brzy uprostřed přírody tropické krásy,

již nepřekonává v tom ohledu žádná jiná krajina na světě. Palmy, kakaovníky a chlebovníky rozkládají po obou stranách své větve, a ve vlhké půdě bují v nádherných barvách hojně rostliny vodní. Se všech stran zaznívá zpěv skvostně opeřených ptáků, mezi něž se mísí protivný vrsek opic v divokých skocích si libujících a skřekot papoušků, nevyučенých v této pustině ještě civilisovaným nadávkám. V žluté řece vyhřívají se na slunci ohromní aligatorové, čekající na nešťastnou kořist. Zde onde viděti také již známky civilisace, domy, sady, telegrafy. Krátká tato železnice s potřebným svým příslušenstvím stála k 25 milionům zlatých a byla roku 1875 otevřena. Nachází se v rukou společnosti americké, která s nákladem milionů utvořila ležící na atlantském pomoci Colon čili Aspinwall s veškerým jeho přístavním zařízením. Toto místo, ležící na bařinatém ostrově, úzkým ramenem moře od pevniny odděleném, jest pouze špinavá vesnice černochů s několika americkými domy pro cizince. Aby se proměnilo v město, když by zamýšlený mezoceanský průplav k místu přiveden byl, k tomu bude potřeba nesmírného nákladu na zlepšení půdy a zařízení zdravotní. Na ten čas jest jedinou jeho okrasou pěkná bronzová socha Kolumba, jenž předvádí světu Ameriku v podobě mladé, bojácné Indiánky. Socha ta, nemající žádného podstavce a ohražená dřevěným plotem, jest dílo jistého Turinského umělce a byla roku 1866 císařem Napoleonem III. darována městu. Panama sama, ležící na Tichém oceánu, jest město starošpanělské se čtvrtí černochů a rozsáhlými zříceninami, jež bujně podněbí pokrylo hustým zelenem popínavých rostlin, místo špinavé, neunesitelně horké barevnými lidmi přeplněné. Přístavu s jeho zelenými skalnatými ostrovy se brzy nasýtime, a pak toužíme odtud dále.

Smlouva mezi Kolumbií a Spojenými obcemi severoamerickými uzavřena dává těmto právo, vyhledati nejlepší čáru, kudy by se vésti mohl průplav skrz úžinu Darienskou, jak se též nazývá okřídli Panamské. Stavba průplavu toho dávno jest zamýšlena, a před málo lety podnikl Selfridge uloženu mu od vlády severoamerické výzpytnou cestu do oněch krajín. Selfridge vzal směr svůj přímo k úžlabině řeky Atrato, známé pod jménem cesty Tuyské a Napipiské. Pět měsíců stačilo ku prozkoumání této cesty, mající délku 200 km. Nerovnost půdy a odlehlost hladin, obnášející 122 m., činila tuto cestu nespásobilou k účelu zamýšlenému, pročež vyhledal Selfridge jinou, která vycházejíc od ústí Atratu v zálivu Darienském vystupuje podél řeky této do výše 240 m. až k ústím řeky Napipi a úžlabinou téhož jména ke Cupickému chobotu v Tichém oceánu. Atrato jest v tomto celém běhu svém pro největší lodi splavným, neboť nejmenší hloubka jeho jest 10 m. Od něho až k Tichému oceánu zbývá 50 km., z nichž 37 leží v rovině, jež největší vyvýšenost obnáší asi 30 m., neposkytující nižších obtíží až k pahorkům Tichý ocean lemujícím. Tam musil by se učiniti 13 km. dlouhý průkop skrz vrchy 180 m. vysoké a kolmo k moři spadající. V návrhu od Selfridgea vypracovaném páčí se náklad na 180 milionů zlatých s přírůžkou 25% na mimořádná vydání — tedy celkem na 225 milionů. Zatím však rozhodli se ve Washingtoně pro čáru nikaraguánskou.

Poněvadž Kolumbia nemá na Jižním oceánu, vyjma Panamu, žádného značného přístavu, tedy jest Savanilla při ústí řeky Magdaleny do moře Karibského jediným skutečným přístavem pro dovoz a vývoz v celé zemi, neboť Colon a Panama jsou přístavy jen průvozní, majíce za sebou prales. Řeka Magdalena, tekoucí mezi prostřední a východní Kordilerou, jest velikou tepnou země, která prostředkuje všeliký zahraničný obchod pěti vnitřních států, jakož i velikou část obchodu obou, na pravém i levém břehu té řeky ležících států atlantského pomorí.

Vláda kolumbická zamýšlí stavěti železnici od Bogoty, ležící vysoko na řece Magdaleně, až k Handě, kde končí parní plavba po

řece, jakož i vyčistiti ústí řeky Magdaleny, čímž by možná bylo lodím dostati se z moře až do samé Baranquilly, která právě krátkým průplavem, který se staví, přiblížena bude k řece. Město Baranquilla, dle velikosti třetí v celé republice, má nyní 11.000 obyvatelů, výtečné loděnice, a prostředkuje vývoz i dovoz skoro celého státního spolku.

Dle posledního sečtení roku 1870 obnáší počet obyvatelů celé republiky 3 miliony, které se na její území rozdělují takto: 435.000 připadá na krásné a úrodné údolí, jež protékají řeky Cauca a Atrato co vodní silnice pro vnitřní obchod, a které hraničí s Tichým oceanem; 1,300.000 na roviny a úbočí východní Kordilery, jež tvoří státy Cundinamarca, Boyaca a Santander na pravém břehu řeky Magdaleny; 366.000 na báňský stát Antioquia, jenž náleží horskému labyrintu střední Kordilery, leže naproti státu Santanderu na levém břehu oné řeky; 327.000 na státy atlantského přímorí v horkém pásmu, území to ležící rovně nad hladinou mořskou. Orba obou posledně jmenovaných států, tak výborně pro vnitřní i zahraničný obchod položených, činí v poslední době tak veliké pokroky, že plodiny jejich obnášejí dvě třetiny vývozu rolnických plodin celé republiky. Dále připadá 231.000 na střední údolí hořejší Magdaleny, kde řeka tato od Hondy nahoru jest splavná, rovinu to ležící v stejné výšce s řekou, jež tvoří důležitý stát Tolimu, který až do nedávna poskytoval většinu rolnických plodin k vývozu.

Hlavní podmínkou rozkvětu země jest zřízení dostatečných komunikačních prostředků, kteroužto úlohou vláda v posledních letech velmi pilně se zanáší. Jmenovitě čtyři po sobě následující kongresy, 1871—1874, udělily výkonné moci nejrozsáhlejší plnomocenství k stavbě nutně potřebných železnic a silnic. Až dosavad se v státech meziandských dopravuje všeliké zboží na plecech nosičů, z čehož následuje, že věci vážící půl tuny (10 centů), jako parní kotle a jiné větší částky strojů, jsou naprosto nedopravitelné. Jak drahá pak taková doprava jest, posouditi lze z toho, že doprava píana z Hondy na savanu Bogotskou (98 km.) stojí 320 zlatých.

Roku 1864 učiněn začátek se zřizováním telegrafní sítě, a dosavad jest 1600 km. dlelem hotovo dlelem v stavbě. Tím spojeno bude hlavní město s nejdůležitějšími městy severní části republiky, jakož i s přístavem Bonaventurou na Tichém oceanu, kde telegraf připojí se ku podmořskému lánu, které běžeti má podél západního pomorí peruánského a chilenského a v Panamě spojení se s lánem Evropu a Ameriku spojujícím.

Jiná záležitost, na kterou vláda pilný zřetel má, jest veřejné vyučování. Roku 1870 zaváděna jest nová organizace školství dle vzoru německého, a nyní nachází se v celé republice již 1800 škol, navštěvovaných od 52.000 chlapců a 23.000 dívek. Hlavní město Bogota jest sídlem nejvyššího úřadu vyučovacího, každý stát pak má svůj vlastní úřad školní, jemuž po boku stojí národní školní rada.

Dále jest v hlavním městě každého státu škola normální, to jest seminář k vzdělávání učitelů, kteří odtud posíláni jsou jednak na školy obecní, jednak na střední a vyšší. Na obecních školách vyučují se žáci ve čtení, psaní, počítání, v známosti měr a váh, v začátcích mluvnice španělské, ve slohu, v začátcích zdravotvědy, země- i dějepisu domácího a ve zpěvu; na vyšších školách přistupují k tomu algebra, praktická geometrie, kreslení, fysika, chemie, mechanika, všeobecný zeměpis atd. Dále jsou zvláštní školy dívčí, kde jest učebních prostředků o něco méně, ale za to přidány ruční práce a návod k vedení domácnosti; také zařízeny jsou v některých místech opatrovny pro malé dívky. Jmenovitě v státu Cundinamarca pokročilo školství v posledních letech tak velice, že již na 2000 obyvatelů přichází škola. K dovršení soustavy školní schází už jenom zákon o nuceném navštěvování škol, ku kterému však bezpochyby také co nejdříve dojde.



Obydlí v nitru Kolumbie.

Úvěrní ústavy se počínají šffiti a ve vsi bezpečnosti pracovati. Roku 1871 založen v hlavním městě bank cedulový a diskontní, jenž

požívá všeobecné vážnosti. Ve finančním roce 1871 obnášely státní příjmy republiky 9,200.000 zl., vydání pouze 7,245.000 zl., veřejný dluh 48,300.000 zl. Téhož roku obráceno v zahraničním obchodě asi 53 milionů zlatých, prostředkování jeho dalo se 729 plachtovými loďmi a 281 parníky, nesoucími dohromady 288.156 tun. V to není počítán obchod průvozní přes okřídli Panamské, kde není žádných celních úřadů. Hlavní předměty vývozu byly: kávy 7,300.000 kg., indiga 124.000 kg., bavlny 810.000 kg., kaučuku 200.000 kg., hovězích koží 1,300.000 kg., chinové kůry 4,000.000 kg. tabáku 5,700.000 kg.; mimo to zlato a stříbro a slaměné klobouky.

Dějiny. Od roku 1830, když po rozpadnutí se spolku Kolumbického Nová Granada stala se samostatnou republikou, neměla země tato pro neustále stranické spory a revoluce žádného míru ani rozkvětu. Během třiceti let změněno jest vícekrát zřízení země, jmenovitě v letech 1843, 1851 a 1853, zákonem pak z 15. července 1858 stalo se nové rozdělení republiky na 8 (místo dosavadních 36) a r. 1861 na 9 provincií co svrchovaných států pod jmenem nejdříve Spojených obcí Novogranadských, které však brzy proměněno na Spojené obce Kolumbické. Pokus, který se stal roku 1863 o připojení k nim také republiky Ekuadoru, zůstal marným. Od té doby požívá republika stálejšího pokoje, kterýmž patrně prospívá a se zvelebují. Od 1. dubna 1876 vládne v ní co president A. Parra-

### Ekuador.

Jižní soused Kolumbie jest Ekuador, ze severních republik Jižní Ameriky nejmenší. Jmeno má země ta od rovníku, který ji na severu protíná. Veškerá rozloha její plochy obnáší 10.266 □ mil, na které žije 1,300.000 obyvatelů, mezi nimiž jest velmi mnoho dosavad pohanských divokých kmenů indiánských. Republika dělí se na tři departementy, obsahující deset provincií. O plasticce půdy pojednáno bylo již dříve, pročež ji tuto můžeme pominouti. Přestaneme tedy na krátké procházce republikou, na které se nám poskytne příležitost, poznati její nejdůležitější zvláštnosti. Dříve však zmíníme se několika slovy o tichomořském ostrově Galapagu k Ekuadoru náležitěm.

Ostrovy tyto, jež protíná rovník, jsou naskrze sopečné a úplně pusté. Největší z nich jest San Carlos čili Floreana, na němž nacházejí se dvě vysoké kuželovité hory, porostlé sice travou, ale mlhou zahalené. Mimo ně pokrývají ostrov menší vyvýšeniny holých skal s jícovitými otvory; větší část ostrova pak porostlá jest nízkým stromovím čili spíše křovím přihnědlé barvy, mezi nímž vyniká smutný obrovský kaktus (*Cactus peruviana*). Z ostatních ostrovů té tlupy třeba uvést Chabam, Albemarle, Narborough a Chavez (James). Nyní jsou všechny

neobydleny, ukazují však stopy někdejšího vzdělávání půdy: v lesích divoký baviník, v otevřených rovinách zdivočelý tabák, několik krásných fíkovníků, oranže, peruánské slívy a jiné ovoce toho pásma. Ze zvířectva jsou tu stáda divokého skotu, divocí koně a osli, šeredná vysokonohá, hubená prasata, divocí psi a divoké kočky, a v nepřístupných částech něco koz, posléze na některých ostrovech, ale již ne na všech, obrovské pozemní želvy, od nichž ostrovy tyto své jméno mají.

Nejdůležitější přístavy Ekuadoru na pobřeží tichomořském jsou Esmeralda a Guayaquil. Když Pizarro s družinou svou ponejprv na posledně jmenovaném místě přistál, shledal, že obyvatelé neměli žádných loděk, nýbrž po řekách i po moři plavili se na vorech, ale pomocí plachet. Toto plavidlo sestavuje se z velmi lehkých kmenů stromových a osvědčilo se tou měrou, že se ho podnes užívá ku plavbě pobřežní. Vory, po španělsku balsas zvané, zásobují trh Guayaquilský tropickým ovocem, mezi nímž obzvláštní dobrotou vyniká ananas. Guayaquil leží v úrodném údolí řeky Guayasu, jehož nížiny hojností bujného rostlinstva vyrovnají se každé tropické krajině; obzvláště kakao tamější jest po Caracaském nejlepší druh.

Město Guayaquil, mající 13.000 obyvatelů, jest celé z bambusu vystavěno, kterýžto způsob stavby panuje vůbec na této části pobřeží tichomořského, neboť jest nedostatek i plastické země i vody k zhotovování tak zvaných vepřovic čili na povětří sušených cibulí. Tyto skrovné budovy svědčí obyvatelům velmi dobře, neboť jsou tu častá zemětřesení, kterými lehké tyto stavby ani v nejmenším netrpí. V Evropě byli obyvatelé Guayaquilští vychváleni pro svou bílou pleť, kteroužto chválu vším právem zasluhují v ohledu na zeměpisnou polohu svou pod rovníkem; ale za to marně se ohlížíme po světlých vlasech a modrých očích. Jmenovitě tyto poslední jsou tak vzácné, že osoby jimi obdařené jsou předmětem obdivu. Počet žen přerývá počet mužů, ale jenom následkem větší úmrtnosti těchto v době panujících nakažlivých nemocí. Jakkoliv n ženského pohlaví nastupuje dospělost již v třináctém roce, nicméně ženy časněji odkvétají nežli jinde v tropickém pásmu, což přičítá se jejich náchylnosti k tloustnutí, ale také prý zvyku jejich věže užívati příliš mnoho líčidla. Ulice města jsou dlážděny a v noci také osvětleny. Vedle tohoto evropského pohodlí tím podivněji vypadá asiatická architektura církevní, neboť i kostely vystavěny jsou z bambusu a z hlíny a nízké jejich věže opatřeny galeriemi tarasovitě nad sebou ležícími, což jim uděluje po dobnost k pagodám.

Z Guayaquilu jezdí parníky po Guayasu proti vodě 110 km. až k Bodegasu (s 2000 obyv.), odkud musí cesta do Quita vykonána býti koňmo, obnášejíc 260 km. a trvajíc 8—9 dní. Jedeme okolo Cimboraša vznešeně krásnými krajinami a rozkošnými údolními, z nichž obzvláště Čimbonské jest vyhlášené. Tam již nahrazena jest cukrová třtina pšenicí, kakao ječmenem a háje oranžové jetelem. Čistě obilné domky trpytí se skrz zeleno, přicházejíce však blíže nacházíme přece jen smutná doupatá, a nelze dostati tam ani doušku mléka ani sousta chleba. Podobnou výstavnost má i Guaranda (s 2000 obyv.), položená 2664 nad mořem, střed obchodu s chinovou kůrou, která však tam brzy náležití bude k věcem bývalým.

Kůra z drahocenné *Cinchonia calisaya* není více k dostání, a jenom *Cinchonia succirubra* se ještě olupuje. Jest to statný strom, povznášející korunu svou vysoko, nikdy však přes 20 m., se širokým, vejčitým, tmavozeleným lesklým listím a bílým aromaticky vonícím květem. Kmen mající v objemu 160 m. dává červené kůry, pokud jest čerstvá, 750 kg., kterážto váha při kůře usušené padá až na 400 kg. Nejvíce kůry dávají kořeny, ale 50 kg. kůry dávají pouze 1½—2 kg. alkaloidů.

Jakousi protivu ku Guayaquilu, přístavu na horkém pomorí, činí hlavní město nejižnější provincie ekuadorské Cuenca, ležící již 2600 m. nad mořem.

Domy jsou tu stavěny z vepřovic a natřeny sádrrou, ale obyčejně nemají žádných komínů, než jenom otvory pro dým. Domáci pohodlí jest velmi skrovné, postel mají jenom lidé bohatší, neboť všickni ostatní leží na zemi, zaobalení ve své pláště, se sedlem pod hlavou. Město má alamedu, táhnoucí se podél řeky Panty, ale té scházejí stromy a stín. Dva kamenné mosty vedou do Ejida čili města indiánského, s kterým dohromady má město 20.000 obyvatelů. Většina jich jsou mesticové, neboť potomci Španělů čisté krve jsou již velmi vzácní, tvoříce jakýsi druh šlechty a vyznačující se, obzvláště ženy, tělesnou krásou a svěží pleť. Cuenca žije skoro docela pro sebe, a málo kdy zabloudí některý její obyvatel až do Quita nebo Guayaquilu; cestuje-li však někdo až do Evropy anebo pošle-li tam syna svého na vychování, to již vysoko přesahuje chápavost dobrých těch lidí. V čas postu přísně předepsán jest pro každého bez rozdílu cyklus kázaní, rozjímání, modliteb, postů a bičování až do krve; ale při vši té askesí panuje nevázanost mravů. Všeobecně kouří dámy papírové cigarety, na cestách nosí hedbávné škrabošky k ochraně pleti. Poněvadž v Ekuadoru veškeré cestování děje se koňmo, tož i dámy vesměs umějí jezdit, sedíce lehko a slušně na koni.

Quito, hlavní město republiky, jest jedno z nejvýše položených měst na zemi, a tamější povětří jest tak chladné, že lidé o večerních návštěvách svých neodkládají v salonech pláště. Že Puna čili vysoká planina mezi krajními hřbety kordilerskými vydává málo více nežli kukuřici a zemčata, rozumí se samo sebou. A přece třeba Quito záviděti ovocní jeho trh. Poněvadž s této planiny vedou četné dobré cesty dolů až do horkého pásma, nacházíme tu nejenom nejšťavnatější jahody a maliny, nýbrž i oranže, banany, ananasy a jiné přechutné věci. Témě Pičinci (Pichincha) poskytuje k tomu sníh, jehož pomocí připravuje se rozkošné mražené.

Quito stavěno jest podle šňůry do čtverhranů a může se pyšnití svými kostely ve slohu renaissančním. méně svým dlážděním. Salony s evropským nábytkem nacházíme všude v zámožných domech, ale velmi nepříjemný dojem činí úplný nedostatek skla v oknech, jakož i veliká chatrnost stavby. Hlavní náměstí s vodotrysky jest večerním shromáždístem elegantního světa. Počet obyvatelů obnáší 80.000, skládající se předešl z tak zvaných bílých kreolů, mezi nimiž však najde se jich sotva pát tisíc čistě modré (španělské) krve, pak asi z 10.000 domorodců čisté, nesmíšené krve, kdežto nejčetnější ostatek jsou mesticové čili čolové (chollos). Nejpodnikavější mezi bělochy jsou Novogranadané, Quitanům nedostává se činnosti. Remesla nacházejí se v rukou Poloindiánů, kteří jsou nad míru nespolehliví. Ženské pohlaví má i zde nápadnou převahu počtu, ale nikde jinde není vidět tak málo šeredných ženských obličejů. Však také právě krasavice jsou vzácností mezi dámami Quitskými, nýbrž všechny mohou se nazývatí jenom hezkými. Líbeznost, důstojnost, úplná vláda nad sebou, nenucené ušlechtilé chování, též vybraný způsob společenské mluvy učinily by je všudy okrasou společnosti, kdyby nebyly tak velice zanedbány u vychování a úplně nevzdělány. Vycházejíce z domu zaobalují si



Výjev na trhu v Quitě.

mantilami anebo jen obyčejnými šátky hlavu a tvář tak úplně, že viděti jenom jedno oko. Sátek ani doma neodkládají, ne snad k vůli teplu, nýbrž aby zakryly nedbalost svého obleku. Rukavice nemosí, střevice pak jenom na bosou nohu.

Mezi živnostmi městskými zaujímá přední místo zhotovování olejových obrazů, větším dílem svatých, za něž platí se dle velikosti otvřečné. Od cizinců velmi hledané zboží jsou stažené kůže ptačí, obzvláště kolibří, přinášené do Quita ze všech stran, jmenovitě od Indiánů kmene Napo. Malá tato zvířátka střílejí se foukačkami, a kůže jejich vydělávány bývají pomocí otruškového mýdla anebo pepře. Indiáni přinášejí také rostlinnou slonovinu, jistý druh ořechů, z níž vyřezávají se dosti nezapně všelijaké figurky venkovanům na prodej.

V bahně ekuadorských pobřežních řek jest strašné množství krokodilů, kteřížto drží netvorové odvažují se až na blízko přibytkům



lidským, odnášejíce zvířata i lidi do kalného svého živlu. Myslivost poskytuje v Ekuadoru velmi skrovnou zábavu. Hlavní zvěř tu jest pekari, ssavec z čeledi štětinatých, jehož přirozenou zbraní jest smrad, který kolem sebe rozvinuje a jenž pochází z jakéhosi pižma, vězícího ve vaku na jeho zádech.

Nejušlechtilější plodina Ekuadoru jest kakao, jehož cena rostoucím vývozem značně vystoupila. Rostlina sama náleží výhradně horkému pásmu a jeho nížinám, a podnebí kakaové jest asi superlativ vysoké průměrné teploty. Kakaovník (*Theobroma cacao*) vyžaduje teplou vlhkou půdu, jakož i stín pro mladou rostlinu, má-li se dobře dařiti. K tomu se výborně hodí nížiny ekuadorské, jsouce skutečně vlastí kakaovníka, neboť nejlepší jeho druh, bílé kakao, roste tu divoce co rostlina Ekuadoru vlastní.

Nejméně navštěvována jest provincie del Oriente na východním svahu Andů. Tyto krajiny mezi Quitem a řekou Amazonskou, jež protéká mohutná řeka Napo, tvoří pásmo výšin, nazvané la Montaña, to jest krajina lesů. Zdejší stromy jsou vyšší nežli ty, které rostou na dolejších Maraňonu, a rovné jak svíčka, ale proto nikoliv nedosahují patriarchální výšky. Jich rozložitě koruny zahaleny jsou ustavičnou mlhou, vzduch i půda jsou vždy chladné a nikdy nevysychají. Zde mají domov svůj polokřesťanští Napové čili Quijové (čti: Kichové), pokojní Zaparové a bojovní Indíáni jivarští (čti: chivar).

Napové mají své místní představené, kteří sice bývají jmenováni ve Quitě, ale jimž úplně vládou duchovní. K manželství pojmají toliko jednu ženu, a to již mezi 16. a 17. rokem. Potravou jim jsou kořeny jukové, hned upražené anebo na mouku rozezlité, hned v podobě čiče (chicha), to jest žvýkané a pak vykvašené. Masitou stravu jim poskytují opice, kapustňák (manatí, ssavec kytovitý) a pekari. Za oděv slouží mužům zástěra kolem beder, ženám krátká sukně, ve svátek oblékají zpodky a pončo (poncho). Břímě denní práce spočívá na ženách, mužové vycházejí někdy na lov, a potom dlouho odpočívají od jeho namáhání. Ženy, jež manželové jejich omrzeli, otravují je jistým druhem d rmanu (*Datura sanguinea*), následkem čehož upadají tito v kretinismus, a žena bře si jiného muže. Oblíbenou zbraní jejich jest foukačka se střelami jedem napuštěnými. Totéž platí o Zaparech, jichž obličej velmi se podobají čínským, což v Jižní Americe často se nachází, kdežto Jivarové, snad příměskem krve španělské, mají tváře rázu kavkazského a bradou obrostlé. Tito poslední mají štíty a kopí s trojhranými, jedem napuštěnými hroty. Na temenech horských mají rozestavené stráže, které bubnováním daleko slyšným dávají znamení na poplach. U nich panuje obyčej, že místo šestinedělek mužové ulehají do postele čili spíše do visuté rohože, dávající se krmiti lahůdkami. Také sobě vyměňují ženy.

Bližšího povšimnutí zasluhují divné státní poměry v Ekuadoru, kde v odporu s ostatními španělsko-americkými republikami až do nedávna vládl státním veslem nejprůsnější klerikalismus. Jak veliká změna se v tom stala od zavraždění presidenta Garcie Morena (6. srp. 1875), na ten čas není ještě dosti zřejmo; sotva však již do-

konáno úplné odřeknutí se minulosti. K naznačení, do jaké míry veškerá zeměspráva prodechnuta byla duchem přepjatého katolicství, stačí tuto podati jen několik příkladů. Armáda ekuadorská rozdělena jest na čtyři divise, které se nazývaly: „divise syna božího, divise dobrého pastýře, divise nosiče svatého smrtícího kopí a divise bojovníků požehnané panny“, stojíce všecky pod ochranou „svatého srdce Ježíšova“. Vojáci přísahali také věrnost katolickému nábo-  
za co dobré uznávali pro své účely.



Indian kmene Napo.

ženství. Dle nařízení ministra obchodu přísně zakázáno bylo uveřejňování a dovážení věcí, odporujících mravnosti a katolickému učení víry, t. j. knih a časopisů od jezuitů ne schválených. Tím všecken tisk a prodej knih dán výhradně v moc jezuitům, kteří ovšem dovozovali oznamovati lidu z pokroků ducha lidského jenom to

Ostatně zdá se, že tato vláda jesuitská byla zcela přiměřená poměrům země, jakož i všickni nepředpojatí mužové blahoplně působení její uznávali. Za ní vykonány jsou v pravdě velikolepé stavby silniční přes propasti a bařiny, školství výborně zařízeno a do veškerého odvětví správy zaveden vzorný pořádek, jemuž není rovného v nížádné jiné republice jihoamerické.

O jesuitské koleji v Quitě píše časopis „Schwäbischer Merkur“ (29. září 1875) toto:

„Obzvláštní zajímavost pro cizince má jesuitská kolej, zahrnující v sobě universitu, staré hvězdářské observatorium, knihovnu 20.000 svazků, seminář a muzeum. Na ten čas jest nová hvězdárna skoro již dostavěna, a též položen základ k nové budově seminářské. Především jiným vzbuzuje úplné zařízení chemických a fyzikálních pracoven s jich bohatými sbírkami přístrojů největší podivení, obzvláště když povíáme, že všechno to musilo s neamírným nákladem a nevýslovnými obtížemi dopraveno býti z přístavu Guayaquilského skrz poloviční poušť do hlavního města 2850 m. nad hladinou mořskou ležícího. Museum nachází se teprve ve svých začátcích, obsahuje však již pěknou zoologickou sbírku, jmenovitě značný počet pěkných exemplářů cizozemských, pocházejících větším dílem z Paříže.“

Obzvláště chvalné pověsti požívá také polytechnická škola v Quitě.

Dějiny. Po rozpadnutí se spolku Kolumbického roku 1830 stal se i Ekuador samostatnou republikou, jejímž prvním presidentem byl generál Juan José de Flores, načež následovala celá řada vnitřních převratů a bojů se sousedními republikami. Roku 1835 zavedena ústava, dle níž svěřena moc výkonná presidentovi a moc zákonodárná kongresu skládajícímu se z dvou komor; ústava ta přehlédnuta jest r. 1843, ale jen v některých vedlejších věcech pozměněna. Roku 1846 musil Flores, třikrát po sobě za presidenta zvolený, následkem povstání strany svobodomyšlné ujíti ze země, roku pak 1851 dostala se vláda straně výstředně demokratické, která se udržela při vesle až do roku 1860. Dne 8. srpna t. r. zvítězila strana konservativní pod vůdcovstvím Floresovým u Babahoya nad demokraty, a presidentem stal se Garcia Moreno. Roku 1863 musil Ekuador hájiti samostatnosti své proti pokusu Spojených obcí Kolumbických, opětně jej sobě přivtěliti. Pozdější snahy demokratů, nanovo zmocniti se vlády, neměly úspěchu. Po zavraždění Morenové, o němž podotknuto svrchu a které se stalo z pouhé soukromé msty, zvolen za presidenta Borrero, též ke straně ultramontanské náležející, ale ten svržen jest ku konci roku 1876 od strany svobodomyšlné, od níž na jeho místo zvolen Veintemilla.

### Peru.

Mezi tichomořskými státy Jižní Ameriky první místo zaujímá republika Peru, mající na ploše 23.941 □ mil asi 3 miliony obyvatelů. Větší část pomorí peruánského poskytuje pro suchopárnost svou pohled velmi neutěšený. V Ekuadoru prší alespoň na přímorí a cesta k Andům vede stinnými lesy, ale v Peruánsku, jakkoli nebe větším dílem jest pošmourné, neprší nikdy, poněvadž oblaky z Tichého oceanu vystupující táhnou přes nížiny k Andům, na jichž východní straně spouštějí ony hojné lijáky, které dávají původ velikým řekám obvodu Amazonského a Laplatského. Pouze silná rosa padá noční dobou, obzvláště v zimě, která vyluzuje také lehkou světlou zeleň, mizící však zase hned působením slunce. Pomorí jest tedy úplně mrtvé a holé, a přístavy, jako Payta, Lambayeque, Truxillo, el Callao, Pisco, Islay, Arica, Iquique, leží v krajině stromů prázdné; hned za nimi země vystupuje, ale na značnou dálku jest skoro samou pustinou. A přece jest pohled, jenž očekává cizince u pomorí toho přistávajícího, přeutěšený. Jsou to přede vším obrovská horská pásma Kordiler se svými zdánlivě bezprostředně z moře vystupujícími skalními stěnami, zubatými temeny a ostrými, hlubokými trhlinami a roklemi,

které s magickou přitažlivostí poutají k sobě oko cestovatele. Z přístavů vedou krátké železnice do přednějších měst ležících v pruhu přímořském, z nichž nejdůležitější jest dráha spojující Callao s Limou, hlavním městem republiky, vzdáleným od onoho jen 10 km.



Katedrála v Limě.

Lima se svými 160.000 obyvateli leží na blízku, ano takorčka již na úpatí předního pásma kordilierského, jehož první předchůdcové čnějí bezprostředně co tmavé skalní spousty nad ploché střechy města. Vystoupíme-li na některou z těchto výšin, otvírá se nám širý pohled na pravidelné čtverce hlavního města, podobné k vrchcábnicí, s četnými vynikajícími dvojvážitými ko-

stely, mezi nimiž obzvláště vyniká krásná starošpanělská katedrála na velikém náměstí (Plaza mayor). Chaos balkonů, sloupových chodeb, schodů a tyček s praporce představuje se nám co nerozpletitelná matenice. Vidíme odtud do vnitřku mnohých skutečně nádherných vnitřních dvorů aristokratické čtvrti města.

Co však Limě dodává obzvláště charakteristického vzhledu, jsou četné malé, čtverhrané vikýře na plochých střechách, opatřené okenicemi a sloužící ku provětrávání a osvětlení vnitřních místností

domů. Barvitost obrazu jest naskrze šedá. Šedé jsou kostky domů, šedé kostely a kláštery, šedé jsou hory, které jenom na temenech svých, kolem nichž táhnou šedé závoje mlh, ukazují slabě světlou zeleň trávníku. K této šedé jednotvárnosti přispívá samo nebe, které skoro po celý rok jest pod mrakem, ačkoliv skoro nikdy neprší, nýbrž jenom někdy silná rosa padá, což potom ráno znáti jest na vlhkých lepenicových střeších. Pořádný déšť obrátil by celou Limu v neforemnou hromadu bláta, poněvadž s malými výminkami skoro všechny domy vystavěny jsou z vepřovic na větru sušených. Za městem rozkládá se daleká rovina. U samého moře, jehož příboj tvoří okolo pobřeží ohromný pás bílé pěny, leží Callao, nad jehož spoustou domů vyčnívají štíhlé stěžně zakotvených tam korábů. Zde onde spatřujeme hluboko pod sebou uměle zavlažované zahrady a sady, jichž temné, skoro černé zeleno dobročinně se liší od světlého žlutošeda vypráhlých hor. Tam leží také Paseo publico, veřejná procházka s nescísnými, v rovné řadě postavenými vasami, jichž oslňující bělost rovněž ostře vystupuje z temného houští stromů širokou cestu lemujících.

Vraťme se do města. Nejdřív projdeme částí města na této straně řeky Rimaku ležící, pak dostaneme se přes starý kamenný most a velkým přepodivnými zátočkami okrášleným obloukem do oživené ulice, která vede přímo na velké náměstí. Prostranství to tvoří, jako ve všech jihoamerických městech, pravidelný čtverhran. Zde hrdě vypíná se překrásná katedrálka se svým skvostným portalem, upomínajícím na maurskou architekturu. Kolem náměstí běží na třech místech podloubí, kde se prodávají všechny možné věci. Tu jsou i restaurace, sály s kulečnickými, boudy s ledem a ménárny. Na rohu představuje se nám „Hotel Morin“, první hostinec v Limě. Uprostřed náměstí, hojně ozdobeného mramorovými deskami, nachází se okrouhlý libosad, opatřený četnými vodotrysky a soškami. Kolem něho běží železná, nahoře pozlacená mříž, před níž dokola umístěna jest řada mramorových lavic ku pohodlnému podívání na tu krásu. Ulice jsou k vůli chládku větším dílem úzké. Mezi jedno- a dvou-, málokdy třípatrovými domy táhnou se městem do nedohledné dálky. Tam, kde voda struhami uprostřed nich tekoucí usazuje neřádk, ustavičně poskakují a perou se mrchožraví supové, ne dbajíce okolojdoucích, kterých jim nepotřebí se báti, poněvadž na zabítí takového ptáka vysazen jest přísný trest. Tyto „gallinazos“ jsou špinavému Peruánsku pravým dobrodiním, kdekoli větrí nějakou mrchu neb něco podobného, dovedou to jako nějakým kouzlem co nejrychleji odkliditi. Zvláštní jest pohled na tyto ptáky, když nasyceni sedí celé hodiny na střeších nebo tyčkách praporečkových s roztáženými křídly. Zvláštního vzhledu také nabývají ulice mimo to rozmanitými balkony, nescházejícími téměř u žádného domu, a s dlouhými řadami oken bezdečně připomínají zahradní zahřívárny. Vedle nevyhnutelných naléváren, kde se prodává pulque, viděti nejelegantnější krámy cizinců všech národností. Krémy náležejí skoro vesměs Italům, jichž prý tu jest přes 14.000. Také Němců jest tu dost, i požívají dobré pověsti. Francouzové, kterých zde také jest veliké množství, věrni své povaze, drží větším dílem hostince, kavárny, holírny, závody vlasenkářské neb modní, kdežto Angličané zase hlavně v Callau sídlo své mají. Všecky větší obchody jsou v rukou Angličanů a jiných cizinců, a Peruánům ani nenapadá s nimi konkurovati.

Sotva nalezne se někde jinde na světě tak smíšené obyvatelstvo, jaké se hemží v ulicích Lidských. Hlavní živlové jeho jsou bělochové,

Indiáni, černoši a Číňané, ale všelijaké ty odrůdy jejich nedají se vypsat. Nejčtetněji zastoupeni jsou Čolové, původu poloindiánského poloaethiopského, kteří tvoří jádro obyvatelstva špinavých a zlé pověsti požívajících předměstí.

Každoročně přistává v Callau množství lodí s čínskými dělníky, kuli zvanými. Ubožáci tito pronajímají se hospodářům na osm i více let za skrovný plat, načež po vydržení toho času stávají se opět svými vlastními pány. Nakládat se s nimi více méně jako s otroky, a takovými také v skutku jsou, neboť kdo je do služby najal, může je bez překážky přepustit jinému. Otroctví černochů jest sice již dávno zrušeno, mohli bychom říci bohužel, neboť zabíjející větším dílem černochové ohrožují u vysoké míře bezpečnost předměstí i celého okolí města. Obzvláště od té doby, co zrušen trest smrti, byla by to veliká odvážlivost, vyjiti si za město na sebe kratší procházku. Vůbec tvoří černí propuštěnci nejhorší luzu celého státu.

Naproti nim jsou připulí Číňané zchytralí chlapci. Ovšem že musejí vysloužiti svůj čas, ale do té doby zachovávají si skoro všecku svou mzdu, neboť jsou to lidé velmi šetrní. Ideal Číňanův jest skoro vždycky funda, to jest jídelna nejnižší třídy, a sotva že vysloužil, založí si nějaký takový závod pod křiklavým nějakým názvem a vyváší štít s nějakým podivným netvorem. Takovým lidem, kteří nejsouce příliš vybíraví chtějí se lacino najist, čínská funda úplně vyhovuje. Takových čínských jídelen jest v Limě a v Callau nescíslné množství, a hlavně je navštěvují černoši a Čolové všech odstínů; běloch málokdy do nich zabloudí. V těch místnostech, naplněných kuchyňským puchem, stojí třeba čtyřicet stolů pokrytých ubrusy mastnotou se lesknoucími. Ale při tom všem jsou synové nebeské Máe velice nenáviděni, poněvadž nejsou křesťané, nýbrž pohané a opice, což Peruanům znamená totéž. A přece jsou tyto „opice“ (macacos) desetkrát ctihodnější než ničemní černoši a lotrovští Čolové, kteří na ně poblížíjí s hůry.

Avšak chceme se rozloučiti s Limou přívětivějším obrazem. Již slunce za Callaem zapadlo v moře a na veliké náměstí se ukládají dlouhé podivné stíny; ono se čím dále tím více oživuje, neboť v tuto dobu teprv počíná právě živobytí v městě. Všude se rozsvěcují pestré lampy a světla, a Pláza mayor naplňuje se mladými señory a señoritami, bedlivě zahalenými v mantu, z níž sotva že vyhlíží černé jiskřivé oko. Jest to podivný obyčej Limeských dám, zakrývají takovým způsobem svůj obličej, a tím podivnější, poněvadž všim právem vyhlášený jsou za nejkrásnější paní celé Jižní Ameriky. Povídá se o nich ovšem také všelicos, co není tak chvalitebné, ale takové věci přicházejí se jinde také. Nyní rozléhají se po náměstí zvuky národní hymny, po ní následují Verdiho a Rossiniho nápěvy, vše výborně se baví, davy houstnou, hluk roste, všechny lavice a balkony jsou obsazeny, ale nejvčetně tlačence jest okolo hudebníků. V jasném světle září kavárny, salony s kulečnickými a ledárny, mezi rachotem biliárových koulí, křikem a smíchem vlnících se davů praskají pestré ohňostroje, šumí vodotrysky, drnkají kytary a pronikají hlasy prodavačů ledu a vody. Ještě přes půlnoc jest veliké náměstí oživeno, až konečné ostrý větřík od Kordiler vanoucí a padající rosa všemu konec učiní.

Historické hlavní město země, staré sídlo Inků, kteří před podmaněním od Španělů byli v Peruansku na základě theokraticko-patriarchálního komunismu založili mocný stát, jest Kuzko, kteréž slovo v jazyku indiánském znamená jehlu (dle jiných pupek). Toto město leželo právě uprostřed vlastní říše Inků, více než 3350 m. nad mořem, pod 15030' jižní šířky v těsném, vysokými horami obstoupeném údolí.

Dnešní Kuzko tvoří podlouhlý, nepravidelný čtverec, táhnoucí se od severozápadu k jihovýchodu, jež Huatany, divoká horská bystřice od Kordiler přicházející, na dvě nestejně půle dělí. Z 3000

domů, v nichž bydlí asi 40.000 lidí, jsou dobrý tisíc bídné chatrče a více než pět set krčmy. Kostelů a klášterů není, jak známo, nedostatek ve městech, kde španělský živel se domohl platnosti; ani v Kuzku ne. Všecky tyto náboženské budovy mají do sebe cosi po-



Kuzko.

šmourného, což dobře shoduje se s drsným podnebím, s nebem často velmi zamračeným a s horami. Uvnitř jest stavba jejich větším dílem velmi jednoduchá, za to jsou však bohaty na stříbrné a zlaté chrámové nádoby, často hojně drahým kamením posázené.

Podnebí Kuzka i okolí jeho nemůže se mnoho chváliti; není sice krajina ta, jako Lima a nižší přímoří, vydána nemilosrdnému zuření žluté zimnice, za to však panuje tam horská, ještě nedostatečně proskoumaná nemoc jmenem soroče (soroché), a kdo nemá dobrá prsa, tomu jest vysoká poloha naprosto záhubná. Také krup, sněhu a deště není naproti bezdeštnému pobřeží žádný nedostatek, ano přísloví praví, že v Kuzku do roka po třináct měsíců prší. Ale obyvatelé tamější neznají ani kamen, ani krbů, ani uhelníků. Ženštiny zahalují se při mokřem a studeném počasí ve vlněné šátky neb závoje, muži do velikých plášťů. Indiáni obojího pohlaví nosí košile i svrchní šaty vlněné a přes ně dlouhé neb krátké pláště. Uvnitř zahřívají lidé tělo své hojně evropskými líhovinami, čičou a cukrovou kořalkou.

Pod nebem tak pošmourným a při povětří větším dílem sychravém nelibují si obyvatelé příliš v studeném koupání a omývání, Indián pak naprosto se obojímu vyhýbá; u něho jest mytí obličeje a rukou

již jakýsi luxus. Před spaním se nikdy nesvléká, ano, on nosí své šaty na těle tak dlouho, dokud s něho nespadnou. To platí o obojím pohlaví. Indiánka dokonce nikdy ani starou sukni nesvléká, nýbrž novou obléká přes tři neb čtyři staré, které nikdy nebyvše čistěny drobnými cizopasníky jen se hemží. A přece jsou v Peruánsku kroje Indiánů, větším dílem Kičuů (Quechua) a Aymarů, malebné, a když tito svá četná stáda lam ulicemi ženou anebo s mladými žínkami svými na travnatých stráních sedí, poskytují pohled půvabný. Zádumčivé jejich písně, jež provázeny kytarou, tak truchlivě zaznívají po tichých nivách, zakalené, sklopené hlady jejich, spočívající při pasení stád na pobořených tvrzích jejich předků, dodávají těmto kruté bezpráví utrpěvším kmenům zajímavosti, jaké se mnohemu šťastnému národu nedostává.



Mláď v Kusku.

Veliký vliv má na Indiány kněžstvo, vyšlé větším dílem z nich samých. Duchovní jsou naskrze světáci, vedoucí život veselý. Vědomosti jejich nejsou z daleka, proto však přece dosti snesitelně obstarávají vyučování mládeže. Jednotlivci zanášejí se také scholastickou, mystickou nebo kanonickou theologií. O slušnosti a mravnosti v životě má duchovenstvo jihoamerické své zvláštní mínění, odchylující



se poněkud od toho, které jest v Evropě běžné. Většina kněží jsou Indiáni čisté krve anebo smíšenci.

Ležíc v pásmu pozeňnaném těší se Peru všem oněm plodinám říše živočišné a rostlinné, kterými oplývají Ekuador a Kolumbie. Na peruánských vysokých planinách domovem jest velbloudovitá ovce guanako (*Auchenia huanaco* sw.), která v četných stádech rozšířena jest odtud až do Patagonie. Lama (*Auchenia lama* L.), náležející k též čeledi, žije v Peruánsku a Chili už jenom v stavu ochočeném, dávajíc mléko, maso, vlnu, kůži a sloužíc za soumaru; ba i trusek jeho se užívá co paliva. Lama i vikuňa (*Auchenia vicunia* L.) mají důležitost pro svou vlnu. Mimo to má Peru nevyvážitelný poklad guana a sanitru, což obojí má velikou důležitost pro hospodářství co hnojivo. Odbyt guana sice v desetiletí 1863—73 poněkud klesl, za to zečtvásobil se odbyt sanitru.



Dobývání guano.

Nejdůležitější ložiska guana mají ostrovy Chinchaaské (č. Činča), osamělá, pustá skaliska na blízkou Callaa a Piska. Guano dobývá se pruhovitě od hůry dolů, nakládá se do velikých plochých kar a rozváží se na pobřeží, odkud je velké čluny dopravují na koráby, jichž u těch ostrovů vždy značné množství jest zakotveno. Ostrý čpavkový prach, vyvinující se při zacházení s guanem a dráždící citelně slizné blány nosové, činí pobyt zde velmi nepříjemným. Nicméně vedle bídných chatrčí dělníků čínských a barevných nachází se zde několik zcela elegantních stavení na způsob letohrádků, ano i fotograf nachází tu nuznou výživu. Roku 1873 byly ostrovy Činchaaské již značně vyčerpány, a od těch dob se dobývá guano hlavně na ostrovech Guañapských a Macibských; úplně nedotknuty však jsou doposavad četné jiné ostrovy.

Velmi šťastná zkouška učiněna byla s pěstováním bavlníka. Peru byla by země pro bavlnu jako stvořená, kdyby jen byl dostatek pracovních sil k jejímu zavlažování. Jen si pomysleme, žádný déšť, který by kazil bavlnu v pukajících tobolech, jak výtečná bavlna by to musila být!

Při všem tomto přírodním bohatství svém náleží Peru k státům, ve kterých panovalo doposavád nejhorší ne hospodářství. Peru má příjmy ohromné. Nepočítaje cla, monopoly a vývoz stříbra, těžilo v posledních letech pouze z guana čistých 40—50 milionů zlatých. A všechny tyto důchody dílem rozplývány jsou neprospěšnými válkami se sousedními státy, dílem uvázly v kapsách nepoctivých úředníků; těchto pak má Peru veliké množství, z nichž každý hledí pro sebe uhrábnout co jen může. A poněvadž taková místa jsou právě zlaté doly, tož rozumí se samo sebou, že jest veliké množství lidí, jichž jediná snaha obrácena jest na to, aby se co nejdříve, vše jedno, zdali poctivým neb nepoctivým způsobem, dotřeli k takovému místu. Obyčejný k tomu prostředek jest ten, přidati se k některé politické straně, která usiluje o svržení presidenta, aby na jeho místo povznesla svého vlastního kandidáta. Podaří-li se to, obsadí se znova všechny důležité a výnosné úřady přívrženci vítězné strany. Za nynějšího presidenta Parda zavedeno rozumnější státní hospodářství, ale nešetřeno nákladu na zvelebení školství až dosavad velmi zanedbaného. Za něho také podniknuta stavba velikolepé Oroyské železnice z Callaa přes dvojité pásmo Kordiler. Ale pohříchu, že nejnovější nešťastná válka s Chilenskými všechny tyto chvalitebné snahy zmařiti hrozí.

### Historický přehled.

Dějiny Peruánska od podmanění země španělskými dobrodruhy až do prohlášení samostatnosti jsou z dějin všech španělsko-amerických kolonií nejzajímavější a velmi poučné, pročez budiž o nich zde poněkud obšírněji pojednáno.

O říši starých Peruánů vypravuje národní podání, že zakladatelem jejím byl vyslaný od slunce Manko Kapak, který se sestrou svou, nazvanou Mama Oello, přišel do země, aby surové její obyvatele, v hrubé modloslužebnosti vážnoucí lidojedy, sbromáždil ve spolky a stal se učitelem jejich u vzdělanosti. Manko Kapak dal původ dynastií Inků a založil mocný stát na principu theokratického komunismu, kterýžto základ, přiměřený povaze obecnstva, dovedl toto přivesti k značnému stupni blahobytu a k jistému stupni civilisace. Avšak

každý další duševní pokrok učiněn byl nemožným pro nedostatek osobní svobody občanů. Říše Inků, jejímžto středem bylo Kuzko, stala se podmanivou a rozšířila hranice své na jih až přes Chili a na sever přes Quito.

Z Evropanů dostal o Peruánsku první zprávu Vasco Nunéz de Balboa, španělský vladař osady Darienské, r. 1511, dle které v oné zemi bylo tolik zlata, že mělo tak malou cenu jako železo u Evropanů. I sebral Balboa značnou sílu Španělů a asi 1000 Indiánů a táhl do zaslíbeného Eldorada. Na výpravě té objevil Tichý ocean, v jehož držení uvázal se jmenem krále Kastilského. Na dalším postupu však shledal svou moc býti nedostatečnou i vrátil se nazpět pro posilu. Ale mezi tím byl svržen s vladařství, a první tento pokus o nalezení Peruánska uveden jest v nic.

Roku 1519 přenešeno bylo sídlo Darienské osady do Panamy, a brzo utvořil se tam spolek k objevení a podmanění Peruánska. V čele podniku toho stál Francisco Pizarro, jenž byl provázal Balbou na první výpravě, společníci pak jeho byli Diego de Almagro, podobný dobrodruh jak on sám, a Hernando de Luque, který vedl náklad na ten podnik. Pizarro vyplul v měsíci listopadu 1524 na malé lodi se 100 muži, ale po mnohých nesnázích a půtkách s Indiány musil se pro nedostatečnost svých prostředků vrátiti. Navštíviv pak Španělsko uzavřel Pizarro r. 1529 s vládou smlouvu, ve které uděleno mu bylo vladařství nad zeměmi, které podmaniti zamýšlel, v jistém vytknutém obvodu. Na to vydal se v lednu 1531 na novou výpravu s třemi loďmi, 180 muži a 27 koňmi, zůstaviv Almagra v Panamě, aby sbíral posily.

Po 14denní plavbě přistál Pizarro s loďmi svými v přístavu sv. Matěje a poplenil okolní krajinu, při čemž ukořistili Španělové množství zlata, stříbra, krásných smaragdů a látek oděvních. Dostavše pak posilu asi 130 mužů, jali se v údolí Tangaralském zakládati město sv. Michala.

Říší Inkův zmítala tehdejší občanská válka mezi Huaskarem a Atahualpou, syny Huajna Kapaka, který byl mezi ně rozdělil svou říši. Atahualpa byl před nedávnem zvítězil nad bratrem svým a uvrhl jej do vězení; nyní pak ležel s vojskem svým u Kaxamalky, kamž přitáhl Pizarro v září 1532 v čele 177 mužů. Pizarro byl uvítán přátelsky, ale odměnil se zradou, zajav Atahualpu, pobiv převahou palné zbraně ochrannou družinu královu a rozprášiv strachem poražené četné vojsko peruánské. Atahualpa podával za své propuštění na svobodu ohromné množství zlata a slibu svému také skutečně

dostál, ale přes to všechno nedlouho potom jest postaven před soud, že chtěl pobouřiti Indiány proti Španělům, a odsouzen k smrti upálením. Ortel na něm vykonán 29. srpna 1533, jakkoliv král i v tom byl Španělům po vůli, že se pokřtiti dal. Potom táhli Španělé ke Kuzku v počtu 500 mužů, z nichž byla třetina jezdci, a porazivše Peruány v tuhé bitvě vtrhli 15. listopadu do města a provolali nevládního bratra Atahualpova Manko Kapaka za krále. (Zajatý Huaskar byl již před tím utopen návodem Pizarrovým.)

Pizarro si umínil vystavěti nové hlavní město na pomoří, k čemuž zvolil údolí řeky Rimaku. Město to, založené 6. ledna 1535, nazváno Ciudad de los reyes (město králů), ale později překřtěno na Limu. Mezi tím však se ukázalo, že Manko nechce býti pouhým nástrojem vítězů, pročež uklouznuv z Kuzka sbíral lid a podněcoval národ ku povstání proti cizincům. Oblehl Kuzko s četnými zástupy a zapaloval domy s hořícími šípy; jeden z bratrů Pizarrových byl zabit, jakož i mnozí Španělé, kteří se byli usadili v okolí. Ale konečně byli Peruáni přinuceni upustiti od oblehání Kuzka a vrátiti se ke vzdělávání svých rolí, neboť jinak jim hrozil hlad.

Co se tyto věci dály, vedl Almagro výpravu na jih dobývat Chili, ale zakusiv nesmírných svízeli vrátil se do Kuzka. Tu mezi ním a Pizarrem nastal spor o meze jejich vladařství, neboť i Almagrovi byl od panovníka španělského přikázán jistý obvod země k ovládnutí. Z toho přišlo k válce mezi oběma, a Almagro byl v bitvě dne 26. června 1538 poražen, zajat a odpraven.

Stav země byl nyní politování hodný, Španělové, nedbajíce ani práva ani slušnosti, přivlastňovali si pozemky a pravé vlastníky jejich sobě v otroctví uváděli. Pizarro zřizoval po celé zemi osady vojenské, dávaje každému osadníkovi kus půdy a jistý počet nevolníků k jejímu vzdělávání. Takové nakládání s Indiány dohánělo tyto k opětovaným povstáním, a země uvržena jest v nekonečné zmatky.

O tom když dostaly se zprávy do Španěl, byl roku 1540 poslán do Peruánska Vaca de Castro co královský sudí k narovnání vzniklých nepořádků. Nežli však se dostal do Limy, byl Pizarro zavražděn, a syn Almagrův prohlásil se nyní za vladaře. Sebrav značné vojsko táhl proti Castrovi, avšak 16. září 1542 byl poražen, zajat a odpraven. Vaca de Castro jal se nyní upravovati poměry země k lepšímu, ale brzy poslán jest ze Španěl na jeho místo Blasco Núñez Vela, který měl zaváděti nový pořádek ve prospěch obyvatelstva indiánského a na újmu osadníků španělských je utiskujících. To způsobilo veliké pohoršení u těchto, jimž postavil se v čelo bratr Pizarrův Gonzalo,

kteřý přijav titul generálního prokuratora Peruánska sebral četné vojsko, opanoval hlavní město a zmocnil se vlády.

Zpráva o těchto událostech způsobila ve Španělských veliké obavy, i poslán jest do Peruánska k uvedení osady v poslušenství Pedro de la Gasca, který, ač byl knězem, vynikal též co vojevůdce a státník, i udělena mu plná moc od panovníka. Mezi tím dobyl Gonzalo tvrzi na okřídli Panamském, aby překazil přístup vojska ze Španěl. Gasca však přípluv sliboval odpuštění každému, kdo se přidá k němu, zmocnil se v listopadu 1546 loďstva Gonzalova, jehož velitele přivedl na svou stranu, a znenáhla shromáždil kolem sebe značnou moc válečnou, s níž odplul v dubnu 1547 do Peruánska. Tam přijat byl s nadšením od osadníků s vládou Gonzalovou nespokojených; Gonzalo sice ještě nějaký čas odporoval, ale konečně od vojska svého jest opuštěn, zajat a odpraven. Po ukončení války jal se Gasca zřizovati vládu na lepších základech než dosavad, kteréž dílo vykonav opustil v lednu 1550 Peru a vrátil se do Španěl. Osada od něho dobře zorganizovaná požívala po mnohá léta s malými výjimkami pokoje a vláda španělská byla zde utvrzena. Říše Inků stala se po Mexiku druhým místokrálovstvím španělské Ameriky.

Tuto jest místo, podati čtenáři krátkou zprávu o pamětihodné říši Inků a zřízení jejím, jakož i o národu, který ji založil, v ní vládl a značného stupně vzdělanosti dosáhl. Indiánští prabydlitelé v Peruánsku skládali se ze čtyř velikých kmenů, Aymarův, Atamakův, Cangův a Kičuův, kteří mluvili rozličnými jazyky. Nejčetnější byli Kičuové, jichž jazyk byl jazykem státním. Stát peruánský tvořil theokratickou monarchii, v níž náboženství a vládní zřízení tak těsně byly spojeny, že jedno od druhého ani oddělití se nedalo. V čele státu stál neobmezený dědičný panovník z rodu Inků, potomků slunce, jsa zároveň hlavou kněžstva. Národ dělil se na šlechtu a lid. Šlechta byla dvojitá, vyšší třídu tvořili Inkové, potomci panovníkův peruánských, jichž bylo veliké množství, jelikož králové žijíce v mnohoženství zůstavovali po sobě na sta dětí. Inkové užívali rozsáhlých a důležitých výsad, nosili zvláštní kroj a byli jediní připouštěni k vyšším úřadům jak duchovním tak světským; oni stáli v čele vši občanské i vojenské správy říše. Nižší třídu šlechty tvořili náčelníci podrobených národů, zvaní kurakové, kteří byli ponecháni ve svém důstojenství, ale musili v jistý čas navštěvovati hlavní město a odesílati tam své syny na vychování. Důstojenství jejich bylo dědičné, působnost však toliko místní. K vyšším úřadům státním jich nebráno, sami pak byli podřízeni vladařům krajinským, kteří naskrze byli

Inkové. Lid konečně stál nízko pod šlechtou, nepožívaje téměř ničích práv osobních. Byl rozdělen na desetiny v ten způsob, že vždy devět osob mělo nad sebou desátou co dozorce, dále na padesátiny a setniny, pak na tlupy pěti set a tisíce osob. Vždy nad 10.000 postaven byl správce z rodu Inků. Veškeré pozemky říše byly rozděleny na tři části, z nichž první určena byla pro slunce, druhá pro panovníka, třetí pro lid. Důchody z pozemků vykázaných slunci šly na vydržování chrámů, četného duchovenstva a slavení obřadů náboženských; z pozemků panovnickových vydržován celý dvůr, všichni Inkové a zapravovány veškeré potřeby zeměsprávy. Ostatek byl rozdělen mezi lid podle hlav. Půda byla vzdělávána společně, přede vším pozemky náležející slunci, po nichž hned přišly pozemky starců, nemocných, vdov a sirotků, jakož i vojnů proti nepříteli stojících, načež teprv dovoleno každému vzdělávati svou půdu, s tím však závazkem, že byl povinen pomáhati sousedu, kdyby tento pro jakoukoli příčinu všecku potřebnou práci sám zastati nemohl. Teprv naposled přišlo na vzdělávání půdy panovnickovy. Všecky doly v celé říši byly výhradně vlastnictvím panovnickovým, a ku práci v nich bylo přidržováno veškeré obyvatelstvo, vyjma šlechtice. Celá rozsáhlá říše prostoupena byla silnicemi, ještě pak více usnadněno bylo spojení jednotlivých částí říše pravidelnými poštami jako u Mexičanů. Vojsko bylo rozděleno právě tak jako lid, zbraň záležela v luku a šípu, oštěpu, krátkém meči, palčátu a dlouhém provazu s okem na konci, s nímž uměli velmi obratně zacházeti. Každý zástup měl svůj prapor, hlavní pak korouhev Inků představovala duhu. Válčení Peruánů nikdy nebylo spojeno s ukrutnostmi, a drancování trestáno smrtí.

Náboženství bylo u Peruánů základem společenského zřízení, a theokracie byla u nich vyvinutější nežli někdy u Židů. Hlavním předmětem úcty náboženské bylo slunce jakožto bytost viditelná, která po celé zemi rozšiřuje světlo a teplo, jsouc původem všeho života, od níž Inkové s pýchou odvozovali původ rodu svého. Slunci konali v chrámech oběti zápalné. Vedle slunce klaněli se i hvězdám, hromu a blesku, duze, zemi, vzduchu, větrům, horám a řekám jakožto representantům sil přírodních. Mimo to ctili nejvyšší bytost jmenem Pačakamak, která měla v celé říši jediný toliko chrám; ale zdá se, že úcta božstva tohoto byla původu cizího. Peruáni věřili v trvání duše lidské po smrti, zmrtvýchvstání těla, odplatu po smrti i ve zlého ducha, jehož však netroufali si smiřovati oběťmi. Nejslavnější z chrámů peruánských nalezal se v Kuzku, v němž viselo ohromné slunce z ryzího zlata, poseté smaragdy a jiným drahým kamením,

celý pak vnitřek chrámový se třpytil tisícovým odleskem od zlata. Kolem hlavní budovy byly menší kaple, z nichž jedna zasvěcená měsíci měla všecko ze stříbra. V čele duchovenstva stál nejvyšší kněz vilak umu, v důstojnosti první po panovníku a obyčejně jeden z jeho bratrů. Svátků připadalo na každý měsíc několik, ze všech pak nejhlavnější byl svátek letního slunovratu, o kterémž král s celým dvorem u veliké slávy vítal východ slunce, načež obětována krvavá oběť (obyčejně lama, někdy však i sličné děvčátko), a konečně dával král celému dvoru hostinu. Též byl rozdělán při slavnosti té posvátný oheň, svěřený péči slunečních panen, které jej musily stříci jako druhdy u Římanů vestalky, zachovávající při tom čistotu panen-skou, jejížto poskvrnění trestáno bylo pohřbením za živa. Ve velikém klášteře v Kuzku bydlelo ne méně než 1500 slunečních panen, samé to dcery Inkův.

Vzdělávanost nevnikala do tříd nižších, neboť Inkové ze zá-sady zamezovali obecnému lidu cestu k vědomostem. Vyšší vědomosti byly výsadou lidí urozených a pro mládež těchto tříd zřízeny byly četné školy, v nichž vyučována byla všemu, cokoli v oboru věd poskytovala civilisace peruánská. Zdá se, že znali jakýsi způsob obraz-ního písma; ostatně jim nahražoval písmo zvláštní vynález nazvaný kvipus, který sestával z provazce asi 2' dlouhého, spleteného z nití rozličné barvy, s něhož visely zase menší nitě na způsob třepení, též barvy různé, na kterých dělaly se rozličné uzly. Pomocí těchto kvipusů sestavovali Peruáni statistické přehledy i rozličné události pamětihodné, z čehož povstaly pořádné kroniky říše, které chovány jsou v archivech. I jiným ještě způsobem přenášeny jsou dějiny vlasti na potomstvo, totiž prostředkem hrdinských zpěvů, které přednášeny jsou o slavnostech a dvorských hostinách od národních pěvců.

Na vysokém stupni dokonalosti bylo u Peruánů vzdělávání pŕůdy. Nemajíce zahraničného obchodu byli s výživou svou odkázáni výhradně na výtěžek orby, která byla u nich v největší vážnosti a dala se s bedlivostí svrchovanou. Každý rok v určitý k tomu den sám panovník, provázen celým dvorem svým, veřejně přede vším lidem zlatým pluhem obracel půdu, jako se podnes děje v Číně. O zavlažování polí postaráno bylo struhami a podzemními vodovody, které rozváděly vláhu na sto zeměpisných mil. Na holé stráně Andů, překopané dřívě na rozličné tarasy, na plecech svých vynášeli pilní rolníci úrodnou prst, a půdu hnojili guanem, které dostávali z blízkých ostrovů. Poněvadž pak v rozsáhlé říši plodiny zemské jednotlivých krajín byly rozdílné dle rozdílného podnebí, zavedeny byly k usna-

dnění vzájemné jich výměny v lidnatějších městech trhy, které se odbyvaly třikrát za měsíc a považovány byly jako svátky, v kterých popráno vyrazení pracovnímu lidu. Hlavní plodiny nížin byly kasava a banan; výše rostla kukuřice, z jejíhož stvolu táhli jakýsi sirup a ze zrn dělali líhový nápoj velmi oblíbený; krajiny mírného pásma poskytovaly agavu a tabák, jehož však Peruáni pouze co léku užívali, šňupající jej rozdrolený na prášek. Jinou bylinu, nazvanou koka (*Erythroxylum peruvianum*), žvýkali sušenou na slunci a smíšenou s vápnem. Koka měla moc opojnou a byla tak oblíbena, že Španělé po opanování říše uložili na ni daň, která činila valnou část důchodů zemských. Vedle kukuřice pěstovali druh obilí *chenopodium quinoa* Lin., jenž se podobal k rýži; až do výšin pak mezujících s věčným sněhem sáhaly země.

Jako v rolnictví byli Peruáni praví mistři, tak i v rozličných řemeslech k veliké dokonalosti dospěli. Látky své oděvní zhotovovali dílem z tuhých vláken agavy americké, dílem z bavlny, která v hojnosti rostla na pohoří, dílem konečně z vlny lam a jiných peruanských ovcí, jmenovitě vikuň, pro svou hebkost nad jiné vzácné. Látky tyto pracovány jsou na dvojí líc, útlost tkaniva podobala se k hedbáví, a skvělým barvám jejich divili se umělci evropští. Věci, které sloužily ku každodenní potřebě domácích, zhotovovala si každá rodina sama; takové však, které náležely k lepšímu pohodlí anebo k rozkošnictví vyšších tříd, vycházely z rukou cvičených řemeslníků, jejichž umění bylo dědičné v rodině. Španělští podmanitelé nemohli se dosti vynadiviti čisté a útlé práci přerozličného zlatnického a jiného zboží, jaké nacházeli u Peruanů. A všechno to vyváděli nástroji velmi nedokonalými, železa neznající, místo něhož užívali velmi tvrdého druhu mosaze.

Stavitelství peruánské má zvláštní ráz jednotvárnosti, jakoby veškerá stavení v celé zemi vyvedena byla podle jednoho vzoru. Stavivem byla žula nebo porfyr, často i cihly z hlíny s kořáním smíšené, které prošlým časem veliké tvrdosti nabývaly. Zdi byly velmi tlusté, avšak nízké; stavení o dvou poschodích byla velikou vzácností. Stavěti do větší výšky bránila Peruanům častá zemětřesení. Pokoje uvnitř neměly mezi sebou žádného spojení, nýbrž vycházely vesměs na společný dvůr, a nemajíce žádných oken dostávaly světlo dveřmi. Dveře byly nahoře užší než dole, jako při stavbách egyptských. Střechy byly na větším díle ze dřeva, rákosu neb slámy, při některých však budovách zachovaly se až na naše časy střechy zvonovité z hlíny s drobnými oblázky smíšené. Mnohá, po dnešní den zachovaná stavení jsou beze



vší malty neb jiného pojidla, tak že kamení pouze svou tíží pohromadě drží. Sloupů Peruáni neznali, jakož také neuměli klenouti. Osoblivým rázem peruánského stavitelství byla jednoduchost, souměrnost a pevnost.

Toto jest stručný, ale věrný obraz kultury staroperuánské, ve mnohém ohledu až ku podivu pokročilá. —

Zřízení a správa země za vlády španělské byly v Peruánsku tytéž, jako ve všech ostatních koloniích španělských na Novém světě, kterýžto nemoudrý system vlády vylíčili jsme při Mexiku na str. 235. Stejně příčiny musily míti stejné účinky, pročez i v Peruánsku znamená dějepis osad španělských celou řadu více méně rozšířených a nebezpečných povstání. K těmto však přistupuje v Peruánsku ještě působení sil přírodních, jaké po tu dobu nepřestává čas od času jeviti se v zhoubných zemětřeseních. Tato tvoří v historii Peruánska druhou řadu událostí působení tak mocného, že nemůže býti mlčením pominuta, pročez jí tuto zvláštní místo věnovati třeba.

Mezi zvláštními totiž přírodními poměry, jakými se vyznačují krajiny někdejší říše Peruánské, v popředí stojí vulkanická vlastnost půdy, způsobující vedle častých výbuchů četných sopek rovněž častá zemětřesení, jež navštěvují zvláště přímoří peruánské a přinášejí v průvodu svém zkázu a spoustu. Není země na světě, která by v té míře vydána byla zhoubným účinkům tohoto hrůzoplného úkazu přírodního, kteréžto ještě zvýšeny jsou způsobem stavby, zavedeným zde od Španělů na místě starého stavitelského slohu Peruánů. Pro snadnější totiž odolání těmto pohromám pobouřeného živlu měli staří Peruáni, jak jsme viděli, obyčej stavěti budovy toliko nízké, za to však více rozšířené, které ovšem veliká prostranství zaujímaly, ale za to bezpečnější byly před zemětřesením, tak že za panování Inků, jakkoliv tato nebyla nikoliv méně četná nežli později, přece nikdy takových škod na staveních a obydlích lidských nespůsobovala, aby celá města byla z kořen vyvrácena, jako po usazení se v zemi Španělů, jejichž vícepatrové domy, vysoko klenuté chrámy a vzhůru čnějící věže již při menším zachvění země a náklonku půdy těžiště trátily, pukaly a na hromadu se sesouvaly, čímž nejenom škoda větší se stávala, nýbrž i nebezpečenství a hrůzy takovýchto samými sebou strašných výbuchů přírodních sil velice se rozmnožovaly.

O Limě, kteréžto město považovati se může jakožto jedno ze středíšť neustálých těchto podzemních převratů, a u srovnání s jinými nejvíce od rozličných zemětřesení utrpělo, vypočítal Tschudi,\*) že

\*) Johann Jakob von Tschudi „Peru, Reisekizzen aus den Jahren 1838—42. St. Gallen 1846.“

tam v průměru přijde na jeden rok 45 otřesů země, a že dvakrát v každém století je navštěvuje strašná zhouba prudkým zemětřesením. Nejzuřivější byla zemětřesení v letech 1586, 1630, 1685, 1713, 1746 a 1806. O zemětřesení r. 1746 vypravuje Tschudi doslovně toto: „Bylo to 28. října v den sv. Šimona a Judy, když v noci v 10 hodin 31 minut země nenadále se strašným třeskotem se zachvěla a v jediném okamžiku celou Limu v hromadu zřícenin obrátila. Hřmot, otřesení a zkáza byl jediný okamžik . . . . První otřes byl tak mocný, že jím zkáza města skoro úplně jest způsobena. Stavení, která mu odolala, ušetřena jsou od pozdějších otřesů. Z více než 3000 domů toliko 21 zůstalo neporušených, větší část veřejných budov ležela v rumech. Ještě strašnější zkáza potkala Callao a jeho přístav, neboť sotva se utišilo kolísání země, vysoko vzedmuté moře s hrozným hukotem valilo se přes břehy své a pohltilo celé město i se vším obyvatelstvem, tak že 5000 lidí v jediném okamžiku stalo se obětí vln. Nával jejich byl tak mocný, že španělská korveta San Fermin, v přístavu zakotvená, daleko přes zdi pevnosti jest hozena a více než 500 loket od břehu na suše osákla . . . . Tři kupecké lodi s těžkým nákladem měly týž osud. Ostatních 19 lodí v přístavu zakotvených utonulo. Počet lidí při hrozném tom zemětřesení zahynulých byl velmi znamenitý, nikdy však nebyl zevrubně vyšetřen.“ K tomu dokládá Tschudi, že dle starých kronikářů zemětřesení roku 1630 bylo ještě krutější.

Město Truxillo zakusilo úplného neb částečného vyvrácení v letech 1619, 1625, 1659, 1759 a 1797. Brzy po nastoupení na trůn Filipa III. (1598) zkažena jsou v provincii Quitě města Logroño a Sevilla del Oro i s obyvatelstvem svým tak dočista, že v dosti krátkém čase na to již ani místa, kde stávala, nebyla známa. Kromě toho byla pro jiná místa záhubná zemětřesení r. 1609, 1655, 1680, 1690, 1716 a 1747.

Ostatně zkáza chvěním země bezprostředně způsobená nebývá jediný zhoubný účinek těchto mocných výbuchů podzemních sil; podivu hodné jest působení, jaké mívají zemětřesení na úrodnost půdy. Mnohonásobné příklady ukazují, kterak po prudkých zemětřeseních bujná pole najednou zpustla, tak že po mnoho let na nich praničeho nerostlo. Často následují na zemětřesení dlouhé deště, které působují povodně, jimiž bývá zkaženo co zemětřesení ušetřilo; někdy při kolísání země i plameny z otvorů jejich vyšlehují.

Trefně říká Humboldt\*) hrůzy zemětřesení, které všecky jiné v takové míře převyšují, že i obyvatele těch krajín, v nichžto jsou

\*) „Kosmos“ I. str. 234.

něco obyčejného, pokaždé novým a nezmenšeným úžasem naplňují. Jakmile země počíná se chvěti, všechno vyděšené utíká ze svých příbytků, volajíc k Bohu o smilování; s věží pak v odměřených udeřeních vyzývají zvony obyvatelstvo k modlitbě.

Jakkoli však nesmírné byly škody v rozličných dobách zemětřesením způsobené, ony větším dílem zase v krátké době jsou nahrazeny a města z kořen vyvrácená znova povstala i zdvihla se ve zvýšené nádheře — důkaz to nevyvažitelných zdrojů bohatství těchto zemí. Nehody takové byly obyčejné jenom pomijitelné. —

Co se týče povstání z příčin při Mexiku uvedených a platných pro všechny španělské osady v Americe, ta vycházela buď od kreolů, jež hrabiví Španělové ze všech úřadů i výnosných podniků vylučovali, aneb od Indiánů neslýchaně utlačovaných. Při tom pozoruhodno jest, že povstání indiánská byla v Peruánsku mnohem častější a nebezpečnější, nežli v jiných koloniích španělských, což vysvětluje se tím, že u Peruánů mnohem živěji zachovala se památka někdejší slavné doby jejich kvetoucí říše, a původní jejich kultura lépe dovedla odolati vlivu evropské civilisace, nežli se to dalo u jiných kmenů indiánských.

My tuto zaznamenáme jenom nejbouřlivější výbuchy nespokojenosti jak bílého tak rudého obyvatelstva s vládou koloniální.

Odpor kreolů proti vládě soustředil se hlavně v obecních úřadech, pokud dle původu svého byly pravou reprezentací obecního mínění, a nejednou stalo se, že municipalita některého města vztýčila korouhev odboje. Tak stalo se roku 1592 v Quitě za příčinou zavedení nové daně, čemuž obecní úřad na odpor se postavil, načež zbouřil se lid, tak že audience, proti které povstání vlastně čelilo, útočistě hledati musila v opevněném klášteře. Ku povstalcům přidalo se i duchovenstvo, španělská vláda pominula v tu dobu, a vítězný lid již již chtěl se odtrhnouti od koruny a voliti zvláštního knížete. Jenom chytrému zakročení jesuitů podařilo se zmařiti záměry povstalců, zbouření udušeno jest vojskem z Limy povoláním a původcové jeho na hrdle trestáni.

Sedm let na to vypuklo v téže provincii veliké povstání Indiánů, ze všech pozdvížení rudého plemene jediné, které se úplně podařilo. Ve východních krajinách té provincie, kde ležela lidnatá města Logroño a Sevilla del Oro, byla totiž poroba Indiánů, přidržovaných k těžké práci v zlatých dolech tak tuhá, že nesnesitelnost břemen jim ukládaných popudila je k všeobecnému povstání, aby svrhli se sebe jeho nemilosrdných svých utiskovatelů. Když španělský vladař, trýznitel

jejich, přišel do Logroña vybírat od nich poplatek, Indiáni, již delší čas k tomu konci spiklí, přepadli noční dobou město, pobili většinu bílochů i s vladařem, jemuz za trest nenasycenosti jeho rozpuštěné zlato do hrdla lili, ženy do zajetí odvedli a město zkazili. Jen málo osob ušlo všeobecné zkáze, donesše smutnou zprávu o ní do Sevilly, jejížto obyvatelé na ručest se zbrojili a k statnému odporu chystali proti podobnému přepadení od nepřátel. Třetího dne skutečně objevilo se četné vojsko Indiánů, jemuz Španělé vstříc vytáhše polemy se s ním potkali. Nedostatek střeliva u Španělů rozhodl osud bitvy ve prospěch Indiánů, kteří bílochy převahou počtu na hlavu porazili. Španělé ucouvli do města, kdežto se statečně bránili ve svých domech, ale stíhající je nepřátelé vrazili tam za nimi a zapálili město, tak že větší část popelem lehla, při čemž množství Španělů zahynulo. Ale uprostřed svého vítězství, neznámo z jaké příčiny, Indiáni nenadále se vzhopili a město opustivše pryč se vyklidili, tak že skrovný zbytek Španělů, který byl přečkal porážku, zachráněn byl. Poslána jest potom z Quita trojí výprava proti povstalcům, aby na novo tu bohatou krajinu podrobila, ale jedna po druhé jest zmařena, a Indiáni tito nikdy více nesklonili šíje pode jeho španělská. Když totiž brzy potom obě města, Logroño i Sevilla, sotva z rumů povstala, jak svrchu podotknuto, zemětřesením jsou pohlcena, tak že ani nejmenší stopy po nich nezůstalo, tu i vědomost o poloze bohatých dolů se ztratila, a tím přestal pro Španěly všecken podnět k dalším pokusům o podrobení té krajiny.

Roku 1659 pobouřil jistý voják Pedro Bohorques v provincii Tukumanu Indiány proti vládě, vydávaje se za potomka Inků. Povstání vzalo na se nebezpečnou povahu, a teprv r. 1667 podařilo se Španělům zmocniti se domnělého Inky, který jest v Limě stat.

Roku 1719 zbouřili se v Assuncionu Kreolové proti vládě španělské, sesadili vladaře a udrželi neodvislost svou až do roku 1726, kdežto vojsko královské, z Buenos Ayres vyslané a s indiánskými miliciemi jesuitů spojené, opět se města zmocnilo a odbůjníky podrobilo.

Druhé větší povstání peruánských Indiánů vypuklo r. 1742 pod jistým Juanem Santosem Atahualpou, který též vydával se za potomka Inků. Zabiv jednoho Španěla utekl před rukou spravedlnosti do lesů, kdežto pobouřil kmeny nedávno na křesťanství obrácené, tak že brzo byli vzhůru všickni Indiáni středního Peruánska. Juan Santos jim sliboval obnovení říše starých Inků a všelijak jejich lehkověrnost mámil. Mezi jiným vyhlašoval, že zná všechny jejich myšlenky

a že obraz každého z nich v srdci svém nosí, při čemž odhaloval před divochy prsa svá, kdežto skryté měl zrcadlo. Užaslí Indiáni, spatříce z nenadání svůj obličej, klaněli se mu co vyšší bytosti a slepě poddávali se jeho vůli. Santos přepadal s četnými houfy svých divochů osady a misie španělské, jichž obyvatele bez milosti vraždil, i stal se v brzce hrůzou bělochů a mocným panovníkem nad rozličnými kmeny Indiánů, jakožto který přijal jméno Inka Huajna Kapak. Španělé nemohli proti němu ničeho pořádit, i musili přestat na tom, aby všemožně bránili dalšímu rozšíření se odboje toho na kmeny horské. Konečný osud Santosův není znám, zdá se však, že svou moc nad spojenými kmeny provozoval až do své smrti. Kněží španělská roztrušovali o něm, že za trest pro vraždy nad křesťany spáchané zemřel jako Herodes na vši nemoc.

Třetí, ze všech největší a nejkrutější povstání Indiánů vypuklo roku 1780. Dobrý prospěch povstání Juana Santosa proti Španělům vzbudil při rudém plemeni povědomost své moci, a od těch dob pokoušeli se Indiáni peruánští, zvláště na jihu, nejednou o svržení těžkého cizinského jha. Že však jim scházel schopný vůdce, zmařeny jsou tyto pokusy bez obtíže od Španělů. Konečně vůdce se našel. Byl to Don Jose Gabriel Kunturkarki z královského rodu Inků, jenž nosil příjím praděda svého Tupak Amaru. Narozen v polovici 18. století, obdržel v koleji sv. Františka v Kuzku vědecké vychování, které jej při výtečných schopnostech jeho vysoko nad jeho krajany povznášelo, a později povýšen jest na důstojnost kazika čili obecního starosty v Tungasuče. Již co mladíku velice k srdci mu šel snížený stav jeho krajanů, i cítil v sobě povolání, státi se osvoboditelem svého národu, s kterýmžto záměrem po mnoho let v skrytosti se zanášel. V postavení svém jakožto kazik získal sobě královským svým rodem, osobní statečností a vážnou postavou veliké přívrženstvo mezi obyvatelstvem indiánským, i dovedl je přivésti zcela na svou stranu. Po celých pět let zůstalo daleko rozšířené spiknutí jeho tajemstvím španělské vládě, až roku 1780 naskytla se mu vítaná příležitost k zápočtí nepřátelství.

Toho roku totiž učinil korregidor okresu Tintanského, k němuž náležela Tungasuka, neméně nežli za 340.000 tolarů repartimientů samého nepotřebného zboží, za kteréž dobýval zaplacení od Indiánů

\*) Repartimiento nazýván jest monopol politických správův krajských (korregidorů) na všechny obchod a Indiány, kterého zneužíváno k neslýchanému násilnickému vydírání. Za příklad, jak daleko toto sahalo, uveden budiž následující případ. Jeden okresní správce na chatrný paná koupil od jistého obchodníka celý sklad brejlí, jež pak rozeslal indiánským kmenům, náležejícím pod jeho pravomocnost, a výslovným doložením, aby budoucně žádný Indián neopovážoval se předstupovati před svého představeného bez brejlí na nose. Tím spáchem odbyl své brejle a náramným výdělkem.

s ukrutnou přísností. Tu shromáždil kazik Tungasukanský rozhořčené kmenovce své, přepadl s nimi korregidora a dal jej bez milosti oběsiti. Na toto znamení vypuklo povstání ve všech krajinách a v krátkém čase stál Konturkarki v čele mnohočetného indiánského vojska, s nímž ukrutně zůfil proti bělochům. Zároveň přijal starodávňý titul Inky a dal si od Indiánů prokazovati božskou poctu. Zpustošiv rozlehlou krajinu, zkaziv mnoho vsí a měst a pobiv veliký počet Španělů usadil se konečně v Puně. Vláda uchopila se všech prostředků k potlačení nebezpečného toho povstání, vyslala vojsko proti odbojným Indiánům, zároveň pak vypravila také plnomocníka do Kuzka, který měl s ním vyjednávat. Tomuto učinil Konturkarki dlouhé psaní, v němž rozbíral příčinu povstání, líčil živými barvami nátisky Indiánům proti výslovnému znění zákonů činěné a konečně žádal, aby k němu bylo posláno několik poctivých a nestranných mužů, kteří by věrní vůli královské vyrovnali povstale nedorozumění a prostředníky se stali mezi vládou a pobouřenými Indiány. Krom toho prosil o dva cnostné a osvědčené duchovní, kteří by mu ukázali pravou cestu spásy. List tento jest vzácný příspěvek ku poznání společenského i politického stavu v porobě žijícího rudého plemene, a neospravedlňuje-li ukrutenství páchaná od Indiánů na běloších, zajisté je čin pochopitelnými. Ale vládní komisař odpověděl zkrátka na psaní Konturkankiho, že se nepustí do žádného vyjednávání s buřiči, i vyzval ho, aby se vzdal na milost a nemilost. Indiáni, ještě více popuzeni tím zhrdáním, s obnovenou zuřivostí pokračovali u válce.

Téměř všechno indiánské obyvatelstvo jižního Peruánska bylo vzhůru, usilujíc vypuditi Španěly ze země lstí i násilím. Charakteristický jest pokus Indiánů o Limu. Nejdříve umnili si vyhladiti veškeré obyvatelstvo hlavního města jedem, a k tomu konci odebral se bohatý jeden kazik do samé Limy, kdežto v jedné lékárně žádal, aby mu prodali dva centnýře (!) přepuzené rtuti, že ji dobře zaplatí. Místo rtuti dal mu lékárník dva centnýře kamence v ohromné ceně. Den na to byla voda všech studní v Limě kamencem nasycena, tak že nebyla k žádné potřebě. Pachatel zůstal nevyzrazen. Šikovněji byl vymyšlen jiný úklad. V jistý den totiž měl do Limy poslán býti jistý počet Indiánů, kteří o půlnoci měli zapáliti město, zároveň měla řeka u svém výtoku z Limy od jiného oddělení spiklých zastavena býti hrází, tak aby všechny ulice městské zaplavila. Ve zmatku z toho posléh měl hlavní zástup povstalců do města vraziti a všechny bělochy bez milosti pobiti. Náhodou však jest úklad tento vyzrazen a zmařen.

Zatím postupoval Kunturkanki s vojem svým ke Kuzku, starožitnému to sídlu svých proslavených předků. Položiv se v jisté vzdálenosti od města vyzval je, aby se vzdalo. Tu však potkalo jej neštěstí, že od jednoho oddělení jízdy španělské i s rodinou svou a některými podřízenými vůdci jest přepaden a jat. Postaven jest v Kuzku před soud, jemuž předsedal onen plnomocník místokrále, ku kterému byl Kunturkanki svůj přepamatný list učinil. Nade všemi zajatými vyřknut jest ortel smrti v ten způsob, že Kunturkanki má býti svědkem utracení své manželky, svých dvou synů, svého švagra i ostatních s ním chycených vůdců, načež jemu samému měl od kata jazyk býti vyříznut a on pak čtyřmi koňmi roztrhán. S hlubokým pohnutím díval se nešťastník na popravu své rodiny, s tichou vážností na smrt ostatních svých soudruhů, sám pak podstoupil ukrutný osud svůj, ani jediným vykřiknutím znáti nedaje na sobě hrozná svá muka. Hlava jeho poslána jest do Tinty, kdežto po tři dni na šibenici jest vystavena, potom pak vstrčena na kůl při hlavním vchodu do města. Jedno rameno přišlo do Tungasuky, kde Kunturkanki býval kazikem, druhé pak a obě nohy jeho do jiných indiánských míst, která se byla před jinými v povstání tom účastnila, kdežto podobným způsobem na odiv jsou vystaveny. Ostatní trup spálen jest před Kuzkem na hoře Piccho, kde Kunturkanki byl hlavní byt svůj zarazil, a popel větrům odevzdán. Hrozný ten ortel vykonán dne 16. května 1781. Ani na tom však nebylo dosti, i všechny listiny, které dávaly svědectví o královském rodu nešťastného náčelníka, sebrány jsou na rozkaz královského soudu v Limě a veřejně od mistra popravního spáleny.

Tím však povstání tomuto nikoliv nebyl učiněn konec; nelidský ortel nad Kunturkankim vykonaný popudil Indiány jenom k zuřivější pomstě. Pod náčelnictvím bratra jeho Kazimíra Tupak Amaru a pozůstalého po něm syna Andresa Kunturkankiho obnovili krutou válku proti bělochům, pustošili zem a konečně oblehli opevněné město Sorrata, kamž se byli všickni Španělové z okolí uchýlili, útočiště hledající před divokými rotami uvnitř jeho zdí četnými děly chráněných. Proti těm nemohla vojska indiánská, ozbrojená toliko noží, palicemi a praky, ničeho v otevřeném poli pořídit, i dal tedy Andres Kunturkanki vody z blízkého pohoří k obklíčenému městu vésti, které tak obklopeno jest vůkol jezerem. V málo dnech podemlela voda náspy město ohražující, které se sesuly, načež Indiáni útokem vzali město. ~~Dvaadvacet tisíc~~ bělochů, kteří se tam nalezali, ukrutně jest povražděno a jen kněžím a mnichům život darován. Odtud rozšíro-

vali se povstalci dále, každý krok svůj znamenající strašným pleněním. Vojska proti nim vysílaná porážena jsou a vláda koloniální musila žádati posilu ze Španěl. Hrůza naplňovala celou zem.

Co však nezmohla zbraň Španělů, pořídilo jejich zlato. Zradou jednoho mestice, velikými penězi uplaceného, ukázáno Španělům místo, kde rada vůdců indiánských shromážděna byla v průvodu nedostatečné toliko branné moci. Tam jsou náčelníci povstání přepadeni, zajati a k smrti odsouzeni. Tím zastrašení a bez vůdce zůstaveni, rozprchli se Indiáni na všechny strany. Pronásledování vlády zasáhlo ještě nescíslné jiné oběti, ale přede vším jiným čelila nyní snaha její k tomu, aby národnost prvotního obyvatelstva načisto byla zničena. Jejich tance, hudba, kroj, slovem vše, co Indiány upomínalo na minulé časy a slavné jejich předky, zakázáno jim jest, ba i zapovídáno jim mluvit svou mateřskou řeč. Že nepřirozené takové počínání nemohlo mítí žádoucího účinku, nebude nikomu divno. Ani řeč, ani staré obyčeje indiánského plemene nejsou tím vyhlazeny, a podnes zachovává peruánský Indián starodávne své zvyky. Jediný jen dobrodějný výsledek mělo toto ze všech nejrozsáhlejší a nejkrvavější povstání, které ke stotisíci lidských životů stálo, že vláda španělská zrušila repartimienta vladařů, která byla první podnět zavdala k tomu pozdvižení.

Místokrálovství Peruánské však nezůstalo po celou dobu panování španělského v prvotní své rozsáhlosti, ve které zahrnovalo veškeré španělské osady Jižní Ameriky, nýbrž v rozličných dobách odštěpena jsou od něho Nová Granada (1739) a Buenos Ayres (1777) co nová místokrálovství, pak Chili a Caracas co samostatná generální kapitánství. Při vypuknutí revoluce americké obnášelo místokrálovství Peruánské již jenom území nynější republiky téhož jména s 1½ milionem obyvatelů, z nichž na hlavní město Limu přicházelo 60.000 duší.

Peruánsko nemohlo nedotknuto zůstatí událostmi španělskými, které na začátku našeho století vedly k násilným převratům v koloniích. Stejně příčiny měly též zde stejné účinky, a dosti záhy jevílo se v Limě jítření mezi kreoly, ale k zjevnému vypuknutí zpourey přišlo teprv na začátku r. 1814, kdežto Indiáni u velikém množství chopili se zbraně. Avšak evropské umění válečné udusilo bez veliké obtíže povstání rudého plemene, a místokrál Abascal všemožně snažil se pořádnou správou a vládou udržeti pokoj v zemi, což se mu i v té míře podařilo, že mohl podnikati výpravy ku potlačení odboje v jiných krajinách španělské Ameriky.



Mezi tím však byli roku 1810 Španělové nadobro vypuzeni ze sousedního Chilenska, a osvoboditel této kolonie generál San Martín chystal se ke vpádu do Peruánska, aby vypudil Španěly z této již poslední jejich ohrady v Jižní Americe. V tu dobu odvolán jest Abascal a na jeho místo dosazen generál Pezuela, jehož příkré vystupování uráželo kreoly, pudíc je k následování příkladu daného od ostatních španělských osad. San Martín mohl býti jist, že při vstoupení na peruánskou půdu nalezne silnou stranu sobě nakloněnou, a k tomu ke všemu panovaly ve vojště španělském nebezpečné různice veškeru kázeň podryvající, tak že sotva se bylo nadít od něho vydatného odporu.

Tak stály věci v Peruánsku, když San Martín s výpravou svou přirazil ku běhu a dne 7. září 1820 u Piska s 5000 muži na zem vystoupil. Poněvadž vojsko chilenské bylo pánem celého pobřeží peruánského, mohl se San Martín s vojskem svým bezpečně po něm rozšířiti, opíraje se o moře. Nespěchaje setkati se polem se Španěly vzal hlavní svůj byt v Huané, odkudž rozslal menší oddělení dovnitř země ku podpoře nespokojeného obyvatelstva, které všude začalo se pozdvihovati. Brzo rozšířilo se povstání v té míře, že Španělové téměř bez boje přinuceni byli ustupovati z mnohých měst, jichž delší držení pro rozjitřenost obyvatelstva bylo nemožné, když zároveň obletovali je četní zástupové povstalců, k nimž valem přebíhali z vojska rození Peruáni.

Postavení Španělů stávalo se každým dnem nebezpečnější, a vina toho přičítána od nespokojených důstojníků neschopnosti místokrálově. V lednu 1821 vypukla tato nespokojenost v zjevnou zpouř, kterou přinucen jest Pezuela odstoupiti, na jehož místo zvolilo vojsko španělské za místokrále generála Laserna. Ani ten však nemohl zadržeti běh věcí, a když i v samém hlavním městě Limé dosáhla rozrácenost obyvatelstva proti Španělům takového stupně, že bylo denně očekávati všeobecného zbouření, vytáhl i odtud Laserna dne 6. července s celou posádkou.

Týden na to vešel do Limy San Martín, s jásotem od obyvatelstva co jeho osvoboditel uvítán. První krok jeho po obsazení hlavního města byl, že slíbil svobodu všem černým otrokům, kteří by se přidali k jeho praporcům. Na to svolal shromáždění přednějších obyvatelů, které dne 28. července učinilo prohlášení samostatnosti a dne 3. srpna San Martina pod jménem protektora v čelo vlády postavilo. V Limě dlel San Martín dlouhý čas ve zdánlivé nečinnosti, což však byla s jeho strany moudrá opatrnost, že se nechtěl odvážiti na roz-

hodnutí v otevřeném poli, poněvadž nováčkové, ze kterých se vojsko jeho na větším díle skládalo, nebyli by mohli odolati vojákům španělským ve válce otužilým. Po celý rok zaměstnával se tedy hlavně zřizováním a cvičením vojska svého, ve kterém však čase stal so obrat věcí Španělům příznivý.

Tito byli sice odtáhli z Limy, ale ve tvrzi Callau, která panuje nad přístavem a kamž byli z města veliké poklady odvezli, zanechali posádku. San Martin, nejsa dosti silen, aby útokem udeřil na pevnou tvrz, musil přestati na jejím obklíčení, a tu brzy se ukázalo, jak nedostatečná byla branná moc Peruánů ku podstoupení pravidelného boje se Španěly. Tito poslední totiž, obávající se o poklady ve tvrzi uložené, sebrali se v silném počtu a pod generálem Carterakem přitrhli neočekávaně ku Callau, porazili vojsko tvrz oblehající a odvezli poklady bez odporu. Tato událost musila San Martina tím opatrnějším činiti, z té pak váhavosti jeho uměli Španělové výborně koristiti, sbírajíce a soustředíce síly své a činíce rozsáhlé přípravy k důraznému udeření na povstalce. Těm naproti tomu prokázalo se dlouhé váhání San Martinovo v též míře záhubným, jako prospívalo Španělům. Zápal vlastenecký byl valně ochabl a jeho místo zaujaly sváry a rozbroje, které nikdy neopomfjely rozdvojovati vítězné bojovníky revoluce. V běhu jednoho roku došlo tak daleko, že San Martin uznal za nemožné, bez cizí pomoci odolati návalu Španělů, kteří každou chvíli hrozili s celou mocí svou vrhnouti se na nesvorné a ochablé republikány.

Té pomoci umínil si San Martin hledati u Bolívara, slavného osvoboditele Kolumbie, který na ten čas zdržoval se v Guayaquilu, i vypravil se k němu, aby s ním osobně se dorozuměl. Bolivar ochoten byl poskytnouti Peruánům svou pomoc, avšak pod nevyhnutelnou výminkou, aby mu svěřeno bylo vrchní velitelství nad spojenými vojsky. San Martin, u něhož vlastenectví mělo převahu nad sobeckými ohledy, svolil k tomu a bez dalšího meškání vrátil se do Limy. Tam bylo se zatím v jeho nepřítomnosti mnohé zbytečné přikofi dále pozůstalým tam Španělům, což nyní San Martin jak mohl k napravení přivedl. Na to svolal ke dni 20. září 1822 ústavodárny kongres, do jehož rukou složiv svou moc navrátil se do Chili, aby ostatek života svého strávil vzdálen od správy veřejných záležitostí.

Bolivar v září 1823 přiraziv ku břehům peruánským vystoupil na zem se 4000 muži kolumbického vojska. Pomoří peruánské ihned k němu celé připadlo; nežli se však odvážiti mohl táhnouti proti Španělům, musil celou veřejnou správu země znova zříditi. Po od-

chodu San Martinově panovala mezi vlastenci úplná anarchie, a náčelníci revoluční, majíce na zřeteli více ohledy sobecké nežli veřejný prospěch, jednali každý na svou ruku. Aby konec učinil takové rozpadlosti a uvedl potřebnou jednotu, musil se Bolívar uchopiti prostředků důrazných. Vzav záležitosti peruánské zcela do svých rukou odstranil neposlušné generály, rozpustil nesvorný kongres, učinil se dle skutku diktátorem a na nejdůležitější místa ve vojště i zeměsprávě dosadil Kolumbiany. Nežli tuto potřebnou změnu provedl, uplynul téměř rok, v kterémžto však čase i z Chilenska přišla Peruánům nová pomoc na lidech.

Avšak i s touto posilou byli republikáni vždy ještě slabi na-proti Španělům, jichž vojsko čítalo 13.000 dobře vycvičených a ve válkách otužilých mužů, kdežto veškerá moc Peruánů čítala jen 9000 mužů, nejvíce nováčků. Tito jsou tím přinuceni chovati se pouze obranně, a Bolívar odešel od vojska pro novou posilu. Na jeho místě ujal vrchní velení generál Sucre. Španělové pod místokrálem Lasernou se všech stran postupovali proti Peruánům, jež unavovali ustavičnými malými šarvátkami, až je tak dalece sevřeli, že jim všecken dovoz potravy zamezili.

Peruánské vojsko přivedeno bylo na samý kraj záhuby, a delší setrvání Španělů v tom způsobu válčení bylo by bez odporu vedlo k úplnému jeho zničení. Ale netrpělivost vojáků španělských žádala rychlé rozhodnutí hlavní bitvou, a Laserna přinucen jest učiniti jim po vůli. Bitva tato, poslední proti Španělům na půdě americké svedená, strhla se na rovinách u Ayacucha (č. Ajakuča) dne 9. prosince 1824, a rozhodnuta jest ve prospěch Peruánů hlavně převahou jejich jízdy, která španělskou pěchotu rozprášila. Porážka Španělů, kteří byli počtem silnější a měli nad Peruány výhodu výborného dělostřelectva, byla úplná. Laserna těžce poraněn upadl v zajetí, a nástupce jeho Canterac neviděl pro zbytky španělského vojska žádné jiné spásy, nežli uzavření kapitulace, následkem kteréž důstojníci španělští převezeni jsou do Evropy na neutrálních korábech, ostatní pak mužstvo do vojenského zajetí upadlo. Jediný ze španělských generálů, Rodil, neuznal té kapitulace, nýbrž vrhl se s oddělením svým do tvrze Callaa, kdežto držel se až do 19. ledna 1826, nepostoupiv jí dříve, až když většina posádky v plném slova smyslu hladem zahynula. Málo před tím odhal chilenský admirál Blanco Španělům také ostrov Chiloe, tak že nyní nebylo žádného ozbrojeného Španěla více na svobodné pevnině americké.

Po šťastně dobyté samostatnosti utvořily se z někdejší říše Inků dvě svobodné obce, z nichž jednu tvořilo bývalé místokrálovství Peruánské, druhou tak zvané horní Peru, od tohoto r. 1780 oddělené a k místokrálovství Laplatskému čili Buenoy-Ayreskému připojené. Tato ke cti osvoboditele Bolívara přijala jméno Bolívie.

Od té doby zmítáno jest Peruánsko nepřetržitou řadou převratů a vnitřních bojů, jichž podrobné vypisování bylo by nudné a bezúčelné, pročež tuto další dějiny země podány jsou jen v stručném přehledu.

Roku 1826 zrušena jest ústava Bolívarova, a na její místo přijata ústava nová dle vzoru spojených obcí severoamerických. R. 1836, pozván od jedné ze sporných stran, vtrhl Santa Cruz, prezident Bolívie, do Peruánska, kdež prohlášen jest za protektora republiky a tato spojena s Bolivií v jedinou konfederaci. Avšak ta již r. 1839 se zase rozpadla, a Peru nabylo předešlé samostatnosti. Ale nastala nová doba zmatků a občanských válek, až roku 1860 přijata jest opět nová ústava. Rozmíšky se Španělskem v letech 1864—66 měly za následek vypovězení všech Španělů ze země, ale také zastavením obchodu a velikým nákladem na neprospěšnou válku finanční úpadek země. V bídném stavu veřejných záležitostí hledána spása v opětné změně ústavy, která se stala roku 1867 a již prodloužen čas úřadování presidenta na pět let. Roku 1868 zpustošeno jest pomorí peruánské od Ariky až k Ekuadoru strašným zemětřesením, kterým zkaženy jsou nejpřednější přístavy země. Roku 1872 zavražděn jest prezident Balta od bratří Gutierrezů, kteří za to od rozvzteklého lidu jsou rozsápani. Vládu ujal se nyní místopresident Covallos, který obnovil veřejný pořádek. Nastala doba blahodárných oprav a nákladných staveb železničních. Roku 1876 stal se presidentem Prado, za něhož dostoupila tíseň finanční nejvyššího stupně. K tomu přistoupila v nejnovější době krutá válka se sousedním Chilenskem, vedená doposavad nešťastně.

### **Bolívie.**

Tato po Bolívarovi nazvaná republika rozkládá se mezi Peruánskem, Brasiílií, Argentinou a Chilenskem, s malým toliko pruhem přímorí při Tichém oceanu. Rozloha její všelijak se udává (18.000 až 40.000 □ mil), počet obyvatelstva obnáší něco přes 2 miliony, z nichž asi 300.000 jest Indiánů. Jest to země v celé Americe nejvyšší a nejhornatější, a možno v ní rozeznati patero pásem horských,

mezi nimiž leží rozsáhlé planiny, z kterých nejdůležitější jest planina Orurská, nazvána jinak la Altiplanicie central de Bolivia, mezi Andy a Královskou Kordilerou. Na severní planině památná jsou jezera Titikacké a Pampa Aullagaské, z nichž ono (3842 m. nad mořem) má největší délku 190 km. a průměrnou šířku 50 km., toto (3700 m. n. m.) pak mnohem jest menší. Obě jezera spojena jsou řekou Desaguadero; nižší jezero má výtok jenom nepatrný, z čehož souditi lze, že musí mít ještě jiné, podzemní. Jižní planina má jinou památnost, tak zvanou Lagunu de Salinas, která jest jednou dobou jezerem, jinou dobou pampou, a z které Indiáni dobývají sůl. Severní planina, majíc hojnost sladké vody, jest úrodná a lidnatější; jižní planina, postrádajíc vody, neúrodná a jen řídko obydlená. Mimo tyto tři planiny jest ještě více menších, nazvaných vesměs pampami.

V Jezeře Titikackém, náležejícím odpołu k Peruánsku a odpołu k Bolivii, leží ostrov Titikaka s velikolepými zbytky staroperuánského stavitelství. Za panování Inků pokládán ostrov ten za posvátný, neb stával na něm nádherný chrám slunce, který vedle podobného chrámu v Kuzku byl nejslavnější a nejbohatší. Při podmanění Peruánska od Španělů byly prý všechny chrámové poklady od kněží do jezera uvrženy.

Největší a nejdůležitější město Bolívie jest La Paz, mající 76.000 obyvatelů, většinou Indiánů kmene Aymara. Město jest ostrými oblázky dlážděno, ale má pěkné chodníky; domy, vesměs cihlami kryté, vypadají slušně, a hlavní náměstí okrášleno jest vodotryskem. Na alamedě čili veřejné procházce spatřuje se několik zakrnělých ovocných stromů, které však nedávají žádného stínu. Náhradu za to poskytuje velikolepý pohled na horu Illimani, 7246 m. vysokou, na jejímž východním svahu daří se všecy ušlechtilé plodiny jižní: cukrová třtina, káva, oranže a přechutné „advokátské brusky“. Politickým hlavním městem jest Chuquisaca (č. Čukisaka) čili Sucre na planině 3200 m. nad hladinou mořskou vyvýšené, se 24.000 obyvateli. Zde jest rozvodí řek Madeiry a Paraguaye. Potosi, druhdy proslulé bohatými doly stříbrnými, s 22.000 obyvateli, má polohu tak vysokou (4075 m. n. m.), že tu Evropanům dýchání jest velmi obtížné.

Severní část země, východně od vnitřní Kordilery ležící, protěkaná řekou Madeirou k Maraňonu spěchající, zahrnuje v sobě tropické, vlhké nížiny, zvané Yungas, převyšující přírodním bohatstvím většinu krajín jihoamerických. Až budou prostředkem železnice přístupny od strany Maraňonu a tím způsobem spojeny s mořem Atlantským, povznesou se obchodem k vysokému rozkvětu. Hned na samém počátku té pozeňnané krajiny, již v pásmu teplém, ačkoliv



Indián a kmenů Moré.

ještě ve výši 2550 m., leží důležité město **K o č a b a m b a** (Cochabamba), odkud horská krajina Potoská zásobována jest obilím a moukou. Zde jest také hlavní sklad chinové kůry, která přichází z indiánského okresu Jurakarů.

Z rostlinného bohatství tropického pásma Bolívie sluší býti uveden strom kopalový (*Rhus copalinum*), jehož pryskyřice poskytuje obyvatelům svítivo. Velmi výnosné jest pěstování **k o k y** (*Erythroxylon coca*), jejížto listí pro posilující jeho účinek v celé Jižní Americe obyčej jest žvýkati. Výborné se daří též káva, jak-

koli doposavad jen v nedostatečném množství se rostí; naproti tomu vydává bařinatá půda velikou hojnost rýže. Také zmáhá se pěstování ananasu, cukrové třtiny a kakaa.

V celku není zemědělství na té výši, která by přiměřena byla úrodnosti půdy; také chov dobytka jest velice pozadu. Průmysl obmezuje se na předení a tkaní bavlny, obchodu nedostává se silnic. Hlavní bohatství země spočívá v jejích dolech, jichž těžení však nemůže se výše povznést z nedostatku prostředků spojovacích. Okres dolů příliš vzdálen jest od krajin vzdělaných, doprava děje se jenom na hřbetech soumarů, a pomoří, bez toho jen krátké, má jediný toliko, a to špatný přístav Cobija.

Obyvatelstvo Bolívie skládá se z rozličných plemen, povstálých smíšením Španělů s prabydliteli. Třetina bydlí v městech a městečkách, ostatek v menších místech a roztroušeně na venkově. Též jest něco potomků afrických černochů a nemálo Guaranů z Paraguaye přistěhovalých, kteří se značně rozmnožili. Z indiánských kmenů rozeznáváti sluší civilisované, polodivé a divoké. K prvnějším náležejí Kičové a Aymarové, k druhým Čikitové (Chiquitos) a Mochové (Moxos), k třetím konečně všickni kmenové obývající v krajinách jižních. Indiáni, kteří nežijí ve městech aneb nejsou pachtýři rozsáhlých pozemků, nepracují do roka déle nežli tři měsíce. Všickni jsou buď rolníci, anebo arrierové (zanášející se dopravou zboží prostředkem četných stád lam), anebo chovatelé dobytka, lam, ovcí a koz. Hlavní zálibou mají v hlučném slavení četných svátků, státu pak povinnosti jsou pouze placením daní, jsouce osvobozeni od služby vojenské. Jakmile seženou peníze na tyto výlohy potřebné, tráví ostatní čas zaměstnáním takovým, z něhož plyne jen málo prospěchu anebo žádný. Pozoruhodno jest, že úmrtnost Indiánů mnohem větší jest nežli bělochů a kreolů. Příčinou toho jest jistá zimnice, která s řídkými výminkami zachvacuje pouze Indiány a četných obětí vyžaduje.

Jak mocný dosavad jest živel staroperuánské civilisace, vysvítá z toho, že mezi nižší třídou a v menších městech také u lepších rodin, jak ve společenském obcování, tak i v domácnosti, má starý jazyk Inků převahu nad španělštinou.

V La Pazu naproti tomu provozují neobmezené panování mody novofrancouzské, jež jmenovitě dámy až do výstřednosti přepínají. Za to se doma skoro ani neoblékají, veliký přes tělo přehozený šátek zakrývá nedostatek veškeré toalety. U mužů převládají dvě náruživosti, pití a hra, při čemž nejlepší jejich mravní stránka záleží v tom, že i největší prohru snášejí s myslí chladnou a statečnou. Samo-

vraždy za příčinou úpadku jmění jsou v Bolívii věcí neznámou. Mezi nečetnými přistěhovalci tvoří Italiani, Španělé a Francouzové většinu.

Dějiny. Bolívie tvořila před příchodem Španělů část říše Peruánské a po jejím vyvrácení část místokrálovství Peruánského, od něhož teprv ku konci minulého století jest oddělena a k Laplatsku přivtělena. Boj o samostatnost vedla společně s Peruánskem, ale po konečném vítězství nad Španěly upravila se Bolívie ve zvláštní republiku, která jenom po krátkou dobu (jak svrchu při Peruánsku uvedeno), tvořila se svou sesterskou republikou konfederaci. Od těch dob propadla také Bolívie osudu všech americko-španělských republik, zmítána jsou ustavičnými vnitřními rozbroji a násilnými převraty, které každé zvelebení země nemožným činí. Roku 1876 dostal se vojenskou revolucí k vládě generál Daza. V poslední době uděleny jsou koncese ke stavbě několika železnic; zdali tato započala a jak daleko pokročila, o tom nedostalo se žádných zpráv do veřejnosti.

### Chili.

Republika Chili (č. Čili) mezi Tichým mořem, Argentinou a Bolívií, tvoří dlouhý, úzký pruh na pomoří, jehož plocha obnáší 6237 □ mil, délka 250 a šířka nanejvýše 35 mil. Horopisně tvoří

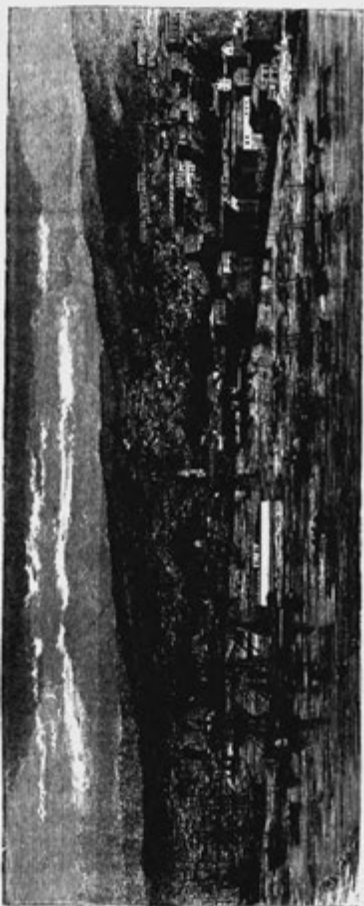


Doly Caracolské.

Chili západní svah Andů, které v temeni Akonkagua vystupují až do výše 21.700', čítají četné činné sopky a chovají v nitru svém veliké bohatství zlata, stříbra, mědi, olova, uhlí atd. Výšiny jsou



všude holý pískovec, smíšený s rulou a žulou, jen v podivně roztrhaných údolích nashromážděna jest úrodná země, vydávající hojně



Valparaíso.

rostlinstvo. V celku jest území republiky od severu až ke Coquimbu neúrodný suchopár, odtud pak na jih hojně zavlažované a dobře vzdělané neb lesem porostlé — „zahrada Nového světa“. Za to jest veškeré bohatství nerostní nakupeno v severní provincii Atakamě, která jest vlastně jediným, nesmírným dolem.

Jak veliký jest počet dolů, vysvitá již z toho, že pouze v okrese Caracolském oznámeno jich bylo roku 1873 úředně a změřeno přes 4000, z nichž platila se daň. Okres ten byl dlouhý čas předmětem sporu s Bolivií, který ukončen jest roku 1874 narovnáním, jímž přiřknut Chilensku.

Nejdůležitějším přístavním městem na pomori chilenském jest Valparaíso (Rajské údolí) se 70.000 obyvateli v krajině bezlesé a bezvodé. A přece činí Valparaíso příjemný dojem, ačkoliv na pohled se zdá, jakoby strmé pahorky se svými domky každou chvíli

chtěli spadnouti do moře. Valparaíso jest město umělé. Do půlkola objímá širokou zátoku vysoký horský hřbet přikře k moři spadající.

V něm jest patnáct neb šestnáct rozsedin, způsobených prudkými bystřicemi, a na stránkách jejich visí malé i velké domy, což uděluje městu zvláštní tvářnost.

Podél břehu kolem zátoky, mezi mořem a strmící stěnou skalní běží hlavní střída, velmi pracně a nákladně urovnaná, kde všeliký obchod města jest soustředěn. Zde nalezájí se bohaté sklady a nádherné krámy, zde mají sídlo své státní a peněžní ústavy. Do střídy té ústí se úžlabiny horské hned užší, hned širší, poseté na svých úbočích četnými domy až k vrcholu. Osada cizinská ve Valparaísu jest velmi četná a pomalu zdomácnuje. Cizinci velice přispěli ku povznesení obchodu zdejšího, obzvláště Amerikáni, Angličané a Němci, teprva v druhé řadě Italové a Francouzové. Při tom však nelze upřítí Chilenským poctivý podíl ve snaze té, že porozuměvše prospěchu svému podporovali horlivě podniky cizinců.

Na západ od Valparaísa v Tichém oceanu, 120 mil od pomorí, leží půvabné souostroví Juan Fernandez, skládající se z dvou výsep, Masafuera a Masatierra, na kteréžto poslední žil v dobrovolné osamělosti skotský plavec Alexander Selkirk, pokládáný za vzor Defoeova Robinsona Crusoe. Angličtí důstojníci zvětčili jej pomníkem jemu zde postaveným. Roku 1868 zakoupil saský inženýr Robert Wehrdan ostrůvek ten, navštěvovaný od velrybolovců, kteří se tu vodou zásobují, a založil tam malou německou osadu, která zdárně prospívá.

Z Valparaísa vede železnice do hlavního města republiky Santiagu, položeného uvnitř země.

Santiago jest město po celé Americe proslulé, a tuto svou dobrou pověst zasluhuje v plné míře pro své prostranné, dobře dlážděné a čisté ulice. Několik bohatých majitelů dolů a velkostatkářů vyvedlo zde nákladné stavby, které se vyrovnají knížecím palácům, ale vyjma nečetné tyto příklady pohybuje se výstavnost Santiaga v oně rozšafné a pohodlné prostřednosti, která spojuje spořivost s komfortem, čistotou a přiměřeností v ohledu na podnebí. Skoro všechny domy vystavěny jsou z cihel na větru sušených v onom španělském slohu, kterýž připouští nanejvýše jedno poschodí, obyčejně pak přestává na pouhém přízemí, což ovšem jest chvalitebná opatrnost při často zde panujících zemětřeseních. Do domu vejdeme vraty neb dveřmi, jímž po obou stranách se nacházejí pokoje, kde se pracuje anebo hosté přijímají, do kterých však se přichází ze dvora, který všude upraven jest v zahradu aneb alespoň okrášlen květinami v hrncích. Kolem dvora běží krytá chodba o sloupech, ve které se nacházejí dveře do rozličných pokojů, které větším dílem také mezi sebou souvisí a vesměs mají okna na dvůr. Jest to též způsob stavby, jaký panoval u starých Římanů, a jež poznáváme ze soukromých budov Pompejských a Herkulanských, dýšící jakýmsi životem patriarchálním, jenž přijemně ovívá cizince. Pod večer sedí matka s dcerami anebo tyto s přítelkyněmi svými v přijímacím salonu vedle vrat, jehož zamřežovaná okna jdou na ulici, v důvěrném hovoru, okoloidoucí pak známí neopomíjejí zastavit se u okna aneb i vejít do domu a příjemnou hodinku tam stráviti. V bytech panuje dokonalá čistota, přibýtky lepších tříd opatřeny jsou úplným pohodlím, neboť si zakládají na skvostném a vkusném zařízení domácnosti. Také na ulicích činí čistota příjemný dojem, a jako v Santiagu tak i ve Valparaísu spatřujeme pravý vzor v čistotě udržovaných ulic. O vnitřní komunikaci postaráno jest koňskými dráhami, jichž vozy u velikém množství projíždějí město po celé jeho délce od východu na západ. Sazba jest velmi nízká. Také nájemných vozů jest dostatečný počet.

Santiago jest na město se 115.000 obyvateli velmi rozsáhlé, a v předměstích svých ztrácí povahu městskou, na jejíž místo nastupuje ráz více vesnický. Cerro

Santa Lucia jest červenavá skála porfyrová, vystupující uprostřed města v podobě ohromné bány, na všechny strany drasticky rozsedlá. S jejího vrcholu jest nejlepší přehled města. Od několika let jest skalnatý pahorek ten proměněn v libosad, oblíbenou to procházku obyvatelů. Večer jest Cerro plynovými plameny osvětlen, malá švýcarská restaurace poskytuje také tělesného zotavení, a v jisté dni slouží hudební sbor k zábavě sedícího a procházejícího se obcenstva. Jinou oblíbenou procházkou jest alameda, sestávající z trojího stromořadí v ulici při nejmenším tisíc kroků dlouhé a sto kroků široké. Nejkrásnější část její jest prostřední stromořadí, po jehož obou stranách bublají potůčky čisté vody vedené z řeky Mapochy. Podél těch potůčků slouží četné lávky k sezení, a několik pavillonů na kolích upraveno jest pro hudební kapely, které tu každodenně koncertují. Večer, obzvláště v nedělní a sváteční dni, scházejí se tu všechny třídy obyvatelstva. Hudby hrají, krásný svět se prochází sem tam, ekypáže, které odpoledne byly v parku, vracejí se alamedou domů, zastavujíce se několika řadami v postranních stromořadích, kde páni a dámy ve vozech sedící vyhledávání jsou od známých a hovoří s nimi. A to vše děje a pohybuje se tak tiše, že přítomnost několika tisíců lidí ani v nejmenším neruší rozkoš z poslouchání hudby. Skvěle osvětlené boudy poskytují občerstvení. V deset hodin jest alameda již skoro úplně prázdná, obecnostvo se vytratilo, a jenom jednotlivé tlupy ještě prodlévají, sedíce na lavicích anebo stojíce pod rozložitými stromy. Santiago se ukládá na odpočinek.

Obyvatelstvo republiky přesahuje počtem dva miliony, větším dílem smíšenců žvlů bílého a indiánského; původ čistě evropský zachován jenom v málokterých nejlepších rodinách. Církev, jako všude, kde Španělové se usadili, má zde veliký vliv na smýšlení a mravnost, ale vliv ten jest velmi blahoplný. Nábožnost a dobrý mrav krácejí v Chili pospolu. Národní život Chileňanů není bohat na obzvláštní vynikající zjevy; vyjímaje poncho (č. pončo), v celé Jižní Americe domácí, a manto, jež nosí všechny ženy a který má původ svůj v mocném příkazu sluhů církve, nepotkáváme se se žádným zvláštním krojem národním, jenž by značněji působil na fantasiu cizinců. Zatím poskytuje černý manto žen, který prvotně určen byl pouze pro návštěvu kostela, jež však prostřední a nižší třídy nosí co svůj obyčejný kraj, pěkný pohled. Činí to divný dojem, vidět tyto černě oblečené, v černý manto zahalené ženské postavy jít do kostela nebo z kostela, aneb vidět podlahu veliké katedrally pokrytu hustým davem klečících. Fysiognomie i plet nižších tříd jeví ještě dosti veliký příměsek indiánské krve; v hlavním městě jest arcíř i u nižších stavů krev indiánská slaběji zastoupena; avšak sotva se k němu nohrátíme zády, nedá se zapřítí potomek prabydlitelů s malým toliko příměskem evropské krve. Jakkoli rysy zůstaly ještě surové, neschází temným fysiognomiím s jich hustým černým vlasem, který u žen jest ještě hustší a delší, jakési příjemnosti, jakkoli opravdu krásných obličejů jen velmi zřídka spatřujeme.

Pracovitost není cností nižších tříd, které jenom nezbytná nutnost dohání k těžké ruční práci. Chilenský horník jest ovšem nepřekonatelný pracovník, obzvláště tam, kde doly jsou bohaty a hojná

příležitost ku krádeži. V chudších dolech buď dokonce nechce pracovatí nebo jen za ohromný plat, pročež doly dávající pouze 1½ procenta nemožno ani těžiti. Smíšenec plemene španělského a indiánského nejraději probhání se na koni v širé pláni, ostatně, jako všickni obyvatelé teplého podnebí, miluje nade všecko zahálku. Na venkově vídáme sice chaty, jichžto stavba připomíná větší hnízda ptačí; ale všude žijí tito smíšenci tak pohodlně a s takovou samolibou spokojeností, kterou očividně jeví na tváři a v celém chování, že se tomu vším právem divíme. Krásný jest pohled na četná stáda skotu a koní, pasoucích se na nivách podél vyschlého koryta říčního; strážce jejich v poncho zabalený drží na pěsti sokola, který slouží k jeho zábavě, an exemplary pěkného druhu vlkodavů stojí mu po boku, zastávající jej v povinnosti jeho.

Velmi pozoruhoden jest nadobyčejný zdar bílého nesmíšeného plemene v Chili, kde mužové i ženy, obzvláště pak tyto, spojují v sobě veškeré podmínky tělesné krásy. Nejlepší kruhy, aristokracie modré krve, jak se nazývají nejvyšší vrstvy společnosti v Santiagu, hledí si největší úpravnosti v zevnějším vzhledu svém a jsou chováni velmi uhlazeného, při čemž však nikoliv nečiní násilí živosti své jižní letory. Jmenovitě ženy spojují způsobem přirozeně nenuceným líbeznost s důstojností, co zde v takové vzdálenosti od jiných středů vzdělanosti a umění poněkud překvapuje. Částečně vysvětluje se věc okolností tou, že většina jich dšlem navštívila Evropu, dšlem v Evropě byla vychována. Společenský mrav Chileňanů jest velmi příjemný a přívětivý. V rodině, s kterou jsme si udělali známost, můžeme se cítiti zcela jako doma, jsouce vždy srdečně vítáni. Tatáž milá srdečnost panuje také v obcování spolu osob rozličného stupně vzdělanosti, což připomíná rovnost republikánskou, které však není. Vzdělanec chová se k nižšímu s joviální srdečností, což tento přijímá s vděčnou uznalostí; obě strany jsou k sobě velmi zdvořilé a úslužné. Jakkoli převládá u nich jižní horkokrevnost, nicméně jsou hlučné hádky velmi řídké, za to však, jsou-li na cti své uraženi, dosti často sáhají k noži, aby si opatřili dostiucínění.

Čím však Chileňané vysoko vynikají nad své sousedy, jest úcty hodná jejich láska k vlasti. Chileňan jest skrz naskrz vlastenec, i není divu, že takovýto cit působí též na přistěhovalého cizince, který bezděčně cítí se puzena sám státi se Chileňanem. Tak doplňuje se tento malý národ na tichomořském svahu Kordiler cizinci, příšlými vlastně jenom na čas. Při takovém duchu, pronikajícím panujícím třídě společenstva, oddané vřelou láskou vlasti a národu svému,

musí země prospívati, a skutečně jest Chili ze všech americko-španělských republik nejsporádanější a má před sebou skvělou budoucnost.

Při tom však nelze zamlčeti jednu nesrovnalost vnitřních poměrů, která vyžaduje radikální nápravy, nemá-li nebezpečně ohrožen býti stát v samých základech svých. V Chili totiž není žádného stavu malých statkářů, žádných sedláků, tam jsou jen velkostatkáři a podruhově jejich, kteřížto poslední žijí v takové utlačенosti, že tvoří proletariát, jakého není v žádné jiné zemi, proletariát rolnický. Následek toho jest tak silné stěhování se do Peruánska a Laplatska, kde poměry agrární jsou mnohem příznivější a mzda dělníků vyšší, že tím obyvatelstva spíše ubývá nežli přibývá.

Nejlepší známkou státního zdaru Chilenska jsou spořádané jeho finance, jichžto stav jest v pravém smyslu květoucí. Chvalitebná péče věnuje se školství jakožto základu veškerého státního pokroku. V Santiagu jest universita, mimo tuto čítá se 11 lyceí, a každá provincie (jest jich šestnáct: Atakama, Coquimbo, Akonkagua, Valparaiso, Santiago, Colchagua, Kuriko, Talka, Maule, Nuble, Concepcion, Arauko, Valdivia, Linares, Llanquihue a Chiloe) má své gymnasium. Normální škola pro učitele a učitelky otevřena byla ještě dříve nežli ve Spojených obcích. Elementárních škol bylo dle posledního sčítání 938; dle zákona má počet jejich rozmnožen býti na 1670. Nad školami ustanoveni jsou superintendenti, a generální superintendent povinen jest každý měsíc podávati vládě zprávu o stavu školství, která pak se uveřejní v „Monitoru de los Escuelas,“ časopisu to výhradně školám věnovaném. Mimo to jest v Santiagu konservatoř hudební, škola krásných umění a škola řemeslnická; v Kōpiapu škola hornická. Dále jest v Santiagu hvězdárna, museum a veřejná knihovna, a také pro lid jsou v zemi četné knihovny.

Dějiny. Od podmanění země skrze Diega Almagra roku 1535 tvořilo Chilensko španělské generální kapitánství, jehož zřízení, správa a vnitřní poměry byly podobné jako všech ostatních španělských vládařství na Novém světě. Panovaly i tam tytéž příčiny k nespokojenosti s vládou, které na začátku našeho století zavdaly podnět ku povstání proti mateřské zemi. V Chilensku zdvihli se vlastenci již roku 1810, ale nezřízená ctižádost několika osob způsobila hned na samém začátku v zemi takové zmatky, že nemožno bylo svorné postupování proti Španělům, kterým se roku 1814 podařilo, bez velkého namáhání povstání udusiti a opět celé země se zmocniti. Nebyla to žádná jakákoli převaha moci španělské, která zvítězila nad povstalci, než jediné neschopnost a všestrané sočení na sebe revolučních vůdců.

Události tyto mají do sebe tolik protivného a všecken zdravý cit lidský urážejícího, že nejlépe jest mlčením je pominouti. Když pak ku konci října 1814 celé generální kapitánství zpět upadlo v moc Španělů, ti, jako všude jinde v podobném případě, jali se pronásledovati vlastence a přísně je trestati. Kromě těch, kteří na hrdle a vězením pokutováni jsou, vysazeno jich veliké množství na pustý ostrov Juan Fernandez, jiní posláni do Španěl, kdežto v tuhých žalářích jsou mořeni.

Nicméně mnohým povstalcům podařilo se na argentinskou půdu se uchrániti, kdežto shromažďovali se v pohraničném městě Mendoze, jehož velitel Jose de San Martin, někdejší důstojník španělský a výtečný vojevůdce, řadil je v pluky a pořádně ve zbraní cvičil, čekaje příhodné doby, v které by s nimi podniknouti mohl výpravu k osvobození Chilenska od Španělů. Tím způsobem a pomocí na lidech, učiněnou mu od vlády Buenos-Ayreské, zřídil sobě vojsko přes 5000 mužů silné, které bylo v nejlepším stavu a dostatečně opatřeno všeličými potřebami.

S tou mocí konečně roku 1817 podnikl dávno chystanou výpravu. Hranice mezi Chilenskem a Laplatskem tvoří nebetyčné hory Andeské, jejichžto prosmyky vesměs obsazeny byly od Španělů. San Martin obmyslně oklamal tyto v ohledu na cestu, kterou nastoupiti míní, a dal se s vojskem svým na pochod tam, kde toho Španělové nejméně očekávali. Přechod jeho přes hory Andeské uprostřed mrazivého počasí po neschůdných cestách klade se od znalců výše nad přechod Bonapartův přes horu Sv. Bernarda, v ohledu na mnohem skrovnější prostředky, jimiž San Martin vládl. Obtížný ten pochod trval 13 dní, i zahynulo na té cestě k 1000 lidí, 5000 mezků a 1100 koní. Konečně dne 24. ledna sestoupil San Martin na druhé straně hor do údolí Mariantalesu se 4000 lidu, maje potravy již toliko na čtyry dni. Vojsko španělské obsazenu mělo výšinu Čakabuckou, odkudž panovalo nad jedinou silnicí vedoucí do hlavního města Santiaga. Zde v pevném postavení očekávala příchod nepřítele, majíc nad ním výhodu četného jezdeckta, důležitého v těchto rozlehlých rovinách. San Martin nečekaje ani na těžká děla svá, která v neschůdných cestách horských jenom zdlouhavě se pohybovala, použil zápalu svého bojechtivého lidu a bez váhání udeřil na Španěly. Útok vlastenců byl neodolatelný, a Španělové sehnáni jsou se svého postavení se ztrátou 600 mrtvých a tolika též zajatých. Ostatek vojska jejich rozptýlil se na různu, na útěku pak zajat jest od stíhajících vítězů sám generální kapitán Marso.

San Martin bez odporu vešel do Santiagu, vzdáleného pouze 13 hodin od bojiště, a přijat jest od obyvatelstva u všeobecném jásotu. Tu svolal ihned kongres notablů, od něhož zvolen jest za vrchního ředitele chilenského. Ale San Martin nepřijal té důstojnosti, načež postaven v čelo vlády generál O'Higgins. Následek vítězství u Čakabuka a obsazení hlavního města bylo podrobení celé země až na jedinou pevnost Talkahuano, ve které se Španělové statečně bránili proti republikánům.

Na jaře 1818 však přišla Španělům pomoc z Evropy v 5000 mužích čerstvého vojska, jež vedl Osorio. Ten, sesíliv se posádkou Talkahuanskou a sestřediv rozptýlence z bitvy Čakabucké, táhl s 8000 muži přímo na Santiago. Ve městě tom byl strach veliký, ale vlastenecká obětovnost vyrovnala se nastávajícímu nebezpečství. Obyvatelé s ochotností kladli na oltář vlasti střebro i klenoty své k zjednání dostatečných prostředků obrany. Brzo byl San Martin v stavu s vojskem dobře opatřeným vytáhnouti do pole proti Osoriovi. Ten však noční dobou neočekávaně přepadl vlastence a rozprášíl je na všechny strany. Děla, střelivo i zavazadla dostala se Španělům za kořist.

Kdyby Osorio byl použil toho vítězství, nikdo nemohl mu brániti táhnouti přímo na hlavní město a zmocniti se ho. Ale španělský vůdce ztratil plných 14 dní v nečinnosti, an mezi tím San Martin neunavný byl ve sbírání nového vojska. Účinným snahám jeho, podporovaným novými oběťmi národu, podařilo se v krátké té době, že opět sraziv rozptýlené zástupy rozmnožil je četnými dobrovolníky, spěchajícími k obraně vlasti, a vojsko novými válečnými potřebami zaopatřil.

Brzo cítil se San Martin dosti silným býti, aby ještě jednou čelil nepříteli. U Maypa přišlo dne 5. dubna k rozhodné bitvě, v níž vojsko vlastenců načisto smazalo hanbu předešlé své porážky. Síla obou stran byla stejná a boj urputný, konečně však rozhodlo štěstí válečné proti Španělům. Porážka těchto bylo úplné zničení, neboť ušlo jich z krvavé té bitvy sotva přes 800. Bojiště pokryto bylo 3000 mrtvolami, z nichž třetina náležela vítězům, a 3000 Španělů dostalo se v zajetí. Osorio utíkal na jih, kamž ho i skrovné nedobitky vojska jeho následovaly, chtěje dostati se do Valdivie, kdežto nalezala se ještě španělská posádka. Bylo jim ubírat se zemí bojovného indiánského kmene Arauků, jediného to, který byl dovedl uhájiti samostatnost svou proti zbrani a vzdělanosti evropské. Araukáni odepřeli Španělům průchodu, a když brzy na to se v krajinách těch

objevil chilenský generál Balcarce, poslední ten zbytek španělského vojska složil před ním zbraň a vzdal se do zajetí.

Bitvou Maypanskou rozhodnut jest osud Chilenska, které nikdy více nesklonilo šíje své pod nenáviděné jho Španělů, ano naopak i sousednímu Peruánsku dopomohlo ke svobodě. Celou zemi naplňovalo nadšené plesání nad slavným vítězstvím vlastenecké zbraně. Netoliko však na pevné zemi, nýbrž i na moři přálo štěstí Chilenským v plné míře. Cochrane, zkušený velitel jejich loďstva, panoval nad Jižním oceanem, kdežto mnoho korábů s bohatým nákladem Španělům odňal a veškeré pomoci peruánské držel v obklíčenosti.

Nyní, když země byla prázdná cizího nepřítel, mohlo přikročeno býti k pokojnému dílu, totiž k zavedení pevného pořádku. Ještě v květnu 1818 sestavil O'Higgins výbor k vypracování prozatímní ústavy, která však vypadla tak nezapně, že vládu více ztěžovala než usnadňovala. Na začátku arci nečinily se vady takového zřízení tak patrnými jako v prošlém čase, a také všeobecná radost z dobrého zdaru veřejných záležitostí a vlastenský zápal naplňující veškerý národ nedopouštěly na ten čas místa nebezpečným zmatkům, tak že správa zemská vedena jest k všeobecné spokojenosti.

Jakmile vnitřní záležitosti Chilenska byly poněkud v pořádek uvedeny, hnala San Martina horlivost jeho pro osvobození Ameriky k novému podniku. Místokrálovství Peruánské nalezalo se dosavad v rukou Španělů, kteří odtud vždy mohli vyslati nové výpravy na jih. Dokud Peru nebylo osvobozeno od španělského jha, nemohlo se ani Chili nadíti trvalé bezpečnosti své svobody. Pročež, když San Martin vyjevil úmysl svůj, vtrhnouti brannou rukou do Peruánska a pokusiti se o vypuzení odtud Španělů, potkal se s velikou ochotností se strany Chilenských, kteří se u velikém počtu hrnuli k vojsku, jež k tomu konci sbíral. Dne 20. srpna 1820 odplul San Martin s 5000 muži do Peruánska. O prospěchu podniknutí toho podali jsme zprávu při Peruánsku.

Výpravy San Martinovy použil náčelník rojalistický Benavides ke vpádu do země. Když totiž velitel v Concepcionu, generál Freire, opustil toto město s 1000 muži, aby s nimi rozmnožil vojsko San Martinovo, vyrazil Benavides od jihu a překročil hranice. Ale Freire, dostav záhy návěští o tomto vpádu, obrátil se rychle a porazil Benavidesa, jenž brzo na to sám upadl do rukou Chilenským, od nichž odveden jest do Santiaga a tam popraven jakožto přeběhlík, neboť byl zprvu sloužil ve vojště vlastenců.



Roku 1821 snažil se Jose Manuel Carrera, jeden z hlavních původců dřívějších zmatků, strojením nebezpečných piklů opět si dobytí předešlého vlivu na veřejné záležitosti, od nichž zůstával odstraněn pro bezohlednou svou ctižádost. Po delší čas byl se skrýval v pampách (stepích) mezi Indiány, jež dovedl získati na svou stranu, nyní pak domýšlel se, že nastala příhodná doba k veřejnému vystoupení. I odvážil se tedy přijíti do země, kdežto vyhledával někdejší své stoupence a přátele, kteří mu měli býti nápomocni k jeho povýšení. Avšak Carrera jest lapen, odveden do Mendoza a tam zastřelen.

Zatím v průběhu času vždy více a více najevo přicházely vady přijaté ústavy, a poněvadž president O' Higgins příliš byl svědomitý, aby se od ní byl odchyloval, vzala vláda jeho na sebe povahu nejistoty a slabosti, a po celé zemi ozývali se hlasové nespokojenosti. Největší příčinu k této poslední domnívalo se míti vojsko, které bylo nepořádně placeno. Toto jitření vypuklo na začátku roku 1823 ve zjevné povstání, generál Freire postavil se v čelo zbouřených vojáků, táhl na Santiago a přinutil O' Higinse k odstoupení, načež sám jeho místo zaujal.

Za vlády Freireovy stalo se konečně vypuzení posledních Španělů z americké pevniny následkem bitvy u Ayacucha, v nížto se účastnilo také vojsko chilenské. Chili přijalo nyní ústavu federativní, pod níž požívalo blahého pokoje až do roku 1830. Ačkoli méně zmínáno válkami občanskými nežli ostatní někdejší kolonie španělské, nezůstalo Chilensko přece docela ušetřeno ode všech převratů. Dotčeného roku totiž přinucen byl Freire ustoupiti generálovi Prietovi, který zrušiv ústavu federativní učinil z Chilenska jednotný stát.

Brzo na to zapleteno jest Chili do války se sousedními republikami Bolivií a Peru, kdežto se byl Santa Cruz pod jmenem protektora postavil v čelo nejvyšší moci. Chilenští obdrželi roku 1839 pod Bulnesem rozhodné vítězství nad svými odpůrci, což mělo za následek pád protektora.

Pod vládou Prietovou prospívalo Chilensko daleko nad ostatní jihoamerické republiky, a to hlavně zásluhou výtečného ministra Portalesa, který moudrými zákony svými položil základ k jeho blahu. Především hleděl zameziti vměšování se vojska do veřejných záležitostí, jaké se bylo stalo obyčejem ve svobodných obcích z někdejších španělských osad povstalých, k největší jich zkáze.

Roku 1841 následoval Prieta v presidentství generál Bulnes, který úplně potřel četné loupežné roty, zbytky to vyhnaných Španělů,

ježto až do těch dob zem znepokojovaly, činíce nebezpečným veškeré cestování. Roku 1844 uznalo také Španělsko samostatnost republiky. Jak pod Bulnesem, tak i pod jeho nástupcem Monttsem (1851—61) vždy více rozvíjel se utěšený pokrok jak v materiálním blahobytu tak i v šlechtnějších duchovních snahách.

Roku 1861 dostal se na stolec presidentský Perez. Za jeho vlády udál se 8. prosince 1863 požár jesuitského chrámu v Santiagu, při kterém zahynulo k 2000 lidí, větším dílem žen. V následujících letech mělo Chilensko spory s Bolivií a se Španělskem, s kterýmžto posledním přišlo k válce. Tu jest r. 1866 Valparaiso od Španělů bombardováno, ale prostředkováním cizích mocností, hlavně Spojených obcí, uzavřeno r. 1869 příměří a r. 1871 mír se Španělskem.

Roku 1868 vypukla válka s Araukany, indiánským kmenem na jihu Chilenska, který, asi 80.000 hlav silný, nebyl po tu dobu podmaněn od bělochů, a v poslední době pod dobrodružným Francouzem byl zřídil samostatné království. Válka ta skončena jest mírem 22. ledna 1870 uzavřeným.

Chilensko jest od té doby jediná ze všech republik jihoamerických, kde panuje zákonný pořádek, provázený všeobecným rozkvětem země.

V nejnovějším čase má Chili válku s Peruánskem a Bolivií, kterou na zemi a na moři vede vítězně.

### Argentinská republika.

Po císařství Brasílském jest nejrozsáhlejším územím Jižní Ameriky Argentinie čili Laplatsko. Avšak neurčitost hranic této republiky na všech stranách nedovoluje o tom žádného pozitivního úsudku, a to tím méně, an celé rozsáhlé kraje až dosavad jsou sporné. Rozsáhlostí svou nejdůležitější z těchto zemí jest Patagonie, k níž zároveň sobě právo osobují Argentinie a Chilensko. Toto poslední však utvořilo dokonaný skutek, uvázavši se v Punta Arenas v úžině Magelanově, kde, jak jsme viděli, založilo osadu, a vztýčivši také na Fuegii svůj praporec.

O velmi jednoduché plastice půdy republiky Laplatské pojednáno již dříve, pročež tuto jen jako dodatkem krátce podotýkáme, že jak Cordobské tak i San Luiské pohoří, která nikdež přes 2300 m. se nepovznášejí, jsouce všude přístupná i obydlená, jakož i značné pásma Andů bohaty jsou na kovy všech druhů.

Zlato, stříbro, nikl, měď, cín, olovo, železo všude se nacházejí, neméně rozličné druhy mramoru, jaspis, křemen, drahokamy, zemské klí atd. V provincii Jujuy (č. Chuchui) a u řeky Río Vermejo objeveny jsou hojné prameny petroleje.

Těž kamenné uhlí nalezá se na rozličných místech, ale dosavad nejsou ložiska dle objemu a vydatnosti své proskoumána. Až posud není dobývání četných nerostů v docela žádném poměru k jejich bohatosti a rozsáhlosti, a to hlavně z nedostatku komunikace a dopravních prostředků. Zatím vývoz stříbra a mědi již nyní není více zcela nepatrný. Plochá část země nalezí skoro veskrz útvaru třetihornímu, a poříčí i pomorí jest skoro všude naplavenina velice úrodná. Prst má hloubku 0.30—2.25 m., pod ní nachází se písčité jíly, který tím více tvrdne, čím hlouběji se kopá. Tento třetihorní jíl pamp jest naleziště *Megatheria*, obrovského lenochoda předpotopního. Dobrou, čistou chutnající vodu k pití nalezneme skoro všude v hloubce 3—20 m. Kamení skoro nikde se nenachází. U řek, obzvláště na pobřeží Uruguaye, jest písek často promíšen jakýmsi druhem křemene, skládajícího se z kamínků karneolových, agatových, onyxových a jaspisových.

Podnebí Argentinie jest nad míru krásné, příjemné a zdravé; jest asi totéž jako na Předhoří Dobré naděje anebo v Novém Zeelandě, ležících v stejné šířce. Letní parno nepřesahuje 29°R, což ani Evropanu v polní práci nepřekáží, jmenovitě v krajinách pod 30° jižní šířky. Zima jest krátká a levná; ráno jest obyčejně jíní a večer se ochladí; uprostřed dne pak jest teplota mírná. Rolnictví může se provozovati po celý rok. Roční počasí jsou následkem zeměpisné polohy zrovna obrácená jako v Evropě: nejkratší den jest 21. červen a nejdelší 21. červenec; ale rozdíl délky dne jest méně citelný nežli u nás. Nebe jest skoro vždy jasné a bezmraké. Deště jsou mnohem řidší nežli v Evropě, provázejíce obyčejně jen silné bouřky, jež pak zahání pampéro, studený a prudký vítr jihozápadní; tentýž vítr zahání všecky škodlivé nakažliviny a výpary. Také jiné větry často se dostavují, úplná tišina v povětří jest vzácností. Zmíněné lijáky jsou velmi vydatné, dostačující obyčejně potřebám rolnictví. V tak příznivých okolnostech půdy a teploty jest rostlinstvo, jak samo sebou se rozumí, velmi bujné. Na jihu však záleží skoro v samých travinách a křovinách; lesy počínají teprv ve výšce Santa Féské, stávající se pak vždy hustějšími a velikolepějšími, čím dále postupujeme na sever, až veškeré stromové a rostlinstvo nabývá pomalu rázu tropického. Poříčí a veliké stromy Parany oplývají přehojným bohatstvím stromů, rostlin úponkovitých a krásných květin. V krajinách severních nacházejí se vzácné druhy dřev a četné stromy ovocné; všeliké druhy evropského ovoce, přede vším réva, s prospěchem uvedeny byly do Argentinie, zcela tak jako domácí zvířata evropská, jichž potomstvo zde částečně zase zdivočelo. Koně, skot a brav ožívují nescíslnými stády nesmírné roviny, jichžto slaná pastva jim velice k duhu jde, i rozmnožují se zde rychleji nežli v Evropě.

Přejdeme-li na lid, znamenáme, že následky nestejného smíšení plemen v žádné jihoamerické zemi nejsou skrovnější nežli v Argentinii. Evroptí vetřelci našli ohromné travnaté roviny jen velmi

slabě obydlené kočujícími kmeny indiánskými, tak že nebylo ani velkého rozdílu v počtu evropského a domácího živlu, nýbrž i smíšení rozličných plemen velice bylo znesnadněno, poněvadž prabydlitelé právě svým kočovnickým životem snadno se mohli uvarovati všelikého styku s vetřelci. Nikde také není tolik rodin, které zachovaly svou krev evropskou nepomíšenou, jako v Argentinii. Černochoů sem bylo jen málo zavedeno, pročez nemohlo se také státi silnější pomíšení se plemene kavkazského s africkým. Povaha lidu argentinského jest právě proto, že není zplodinou nepřírozené nestejné smíseniny dvou rozličných plemen, mnohem zdravější, nežli u většiny obyvatelstva Jižní Ameriky. Evropský živel měl zde také co do počtu vždy převahu, i jest tedy novým příbylcům mnohem přístupnější. Zde přistěhovalec evropský, ač je-li ostatně dobrého jádra, nemusí se báti spojení s domorodci, on není poukázán na jich utlačování, aby se sám zachoval.

Do republiky Laplatské děje se skutečně značné stěhování z Evropy.

Roku 1872 přistěhovalo se 42.000 osob, kterýžto počet roku 1873 až do 31. října vzrostl na 60.000, větším dílem Italianů, těchto vzorů spořivosti a střídmosti. Roku 1874 zaslali tito vlastní přistěhovatelci do vlasti své po menších sumách více než 10 milionů zlatých, což jest důkazem, že ti lidé umějí hospodařiti, a to arciť láká jejich krajany, aby také navštívili nívy laplatské. Nyní počítá se v Argentinii Italianů na statisíce, po nichž nejčetnější cizinci jsou Baskové, kterých tu asi 50.000 jest usazeno, nejvíce v provincii Buenos Ayres. Naproti tomu jest Němců sotva 10.000 v zemi. Od některé doby stěhují se do Laplatska silně Švýcaři. Po novém roce 1856 přišli první tři proudy přistěhovalců, v březnu čtvrtý 214 osob silný, do Esperanzzy v Santa Fé. Krajina byla tu ještě úplně nevzdělána, bez všeliké přípravy pro spořádaný kulturní život; ale co sem cizince vábilo, bylo rozkošné podnebí a podivuhodná úrodnost. Slovem, osadě se dařilo, r. 1857 čítala v březnu již 1287 osob a měla 2126 jiter vzdělané půdy, na níž pěstovala kukuřici, zeleniny atd. Příklad ten lákal k následování a založena druhá švýcarská osada San Carlos o 24.700 jitrech ve 264 podílech. Státní úřadové jim nečinili žádných obtíží, také zůstali osvobozeni od vojenské povinnosti; smírný soudce urovnával spory, pečoval o pokoj a pořádek a byl zároveň i správním úředníkem; vše ostatní vykonávala volená obecní rada. Nyní jest v zemi švýcarských osadníků málem 8000, a pozemky jejich mají cenu milionů. V celku argentinská vláda cizím osadníkům přejí a všemožně je podporuje.

V Argentinii tedy spatřujeme živel aristokratický v držení veliké většiny půdy, kdežto nižší třídy obyvatelstva, částečně smíseni, v jeho službě co kapatazové a peoni (dohlizitelé a pacholci) pasou nesmírná jeho stáda, vedouce živobytí velice podobné k živobytí obyvatelů asiatských stepí, pravý život kočovnický. V této společnosti zachoval se vnitřek země v hlavních rysech svých podnes. Bohatší statkář tráví větší část roku v hlavním městě provincie, a jenom v letě žije na své estancii (dvorci). Život jeho pohybuje se tedy ustavičně mezi dvěma ostře od sebe oddělenými živly, městem a stepí, civilisací a polovičním barbarstvím. Ve městě nalézáme všeliké po-



Ulice v Buenos Ayres.

hodlí a nejmodernější požitky, přepych jest veliký a mody v šatstvu dle nejnovějšího Pařížského střihu; také neschází divadlo, a nádherné hostince, kavárny a kulečnický nacházíme skoro na všech rozích. Ocneme-li se však několik kilometrů za městem, vidíme se obklopy surovou a pustou přírodou, i tušíme tak málo blízkost velikého a důležitého města, jako v nějaké opravdové poušti. Po rozlehlé zemi roztroušeno jest 16 takových provincialních měst, větším dílem jen o několika málo tisících obyvatelů, z nichž zasluhují býti jmenovány Cordoba, Tucuman, Santa Fé, Corrientes, Uruguay a Mendoza. Ale žádné z nich nemůže se porovnat s hlavním městem celé republiky, Buenos Ayres.

Buenos Ayres rozděleno jest na pravidelné čtverce, an ulice křížují se v pravých úhlech, jakož bývá u všech nově založených měst. Město jest výstavné, obzvláště prostřední část; také jsou tam pěkné kostely, mezi nimi jeden anglický. Po obou stranách ulic vidíme nejskvostnější krámy, ale chodníky jsou na mnohých místech příliš vysoké, což má svou příčinu v tom, že ulice jsou pahorkovité a chodníky založeny co možná rovně. U rohu každé ulice sestupuje neb vystupuje se po schodech 2—3 m. vysokých a nad míru kluzkých pro všeliký neřád na nich nahromaděný. Okna nemají žádné žaluzie, protože do přízemních bytů možná z ulice volně hleděti. Tam obyčejně sedají na houpavých seslích do zadu náchýleny seňory a seňority, kouřice doutníky. Někdy leží vedle nich nějaké vyšívané, to je všecko. Vidět Argentinanku číst nebo psát jest veliká vzácnost, o šití nebo jiných pracích dokonce není ani řeči. Jinak jest u dcer Evropanů, které zde destávají vychování zcela takové jako v Evropě. Obyčejně nosí se dámy černé jako ve Španělsku, mnohé však nosí již také světlé šaty. Jenom venkovaně chodí ve svém národním kroji, měšťáci nosí se po evropsku. Všecky mody napodobují se co nejrychleji. Vstoupíme-li do kavárny, jest směsice jazyků nevyslovná; většina hostů jsou Vlaši. Němečtí dělníci jsou hledáni, ale větším dílem jsou pijáci a promarní tak často svůj značný výdělek.

Měšťák, jenž po evropsku se šatí, smýšlí také po evropsku, šetří zákonů, má pořádnou obecní správu a školy. Pravou jeho protivou jest Gaučo (Gaucha), potomek španělských dobrodruhů z Indiánek. Nyní jsou již následkem rostoucí lidnatosti a šířící se civilisace méně četní, a jméno Gaučo dává se vůbec všem venkovanům. Ostatně však rozumí se tím jmenem třída lidí, kteří práce se štítíce kradou koně, ovce a hovězí dobytek, a nedělají sobě z toho svědomí, jestliže někdy ten, koho olupují, při bránění svého majetku o život přijde.



Gaučo.

Takovýto venkovan má jiný kroj, jiné mravy a jiné smýšlení nežli měšťák, o němž ničeho nechce slyšeti a jemuž jest úplným cizincem, pohlížeje s opovržením na jeho přepych a uhlazené obcování. Jest on hlavně jezdec, chovatel dobytka, polodivoký pastvec, nikoli však vlastní kočovník, neboť půda, na které svůj dobytek pase, jest jeho právním majetkem, na kterém žije o samotě; nejbližší jeho soused bydlí u vzdálenosti více hodin od něho. Není tu žádných venkovských obcí, žádné souvislosti, žádných škol, ale mnoho pověr. Lidé tito jsou náruživí hráči. Chlapci záhy se cvičí v zacházení s lasem a házecími kuličkami na telatech a kozách, učí se jezdit a krotí hříbata. Tento Gaučo, jehož krev jest silně smíšená, nemá více do sebe nic španělského, vyjma jazyk a hrubou pověrčivost. U něho v divoké přírodě vyvinula se hrdá, nezkrutitelná povaha, on pohrdá kaž-

dým člověkem pokojného zaměstnání, jenž nedovede chytiti divokého býka nebo plachého koně. To jmenovitě platí o Evropanu, jež pokládá za špatného jezdce. Jakožto voják jest vytrvalý, srdnatý a ukrutný. Jestli on od útíleho mládí zvyklý krvi, usmrčení člověka stojí u něho na rovní s poražením vola. Těla jest silného, a pracovati nemusí, poněvadž stádo jeho poskytuje mu všeho, co potřebuje. On jest pravý originál, nedotknutý ponětími a náhledy vzdělaných lidí. On jest vždy spokojen, o nic se nestará, ale také žádá, aby nikdo se o něj nestaral. I sama vrchnost nechává Gauče na pokoji, nemíchajíc se v jeho záležitosti, může-li se tomu vyhnouti.

Vzdor vyličeným poměrům i všem politickým zmatkům, jaké až do nejnovější doby naplňují dějiny argentinské, prospívá republika vřichledě a rychle se zmáhá, což znamenati lze ve všech odvětvích moderního života národů. Laplatsko těší se dosti značné síti železniční, již dle možnosti hledí rozšířiti, a právě nyní činí přípravy ke stavbě železnice přes Andy, která má Buenos Ayres za 48 hodin spojovati s Valparaisem. Devět paroplavebních společností prostředkuje spojení s Evropou. V Buenos Ayres vychází 25 novin a časopisů, z nich 8 v cizích jazycích. Asi dvacet anglických akciových společností přineslo do země kapitály k průmyslovým podnikům. Vyučování věnuje se výtečná péče, každé město uvnitř země má ranní a večerní školy, gymnasia a jiné ústavy, kde se uděluje vyučování zdarma. Rolnictví se znamenitě zvelebilo, provozováno jsouc pomocí všech zdokonalených strojů anglických a severoamerických. Chako (č. Čako) má celý tucet květoucích osad, kde veliká tříska půdy jsou vzdělána. Jenom průmysl zůstává dosavad pozadu, a vývoz obmezuje se vždy ještě pouze na vlnu, kůže a lůj, plody to rozsáhlého chovu dobytka. V saladerách čili porážkách volů provozuje se řeznictví s rychlostí fabriční, ale také s velikou surovostí. Nejdůležitější města v zemi spojena jsou spolu koňskými dráhami, silnicemi, telegrafy, vodárnami, hasičskými a pojišťovacími spolky.

Tak republika Argentinská povznese se z dětství svého, vzrostší v silný národ již 2 miliony hlav počítající, a vstříc krácejíc lepší ještě budoucnosti s jistotou bezpečnější nežli mnohá její sesterská republika.

### Historický přehled.

Poměry v místokrálovství Buenoy Ayreském za vlády španělské byly tytéž jako ve všech ostatních koloniích amerických, a stejné příčiny také zde měly stejné účinky. Běh revoluce v zemích laplatských podobal se v podstatě své docela tomu, co se dalo na Terrafermě; ale v tom byly ony šťastnější, že po celý čas své války o samostatnost nikdy nepodlehly Španělům, kterýmžto ani jednou nepodařilo se vniknouti hloub do země, tak že válka vedena jest toliko na pomezí. Vysvětluje se to dostatečně zeměpisnou polohou. Pomoří Vene-

zuely a Nové Granady leží v sousedství Kuby a Portorika, kteréžto ostrovy dovedli sobě Španělové zachovati, i když všechny ostatní americké kolonie od nich odpadly; ony jim byly příhodnými stávkami na plavbě z Evropy a velikými vojenskými zásobárnami, odkudž přepravovali snadno vojska svá i všechny jejich potřeby na pevninu. Na ně pohodlně ucouvli vůdcové španělští, kdykoli poraženi byli od povstalců, i očekávali nových posil, aby započali předešlou hru. Krom toho leží Terraferma zrovna na nejčtetnější navštěvované obchodní cestě mezi Evropou a Amerikou, a udrželi-li se Španělové jenom v některém jejím přístavě, byť i všechna ostatní země byla v rukou republikánů, snadno bylo jim zásobovati se vším čeho potřebovali.

Toho všeho nebylo při Laplatsku, kterážto země leží daleko za obyčejnou cestou obchodní, u mnohem větší vzdálenosti od mateřské země, s ostatními španělskými osadami jenom na suchu sousedíc, s kteréžto strany má za přirozenou ohradu pásmo Andských hor. Pobřeží Laplatska, mnohem méně rozlehlé nežli venezuelské a novogranadské, a nemajíc tu hojnost pohodlných přístavů jako toto, jest tím samým méně přístupné, zvláště když nikde na blízku není bezpečných stávek, které by sloužit mohly za opory a zálohy, jako tamto ostrovy Antilské.

Z příznivé té okolnosti, že Laplatsko, chráněné od nepřátelské záplavy, mělo všechnu příležitost pokojně se uvnitř vyvíjeti, mělo by se souditi, že nové jeho státní zřízení po odtržení se od mateřské země přišlo brzo ku konečnému pevnému ustálení; avšak dalo se právě naopak, různice mezi vlastenci pro samu tu větší bezpečnost od venkovských nepřátel tím větší vůli měly se šffriti, a země tyto již v první době své samostatnosti poskytovaly týž protivný výjev vnitřních bojů, jako dosavad všechny někdejší španělské kolonie v Americe. Laplatsko v nižádné době své revoluce spojeno nebylo v jeden celek, byť i na dosti krátko; nebylo tam takového středu, jako na Terrafermě kongres novogranadský, aniž jevil se ve veřejných snahách směr k nějakému státnímu spolku. Duch provinciální uzavřenosti převládal, a skutečně rozpadlo se někdejší místokrálovství Buenos Ayreské na více států, jichž vnitřní zřízení ustavilo se z části na základech docela rozdílných. My z této neutěšené směsice vnitřních zmatků a půtek vytkneme jenom nejhlavnější momenty.

Roku 1808 ku konci měsíce července objevil se v Buenos Ayres vyslanec císaře Napoleona, který uvědomil místokrále Liniersa o událostech, jaké se byly zběhly ve Španělsku. Liniers, nechťeje postavení své ani na jednu ani na druhou stranu dáti v šanc, choval



se obojetně a napomínal lid k pokoji, a obyvatelstvo Buenos Ayreské skutečně se tak zachovalo. Ale ne tak dalo se v jiných částech země, v Montevideu sestoupila se ještě téhož roku, a v Lapazu (v nynější Bolívii, kterážto země též náležela k místodržitelství Buenos Ayreskému) na začátku roku 1809 junta, kteréžto obě vzaly do svých rukou záležitosti veřejné a zřizovali si brannou moc. Proti takovému nebezpečení spojili se oba místokrálové, Buenos Ayreský a Peruánský, a porazivše v několika bitvách vojsko junty Lapazské dobyli města toho, i jali se krvavě pronásledovati vlastence. Zde ponejprv provozovány jsou od Španělů proti povstalcům ony ukrutnosti, jaké potom v Quitě a jinde se opakovaly a všecku cestu ke smíření obou stran zamezily. Veliký počet vlastenců hanebně skončil na popravišti.

Brzy na to vystřídán jest Liniers v úřadě svém od Cisnerosa, který, an bouření se myslí napořád rostlo, nemohl tomu zabrániti, že v samém sídle jeho Buenos Ayresu dne 25. května 1810 sestoupila se junta, která vešla ve spojení s juntou v Montevideu. Povstání na to zorganizované bylo vítězné naproti Španělům, kteří musili po mnohých porážkách ustoupiti ze země.

Bez souvislosti s těmito událostmi provedena jest revoluce i v Paraguayi, kde r. 1811 zřízena jest vláda jmenem národu, prohlášena neodvislost od Španělska a nejvyšší moc svěřena dvěma konsulům, z nichž první byl pověstný doktor Francia, napotomní dik-tator paraguayský.

Ale nesvornost mezi vlastenci nastala — následkem které opět se Španělové stali pány v Montevideu a též se strany peruánské obnovili válku, vedenou odtud se štěstím střídavým — překážela rozhodnému vítězství revoluce. Teprv ku konci ledna 1813 zasedl v Buenos Ayres ústavodárný sněm, vyšlý ze všeobecných voleb, který osobiv sobě svrchovanost dosavadní zřízení zemské ve mnohých věcech opravil a doplnil. Největší zásluhu sobě získal záповědí obchodu s otroky a vybavením veliké části těchto. Aby však propuštěním na svobodu tak velikého množství polodivokého lidu nenastalo nebezpečení vnitřnímu pokoji a společenskému pořádku, vřadí jsou tito propuštěnci do vojska, kdež tvořili zvláštní sbory s bílými důstojníky. Tak postarala se vláda o jejich zaopatření, rozmnožíc zároveň znamenitě počet zemských obranců. Ku konci pak téhož roku postaven v čelo výkonné moci na místě dosavadních tří mužů jediný úředník s titulem nejvyššího ředitele (supremo director), a za takového ustanoven jest Posados.

Nyní počaly se veřejné záležitosti v Laplatsku lépe dařiti. Jmenovitě loďstvo, o jehož zřízení se byla vláda na počátku roku 1814 postarala, dosáhlo pod velitelem svým, Angličanem Brownem, u Montevidea důležitého vítězství nad Šaněly. Nyní jest Montevideo se strany zemské i mořské obklíčeno, a v červnu téhož roku musilo se vzdáti vlastencům, kteří tam ukořistili 11.000 ručnic, veliký počet děl a znamenité vojenské zásoby. Část posádky španělské přijala službu ve vojstě republikánském.

Nyní byla také tak zvaná Banda oriental, jejímž hlavním městem bylo Montevideo, Španělů prosta, ale tam osobil si vrchní moc Artigas, vůdce Gaučů, kterýž neuznával nad sebou vládu v Buenos Ayres, ano žádal pro sebe i Montevideo, k jehož dobytí byl pomáhal. Té žádosti když vláda odepřela, obrátil Artigas zbraň svou proti ní, z čehož povstaly nové boje.

Stav věcí v někdejšíh místokrálovství Buenos Ayreském by tedy ku konci roku 1814, když ve známost vešlo nastoupení na trůn španělský Ferdinanda VII., následující: Horní Peru (nynější Bolívie), jakožto jeviště boje se střídavým štěstím vedeného, přecházelo z jedné rukou do druhých, nemajíc žádné pevně ustanovené vlády; Paraguay nalezal se v moci despotického diktatora co země docela samostatná a žádných spolků se svými sousedy nemajíc; Banda oriental poslušna byla vojenského náčelníka Artigasa, od jehož nekázaných rot obyvatelstvo mnoho příkoří trpělo; ostatní země uznávala vládu Buenos Ayreskou, která však pro ustavičné pikle odporných sobě stran jen dosti slabou moc vyvíjeti mohla, při čemž nucena byla vésti válku proti dvěma rozličným nepřátelům, s jedné strany proti místokráli Peruánskému, s druhé proti Artigasovi.

Při tom všem nebyl svazek s mateřskou zemí dosavad úplně přetržen i vypraven jest tedy z Bueno Ayres k mladému králi plnomocný jednatel, který měl stížnosti osady předložiti obnovenému trůnu a žádati nejen o všeobecnou amnestii, nýbrž také o přiměřené opravy ve správě země. Ale žádosti tyto potkaly se u dvora s hrdým povržením, a vláda španělská odhodlána byla vynaložiti vše na opětné zavedení starého systému. Když tedy zmařen byl tento pokus o vyjednávání, zůstaveno jest rozhodnutí sporu dalšímu válečnému štěstí.

Mezi tím přecházela v Laplatsku nejvyšší moc při ustavičných občanských bojích s jednoho ctížádostivého vůdce na druhého, převrat za převratem následoval, a každá na čas vítězná strana obracela zuřivost svou proti přemoženým odpůrcům. Při takovém stavu věcí nebylo pomýšlení na důrazné vedení války s vnějšími nepřáteli, vojska

vlastenců proti Peruánsku a proti Artigasovi posílaná raději míchala se do vnitřních politických rozbrojů, zjednávající převahu stranám, ku kterým se přidávala. Tím polehčeno jest i Španělům i Artigasovi, kterýžto poslední konečně i Montevidea se zmocnil. Na tom však nepřestal, nýbrž použiv dobré příležitosti vtrhl dovnitř republiky a obsadil město Santa Fé. Vyslaný proti němu Viamont jest od něho poražen a zajat. Brzy na to, v listopadu 1815, také vojsko proti Peruánsku stojící poraženo jest od Španělů pod místokrálem Pezuelou, který zatím byl obdržel posilu z Evropy, a větší část horního Peruánska upadla znova do rukou královským.

Lépe dařilo se republikánům na moři. Brown, po dobytí na Španělských Montevidea za admirála povýšený, stíhal s loďstvem svým v Jižním oceanu obchodní koráby španělské a mnohou bohatou kořist poslal do Bueno Ayres. Ale také toto štěstí jeho nemělo stálosti, neboť když se odvážil do moří severních, chycen jest od Angličanů.

Roku 1816 konečně zavedena jest po ustavičných převratech trvalejší vláda vyvolením za nejvyššího ředitele Martina Puyredona, muže požívajícího všeobecné vážnosti, který uchopil se ihned rázných prostředků k účinnějšímu vedení války. Zároveň vydal shromážděný kongres prohlášení samostatnosti zemí Laplatských, datované 9. července, jímž vysloveno jest odtržení těch zemí od koruny Španělské a utvoření z nich republiky Argentinské.\*)

Zatím však mnozí stoupenci přemožených stran, kteří byli v Brazílii útočiště hledali, ponoukali tamější vládu k míchání se do záležitostí laplatských, a hlasy jejich našly u této tím ochotnějšího vyslyšení, poněvadž Brasilie činila sobě právo k některým krajinám, v jichž držení na ten čas byl Artigas. I poslala tedy výpravu pod generálem Lecorem, která vtrhši do Bandy Oriental zmocnila se v lednu 1817 Montevidea. Tím přinucen byl Artigas, učiniti narovnáni s Puyredonem a obrátiti všecku svou moc proti Brazilianům, tak že vláda Buenos Ayreská zvýšené úsilí mohla obrátiti proti Španělům. Tito v rozličných bitvách poraženi jsou od vojsk republikánských, která s jedné strany opanovala znova Peruánsko, s druhé pak do Chili vtrhla.

Artigas nešťastně bojoval proti Brazilianům, kteří se i do krajiny Entre Rios šířiti počali, za kteroužto příčinou vypravil tam Puyredon roku 1818 vojsko. Ale to jest dvakráte po sobě poraženo a účel výpravy té načisto zmařen. Nyní jest Artigas od Brazilianů se všech stran tak stísněn, že se přinucena viděl hledati spásu v útěku.

---

\*) Jmeno to jest latinský překlad jména La Plata, kteréžto ve španělštině znamená stříbro.

Překročiv hranice paraguayské našel útočiště u diktatora dra Francie, který vykázal mu pozemky, jichž užíval až do své smrti.

Nejvyšší moc Puyredonova trvala toliko tři léta. Roku 1819 totiž obnoveny jsou v Argentinské republice předešlé vnitřní rozbroje, v nichž nyní naproti sobě stály dvě strany v základních zásadách svých rozdílné, totiž strana unitaristů čili centralistická, a strana federativní, kterážto poslední sestávala hlavně z polodivých Gaučů. Puyredonovi za vinu kladena jest od jeho protivníků náchyllost k zřízení monarchickému, a povstání proti němu vypuklé přinutilo jej složit se sebe úřad vrchního ředitele a hledati útočiště v Montevideu. Ve zmatcích na to nastalých nedovedli však federalisté zmocniti se vlády, která roku 1820 svěřena jest Martinovi Rodriguezovi. Ten rozšafně ji provozoval, všemožně staraje se o zvelebení země a jmenovitě na spořádání financí zřetel svůj obraceje. Za jeho vladařství činili Indiáni od jihu časté vpády do zemí Laplatských, tak že Rodriguez přinucen byl chrániti proti nim hranice řadou opevněných vojenských stanovišť. Roku 1823 musil proti nim se znamenitou vojenskou mocí do pole vytáhnouti, aby je zahnal.

Téhož roku přišli do Buenos Ayres královští komisaři ze Španěl ku konečnému vyrovnání sporu té kolonie s mateřskou zemí. Tehdejší kortesové totiž, přišedše ku přesvědčení, že brannou mocí nelze přivésti odbojné osady ku poslušnosti, sami nyní sáhli ku prostředku pokojného vyjednávání, jež dříve, dokud vycházel od osad, bezohledně byli povrhovali. Avšak vyjednávání komisarů nemělo žádného účinku; plnomocenství jejich uznáno jest od vlády argentinské za nedostatečné, tak že jen jakási preliminární smlouva s nimi jest uzavřena. I ta však bez následků zůstala, když brzy na to zrušena jest ve Španělských ústava a vláda absolutní obnovena.

Po Rodriguezovi následoval Rivadavia, který chvalitebně nastupoval do slépějí svého předchůdce. Za jeho vlády zavedeny jsou v zemi pořádné školy, založena universita, národní bank a jiné blahopřábné ústavy. Povstání federalistů přinutilo Rivadaviu k odstoupení, a v čelo vlády postaven Manuel Dorrego, jež však unitáři brzo zase svrhli a popraviti dali.

Ale tu postavil se v čelo Gaučů Juan Manuel Ortiz Rosas a zjednal vítězství federalistům. Postaven od nich ku konci roku 1829 v čelo vlády jal se nemilosrdně pronásledovati unitáře a počal panovati rukou železnou. Jediná nepopíratelná zásluha, kterou si o vlast zjednal, jest pojištění hranic jejích proti Indiánům, jež na veliké výpravě v čele svých Gaučů na hlavu porazil a do nejvzdále-

nějších končin zatlačil. Rozsáhlé krajiny jim odňaté přivtělil k Argentinské republice a založil v nich množství pevných tvrzí, tak že od těch dob má již Laplatsko pokoj od těch divochů.

Rosas udržoval se jenom násilím v čele nejvyšší moci, kterou provozoval co neobmezený diktator s pácháním mnohého ukrutnictví. Při tom vedl neustálé války se sousedními republikami Paraguayem a Uruguayem, chtěje je též podrobiti svému panství. V Paraguayi byl po smrti Franciově (1840) nastoupil u veřejném řízení pořádek poněkud přiměřenější požadavkům vzdělaného věku, a vedle něho byla se i Banda Oriental po vypuzení z Montevidea Brasilianů co samostatná obec utvořila. Obě tyto země tuhý odpor kladly ctižádostným záměrům Rosasovým, podporovány jsouce při tom od Brasilie; Uruguay však nemohl se docela ubrániti podmaniteli, který vojsky svými zaplavil zem a Montevideo těsně sevřel. Konečně však válka tato obrátila se na zkázu Rosasovi, proti němuž viděla se vláda brasiliánská pohnuta k ráznému zakročení. Silné vojsko brasiliánské, s části záležejíc z najatých Němců někdejší šlesvicko-holštýnské armády, přišlo na pomoc Uruguayi, a ve spojení s vojskem paraguayským a četnými nespokojenci argentinskými porazilo dne 3. února 1852 u Monte Cesenos Rosasa na hlavu. Následkem toho vypuklo v Buenos Ayres povstání unitářů, jímž přinucen jest Rosas odstoupiti, načež odebral se do Anglie.

Na jeho místo povolán jest za diktatora generál Urguiza. Za jeho vlády odtrhla se krajina Buenos Ayres od konfederace, avšak roku 1860 zbraní přinucena jest opět k ní přistoupení.

Roku 1862 svoláno jest na 25. května do Buenos Ayres národní shromáždění, které přijalo novou ústavu, dle níž vyhrazeno městu Buenos Ayres podobné postavení, jaké má ve Spojených obcích severoamerických distrikt Kolumbie. Dne 14. října stal se Mitre presidentem nově zřízené Argentinské konfederace, který ten úřad po celých šest let zastával.

Roku 1863 stržena jest republika společně s Brasilíí ve válku s Paraguayem, o níž bude vypravováno na svém místě. Na podzim 1868 stal se presidentem Sarmiento, ježž roku 1874 vystřídal Avellaneda. Od těch dob nestal se žádný násilný převrat, a země požívá blahého ovoce trvalého míru.

## Indiánská republika Paraguay.

Tato jihoamerická Mesopotamie jest od přírody velmi bohatě nadána, a jen málo zemí se může v tom ohledu k ní rovnati. Na východ a jih činí Parana hranici naproti Brasilii a corrientským územím, na západ jest země po celé délce své Paraguayem, jednou z nejkrásnějších řek na světě, od Gran Chaca (č. Čaka) oddělena. Na sever tvoří Rio Apa hranici naproti brasiliánské krajině Matto grosso. V těchto mezích leží Paraguay mezi 22 a 25° jižní šířky. Tvar půdy jest rozmanitý; sever a východ prostoupeny jsou horskými pásmy, rozbíhajícími se v menší pohoří, k těmto připojují se pahorkatiny a vysoké planiny, vesměs velice úrodné. V dolejší části země k veliké řece, která přijímá četné přítoky, rozkládají se močálovité roviny, v jistou dobu roku zaplavované, které se výborně hodí ku pěstování rýže. Při takovém tvaru země a následujících z něho klimatických stupních výborně se tu daří plodiny jak horkého tak i mírného podnebí; Paraguay, kdyby měl pořádané poměry a přiměřené četné, příčinnivé obyvatelstvo, mohl by se státi jednou z nejbohatších zemí na světě. I podnebí, vyjma krajiny bařinaté, jest zdravé, jakkoli parné. Četné splavné řeky prostředkují pohodlné spojení jak se severem, tak i s Montevideem a s Buenos Ayres až k oceanu Atlantskému. Avšak země jest jenom velmi špatně zalidněna a vzdělána, což jest následek brozného úpadku, způsobeného poslední válkou. Půda leží ladem z nedostatku pracovních sil, a jenom nepatrné množství domácích plodin jest předmětem obchodu s cizinou. Indigo roste divoce, ale nejdůležitější plodinou jest paraguayské thé, jinak maté, jež Indiáni sbírají v lesích. Mimo to přicházejí do obchodu tabák, tvrdá dřeva, něco koží a rumu.

Obyvatelstva jest málo přes 300.000, skoro výhradně Indiánů kmene Guaraní, jichžto jazyk, jakkoliv jest úřední řečí španělština, jest obecnou mluvou lidu, které v obyčejném životě užívá také skrovný počet bělochů v zemi se nalézajících. Již za času prohlášení samostatnosti žilo v Paraguayi nanejvýše 60.000 lidí evropského původu, počítaje v to i smísence; ostatní všecko obyvatelstvo byli Indiáni.

Guaranové, od jesuitů do jistého stupně civilisovaní, jsou leniví, nokoinf. poslušní, vědouce život jednoduchý neznají vyšších potřeb. Jisté schopnosti nedají se jim upřít, jmenovitě stávají se z nich dobří kováři a zlatníci, nápodobující velmi dovedně předložené vzory. Úplně však jim schází výmysl. Lepším živlem zdají se mezi nimi býti ženy, jež vídati kráčet jednou řadou za sebou, nesoucí na hlavách velké naběrací džbány, kteréžto, jsou-li prázdné, udržují šikmo v rovnováze, pohybující se při tom směle a lehkým krokem. Oděv jejich jest z bílých látek, od něhož temná pleť jejich příjemně se líší. Sukně dosahuje až k lehtkům, a za pás slouží tkanice. Kapes ani košíků neznají, všecko co mají při sobě nosí



Indiánské ženy v Paraguayi.

ženy za řadry, doutníky, peníze, vůbec vše, co se jinak do kapsy dává. Některé Indiánky mají překrásný vzrůst, všechny pak bez výjimky pěkné zuby; obličej však nemůže dle našeho pojmu nazván býti slíčným, poněvadž lícní kosti příliš vystupují a celá tvář čtverhraně vypadá. Veliké černé oči zastíněny jsou silným obočím, vlas jak uhlí černý jest nad míru hustý. Každá ženská kouří tabák, majíc neustále v ústech ohromný doutník. I děti kouří, a když kojeneček jest a křičí, matka nepodá mu prsu, nýbrž strčí mu do huby ožvýkaný doutník. Chvalitebná jest při těchto Indiánkách přichylnost a věrnost k mužům svým; jiné dobré vlastnosti jejich jsou podajnost, čistota ve všech věcech, pilnost a rozumnost.

Jediné město, jež toto jméno zasluhuje, jest hlavní město Asunción, jehož obyvatelstvo udává se na 18.000 duší. Život v Asuncionu jest velice jednotvárný. Mužové tak zvané dobré společnosti



Železnice v Paraguayi.

tráví svůj čas pijíce maté, kouříce doutníky, jedíce a spíce, a paměti-hodno jest pozorovati, kterak lidé zvyknouti mohou takovému živorenění a je snášeti.

Z Asuncionu vede do ne velmi dalekého Paraguari železnice. Vozy jsou severoamerikánské, pohodlné a elegantní, ale koleje jsou nedbale položeny. Povšimnutí hodno jest, že ku každému vlaku zavěšují se dva vozy pro chudý lid, který i s věcmi svými bezplatně se může svést. Vozy ty jsou vždycky velmi četně obsazeny. Paraguari má asi 3000 obyvatelů, mezi nimiž jest mnoho zlodějské a loupežné chasy.

### Historický přehled.

Dějiny Paraguaye jsou v nejednom ohledu velmi zajímavé. Po nejprv usadili se v zemi té Španělové roku 1536, ku konci pak 16. století počali tu působiti jesuité co misijnáři, a to s velikým prospěchem. Roku 1608 založili tu jesuité zvláštní osady mezi divokými Indiány, nad nimiž jim vláda svěřila samostatnou správu. V té počínali sobě s onou vypočítavostí, která vyznačovala řád ten při všech jeho podnikáních. Přijalíť za zásadu, že mezi národy v duchovním vyvinutí tak opozdilými nelze s prospěchem uváděti řády a zřízení evropská, předpokládající jistou svobodu činnosti, a podle toho sobě obľbili podobný system vlády, jaký druhdy za panování Inků byl všeobecný v Peruánské říši. Byl to system úplného poručnictví nad národem, které odejmouc jednotlivci starost o jeho výživu vyměřovalo



mu přísně jeho úkol i každý krok, činíc jej otrokem neúchylného pravidla.

Zřízení těchto jezuitských misí jest velezajímavé, pročež tuto podáme krátké jeho vyličení.

Přede vším hleděli jesuité, kteří vždy užívali takových prostředků. jaké nejrychleji a nejjistěji k cíli vedly, nakloniti sobě náčelníky Indiánů, mezi nimiž osaditi se zamýšleli, lichocením a posláním jim darů, až jim tito dovolili je navštívit. Tu vábili divochy ukázkami všelijakého pohodlí vzdělaného života, a prodloužili návštěvu svou až k úplnému se usazení mezi nimi. Vystavěli kostel, zaseli pole, při čemž jim ochotně pomáhali Indiáni, ježto štědře živili přivezenými s sebou zásobami, a tak divoký ten lid pomalu zvykal stálým příbytkům. S tím spojovali jesuité vyučování u všě, které u lidu tohoto tím ochotnějšího místa nacházelo, an posud živ byl bez všelikých pojmů náboženských, a tedy nebylo přemáhati žádného zakořeněného protivného mínění. Ku pokřtění přiměli je snadno, slibující jim za následek obřadu toho na světě živobyť bezstarostné, a po smrti věčné prodloužení světských rozkoší. Tak získali značný počet obrázců, nad nimiž čím dále tím více upevňovali svou vládu.

Vlídnu domluvou vymáhali na novověrcích, aby se k obecnému prospěchu odhodlali zaměstnávat se užitečnou prací, stavěli jim domy, vykazovali jim pole, jež měli obdělávati, a ukládali jim dle potřeby i jiné úkoly a práce, jichž obstarávání nevyhnutelné jest ve spořádané společnosti. Jak mile Indiáni přivykli poněkud novému pořádku, ustanovili jim jesuité obecní úřad z vlastního jich prostředka, který byl v rukou misionářů nástrojem k udržení zavedeného zřízení. Když takto utvrdili vládu svou na jednom místě, zkoušeli týchž prostředků i na sousedních kmenech; zvláště pak užívali k tomu Indiánů obrácených, kteří k oněm vysílání schvalovali jim nový pořádek a přemlouvali je přijmouti též u sebe dobromyslné cizince. Nescházel tu rozličných lákadel, jako strakatého šatstva, blysknavého šperku, hlučné hudby a vůbec ničeho, co mohlo dojem činiti na prostou mysl surových divochů. Tak šířili se jesuité vždy dále a dále, čím více pak rostla moc jejich nad Indiány, tím méně přestávali na mírných prostředcích k obrácení na víru a podrobování sobě jich.

Dle potřeby užívali též násilí, lákajíce k sobě pod zástěrou hostinného pozvání náčelníky kmenů, zpouzející se přijmouti jejich dobrodiní, jichž potom zrádně se zmocnili a u vězení je chovali; vysílajíce branné zástupy na chytání lidí, jimiž rozmnožovali počet svých poddaných; ano i podmanitelské výpravy podnikajíce proti kmenům urput-

nějším. Tak podrobili sobě rozsáhlé krajiny, v nichžto zavedli zvláštní zřízení od španělského rozdílné, přísně pravidelné, a což upříti nelze, povaze Indiánů zcela přiměřené.

Každá misie otočena byla přškopem a ohradou plaňkovou, u jichžto východů stály stráže. Vnitřní zřízení nepřipouštělo žádné osobní svobody, žádného vlastnictví. V čele misie stál farář, který však nezanašel se správou duchovní, nýbrž světskou. Služby boží a jiné obřady náboženské vykonávali vikáři jemu podřízení. Nade všemi misiemi stál superior řádu.

Veškeré jmění bylo společné, farář rozděloval práci, nad níž měli dohled indiánští obecní úředníci, opatroval každého potřebami pro něj vyměřenými, a vůbec řídil a ustanovoval vše, co se týkalo správy obecní. V obci každý měl úlohu sobě vykázanou: jedni vzdělávali půdu, jiní pásli dobytek, ještě jiní provozovali řemesla, kterým se pod návodem misionářů byli vyučili, ba i rozličná umění. Mělat zajisté každá misie vedle řemeslníků pro všední potřeby také své stříbrníky a zlatníky, hodináře, malíře, sochaře i jiné umělce, sloužící více přepychu a okrase života. Ženy kromě obstarávání domácnosti zanášely se prádlem. Všechna hotová práce odváděna jest faráři, který zásoby tyto ukládal do veřejných skladišť, z nichž poděloval dle potřeby své osadníky. Farář byl jako otec celé osady, o jejíž blahobyt se staral; k němu brali všickni útočiště ve svých potřebách, a on obyčejně byl zároveň i lékařem. Ostatně objevoval se farář před Indiány co veliký a mocný pán, nikdy nevcházel do domu indiánského, veřejně ukazoval se jen v průvodu četných kostelníků, ministrantů a hudebníků, se ženami nikdy veřejně nemluvil.

V každé misii byl dům pro padlé osoby a jiný pro starce i sirotky, též pro ženy, jejichž mužové byli přes pole. K výživě těch vykázano bylo zvláštní pole, které po dva dni v témdni od rolníků misie bylo vzděláváno. Též byly v misii školy pro literní vzdělání, jiné pro řemeslníky, jiné konečně, v nichž mládež vyučována jest v hudbě a tanci. Číst, psát a počítat, jakož i jazyku španělskému učili se pouze mladíci vynikajících schopností, kteréžto jesuité zvláště k tomu konci vybírali, ustanovujíce je za své úředníky a účetníky. Každá misie konečně měla svou milicii pod indiánskými důstojníky, jejímž vrchním velitelem byl farář, jakož i zbrojnici a dílnu na prach.

Také o zábavu Indiánů starali se jesuité systematicky. Přes celý den nepřestávala zníti hudba, dodávajíc lepší chuti těm, kteří konali veřejné práce. Časté svátky slaveny jsou hlučnými procesími s hud-

bou a rozkošnými ohněmi, s kolbami, tancem a jinými rozličnými kratochvilemi.

Takové bylo zřízení jesuitských misí v Paraguayi, při němž Indiáni cítili se šťastnými. Byloť s nimi ovšem nakládáno jako s dětmi, to však jedině bylo přiměřeno jejich povaze, an zkušenost dostatečně ukázala, že rudé plemeno jenom pod přísným poručnictvím dosáhnouti může tělesného blahobytu a onoho stupně vzdělanosti, jehož při svém chatrnějším přirozeném nadání jest schopno. Indiáni byli dobře krmeni a šaceni, bydleli v pohodlných kamenných neb cihlových domech, a jesuité pečovali též o mravní jich blahobedlivě vzdalující od nich všechny necnosti a zamezující všecku příležitost ku prostopášnosti, k jaké tento lid až příliš nakloněn byl. Jmenovitě byla z misí přísně vyloučena kořalka jakožto hlavní zkáza Indiánů. Za to vše dostávalo se otcům jesuitům vděčného uznání se strany tohoto lidu, jehožto štěstí byli založili, naučivše jej pořádnému způsobu živobytí. Indiáni ctili je u vysoké míře, prokazující jim bezohlednou oddanost, tak že moc jesuitů v misích byla neobmezena, až i časem svým samu vládu španělskou začala naplňovati spravedlivou obavou.

Při takovém zřízení misí, které se zcela přičilo zásadám od španělské vlády zachovávaným, a při veliké moci politické, jakou tím nabyli jesuité, kteří si v Paraguayi založili takoruka neodvislý stát, nemohlo na dlouho zůstatí bez třenic mezi těmito a královskými úřady. Při vši samostatnosti, jakou výsady jesuitům udělené připouštěly jejich misím, zůstavila sobě nicméně vláda nad nimi dohled a vybírala od nich poplatek z Indiánů. K tomu konci navštěvovali misie čas od času komisaři od místokráľů vyslaní, jakož i biskupové, v jichž diocésích ležely, za příčinou visitací. Taková kontrola počala se časem nelibiti jesuitům, i odvážili se konečně brániti přístupu úředníkům koruny a biskupů diocésalních. Z toho povstávaly časté stížnosti a žaloby u dvora Madridského, a nejedna okolnost zdála se ukazovati na úmysl jesuitů, odtrhnouti se konečně od Španělska a založiti v Americe zvláštní panství pod vrchnictvím svého řádu. Takové okolnosti byly přede vším jejich po evropsku zřízená branná moc, sestávající ze samých Indiánů, pak i to, že řád vysílal do misí na větším díle jen Vlchy, Francouze a Němce, španělských pak jesuitů jen velmi málo, což musilo vzbuzovati podezření.

Dlouhý čas odolávali jesuité při dvoře Madridském šťastně všelikému osočování, až konečně přece obrátilo se mínění proti nim a vláda pomýšlela na prostředky, kterak by nebezpečnou moc jejich

zlomila. Roku 1750 nařízeno jest jesuitům, aby misie, držené až dosavad v přísné odloučenosti od ostatního světa, otevřeli obchodu a propustili Indiány na svobodu. Tenkrátě však podařilo se jim ještě uklouznouti stíhajícímu je zákonu předstíráním, že dříve musejí Indiány naučit zvykati na vlastní majetnost udělením jim po kusu půdy, již by každý jen pro sebe a svou rodinu vzdělával. Když však nedostáli slibu svému, pokročeno jest ostřeji proti nim, i známoť vůbec, že počínání jesuitů v Americe, jsoucí vládě španělské k velikému pohoršení, bylo této hlavním podnětem při usilování o zrušení toho řádu.

Konečně přece roku 1768 musili jesuité opustiti své misie, což učinili bez odporu a zdráhání. Na jejich místo usadila vláda všude světské úřednictvo, a Indiáni paraguayští vstoupili do oněch poměrů, jaké panovaly v ostatních osadách. Bezstarostné štěstí jejich pomínulo a nastala jim klopotná služebnost, následkem čehož veliká část jich se rozprchla, vrátíc se k divokému živobytí v lesích; celá města zpusťla nebo zchudla v rukou bělochů a smíšenců, kteří se tam usadili, a tak stalo se zrušení řádu jezuitského pravým neštěstím pro rudé plemeno.

Od hlubokého toho úpadku zotavoval se Paraguay pod vládou španělskou jen velmi zdlouhavě, a vnitřní poměry země upravovaly se pomalu na stejno s poměry všech ostatních španělských osad v Americe. V takovém stavu zastížen jest Paraguay všeobecným revolučním ruchem, jehož průběhem, jak od nás již výše pověděno, stal se Don Gaspar Rodriguez de Francia, obyčejně doktor Francia nazývaný, roku 1811 prvním konsulem, roku 1814 diktátorem na tři léta, konečně pak roku 1817 na čas života s mocí neobmezenou.

Neobyčejný tento muž utvořil si z Paraguaye zvláštní neodvislou říši, již udělil zřízení podobné tomu, jaké měla země za panování jesuitů. Přísně ji proti sousedním státům uzavřev, tak že nikoho ven ze země nepouštěl,\*) zavedl v ní úplnou despocii, vydal zákony tomu přiměřené a spořádal ji v ten způsob, že ve všech oborech jedinou platnost měla svrchovaná jeho vůle. Všecka osobní svoboda jest od něho zničena, naproti tomu však hleděl přísně nad konáním spravedlnosti, pokud se věc netýkala jeho samého. Ale v posledním tomto případě neznal žádných ohledů, a osobní prospěch jeho šel mu nad obecný. K udržení této přímo tyranské moci své zřídil sobě četné pravidelné vojsko, o jehož potřeby přede vším jiným bedlivě se staral, tak že je sobě slepě oddaným učinil. Toto vojsko a vý-

\*) Tak jmenovitě držel Francia na slovo vzatého francouzského přírodopysce Bonplanda v zajetí od r. 1820 až do r. 1829, kdež teprv k nalehání anglické vlády na svobodu jej propustil.

borně zřízená policie, která celou zem obtáhla sítí vyzvědačů, byly hlavní podpory libovolné jeho vlády, kterážto nesnášela žádného odporu a tisíce protivníků svých do žalářů a na smrt ortelovala.

Při smrti své (20. září 1840) zůstavil Francia Paraguay co stát květoucí se spořádanými financemi, dobře vycvičeným vojskem a válečným loďstvem na řece Paraguai, nad nímž se stejnou mocí jak on sám nastoupil vládu synovec jeho Carlos Antonio Lopez I., který zem otevřel cizincům a ještě zvýšil blahobyť její. Ten měl za nástupce svého syna Lopeze II., mladšího, který však svou agresivní politikou popudil proti sobě všechny sousední státy. Ve válce z toho povstalé, ač Lopez statečně se bránil, nemohl odolati přesile nepřátel, země jest od cizích vojsk obsazena, hlavní město dobyto a Lopez sám 1. března 1870 v bitvě zahynul. Mír uzavřen jest teprv roku 1872, ve kterém musila značná část země postoupena býti Brasilii. Země sama ukrutně jest zpustošena, a z obyvatelstva zbyla pouze pětina. Cizí vojsko opustilo zem teprv roku 1876. V letech 1871—74 byl presidentem Jovellanos, po něm zvolen jest J. Baptista Gill, který však 12. dubna jest zavražděn. Po něm nastoupil vládu dosavadní místopresident Uriarte.

### Republika Uruguay.

Území toto, známější dříve pod jmenem Banda Oriental, tvoří co do útvaru půdy přechod od jižní Brasílie k Laplatsku. Na severu převládá hornatina, výběžky to pásem jihobrasílských, avšak málo nad 600 metrů se povznášející, na západě a jihu prostírá se až k moři plochá, stromů prázdná rovina, pravá to pampa. I zde jako v Argentinii nacházíme Gauča a chov dobytka, který jest skoro jediným a nejdůležitějším zaměstnáním obyvatelstva. Světovou výstavu Vídenskou oblesal Uruguay co hlavním předmětem svého průmyslu skoro jen zachovaným masem, a to v trojí podobě: co trestí masovou, co zachované maso v krabicích a co prostě zachované maso nasolené. Fray Bentos na řece Uruguai jest hlavním výrobištěm trestí čili extraktu masového, a nyní poraží se tam každodenně 500 kusů dobytka. Mimo to tvořily druhy dřev a nerostů, pak pěkné kůže inventář uruguayské výstavy. Tím jest asi vyčerpáno vše, co se dá pověditi o plodinách země.

Obyvatelstvo a život v Uruguai jsou tytéž jako v Argentinii. Na rozsáhlé pampě leží bohaté estancie (dvory), jichž vlastníci (estancieros) mají neschůsná stáda dobytka. Vedle skotu chová se také brav, vlna zasílá se do Evropy nevyčištěna. Mnozí estancierové posílají tam



Porážka dobytka ve Fray Bentos.

také nasolené sušené kůže, a jednotlivci dbají též o zušlechtění vlny. Ale stříž ubohých zvířat koná se způsobem barbarským; ovce totiž nemá skoro žádné ceny, a dle toho se s ní také zachází. Než přes to všecko rozmnožuje se v Uruguayi počet skopového dobytka každoročně. Jakkoli však při každé estancii jest hojnost krav, nemají nikde skoro ani krapte mléka, rovněž tak málo seje se žita. Orání jest téměř neznámo, a veškerá skoro potrava obyvatelstva záleží v mase, tvrdém sucharu a paraguayském čaji (maté). Másla téměř ani neznají, a chov dojných krav jest obyčejem jenom na estancích, které náleží Evropanům, umějším oceniti chuť a dobrotu čerstvého másla.

V jednom ohledu má Uruguay přednost před indiánskou republikou Paraguayem, má totiž veliké, lidnaté a pěkné hlavní město, **Montevideo**.

Na svahu mírně vysokého, daleko do moře vyběhajícího pásma hor poskytuje město Montevideo se svou bílou, těsnou spoustou domů a nade všechny vyčnívající katedrálou půvabný pohled. Také uvnitř jest čisté, úhledné a elegantní. Příkré, skoro všude výhled na moře poskytující ulice jsou bedlivě dlážděné a mají pěkné chodníky, avšak doposavad tvoří se místy, obzvláště v chudších čtvrtích města za silného deště veliké louže, malým rybníkům podobné. Spůsob stavby domů jest tentýž jako všude ve španělské Americe. Střechy jsou ploché, opatřené železným zábradlím; na nich procházejí se obyvatelé večer, když slunce zapadne do moře anebo přívětivý měsíc v barevné svítící mlze se objeví. Na západní straně střechy vystupují někdy nad ní ještě přístavky s vysokými balkony, odkud viděti jest na moře. Večery bývají obyčejně pěkné a čerstvé, i po parných dnech letních. Ve vzduchu oněch krajín leží něco nad míru uspokojujícího a usmířujícího; málo kdy vidáme nespokojené a rozmrzelé lidi, na něž by nepůsobil klid večerní. Mnohé domy mají malé vížky, zvané miradoras, větším dílem otevřené, s kterých lze přehlédnouti moře i pestré město. Také v Montevideu počíná pravý život teprv po slunce západu, v kterouž dobu též hlavně se navštěvují modní sklady.

Montevideo spojeno jest krátkou železnicí s půvabným lázeňským místem Santa Lucia, městečkem skrývajícím se v křovinách při řece téhož jména.

Uruguay honosí se jednou z nejlepších ústav jihoamerických, a přece nebyl žádný stát Nového světa zmítán tolikými revolucemi. Teprva v nejnovější době znamenati jest valný pokrok u zvelebování země, která na více než 3000 □ milích má jenom 450.000 obyvatelů. Povázíme-li však, že roku 1860 čítalo se ho pouze něco přes 200.000, tedy musíme v tom spatřovati veliký krok ku předu. Přistěhovalců z Evropy přibývá každým rokem. Také Montevideo rychle se zmohlo, neboť roku 1818 mělo teprv 3500 obyvatelů, kdežto nyní jich čítá asi 140.000.

Dějiny. Území, jež nyní zaujímá republika Uruguayská, bylo původně osazeno španělskými kolonisty z Buenos Ayres, brzy však strhla se o ně válka mezi Španělskem a Portugalskem, tak že střídavě brzy od jedné, brzy od druhé strany bylo opanováno. Konečně byl spor o to území vyřízen ve prospěch Španělska, kteráž krajinu tu co okres Banda Oriental připojilo k místokrálovství Buenos Ayreskému, tak že potomní její dějiny splývají s dějinami Laplatska. Kterak Montevideo se účastnilo všeobecného povstání kolonií a kterak si tam Artigas osobil nejvyšší moc, až konečně do Paraguaye vypuzen jest, vypravováno již svrchu. Po vypuzení jeho zůstala Banda Oriental v moci Brazilianů, a teprv roku 1828 mírem mezi Argentiní a Brasilíí uzavřeným uznána jest Banda Oriental za neodvislý stát. Kongres, shromážděný se na to v Montevideu, vypracoval ústavu, která roku 1830 byla prohlášena. Nový stát přijal jméno Republika oriental del Uruguay.

Od těch dob nepřestávaly vnitřní boje mezi stranou Červených (Gaučů) a Bílých (velkostatkářů), jež měly za následek celou řadu převratů, ve kterých brzy jedna brzy druhá strana vrch měla. V letech 1864 a 1865 měla republika válku s Brasilíí, později pak účastnila se ve spolku s Brasilíí a republikou Argentinou války proti Paraguayi. Od roku 1876 jest presidentem republiky Latorre s mocí diktatorskou.

### Císařství Brasilie.

#### Poloha a plodiny.

Mezi státy Nového světa zaujímá císařství Brasilské po Spojených obcích severoamerických bez odporu v každém ohledu první místo; v Jižní Americe nemá nižádného soka. Co do velikosti a rozsáhlosti, lidnatosti, blahobytu a ustálenosti sociálních poměrů dá se

jedině ono přirovnati k veliké severní republice, třeba v nejmněžších případech jest její protivou tak ostrou, jakou vůbec jest jih k severu.

Jako státům Unie připadá lví podíl území severní polovice Ameriky taktéž má se věc v jižní její polovici s Brasilíí. Oba státy zaujímají rozsáhlé, nepřetržené, jednotné spousty země, oba těší se z dlouhého pobřeží při oceanu Atlantském; ale panství také na Tichém oceanu Brasilie postrádá; zeměpisná poloha obou států jeví se na první pohled býti zcela rozdílnou. Území Spojených obcí, vyjímaje nově nabytou Alasku, nedosahuje žádné svou částkou ani do arktického ani do tropického pásma, nýbrž náleží veskrz pásmu mírnému, což arcí nevyklučuje značné rozdíly teploty, jako mezi horkovlhkým podnebím Floridy neb Louisiany a chladnými krajinami hořejšího Misisipy a velikých jezer. Tomu zcela naopak leží Brasilie skoro výhradně v pásmě tropickém mezi oběma obratníky, a jenom poměrně skrovná část země táhne se do jižního mírného pásma. Tento rozdíl mezi oběma největšími americkými státy jest veledůležitý, neboť z něho a z bezprostředních jeho následků vyplývá hlavně i rozličnost sociálních úkazů jakož i hmotného a duševního vývoje obou zemí.

Urciti přísně čtvereční rozlohu Brasilie jest na ten čas nemožno, neboť jednak jsou hranice země skoro na všech stranách sporné, jednak nedostává se spolehlivých, správných map. Přibližmo se může přijmouti okrouhlým číslem 150.000 □ mil zeměpisných, kterážto plocha velmi nestejně rozdělena jest na 20 provincií, nepočítaje k nim hlavní město Rio Janeiro, které tvoří okres pro sebe.

Topografie širokého toho prostoru, zahrnujícího více než tři pětiny jižní Ameriky, jest jenom nedostatečně známa. Pojednavše o ni již dříve přihlídneme tuto k neobyčejnému bohatství přírodních plodin této země, jichž jest veliká rozmanitost. Ohromné toto území, porostlé pralesy, křovinami a prairiemi, domovem jest velikého množství živočišných druhů, z nichž mnohé přispívají k potravě lidské. V řekách jen se hemží ryb, želv pak nachází se v nich takové množství, že na pobřeží Maraňonu vyrábění oleje z jejich vajec tvoří výnosné odvětví průmyslu; také moře o břehy Brasilie se rozrážející všude bohaté jest na užitečná zvířata vodní. Nacházejí se tu vorvaň (Physeter), dávající rybí tuk oleji podobný, manati čili mořská kráva (Manatus australis), četní tuleni a t. d. Na vysokých planinách prohánějí se nesmírná stáda koní a divokého skotu. Zušlechtění domácích zvířat sice v celku nedosáhlo ještě stupně žádoucího, nicméně



křížováním s cizími hřebci docílno plemene koní, které na rozličných hospodářských výstavách poděleno bylo cenami. V provinciích Parana a San Pedro de Rio Grande do Sul, jakož i v okrese Rio Janeirském a jinde má ovčáctví budoucnost, jmenovitě plemena uslechtilější z ciziny uvedená. Z nich, jakož i plemen starších do- stává se vlna velmi dobrá, která nejenom dává veliké množství tkanin k domácí spotřebě, nýbrž i do ciziny se vyváží. Paměti nejhodnější jest ptactvo rozmanitostí a skvělostí svého peří. Uira, v pestrosti rovnající se k slípce guinejské, překonává skoro kondora velikostí a silou; salian zdá se státi mezi pštrossem a čápem a rychlost jeho běhu jest neuvěřitelná; aral s modrým a šarlatovým peřím, a kandidi, modře a zlatě zbarvený, nemají co do krásy sobě rovné mezi ptactvem starého světa.

Značná část podivuhodného brasílského rostlinstva má v obchodu a průmyslu velikou důležitost: kaučuk, brasílské dřevo, mahagony, růžové dřevo, granadila, kokosové ořechy, brasílská slonovina i četná ozdobná dřeva k truhlářským pracím se hodící, jakož i barviva dávají lesům brasílským vysokou cenu. Nejdůležitější barevná dřeva jsou: jmenované již brasílské (*Caesalpinia echinata*), tagatiba (*Macclura affinis*), červená mangua (*Rhizophora mangle*), rozličné druhy indiga a uruku (*Rixa orellana*). K tomu ještě přistupují u velikém množství vyvážené sasaparila, vanilie, ipekakuanha, kopal, hřebíček, skořice, tamarindy, cinchona a kakao. Hlavní ovoce jsou banany, oranže, marakuja, plod passiflory, mango, jablka kustardová, guava, taschu, růžová jablka, kdyně a melouny. U velikém množství se pěstuje kukuřice, pšenice, boby, rýže, kasava, obzvláště pak káva, neboť skoro polovice veškeré kávy na zemi přichází z Brazílie; pak cukr, tabák, bavlna, kakao a něco čaje, tento poslední hlavně v provinciích Rio de Janeiro a San Paulo. Minas Geraes dává 15—20.000 liber výborného čaje. Maté roste se v provincii Paraná.

Pověstné jest mineralní bohatství Brazílie, zejména diamanty, jiné drahokamy a zlato. Nejkrásnější diamanty nacházejí se v obou provinciích Minas Geraes a Matto Grasso, kteréž ukazují též útvar geologický jako známé krajiny zlatonosné. Pozoruhodno při tom jest, že jsou to právě nejnezdavější okresy, v kterých ryžují se nejkrásnější exempláře, a vypočetlo se, že průmysl ten stál již 100.000 lidských životů. Zlaté doly jsou však v úpadku, a výtěžek jejich klesl na čtvrtinu výtěžku minulého století. Diamanty se buď vypírají čili ryžují z řek, dletem se nacházejí na vysočinách, kde tyto původ svůj berou, což ukazuje na to, že v horách vznikly a odtud do řek jsou



OVOCNÁŘKA V RIO JANEIRU.

splaveny. V dřívějších dobách nalezena byla hnízda diamantu, jichž výtěžek byl 1700—2000 karatů. Největší a nejbohatší sbírku brasílských diamantů má koruna portugalská, jichžto cena se páčí na 70—72 milionů franků. O výnosu dobývání diamantů těžko jest udati něco spolehlivého za příčinou rozsáhlého někdejšího pašerství. Od roku 1730 až do roku 1820 mohlo býti v brasílských okresech diamantových vytěženo asi 5 milionů karatů. Váha všech až do roku 1850 nalezených diamantů cení se, však beze všeho bezpečného základu, přibližmo na 44 centů v hodnotě 450 milionů franků.

Mimo zlato a drahokamy, z kterýchžto posledních smaragdy, euklasy, safiry, rubíny, topasy, beryly a všelijak zbarvené turmaliny, obyčejný cirkonit a méně drahocenné granáty skoro v celé říši se vyskytují, oplývá Brazílie velikým bohatstvím užitečných kovů. V provincii Paraně, nedaleko hlavního města, nachází se taková hojnost rtuti, jako v největších ložiskách evropských a peruánských. Mědi nalezá se veliké množství v provinciích Matto Grosso, Minas Geraes, Bahia, Maranhao, Ceara, obzvláště pak v Rio Grande do Sul. Mangan, olovo a výtečné železo náležejí k nejobyčejnějším plodům Brazílie, k nimž ještě počítati lze cín, antimon, vismut a otrušfk.

### Obyvatelstvo.

Veškerého obyvatelstva Brazílie může se směle počítati na 12 milionů, v kterémžto čísle zahrnuto jest 1 milion divokých Indiánů a 1 $\frac{1}{2}$  milionu černých otroků. Jako všude v Americe stojí také v Brasílii naproti sobě dvě veliké tlupy domorodců a přistěhovalců, mezi nimi stojí četní smíšenci rozličných stupňů.

Indiáni v říši Brasílské žijící dělí se na usedlé, tak zvané Indios mansos, jinak Indios ladinos, kterých však jest tak skrovný počet, že nepadají na váhu, a na neodvislé neb divoké.

Nejsouvislejší pohromadě žijící nacházíme usedlé Indiány co zbytky rozličných kmenů v bývalých misích na dolejšíh Marañonu, kde v jakémsi stavu poloviční kultury tvoří velikou většinu obyvatelstva a kde všude setkáváme se také se smíšenci rozličných stupňů co nižšími třídami lidu: rybáři, lovci, nádeníky sadarů, domácími čeledíny, fomesnickými pomocníky, vojáky, dělníky ve veřejných dílnách, nejčastěji co plavci na lodích, prostředkujících obchod s nitrem. Indiáni usedlí na pomoří mezi Bahií a Rio de Janeiro sotva nalezájí se co čisté, nesmíšené plémě v některé větší obci. Války Portugalců s Holanďany a Francouzi, ale hlavně přidržování Indiánů k nucené otrocké práci po vypuzení jesuitů, otcovských jejich ochránců způsobily, že tito někdejší pánové přímoří čím dále tím více mezi nynějším obyvatelstvem mizí. Až do novější doby zůstávaly v Brasílii všechny zákony ve prospěch Indiánů vydané nevšímány, a tito držáni v otroctví. Po dlouhý čas odbývány skoro ve všech částech Jižní Ameriky pravé bouby na prahyditele, kteří prodáváni jsou na veřejných trzích. První pozdvihlo katolické duchovenstvo blasu svého proti takovému řádění, berouc Indiány v ochranu svou.

Co se vypravuje o poměrech těchto usedlých Indiánů, není nic potěšitelného. Všickni tito na víru křesťanskou obrácení Indiáni učinili velmi malé pokroky ve

vzdělanosti, vzdalující se vzdělanějších plemen a žijící zcela pro sebe v odloučenosti od nich. Mají tito polodivoši jakési přirozené tušení, že styky s bělochy jsou plemenu jejich záhubné, a skutečně vymrou usedlí Indiáni dříve neb později úplně, neboť tvoří trpný živel obyvatelstva, pozbývající důležitosti čím dále tím více.

Neodvislí divočí Indiáni Brazílie dělí se na veliké množství národů čili kmenů neb hord, které sice tvarem těla, letorou, mravy, obyčejí a způsobem života v jisté míře spolu se shodují, ale v jazycích svých podivuhodnou rozmanitost jeví. Dle Martiusa obnáší počet všech v zemi pod rozličnými jmény známých obcí více než 250, různících se od sebe jak četností příslušníků, tak i ethnograficky a linguisticky. A. d'Orbigny shrnuje všechny brasílské Indiány v jeden společný typus Guarani, rozdílný ode všech ostatních indiánských kmenů Jižní Ameriky. Dle jazyka rozeznává Martius mezi nimi osmero tlup, ale něco zvláštního jest v ohledu kulturohistorickém to, že jest jeden jazyk všem těmto rozličným kmenům srozumitelný. Jesuitští misionáři totiž brzy se přesvědčili, že k rozšíření evangelia mezi Indiáni ničeho nepořídí prostředkem jakéhokoliv jazyka evropského, nýbrž že musí užiti k tomu jazyka domácího. Za takový volili jednak jazyk Kicuň, úřední jazyk někdejší říše Inků v Peruánsku, jednak jazyk Guarani, jež vzdělali v písemný jazyk brasílských Indiánů. Účinek byl překvapující, a tato tak zvaná *lingua geral* jest nyní duševním spojidlem všech indiánských kmenů v Brazílii.

V kulturním ohledu stojí divočí Indiáni na stupni velmi rozličném. Nejvzdělanější mezi nimi jsou bez odporu Tupiové bydlící na severu. Znají se výborně v stavění lodí těžkých i lehkých dle potřeby, jež opatřují řádným kormidlem. Až do nedávna byli lidojedi, což ostatně v nížádném odporu není s vyšší jejich civilisací, neboť jsou toho příklady, že národové lidského masa požívající předčili u vzdělanosti nad sousedy své (na př. staří Mexikáni); a tolik jisto jest, že lidojedi bývají také udatnější a bojovnější. Takovými jsou také Tupiové, u nichž jest válečnictví řádně organizováno a kázeň vojenská nejprůsaznější. Tupiové žijí v krajinách lesnatých, kdež bydlí v četných vesnicích kolm ohrazených. — Guajkurové, obyvatelé pamp, kde z místa na místo se potloukají, odkázáni jsou se svou výživou na výnos lovu, rybařství a plané ovoce řídkých lesů, a uznávají nad sebou dědičné náčelníky. Parexiové žijí se rybařením a orbou a jsou lid nebojovný. Geové, nejsilnější a nejsilnější kmen indiánský v Brazílii, žijí mezi sebou v ustavičných bojích, stojíce co do hmotné civilizace na stupni velmi nízkém; za to vynikají čistotou mravů v životě rodinném. Na nejnižším stupni kulturním stojí Botokudové, kteří sami sebe nazývají Engerekung. Vysoko nad ně vynikají bojovný Mundrukové, Manheové a silní, sličné zrostlí lidožrouti Miranheové, kteří zhotovují výborné visací rohože; konečně dobromyslní Araukové.

Rovněž jako prabydlitelé Brazílie netvoří také přistěhovalci žádnou stejnorodou ethnickou jednotu, dajíť pak se na ten čas — vyjímaje roztroušené příslušníky jiných národností — uvést na tři veliké skupiny, které jediné mají důležitost pro budoucí vývoj země. Tyto skupiny jsou: Portugalci a jejich potomci, černochové a Němci.

Počet bělochů čisté krve, vlastních kreolů, jest skrovný, neboť prvotní přistěhovalci evropští silně se pomíchali s Indiány, a při odtržení se Brazílie od Portugalska bylo mnoho evropských rodin za země vypuzeno. Za to čistokrevní bělochové zachovali dosti neporušeně svůj národní ráz. Nejčetnější mezi bělochy jsou vlastní Braziliáni, t. j. potomkové usedlých v zemi Portugalců, jimž oni také velice jsou podobní. V celku jsou vzrůstu nevysokého, těla slabého a pleť tmavé; žen se mezi nimi nachází velmi málo sličných, v čemž ve všem jsou pravou protivou španělských Američanů. Jsou však mezi nimi rozdíly dle provincií, jmenovitě obyvatelé provincie San Paulo, Paulisté, kteří také při objevení a kolonizování země hráli nejdůležitější roli, vynikají posud tělesnou silou a duševní rázností. Bílí Brasiliani bydlí větším dílem ve větších městech, v celku však, co již podotknuto, tvoří jen menšinu obyvatelstva, asi čtvrtinu všeho počtu.

Mravní vlastnosti Brasilianů nebývají vždy líceny v nejlepší světlo, a vůbec v tom všechna svědectví se srovnávají, že stojí hluboko pod sousedními Španěly.



KUUIABÁ, NÁČELNÍK KAJOVÁNSKÝCH INDIÁNŮ V BRASILII.

Neschází však jejich povaze také světlých stránek, a velmi svědomitý pozorovatel J. J. von Tachudi chválí při nich dvě velmi pěkné vlastnosti, totiž největší úctu a vážnou šetrnost dětí k rodičům, pak horlivou snahu jejich po vyšším vzdělání. Co do hmotné stránky jejich civilisace vede chudší obyvatelstvo v okresech báňských život chatrný, a v průměru jsou černochové v sadech lépe stravováni. Skrovnost potravby sobě Brasilian vynahrazuje silným množstvím kofalky, a to v míře tím větší, čím temnější jest plet jeho a čím smíšenější jeho krev. Vzdělanému Brasilianu naproti tomu se musí dáti svědectví, že v požívání lihových nápojů jest celkem velmi střdmý. Při tom jest nejenom nanejvýše hostinný, nýbrž naproti cizinci zapomíná úplně na svůj společenský stupeň. Nakládání s domácími a polními otroky jest sice velmi rozličné dle osobní povahy pánovy, ale vzdělaná třída Brasilianů jest veskrz laskava na otroky. Nelidskost a ukrutnost neleží v povaze Brasiliana, a slyšíme-li, že nějaký Brasilian svým otrokům ubližuje, můžeme se s jistotou nadíti, že jest buď smíšenec anebo že co nejdříve bude se honositi původem čistě portugalským.

Černochové, otroci a svobodní dohromady, tvoří v Brasilii podnes nejčetnější nesmíšené plémě. Kdežto ve španělské Americe jest počet černochoů velmi nepatrný, pročez tam také zrušení otroctví diti se mohlo bez ujmy zájmů hospodářských, jest v Brasilii poměr černochoů k veškerému obyvatelstvu úžasně veliký. Avšak spatřuje se, že počet černochoů od té doby, co dovoz otroků jest zapovězen, klesá, poněvadž při veliké převaze počtu mužů nad ženami mezi otroky nemohou porody nahraditi úbytek umíráním působený. Příčina tohoto posledního úkazu leží v tom, že obchodem s otroky přicházelo do země mnohem více mužů nežli žen. Vychovávání černých dětí, obstarávané vždy od hospodyně, jeví se býti velice obtížným, poněvadž děti černochoů jsou mnohem choulostivější nežli bílé, tak že jich sotva čtvrtina zůstane.

Jakkoli po celé zemi rozšíření, jsou černochové nicméně nejčetnější v těch provinciích, jichž hlavním průmyslem jest anebo spíše bylo pěstování cukrovníku — neboť nyní nalezá se v úpadku — jako v Brasilii a v Pernambuku, a ve mnohých okresech těchto provincií tvoří také naprostou většinu obyvatelstva, což tím více na váhu padá, poněvadž černoši jsou v celku nejsilnější ze všech plemen. Zejmena to platí o černém obyvatelstvu v Brasilii, potomcích to otroků z portugalských faktorů v Angole přivezených, silného a sličného plemene v obojím pohlaví, které doposavad zachovalo svou zvláštní národnost mezi černochoy.

Dle Tschudiho jsou řádná manželství u černochoů velmi řídká. Jindy fazendeirové (statkáři) ze zásady o to usilovali, aby otroci dávali se při uzavírání manželství církevně oddati. Nyní však úplně s toho sešlo, neboť černocho nechce se zavázati na celý život, a poněvadž katolické manželství jest nerozlučné, mívalo to za následek veliké nepořádky. Teď nechává se černochoům úplná svoboda. Z ostat-

ního života brasílských černochů budiž tuto následující uvedeno. Otroci nesmějí nosit žádné obuvi; první věc tedy, kterou si zjedná propuštěný otrok, jsou střevíce. Ale s těmi do něho vjede domyšlivost, a černoch jest příliš pyšný, aby práce, jež konal co otrok, vykonával také co člověk svobodný. Propuštění otroka na svobodu nemá žádných zákonných překážek, a propuštěnci otevřena jest každá zákonná dráha; každý běloch může v jakémkoli povolání dosáhnouti nejvyššího stupně. Propuštění na svobodu děje se také velmi často, a počet všech svobodných barevných lidí pácí se dle hodnověrných udání na 1.200.000, a počet ten mohl by ještě větší býti, kdyby mnozí černochové mírně, zákonem stanovené výkupné větším dílem neprohráli a nepropili.

Ohavné řádění jest tak zvaný kapociragem svobodných černochů, otroků a mulatů, jenž tvoří vražedný spolek obzvláštního druhu. Časem jak posedlí táhnou ulicemi, uzdu pouštějíce neodolatelnému pudu po vraždění, a zabíjejí na potkání bělochy a barevné Brasiliany i cizince; neboť vražditi musejí. Jak mile padne několik obětí, zmizí kapocirové mžikem, a často takový vrah několik minut po spáchání ohavného zločinu obsluhuje pána svého s tváří nejnevinnejší, jako-by celý den byl z domu nevyšel. provedou úmysl svůj s největším stoicismem. Tschudi, který poměry Brasilie, vyslovil se: „Jediná událost, která může způsobiti zkázu Brasilie, jest emancipace otroků, kdyby na to stát nebyl dostatečně připraven.“



Černoch.

Strašný ten obyčej, jak se zdá, přenesen jest jistými kmeny černochů z Afriky do Brasilie; ve mnohém ohledu upomíná na podobný obyčej Malajů na východoindických ostrovech. I jinak není žádnou vzácností, že otrok beze vši zvláštní příčiny zavraždí svého pána. Naopak není o nic menší počet otroků od svých pánů usmrcených. Obzvláštní pomsta, jakou někdy černochové na pánech svých páchají, jest hrozná samovražda. Otrocině jakého statku se umluví, že se všickni otráví, a důkladně seznal

Smíšení bělochů s černochy, Indiány a jich potomky zrodilo nescíslné množství těžko rozeznatelných smíšených typů čili odrůd, naznačovaných množstvím názvů, které však větším dílem jsou jenom krajinské. Značná část lidí takového původu žije v stavu otrockém.

Slovem mulat rozumí se v Brasilii jako všude v Americe smí-



CHATRČ KAJOVÁNSKÝCH INDIÁNŮ V BRASÍLI.



šenec plemene bílého s černým, slovem mestic smíšenec plemene indiánského s černým. Slovem kreol však naznačují se zde jenom v zemi rození černochové; bělochové v zemi rození slovou brazilinos. Kariboka, slovo indiánské, jest všeobecný název lidí temné pleti, nechť jsou smíšenci jakéhokoliv druhu; bělochové jim také říkají kafuzo, kteréžto jméno však znamená někdy jen takového smíšence, jemůž ve španělské Americe říkají zambo. Smíšení potomci černochoů bývají často lidé vysocí, složití a silní, ale slabých a malých nohou. Pleti bývají smíšenci někdy tak světlé, že jenom cvičené oko brasílské pozná v nich smíšenou krev. Ostatně není zde

v životě společenském onoho předsudku proti lidem barevným, jaký dosavad panuje ve Spojených obcích severoamerických; název karibuko neb kafuzo není tu žádnou nadávkou. Nicméně smíšenec sebetemnější pleti rád to slyší, nazve-li jej kdo ze zdvořilosti bělochem (se-



Černoška.

nhor branco), neboť při tom všem i v Brasilii tvoří bělochové jakousi aristokracii. Smíšenci plemene evropského s indiánským jsou lidé stateční, vzdělavatelni a vysokého vývoje schopní, v nichž čím dále tím více převládá povaha evropská. Jsou oni úplně působivým živlem státot-

tvorným, čehož patrný důkaz podává Parguay Smíšené obyvatelstvo roztroušeno jest po celé zemi, tvoří velikou většinu. Nejvíce převládá krev indiánská v nitru země.

Ve velikých městech bydlí vedle Brazilianů také značné množství cizích bělochů, Portugalců, Francouzů, Angličanů a Němců, kteří jsou tam usedlí co kupci neb řemeslníci. V ostatních městech na pomorí i v nitru jest počet bílých cizinců skrovný, vyjma Němce, kteří obzvláště v jižních, tedy chladnějších provinciích říše tvoří značné osady. Oni zde mnohem tuzeji zachovávají národní svůj ráz

nežli ve Spojených obcích, kde rychle se poamerikaní. Avšak i oni pomalu přispůsobují se půdě, jakkoli bělejší pleť, modré oko a světlý vlas na první pohled prozrazují původ německý. Nejdůležitější osady německé jsou: Petropolis, Donha Francisca, San Leopoldo, Santa Catharina, Alcantara, Santa Isabel, Brusque, Blumenau, Santa Cruz; v provincii San Paulo založili kolonie Švýcaři. Rio Grande do Sul zasluhuje skoro název Nového Německa. Němci, kdekoli jen les jest poražen, rychle se rozmnožují. Důležité při tom jest, že neméně přísně nežli Anglosasové vystřihávají se smíšením s lidmi barevnými, kterého se Romani nikde nešťítí.

### Města.

Nejdůležitější v Brasilii jsou města přístavní, uvnitř země jest jenom málo znamenitějších měst, ba ani hlavní města vnitřních provincií nemají důležitosti. Naproti tomu, nepočítaje hlavní město říše Rio de Janeiro, jsou Para, Parahyba, Pernambuko a Bahia na severu, pak i Desterro a Porto Alegre důležitá města přímořská.

Město, s kterým se cestovatele z Evropy přicházející nejdříve seznamují, jest Pernambuco. Poněvadž rozkládá se hlavně na straně od moře odvrácené, tedy z korábu viděno nemá do sebe nic imponantního. Čítá 90.000 obyvatelů a má domy s veliké části po evropsku vysokými střechami opatřené, ale málo elegantní. O něco níže pod Pernambukem leží universita Olinda, která se počítá k městu, ačkoli tvoří jaksi městečko pro sebe. V okolí Olindy nacházejí se četné pěkné a vkusné letohrádky, Olinda pak sama, jejíž domy přiléhají k svahům vrchů, jakož i celá krajina vůkol, má polohu velmi malebnou, k čemuž nemálo přispívají rozlehlé palmové a piniové lesy kolem celého Pernambuka, jichž oko ani přehlédnouti nemůže.

Protivu k Pernambuku tvoří překrásné pomohy starého hlavního města Brasilie, Bahie. Bahia, jako Lisabon, táhne se daleko na pomohy po dlouhém pásmu výšin, poskytující ku podivu krásný a malebný pohled. Moře zharveno jest smaragdově zeleně, a pod jasným blankytem nebes vystupují světlá i stíny stromů a mezi nimi skvěle bílé domy tak ostře, jako v Evropě nevidáme. V přístavu spatřují se vlajky skoro všech národů vesele v povětrí se třepetající. Celek tvoří pestrý obraz plný života. Moře jest zde skoro ustavičně klidné, neboť přístav (záliv Všech svatých) uzavřen jest ostrovem porostlým cukrovými sady. Bahia, nejstarší, až do roku 1763 hlavní město Brasilie, čítá s nejbližším okolím svým asi 130.000 obyvatelů, má universitu a bursu, jest sídlem arcibiskupa, a jako většina měst brasílských také opevněna. Větší část obyvatelstva činí černochové a mulatí. Místo našich drožek zastávají v Bahii nosítka rozestavená na veřejných náměstích, jichž nosiči zatím se zabývají pletením slámy. Nosítka tato mají pěkné opony modré neb červené, zlatem protkávané, sedadlo jest v nich umístěno na straně. Nosítka náležející soukromníkům jsou velmi nádherně upravena. Jako celkový pohled na město, tak i ulice jeho, omítka a ozdoba domů připomínají Lisabon. Jenom horko jest tam mnohem větší nežli v Lisabonu, a každý opatřen jest slunečníkem. Poněkud divně jest, že ciliindr dosavad náležel ke kroji honore. Černošky nosí veliké turbany z kostkovaných bavlněných látek nebo z gauzu. Naproti tomu jest toaleta bílých dám tout comme chez nous, nanejvýše jsou látky lehké. Snesitelně sličný útvar obličeje nacházíme zde jenom u cizinek, které jsou nejvíce Španělký neb Francouzsky. Veliký jest počet kostelů, jichžto počet udává se na 65. Začasté stojí dva neb tři vedle sebe, a na jednom náměstí jest jich dokonce pět. Všecky vystavěny jsou v jednotvárném tak zvaném jezuitském slohu,



CHOBOT RIO JANEIRSKÝ.

v průčelí s dvěma malými čtyřhranými věžmi a jen skrovnou architektonickou okrasou. Nedaleko přístavu vystupuje město tak silně do vrchu, že ulice jsou nad míru příkré a někde sotva lze jíti v přímé postavě, aby člověk nepadl. Přes to všechno jezdí vozy, větším dílem čtyřspřežné, i v těchto strmých ulicích vždy tryskem, a sedící v nich se protřeše skrz naskrz při prašpatném dláždění. Škoda, že právě tato čarokrásná krajina patří k nejnezdравějším v Brasílii, neboť žlutá zimnice a jiné domácí klimatické nemoci vyžadují zde četných obětí.



Ulice v Bahlí.

Dojem naprosto překvapující činí zátoka Rio Janeirská, pověstná pro krajinnou svou krásu. Obzvláště vábí k sobě pozornost řada podivných útvarů horských po levé straně vchodu. Útvary ty známy jsou pod běžným názvem „kamenného muže“, majíce velikou podobnost k roztaženému člověku. Vjezd do zátoky Rio Janeirské

jest jeden z nejvelikolepějších krajinných zjevů, jaké si jen mysliti můžeme. Mohutné skály žulové tvarů nejpodivnějších padají zde téměř kolmo do moře, tvoříce po obou stranách přirozené stěny. Uvnitř pak vlastní zátoky, která se rozšiřuje v podlouhlou nádrž asi 45 km. dlouhou a 30 km. širokou, ohraničen jest obzor krásnými pásmy horskými.

Značná vodní hladina zátoky této, která přijímá množství řek, potoků a jiných vod, stékajících sem s hor, naplněna jest ostrovy, z kterých nejvíce pozornosti zasluhuje ostrov Villegagnon s tvrzi stejného jména. U paty Pão de Azucar umístěny jsou baterie tvrže São Theodosio na vybíhajícím okřídli naproti tvrzi Santa Cruz. Mezi oběma leží malý opevněný ostrov da Lagem, opodál od něho Ilha dos Cobras, na které se nacházejí četné letohrádky bohatších Brazilianů. V levo na západním pobřeží předměstí Botafogo, na severu pahorkatý výběžek města Morro da Flamengo a dále malá Capella da Nossa Senhora da Gloria sjednocují se v překrásný obraz. Východní břeh tvoří hned za ústím přístavu hluboký chobot a pak vidlicové okřídli, jehož jižní výběžek s kaplí na něm vystavěnou nazývá se Punta da Nossa Senhora da Boa Viagem. severní Punta da Calabonço.

Rio Janeiro leží s hlavním komplexem domů svých na západním pobřeží zátoky. Nejstarší část města, pocházející z r. 1564, vystavěna jest na nepravidelné rovině, ležící mezi dvěma řadami skalnatých, nesouměrných pahorků. Jižní řada těchto vyvýšenin vybíhá do Punty da Callabonco, nesouc tvrz Sao Sebastiano, severní končí v Morro Bento. Mezi oběma výběžky leží přístavadla, nábřeží a náměstí s císařským palácem. Tuto část města odděluje náměstí Campo de Santa Anna od nového předměstí téhož jména. Dále odtud ležící předměstí Marta Porcos a Catumbi neposkytují ničeho obzvláště pozoruhodného. Naproti tomu za Mata Porcosem leží císařský zámek S. Cristovao, který zasluhuje bližšího povšimnutí. Domy této starší části města táhnou se mezi skalními stěnami až ku kapli da Nossa Senhora da Gloria, dále však v chobotu Botafogorském a jižně u Praie Flamengo leží elegantní čtvrti, které s hojnými letohrádky jsou sídlem vznešenějších tříd. Též údolí, táhnoucí se až k samému břehu, poseta jsou zahradami a vilami. Nejpůvabnější z těchto postranních údolí jest Larangeiroské v okolí Catetesském. V celku Rio Janeiro, jako skoro všechna města brasílská, nemá žádných pěkných budov. Velikosti vynikají pouze katedrální chrám de Candelaria, kostel sv. Františka a několik klášterů. Císařský palác jest stavení docela bídné, podobající se více kasárnám nežli zámku. Ulice jsou větším dílem nepravidelné a špičaté, oslabující velmi dojem, jež činí město, když na ně patříme z lodi. Nejvelikolepější a zároveň nejužitečnější stavba v Rio jest vodovod (ukončený r. 1240), jenž od Corcovada na hodinu cesty, dílem na vysokých obloucích běže, zásobuje město výbornou vodou k pití.

V ulicích panuje čilý život a pestrý shon, jenž Evropanu přivádí na oči řadu nejrozmanitějších obrazů. Tu nese tlupa černochoů na atletických ramenech svých krátkým klusem veliké piano, zpívající při tom divoký, jednotvárný nápěv. Sochař by tu mohl konat

studie. Každý sval těch silných chlapců vystupuje napiatě a ostře, a směšné jest podívání, kterak všechna živost povahy černochů jeví se ve tváři jejich. Má-li se jim práce dobře dařiti, musejí při ní skákati, ošklbati se a zuby ceniti. Jsme v Rua do Savo, v jedné z nejhluchnějších ulic Ria. Zmatený shon bílých, hnědých a černých lidí proudí kolem nás: jezdci na koních a mulech, za ruce se vedoucí výskakující lodníci, prodavači ovoce, nosiči, zástupy vojáků, prochazeči všeho druhu ve velikých slaměných kloboucích a se slunečníky — vše to prohání se a povykuje až k ohlucení dlouhou, nekonečnou ulicí, a jsme rádi, že se můžeme utéci do blízké kavárny.\*)

Krajina v nejbližším okolí hlavního města honosí se rozmanitou krásou. Z někdejšího pralesa, jenž druhy pokrýval pahorky a stráně hor, zbyly nejbližše města jenom jednotlivé skupiny větších stromů. Teprva ve vzdálenějších údolích nacházejí se doposavad větší lesy. Nejkrásnější místo v okolí Rio Janeira jsou slapy Tijukanské, jež tvoří potok vznikající na nejvyšším temeni Tijukanských skal a spadající se skalní stěny 15 m. vysoké. Nejpříjemnější však výlet jest do lázeňského města Petropole, jehož poloha jest opravdu čarokrásná. Výlet ten koná se po parníku a po železnici. Petropolis má asi 3—4000 obyvatelů. většinou Němců, neboť zde založena byla první německá osada v Brasílii. Zde má císař letní palác, a také četní obyvatelé hlavního města tráví zde letní měsíce.

Na jihu vyniká Sao Desterro, hlavní město provincie Santa Catharina, které nyní čítá již sotva 9000 obyvatelů. Sao Desterro působí velmi přívětivý dojem, a poloha jest nad míru malebná. Ostrov, na kterém leží, slyne krásným podnebím, prospěšným prý obzvláště lidem plicními neduhy trpícím. Všeobecná rostlinná povaha krajiny má převahou ráz tropický, majíc velikou podobnost s okolím Rio Janeira.

Město jest velmi nepravidelně stavěno, a vzdor četným dvoupatrovým domům, které jsou v Brasílii vzácností, nepoznal by v něm nikdo hlavní město tak důležité provincie, jako jest Santa Catharina. V ulicích u přístavu jest sice velmi živo, ale na náměstích pasou se koně a muli. Do Desterro deportují se černí zločinci. Zvláštní větví zdejšího průmyslu jest zhotovování květin a všelijakého šperku z rybích šupin a mušlí. Jak dámy vyšších stavů tak i otrokyně umějí z tohoto materialu dělati roztomilé věci, jen pohříchu s větším uměním nežli vkusem. Také z tak zvané palmové pryskyřice, totiž ze dřevní palmové, a z kokosových ořechů umějí ženy zhotovovati nejpěknější věci, které, jako známé Rio Janeirské květiny z perů, za drahé peníze se prodávají.

Ku konci musíme se ještě podívatí na jedno město nitrozemské, které má proto zajímavost, že jest hlavním městem okresu diamant-

\*) Lonia Rosenthal „Diasetta und jennetta der Cordilleren.“ Berlin 1874.

tového. Nazývá se proto také Diamantina, ležíc v provincii Minas Geraes.

„Obzvláštní typus“, praví Tachudi,\*<sup>1)</sup> nebylující se od typu všech ostatních měst brasílských, překvapuje cestovatele v Diamantině. Neleží on ve hmotné stavbě města, v konstrukci domů, v rozdělení ulic a náměstí aneb ve zvláštnosti veřejných budov, neb to vše shoduje se s ostatními městy císařské říše; nýbrž spočívá ve fysiognomii veřejného života, v celkovém výrazu obyvatelstva, ve mnohých protivách vnitřních i vnějších, snad i v jakési záři, ve které se skvěje jméno jeho.“ Poloha města uprostřed krajiny na drahokamy bohaté, jakož i někdejší zvláštní postavení jeho co sídla malých ale mocných despotů, poutaly vždy pozornost cizinců je navštěvujících. Nedá se zevrubně vyšetřiti, kdy Diamantina byla založena, pravdě však podobá se, že asi v polovici druhého desetiletí minulého věku několik soudruhů Sebastiana Lema do Prado usadilo se na horním svahu, kde nyní leží město. Sebastian Lemo nalezl hledaje zlato v křemenech řeky Manso, a Bernhardo do Fonseca v řece Rio dos Murenhos malé, bílé lesklé kamínky, které po několik let sloužily za hrací známky. Několik se jich dostalo do Lisabonu, kde přý holandský konsul náhodou je spatřiv poznal v nich diamanty. Tomu buď jakkoliv, tolik jisto jest, že o diamatech v Minas Geraes nalezených obdržel dvůr Lisabonský zprávu asi r. 1728 neb 1729, načež vydal král dne 8. února 1730 vládaři v báňském okrese rozkaz, aby z objevení toho hleděl co nejprospěšněji pro korunu těžiti.

Ve všech báňských městech jihoamerických panuje mezi obyvatelstvem jakási lehká mysl. Obvyčejně jest v obchodu mnoho zlata, což láká k všemožnému rozkošnictví, a to tím více, čím snadněji bývá nabyto. Obchodní sklady v Diamantině jsou tedy bohatě zásobeny vším zbožím přepychu, jakých poskytuje trh hlavního města, a neméně hojně zásobeny jsou také krámy, v nichž prodávají se nápoje a lahůdky evropské. Mladá Diamantina činí vyjimku od všeobecné střídmosti lepších tříd brasílských v požívání líhových nápojů. Spotřeba anglického piva, šampaňského i jiných francouzských vín, Portského vína a všelijakých likérů udává se za velmi znamenitou. Podnebí jest v celku zdravé. Počet obyvatelstva udává se rozličně, 8—12.000. Bělochové a smíšenci světlejší pleti převládají zde více než v kterémkoli jiném nitrozemském městě brasílském; také nalezá se tu více příčinnosti a inteligence. V tom ohledu pak jest Diamantina jedno z nejzajímavějších měst celé říše, že tam vedle bohaté třídy nalezá se četný, zámožný střední stav a skoro žádná chudina.

### Poměry státní.

Brasílie jest ústavní dědičná monarchie, založená na ústavní listině od 11. prosince 1823 a dodatečných zákonech od 12. srpna 1834 a 12. května 1840. Tato konstituce jest co možná svobodomyslná, a v ohledu theoretickém výtečný elaborát. Za základ má konstituci Spojených obcí, avšak s ohledem na francouzskou ústavu z r. 1791 a na portugalskou z r. 1822.

Ústava spočívá na svrchovanosti národu, pojišťujíc všem občanům řadu neporušitelných základních práv, naproti tomu však neposkytuje všeobecného politického účastenství v státním životě. Volební právo politické vykonává se nepřímě. Aktivní právo voličské vyžaduje 21 let, indigenat anebo naturalisaci, osobní svobodu a 100 milreisů (117 zl.) ročního důchodu; volitelnost 25 let a ještě větší příjem. Aktivní milície a řeholní duchovenstvo nemají práva voličského, naproti tomu nejsou ženy naprosto vyloučeny. Naturalisovaní, propuštěnci a nekatolíci mohou býti jen voliči, nikoli však poslanci.

Pro všechny politické volby předepsány jsou jisté církevní slavnosti, po jejichž vykonání teprv se přikračuje k volbě. Státní náboženství jest římsko-katolické,

\*) V drabém díle svých „Reisen durch Südamerika“ (v Lipsku 1866—68, 5 svazků).

ale všechna jiná vyznání víry jakož i domácí a soukromá jejich bohoslužba v budovách k tomu určených, pokud nenesou zevnitř známku chrámu, jsou dovoleny. Tento článek ústavy pochází z doby, když v Brasilii, nepočítaje pravdyditele, nebylo žádných jinověrců krom katolíků, a taková nesnášlivost sotva koho mohla se dotknouti. V novější době státní úřadové v koloniích vládou založených nejdnou povolili nejenom příspěvky k stavbě nekatolických kostelů, nýbrž i platy duchovním jejich. Ostatně jest v Brasilii podnes počet nekatolíků dosti skrovný; nad to pak nesmí dle ústavy nikdo za příčinou náboženství býti pronásledován, a děti nekatolíků nejsou povinny býti ve škole přítomny při vyučování v náboženství dětí katolických. Manželství s nekatolíky jsou úplně platná.

Moc zákonodárnou dělí císař se sněmem říšským, skládajícím se z dvou komor, poslanců a senatorů, z nichž onino mají čtyřletý, ti to doživotní mandát. Práva sněmoven jsou dle demokratického rázu ústavy velmi daleko sáhající, a císař má naproti usnešením jejich jen dvojí suspensivní veto. Moc výkonou provozuje císař prostředkem odpovědného, obžalovatelného ministerstva, které má sedmero odborů, totiž nitra a kultu, spravedlnosti, financí, zahraničních záležitostí, vojenství, námořnictví, pak orby, obchodu a státních staveb. Jeden z ministrů jest předsedou ministerstva. Vedle ministerstva jest státní rada, sestavená ze členů dědičných, jež jmenuje císař a kteří mají roční plat. Tento sbor, jakkoliv jenom poradní, jest nicméně vydatnou podporou státní správy. Císař má sice na vůli, slyšeti hlas státní rady, on však velmi často se táže na její mínění, obzvláště v případech sporných. Soudní moc jest neodvislá, ji vykonávají soudcové a porotci, kteřížto poslední však rozhodují pouze v případech trestních. Bez předcházejícího pokusu o smíření nemůže počata býti žádná právní pře. K tomu konci zřízen jest ústav smírných soudců, volených na čtyři leta. Státní zastupitelství není v Brasilii dosavad ve všech soudních stupních svých vyvinuto.

Zvláštním úkazem v Brasilii jsou vedle zastupitelstva říše ústavy provinciiální. Jest to patrné nápodobení federativního zřízení Spojených obcí. Účiněn tu pokus o uvedení v přiměřenou shodu samosprávy v jednotlivých provinciích, jejíž oprávněnost zakládá se na klimatických rozdílech i na historickém vývoji, s centralisací do jisté míry potřebnou. Zamořské císařství tedy poskytuje nám obraz monarchické federace v duchu rozhodně svobodomyslném. Na rozumném používání této provinciiální samosprávy zakládá se hlavně pokojný a zdárný rozvoj Brasilie. Správa každé jednotlivé provincie svěřena jest presidentu, ježž ústřední vláda ustanovuje i odvolává. Vedle něho jest v každé provincii zákonodárné shromáždění, do jehož oboru působnosti náleží všechny záležitosti krajinské i takové, které se týkají zájmu provincie. Poslance provinciiální volí každý druhý rok titěž voliči, kteří volí poslance do říšského sněmu. Provinciiální sněmy, majíce rozhodný hlas v záležitostech domácích, nesmějí dotýkati se ústavy říšské, zájmů a všeobecných zákonů říše, smluv mezinárodních a práv jiných provincií. Usnešení jejich musí stvrzeno býti presidentem, vyjma některé zákonem vylíčené případy netřeba jim císařského schválení.

Církevní zřízení v Brasilii jest totěž jako ve všech katolických zemích. Většina černochů a nižších tříd jest slepě oddaná duchovenstvu; vzdělanci brasilští jsou jako všude v záležitostech náboženských ne-li indiferentní, alespoň velmi snášliví.

Co do školství uděluje se veřejné elementární vyučování bezplatně. V některých provinciích zavedena povinnost dětí k návštěvě škol, a příkladu toho bude také v jiných následováno.

Veřejných elementárních škol jest v Brasilii 3491, totiž 2343 pro chlapce a 1148 pro děvčata, kteréž mají dohromady 106.205 žáků a žaček; soukromých čítá se 448 pro chlapce a 254 pro děvčata, dohromady s 19.162 žáky a žačkami. Sekundárních škol bylo 179



pro hochy, 44 pro dívky a 7 pro obojí pohlaví, v nichž vyučováno bylo 6768 chlapců a 1315 děvčat. Z odborních škol třeba uvést akademii pěkných umění s 43 denními a 114 večerními žáky, pak konservatoř hudební s 57 žáky a 82 žákyněmi, konečně uměleckou a živnostenskou školu o 15 třídách s 1233 žáky. Kněžské semináře po říši roztroušené měly 1277 chovanců. Také jest v hlavním městě ústav pro slepce s 29 a ústav pro hluchoněmé s 19 dětmi. Z vědeckých a uměleckých spolků a ústavů budtež uvedeny: Academia imperial de medicina, Instituto geografico é historico, veřejná biblioteka a knihovny řádu benediktinského antoninského a karmelitského, konečně čtenářské kruhy portugálský, anglický a německý.

Budiž tu pověděno ještě několik slov o kolonizaci a přistěhovalcích. O té záležitosti praví inženýr Betim Paes ve zprávě své, kterou o vykonané prohlídce osad vládě zaslal, toto: „Dosavadní system vládních osad neosvědčil se v celku prospěšným. Svobodný převoz vystěhovalců a krmení jich delší čas po jich příchodu uvádí k nám pauperismus, proletariat a všeliký vývrhel Evropy, a neposkytuje ani těm, kterých se to týče, skutečného trvalého prospěchu. Ne snad že by vláda měla přestat činit peněžité oběti pro osídlení a prospěšné vzdělání naší veliké a krásné země; ale musí se to dít v jiném směru. Dejme dobrovolnému a samostatnému přistěhovalci dostatečně veliký a úrodný pozemek a postarejme se hlavně o to, aby prostředkem dobrých cest nalezal odbyt pro své plodiny.“

### Přehled dějin.

První objevitel Brasílie byl Španěl Vicente Yañez Pinzon, který r. 1500 navštívil nejvýchodnější pobřeží Jižní Ameriky. Nedlouho po něm zanešen pasátními větry v tutéž krajinu Portugalec Alvares Cabral, který našel na pomorí tom mezi jinými plodinami dřevo brasílové, tak nazvané od své červenosti, podobající se řezavému uhlí (port. brasa). Odtud vzešlo té krajině obecné jméno Brasílie. Od té doby navštěvovaly čas od času tyto břehy lodí rozličných národů, nakládající tam barevné dřevo a bavlnu, ano jednotliví dobrodruhoví osazovali se tam buď ve zvláštních tvrzcích anebo mezi Indiány.

Mezi tím rozličné vypravy, jež vláda portugalská vysílala na prozkoumání té země, přinášely o ní příznivé zprávy, a následkem toho nalezali se brzy podnikatelé, kteří zaopatřivše sobě královské patenty na osazení jistého pobřeží spojovali se s jinými účastníky k založení tam osad. Taková osada nazvána jest kapitánstvím, a

kapitán, který na ní měl královský patent, uděloval ostatním spolupodnikatelům větší neb menší pozemky jakožto lena, za něž musili mu odváděti jisté poplatky neb dávky. Osady tyto povstávaly zcela soukromou podnikavostí, a mnohé z nich, buď že prostředky zakladatelů jejich nepostačovaly na veliký náklad, jaký s počátku vyžadovaly, buď že nepřátelští Indiáni je přepadli a obyvatelstvo vyhubili, časem bez památky zanikly.

Teprva v polovici 16. století za Jana III. vzala vláda kolonisací Brasilie sama do ruky, a jmenovitě r. 1549 založena jest Bahia a později Rio de Janeiro. Nová kolonie obdržela zvláštní zřízení a co vrchního správce generálního kapitána s rozsáhlou mocí, a uvedeni do ní jesuité k obracování na víru Indiánů. Část kmenů indiánských, která zachovávala dobré přátelství s Portugalci, přijala od těchto křesťanství a jakousi civilisaci, a jesuité zaváděli mezi nimi podobné zřízení jako v Paraguayi. Kmenové zas nepřátelští stíhání jsou od bělochů mečem, zapuzování do vnitř země anebo v otroctví uváděni.

V těchto bojích Portugalců s Indiány podporováni byli tito všemožně od Francouzů, kteří nepřestávali navštěvovati místa od Portugalců neosazená, porážejíce tam barevná dřeva, ba i tvrze zřizujíce. I muselo z Bahie, která byla sídlem generálního kapitána, posláno býti několik výprav k zahnání Francouzů.

Osada kvétla hlavně sadářstvím, i vyváženo veliké množství cukru, bavlny a barevného zhoží. Roku 1573 objeveno jest ponejprv naleziště drahých kamenů v proslulé později pro své poklady krajíně Minas Geraes; na ten čas však neosvědčily se doly diamantové tak výnosné, jak to rozhlásila byla pověst jejich objevitelů, pročež brzy upadly v zapomenutí, až po půldruhém století nanovo jsou odkryty. Roku 1580 dostala se Brasilie zároveň s Portugalskem v držení Španělů, a doba španělského panování byla doba hlubokého úpadku země. Národové, s nimiž bylo Španělsko ve válce, jmenovitě Angličané, pustošili pobřeží brasilské, přepadali a drancovali města a překáželi obchodu zamořskému, roku pak 1630 Holanďané dobyli Bahie a Pernambuku, odkud se šířili vždy dále. Teprv roku 1640 dosáhlo Portugalsko opět samostatnosti své a tím i Brasilie sobě pooddechla, roku pak 1654 vypuzeni jsou Holanďané ze všech míst, jež obsazené drželi.

Národohospodářský úpadek Brasilie byl v té době hluboký, sadářství se octlo na mizině a obchod byl zničen, mateřská pak země sama byla tak zubožena, že nemohla kolonii své přispěti žádnými

kapitály, a tak stalo se, že *Brasílie* až do konce 17 století v kleslosti své potrvála.

V tu dobu nalezl se jiný pramen bohactví, a *Brasílie* oné důležitosti, kterou ztratila co kolonie sadařská, nabyla zase co osada rudnická. Jižní krajiny země, posledními válkami méně dotknuté, vyvínovaly se po celý ten čas samostatně, a krátce utvořila se tam z pestré míchaniny různých kmenů a plemen — neboť se tu běloši s přátelskými *Indiány* pomíchali — svobodná obec, jejížto středem stala se *jesuitská misie São Paulo*, odkudž lid ten obdržel jméno *Paulistů*. *Paulisté* nikdy nepodrobili se španělské vládě, nýbrž zřídívše svobodnou obec činili *Španělům* všemožné škody. Po vyhnání *Španělů* z *Brasílie* uznali sice *Paulisté* opět nad sebou svrchovanost portugalské koruny, již i ku placení poplatku se zavázali, uvnitř však zachovali úplně svobodu svou.

*Paulisté* vysílali časté výpravy do vnitř země ku proskoumání jejímu, a ty ku konci 17. století objevily v západních krajinách takové bohactví zlata, že ryžování jeho dalo se u veliké rozsáhlosti, jsouc nad míru výnosné. Jiný pramen bohactví otevřen jest objevením dolů diamantových, jakož o tom podotknuto výše. Vláda portugalská prohlásila dobývání diamantů za korunní výsadu, kterou dávala v pacht. Když pak shledáno, že vláda při tom všelijak jest podváděna a šizena, vzato r. 1772 dobývání diamantů pod státní správu a okres diamantový obklíčen těsně kordonem vojska i odloučen takorba od ostatního světa. Ryžování zlata zapovězeno jest v celém tom okrese, všeliký obchod s ním nesmírně stížen, a každý, kdokoliv jej opouštěl, na hranicích přísně prohledáván. Brzo však ukázalo se, že zřízení tak nákladné v žádném poměru není s výnosem, při všem dohledu a přísnosti nepřestala vláda býti šizena, a to hlavně od vlastních úředníků, a obchod s diamanty veden jest od soukromých lidí zcela veřejně. Nicméně trvalo toto zřízení až právě do našich časů, a teprv krátce před odtržením se *Brasílie* vráceno se ku předešlému systému propachtování.

Po celé 18. století neustávaly jednak boje s *Indiány*, jednak vnitřní zpourey, jednak i třenice se *Španělskem* o sporné hranice na jihu; špatné pak hospodářství vlády nedopouštělo zemi tak zkvétati, jak to možným činily bohaté přírodní poklady její. Tento stav *Brasílie* trval až do válek *Napoleonských*, do kterých i *Portugalsko* bylo strženo.

Roku 1807 vtrhl do *Portugalu* francouzský general *Junot* se spojeným vojskem *Francouzů* a *Španělů*. Na odpor nebylo lze po-

mysliti, a tehdejší vladař (pozdější král Jan VI.) odhodlal se v tísní okolností ku přesídlení s celým dvorem do Brasilie. V lednu 1808 přirazilo královské loďstvo v Bahii ku brasílskému břehu, uvítáno jsouc s nadšením obyvatelstva, které v přítomnost královské rodiny kladlo skvělé naděje o novém rozkvětu země. Naděje tato neměla je zklamati; od oné doby, ve které vladař zvolil za sídlo své Rio de Janeiro, následovala po sobě nepřetržená řada oprav ve zřízení a správě zemské, které položily základ k nynější znamenitosti Brasilie. Přesídlením dvoru z Lisabonu do Ria de Janeiro stala se v postavení Brasilie úplná změna. Z osady, od mateřské země pod poručnictvím chované a ve vlastní prospěch vytěžované, stala se najednou říše samostatná, sídlo panovníka, který osobně mohl přiblížeti k jejím potřebám a zcela věnovati se otcovské péči o ni.

Blahé následky toho záhy se objevily, zvelebení živností, svoboda obchodu a zmáhající se vyšší vzdělanost zvyšovaly všeobecný blahobyt v míře nevidané, a zároveň zaujala Brasilie důstojné místo v řadě samostatných států, když při dvoře v Rio Janeiro usadili se vyslancové cizích mocností. Kongresem Vídeňským navraceno jest Portugalsko svým zákonným panovníkům, a roku 1815 povýšil princ vladař Brasilii na důstojnost království. Rok na to, po smrti matky své, přijal sám královský titul.

Další osudy Brasilie budtež tuto v krátkosti pověděny. Revoluční ruch, panující té doby v španělské Americe, dotknul se také Brasilie. Roku 1821 vynutilo vojenské povstání na králi Janovi VI. ústavu, ale ještě téhož roku odplul král do Lisabonu, aby tam opět stále síděl. V Brasilii zůstavil co vladaře syna svého Petra, ale když na to vláda portugalská chtěla Brasilii znova snížiti na odvislou kolonii, Brasiliani odtrhli se od mateřské země a povolali dědičného prince Petra za císaře (1822). Ten udělil říši novou ústavu, přinutil r. 1824 portugalské vojsko k opuštění země, a uzavřel r. 1825 mír s Portugalskem, které uznalo neodvislost Brasilie.

Ale brzy nastaly spory mezi sněmem a novým císařem, které spolu s ustavičnými nesnázemi finančními přiměly císaře k tomu, že se r. 1831 ve prospěch syna svého, též Petra (nar. 1825), trůnu vzdal a do Evropy odplul, aby dceři své Marii da Gloria právo její na trůn portugalský proti uchvatiteli Dom Miguelovi obhájil. Na čas nezletilosti mladého císaře ustanoveno vladařstvo, za něhož r. 1834 změněna jest ústava říše ve smyslu federacním a jednotlivým provinciím udělena samospráva. Roku 1840 prohlášen Dom Pedro II. za zletilého a uvázal se osobně v panování. Za jeho vlády obrátil se

stav veřejných záležitostí k lepšímu, jmenovitě po vítězství nad Rosasem, diktátorem Argentinské republiky (1852), čímž získána bezpečnost jižním hranicím říše. Roku 1854 zrušen jest obchod s otroky, jichž úplná emancipace má v nenáhlém postupu do roku 1900 býti úplně provedena. Hlavní zřetel pak obracovati počala vláda na to, kterak by vábila cizince ku přistěhování se do země udělováním jim všelijakých výhod, a zvyšovala obecný blahobyt podporováním průmyslu a obchodu. Roku 1863 zapletena jest Brasílie ve spor s Anglií, který po odstoupení ministerstva Olindova (jemuž náleží nehybnoucí zásluha o povznesení Brasílie) roku 1864 jest urovnán. Za to nastala Brasílii válka s Paraguayem, jehož diktátor Lopez II. činil vpády do provincie Matto Grosso. Brasílie spojila se proti němu roku 1865 s Uruguayem a konfederací Argentinskou, a jakkoliv od spojenců svých jenom slabě podporována byla a válka neobyčejně dlouho se protahovala, nicméně skončila tato vítězně r. 1870 úplnou záhubou Lopeza a rozšířením hranic říše. Od těch dob nepřestává Brasílie činiti valné pokroky u vnitřním vývoji svém.

#### **Držebností Angličanů, Francouzů a Nizozemců v Guyaně.**

Zbývá nám ještě, nežli se rozloučíme s Amerikou, přihlédnouti k onomu zřízení, které na sever od Brasílie a na východ od Venezuely na severním pomoří Jižní Ameriky ležíc obsahuje jediné osady



Cayenne.

Evropanů na pevnině jihoamerické. Jest to Guyana, v jejíž držení se dělí Angličané, Nizozemci a Francouzové, kteří však jenom na po-

břeží usazení jsou, krajíně to bařinaté, úrodné, ale nad míru nezdravé. Vnitřek země je hornatý a porostlý pralesem s bujnou tropickou vegetací, oživeným hojnou Faunou, obzvláště nejrozmanitějších ptáků a obojživelníků. Tyto rozsáhlé neznámé pralesy jsou obydlím vymírajících, ale bojovných a sličných kmenů indiánských, mezi nimiž nacházejí se ještě zbytky lidojedů karibských. Těch málo bělochů, kteří v Guyaně žijí hlavně co sadaři, osazeno jest v evropských koloniích anebo v okolí jejich při ústí řek v horkovlhkém pásnu pobřežním.

Osady Angličanů nacházejí se v západní části země, jejíž většinu zaujmají, úzlabinu mohutné řeky Esekibo (Essequibo); s nimi na východ hraničí Holanďané se svou kolonií Surinamem, a od těchto dále na východ leží francouzská osada Cayenne, ze všech nejmenší.

Z těchto evropských kolonií zaujímá i co do hmotného zdaru přední místo Britská Guyana, jejíž hlavní plodinou po úplném skoro zaniknutí bavlníkových a valném úpadku kávových sadů jest cukr. Hlavní město Georgetown, jinak Demerara, má 36.500 obyv., z nichž asi 21.000 jsou černochové, smíšenci a kuli.

Holandská osada Surinam s hlavním městem Paramaribem, které má 25.000 obyvatelů, netěší se valnému rozkvětu, a mateřská země musí na ni značně připláceti.

Francouzská Guyana jest hlavně osadou trestnickou. Jako v Surinamu kleslo i zde valné sadařství; za to však objevena jsou uvnitř země bohatá ložiska zlata u Arataje, a také řeka Apronaque jest zlatonosná. Hlavní město Cayenne má toliko 3000 obyvatelů, rozkřičeno jsouc pro záhubné podnebí své. Trestanci tam zavázení, dílem političtí, dílem sprostí zločinci, stávají se v brzké době skoro bez výminky obětí smrti. O něco zdravější polohu má trestnická osedlost při řece Maroni.

Řeka tato, přicházející z hor Tumakumackých, tvoří hranici mezi kolonií francouzskou a nizozemskou a končí svůj 600 km. dlouhý běh v moři Atlantském. Na pobřeží řeky, v krajíně zdravé, založena před několika lety kolonie trestníků a počalo vzdělávání země v rozsáhlé míře. Záměr vlády při tom byl, připouštěním manželství mezi trestanci obojího pohlaví pokusiti se o mravní jich polepšení, a věc daří se nad očekávání. Každý pro dobré chování na svobodu propuštěný trestanec obdrží kus pozemku, na kterém založiti si může

vlastní domácnost a manželku nalezne snadno. Nejlepšími ženami a matkami stávají se ženštiny pro vraždu dětí odsouzené, většinou takových hospodářství daří se dobře, a nešťastná manželství jsou výjimkou.



Mulat z vnitřní Brazílie.



# JIŽNÍ AMERIKA.





